

اگھاڑو سَچ

[جیون گھاٹی]

آغا قیوم

صاحب خان "سورہ" میراثی - ٹٹون دیرو

Cell No: 0344 - 3919786

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ .

پاڪستان ۾ سڀ کان وڌيڪ ڪتاب سنڌي زبان ۾ شايع
ٿيا آهن .

جيئي سنڌ ڊجيٽل ڪتاب گهر ، پراڻا ، ان لپ ۽
معياري ڪتاب ، سورھ سنڌي ادب ويب سائيٽ تي pdf
۾ پيش ڪرڻ جو ارادو رکي ٿو .

ان سلسلي جي ڪڙي ڪتاب نمبر (41) اگهاڙو سچ - آغا
قيوم - 2011ع - (آتم ڪٿا) - محترم شير علي چانڊيو -
حيدرآباد جي ٿورن سان پيش ڪجي ٿو .

اميد آهي ته اسان جي هن ڪوشش کي قدر جي نگاه
سان ڏٺو ويندو .

صاحب خان "سورھ" ميراثي
0344 - 3919786

<http://soorihsindhiaadab.website2.me>

شیر علی چانڈیو - حیدرآباد

ڏاٽ وڏي شيءِ ناهي
پر سچ وڏي شيءِ آهي
۽ جو سچ مڃائي
سو سچ وڏي شيءِ آهي

جنسيات جي موضوع تي بازاری ٻولي Four Matter Vulgar Language ۾
لکيل سنڌي ادب جو پهريون مڪمل فحش ترين ڪتاب

اگهاڙو سچُ

آتم ڪٿا

منهنجي سموري زندگي جو مڪمل بلو پرنٽ

آغا قيوم

ٽوئنگ ٽي وي

2011 ع

شیر علی چانڊیو - حیدرآباد جي ٿورن سان
صاحب خان "سوره" میراڻي - نئون دیرو
Cell No: 0344 - 3919786

حق ۽ واسطو هٿڪا

اڳهاڙو سچ	:	ڪتاب جو نالو
جيون ڪهاڻي	:	موضوع
آغا قيوم	:	ليکڪ
مارچ 2011ع	:	ڇاپو پهريون
1000 (هڪ هزار)	:	تعداد
لالی	:	ٽائٽل ڊيزائن
وڪيل منگرو	:	ڇپرائيندڙ
تونگ ٽي وي	:	پاران

UGHARO SACH (AUTO BIOGRAPHY)

Written by: Agha Qayoom
Published by: Tung TV
Edition First: March 2011

جيون خاڪو

عبدالقيوم	چمر جو نالو
آغا قيوم	ادب ۾ سڃاڻپ
لالو	خاص سڃاڻپ
مغل پٺاڻ (سنڌي پٺاڻ)	ذات
لالا عبدالڪريم (مرحوم)	پيءُ جو نالو
بادشاهه زادي (مرحوم)	ماءُ جو نالو
لالا ناظم الدين پٺاڻ	ڀائر
لالا غني پٺاڻ (وفات ڪيل)	
آغا عبدالرشيد	
آغا عبداللطيف	
آپا نسيم	پيڻون
رضوانه (بيلي) وفات ڪيل	
فرزانه (شمي)	
18 مارچ 1961ع	جنم ڏينهن
(ننهن پور محل) شڪارپور	جنم هنڌ
پايسز	استار
شادي شده	ڪٽنب
رفيعه آغا 43 سال	زال
نين تارا (نينا) 17 سال	ڌي
شاهه رخ خان 15 سال	پٽ
ماءُ رخ خان 14 سال	
هالار 6 سال	
بي پاڙيتو	بلڊ گروپ
گورنمينٽ پروانسلائيز مڊل اسڪول	پرائمري
اولهه ڪئمپس وحدت ڪالوني حيدرآباد	
جهين کان مئٽرڪ	سيڪنڊري
مڊل اسڪول اولهه ڪئمپس حيدرآباد	

فرست ايتر

اتر

بي اي

نوڪري

مرتب

ايڊيٽر

خدمتون

گورنمينٽ ڪاليج ڪالي موري حيدرآباد

گورنمينٽ مسلم سائنس ڪاليج حيدرآباد

سچل سرمست آرٽس ڪاليج حيدرآباد

(يو.ڊي.سي) جيڪو هيڊڪوارٽر حيدرآباد

پارائي ادبي، رسالي لالي جا 50 پرچا

رچنا پبليڪيشن

روزانه جلاوطن حيدرآباد (شاعر جي سنڌي

لالِي چلڀرن ڪلب

مهراڻ پارو ادبي لائبريري

ساهر سنگت سنڌ

آگر پبليڪيشنڪ ايجنسي

سنڌي ادبي ڪلچرل فورم

سورهين ست

هيلبر آرگنائيزيشن

امن پسند پائڊيوا تنظيم

مسلم ليگ ليبر ونگ

پيغام يونين واڀا

انساني حقوق فائونڊيشن

پاڻي جي کوٽ خلاف ڪڏون جي ويس ۾ انوکو مظاهرو

آڊيو ڪولهي قتل ڪيس

سنڌ تي وي، ڪي تي اين، سنڌ نيون اخبار

ڏات ڌڻي، مذهبي ليکڪ، شاعر، صحافي، ناٽڪي،

پبلشر، ڪمپيئر، ڪالم نگار، نوٽريسٽ، فوٽوگرافر

ڪئميرا مين، اسٽيج ۽ هوم ڊرائيز، پيسٽر،

پروگرام آرگنائيزر، ڪيڊل ڊانسر، عاشق ۽ هر

جنس پرست مطلب ته هرفن مولِي

قلمڪار

اڀرنا

مان پنهنجو هي سالن جو پورهئو، عوام جي بي لوٽ خدمت ڪندڙ، ملڪ جي بارقار شخصيت صدر پاڪستان محترم آصف علي زرداري جي نانءَ ڪريان ٿو. هن جي هن بي مثال خدمت جي جڏي ۽ روشن خيالي تي کيس داد ڏيڻ تي دل ٿي چاهي.

صدر صاحب هڪ خبراتي پروگرام جي صدارتي تقرير ۾ نيڪ جڏين جو اظهار ڪندي فرمايو ته ”اڄ مان هن پليٽ فارم تان پنهنجي حياتيءَ ۾ اها وصيت ٿو ڪريان ته جڏهن منهنجي حياتي ڪٽي ۽ منهنجو موت ٿئي ته ترٽ پوءِ منهنجي انهيءَ وصيت موجب منهنجي جسر جا سمورا عضوا ڪن، ٺڪ، وات، چپ ۽ اکيون وغيره مطلب ته سڀ ڪجهه عطبي طور ايڏي، صاحب جي ترست کي ڏنيٽ ڪجو. پر خاص طور تي اها قوم ۽ ملڪ جي ملڪيت ۽ پيپلز پارٽيءَ جي وڏڙن جي نشاني، منهنجو هي ناقبلي برداشت صدارتي نوعيت جو لن زبان ٿيڻ کان اڳ سگهڙي عزت ۽ احترام سان جيو وارن کي ڏجو، جن کي سدائين منهنجو لن ڪاڻڻ جي عادت آهي ۽ کين ان جي انتهائي سخت گهرجن پڻ آهي، انهن لاءِ انکان وڏو انعام پيو ٿي به نٿو سگهي، پر هي سڪڙ لن ڇا ڪندا ايسٽائين جو هنن کي منهنجا پيلا به ڏئي ڇڏجو ته وڃي ليه ڪن.“

صدر صاحب پر ۾ وينل پنگ جي حوالي وزير اعليٰ سنڌ محترم قاضي علي شاهه کي هوشيار ۽ وڻندي اهو پڻ چيو ته ”وري موتي منهن نه ڪندڙ قاعدي تحريڪ جيڪو پڻ منهنجي هن جرائير کان پاڪ ٺڳ کان گهڻو متاثر آهي، ڪٿي ائين نه ٿئي جو اسان جي حمايتي پارٽي هئڻ جي ناتي پاڳي پاڻيوار ٿيڻ لاءِ لندن مان تاڙ رکندڙ اهو بي پير پنهنجي ٽڪڙي ٽيليفون خطاب ۾ متحده کي نه اڳيرو ڪري جا اها امانت جيو کي پهچائڻ کان اڳ ناحق جهٽ ڏئي نه ڪشي وڃي.“

ڪٿا ڪار پاران

تاريخ آڳاٽي سچ جيان، ڪو نه اڃا ئي نجي
وقت جو مجرو نه اهڙو، چير چمڪي ڪجهه چوي

هي دنيا هڪ چڪرو آهي جتي رڳو ڪجهه يون ڪڏڙا، لونڊا ۽ پڙوا رهن
ٿا. ان ڪڏڙي دنيا ۾ هڪ ليکڪ کي پنهنجي پڙهندڙ لاءِ رندي بڻجي وندراڻو
پوي ٿو. منهنجي دلال دل جي چڪلي اندر منهنجو سوچيو جڏهن رندي بڻجي
ننگو ناچ ڪن ٿيون، تڏهن مان وقت جي مجري ۾ جڏهن جي چير ٻڏي لفظن کي
نچائيندو آهيان. هر ماڻهو جي پنهنجي نفسيات هوندي آهي. مان مزاجن چڙواڳ
خيالن جو مالڪ آهيان، مان فطرتن ننگو آهيان، منهنجي تحرير کي پنهنجي
انفراديت آهي. مان پنهنجي بي غسل ۽ بي ڪفن ماضيءَ جو داستان آهيان. مان
هڪ جيئري جاڳندي ڪهاڻي آهيان. منهنجي اندر ۾ غلاظت ۽ گندگيءَ جا ڍير
آهن، جيڪي مان سڄي زندگي سانڍي پئي هليس تن جي مون هڪ نئين تاريخ
لکي آهي. جيئن ته سيڪس منهنجي سمورن عملن جو سرواڻ رهيو آهي تنهن
لاءِ هي هن ڪتاب ۾ پهريون اهر سبق آهي. جنسيات جي موضوع تي لکيل هي
منهنجي جيون ڪهاڻي ”آڳاٽو سچ“ دراصل منهنجي سموري زندگيءَ جو هڪ
مڪمل بلو، پرنٽ آهي. هيءُ منهنجي عجيب و غريب ۽ انوکي ڪهاڻي منهنجي
سيڪس جي ذاتي تجربي ۽ شاهدي تي ٻڌل آهي. چرڪائيندڙ حقيقتن تي مبني
منهنجي هن ڪتاب ۾ منهنجي ذاتي زندگيءَ جون ڪيئي دلچسپيون، رنگينيون
۽ رازداريون شامل آهن. ڪي وڪيل ڏينهن به آهن ته ڪي خريد ڪيل راتيون به
آهن. مان چڻ اهر سڀڪجهه چرڪائيندڙ پوز ۾ اوهان کي ڪنهن بلو، پرنٽ فلر
جيان پروجيڪٽ تي ڏيکاري رهيو آهيان. منهنجي هي آٽر ڪٿا تهذيب جي نئين
چادر تي چڻ مٺي جي داغ جيان بلڪل چٽي آهي. منهنجو هي سڄو ڪتاب به
بازاري لفظن (جنسيات جي لفظن ۾) لکيل آهي جيڪي اسان وٽ فحش سمجهيا
وڃن ٿا. منهنجو هي ايٽ ۽ سينسر کان پاڪ ڪتاب هن مهذب ۽ تهذيب يافتہ
معاشري ۾ بيهودا ۽ واهيات ترين ڪتاب آهي. هتي اندرين خاني هر ماڻهو ۾
غلاظت ۽ گندگي جا ڍير لکيل آهن تنهن کي منهنجو هي ڪتاب يقينن ڏاڍو
پسنڌ ايندو. باقي شريف ماڻهو لاءِ هي ڪتاب پڙهڻ مڪروه آهي. هي صرف
بالغن جي پڙهڻ جي شيءِ آهي ٻارن لاءِ هي ڪتاب پڙهڻ مضر صحت آهي. نياڻين
کي به هن ڪتاب پڙهڻ کان پرهيز ڪجي ٿي.

هر دور ۾ لاليءَ جهڙي بي ڏيبي ۽ سڄي انسان آغا قيوم جي گهرج
پوندي، پر آغا قيوم شايد هڪڙو ئي پيدا ٿي، مون گنگهار لاءِ اهو وڏو اعزاز

آهي ته ادب ۾ جهن جي سڃاڻپ آغا قيوم جي ٿا، سان آهي ۽ دوست جنهن کي روح سان لائي سڏين ٿا اهو عظيم اسان آغا قيوم لائي مان آهيان

جنهن جنت، جهنم سان هر بستر تي ته دنيا حرامي ٻار جيان چتر ورتو ۽ انهيءَ حرامزادي ڦر جي ننگي تصوير آهان مان، هن دنيا ۾ رهندي به منهنجي هڪ الڳ دنيا آهي مان حلالن ۾ حرامي، انوکڙو نرالو، منفرد ۽ عجيب وڪري ٿاڻ جو ماڻهو آهيان، مون کي اڃا شايد ڪوئي سمجهي نه سگهيو آهي مون تي ڪو تسلي بخش تحقيق ڪري به نٿو سگهي، مون تي لکڻ لاءِ ڪيئي ڪتاب درڪار آهن مون تي مون کان بهتر ڪير ٿو لکي سگهي مان ڪامون سڃاڻ ته به آهيان پر مان هن ڪتاب ۾ کلي دل سان سج بڻڪيو آهي منهنجو هر سچ، اڳهارو سچ آهي اهڙي سچائي ۽ جرئت جو ڪير سوچي به نٿو سگهي، ڇا برائي تي لکڻ به برائي آهي؟ ڇا پنهنجو پاڻ تي لکڻ به شرمي آهي. دنيا جا سڀ عظيم ڪردار بد-ڪردار رهيا آهن، ماضيءَ جو چتر ٿي مستقبل جو لونڊي باز هوندو آهي. مون چتون کان لونڊي باز ٿيڻ تائين سڄي زندگي رڳو اها ئي ترقي ڪئي آهي. مون کي ته مرندي ئي ملائڪو سڏو دوزخ ڏانهن ڏڪيندا هئي پڇاڻان قبر ۾ جڏهن ملائڪن جي جوڙي جمال شاهه واري منڪر ۽ نڪير مون کان حساب ڪتاب پڇندا ته مان ڪين پنهنجن سمورن عيبن ثوابن جي ڪهاڻي پنهنجي هي آٽر ڪهاڻي ”اڳهارو سچ“ کين اعزازي ڪاهي طور ڏهندس ته بابا سائين هي اثر اچو ڪارو سڀ ڪجهه ۽ پرو مان شان سان ليتي سگهندس.

منهنجي جڻي جي جوالا جي لاون جي ڦاٽ جي شعلن جي لهيٽ ۾ آيلن سان منهنجي همنردي آهي ۽ باقي بچي ويل خير گهرن، اڃان به گهڻو ڪجهه اڻ چيو رهجي ويو آهي اڃا به ڦاٽ ڦاٽن باقي آهن في الحال ايترو ئي ڪافي آهي باقي بريڪ ڪي باد، جي مري ويس ته خير، پر جي بچي ويس ته گهڻو ڪجهه اڃا لکندس، زندگيءَ جي ڪنهن موڙ تي ڪنهن سان منهنجي ڪري ڪا ناانصافي ٿي هجي يا هن ڪتاب ۾ آيل سج جي ڪري اوهان کي ڪا ٺهڻي تڪليف پهتي هجي ته مون کي معاف ڪندا منهنجو دعائون اوهان سان گڏ آهن رب سنڌ جا ڌڻي سلامت رک.

آغا قيوم 18 مارچ 2011ع

مان ۽ منهنجا گناه

دنيا گناهن جي جو آهي، ثوابن کان آجو يا گناهن کان آجو هت ڪوبه نه آهي انسان جي زندگي ڏوهه ۽ گناه کان خالي نه هوندي آهي، ڪجهه گناه انسان پاڻ ڪندو آهي ۽ ڪجهه گناه انهيءَ کان ڪرايا ويندا آهن، ڪجهه گناه اهڙا هوندا آهن جي نه ڪيا ويندا آهن ۽ نه ئي ڪرايا ويندا آهن، بلڪ خردبخود يا پائرامو ئي ويندا آهن. اڃانڪ حادثن جيان روزمره جي زندگيءَ ۾ اڪثر گناه رات جي پيٽ ۾ ٿيندا آهن. رات ماڻهو، جا گناه لڪائيندو ڪارو ڀرندو آهي گناه ۽ رات جو پاڻ ۾ سڀتو ازل کان هلندو اچي ”هن سنسار ۾ جنهن کان گناه ٿئي ٿو اهو انسان آهي، جيڪو انسان گناه ڪري پڇتائي ٿو اهو ولي آهي ۽ جيڪو گناه تي فخر ڪري ٿو اهو شيطان آهي“ هتي هر ڪنهن کي پنهنجي حصي جي سزا پوڳڻي آهي هت ظلم ڪندڙ به سزا پوڳيندو ۽ ظلم سهندڙ به ڪا اڳ جي ڪرم جي سزا پوڳيندو، اهر ڪائناتي عمل آهي، هي حياتي ڪرم جو ڦل، آڏاڳون جو چڪر يا لوح ڦل جو لکيو بهرحال اهر لوڙو ڀرندو هن اشاراف معاشري جي نقاب پويان جيڪي بدصورتِي لڪيل آهي ان جي لذت بعد حياتي ۾ رڳو وڏيون سختيون آهن، جيڪي به سهڻيون پونديون انسان کي انهن ڪرم جو حساب ڪڏهن ڪڏهن هڪ جڙن کان ٻي جڙن تائين به ڏيڻو پوي ٿو هت هڪ ٻي تصور انسان جو وڏا وڏا عذاب ڪڍڻ ڪا معنيٰ رکي ٿو هڪ مقصود ٻار جنهن دنيا ۾ اڃان ڪجهه به ڪونه ڏٺو آهي تنهن تي به ڪڏهن ڪڏهن وڏا قهر ۽ عذاب ايندا آهن انهن جو تصور ۽ ڏوهه رڳو اهر آهي ته هو ماڻهن جي اڳوڻي ڪيل گناهن جي سزا ۽ شامت لوڙي ٿو، انسان جنهن ان ۾ ڦاسي ٿو ته پنهنجي قبر نٿو ڇڏائي سگهي، زندگي سزا جو ٻيو نالو آهي، مون الائي ڪهڙا ڪلور، ڀاپ ۽ گناه ڪيا آهن، مون کي پنهنجي خطائن جي هتي ئي سزا ملڻي آهي، منهنجي رب گناه خلقي مون کي آزمائش ۾ وجهي ڇڏيو آهي، مان پنهنجي سڄي ڄمار جي ڪيل مها پاپن ۽ ڪبير گناهن کي پاڻ سان گهلييندو وتان ٿو مان پنهنجي فطري ۽ غير فطري ڏوهن ۽ گناهن کي لڪائڻ ۾ به ڪامياب نه ويس، منهنجي سمورن گناهن جا شاهد آهي منهنجا دوست آهن، جيڪي مون سان گناهن ۾ شريڪ رهيا جيڪي دوزخ ۾ به مون سان گڏ واڙيا ويندا. منهنجو هر گناه نرو تي سجنن جي نشان وانگر چٽو آهي. منهنجي رب به منهنجا آهي سمورا گناه ڏنا آهن باقي رهيو ڇا لڪائڻ لاءِ، مان پنهنجا ڪهڙا ڏوهه لڪايان ۽ پنهنجي ڪهڙن گناهن تي ڀرندو وجهان. منهنجي ثوابن جو سوجهرو گناهن ۾ گهيري جي ويو مون نيڪين کي لوڙي ڇڏيو، منهنجو هي ڪتاب آگاهاري آگاهاري ”جيون ڪهاڻي“ چئن منهنجو يوم حساب آهي، مان پنهنجي تن ۽ من جا سمورا ڪپڙا لاهي پنهنجي ڪيل سمورن گناهن جو اعتراف

۱
 ۱. **اعتراف ڪنھن ڳڻاھ (ارتداد ڪنھن) ۾ ھڪ ھڪ ڳاھ ظاھر ڪندس.**
 ۲. **ھڪ ڳاھ خريد ڪندو آھياں جڏھن ماڻھو ٻڌي ۽**
 ۳. **ھڪ ڳاھ ڪري ٿو چا مون کي اھو حق نہ آھي تہ مان پنھنجي**
 ۴. **جو ڪو نوت پوک ٺاھيان؟ چا منھنجي سمورين برائين سبب**
 ۵. **سمورين پلايون، خوبيون ۽ نيڪيون تباھ ۽ برباد ٿي وينديون؟ چا مان**
 ۶. **ھڪ ڳاھ ٻڌي آھي ڳاھ پاڻ سان گڏ کڻي ھن دنيا ۾ آيو ھوس؟ دعائون**
 ۷. **جو ڪر ٿو ڪر ۽ مون بدڪردار لاءِ دعا جا دروازا بند ڪيل آھن؟ چا مان خدا**
 ۸. **جو پير ۾ مصروف مان ھڪ ڏرو نہ آھيان؟ اي منھنجا رب اھي منھنجا عيب**
 ۹. **جيڪي توکي ڳڻيا ٺاھين چا انھي ڪسي پکي جي پشيماني تي توبہ جي تاثر**
 ۱۰. **سڌو ٿي رحمت ۽ مھرباني نہ ڪئين؟ بخشڻ وارو تہ تون ئي مالڪ آھين**
 ۱۱. **سڌو ملان**

منهنجي شادي واري ڏينهن مان ۽ مولوي سميت منهنجو وڏو پيءُ لالا نظر
اسين. منهنجو سهرو لالا گل حسن پٺاڻ، سندس ڀائيڄو ادا نظير خان ۽ منهنجي
سهريل جي به هر ڙنگ لالا نظر خان ۽ لالا منظور خان ۽ ماما نياز خان، نڪاح جي
رسم ادا ڪرڻ لاءِ جڏهن سڀ اسٽيج تي لهي ويٺا ته پيءُ جي ڪوتا ۾ ورثي طور
ٽانڊو سرڪاري ٿيندو منهنجي پاڙي جي مسجد جو هي هاڻي ٽائيمپ مولوي جميل خان
نڪاح نمي جي ڪاهي پري ان تي هڪ لک روپيا حق مهر لکي ڇهن ستن خاص تي
ڌرين ۽ شاهن جون مون سميت صحيحون وٺي، نڪاح جي رسم ادا ڪرڻ لاءِ ڇپ
ڇپ رهڻ جو اعلان ڪري ٿو. هن اڃان بسر الله مس ڪئي ته مون کيس چاٽي تي
هٿ رکي بريسٽ وٺايو ۽ ماما نياز خان کي چرچي، طور چيو ”ماما جيڪو ملان
نڪاح پڙهي ۽ اهو ڀٽل به هجي ته هي شادي شرعي يا غير شرعي ٿي يا مڪروه هي
نڪاح شريعت ۾ جائز به آهي يا نه“ اهو ٻڌي ڪنوار جي پڦاٽ ادا نظير خان پریشان
ٿي ويو ۽ منهنجي سهريل کي سڏي چوڻ لڳو ”ڪهڙي کي نياڻي ڏني اٿئي جيڪو
چوي ٿو ته نڪاح پڙهائيندو هي مولوي منهنجو ڪاڌل آهي“ منهنجي سهريل ڪلندي
کيس جواب ڏنو ته ”هي ته وري به ملان لاءِ ٿو چوي جي مون لاءِ به چوي ته مان
سندس ٻڌل آهيان ته مان ڇا ٿو ڪري سگهان، ٻي غيرت آهي. تون ماڻ ڪري ويٺو
هڃ ائين نه ٿئي جو هي ٿوري دير ۾ تنهنجي لاءِ به ساڳيو رماريڪس پاس ڪري ۽
پهتجي وڃي نه ڪنهن ڏجي ۽“ لئين ڪلهه مشڪري ۾ منهنجو نڪاح ٿي ويو پٺاڻا
۽ چوهارا ورهائجي ويا نڪاح کان پوءِ دوستن مون کي ٻئي مبارڪ ڏني هڪ
نڪاح جي ٻيو نڪاح واري ملان کي ٻڌل هي نڪاح کان پوءِ جڏهن مان رسمن لاءِ
ڪنوار پٽن گهر داخل ٿيس ته منهنجي عورت وڏي واقعي وڻ ڪري اعلان ڪيو ته
”هوشيارو دلجو اهو گهرت ٿو اچي جهان ٻڌو آهي ته ملان کي به نه چٽيو.“

سيڪسي چارٽ

مون پنهنجي سموري زندگي جي سيڪسي لائين جو هڪڙو چارٽ تيار ڪيو آهي. هي چارٽ انهن ماڻهن لاءِ ڏاڍو ڪلائو آهي جيڪي مسئلن ۾ ڳم ٿي پئجي ويا آهن. مون وٽ هڪ تمام ڊگهي لسٽ آهي. جيڪي منهنجي گناهن ۾ شامل رهيا. منهنجي جسم تي راج ڪندڙن جي فهرست کان سواءِ هن ترتيب ڏنل لسٽ ۾ ارهائڻ کپي ڇتون جهڙا ملندا وڌا ڇڻي ويا آهن ته جيئن کي منهنجي ڄاڻي ڏيڻ ۾ ڪولڻ گهرجن. مون ڪوشش ڪري انهن منهن مان ڪافي مختصر ڪيا آهن. هن فهرست ۾ آهي ڇهرا به آهن جيڪي ڏستا وڌا هئا ۽ آهي به آهن جيڪي راه نه رستو. نه ڏنل به وائيل غير مانوس هئا ڪن جا ته نالا ياد آهن ته شڪليون وسري ويون آهن ته ڪن جون شڪليون ياد آهن ته نالا وسري ويا آهن. هنن سڀني سان منهنجا يادگار نوعيت جا تعلقات رهيا آهن. ڪن سان ته اڃا تائين سلسلو هلندو اچي. منهنجي انهيءَ سيڪس فيلو، ساٿي دوستن ۾ ڪجهه عزيز به آهن ته ڪجهه استاد به. منهنجا آهي اخلاقي، غير اخلاقي، نيڪو ڪار، پرهنڙگار ساٿي جن جي جسم جسم جو مان پشيم ديد گواه آهيان. جن جي مون وٽ ٽپي پڻ آهي جن جي ڪنهن به قسم جي شاهدي ڏيڻ جي ڪا به ضرورت نه آهي. مان ڪهڙا ڪهڙا پاڪر ياد ڪريان ڪهڙيون ڪهڙيون چميون پرتا ڪير ڪير هئا ۽ آڳيان ڪير ڪير آهن. مون راجن جا راج ڀڌا ۽ راجن کان بهايو ڪهن ڪهن جا نالا ياد رکڻ آئينو

مون کي آئينو وڌندو آهي جو هو به ڏيکاري ٿو مون کي آرسِي ڏسي وڌيڪ سيڪس چڙهندو آهي آرسِي جي عڪس ۾ ٽڪر وڌو لڳندو آهي مون آئيني ۾ جيڪو روپ اوهان کي ڏيکاريو آهي، انهي روپ ۾ مان بلڪل الف اڳهاڙو آهيان، هاڻ اوهان تي چڙيل آهي ته اوهان منهنجي هن شل بگي تن کي ڏيکيو ٿا يا ائين اڳهاڙو رهڻ ڏيو ٿا. پور وڃي (جيئن اوهانجي مرضي) پاڪ ڏانهن جا پٽڪا ٻڌي گهمندڙ منهنجي آڌر آرسِي جي عڪس جيان اڳهاڙي روپ ۾ نظر اچن ٿا، منهنجا سڀنيءَ جا فرنت ۽ بيڪ ڏنل آهن انهي فوق جي فري ٿور کي گهڻي سڀني ۾ آهي. جن کي هن عمل کان نفرت آهي ته پوءِ هر ان گند ۾ ڇو ڪنا پيا ٿين؟ هي جسم فروش دنيا، صرف جتي سفيد پوڻ پڙوا رهن ٿا. جتي چڪلن جي حدن ۾ قائم ٿا ٿا پاڻ ڏينهن رات پڙوت ۾ سرگرم رهن ٿا جتي ذميوار صحافي هر خبر سان رپ ڪن ٿا. جيتا جا وڪيل ۽ جج رڳو انصاف جي ماءُ پهن ٿا.

منهنجي گناهن جي لسٽ

پر واپس پئي	مٿان جو آستانه مهجور به مٿي
مند علي منڌي	مندس ڏي نه گري
حسام سومرو	وڏو دمي گوسمي تي گريو آهي
مختيار اعوان	جنت بر پيش پيش
اسرار شام	کڙيا
علي سواز قل	اچي ڏاڙهي اٿو خراب
حفيظ قريشي (جونيئر)	هن کان آهي ڳڻهيون وسري چڪيون آهن پر مون کان نه
رزاق انصاري	آرومليس نه سلوار به گهران لاهي آيسو
حسن مجتبيٰ	اگر پوءِ بهڻي به رهندو هو
حسن دريس	ڪنهن پاڻ به مگري کان گهٽ نه هو
صبر پٿور	(مرحوم) مرڻ کان پوءِ تو سان گڏجن جون حسرتون رهنديون
بخش مهر آڻوي	گهوڙو بهڻي
قربان ميرانپوري	ٽائنگ پوري ٿيڻ نه ڏيندو
سپش مورتاڻي	لعل بي لبي ۽ پريت به رهجي اچي
فاروق قاضي	خد جو بڪو
ڪامران پٽي	قريشي جو دائمي مريض
علامه قانڊلاري	ڪيترن جا مٿ ڀڳا لٿس
غلام شبير سهندو	وحدت ڪالوني جو سڄو مال کائي ويو باقي لن ٻڃيو
شاهد جوڻيجو	ڊولڪ به هلائي ڇاڻي
اقبال بلوچ	(مرحوم) ڪو تبصرو نه
نظام سهندو	نظام خراب آ
لال خان	(مرحوم) ايس آر ٽي سي جو اهو
رحيم بخش ڏيڻو	مڙئي لبت ڪڍندو آهي
مولا بخش سولنگي	به به ويا ته جه به ويا
اويس سهندو	ٿورو مختلف
غلام عباس سومرو	پنهجي قبلو ۾ قبلو مارشل
غلام عباس ميمڻ	هي ڳئون به چٽيندو هو

خالد آچن	صفا آچي مسجد
تنوير قريشي	اکثرين ٻڌاء پيچ شروع
تنوير سهتو	(مرحوم) نو ٽيميس
محراب خاصخيلي	ڪٽ آچي ويندي بسترو وڇائجي ويندو تيل سڪجي ويندو
ڪڙڪ جلال	جڻيو ڪايون هڏو ويندو
مظفر چانڊيو (جونيئر)	ٻاراڻو عقل
ميجر غلام حسين	شهيد ٿيڻ جو ڪوڏيو
خير محمد رند	هي سڙو هار مڃڻ وارو ڪونهي
قطب مهيسر	هن ڪڏهن به ڪجهه نه ڪئي
ڪبير الله ميمڻ	معت پر به مهاڳو
زبير شيخ	پراڻي وقت جو پار
برجس سومرو	رڻ ۾ ولي ڇڏيندو
برڪت قطريو	نه سڄڻ کي آسرو نه دشمن کي پشو
نظير بلال (گجر)	سليپنگ پارٽر
گلشاد چانڊيو	لڪيل رستم نڪتو
رشيد جمالي	جهولي ۾ ويهڻ جو فخر هن کي به آهي
فرحان سومرو	مٿا سٽا ڪرڻ جهڙو
فوالفقار پروڙو	پنهنجو نصيب ٿو ڪاٽي
زبير لنڊ	واه سهڻا واه! ڍولڻ هيل ته اصل وڃائي ڇڏهي!
احمد پرديسي	سدائين لاس ۾ ويندو
حسنون	معاوضي جو پرورو پرورو آجرو وٺندو
شاهد	جتون ٻار گهرجي سونهي
توصيف جتوئي	پاڻ کي طرم حان سمجهندو
رميز چانڊيو	پهرين مهماني جهڙي مائي وري نه ڪارائين
ديشو شيخ	قري ڪاٽيندو
سي ميمڻ	گڏهه جيئو لن گاند ٿاڙي وجهندو
نعير پٽي	هر خزاڻ ۾ بهار
نيل پٽي	اڻ آزمودگار
فيصل وهاڻ	ديگ جي ڳرڇڻ پلي

دو نورو سیدوس اندر هو	دو نورو سیدوس
خوځه بهر وروځو اوسه وایس موز شمدو	دو نورو سیدوس
په بهر وروځو سبب کڅکڅه اړیې چڼدو	دو نورو سیدوس
مر حله س گل	دو نورو سیدوس
لښکر مر اړیې	دو نورو سیدوس
دقت بر مددو	دو نورو سیدوس
کڅکڅه مېهن کتي علي	دو نورو سیدوس
آه به به کڅکڅو	دو نورو سیدوس
هر و پرو حراب نه آهي گداري لائق	دو نورو سیدوس
بي مله	دو نورو سیدوس
مار کيت پر اټلې	دو نورو سیدوس
شیطان کي پاڼ وټ دعوت ځيږدو	دو نورو سیدوس
سجې مخلوق پر اعلي	دو نورو سیدوس
پنج عنث پوښي	دو نورو سیدوس
اکين جو ډ	دو نورو سیدوس
صرف مون لاد عياشي	دو نورو سیدوس
حيدرآباد جي منهور وېڙي	دو نورو سیدوس
پچا گچا پر کمر ټي ويندو	دو نورو سیدوس
هان باگون پيو ډي	دو نورو سیدوس
نري گهټ چتون	دو نورو سیدوس
پاڼ کي اچان جوان نو سمجهي	دو نورو سیدوس
هر کو پيو کارو منهن کڅکڅو	دو نورو سیدوس
مني چن جو به شوقين	دو نورو سیدوس
مون تي مکڻ لڳل چن جهڙو	دو نورو سیدوس
کتي ٻلي کان پرهيز ٿيل اٿس/نور آ ته جهان آ	دو نورو سیدوس
دل جو بخار لاهيندو/ خلعت خلق رکندو	دو نورو سیدوس
سق ڏيندو	دو نورو سیدوس
پنهجي فياض پر گم	دو نورو سیدوس
هان پيو آهي بس	دو نورو سیدوس
گل نه پچ	دو نورو سیدوس
	دو نورو سیدوس

آغا وحيد	هن جي جاگرافي ۽ تاريخ مورتن سان ملي
آغا مصهوءَ خان	آڱيان به خان ته پويان به خان
آغا سجاد	جاڙن ۾ پورو
آغا شڪيل	پولس ڪا هي فرض مدد آڻي ڪي
آغا مصعب	پڇ به ڪشي
آغا فيصل منظور	اچڻ وڃڻ جو وايون ڪندڙ
آغا جئيندو	پٽ جو پاڻو
آغا انتخاب	ريل جي ڪاري انجڻ
آغا نديم گل	پرديسي بکي
آغا ديدار	(موجود) شا تبصري جي
آغا سميج (جونيئر)	رلي ۾ پهنجي سڳڻ ڇڏي ويندڙ
عشرت	عيش عشرت
طلال خان	طلا جا ڪشتا ڪائيدڙ
احسان خان	احسان فراموش
شمن سولنگي	گڻي ۾ چريو
وليداد تنوير	لاهور جي گهر

بابا جو ٽپڙ

بابا مولن جو به وڏو شوقين هو آئي وئي لاڙ اسان جي گهر ۾ اهڙا اٺ ڏهه مڙا هئا بابا اڪثر شام جو تڙ ڪري پنڱ جو ڪونڊو پئي ٻاهر ورائندي ۾ مولو وجهي ويندو هو ته سامهون ماڙي تي هڪ گهر هو، جتي گلان چري رهندي هئي جا هر وقت پٽ تي تنگي بيٺي هوندي هئي، بيٺي بيٺي ٽڪي هئي ته ويندي ويندي بابي کي پڇو ڏئي ويندي هئي بابا کي ڏاڍي ڪاوڙ ايندي هئي هڪ ڏينهن بابي امان کي سڏي چيو ”ان جو ته ڪو ٻلو ڪر“ اهو امان جي هڪ ساھڙي جو گهر هو، جنهن جي هي پيٽ هئي امان ڪشي پيرا گهر وڃي سندس پيٽ کي اها شڪايت ڪئي پر هو چوي ”چري ته چري آهي ڪير سمجهيس“ هڪ ڏينهن اها چري دستور مطابق جيئن ئي پٽ تي بيٺي ته بابي پڇي ڪائڻ کان اڳ کيس سبق ڏيڻ لاءِ ٿورو گوڏ جو پلانڊ پري ڪري کيس ٽپڙ جو ديدار ڪرايو، هيءُ اها بلا ڏسي ڍرڪجي وئي اهو ڏينهن وري گلان اسان پٽ تي نه ڏئي

لن جي ملڪ

مهرجي ننڍپڻ واريءَ اسڪولي جيون جو هي واقعو جيڪو خوف سان
 ڏسڻ لڳو هو. سڄي جيون تي حاوي رهيو ڇهين ڳلاس ۾ پڙهندڙ شاگرد جي ڄمار
 ڪيتري هوندي وڌ ۾ وڌ تيرهن ورهيه تيرهن سال به ڪا عمر هوندي آهي. اهو
 ڪو علم نه هو جيڪو هڪ استاد پاران شاگرد کي سڀڪاريو پئي ويو اهو جيڪو
 ڪجهه مون سان ٿيو اها ڪا شرارت نه هئي اها انتهائي گهڻا حرڪت هئي مون
 سال جيڪي ڪجهه ٿيو ڪنهن ٻار جي شخصيت کي تباهه ڪرڻ لاءِ ڪافي هو
 مون استاد وٽان انهيءَ آئي تعليم جي سبق منهنجي پيڙهه مضبوط ته ڪئي پر
 علم جي نه منهنجي پويان جي. منهنجو مرڪز مضبوط ڪندڙ منهنجو مستقبل
 سنواريندي. سنواريندي منهنجو ماضي به تباهه ڪري ويو سڄو سڄو ڏيهن
 نوجوانن کي عدل انصاف. نيڪي ۽ پاڪيزگي جي تعليم ڏيندڙ انهي پليٽ استاد
 جي صورت منهنجي دل تي هميشه قائم رهندي. استاد پيءُ وانگر هوندا آهن.
 شاگرد سان هميشه ظلم ٿيندو رهندو آهي پر پالڪ ويچارو ڏپ کان پا مراديا جي
 صدي هن کي هميشه ڇپ رهيو پوندو آهي. شايد منهنجي مک تي قدرت طرفان
 ڪارنهن جو تڪو لڳو ٿي هو تنهنڪري ان کي ڪير به روڪي نٿو سگهي
 شروع ۾ مون کي ڪنهن به قسم جي ڄاڻ ڪانه هئي ۽ نه ئي اڳ ۾ اهڙو ڪو
 واسطو هو اڃا مون ۾ پنهنجي عزت يا بيمعزتي جو ڪو خاص شعور نه هو اهو
 منهنجو پهريون. آزمودو هو خبر نه آهي ته ڪنهن کي ٻڌايو هير يا نه؛ پر اڄ تو
 توهان کي ٻڌايو مان ان استاد خلاف بغاوت جو جهيٺو بلند ٻه ڪري نه سگهيس
 محض هڪ چوڪرو ڪنهن جي ڪردار پرڪڻ جي ڪسوٽي ڪيئن ٿو ٿي سگهي.
 مان ته هن ڪڙڪ عجيبو ويندڙ استاد کي هڪ عظيم استاد سمجهيو هو. مان ته هن
 جي نيڪ نيتي، سان تائيداري ڪئي هئي مان ته کيس پيرين پئي ملندو هوس ۽
 سدائين ادب ڪندو هوس پر افسوس مون کي ڪوڙا ۽ جڙتو سبق پڙهائيندڙ استاد
 اهو نه سمجهائي سگهيو ته مان معصوم شاگرد سندس اولاد جيان هوس. استاد کان
 دليل ان کيڏي جي سبق ۽ اکر منهنجي زندگي بدلائي ڇڏي استاد مان مون جيڪو
 قبض ٻڌايو تنهن مان کي هر جنس پرست بنائي ڇڏيو ٻين شاگردن کي ڇڏي هن
 بد فعلي لاءِ مون کي جو چونديو "شايد اهو سڄو ڏوه منهنجي جسماني
 خوبصورتِي جو هو پر حال منهنجو مان نٿو هو اسڪول ۾ مون سان جيڪو ورتاءُ
 ٿيو ڪنهن سان هڪ غلط تاثر منهنجي ذهن ۾ قائم ٿي ويو هڪ استاد جو باوجود
 اميد ٿيڻ کان پوءِ مون مقرر اسڪول وڃڻ ڇڏي ڏنو منهنجي دلچسپي نه رهي ۽
 پڙهائڻ کان ارواح ٿي ڪيبي ويو "اهو استاد ڊرامنگ ٽيچر شيخ محمد بخش عادل
 به نه آهي" اهو استاد اڄڪلهه معتبر استاد، دانشور، صحافي ۽ سماج سڌارڪ آهي

ماڻ هو جو رڻو ان ڪري نٿو ڏکڻ ته وري به هو منهنجو استاد رهيو آهي ۽ استاد جي عزت منهنجو مرض آهي. اهو سبق به مون کي انهيءَ اسڪول جي ٻين استادن ڏنو هو مان انهيءَ اسڪول جو نالو به نه لکندس ڇو جو ”اها عظيم ترنگهه اسان جي شهر جي ماڻهن اسڪولن مان هڪ آهي“ هو چنهن درجي ۾ اس جو ڪلاس ٽيچر هو پاڻ به ڏاڍو سهڻو هو ۽ حسن پرست به هو ته عاشق مراج به هو هي شوقين مڙس ڪوبه ڪو ناهوڪو شاگرد هميشه پاڻ سان کڻندو هو هو موچارن شاگردن جا گل ڳڻا پڙهندو هو سهڻن شاگردن تي ساهه ڏيندو هو، پنهنجي هڙان وڙان تي جي مدد به ڪندو هو پڇاڙي نائين شاگردن جي حطمت ڪندو هو ڪڏهن ڪڏهن شاگردن کان زور به ڏياريندو هو هو شاگرد توڙي پٽولن کي به ابا پٽ ڪري سڏيندو هو هن مون کي به پٽ پٽ ڪري منهنجا چوڏنهن طبقا روشن ڪيا هي استاد مون ۾ غير معمولي دلچسپي وٺندو هو هو مون کي مشڪوڪ نظرن سان ڏسندو هو هو چڻ منهنجي پٺيان پئجي ويو هو هو مون کي سرڻ جيان لامارو هتي منهنجي سيڪسي جسم کي ڳهي وڃڻ جي موقعي جي تڙ به هو ان لاءِ هو هر ڀيرو تڪڙ ڪرڻ وادو نه هو. هو ان معاملي ۾ شمار ڳجهڙو هو شاگرد توڙي استاد هن متعلق سُس پَس ڪندا هئا پر ڪنهن وٽ ثابتي نه هئي منهنجي سانڀر ۾ اچڻ کان اڳ منهنجو تاثير اچي ويو چوندا ته آهن ته پڪري ڪي ماءُ ڪب تک خير منائي ڳي موڪل کان پوءِ سزا واري شاگرد کي پوءِ به ويهڻو پوندو هو، چئي ٿيڻ کان پوءِ هي چوڪرڻ جي اسپيشل ڪلاس وٺندو هو. اڄ منهنجي قتل هئي اسان جي ڪورس ۾ شاهه عبداللطيف پٺائي جو سبق هو جنهن جي هڪ سٽ هئي ته ”هي ڪُوني جا مون ڇاڙهيو آهي ان جو ڍڪڻ سچل لاهيندو“ مون سائين کي عرض ڪيو ته سائين اها ڇا جي ڪُوني آهي جنهن جو ڍڪڻ سچل لاهيندو چئي ٿيڻ کان پوءِ هن مون کي ڪامن روم ۾ کولي سمجهايو اهو سيڪس جو شروعاتي سبق هو جو مون هن کان سکيو. شاهه لطيف جي ڪُوني، جو ڍڪڻ سچل سرمست لاءِ الائي نه پر منهنجي ڪُوني، جو ڍڪڻ سائين لاهي ويو ۽ پوءِ اها ڪُوني سڄي زندگي بنا ڍڪ جي رهي، جنهن کي جتان آيو، تنهن هن کليل ڪُوني مان پنهنجو وارو ويڃايو هاڻ ته هن ۾ گڙ به ڪانه بچي آهي. استاد جڏهن مون کي ڪامن روم جي بند ڪمري ۾ قرب ڏيڻ لاءِ وٺي ويو هن منهنجي هٿ مان ڪتاب قريا مان هڪ پٽ جي آڙ ۾ بيهي رهيس مان مسلسل ڏکي رهيو هوس. مان سعادت مند شاگرد جيان کيس پيرين پئي ادب سان سندس آڏو بيهي رهيس. مان هڪ پار هوس هن ڏاڍو جي زور تي مڃرايو. مان خاموشيءَ سان هٿيار ڦٽا ڪيا. مون کي اباڻوتون جو ڪاڻن مليو. مان چپ چاپ اهو سڀ ڪجهه ڏسندو برداشت ڪندو رهيس. مون پٺيان نهاريو ته چرڪ نڪري ويو

منهنجيون سڏهور هن جي ٽڪر تي هيون. نوٽ ڇڏي ڪري ٻڌا، ڏسپوءِ جي ڏنگ جهڙو، گهڙس جي پيسو سر جيئن حرڪت ڪري رهيو هو. فري گهٽ ڪٽو سواجو ورت هوس نه ڪيائين. هر نه تو ترو گهڙي ڇڏيئين. ٺنگهي به اهو چري جي ڌار ڪر به سیر به موڪليو هو. صر هن ڪو منهنجو نه ٿيو ئي خُڪ ٿي ويو نڙي من ڪو لفظ ٿي نه پئي نڪتو پڇر نه پئي ڇڏيئين جيئن ڦٽڪان تيش وڌيڪ سرگهر ٿينو وڃن. چيو منس سئين ٿورو سر ڪريو ترو ڪري چئئين، چيري ڦڙي ڇڏيئين. استاد جي نهري ٿي جي مر ڪن پوءِ منهنجي ڳڻي جو نقشو ٿي بدلجي ويو جو قيمت من سگهي ٿي نه ٿين ڪن پوءِ من ڪيترا ڏينهن صحيح طرح هلي ٿي سگهي بي ڏينهن اسڪول نه ويس ڪافي ڏينهن اسڪول نه ويس. استاد منجهه ڏٺي ته پٽ پرواه نه ٿي هڙيون مهلون مڙس ٿي اينديون آهن انهيءَ استاد جي ڪرتوتن منهنجي نفسيات ٻڌائي ڇڏي منهنجي بي آرامي وڌندي رهي. مسٽر توڙي شاگرد مون ڏي حيرت به اچرج جي نظرن سان ڏسڻ لڳا، چوڪرا مون کي ڏسي هڪ ٻئي کي به اکين جا اشار ڪندا هئا اسڪول ۾ اڪثر سنگ بازی ٿيڻي هئي لفظن جي نفرت پريون ننگهون الڳ ڏڪاريديون هيون ان زهر کي محسوس ڪري ڪنهن ڪنهن زهريلو به بڻجي ويندو هوس منڍ کان وٺي مون سان اهڙا ويل وهڻ آهن مان اڳ، پهرين ته صرف هن جي نالي پڙهڻ تي ئي ڊڄندو هوس پر جڏهن سندس روم تي ويس ته نهايت مهريان ٿيو استاد شاگرد جو فرق ختم ڪيائين، جنهن سبب منهنجو ٻاهر وڃڻ به ٻي ٻي ويو پر پوءِ به دل جي ڪنهن نه ڪنهن ڪنڊ ۾ پوءِ سلامت هر مان لهڙو هوس. سئين جو پوءِ مون تي گهڻو هٿ هو، جيڪي به چوندو هوماس تنهن کان ڪڍ نه ڪيائينسو هو استاد جي نووي نظر هيٺ منهنجي زندگي به عجيب ٿي پئي نازن نظرن وارو ته اصل کان هوس پر ان منهنجي انهيءَ وصف کي وڌيڪ هڻي ڏني اتفاق سان استاد جڏهن پيو پيرو پنهنجي هاتل واري روم تي مون کي ٻانهن کان وٺي هليو ته مان خوشي خوشي ساڻس هليو هليس. اهو پهريون دفعو هو جو مان بي دڙڪ هن جي آڳيان اچي بيٺو هوس. هن سان هاڻ مون کي بي تڪلفيءَ سان هر آهنگ ٿيڻ ۾ مون کي ڏکيائي ڪانه ٿي، هن پيري مون کي ڪابه تڪليف نه ٿي اڄ جو سبق پيو هو هن مون کي پهريون ڀيرو ڏائڻ ۽ ڏارائڻ سيکاريو هر ٻئي ٽئين هفتي سئين مون کي ٻانهن کان وٺي هليو هلندو هو مان هڪ سال ۾ ان سان ڪافي گهرو ٿي ويس موت ۾ هن مون کي سولي سنڌي ٻولي ۾ چران ته ڪامياب چتون بڻايو هاڻ مان مڪمل نود بڻجي چڪو هوس. لکڻ هضر پڻ هضر انهيءَ دوران مان يهائڻ جي ڪمائي مان ڪتاب پڙهي اديب ٿيس ۽ ائين منهنجي پڙه سان گڏ ادب جي پڙه به مضبوط ٿي پوءِ منهنجي رسائي انهن چوڪرن تائين به ٿي جيڪي

آئوٽ سائيڊر هئا ۽ ٺاهوڪا پڻ جيڪي سائين جي روم تي انهيءَ ڪمر جي نوشن وٺڻ ايندا هئا. اُهي جائي نالن وارا راجو، گڊو، پيپي ڏاڻي ۽ چولي، پوءِ مهنجا به سيڪس فيلو بڻايا.

اجتماعي بدفعلي

مون کي ياد آهي ته هڪ دفعو مان اسڪول کان واپس گهر اچي رهيو هوس ته رستي ۾ هڪ گهٽي جي موڙ ته ڪجهه ڇوڪرا مونکي اعوا ڪرڻ چاهين پيا. هنن مهنجي مٿان ٻه چار ڌڪ به هڻي ڪيا آخر ڏيرون جي جهنگ ۾ وڃي نسي بدفعلي به ڪيون اچي اهڙو پيڙيون جو مهنجي بيهڻ ٿي ڪڍي چٽيون جهڻ اچي مال غنيمت تي ڪڙڪيا هجن. فري گهٽ ساهه ٿي ويو پوءِ شايد انهن مان ڪنهن رڙ ڪئي ته ”هائي بس ڪيو مٿان ڇوڪري جو هاتو نه ڦٽي پوي“ اهو مون ڀارو هو جنهن مهل ڏٺو مون کي اُهي مهاندا اڄ به ياد آهن.

منهنجو توپڻ ڏاس

هڪ ڏينهن بابا جي ٽٽل جو پڄايل سموريون باداميون کڻي ويس، ان اثر ڏيکاريو صبح جو اٿان ته تپشاس ٻاهر سٺڻ جي ڪا هڃي ڦٽل هئي هر هر ٺڪري اچي، مون ان سان حرڪت پئي ڪئي، اوچتو ڀلا مرادو گل مٿي چڙهي وئي اندر ڪناري سان اچو اچو ڪريو ڏسڻ ۾ پئي آيو ناريل جي ڳٺا جهڙو مان پريشان ٿي ويس سٺو ”بابا ڏانهن آيس، بابا هي گل ته هيٺ ڪري ڏي“ بابا لاملڪ پوندو ڏٺو ”ٻي غيرت نعتي هيٺ ڪر لوسي اهو توکي ڪنهن سيڪاريو آهي“ مان اڪثر چولو جهلڻدو هوس ۽ هيٺ اوگهو ڏسڻ ۾ ايندي هئي. هڪ ڀيرو ڪپڙا بدلائڻ کان اڳ توال سان بدن اڳهندي آئيني تي نظر پئي مون کي پنهنجو توپشاس ڪجهه وڏو ڏسڻ ۾ آيو.

مارڪيٽ ٽاور

اسڪول ۾ رسيس خٽر ٿيڻ کان اڳ مان رانجي پٽيوالي کان پتل جو گهنڊ وڃائڻ لاءِ وٺندو هوس مونکي ٿال کان وڌيڪ مٽرڪي ۾ هٿ وجهندي مزو ايندو هو ۽ ڪافي دير تائين اهو ڏڪر جهڙو مٽرڪو هٿ جي مٿ ۾ جهليندو هوس ڳلن تي جڏهن اڀرندڙ جواني جا موهيڙا ظاهر ٿيا. جواني جڏهن جسر ۾ پچڻ شروع ڪيو، اوچتو مهنجي بدن ۾ عجيب گڏگڏي ٿي، زندگيءَ ۾ پهريون دفعو مهنجي منهن ۾ پسينو اچي ويو مون کي ڏکڻي وئي وئي، سيڪس جي اها ڪيميائي ڦيرگهير ۾ جسر اڪڙجي ويندو هو هر وقت کڙي ڪاٺي جيان هي ڪپڙا نانگ وانگر ڪر ڪٽيو اُڀو ٿيو بيٺو هوندو هو. مان هن اڙهيل مارڪيٽ ٽاور مان اڙجي ويو هوس. رات توڙي ڏينهن مهنجي ننڊ حرام هئي. انهيءَ ڦٽل کي مهيندي مون کي هڪ خاص قسم جو لطف ملندو هو زندگيءَ ۽ جواني جي جوش سان پريل ڏينهن ۾ برساتين ۾ درياھ تي اڳهاڙي لڳن سان وهنجندي يا بات ۾

شاوڙ وٺندي اهو اندر جو سٺل انسان بي چين ڪري ڇڏيندو هو هر جواني کي پنهنجي جسر جي چڪيتڙ سونهن آهي. عمر جي انهي نظري پٿي ۾ مان پنهنجي ئي سونهن جي جوهر ۽ جلوه کي ڏسي مدهوش ٿي پوندو هوس، منهنجي جسر ۾ لاوا اُڀري پيا، جسر ۾ سيڪس جي ڪٽڪٽائي تسڪين ڏيندي هئي، اُهي بي ڌڪريءَ جا ڏيهن هئا ته ڪم نه ڪار پوءِ ڇو نه قوت باهه جي شڪايت ٿئي مان اسڪول جي باٽ روم ۾ پينٽ جي زپ کوليندي شروع ٿي ويندو هوس، ائين هٿن جي برقي رڙ، يڪدم اثر انداز ٿيندي هئي ۽ انهي خود لذت جي حمار ۾ راحت ۽ دل کي راحت ملندي هئي ڄڻ رليڪس ٿي ويندو هوس مون کي اهڙي ته لت ملندي هئي جو مان روزانو انهي ڏڪر ڦٽڻ جي ڪري بجلي جهڙي شڪ جي اثر سبب عجيب مسزات ٿيندي هئي ته مان انهيءَ بري بلا سان راند هڪندي پنهنجي سرير کي لرزائيندو هوس ته وڃي ڪو هيانءُ ٿٽو ٿيندو هو ڄڻ ٺري پوندو هوس، ائين مان پنهنجي سيڪس جي باهه کي پنهنجي ڪوارن هٿن سان سيڪيو هوس پوءِ اها عادت بڻجي ويئي ڪابه عادت بڻجي ته وڌي ويندي آهي. سا اڃان به اثر توڙي جو شادي شده به آهيان هر شيءِ جو پنهنجو لطف هوندو آهي. هٿ نه هٿ جي لذت کي محسوس ڪرڻ ۽ نه هٿ ۾ هٿ جي لذت کي محسوس ڪرڻ منهنجي ذهن جو ڪمال آهي. الهڙ پائيءَ ۾ ماءُ پيءُ ۽ پيڻ پاءُ جي روبرو ننگو رهڻ ۽ ڦوهه جواني ۾ اڪيلي ڪمري ۾ اڪيلو رهڻ ۽ خود لذت سڀ عمر جون تقاضائون هيون. مان سڄو ٻرايڻ ۾ دلچسپي ڇڪو هوس منهنجي هستيءَ به ائين تباهيءَ جو سبب بڻجي وئي، ان عمر ۾ مونکي هر جنس پرستي جي اصطلاح جو مطلب به نه معلوم هو مون کي جسماني طور وڙهڻ ۾ مزد اچڻ لڳو. ائين ڪرڻ سان منهنجي نانگ ۾ ساهه پوندو هو.

منهنجو جوڀن

جوڀن ۾ منهنجي جسر ۾ به واھ جي لالائي اچي وئي هئي جوڀن ۾ منهنجي به هر هنڌ هاڪ هئي منهنجي ڇڏ تي ڪٺي چڪور چريا ٿي پيا، مون جڏهن ڦوهه جواني جي اوج ماڻي ته منهنجي جواني جي لالائي جي لالائي ڏسڻ لاءِ پري پري جا عاشق گڏ ٿيا مون جواني ۾ عاشقي به ڪمائي ته معشوقتي به ڪوجهن ڪارن سان به وياسون. تڏهن ته جواني هئي مان ماڻهن جي نظرن جا تير پنهنجي جسر ۾ ڇيٽندي محسوس ڪيا ماڻهو منهنجي جسر جي نمائشي چمڪ تي هر ڪجهي چڪجي ٿي آيا منهنجي جسر ۾ چقمق جهڙي چمڪ هئي بدن ۾ بجلي پريل هئي ڏسندڙ پهرين نظر ۾ مون تي اڪن چڪن ٿي پوندا هئا. مان پنهنجو هٿ ڪنهن جي ڪلهي تي رکندو هوس ته انهن ۾ ڪا بجلي جي لهر ڏوڙي ويندي هئي مان پاڻ کي ڏيکارڻ چاهيندو هوس منهنجي گرگهلي پينٽ

مان منهنجي تائيت ڳئي جا ڪنهن ڊهل وانگر پنهنجي پنهنجي جاءِ تان چڪيل لڳندي هئي. اچي بس جيان جرڪندي هئي انهي جو جلوه ڏسي ماڻهن جي دل ڊهلجي ويندي هئي. بي اختيار هنن جو ذڪر انڊرويسر ۽ پينٽ جڻ ڦاڙي وجهندو هو. ائين لڳندو هو اجهو حوالا مڪي ڦٽو سفر ۾ اڻ واقف ماڻهن جي موجودگي ۾ منهنجي راتن تي هٿ به ڦيريندا هئا، هي بي باڪ وهي ۾ مون چوڪرن کي پنهنجي ڪشش جي گهري ۾ گهلي ڪئي چادرون حراٺ ڪيون البته وقت گذرڻ سان منهنجو نڍڙو خومچو الاهي وڌو ٿي ويو هو گهٽندو به گهٽي، گهٽي ۽ هوس ائين منهنجي خواري جو ڏهل وڃندو رهيو. انهيءَ دور ۾ چوڪرن جا چوڪرن سان يعني هر جنس جا هر جنس سان پيار ۽ عشق مشهور هئا مون کي ان زبردست دؤر ۾ عاشق خواه معشوق بنجڻ جا ڪئي موقعا مليا تنهن زماني ۾ مان جتي به سمهندو هوس صفا اگهاڙو ٿي ڪپڙن کان بي نياز سيءَ جي ڪري مان اڌ ڌڙ تي سوڙ وجهي. اگهاڙو ٿيو پيو هوندو هوس ڪٿ تي اڳلي سان پڪ وجهي پوءِ سمهندو هوس مون سان ستل کي رڳو ڪپڙا لاهڻا هوندا هئا ڪپڙا لهي وڃڻ کان پوءِ ڪپڙن وارو فرق به نڪري ويندو هو. مان ٽنڊو چار زرعي يونيورسٽي ۾ ايمر کي پنهور جي روم کان پاٺ روم تائين ڪانچ به لاکي اگهاڙو ٿي صرف توال ڪلهي تي رکي روانو ٿيندو هوس ۽ واپسي ۾ ايمر کي جي روم تي موجود شاگرد جي روپرو اگهاڙو گهڙي ايندو هوس جتي پوءِ اهي اهرح مان ڏسندل شاگرد نما ليزر پنهنجا ڪپڙا پاڻ لاهيندا هئا جسر جي گرمائش جي خاطري کان پوءِ هر همراه جڏهن مڻ مون مان هٿ ڪڍندا هئا ته پوءِ مون کي ان اگهاڙي مٿي سان ٻيهر غسل ڪرڻو پوندو هو.

انڊرويسر ۾ يونيورسٽي

مان برسات جي موسم ۾ انڊرويسر پائي هن کي زرعي يونيورسٽي کان پنڌ ڪسانه موري وٺي ويندو هوس پوءِ هن کي اگهاڙو ڪري مروج مستي ڪندو هوس ۽ ماڻهو غروب انجواءِ ڪندا هئا. اسان سخت سياري ۾ سرعام اگهاڙا ٿي انڊر شيو ڪري سئمنگ پول ۾ گهڙندا هئاسون. جسر پارو ٿي ويندو هو جان پٺي ڦڙڪندو هئي تب مستي ڪندا هئاسون. اسان جنهن رات هاسٽل ۾ روم تي گڏجي هڪ ئي بستري تي سمهندا هئاسون ته الڳي صبح دوست چادرن مان مٺي جا داغ تلاش ڪندا نظر ايندا هئا. اسان سان ڪڏهن ڪڏهن بخش مهر اٿڻي به اچي وڃ ۾ سمهندو هو پوءِ ته سينڊوچ سيڪس جو مزو ٿي پيو هوندو هو اسان صبح جو حاجت وقت ليٽريون جو در کولي هڪ ئي ڊبليو سي تي هڪ پٺي کي ڳٽي ڏئي ويهندا هئاسين ۽ هڪٻئي کان سگريٽ وٺي چڪيندا هئاسين

چوسڻ جهڙي شيءِ

گنريل ڪجهه سالن ۾ اسان جي ملڪ ۾ آبل موبائل فون جو سيلاب انٽرنيٽ ڪيفي، ۽ بيهودا ۽ واهيات سي ڊي سموري نئين نسل لاءِ دلچسپي ۽ وندر جو باعث بڻجي چڪا آهن. واهيات ۽ بيهودا لطفاً هڪ ٻئي کي SMS ڪرڻ، اڳاڙيون فلمون ۽ تصويرون جا ڪليپس جمع ڪرڻ يا آسانيءَ سان پيو آهي. اڳاڙين بلوءَ پيرٽس ۾ دلچسپي رکندڙ اسان جو اهو نسل اندر ۾ لڪيل گندگي کڻي پنهنجي پرنسل ۽ نهجي بيد رومن ۾ پنهنجي دوستيءَ واري حلقن سان هوبهو ائين ڪري ٿو جيئن هو اسڪرين تي ڏسي ٿو. هو پنهنجي گندي ماحول ۽ هنڌ تي پهچڻ ٿا ته هي پنهنجي عادت، رهڻي ڪهڻي ۽ طور طريقن کي ان جڳهه جي حالتن سان پوريون ڪن ٿا. جسي هر آهنگي سبب باهمي ميلاب جي تقاضا دوران، لفظن جي ادائينگي جي بغير ٻا ڪنهن ٻي ڌيءَ جي سارو موشن ۾ هڪٻئي جي پيٽن جو زبون کولي ۽ پتلون سٽن تائين ڪڪڙي انڊرويس جا آلاسٽڪ چڪي 69 جي پوزيشن ٺاهي هڪٻئي جي مخصوص رئيس عضون سان راند ڪندي ٿوله ۽ ويڪر کي محسوس ڪندي پنهنجي پنهنجي وات منجهه وجهي چوپي، چوسي ڏاڻي پنهنجي سيڪسي ڊپريشن کي ڊائيورس ڪن ٿا جنسي گهرجن جي ان غير فطري عمل جي ناقابل يقين لمحن مان، مان به گذريو آهيان هڪٻئي جا هٿيار پيٽائيندي ۽ ڪچيندي مون به هن جي وات جي لست ورتي آهي. اهو انب مون به چوسيو آهي ننڍپڻ کان ئي مون کي کير جي بوتل پسند آهي، کير جي بوتل هڪ ئي وقت ٻاراڻو ۽ شاهانه ڀرنگ آهي، مان انهي فيڊر جي بوتل مان پيار وانگر کير پيسو آهيان. ائين ڄڻ مالڪ هڪڙي کي ڏهن کان پوءِ ڪو چيلو ڏانهن لاءِ ڇڏيو هجي جيڪو رهيل ڪهيل کير پي ويندو آهي. اهو ميوو مون کي اڄ به پسند آهي. مان ان ۾ ماسٽر آهيان. مون زندگيءَ ۾ جيڪي به شيون چڪيون آهن اهو بهي ڏانئي هيون تن سڀني ۾ سڀ کان وڌيڪ ڏانئيدا رڳو مني آهي. انهيءَ رس ڳلي جي نڪتل آخري رزلٽ اها نمڪين ڏانئي واري، لذت سواد واري مني سچ پچيو ته ماڻهي کان به وڌيڪ طاقتور ۽ ڏانئيدار آهي، جهڙي ڏونگهي ويٺا ڪٿون جي يقين نه اچي ته اها چوسڻ جهڙي شيءِ زندگي ۾ هڪ ڀيرو چوسي ڏسو، متان حسرت نه رهجي وڃي. وڻ پنهنجو ميوو پاڻ ڪونه کائي، درياھ پنهنجو پاڻي پاڻ ڪونه پي، ائين ماڻهو ڪٿي وانگر پنهنجو لن پاڻ نٿو چوپي سگهي. جي ائين هجي ها ته ماڻهو ايتري خواري نه کڻي ها. اهو خود ساخته سيڪس اڪيلائي ۾ سڀ ڪو ڪري ها. مرضي پويس ها ته چوسي ها مرضي پئي ها ته پنهنجو ئي پاڻ ۾ ڦيرائي وجهي ها. ڪٿي پيرا مون به اها پريڪٽس ڪئي پر ممڪن نه هو.

چوڻ جي چوس

مونکي اڃان اڳ ۾ پتڻ به نه آيسو هو ته هن بي لطف ۽ بي ڏاڏي واري زندگي ۾ استاد مونکي ڏانڌو چڪيو انهيءَ قتل کير منهنجي وات جو ڏانڌو خراب ڪيو ۽ منهنجو روح کٽو ٿي پيو هو ۽ مون ڪٿي اٿيون ڪيون هيون پر پوءِ مونکي انهيءَ جي چوس پئي اهو چسڪو مونکي اڄ به پسند آهي مون زندگيءَ ۾ پهرين ڏانڌيوار ٿي ٿي نه چاهي ڪڏي هتي مونکي نمڪين ۽ ڪٽيون شيون اڄ به پسند آهن مان اڃان تائين وقت کي ڏانهيان ويٺو ائين وات، ڏندن ۽ مھرن جي ورزش ٿئي ٿي اها ڏندن لاءِ امپورٽنٽ ٻيٽ کان مٿي آهي مان پنهنجي افعالن ۾ بد نصيبتو آهيان اوهان پل منهنجي حاضري پريڏڙن کان ڇاڄ ڪرايو ته ڳالهه برابر سچي هوندي حق تي ته دوست چريا ٿيا آهن مون کي ڪوبه نئون ماحول اجسي يا اوڀرو نه لڳندو آهي چند لمحن ۾ ئي ماڻهو مونکان ڏاڍو مانوس ٿي ويندا آهن مان ڪنهن سان به تعلقاتن کي نه لکايو آهي اڳهڙو ئي جنسي تعلق رکڻ تي آماده ڪرڻ لاءِ سيڪس جي تقاضا پوري ڪرڻ خاطر ڪين لت ۽ مزي لاءِ ڏانهندو آهيان ڪا به عادت پنهنجي حياتي سان ڪڍي ڇڏڻ ڪو سٺو ڪم نه آهي. علت وڃي پر عادت نه وڃي انهيءَ ڪني ڪندي سبب مون کي ڪٿي ڦر ٿي ويا ائين مان دوستن جي ڏين تي باغ بهار ڪندو رهندو آهيان اهو منهنجو نرالو رنگ ڍنگ آهي جيڪو دل کي وڻيو اهو مون لاءِ حلال ۽ جيڪو دل کي نه وڻيو اهو مون لاءِ حرام آهي ڪڏهن ته حرام به مون لاءِ حلال آهي مون هر موسم جي گل جي خوشبو جو داس ورتو آهي ان حد تائين چوڻ چڻ رت ۾ به مون وٽ پنن جو رنگ گلال ڀلال ۽ حلال ٿيو پوي مان زندگي ۾ جيترو ڪي چمي سگهيس يا جيترو سان سهي سگهيس مان جواني ڪڍوڪو پار ڪري چڪو آهيان جواني جي ڏاڪي تي بيٺل جي بسبت مان سوين مڏاھن سان سمهڻ جي باوجود چڻ اڃان ڪنارو لڳندو آهيان مون کي سيڪس لڪائڻ جو هنر اچي ڪونه ٿو مون ننڍپڻ کان ئي سيڪس جا ڪيترائي مشاهدا ڪيا آهن. مون کي سيڪس جي انوکائي پسند آهي مون سيڪس جي نوان خاطر ڪا به رٿي نه ڇڏي آهي مون هن بيهودا عمل ۾ ڪا به گنجائش باقي نه ڇڏي آهي مونکي سيڪس جو لوس روايتي روپ پسند نه آهي. مون سيڪس جا اهي نوان تجربا بعض تجربن جي حد تائين ڪيا آهن فضيلت ته منهنجي خمير ۾ آهي ئي ڪانه انهيءَ شوق شهادت جي جلببي ۾ مون گهڻو نالو ڪمايو. انهيءَ نامناسب سرگرمين ۾ ڪيئن نه منهنجي مٿي پليت ٿي هن مهذب زماني کي منهنجا خيال اٿي وانگر لڳا. مون انهي گهڙي جي لذت کان پنهنجي عرت وقار ۽ ناموس ڏاڏي لڳائي ڇڏيو. ڪجهل اڳرين جي زد ۾ اچي مان خوشيون قربان ٿي وڃي سگهان، سڪ

سڳت ۽ پنهجي ۾ ميهجي ڪو سڀ ڪجهه جيتوڻي هيءَ اڪثر سوچيسو
 آهي ته ميهجو ڪهڙو رجو ٿيسو. مون ڪيترن ئي نوجوانن کي گمراه
 ڪيو جو پيڙن ۾ رهي جو پيد ٿيڻ مڪمل نه هو مون به کي وقت کان اڳ
 رڌو ڪري ڇڏيو هو. ڏاڏو جن جو چهر هئي مون بههجي انهيءَ تڪميل فعل ۽
 عمر تي ڪنهن به پيڙي نه هئي. سڳت کي شين جي پوڄيندڙ خدا جو قسم
 ۾ سڳت ۾ به ٿورو هيو. شين جي شين جي پوڄي ۾ سڳت ۾ به ٿورو هيو.
 پنهجي وجود جي تڪميل ۾ سڳت جو صورت جسمن مان ڪٿي سڳي زندگي
 ڪنهن نه ڪنهن خوبصورت جسم ۾ ميهجو جسماني تعلق رهيو تنهن هوندي
 به چ مان ڪي به شين ۽ شين ۾ هو خوبصورت ۽ دلڪش جسم جي رفاقت
 ڪري رهيو هو. رڌو جي تنهن به ڪٿي ڪنهن به زندگي جي طويل سفر جا سائي
 نه ٿيا آهن هي تعلق ڪنهن ڪجهه ڏاڳي جيان ٿئي پوندو آهي مان سونهن کي
 شوقين ۾ محو رکڻ جو ڪم نه آهي اڳهڙا جسم مون وٽ آرٽ جي نالي
 ۾ نهايت فخر ۽ اعزاز ۾ سڳت ۾ ملندا جنهن تي ثقافت جي مهر لڳائي ناز به
 ڪيو. شين مان دنيا جي نظر ۾ ڪير ڪير ٿيس (Character less) يا بدڪردار رهيو
 آهيان دنيا جي نظرن ۾ مان چاهيان دنيا ۾ مون لاءِ ڪهڙو به ريمارڪس پاس
 ڪري ته ڀل پاس ڪري مون کي ان جي پرواهه ناهي مون کي ٺيڪ چڙ ڏيندڙ
 ڪٿي اعليٰ پبلڪ اسڪولن يا يونيورسٽين جا معتز پروفيسر موت ۾ مون وٽان
 انٽرويو ۾ آڻا ڪئي گهر ويا هوندا مون کي پورائين جي سد ۽ تمعا ڏيندڙ
 ڪٿي مفڪر اسڪالر ليکڪ ۽ مهان شاعر اڄ به ميهجي هيندي ڪيسپ ۾ ننگا
 ڏسجي سگهجن ٿا جن جو مون وٽ اڄ به رڪارڊ موجود آهي جيڪي مون سان
 سيڪس جي سڀ رنگ ۾ راضي رهيا ميهجا همسفر به رات جيان ميهجا راردار
 رهيا رازداري هيشه مون وٽ ٿيڙو ۾ قيد رهي ”چلو ڏٺي نشاني چلو وٽ
 نشاني“ جي مٿا جي سوڍي تي ثواب ڪتير. مون تي ڪيئي وقت ٽائين سنڌ
 جي مهان لونڊي باز جي چڻ پڳ رهي هئي سيڪس جي جادوگر دائري مان
 ڪوشش جي باوجود ٻاهر نڪري نه سگهيس هئن جو ڪنهن به جو ماس جو
 پرپور جهاز ڪيترو نه لڳائيندو آهي چوڪريون خوبصورت آهن پر هي چوڪرا
 ڪا به شي آهن هنن کي ڏسي ميهجا جذبا پوکي اٿندا آهن. مان ٻچا ٻچا پٽ پٽ
 ڪري کائيندو آهيان پالي، ٽائي کائڻ سان سواد ۽ ثواب پئي ملن ٿا. مجبوري ڏاڏو
 عجيب هر بسترن سان واسطو ٿي وجهي ميهجا هر سفر هر بستر ننڊا ٿي
 چرڪا به رهيا. پنهجي پسند جي چوڪري کي چهن واري حسين احساس جي
 انوکي رمز وارو سڪون سبحان الله، بابا ڳالهه ڇڏي ڏيو هي غذا کائي مان ڪنهن
 به پوڙهو ٿي نه سگهيس، ملڪ جي راڳي جي ملڪ نورجهان به ڪچا ڪچا

چوڪرا کائيندي هئي جيڪي نه چڙين نه ڇڏن هي ته اوهان کي وونگ ۾ به ملي
 ويڏا پر رچي راس ٿين ۾ سڀ ڪجهه آهي ڇڻ روح اها شربت جي بوتل، هن جا
 ڇپ چمئي لاءِ آت هوندا اهي مان ڪن لارا لپا ڏئي پهچو ڪم ٿيائي ويٺو آهيان
 پر هن جي پيڙهه بختي ماهي هي توڙو گهڻو ڏيئي بلا ٿاريندا آهن ڊپ هنن جي
 چاهي مان ئي ليٽ پائيندو آهي نه هي اوهان کي ڪلاڪن جا ڪلاڪ وٺرائيندا
 رهندا هي ڪيئن به ڪري ڪم ٿيائي ڇڏيندا هن معاشري ۾ اهڙن چوڪرن جي
 سلامتي مشڪل آهي ان عالمي ويائي مرض تي ڪيئن ضابطو آڻجي. هي نئون
 مال کائڻ پلي پر ٿڌو ڪري کائڻ. مون سيڪس ۾ ائين به مڃيو اٿم پر ساڳيءَ
 عمل کي هر هر ڪرڻ نئون نئون تجربو ۽ آزمودو آهي
سيڪس ۾ ترقي

مان وري پنهنجي اصليت ڏانهن موٽان ٿو. سيڪس وڏي بچڙي شيءِ
 آهي سيڪس مان پلا ڪو ڏاڀير آهي. سيڪس، مڱهار جي اها جهول آهي جا
 ڪڏهن به پرچي ناهي. سيڪس منهنجي مرغوب غذا آهي اها منهنجي خوراڪ
 منهنجي جان ۾ نئين زندگي پيدا ڪندي آهي منهنجي رڳ رڳ ۾ سيڪس
 سمائل آهي منهنجي هر رڳ ۾ ٿو سيڪس ڊولي مان شروع کان ئي سيڪس
 کي پنهنجي رڳن ۾ رت وانگر گردش ڪندي محسوس ڪيو آهي منهنجي
 زندگي فقط سيڪس تائين محدود رهي آهي سواءِ هر جنس پرستيءَ جي
 منهنجي ڪا به تفريح ڪانهي مان هر جنس پرستيءَ جو قائل آهيان. اهو
 منهنجو ڊپارٽمينٽ آهي. مون کي انهيءَ عمل جي اتارني سمجهيو وڃي ٿو مان
 سيڪس جو سرواڻ آهيان سنڌ جي هر جنس پرست جي قطار ۾ مان اوهان کي
 پهرين صفن ۾ بيٺل ملندس دوستو مان پنهنجي هر جنس پرستيءَ کي قبول
 ڪريان ٿو مان تسليم ڪندو ته هر جنس پرست آهيان مان وقت ۽ زماني کان رڳو
 اهائي سکڻي سگهي آهي سچو ڏينهن اها ئي وائي وات ۾ هوندي آهي. سيڪس
 منهنجي مستقل موضوع پڻ آهي منهنجي هر گفتگو ۾ بيهودگي سمايل آهي
 منهنجو هر موضوع سيڪس کان شروع ٿي سيڪس تي اچي ختم ٿئي ٿو.
 مون کي خبر آهي ته ڇو لوڻ جي قوم پاڙان ناس ۽ برباد ٿي انسان آندڙ جي
 آياڳي قوم مان ڇو لوڻ جي نياڳي قوم بڻجي وڃي ٿو ان تي ڪڏهن سوچيو
 آهي اهو منهنجو سڀ کان وڏو نياڳ آهي جو مان ان لوڻ جي برباد ۽ تباھ ٿيل
 قوم جي ڏوٽ مان ٻيهر جنم ورتو آخر هن بازي مان انسان باز ڇو نه ٿو اچي؟
 مون کي ٻيڇر وٺندي آهي ان لاءِ مان نيچرل آهيان مان دل جو مالڪ آهيان، مان
 وڌيڪ فارورڊ آهيان مون کي جسم جي ڏاڍي پڪ لڳي ٿي مان جسم جو چور
 آهيان مان اهو ئي ڪندو آهيان جيڪو منهنجي دل ۾ هوندو آهي مان پنهنجي

سڄي جي، سڄي ٻڌيندو آهيان انهيءَ دوق ۽ شوق لاءِ مان ڪجهه به ڪري سگهڻ نٿو مان سيڪس جو هيراڪ ۽ متوالو آهيان اهو منهنجي فرض ۾ شامل آهي. جس جي فتح ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي مون ڪٿي چيٽا ۽ بگهڙ ٻڙڪائي ڇڏيا. مان هر سهيل تان ۽ هر گهٽ تان گهٽ گهٽ جو پاڻي پئي پنهنجي اڃ اجهائي آهي مون به ڪا گهري اڃ آهي مان اڃان ڏاڍو به آهيان، قوت به اڃ به سڳي آهي اها جس جي ويڙهه ۽ ننڍا آهي مون انهي ويڙهه ۾ وڻ وڃائي ڇڏيا. اڃ اجهڻ لاءِ مردانا جس به شوق ۽ شوق 12 سالن جي عمر کان ئي رهيو مون تمام ننڍي عمر ۾ محسوس ڪيو ته مان هر جس پرست آهيان، مان تيرهن ورهين جي عمر ۾ هر جس پرست ٿيس ۽ اڃ 49 ورهين جي عمر تائين هر جس پرست آهيان اها منهنجي پيڇ آهي نفس جي ٽانگهه مٽائڻ لاءِ انهن ٺاهوڪن جو ڪون ڪي واپرائيندو آهيان پورل چوڪرا منهنجي ڪمزوري آهيان، منهنجو گهٽ سان ئي نٿو اڙيو منهنجي زندگي ٻين لاءِ صرف اعزاز رهي زندگي، رڳو رکوع ۽ سجدي جي پوزيشن ۾ رهي مون دوستن مان ڪيترائي سبق سکيا جنهن ڏور ۾ مان ٿور جوڙائي ۾ هوس تنهن ڏور ۾ مونکي وڃولي عمر جا مرد مليا جن منهنجي جواني چوسي برباد ڪري ڇڏي مون راتيون ڏينهن پنهنجا ائين ختم ڪري ڇڏيا بس وهڪري ۾ ڪجهه گهڻو رهي ويس مون کي گهڻي قيمت چڪائڻي پئي. مان ننڍي عمر ۾ ئي برباد ٿي ويس مون پاڻ کي وڃائي ڇڏيو گهڙي گهڙي ڇڻ پاپ ۾ گذري "مون چتون کان لونڊي بار ٿيڻ تائين سڄي زندگي رڳو اها ئي ترقي ڪئي" مون سيڪس جي فن کي فن جي بلدي تي پهچايو آهي، رنگا رنگي ماحول ۽ ذهن جي پڇڙائي ۾ عمر گذاري ڇڏي. مون سڄي چار انهيءَ ويا ۾ پاڻ کي وڃائي رکيو.

اوتي موتي

"هين به سڄڻ واه واه هون، به سڄڻ واه واه" ڪنهن هين ڏور ڪنهن هون ڏٺو، اها مقدر جي راند آهي اهو اڳيان ۽ پٺيان جو نصيب آهي. تون پليل آهيان، مان اهو سوڌاگر نه آهيان جيڪو مَر کان اڳ وياچ وصول ڪندو آهي. اها منهنجي فطرت رهي آهي ته مان هڪ دفعي به سڀ ليڪا چوڪا لاهي ڇڏيندو آهيان. لوڏي جو لوڏي مهل حساب چڪڻو، آڃا پالڻ، پوءِ اسان هڪ ڪراڻي ويٺا آهيون، اسان به ڪا به اوج نٿي ۽ وهندي آهي، "ڪر پلو ته ٿئي پلو" سيڪس عيوض سيڪس مهانگو نه سستو سودو آهي، چري گندري تي ڪري يا گندرو چري تي ڪري نتيجو ساڳيو نڪرندو، مزدوري به چري کي آهي. هڪ ساڳي ئي عمل جا ٻه مختلف رد عمل آهن هر شيءَ جا ٻه پاسا ٿيندا آهن. اکر وڌو ۽ پوري وڌو پر سڄي جي قيمت پنهجي پاس سان گڏ ٿيندي آهي. پنهجي سان جي عمر ۾ مون زندگيءَ جا پئي اکر پوري وڌو پاسا ڏنا منهنجا پئي پاسا اڃاگر

رہا. مون کي ٻنهي قسمن راحت ۽ آفت جو تجربو آهي. مان ڏيندو ۽ عيوض وٺندو آهيان. ٻيل پروگرام مطابق ٻنهي رستن جو پنڌ ڪيو. واري وٽي سان ورڇي کڻڻ ۾ مرو به آتہ ثواب به ۽ لطف به اور آهي. مٿا سٽا انسان جي فطرت آهي. انهيءَ ڏي وٺ تي هن سماج جو بيلڊ ٻڌل آهي. ترڪي اهڙي ڪلمه شي کي قبول ڪرڻ جو حق نه آهي جيڪا نون سولائي سان موٽائي نه سگهين. اهو ٿورو نه ڪڍڻ جو پرو لاهي نه سگهين. جيڪو ڪجهه اڄ وٺيس ٿو اهو سڀاڻي موٽڻجو به ٻوندو، اهو دستور آهي. هتي هر شيءِ جو عيوض ۽ هر جنبي جو معلوضو ڏيڻو پوندو آهي. اهو سڀڪجهه پنهنجي ڪرڻي پرڻي آهي. هون به ڪنهن پراڻي کان تحفو وٺڻ ڪريٽ هئڻ جي بڪي نشي آهي. دراصل اهي ٻئي ڏوهه ثواب لازم ملزوم آهي. ڪرائيندين ته ڪائيندين، هڪٻئي سان لهه وچڙ ۾ اچڻ، سڪڻ ۽ سڀڪرڻ لاڙ ڳانڍاپي ۾ رهڻ لاڙ هڪ ٻي جو ساٿ وٺڻ لاڙ هڪٻئي جو واهرو ٿيڻو پوندو. ڪجهه اڳتي وڌڻ لاڙ ڪجهه ته پوئتي وڃڻو پوندو اهو موقعي ۽ مهل تي مدار ٿو رکي ته اوهان حاصل ڪيو تايو وڃايو ٿا اهو اوهان جو مقدر آهي، انهي سودي اوتي موٽي، مٿا سٽا، ڏي وٺ، اٽلي بدلي، واري وٽي، اٽلي پٽي، ڏيتي لپتي، لٽي پٽي، ڏي ته ڏيان، ڪريو ۽ ڪرايو، وڃائڻ ۽ پئڻڻ مور موٽڻڻ پلانڊ ۽ ٻيل پروگرام نڀائيندڙ ڪٿان جا ڪٿي پهتا. هي سڪ جو سودو آهي زور جي مينڊي لڳي ڪانهي اها رڳو روح جي رهائڻ آهي. ”جي تون ڏيندي ته من واه واه جي نه ڏيندي تب به واه واه“ مان ڪنهن به علمي جو محتاج نه آهيان. هون؟ پيڻ ۽ پهاڻڻ پٽي پلا ڪم آهن پر پهاڻڻ سان توڙي عزت گهٽجي ٿي باقي خبر آهي. مون زندگيءَ ۾ 25 سيڪڙو وڃاڻو ۽ 75 سيڪڙو وڃڻو آهيان. مون وڃايو گهڻو آهي ۽ پاتو ٿورو آهي. مون کي بچواڻي جي انهي ٻنهي عملن ۾ ڏاڍو مزد ۽ لطف آيو آهي. مون لاڙ صحبت ڪرڻ ۽ محبوب ٿيڻ پٽي دلڪش عمل هئا. مون بي شمار جسم ۾ پنهنجي شهوت ورهائي مان اها زال هوس جنهن جا ڪيئي مڙس هئا ۽ ملل اهو مڙس هوس جنهن جون ڪيئي زالون هيون. منهنجي پسند يا نا پسند طئي ٿيل نه آهي. انهي برائي جا مون ۾ وٺاڻ پريا پيا آهن، منهنجي زندگي ۾ آيل منهنجا آهي سيڪس فيلو (هر راز ۽ هر خيال) نظر ڪندڙ دوست پنهنجي پنهنجي واري تي مون کان وڪو ۽ اڪو وٺي هلندا رهيا ۽ مان اڄ تائين پنهنجو اهو هٿ کولي ويٺو آهيان، مان اهو چونڊس ته اهي وڏا بي ايمان آهن جيڪي منهنجو صرف ٽوڪان لٽڻ چاهين ٿا. انسان کي پنهنجي هر ڏور کي انجواءِ ڪرڻ کپي. ڪڏهن ڪڏهن چينل مٽائڻ کپي، دنيا ۾ جيڪي ڪجهه وهي واپري پيو ان ۾ ڪرڻ ۾ چاهي پلا، ائين ڪرڻ ۾ ڪهڙي برائي آهي. چوندا آهن ته شوق جو ڪو ملهه ڪونهي، مان پنهنجي فطرت کان مجبور آهيان، انسان پنهنجو پاڻ کي نه ٿو بدلائي سگهي. مون لڳ ڀڳ 35 ورهيه گذري وڃڻ جي بلوجود محسوس ڪيو ته منهنجي جنسي بڪ اڃان ساڳي آهي جهڙي 13 سالن ۾ هتي ملڻ پنهنجي هن فن ۽ عمل سان توڙ تائين وفادار رهڻ چاهيان ٿو. مان يورپ ۽ آمريڪا جهڙو مزاج رکندڙ شخص آهيان، مون کي عرب

عمرات جا عرب يا آمريڪا جا شيندي ئي منهن ڏئي سگهن ٿا باقي هتان جي جاءِ ناهي جيئن اُتشي تاءُ نه ڪيو سو لهندي وري ڪهڙو تاءُ ڪندو سڀا جو ان مري ويا باقي رڳو ڪتر بهجي آهي ”ويا مور مري هج“ رهيو هڪڙو وطن ٿيو وري ڪوڙن ڪائون جو“ مون کي مڙس ماتهو وٺندا آهن. مون کي اڄ تائين هتي جيڪي به مرد مليا اوترا لڳا نامرد لڳا اهڙو ڪو به ڪونهي جو تين ڪڙڪڻي ڇڏي، سيڪس جي شت چتون ڪيو ڇڏي ڪنهن شيء کي جهڻ ۽ اندر ۾ جذب ڪرڻ جي دلڪشي، جو لطف پنهنجو آهي. ان لذت مان چڻ هڪ ٻي دنيا ۾ هوندو آهيان. ائين محسوس ٿيندو آهي جهڻ من دنيا ۾ انهيءَ لمحي لاءِ آيو آهيان. گهڙي پل جي سڪ خاطر انسان ڪيترو نه ڏٺو ٿو ٿئي وڏا ماتهو به اهو شاهانو ۽ اميرائو شوق رکندا آهن، جيڪي چتون ٽورئي هوندا آهن، پر اهو ئي صاحب لوڪ مڙي شوقڙو رکندا آهن هون به سڪ ۽ سگت جو پتل چون ٿا ته چتون ناهي هوندو چون ٿا ته هن گند مان اکين جي ڍو مان، شهوتي لاش مان ڪجهه ٻاهر نڪرڻ نه گهڻو ڪجهه آهي مان ٿو چوان ته ڪجهه به نه آهي هن کان ٻاهر سڄو سڄو معاشرو ان سمهڻ جي لپيٽ ۾ اچي وڃي ٿو سورائڻ ۽ نانگري ته يورپ ۾ آهن اتي ته ان ڪر لاءِ سرڪاري يا سماجڪ جهل پل ڪانهي اتي قانوني هر ڪنهن کي آزادي آهي ته هو پنهنجي بدن جو ڪيئن به استعمال ڪري، مان چنهڻ اسڪول ۾ پڙهندو هوس تنهن مهجي قوه جواني هئي چين جي مثال مچن جي ويهه لهي چڻي هئي لڳ ڀڳ ارڙهن سالن جو بالغ جواني هئي شڪل شبيهه ۾ هڪو خاص سهڻو نه هئس پر زبردست جسماني خوبصورتي جو مالڪ هوس. منهنجو جسم ۾ ڇا ته ڪشش هئي، تازگي هئي، جس هو سيڪس جي ايل هئي، منهنجو ساروبدن سيڪسي هو ڳلن تي لائي ٿوندي هئي، جهڻ ته چين تي چائني لڳل هوندي هئي. باپي اترڪپر هر لحاظ کان پر ڪشش هو. منهنجو جسم جهڻ ڦٽندو هو پوري جسم مان جهڻ سيڪس پيو چلڪندو هو چٽندو ۽ ٽپڪندو هو منهنجي جسم ۾ جهڻ بجلي پريل هوندي هئي جسم جي انهي برقي راءِ تي هٿ جي معمولي ڇاڻ سان اڳلو پڪڙي اثر انداز ٿيندو هو، ان ۾ پوءِ نظرتي قوت کان وڌيڪ سگهه اچي ويندي هئي. منهنجي جسم جي چمق جي ڪشش تي ڪئي ٺاهوڪا چوڪرا به چڪجي ايندا هئا تن ڏينهن ۾ مون تي به ڪيئي پونر پيرليا منهنجي تنهن زماني ۾ سنڌ ۾ ڪافي مڇتا ۽ بمائڻ هئي. مان ننڍپڻ کان ئي رنگين مزاج هوس ۽ خراب چوڪرن سان محبتون ڪرڻ لڳو هوس، مون سيڪس جو اوج في سبيل الله دوستن ۾ شير ڪيو. منهنجو ڏهل هر وقت وڃندو رهندو هو مان هڪ هڪ سان هئس سڀ جو پلو چاهيندو هوس جهڻ خيراتي دڪان کولي ويٺو هوس. سڀ رتن جو ٻور چڻي ويو. منهنجو سريلو ڏهل وڃي وڃي ڦٽي چڪو آهي. هاڻ ته پٺ ڦاٽل هندائي وانگر ٿي لڳي. هاڻ ته مان جهڻ ڪانٽهي جو پٽ آهيان جو ثواب خاطر ڪندو وڃي ٿو پر ڪي ته قدر دان ۽ فوق وارا ته اڃان تڪين پچر ٿا چلين، مان اڄ به انهن لاءِ ڪنهن سڀني ٽڪر کان گهٽ نه آهيان

جنسي فلمون

اقبال گنجو ۽ مان اڪثر جنسي فلمون ڏسڻ به ويندا هئاسون. شاليمار اوڀر ۽ شمس سڻيڪا ۾ پي پي فلمون هلنديون هيون سڻيڪا ۾ ظاهر ظهور سڀ ڪجهه ٿيندو هو. سڻيڪا ۾ جنسي پوستر ڏسندي يا هال ۾ لائيت بند دوران ڪنهن به ڪنهن همراه جو هٿ منهنجي ٽپڙ ۾ هونديو هو هڪ ڀيرو فلم دوران ڪنهن چوڪري منهنجي ٽپڙ ۾ وات به وڌو ٻيل مزو هو هڪ فلم جو به جنسي مزي جو اوچتو وقفو ٿيو لائيت ڪولي ويهي مان ڊپ ۾ اُٿي بيهي رهيس. منهنجي جيتڙ جي پيٽ پيرن ۾ ڪسي ويهي ديا ڏٺو، چورو ته ڏاڍو شڪي ٿيو. مان پڻ، ڇو جو پريان وارن منهنجي گهڻي به ڏٺي.

ميمڻ سوسائٽي جا پورل

ڪنڊ ۽ اُٺي جي راشن واري زماني ۾ قطار ۾ لڳي پورل چوڪرن مان لت وٺڻ، ميمڻ سوسائٽي ۾ وڃي نوس نوس ڪرڻ ڪاٺوٺي وارن ميمڻ جا اپنا ته چورا پڌا جو هنن داخلا ممنوع ڪري ڇڏي، اسان به چوڪرن جو اٽالو وٺي پٽ ٽپي ميمڻ سوسائٽي ۾ ڪاهي پوندا هئاسين ۽ اتان ڪو ٺاهوڪو چوڪرو شڪار ڪري ڪنهي پٽ تپائي وڃي هڪ جاءِ ۾ بند ڪري دوسرو ڪم ڪري ڇڏي ڏيندا هئاسون آخر ميمڻ جي يونين جي عبدالڪريم گهانيگرو هٿ پڌا ته ”هروڀرو لاچار ٿئي ته اسان سان سڌا رابطو رکو بجاءِ نئن هوري ۾ هٿ وجهڻ جي اسان اوهان کي پراڻي هوري پيش ڪنداسون“.

بنا لائسنس هٿيار

مون هڪ ڀيري اهو لطف ريل ۾ به ماڻيو 1988ع ۾ مان، تنوير، خير ۽ رياض بولان ميل ٺريهي ڪوئيٽا وڃي رهيا هئاسون ريل ۾ ٻيا مسافر گريا هڪ ٻئي مٿان لپڻيا پيا هئا مون کي به مسافرن وچ ۾ بسترو وڇائڻ جي جڳهه ملي وئي ته مون غنيمت سمجهي هڪ ٺاهوڪو چوڪرو جڏهن سمهڻ جي جڳهه ٺاهڻ ۾ ناڪام ويو ته ويچارو رات ۾ هڪ ڪلب ۾ ويٺو جهوٽا کائي. مون پنهنجو هڪ پير هن جي پير سان ڇهائڻ جو جتن ٻئي ڪيم ان چها، وسيلي مون هن کي پنهنجي احساس ڪرائڻ ٻئي چاهيم پر هن پنهنجا پير پاڻ طرف سميتي ورتا هئا پوءِ جڏهن هي منهنجي سر کي سمجهي ويو ته چڻ هن جو باند ڪوليو سئي، ۾ سمهڻ لاءِ گرم بستر ملي وڃي ۽ مڪمل گرمائش پڻ آخر هي مون سان سهمت ٿيو ۽ اڌ پاسيرو لپڻ جي جڳهه جوڙي ورتئين نه راه نه رستو نه ڏنل نه وائيل ٿوري دير ۾ مورچي تي آگرين جو ڦڻڪو ٿيو ڇو چٽ ڪري اڳت چورائيئين هٿيار سڏائي ويا مان هر وقت هٿيار بند رهندو آهيان. هي دنيا جو واحد هٿيار آهي جنهن جو ڪوبه لائسنس ڪونهي. هن هٿيار لاءِ اوهان کي ڪنهن به ڪارتوس يا گولي جي ضرورت نه ٿي ٻئي هي ٿڪ، تيل ڪريم يا ٺهلو به هلي سگهي ٿو بس

اوهان رڳو هي ڪي خالي لوڊ ڪري هلايو هن هٿيار ڪي ڪنهن به وقت ڪٽي به ڪنهن به مقصد لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو. هن هٿيار سان ويڙه يا جنگ ۾ خون خرابي يا مرڻ مارڻ جو خطرو نٿو رهي بس رڳو جنگ کان اڳي اوهان ڪي پاڻ ۾ طئي ڪرڻو آهي ته هي جنگ اوهان ڪي ڪٽي آهي يا هارائڻي. اوهان هڪٽي وقت هي جنگ ڪتي ۽ هارائڻي به سگهو ٿا هن جنگ ۾ به سوڀ ۽ هار مهججي ٿي هي هٿيار وقت سر وڌي ڪم جي شيءِ آهي. ڪنهن ڪنهن اهڙا هٿيار ڪتب آڻڻ گهرجن صحت ۽ هاضمو صحيح رهي ٿو اسان وٽ هتي لڪ چپ ۾ اهڙا ڪي قصا پيا ٿين.

چورن جو چڪلو

ڪير ڪيترو اشراف آهي ۽ ڪير ڪيترو ڪميو اهو ته صرف هڪ رندي، چتون چوڪريا ڪڍڻو ئي ٻڌائي سگهي ٿو جنهن آڏو لڪ چپ ۾ طرح طرح جا ماڻهو هر وقت ننگا ٿين ٿا سياسي ليڊرن کان وٺي معزز استادن تائين مذهبي پوشاڪ پائي اسلام اسلام ڪندڙن کان وٺي انقلاب زند باد جا نعرا هڻندڙن سرفروشن تائين انهن جي عظمت هڪ چتون ٻڌائي سگهي ٿو آهي سمورا عظيم انسان جيڪي پنهنجي ۾ ڏاڍا معتبر ۽ عزت لائق سمجهيا وڃن ٿا. جنهن هنن جي آڏو ڪپڙا لاهيندا آهن تنهن هو پنهنجي شخصيت تان اهو ماسڪ به لاهي ڇڏيندا آهن جيڪي هو ڪپڙن ۾ پائي گهندا آهن. هنن وٽ هٿي جي ڏندن وانگر ڏيکارڻ جا هڪڙا ۽ کائڻ جا ٻيا ڏند هوندا آهن. مون کي پشاور جي چوڪرن واري چڪلي ۾ پهريون ڀيرو لاڙڪاڻي جو هڪ عظيم ملان وٺي هليو. جتي مرد رندين جو زور هو آهي چوڪرا اهڙن ملن کي وڌيڪ پسند ڪن ٿا. انهي ايترا ته سهڻا چوڪرا هئا جيڪي مون خوابن ۾ به نه ڏٺا هئا. شايد جنت جا غلمان اهڙا هوندا ڇا ته انهن جو نار نفرو هو ڪارن به نه پڇي نچڻ ڳائڻ ۾ به هوشيار هار سينگار ڪري دروازن ۽ ڪتھڙي تان گراهڪن کي اشارن سان چڪي رهيا هئا. انهيءَ عظيم ملان ايڪ ئي صف ۾ ڪڙي هوگئي محمود و اياز نه بنده رها نه بندي نواز منهنجي روبرو هڪ چوڪري کي ڪم ڪرڻ کان پوءِ پنهنجا ۽ منهنجا پشا پڻ ڏنا پر واڌو رقم صرف انهيءَ لاءِ به ڏني ته هو چوڪرو کيس به ڪري اهو ڏسي چوڪرو ڪن ٻڪڙي توبه ڪري رهيو هو. بهرحال وري به هن انهيءَ بي نڪتي ذات واري ملان جو مٿان مٿان ڪم لائو. اهو منهنجو دوست ملان اڄ به چيلي جي بڪين بجاءِ ڪپورن جو وڏو شوقين آهي اهو چوي ٿو ته ڪپورا کائڻ سان جنسياتي طاقت وڌي ٿي.

ڪڏڻ جو چڪلو

اهڙو هڪ چڪلو مون ويجهڙائي ۾ ٿئي ۾ به ڏٺو هي شهر جي بازار ۾ قومي بچت بئنڪ جي سامهون ۾ منزل عمارت ۾ هر جتي چوڪرن بجاءِ ڪڏڙا هئا، جن کي ڪڏڻ جي ٻولي ۾ ”مورت“ چئجي ٿو جيڪي اصل ۾ ڪڏڙا نه آهن هوندا. عام چوڪرا هوندا آهن جن جو روح زناتو هوندو آهي. مون انهن جي موي تي سيڪي رڪارڊنگ به ڪئي هئي پر اها ڪيٽ الڃي ڪئي ويڃي هئي.

نظام لاج اديبن جو چڪلو

حيدرآباد جي گادي ڪاٽي ۾ هڪ لکيل چڪلو نظام لاج ۾ به هو جتي ٻاهريان چوڪرا ايندا هئا جهونجهڪري جو ڪڪڙ يا مسيت جو ملاڻ ٻانگ ڏيندو هو ته نظام لاج ۾ چتون جي قطار لڳي ويندي هئي نظام لاج ۾ منزل هئي. جتي روز نمبر 9 يا 6 (مون کان وسري ويو آهي) تي منهنجو هڪ دوست غلام قادر لغاري جيڪو شاهپور جهانيان جي ڳوٺ حسين آباد جو رهاڪو هو ۽ واپدا ۾ ميٽر ريڊر هو هاڻ شايد ٽنڊو چار سب ڊويزن جو وڏو بليو آهي ۽ آفيس جي حد ۾ رهي ٿو جيڪو ڊويزن ليول جو ان وقت لوندِي باز هو هاڻ نيڪ نمازي آهي، سڀ ماضي رساري ڇڏيو اٿس. انهيءَ جي ڪمري تي، اعلم بارگاه گل شاه وارو ذوالفقار شاه (پيو شاه) جئيندو قبلو به جهتو هو ۽ قبلو سائين ڪڏهن ڪڏهن قبلو به مٽائيندا هئا حسن مجتبيٰ، ذوالفقار هليپوٽو، اعجاز منگي، آغا سعيد مان ۽ ٻيا دوست اڪثر ايندا ويندا رهندا هئاسون. ٻيا ته ويچارا اڳ به اشراف هئا ۽ هاڻ به مڪمل شريف آهن پر مان جيڪو اڪيلو بدنام آهيان پنهنجي طرف ڳالهه ڪريان ٿو هيٺ، رهندڙ ريڊيو جي ڪامران پتي جي ڦرڻي ڏسي غلام قادر لغاري کان استلاي وٺي جڏهن پيو شاه ۽ حسن مجتبيٰ جي نقشي قدر تي هليو ته پئون ٻارنهن ٿي ويا. هتي مون چوڪرن کڻڻ جون سنچرين مڪمل ڪيون روزانو واپدا ۾ ڏيوتي تي وڃڻ کان اڳ پرشين هونل جي لڏيل ڌال ۽ مٿان سوپ ۾ هڪ خوبصورت چوڪرو اهر هو منهنجو ناستو. مون کي مرغي کان وڌيڪ قوفتا پسند آهن مان ته مرغي عيد عيد تي به نه کاران اهڙو خالي ڏهاڙو (نڀاڳو ڏينهن) مشڪل هوندو جو مون اهر نشتو نه ڪيو هوندو. هتي باقاعده چوڪرا در ڪڙڪائي هوڪو ڏيندا هئا ته ”منهن ملو ته نه ڪندو“ ويچارو ڊاڪٽر اشوٿام ۽ وڪيل اشوڪ ڪمار جو والد صاحب هن پٽن هوندي اشراف ڏجي رهيو هو ۽ پيو پرويز پٽي جيڪو بئنڪ ۾ هو چوندا هئا ”ڪٿي اچي ڦاٿا آهيون.“ جو غريبن کي هن ڪمري کان سستو گهر ڪٿي ملي ٿي سگهيو مس مس ويهي وڪيل صاحب قادر مگسي جي ترقي پسند هائوس لڳ بنگلو ورتو ته جان آجي ٿيس. حسن مجتبيٰ جي ست سمندر پار وڃڻ کان پوءِ هي نظام لاج ويران ۽ برباد ٿي ويو پيو شاه غلام قادر ۽ مون شادي ڪري ڇڏي.

ڪمران پتي هر ڪم کان رٽائر ٿي ويو. رسول بخش پليجي جي سردار پريس بند ٿي ويئي. رسول بخش انڙ وڪيل ٿڌي ويو. بيلي جنرل اسٽور جا مهر ڀاڙ ڊاڪٽر ٿي ويا. اعجاز مڱي پليجي جو ۽ ذوالفقار هاليوڊ جو يوسف علي ڪوٽر پتي جو نياڻو ٿي ويو. بندر مهيسر گداوي ويو ۽ کيل خٽر ٿي ويو.

اوطاق چڻ چڪلو

پنهجي هاڻ پوري ڪرڻ خاطر ۽ آس پاس جي گهرن جي چوڪرن يا ٻاهران آيل مهماس لاءِ ڪا اوطاق وغيره ڪانه هئي بس گهر جو هڪ حصو ڪمرو هو جو مان اوطاق طور استعمال ڪندو هوس. بس ٻار ٻچا پاسي ڪرائي اهو جهان ڪندو هوس. منهنجي ملاقات جو اهو ڪمرو گهر جو اهو محصور ڪمرو (ڊيوان خاص) چڻ چڪلو هو. منهنجي اوطاق تي آيل اهو ڪاڇ سوال نٿو پيدا ٿئي. بنا ”ڪرڻ يا ڪرائڻ“ جي حالي ويو هجي هاڻ ته ”پاڻي“ مٿي جهوپڙا موڙڪ اڃ مرن“ واري حالت آهي. هاڻ ته چڻ نيساري آڏو ڊينگار اچي ويا هجن چڻ انروني سگهه ڦاڻي هجي.

لونڊي بازي

هر جنس پرستي (Homo-Sexuality) آخر ڪهڙي بلا جو نالو آهي هر جنس پرست (Homo-sexuals) معنيٰ ساڳي جنس مرد، مرد سان عيش پرستي ڪري، هر بس پرستي معنيٰ لونڊي بازي، هر جس پرست معنيٰ لونڊي باز، هتي سيڪس جي به هڪ پنهنجي ٻولي آهي، مرد هر جنس پرستن کي سيڪس جي زبان ۾ (مرد رنڊيون) چيو ويندو آهي. انهن مرد رنڊين ۾ ڳاڙها ڳيرو (ڪيرا) جي گهرج ۽ ڪيت سڀ کان گهڻي آهي، جنهن ته هر جنس پرست ڪجهه وڏي عمر وارا ۽ شادي شده ۽ پڇوڙيال مرد پڻ شامل آهن، سنڌ اندر اهڙن ڪيرن (ڳاڙهن ڳيرون) تيرهن سالن کان سورهن سالن وارن چوڪرن جو تعداد لکي ۾ آهي. جنهنجو اگهه ويهن روپين کان وٺي ٻه هزار روپيا في چوڪرو تائين آهي، ۽ انهن کي انهيءَ پئسن ۾ ڪي ڪلاڪن تائين پاڻي سگهجي ٿو، ۽ کائڻ ڪهڙي به قسم جو سيڪس حاصل ڪري سگهجي ٿو. هر جنس پرستيءَ سان حمل وغيره جهڙا ڌچا نٿا ٿين جيڪي سماج ۾ گهر آباد ڪرڻ يا طلاق وغيره جهڙن بي وقوفانه نتيجن تي اچي ختم ٿا ٿين ۽ نڪي اهي حرامي ٻار پيدا ٿا ٿين، جيڪي رات جي گناهه (زنا) مان جنم وٺن ٿا ۽ نڪي گندين نالين مان اهي لاوارث ٻار ٿين ٿا جيڪي ڏپ ڪري ويل هجن. نه وري ايڏي جي جهولي ۾ ڪو ٻار رکي وڃي ٿو. مرد، مرد سان هڪٻئي جي پانهون ۽ چيلهه ۾ پانهون وجهي چڪڙيل پاڪر ۾ بي تڪليف، سان دنيا کان لاتعلق ٿي پر هجور چونڌڪن تي، عام شاهراڻون يا هوٽلن تي گهمي ڦري يا ويهي سگهي ٿو. سنڌ ۾ چوڪري

بازي عيسا نه آهي گراهڪ پنهنجي مطلب جو ڪوبه اجنبي چوڪرو هٿ ڪري ڪنهن به گيسٽ هائوس ۾ ڪمر وٺي راتين جو راتيون يا ڏينهن جا ڏينهن بنا ڪنهن ڊپ ڊاءِ جي رهي سگهي ٿو انهن گيسٽ هائوس جي ڪمرن ۾ آئيج باٿ به ٺهيل آهن جتي ميرو مٿو ڏوهي سگهجي ٿو هتي رنگين ٽي وي، ڪيبل، VCR ۽ فون جي سهولت کان سواءِ کاڌي پيسي جو پڻ جوڳو انتظار هجي ٿو آهي ڪمره گڏيل سيڪس (Group sex) لاءِ به استعمال ڪيا وڃن ٿا. ان لاءِ صرف هڪ واڌو بيڊ وٺڻو پوندو ٿري بيدرور ۾ پل گڏجي هڪ ئي بيڊ تي سهو، اوهان اهڙي سمي شهر جي کوڙ ۽ گهمسان کان بلڪل ڪٽيل رهندا هون به انسان جي جسي عمل لاءِ نوڪلائي لازمي آهي هتي چوڪري باز ٿي لاءِ عمر جي ڪابه پابندي نه آهي سنڌ ۾ هر جنس رستي جي لازن بقاعده هڪ ثقافت جي شڪل اختيار ڪري ورتي آهي هي انتهائي ذاتي زندگي گذارين ٿا لوندِي باز ڄاڻي وائي چوڪري باز ٿي ڪي ترجيح ڏين ٿا ڇاڪاڻ ته هن سان لاڳاپن جي نوعيت ساڳي قسم جي ٿئي ٿي عورت جي پيٽ ۾ مرد سان مرد جو جنسي عمل سولي ڳالهه آهي، ڇاڪاڻ ته ان ۾ توهان کي ڪابه راند رٿي نٿي پوي ۽ نڪر پهروپ اختيار ٿو ڪرڻو پوي، ماڻهو جي جنسي زندگي ۾ جيڪي اصولي بندشون آهن آهي عورتن جي پيٽ ۾ هر جنس پرستن تي مرد سان لاڳو نه ٿيون ڪرڻيون پون، بس توهان پسند جي ماڻهو سان سڌي سٺين ڳالهه ڪيو ۽ سامهون واري ساٿي کي ميلاپ لاءِ آمد ڪري سگهو ٿا هر جنس پرست انسان پنهنجي جسي ضرورتن کي حاصل ڪرڻ مهل وقت جي ڦاٽڻ ۽ فميوارين کان بلڪل آگاهه ٿين ٿا، ڇاڪاڻ ته هو هڪڙي ئي ڳالهه ڄاڻن ٿا ته انساني احساس ۽ خواهش ۾ پاڻي پاڻيوار ڪيئن ٿجي ”ماضي“ جو چئون ٿي مستقبل جو لوندِي باز هوندو آهي. اهڙا ماڻهو هڪجهڙي پٺيان جر وٺن پيا، قرآن ۽ بائيبل ۾ آيل آهي ته اڌ جڳاڏ کان انسان ذات ۾ اها چوس آهي، 90 سيڪڙو ڪار به وڌيڪ ماڻهن حياتي ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڀيرو ائين ضرور ڪيو هوندو، ممڪن ٿي ڪونهي ته ڪا ماکي هوندي جنهن کي ڪئين نه چڪيو هوندو جيئن بڪ لڳي ٿي ته ماني کائجي ٿي، تيئن سيڪس جي به بڪ ٿئي ٿي پيٽ جي بڪ ته مري ويندي پر سيڪس جي بڪ نٿي مري، ڪيئي ڪوھ سيڪس جي پياس پُجهائي نه ٿا سگهن ۽ نه ڪاڻي سيڪس جي ٻوڏ ان کي ٻوڙي سگهي ٿي اها وبائي بيماري آهي، جيڪا تيزي سان نوجوانن ۾ اُسرڻ لڳي ٿي نوجوانن جي هڪ وڏي ڪهڪشان سيڪس جي آسمان تي چمڪي رهي آهي.

اتوٽ لاڳاپا

اڃان تائين ڪيترا هر جنس پرست اتوٽ لاڳاپن واري زندگي گذارن ٿا. ڪيترن ئي هر جنس پرستن جا واسطا به ڳجهه هوندا آهن، جيڪي هر وقت پنهنجي

ڏوهه ثواب ۾ شامل ۽ مڱن هوندا آهن هي عام چوڪرن جيان پنهنجي محبوب جو ذڪر نه آهن ڪندا هي عام گڏجاڻي ۾ شريڪ ٿيندڙ محبوب سان رسمي پاڪر پلائڻ وقت به پريشان ٿي گهٻرائجي ويندا آهن گهڻا هر جنس پرست اهو مڃن ٿا ته ”هر شادي کان اڳ چوڪري باز نه هئا پر شادي کان پوءِ گهرواري جي ڪجهه ڏينهن جي غير موجودگي سبب چوڪري باز بڻيا“

پنجن مئٽن جي غيرت 25 سال تائين

ڪنهن نهٺائي ۾ جنسي جذبو ڪهڙو نه چريو ڪري ڇڏيندو آهي. ”بک بچڙو ٽول دانه ديوانا ڪري“ پوءِ اها بک پيت جي هجي يا سرير جي بک ته بک آهي لاچار ۽ بک ۾ لوڳهڙ يا حياءِ ياد نه رهندو آهي. ڇا جي عصمت ڇا جي ذلت ڇا جي به عزتي پنجن مئٽن جي مڙي لاءِ انسان ڇا نٿو ڪري. غيرت ڇا آهي پنجن مئٽن جي غيرت 25 سال تائين، نوجوانن کي سيڪس جي تڪرار گهڻي ضرورت ڇو آهي، سيڪس ۾ نوجوان پاڻ به خوش ۽ مطمئن رهي ٿو ۽ ٻين لاءِ به اهو موقعو فراهم ڪندو رهي ٿو. هر جنس پرستي تي مشتمل هر خيال نوجوانن جو هڪ گروپ آهي. هي انهيءَ عمل ۾ هڪٻئي کان گوءِ کڻڻ چاهين ٿا غر هلڪا ڪرڻ لاءِ سيڪس کي هڪ رسم طور رائج ڪن ٿا باهه ڏينهن ڏينهن وڌي پئي سيڪس پڻ کير پلي کان به وڌيڪ سوندي آهي لوندي بازي بري بلا آهي. لوندي بازي ارتقا جو انعام آهي هر ذات ۾ چتون، پڙوا ۽ ڪڏا آهن، رن صفت ۽ (لوندي باز) آهن. هي عادت آهي ڪن لاچار؟ جنسي لڳ لاڳاپا هڪ فطري عمل آهي پر جيئن ته هن نئين نسل سان تربيتي اها آهي ته هڪ ته هي چوڪرين واري سيڪسي عمل کان گهڻو ڪري هٽيل رهن ٿا ٻيو ته هي انهيءَ باهه ميلاب لاءِ چوڪريون افروڊ ڪري نٿا سگهن تنهنڪري بچاءُ هي خوبصورت گرلس فرينڊ رکڻ جي من پستد بڻو (محبوب) رکڻ ۾ ئي پنهنجي بهتري سمجهن ٿا. چون ٿا ته پرائي ان وقت وڌيڪ خوفناڪ هوندي آهي جنهن ان لاءِ ڪو جواز تلاش ڪيو وڃي هي اهڙي قسم جا ڪئي جواز ۽ دليل پيش ڪن ٿا. اهو انهيءَ ڪري به ٿئي ٿو جو اسان جي ملڪ اندر عورتن ۽ مردن وچ ۾ لاڳاپن جي گهٽتائي هر جنس پرستي واري ڪمن لاءِ ماحول سازگار ڪري ٿي. نفسياتي ماهر چون ٿا ته ”پهريون جنسي عمل وڏي اهميت جو حامل هوندو آهي جيڪڏهن اوهان جو پهريون جنسي تجربو مرد سان ٿئي ٿو ته پڪ ڄاڻو اوهان هر جنس پرست ٿي ويندا“ ڪي لوندي باز، ڪي چتون يا گانڊو لڻن ٿا ته ڪي لوندي باز ته ڪي ڪڏي باز به ٿين ٿا. مرد زندگي ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ دفعو هر جنس پرستي ڪري ٿو ۽ 90 سيڪڙو مرد هٿ رس (Masturbation) جنهن ته 40 سيڪڙو مالهو هر جنس پرست آهن. 30 سيڪڙو عورت باز ۽ 10 سيڪڙو ڪڏي باز آهن. مرد عمر جي ڪنهن نه ڪنهن حصي ۾ هر جنس پرست رهي ٿو چوڪرو

سيڪس جي ايمرجنسي (وقتِي) گهرج آهي رال جي غير موجودگي ۽ چوانسپ ۾ چوڪرا هڪ وڏي نعمت آهن. 16 سالن جي عمر ۾ چوڪرو پئي، جي دوست کي پسند ڪري ٿو جڏهن ته 20 سالن جي عمر کان پوءِ پنهنجي پٽن جي دوستن کي پسند ڪري ٿو. مرد جي جنسي خواهش 16 کان 21 سالن جي عمر ۾ چوڻي تي پهچي ٿي سيڪس جي پنهنجي هڪ انگ ديا آهي عورت جي پيٽ ۾ چوڪرو جو شڪار وڌيڪ سولو، آسان ۽ سستو آهي، جيڪو ساري پيڙا جا ٽڪ لهي ٿو. مظهر نظر ايندڙ گلن جي پس منظر ۾ ڪنڊن جي اينري گهري چپن ۾ آهي جنهن ڪري سان سڀني کي سک ۽ خوش ملي سگهي ٿو ۽ جنهن سان تڪليف ۽ ايندا، رسي سو آهي پاپ ۽ گناه انسان جيڪو به گناه ڪري ٿو تنهن ڪارڻ سندس مهلتا ۽ شان لازمي طور ڪجهه نه ڪجهه گهٽجي ٿو پر وڏي هرگز نه ٿو هڪ ٻٽڪڙي شي، انسان ذات کي مک جي باه ڪيڏ لاءِ ڪيترو پريشان ڪري ٿي. توخيز چوڪرو جون نگاهون چڱي پلي شريف ماڻهو جي طبيعت ۽ نفسيات کي لوڏي سگهن ٿيون، اها ڪشش سڄي شخصيت جي ناهي پر سڄو ڪمال هار سڳار جي سامان جو آهي. سيڪس ۾ الڳ الڳ عمر جي ماڻهن وچ ۾ عمر جي تفاوت مٿاهي ڇڏي ٿو زندگي کي لطف سان لبريز ڪري ڇڏي ٿو رڳ رڳ ٽڙي پئي ٿي، هانو، ٺوري پوي ٿو، ۽ هلڪي ٿيڻ جي خيال ۾ گيدا پڻ هلڪا ٿي وڃن ٿا. انهيءَ هر جنس پرستانه رجحانات کان چٽڪارو حاصل ڪرڻ ممڪن نه آهي، انسان ۾ برائي پلائي پئي منجهس آهن اسان کي ڪوشش ڪري برائيءَ کان پاسو ۽ پلائي جي طرف رجوع ٿيڻ گهرجي. الله سائين ”ڳڻي ڏني آهي هڪڙ لاءِ انهيءَ کي روزي جو ذريعو نه بڻائڻ کپي“ اهو ڏنڌي طور فائديمند ٿونگ خدا جنهن مقصد لاءِ خلقيو آهي انهيءَ مقصد لاءِ ڇڏڻ گهرجي، پر چوندا آهن ته سيڪس جي ڪا به حد ناهي هوندي. اهي سيڪس جون ڪاٿيون آهن، آدمي آدمي تي پيو چڙهي ۽ مڙس مڙس تي لڏي، اهو مردانو ميلو مردائي نموني نيٺ ڪبي، مڙس اهو جو مڙس کي دسي اهو ٿونگ هڪ آکيرو آهي جنهن جي ٻاهر بيٺل پکي اندر وڃڻ لاءِ آيو آهي هي اهو گهر آهي جي هن ۾ پکي هڪڙو دفعو وڃي ته پوءِ ان گهر جو پڪو عاشق ٿي پوي ٿو. دل جي تسڪين لاءِ پاڻ کي خوش ڪرڻ لاءِ ان ناپاڪ ڏهڻ ۾ ڦاسي، عياشي جو رستو اختيار ڪندڙ، جنهن جو نتيجو پاڻ ۽ ٻيا يعني سڄو معاشره لوليتو مغربي جا جنسي قدر مشرق کان واقعي مختلف آهن پر مشرق ۾ جنسيات معرب کان هرگز گهٽ نه آهي. اسان جي طبقي جي رهڻي ڪهڻي واري ماحول ۾ گهڻو ڪري (ڪلوز بلم رليشن) سوتن، ماسٽر، ماروٽن ۽ پڦٽن وچ ۾ جنسي تعلقات قائم ٿيندا آهن، تنهن کان سواءِ دوستن واري حلقن ۾ پنهنجي هڪ جيئن ۽ هر عمرن ۾ پڻ اهڙي سيڪس کي فراخليءَ سان شيئر (Share) ڪن ٿا. پنهنجي هڪ جيئن ڪرنس (Couple) سان ناجائز

جسي تعلقات اسان وٽ نه رڳو رائج آهن پر وڏي تعداد ۾ هلندڙ پڻ آهن، اهڙا تعلقات احترام جوڳي وچين طبقي جي گهرن ۾ به هلندڙ آهن جتي ماڻهو پنهنجي زندگي محتاط نموني ۽ عزت سان گذاري ٿو دوستيءَ جي آڙ ۾ هڪٻئي سان جسماني ضرورتون پوريون ڪندڙ. سنگتي سائين سان ناجائز تعلقات رکندڙ کان سواءِ پاڙي اوڙي جا هر عمر، اسڪول يا ڪلاس فيلو، وڏين فيملز جا ٻار پنهنجي گهرو ملازم سان اهڙن ناجائز جنسي تعلقاتن ۾ ورتل نظر اچن ٿا اهڙي ريت استاد اولاءِ نما شاگرد سان بدفعلي ڪري ٿو تنهن کانسواءِ مقدس مدرسن ۾ دين جي تعليم ڏيندڙ حافظ قرآن، حافظ ۽ پيش امام نين ٻارن سان جيڪي اتي ڪري ٿو سي ڳالهيو به ڪنهن کان لڪل ڪانه آهن اهي شيون پلي اڳيان هلي انهن لاءِ جيڪي جنسي عمل هڪٻئي سان ڪن ٿا جنسي زندگي ۾ ڪي مسئلا ڪڙا ڪن پر هو ان ڳالهه کي ان مهل نه پنهنجي لاءِ مزي وارو راز سمجهي ڪندا آهن مسلسل هر جنس پرستي وارو عمل دهرائيندڙ پنهنجي جنسي تعلقاتن کي هميشه خفي رکڻ جي ڪوشش ڪندا آهن اهڙن ڌرين جي وچ ۾ جنسي تعلقات اسانجي معاشري ۾ ٿيندڙ جنسي برائين جو هڪ تاريخ ۽ خاموش پاساڙي اهڙا ڇوڪرا هڪٻئي جا آدرش هجن ٿا هر جنس سان جسي لاڳاپن ڪري اسان جي سماجي طور طريقن ۾ فرق اچي ويو آهي. عام طور تي هڪ ماڻهو ڪنهن ڇوڪريءَ سان ئي جنسي لاڳاپا قائم ڪرڻ چاهيندو آهي ڪيترائي هر جنس پرست حقيقتن ائين نه آهن هوندا پر مرد ۽ عورتن جي لاڳاپن جي گهٽتائي هجڻ ڪري هو ان طرف گهڻو متل ٿين ٿا عورت ۽ مرد جي تعلقاتن جيان ڪيترائي هر جنس پرست (مرد ۽ لوند) زندگي جي همسر طور گڏ گذارين ٿا، هي جيستائين هڪٻئي جا مشتاق هوندا آهن، تيستائين هڪٻئي جا سمورا حق ۽ واسطا محفوظ رکندا آهن، اهي جنسي گهرجون ئي آهن، جيڪي هر طرح جي احساس کي جمر ڏين ٿيون.

پنهنجا پنهنجا مفاد

هر جنس پرست زندگي ۾ اڄڪلهه پئي پچ ڏاه جا شڪار آهن هو سماج طرفان لاڳيت مونجهار ۾ آهن، هاڻ هتي هر جنس پرست نوجوانن کي ڪجهه مٿين دل سان نٿو ٿي پڻ مجبور ڪيو پيو وڃي ۽ سندن درد، تقاضا ۽ پوڄا ٿيڻ جي چئن احساسن کي سندن طرفان رد ڪرڻ لاءِ راضي ڪرڻ جي ڪوشش پڻ ڪئي پئي وڃي ڇاڪاڻ ته هر جنس پرستيءَ جا مونجهارا اسان جي سماج ۾ پيار تي شڪ ڪرڻ سبب به پيدا ٿين ٿا. هڪ اندازي موجب اڄڪلهه ٻار پنهنجي مقرر عمر کان ڪافي اڳ جنسي ڳالهين بابت ڄاڻ حاصل ڪير چٽين اوهين پنهنجي ٻارن کي ٽي وي چينل، ڪمپيوٽر يا موبائيل فون تي راهيات تصويرون يا بيهودا ڪليپس ڏسڻ کان نٿا روڪي سگهرن، پر جيڪڏهن اوهان ائين ڪيو ته هر ڪنهن ٻي طريقي سان اهو سڀ ڏسنو ۽ ٽي سگهي ٿو ان طريقي سان ڦٽل شيون هنن لاءِ صحتمند ۽ صحيح ثابت نه

ٿي سگهن جيڪڏهن اوهان اهر سڀ ڏسڻ جا شوق رکو ٿا ته پوءِ ڪهڙي پڪ آهي ته اوهان جو ننڍو ڀاءُ يا پٽ پنهنجي وڏي عمر جي دوسن جي موبائل مان آهي سڀڪجهه نه ڏسندو يا سگندو هوندو جيڪڏهن اها صورتحال برقرار رهي ته پوءِ اهو ڏينهن پري نه آهي جو ننڍڙن ٻارن ۾ پڻ هر جنس پرستي جا اهڙا گروپ جنم وٺندا. ڪوبه ملڪيت اهر نٿو چاهي ته سندس ٻار ننڍي عمر ۾ ئي سيڪس متعلق ڄاڻڻ لڳي پر اهڙن موبائيل ۽ ڪمپيوٽرن جي واهيت ڄاڻ ڪري ان ڳالهه کان پاسيرو رهي نٿو سگهي. ڇاڪاڻ ته هوائي اڏوڪين شين رستي مسلسل منفي قسم جون حرڪتون ۽ ڪارروايون ڏسندو رهي ٻار گهڻو ڪري جنسيات متعلق خبرون پنهنجي دوستي واري حلقن مان ئي حاصل ڪندو آهي پر هاڻ موبائيل اچي ان سموري طريقي ڪار کي بدلائي ڇڏيو آهي شل نه ڪنهن عريب جي گهر جو حسين ۽ سهڻو چوڪرو ڪنهن اميرن جي بدصورت ذهن جو دوست بڻجي، سنڌ ۾ سهڻو نينگر ٿيڻ به عذاب آهي. چوڪرن کي به برقرو پائي نڪرڻو پوندو ويچارا ٻالڪ هن ميري نظر وارن انهن نانگ پلائن ۽ واڳون کان جيڪي وات ٽاڙي هنن ننڍڙن لس ٻارن کي ڳوڙڪايو ٿا وڃن تن جي ٻيپ کان هي ڪاڏي گهسي گهتي به نه ٿا سگهن هنن پکين پويان لڳل باز وجهه ملندي موقعو هنن مان وڃائڻ نه ٿا ڏين. اهر مخصوص ڪاڇ موبائل جي 20 روپين جي بيلنس يا وڌيڪ گهر جي چڪر ۾ هن جي ڪرشماتي ڪرتب جي چار ۾ پنڇي وانگر هرڪجي ملڻ ٿين ٿا انهيءَ وڪڙ ۾ اچڻ کان پوءِ ٻلاڻ کي آزاد ڪرائي نٿا سگهن. مون کان پڇيو ته آهي ٻلاڻ ڏيندڙ انهيءَ ڪرت ۾ ڇو ٿا مست ۽ خراب ٿين، هي ڇو! ڇا اهو بدن ۾ صبح جا جلوا کڻي، هي بيچين ڪندڙ پرڪشش نينگر ڄڻهن گرگهليون پستون پائي پنهنجو بيڪ اڌ آگهاڙو ڪري قيمت ڏوٻالا ڪن ٿا. هنن جي غوشي هلت چلت مان ئي ليا پائي ٿي هنن جي انهي بدن جي جلوي ۽ لوڌ تي تن جو وات پائي ٿيو پوي پوءِ هنن سان جنسي ويل ٿيو پوي، هن ۾ پنهنجا پنهنجا مفاد موجود هجن ٿا هن جي هلڻ ۾ حرار پنهنجي وڃي ٿو پوءِ هنن نونن جي ور چوڙهيل لٽين هي سوکها ٿي پنهنجي گهڻي ٽاڙائي گهر اچن ٿا هي فصل ته چرويه ڪلاڪ لهڻي سگهجي ٿو هڪ اڃاڻ ٽڪيو ته ٻيو اچي بيٺو هڪڙا پيالهن ته ٻيا پيا پڙهن هنن ويچارن کي ساهي پئڻ جي به فرصت ناهي.

لوندِي بازي جا قسم

هن وقت اسان جي معاشري ۾ هر جنس پرستي جي روين ۾ تبديلي اچي وڃڻ سبب ڪجهه گروپ پيدا ٿي چڪا آهن، جنهن سبب اسان هر جنس پرستن کي هيٺين ڪٽيگريز ۾ ورهائي سگهون ٿا.

۱. عافتي:

هي صبح سان ئي پنهنجي ساٿين جي ڳولا شروع ڪن ٿا ۽ آڏي ويل پنهنجي گهرن ڏانهن موٽن ٿا انهن جي آڏو سيڪس انجام ڏيڻ ڪو گناه يا خراب ڪم نه هوندو آهي، هي خرابن جي ديس جا چوڪرا پنهنجي جنسي ناتا،

اڳڀارو سڄ

لاڳاپا، پنڌ، گهرج ۽ سرگرمي وڌڻ کان پنهنجو پرائم ٿاثير انجاء ڪن ٿا هي زندگي کي رنگين، خوبصورت ۽ پرڪشش ساڻن ٿا ڏين جو ان ستريل ذهن جيڪي ڳالهون سوچي ٿو هي ان تي يقين عمل ڪن ٿا. هن جو هر صبح پا معنيٰ ۽ هر شام مطلب پري هوندي آهي هي پنهنجي خلاف ايتيون سبتيون ڳالهون ٻڌي انهن کي پنهنجي لاءِ اعزاز سمجهن ٿا هنن چوڪرن جو هڪ وڏو انگ جنسي تعلقات ۾ ڪنهن نه ڪنهن سان جڙيل رهي ٿو هي ڪنهن سان جنسي لاڳاپا رکي نٿا رهي نٿا سگهن هي اهو دليل ڏين ٿا ته جواي، جي عمر تمام ٿوري آهي، جواي نه آهي ان ڪري ان عمر کي دل کولي انجاء ڪرڻ کپي مريحي وندر وارا سرڪر هنن جون وڏي ۾ وڏيون مارڪيٽون آهن هنن جي باقاعده هڪ ثقافت ۽ رهڻي ڪرڻي آهي هي پنهنجي لباس، ٻولي، عادتن ۽ طبيعت ۾ پري کان ئي پٺرا آهن هي پنهنجي چاهيدڙ ۽ ساٿي جي تاز ۾ موٽر سايڪل يا بائڪ جي بيمت گڏين وارن کي وڌيڪ پسند ڪن ٿا هي شاهان ۽ اميرالن شوق رکندڙ ماڻهن جا ملهه ڪندڙ چوڪرا اڪثر رستن تي بيهي هٿ جي اشاري سان ان واقفڪارن کان لفٽ وٺي سيڪس آچيندا رهن ٿا هي بنا ڪنهن هڪ جي اجاڻي بيگهه ڪرڻ جي بلوان (To the point) ڳالهائيندا آهن هي پڪل ميري جيان لذت چوڪرا پهرين ڏيٺ ويٺ ۾ ئي فري ٿيڻ لڳندا آهن. هي پنهنجي (Merit) مطابق بي پنام مقبوليت ۽ شهرت ماڻيندا آهن، هنن جي حصي ۾ ان غير فطري عمل کان پوءِ ڪابه شرمندگي نٿي رهي ۽ نه ئي هنن جي بي حيا اکين ۾ پشيماني جو ڪو ڳوڙو باقي ٿو بچي هي چوڪرين سان هڪجهڙائي رکندڙ چوڪرا هڪٻئي ۾ رلي ملي وڃن ٿا ۽ حيرت ناڪ هر آهنگي پيدا ڪن ٿا هي سڄي سڄي رات ساٿ ڀائيندڙ قصر پورو ڪرڻ کان پوءِ ڪنهن کي به نه آهن سڃاڻدا ۽ نه ڪو پير هنن کي سڃاڻڻ جي ڪوشش ٿي ڪرندو آهي جوڳي نه ڪنهن جا مت

2. پروفيشنل

هي پروفيشنل يا پيشه ور چوڪرا ڇاڪاڻ ته هي بزنس ماڻهن هوندا آهن. هي ڇٽون چوڪرا (Cautious) سماج جا تربيت يافته هوندا آهن هنن جي دماغ ۾ پيار محبت جي بجاءِ هر وقت پئسو پو ٿرندو آهي. جيئن ته هي راتين ۾ وڪامجي ويندڙ جسم وڪشي قهر ڪندڙ هر وقت پئسن جا گهرجائو هوندا آهن، تنهن لاءِ هي پنهنجي آمدني کي ڪنهن به صورت ۾ گهٽجڻ نه ڏيندا آهن، هي انهن لاءِ ڪل وقتي بزنس آهي، هي انهي ڌنڌي کي پنهنجو ڪيريئر بنائڻ چاهيندا آهن. هنن جو اڳهه فڪس نه هوندو آهي هي ماڻهن جا ملهه مهانگا چوڪرا جيڪي عورتن کان به وڌيڪ ڪارائتا ثابت ٿيندا آهن، پنهنجي گراهڪي وڌائڻ لاءِ سيڪس ۾ ڪا ڪوالت نه آهن رکندا هي پنهنجي

جسر جي مائش سان ڪليو ڪلايو پاڻ اچيندا آهن هي هر حزان ۾ بهار چوڪر ڪنهن سان به همبستر ٿيڻ لاءِ تيار هوندا آهن هي چتون طفر شي پتي، جو به عدتي اهي هي ويڻي ميد چوڪر ڏاڍا رومينڪ ۽ آرٽسٽ ملبد به ٿين ٿا جيڪي پنهنجي استدلش ادائون سمب مقناطيسي ڪشش رکن ٿا هي آئي وئي جي ڪڪ سٺي ڪڪڙ ٽفريجي وندر وارن مرڪزون تي پنهنجي جسر جو ائوگراف ڏيندي نظر اچن ٿا هي رات جو سيڪس جون چاندوڪيون چمڪندڙ پنهنجي گراهڪن کي ڏسندي تاري وڃن ٿا هي پنهنجي پڪي گراهڪن ڏانهن هرڻ کان پوءِ وري وري اچن ٿا هي ڪنفرم پروگرامن ۾ انهن ڏانهن بنا پيشگي جي راضيو ڏيکارين ٿا هي پاڻ سن گڏ ڪنڊور (Cuckoo) ۽ سيڪس کي ايارڻ جون نوائون به هر وقت گڏ رکن ٿا هنن وٽ پنهنجا ذاتي ڪمرا به هجن ٿا جيڪي پر وانگي آهن جنهن جي به هي قيمت وصول ڪن ٿا. هي آڏي ٻا چنڊ جون ٿانه اڳلو آخر دهي به ڪيترو ڏيندو.

3. شوقي:

چوندا آهن "امير جو ٻار چتون يا چريو" هي والدين جا سڪيلڊا پٽ جيڪي گهڻي لاءِ ڪوڏ ڪري اڪثر بگڙجي ويندا آهن هي پنهنجي گهريلو ملازمن جا هيريل معض شوق خاطر ائين ڪن ٿا هي انهيءَ بيچڙي عمل جو عيوض يا قيمت وصول ڪرڻ بجاءِ ٻين کي گهران پئسا به ڏيندا آهن نه رڳو امير فيمليين جا ٻار ائين آهن پر غريب فيمليين ۾ پڻ گهڻائي اهڙن چوڪرن جي آهي جيڪي پنهنجن دوستن يارن ۾ والٽري طور سيڪس کي شير ڪن ٿا هي بلڪل روان چوڪر سونا ڪڪڙ آهن جن جون رضاڪاران محبتون ۽ عنايتون هر وقت اوهان لاءِ آهن

4. وڏا شڪاري:

هنن جو طريقو شڪار ٿورو مختلف آهي. هنن جي جسر جي نسن ۾ هڪ خاص قسم جي قوت هوندي آهي، جيڪا هنن کي چوڻ سان ويهڻ نه ڏيندي آهي هي انهيءَ گرمائش ۽ طلب کي پاڻ ۾ سمائي شڪار جي ڳولا ۾ سرگردان ٿي پوندا آهن هي ويل گاڏين جي ٻرگين يا عام بسون ۾ خالي ٿيل ستن تي ويهڻ بجاءِ گيت تي ۽ ان جاءِ تي چمي پيهندا آهن جتي چوڪرن کي ٻار ٻار وٺائڻ گسي لنگهڻو پوي، هوءَ به اهڙين بسن ۽ ٽرينن ۾ هڪٻئي جا جسر ٽچ ٿيڻ عام رواجي ڳالهه آهي. خاص طور تي رش اوردس ۾ يا جڏهن اسڪولن کي موڪل ٿئي ٿي ته چڱي پلي ايمان واري به اچي پوي ته سندس ايمان خطري ۾ پئجي ويندس. تنهن کانسواءِ هي پوري گاڏي جو سروي ڪرڻ کان پوءِ هڪو به ملوڪ مهاندي وارو چوڪرو چوندي، سوني کي ڏکي بنا ڪنهن لڪائي جي انجو پاسو اچي وٺندا آهن. هي عقل ۽ تجربن جي بنياد تي اڪثر صحيح

نتيجي تي پهچڻ آھن ڇوڪڙ ته هي پنهنجي انهيءَ فيلڊ يا هنر ۾ قابل ۽ وڏا
 مدرس هجڻ ٿا هي انهيءَ طريقي وارڌات مطابق پنهنجي اڳيان ۽ پٺيان ۽ آس
 پاس جو جيترو وڏي سوين منهن جي موجودگي ۾ بسا ڪنهن ڊپ ڊاءَ جي وڏي
 اعتماد سان پڙ پڙ سان لڳائي هوريان هوريان ان ڇوڪر کي سوگهو ڪن ٿا
 شين هو ڇوڪرن جي ڪيلي يا ڪنپي ۾ هٿ وجهي کيس لت يا ايار ڏين ٿا يا
 وري گڏي جي ريلنگ ۾ هٿ وجهي هٿ جي مدد ڏيکارڻ اڳڀرائي جي پنجهرو
 سان چرير ڪري پنهنجي به پٿري چارج ڪن ٿا انهيءَ شيطاني بچڙائي دوران
 ڳڻپ وڌائڻ ڪڙ ڪو بهانو يا جوار پڻ تلاش ڪن ٿا ڪمڊل عضوي جي
 گرمائش ۽ موٽن کي باقاعده محسوس ڪرڻ کان پوءِ جيڪڏهن ردي عمل ۾
 همسر جي جهري تي باڳواري يا چڙ ظاهر ٿي يا ان ڪو نوٽس ورتو ته هي
 ساري چڻي جان ڇڏائيندا آهن ۽ جيڪڏهن همسر ڪو ردي عمل ظاهر ڪو نه
 ڪيو ته هي منزل اچڻ تائين ڪر کي ڪڍي بيهندا آهن. انهيءَ دوران رستي ۾
 پوندڙ استاين تي هي همڪم پنهنجي پوزيشن سهلي وٺندا آهن ۽ پوءِ وري
 ساهي کي اوستائين جاري رکندا آهن. جيستائين منزل نٿي اچي، هي انهي
 مختصر وقت ۾ بس جي جهٽڪن دوران ڪافي لت ۽ لطف ماڻي وٺندا آهن ۽
 ڪڏهن ڪڏهن هس جو اندازو غلط به ثابت ٿيندو آهي تڏهن هنن جي رات جي
 خشڪي وقت ۾ ئي رهجي ويندي آهي. هي بسون ۽ گاڏين کان سواءِ
 سٺيائون تي ٽڪيٽ وٺڻ وقت يا سٺڪون ۾ بجلي، گئس، يا فون جو به
 جمع ڪرائيندڙ بي پاهه دش ۾ يا هر انهيءَ جاءِ تي چئي ڏيکاري قطار لڳل هجي
 اتي هي بي ڌاڪ تي اهو عمل ڏهرائيندا آهن.

۵. جنسي دهشتگردي

معصومن ۾ ٺاڻيٽال مڃائيندڙ هي ڪڙپيل ۽ بيڪيا جنسي دهشتگردي،
 پنهنجي شڪار جي ڳولا ۾ هر وقت لامارا ڏيندا نظر اچن ٿا. هنن کي پنهنجي
 شڪار جي تلاش ۾ گهڻو پري وڃڻو ڪرڻ پوندو آهي. هي پاڙي اولي ماڻهي
 پنهنجي بهتر غذا جي چونڊ ڪري کين ڪنهن بهاني ريجيهاڻي پنهنجي عيالش
 گاهه ڏانهن وٺي ايندا آهن پهرين مرحلي جي مڪمل ڪاميابي کانپوءِ ۽
 ڪارروائي کان اڳ نفسياتي حڪمت عملي ذريعي پيچيدو خوبصورت وڻندڙ
 رنگين تصويرن وارن چمڪندڙ سيڪسي رسالن ۽ بي شرمي جهڙين بيهودا ۽
 واهيت ڳالهين سان کين مرغوب ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن (هر هاڻ
 موبائيل اچي ان سموري طريقي ڪار کي بدلايو آهي) اهڙي ريت هي هوريان
 هوريان پنهنجي اصلي روپ ۾ ظاهر ٿيڻ لڳندا آهن. پوءِ پنهنجي بشتري چارج

ڪرڻ لاءِ آهستي آهستي هي انهن معصومن جي معصوميت ۽ پاڪائي مان ناجائز فائدو وٺي هن جي معصومن عصرون سان ڀرند ڪرڻ لڳندا آهن ۽ هي انهيءَ وقت معصومن کي ان بيهودا عمل تي قائل ڪرڻ لاءِ پهرين لالچ ڏيندا آهن پوءِ قرب سان ڪن سجهائيندا آهن ته ته ٻي صورت ۾ انهيءَ جاکوڙ دوران هي انهن تي ڪوڙا بهتان ۽ سوين الزام هڻي بليڪ ميل ڪندا آهن ۽ کيس پنهنجي مڪمل گرفت ۾ آڻڻ ڪاڻ جسي شديد واري پاليسي اختيار ڪندا هن جهڙن لاءِ هي پستول، خنجر يا چاقو جي زور تي خوف ۽ حراس واري ڪيپيت پيدا ڪرڻ لاءِ هن جي معصوم ڳالهن تي لڳاتار ٻه ٽي زوردار ٿڌيون پڻ وهائي ڪڍيندا آهن انهي دوران هنن جسي درندن کي هنن معصومن تي (ڪهڪڙا) رحم يا قياس نرو به نه ايندو آهي ويچارا معصوم جان هيٺل ۽ ٻي وس انهيءَ بُري مهل پنهنجي جان جي ڊپ کان پنهنجي پاڻ کي هنن درندن جي حوالي ڪري ڇڏيندا آهن اهڙي ريت هي شڪاري ۽ انهن جا ڪشي جوڙيوال پنهنجي لاءِ لقو تيار ڏسي هن مالي غيبت مان واري سر پرپور لطف ماڻي، هن معصومن جا من پسند ڪشي اڳهاڙا ٿوڻو ڪشي انهن ٿوڻن ذريعي انهن کي هر وقت بليڪ ميل ڪري پنهنجي بسترن جي رينٽ ۾ اضافو ڪندا آهن بدعقلي بعد ڳالهه کي مائو ۽ ٿڌو ڪرڻ لاءِ هي انهن جي من کي پڻ گرم ڪندا آهن ڊپ ۽ ثابت نه ڪري سگهڻ ۽ بدنامي جي ٻوڏ کان هنن جي چين تي چپ جي مهر لڳل هوندي آهي، تنهن کان سواءِ هي هنن خوفناڪ درندن کان چوٽڪارو حاصل ڪرڻ جي سگهه به ساري نه سگهندا آهن اهڙي ريت هي آهستي آهستي عادي ٿي پوندا آهن اهڙا ان ڳڻيا واقع ٿيا آهن ۽ ٿيندا رهن پيا وحدت ڪالوني جي يونين جو چڱو عزم شير سهڻو به ائين ڪندو هو جنهن مون سان نظير پلال سان ۽ نه ڄاڻ ڪيئن چوڪرن سان اهڙي واردات ڪشي ۽ ٿي ويو.

نابالغ سان اهڙيون زيانقيون هلاڻ ته اسان جي معاشري ۾ رور جو معمول آهي. ٻارن سان اهڙي قسم جي سيڪس ڏاڍين جو ازالو ٿيڻ گهرجي ته ته ٻي صورت ۾ هي معصوم جن جي هن گندي ماحول ۾ سيڪس نشوونما ٿئي ٿي جيڪي اڳتي هلي باقاعده پروفيشنل يا عادي بڻجي پوندا. اهڙي ريت هي به جنسي تشدد جيڪو معصومن سان ٿي رهيو آهي، برائين جو هڪ تاريخ ۽ خاموش باب آهي. هڪ طرف ته نابالغن کي لالچائي، دٻاءُ ۽ بليڪ ميل ڪري سنڌن اڳهاڙيون تصويرن ۽ سنڌن اڳهاڙيون فلمون ٿيون تيار ڪيون وڃن ته ٻي طرف هن قسم جي نوجوانن هڪ نئون باب کولي ڇڏيو آهي جنهن ڪري

پاڪستان جي جسمي تاريخ ۾ هڪ عجيب ترين آيو آهي. هڪ جيترا دوست پنهنجي پرسنل ڪمرن ۾ رکيل ڪمپيوٽر ڪيمرائن جي ذريعي پنهنجي پرسنل اڳهاڙي فلم پرن ٿا ۽ پاڻ ۾ همبستري دوران ائين ڪن ٿا جيئن اڳهاڙي فلمن ۾ ڏيکاريون وڃي ٿو. هي اهو سڀڪجهه محد شوق لاءِ ڪن ٿا ۽ ٻين کي ڏسائڻ لاءِ آهي ڏيکاريون ٿا ۽ پوءِ شوق پوري ٿيڻ تائين انهن جي پسند کي مٽائي پڻ ڇڏين ٿا. پاڪستاني معاشرو ٻن طبقن ۾ ورهائجي ويو آهي. موبائل تي هر وقت اڳهاڙيون فلمون ڏسڻ هڪ پاسي ۽ گهرن ۾ رکيل ڪمپيوٽر تي فلمون پڙڻ جو رجحان ٻي پاسي. ائين پيو لڳي ته جڻ، مستقبل جو سچو سچو نسل جتون تي پيو آهي.

چورن جي پاڻ ۾ شادي

امريڪي نوجوان، هتان جي نوجوانن کي غلط راه تي لاهين ٻيا انهن وٽ هر جنس پرستن کي پاڻ ۾ شادي جي منع ڪيل ناهي. قانون پاس ڪيل آهن، جيڪي ڪورٽ سڳورن جون تفاضلئون پڻ پوريون ڪري شاديون ڪن ٿا. پٽ جي سامهون، پٽ پيءُ جي آڏو ڪلر ڪليو سيڪس ڪري ٿو. سڀڪو آزاد آهي پٽ ماءُ سان پيءُ سان، ڀاءُ پيڻ سان جي تعلقات رکڻ ۾ ڪابه خطا نٿا سمجهن. مرد پنهنجي عورتن کان سندس جنسي لاڳاپن بابت ڪو نه پڇي زال وڃي پئي سان هڪ هئي ته مڙس وري وڃي پئي جي زال کي هڪ هئي. اولاد تيرهن يا ارڙهن ورهين جو بالغ ٿيو ڇوڪرو هجي يا ڇوڪري چونڊس هي ملڪ پيو ائين وڃي مڙس ڪرين يا يار ڪرين وڏن جي اهڙي همت افزائي تي اولاد ڪري يا نه.

ڪينجهر تي اڳهاڙو

ڪجهه وقت اڳ مان ڪينجهر ڍنڍ تي اهو سڀڪجهه ڏسي حيران رهجي ويس جنهن ڪراچي کان ڪڇڙ ڀري آيل نوجوانن مان ڪجهه نوجوان گروپ جي ڌڻي سوين مردن، ٻارن ۽ عورتن جي موجودگي ۾ ڪڇڙ مان ئي اڳهاڙا ٿي ڪينجهر ڍنڍ ڏانهن پوڙن ٿا. ويا جنهن کي علم بلڪ ڏسي حيراني يا شرمندگي بجاءِ مڪمل انجوا ڪيو. منهنجي ڀر ۾ بيلل هڪ مڙس ته زال کي گڏي مان لاهي سڏي چيو ته ”جلدي اڃ ته مڙو ڏيکارين.“ ائين مون پيا به ڇوڪرا ڏنا جيڪي پنهنجي پنهنجي گڏين جي لوڻ ۾ سري علم آلا انڊرويز لاهي اڳهاڙا ٿي پيا ڪپڙا مٽئين. اهڙا واقعا هاڻ اسان جي معاشري ۾ علم ٿي ويا آهن. جن تي افسوس ڪرڻ اڃايو آهي. سر راه چسي ۽ هر آغوشي هتي هاڻ عيب نه آهي. هاڻ ته مون کي چانڊوڪي، جو چنڊ به ايڊس جو مريض لڳي ٿو هر شي اڳهاڙي ٿي ويئي آهي جيڪا ڪرسٽل پلاسٽڪ جي ٽيلين ۾ اچي ٿي جنهن مان پٽ وائڻگي ٿي پئي ٿي. ڪو وقت اهڙو ايندو جو برسات جي موسمن ۾ ماڻهو

لباس به ڪرستل پائيندا جنهن ۾ پورو جسم به اڳهاڙو پيو ڏسو اهو ڏينهن پري نه آهي جو انهيءَ برساتي موسم ۾ اڳهاڙا گھمنل ڪپڙن وارن کي ڪپڙن ۾ ڏسي انهن کي ڏرتي آسمان مليا پيا آهن. ٻي چڻ رُٿ ۾ به وڻ اڳهاڙا ٿي پانهون آسمان ڏانهن ڪشي هاءِ ڪن ٿا نائي نر کي چتون ڪري چٽيو آهي سنڌ جا ماڻهو پنهنجي شهواتي ضرورت جي پوري ڪرڻ لاءِ نر گنده کي به نٿو چٽي هر طرف گاندو ۽ چتون نظر اچن پيا، اڄ کان ڪروڙين سال اڳ به چتون ۽ لونڊي باز هئا ”مان نٿو چوان قرآن ۾ لکيل آهي“ اه ميراث اسان کي لوط جي قوم کان ملي هر هنڌ ٻوڙ ٻوڙان لڳي پئي آهي. نري گھٽ سڄو معاشر، چتون ٿي پيو آهي.

اڳهاڙي ڏسڻ جي بڪ

سيڪس اطمينان بخش زندگي لاءِ ضروري آهي جنهن ۾ منهن ۾ آهي بدن جي بيهڪ ۾ آهي، اوگھڙ نه سڀ ڪهڻ جي هڪ جهڙي آهي، اها اوگھڙ نه صبح شام اسان جي اڳيان آهي، پوءِ هي اڳهاڙو ڏسڻ جي بڪ ڇو آهي؟ هٿن ۾ ڪنهن پئي جو ماس جو پريور جهڙا ڪيترو نه پائيندو آهي ٻن ماڻهن کي ڇا ٿو ٿئي جڏهن هو هڪ ٻئي سان ملن ٿا هر شهوت پرست مرد کي صرف هڪ رانديڪي جي ضرورت هوندي آهي. ڇو کان ڇت تائين هڪ سلسلو آهي. جهري تي سڪون ٺهائجي وڃي ٿو هي عمل اٽل آهي هن عمل ۾ آخر اهڙي ڪهڙي ڇڪ آهي، سيڪس نه مرد آهي نه عورت سيڪس فقط سيڪس آهي مون مٿان نعاشي جو الزام آهي، هتي پاڪ ڊامن ڪوئي ڪونهي، هتي هر مطلب ۽ رنگ ڍنگ جا نرالا ماڻهو رهن ٿا، ڳوليو اوهان کي مطلب جو ماڻهو ملي ويندو بظاهر نظر ايندو نهايت ئي شريف انسان اندروني ڪيترو ڪميٽو هوندو آهي، معاشره ڏاڍو اثر ٿو ڪري، ڪنهن به مرد جي زندگيءَ ۾ اها ان ٿيڻي ڳالهه نه آهي، پر هو انهن ڳالهين کي وساري ويهندا آهن گناهه پنهنجي سر خود ڪجهه ڪونهي هر اها عبادت يا فعل جو انسان ڪري ٿو اهو گناهه چئجي ٿو جنسيات دماغ کي ڪمزور ڪري ٿي چون ٿا ته ”هر جنس پرست مردن ۾ مردانه صلاحيتون جو فقدان هوندو آهي هو ڏکي استارت هوندا آهن.“

سيڪس

جنسي نشو و نما جو عمل قدرتي طور تمام ماڻهن ۾ ٿئي ٿو انساني جنسي نشو و نما هڪ مسلسل عمل آهي جو ننڍپڻ کان شروع ٿي بلوغت کان لڏندو بالغ ٿيڻ تائين جاري رهي ٿو، جنسيت بابت ڄاڻ ٻار ننڍپڻ کان ٻن طريقن ذريعي ۽ طبعي شفقت مان راند جي صورت ۾ سگهي ٿو بلوغت جي تبديلين دوران جنسي تبديلين جا تجربا سگهي ٿو دراصل جنسي تربيت ڄمڻ سان ئي شروع ٿئي ٿي. ٻار ماءُ جي چٽي خوراڪ ۽ مزي لاءِ چوسي ٿو ننڍيءَ عمر کان

هوندي ننڍيڻ ۾ وڏي پاءُ غني جي اڪثر قميص پائيندو هوس ۽ ان جو وڏو پوت پائي پاڙي ۾ فاروق قاضي جي گهر اڳڻ ۾ راند ڪندو هوس ته فاروق هر هر منهنجي قميص مٿي ڪندو هو ته سٺو نه هئڻ سبب سڄي ڊيگ جيئي سوني ڊيلي ڏسڻ ۾ ايندي هئي ۽ ڏسندڙ ٻار لطف وٺندا هئا ۽ مان موت ۾ شرمندو ٿيندو هوس.

لفت ۾ گھٽ

هي حيدرآباد شهر جو جيمر خانو آهي جنهن جي مٿان ڪيئي هلون (سرٿيون) ۽ هيٺان انسان لامارا ڏيندا وٺن ٿا شهر جو ماحول ۽ مزاج پل بدلجي ويو هجي پر منهنجي فطرت اڃا به بدلي آهي گل سينئر لڳ جيمر خاني جي هن عمارت ٻاهران لڪ پتي ۽ ڪڪ پتي جو ميلاپ ڏسڻ وٽان آهي ذات چورا لفت جي چڪر ۾ وات پٽيو پيا قرن پوءِ لفت ۾ گھٽ ٿيو وڃن اڳ مهاجر لفت وٺندا هئا هن سنڌي چوڪرا به اڌ يا ڪلوميٽر پنڌ جي چڪر ۾ پنهنجون گھڻون ڦاڙايو گهر وڃن ٿا، مان به شڪار جي تاڙ ۾ پنهنجي موٽر سائيڪل (محبوب سائين) تي سوار ٿي انهيءَ ساڳن رستن تان گذران ٿو ته حيدرآباد جي بمبئي بيڪري جي ڪيڪ جهڙو تيسيئي چوڪرو نمائي نظرون سان لفت وٺي ٿو حيدرآباد ماءُ جيان آهي هي ڪنهن کي به بڪئي پيٽ سمهڻ نه آهي ڏيندي، اٿاري به ڪارائيندي آهي. حيدرآباد جي هر چيز اعليٰ آهي جيمر خاني جي حد مان نڪرڻ کان پوءِ ان لفت واري چوڪري کان مان سوال ڪريان ٿو. ”ڪڏهن ويندا؟“ ته هو بولد ٿي چوي ٿو ”جڏهن اوهان جي دل چوي.“ هر طرف امن امان جو مسئلو درپيش آهي خوف ۽ هراس ماڻهن کي شام ٿيندي ئي گهرن ۾ بند ٿيڻ تي مجبور ڪري ڇڏيندو آهي شهر ۾ ڪير به ڪنهن جي مدد نٿو ڪري انسانيت رخصت ٿي چڪي آهي لفت ڏيڻ هن ان سازگار ماحول ۾ وڏي رسڪ آهي هي حيدرآباد جي ٿڌي سڙڪ آهي جيڪا حيدر چوڪ (بابا سنڌ ڪاميٽي حيدر بخش جتوئي جي نالي سان مشهور آهي چوڪ جي سامهون جيڪا گاڙهي بلڊنگ آهي هو سندس گهر آهي جتي سندس تصوير به لڳل آهي) کان شروع ٿي ماڊل اسڪول اولڊ ڪيمپس گل سينئر جيمر خاني کان ٿيندي هيٺ لهي ٿي ته هڪ هڪ ڪري بتيون روشن ٿيڻ لڳن ٿيون بلب جون روشيون به ڪرڻا ڪرڻا ٿي پرڻ لڳن ٿيون ان سان گڏ منهنجي پينٽ جي زپ به کلڻ لڳي ٿي، موٽر سائيڪل ته مان پيو هلايان پر گير هو پيو منٿي اڳ اها ٿڌي سڙڪ وٺڻ ڪري ڊڪيل هئي هاڻي ڇڻ اڳهاڙي هجي ڪو فرق نٿو پوي روڊ ۽ منهنجي فطرت ۾ اڳهاڙپ لڪيل آهي اسان ٻئي موٽر سائيڪل تي شهر به گهمي رهيا هئاسين، ۽ شهر جو لطف به وٺي رهيا هئاسين شهباز بلڊنگ سرڪٽ هٿس شهر ۾ ٻارن لاءِ ڪابه قابل ذڪر تفريحي گاهه نه

هي سوڙا رهي بيخا جي جنهن ۾ شاعر جو هڪ ڀلي لاءِ به اهي انهيءَ رويي تي
 ڪٿڻ هوندا ته هوندا هو جتي هتي پيڙهت ۽ ڪي آيتن تي جهڙو مشهور
 رستورر نهي ويا آهن هي ايگريڪلچر ڪامپليڪس آهي هن ريلوي پل جي
 هيٺن اچن ٿي سڙڪ وڃي ٿي جيڪا حسين آباد جي پارڪ تي ختم ٿئي ٿي هو
 سٺو غريب جي ڪپ تي پوک ۽ شهر ديوان گنومل جي نالي سان مشهور هو اهو
 گنو وڌو اسپتال جيڪا چرين واري اسپتال سڏجي ٿي هڪ پارسي سرڪٽوسي
 جهنگير جي ٺهرايل آهي جيڪو چوڻ ٿا ته هو هر آڇ تي پاڻ انهن ڀرين جا گونڊ
 پريل ڪيڙا ڦوٽي استري ڪري کين وهنجاري سنجهاري تيار ڪندو هو مان هن
 چوڪري کي هن پلازه جي هڪ قليت تي وهنجاري تيار ڪري هيٺ لھان تو
 گرگھلي پينٽ

هان آئون لوهان کي جيڪا ڪهاڻي ٻڌائي رهيو آهيان سا هاليوڊ جي
 پيهرنا نوجوانن جي نه پر هن تهذيب عافت خطي جي هن نئين نسل جي آهي.
 جيڪي آمريڪي نوجوان جهڙو مزاج رکن ٿا انهيءَ ۾ ڪوبه شڪ ناهي ته
 پاڪستان جي جنسي قدرن کي تبديل ڪرڻ ۾ اليڪٽرانڪ ميڊيا به هڪ اهم
 ڪارڻ ثابت ٿيو آهي اها حقيقت آهي ته يورپ کان وڌيڪ سيڪسي دهشتگيري
 جي باهه اسان وٽ اسان جي پاڙيسري ملڪ انڊيا کان اسان جي ڀڄن جي رڳن ۾
 وڌي وڃي ٿي. اها انهن جي چال آهي هو چاڻي وائي ائين ڪن ٿا انڊين پيهرنا
 ۽ راهيات فلمن ۾ سلمان خان، عامر خان، شاھ رخ خان جيئن ڪن ٿا اسان جو
 هي نادان نسل به عجيب جيوڙو آهي جو انهن سرشدن جو مرشد ٿيو ائين ٿي
 دهرائي ٿو. هو شرت لاهين ٿا ته هي به شرت لاهي ٿو هو پينٽ لاهين ته هي به
 پينٽ لاهي ٿو هو اگهاڙا ٿين ته هتان جو پورو جو پورو نئون نسل ان انوکي
 فيشن تي موهجي وڃي ٿو. انهن خائن هتان جي نوجوانن جي اخلاقي قدرن کي
 نه رڳو چيهو وسايو آهي پر ان سان گڏوگڏ کين غير مهذب پڻ بڻائي ڇڏيو آهي
 اسان جو نوجوان نسل بغير ڪنهن جهل پل ۽ ثقافتي قدرن جي پاسداري جي
 اوڙي پاڙي ۾ يا گهر ۾ موجود رهندي چيلس تي چڏهن فلمون ڏسڻ لڳي ٿو،
 تڏهن پاڻ به هوبهو ائين ڪري ٿو گهرن ۾ هلندڙ ٿي وي جي انڊين چينلن جي
 سيلاب ۾ دلچسپي رکندڙ اندر ۾ گندگي لڪائيندڙ اسان جو هي حيرت انگيز
 حد تائين اٿلوانس ۽ سيڪسيچول فوسٽريشن جو شڪار نوجوان انهيءَ انڊين
 سيڪسي دهشتگردي جي پايون جي پيداوار آهي. جنسي گهرجن جي ان غير
 فطري عمل جي ناقابل يقين لمن مان گذرندڙ اسان جو هي تهذيب عافت
 نوجوان نسل، جيڪو فيشن (سيڪس) جي رنگينن ۾ ويڄائجي ويو آهي، اخلاق
 ۽ شائستگي جون سموريون حدون اورانگهي رهيو آهي، انهيءَ مغرب کان
 خطرناڪ انڊين جي ڪلچر جو اسان جي هن تهذيب عافت خطي ۾ ظاهر ٿيڻ

ڪيترن نه هليڪار آهي اها فيشن جي مالي ۽ آيل سيڪس جي وبا اسان جي ايندڙ نسل کي ٽپ اپاهج بنائي ڇڏيندي جيڪو وڏو تاريخي سانحو هوندو! هن غير امڪاني تبديلين جو تماشو ڏسندڙ ڪابه طاقت فيشن جي آڙ ۾ آيل سيڪس جي طرفان کي روڪڻ جو حڪم نه ٿي ڏئي سگهي هاڻ هتي فيشن ڪلچر طور پنهنجون پاڙون پختيون ڪري چڪو آهي هاڻ اسان جي سماج تي چاٽيل هر جنس پرستيءَ جي ڪوهيڙي کان ڪير به بچي نٿو سگهي، هي دنيا ڏيک ڏيکاءُ جي آهي. اهڙو ڪو واڌ گهليو آهي جو هتان جو نئون نسل (جريشن) سلور ۽ اڳت بچاءُ رهڻ پسند ڪري ٿي. پينٽ يا پتلون کي هاڻ پٽي يا بليٽ جي ضرورت باقي نه رهي آهي پينٽون هيٺ ڏريون ۽ گرگهليون پٽيون وڃن ٿيون ۽ شرٽون ننڍيون پسند ڪيون وڃن ٿيون، جڏهن شرٽ مٿي ڪهي وڃي ٿي ته پينٽ چيلهه کان هيٺ ڪسڪي وڃي ٿي. ڏسڻ واري جو هوش گر ٿي وڃي ٿو هي ڄاڻي وائي ائين ڪن ٿا هي بنا ڪنهن ٻي ڊاءُ جي پنهنجي پرين ڊڪي کي وائڪو ڪن ٿا سڄو ڏينهن انهيءَ پٽاري جو ڦٽڪ ڪليل رهي ٿو انهي نئون ماڊلن جي ڊگهي موڪري هجي ٿي، جنهن تي هو فخر ۽ ناز ڪن ٿا. ان ليا پائيندڙ اڏنا ۽ جي مزيدار روشن مان اندرين جلوه پال تائين ڏسجي ٿو. انهي لسي ۽ نرم آگاهي اُٻار جي ڪل پڪيڙ ۽ ايراضيءَ ڪنهن طول ويهائي وانگر لڳي ٿي، هي انهي ڪشاده ميدان جي رزلٽ جي پٽرائي مان پاڻ ڏانهن ڇڪڻ جي دعوت ڏيڻ ۽ وسان ڪيئن گهٽائين ٿا. ذهن ورهين جو ٻار به ائين ڪري ٿو ڌارين تهذيب جي انڌي نقالي نه ڪرڻ ڪپي، ائين آگاهي پيل ڪير پيئڻ ۽ هر آگاهي شيءِ نقصان ۾ ويندي آهي پنهنجو سڀ ڪجهه ظاهر ڪندڙ پوره جو پنهنجي ڪاڙ به ظاهر ڪن ٿا اهو ڏسڻ لائق هيس جو شغل ڏسندڙن جي جذبن کي اُٻارڻ لاءِ ڪافي آهي. اهو هر ڀيرو جو اجايو ۽ واهيات انوکو فيشن، هن اڌ آگاهي نئين نسل کي الائي ڇو موهي ڇڏيو آهي، هي اڳ جي زب ڪولڻ بچاءُ پٽ جو ديدار ڪرائيندڙن جي ذهن جو خاڪو ٺاهي سگهجي ٿو اهو راز سمجهڻ ڪپي ته پائمرادو لٽل پينٽ وارو نئون نسل ڏسندڙ کي ڪهڙو پيغام ڏئي رهيو آهي. اها ڪهڙي جدت آهي جو ڏسڻ واري کي شور ٿو اچي پر هنن لاپرواهه متوالن کي ڪوبه حياءُ نٿو اچي هنن جي نه ڊڪي ٽقڻ گهرجي، بنا ٽڪيٽ ۽ بنا ٽيڪس جي مفت ڪيل ڏيکاريندڙ اڄ جو نوجوان چيچ جي چلاي ٿيڻ جي آرزو ۾ پنهنجي حوس جي پورائي لاءِ ٻاهرين نماءُ ۾ رڌل آهي. نوجوان جي هن سڄي ٽائيتانڪ جي ٻيڙي ٻڏي پئي آهي، اها اڃان ته شروعات آهي هي اوج ۾ ڇا ڪندا. اڌ ڳڻي ٽائين ته پينٽ اچي ويئي آهي، باقي لاهڻ ۾ بچيو ڇا آهي؟ ڪاٺات جي هر شيءِ جو پنهنجو هڪ مخصوص رفلڪشن آهي ۽ هر شيءِ جو اهو عڪس انسان کي

پنهنجو اثر ضرور ڇڏيندو آهي اڄ جو نوجوان شل پاڻ تي رحم ڪري، هي ٻاراڻو تماشو نه آهي، آس پاس گهڻا پتي جي دارلر کليل آهي، ڪنهن ڏجي به ڪا سي پئو زندگي برباد ٿي ويندو اها اڌ لئل گر گهلي پيٽ ويجهو مستقبل ۾ ڪيتري تباهي آڻيندي اوهان سوچي به نٿا سگهو.

مڪتب

مسلمان لاءِ ديني تعليم سان گڏ ديني تعليم به لازمي آهي وڏي چونڊاڻ تہ ”ديوي تعليم انسان کي ڪافر ٿي ڪري ڇڏن تہ منهنجي تعليم دين جو پيئي علم آهي“ هن پنهنجي تعليم سان مون کي تبديلي ۽ ترقي ڏانهن هڻيو هو. هن نه اسڪول ۾ صبح سویر نلاوت ٿيندي هئي ۽ ڪورس ۾ دينيت جو الڳ سبجيڪٽ پڻ هو پر زندگي کي پاڪ ۽ مي پاڪ ڪرڻ لاءِ بابي مڪتب موڪليو جو اصولي ارادو ڪيو، وحدت ڪالوني ۾ پاڙي جي مسجد لڳ هڪڙو مدرسو به هو جتي قرآن شريف پڙهائڻ لاءِ ويهاريو ويو، ان وقت مان اٺن سالن جو مس هوس، پاڙي جي انهيءَ مدرسي ۾ هڪ قرآن جو حافظ سڀيوارو پڙهائيندو هو، جنهن جي هڪ اک خراب هئي، هي قائدي اعظم واري قيصتي واري ٿوري پتل حافظ اسان کي ڏاڍو ماريندو هو اسان ڪشاپين هن جو پريٽ دجال نالورڪير هو اسان کي ڪڏهن ڪڏهن مسجد جي ورائندي ۾ پيش امام به سبق ڏيندو هو سندس نوراني مڪمل مون کان نٿي وسري مسجد ۾ پنج وقت نماز به اهوئي پڙهائيندو هو ۽ جمعي جي ڏينهن خطبو به ڏيندو هو هو جيئڙي مهل قرآن پڙهندو هو تنهن ائين محسوس ٿيندو هو ته هينئر قرآن نازل پيو ٿي واعظ ڪندي اکين جا سر پيا تمدا هئس، ايترو ٻپ هوندو هو جو پانتنبو هو ته ڇاڻ قيامت آئي خطاس ۽ امامت جا فرض ادا ڪرڻ وقت هي هڪ حاجين جو ٽپيڪل لباس پائي ايندو هو هي پٺاڻ هو هن جو نالو مولوي محمد متين هو ۽ هي نقشبندي طريقي جو عالم هو هي جڏهن نشون نشون آيو هو ته واعظ ۾ پٺاڻڪي لهجي ۾ چوندو هو ”الله تعاليٰ فرمائي هي“ فجر مهل مسجد ۾ اچي نماز پڙهائي فڪر ۽ درس به ڏيندو هو. هي جڏهن نوجوانن کي اخلاقي تعليم ڏيندو هو ته قرآن جي معنيٰ ۽ شرح به نوجوانن کي ٻڌائيندو هو. هجي سمجهائي ۽ ۾ خاص مهارت هئي مان جڏهن فجر جو مسجد پيڙو ٿيندو هوس ته وضو ڪري مولوي صاحب جي پويان صوف ان لاءِ اچي بيهندو هوس ته جيئن مان به نوجوانن سان گڏ سندس درس چڱي طرح ٻڌي سگهان پر جيئن ته مان اڃان ٻار هوس تنهنڪري نمازي مون کي ڪن کان وٺي آخري صف ۾ ڇڏيندا هئا پر درس مهل مولوي صاحب مون کي اڳيان سڏيندو هو سونهي جي نماز کان پوءِ به گهڻو وقت مولوي صاحب مسجد ۾ ويٺو هوندو هو اسان اسڪول مان پڙهي گهر ۾ ڪلاڪ ڪن آرام ڪري اتان سنو مدرسي ويندا

دخوځ پر ويندو يا سجدې پر ويندو ته چا مون کي سندس ماضي ياد نه ايسو ته کيښ هي شخص مون اڳيان لوټو ٿيو هو چا پوء مان نماز پڙهي سگهيس پلازي جا پتل ليڊو

افسوس جو مان وحدت ڪلرتي ڇڏي پرسان ڪڇي آبادي پر چالڻي آيس هتان جي دنيا تي بدلجي ويئي، اڳتي وحدت ڪلرتي جا نڍا ڇوڪرا مونکي ڏسدا هئا ته سندن سلوار پر ڪاڪوس ويهي ويندو هو اهي هاڻ منهنجي پلازي جا شراب ۽ ليڊر آهن اهو انقلاب ائين آيو جو اهي اڳ منهنجا پتل نه هئا هاڻ منهنجا پتل آهن انهي ڪري اوهان جي شڪل جيڪڏهن مڙجاري آهي ۽ اوهان کي ليڊر ٿيڻ جو جنون جي حد تئين شوق آهي ته پوءِ اوهان سڀ کان اڳ چا ڪريو جو پروريز بڻجي، جنيد وسطڙي، گلشاد چانڊني يا فرحان راجهائي جي معرفت مون سان رابطو رکي پوءِ اوهان کي ليڊر يا شودر ٿيڻ کان دنيا جي ڪابه طاقت روڪي نٿي سگهي باقي اوهان ڪهڙي پارٽي پر فت رهندا اهو اوهان اسان تي ڇڏي ڏيو ذات تي باقي ذات نه آهي عيسائي، ادي، چنڊيا، خاصخيلي ۽ سرائي ته صفا اُترندا باقي گهڻو جو شوق رکندڙن لاءِ مان ڪجهه به نٿو ڪري سگهان اهي نظير يوسف چانڊني، ساگر شاه، ڪڙڪ جلال يا گل حسن گل سان ستو رابطو ڪن ورڙي:

اسين سڀ دماغ جا مطيع آهيون جيڪو اسان کي صحتمند رکي ٿو دماغ کي خود ورزش يا ڪسرت جي ضرورت آهي، جنهن لاءِ انهي کي سڄو وقت استعمال ڪرڻ ان جي ورزش آهي. مان سڄو ڏينهن ڳالهائيندو آهيان مون کي ننڍپڻ کان ئي ڳالهائڻ جي ذات مليل آهي اها چڻ منهنجي قدرتي سگهه يا طاقت آهي، جنهن سان منهنجي دماغي توڙي جسماني واڌ ويجهه جاري رهي ٿي، تنهن لاءِ مون کي جسماني سکيا يا واڌ ويجهه لاءِ ڪنهن اضافي ايڪرسائيز جي ضرورت نه آهي. قدرت مون کي ڄاڻي ڇو کان هلڻي، چست، چالاڪ ۽ هوشيار ڪير آهي. هون ته منهنجو تن ڪافي صحتمند آهي، پر ڪسرت سان وڌيڪ صحتمند ٿي پئي ٿو. ورزش سان ماڻهو هر وقت چست ۽ چالاڪ رهي ٿو ٻارن کي روزانه گهٽ پر گهٽ هڪ ڪلاڪ صبح ۽ هڪڙو ڪلاڪ شام جسماني ورزش ڪرڻ ضروري آهي ڇاڪاڻ ته اها نچڻ ٽپڻ جي روپ ۾ ڇو نه هجي. ٻارن کي گهرجي ته هو ميداني رانديون ڪن ان سان بجلي جهڙي تيزي اچي ٿي. فيصلي ڪرڻ جي گهرج پري ٿي ۽ جسر ۾ مضبوطي، چستي ۽ چالاڪي اچي ٿي. چوندا آهن ته ”صحتمند من لاءِ صحتمند تن ضروري آهي.“ ماڻهو کي هر وقت فت رهڻ کپي. ماڻهو فت هوندو ته جسر جو هر سسٽر فت هوندو، جنهن سان جسر صحتمند ۽ تندرست رهندو ۽ تندرستي هزار نعمت آهي. مان اڄ به روزانو

ريگيولر ڊاڪ ڪندو آهيان مون کي ڊاڪ ۽ ايڪسرسائيز جي عادت منهنجي دوست حفيظ قريشي جو نيشن وڌي. هي اڃا تائين نوجوانن کي ورزشون سيکاريو آهي هن مون کي ٻه سدي لاءِ طرح طرح جون ورزشون، چست رهڻ جا طريقا سيکاري آهي سمورا طريقا اڄ به مون کي مددگار ثابت ٿين ٿا هن مون کي ۽ منهنجي دماغ کي سکهارو ڪرڻ خاطر مٿي پر پيهڻ، تنگو ڪيڻ ڪڇڻ ۽ ٻيون جسماني ورزشون سيکاريون مان هن کان ٿوري وقت به اهي سکي ورتيون ۽ ان سان گڏ ٻيو گهڻو ڪجهه به حفيظ تن ڏينهن ۾ ضرور جوڙي ٿو ۽ ريگيولر ورزش ڪندڙ هو اڄ به هر وقت مت رهي ٿو هو هر روز صبح جو پنجين بجي رائي باغ ورزش لاءِ ويندو هو ۽ مون کي به ساڻ ڪندو هو تن ڏينهن ۾ رائي باغ ۾ ٻارن لاءِ جسماني ڪسرت جون سهولتون موجود هونديون هيون سياري ٿوڙي اونھاري ۾ مان صبح جو سوڍو اٿي هن سان رائي باغ ڏانهن ايڪسرسائيز ڪرڻ هليو ويندو هئس صبح سوڍو اٿڻ مون نه مون لاءِ چڻ موت هو پر هن جي شخصيت ۾ الله ڪهڙو جانور هو جو مان هن کان به اڳ اٿي هن کي هن جي گهران اٿاريندو هوس تنهن زماني ۾ صبح صبح جو هوا خوري لاءِ رائي باغ جي سير ڪرڻ جو مزو ئي پيو هو چوڌاري سونهن پئي ٿيندي هئي ان مان ميل ميلاب جو لاپ حاصل ٿيندو هو ڪنهن به خوبصورت چوڪري سان ڳالهائڻ اسان لاءِ مسئلو نه هو ٿوري دير ۾ اتي سڀ جي سامهون ان جون تنگيون مٿي هونديون هيون حفيظ ان کي ڦٽ رهڻ جا طريقا سيکاريندو هو ۽ مان پريان کان ان نوجوان کي جهلي بيهندو هوس صبح صبح جو ته هر ماڻهو جو ٽيڻ قدرتي ڦٽ هوندو آهي پوءِ ان جي به ٿوري ورزش ٿي پوندي هئي ڏاڏا مڙا هوندا هئا سڪڻ ۽ سيڪارڻ وارا هئي خوش پوءِ ته نوجوان اسان جا مريد ٿي پوندا هئا. حفيظ قريشي ته اڃان تائين ساڳي ٽيڪنڪ تي پيو هلي باقي مون پنهنجو طريقو مٽائي چٽيو آهي. مون کي اڄ به ورزش جا ڪلب ڏاڏا پسند آهن. جتي شهر جي ڪريهر اچي ٿي صحتمند ۽ خوبصورت جسم جو نما ٻڌ ٿي ٿو. ڪلش مون وٽ هڪ وڏو پلاٽ هجي ها ته مان هڪ ورزش ڪلب کوليان ها ۽ ان ۾ حفيظ قريشي کي استاد ڪري رکان ها ته پنهجي جا وارا ٺهرا ٿي پون ها

ايڪسرسائيز جو سبق

ٽنڊيڻ جو هڪ دلچسپ واقعو ياد اچي ٿو گوشت جي کوٽ پوري ڪرڻ لاءِ پاڪستان حڪومت هفتي ۾ ٻه ڏينهن اڱارو اربع گوشت جو ناعشو رکيو هو، جنهن لاءِ ڪاسائي انهن ٻن ڏينهن تي دوڪان بند ڪندا هئا، باقي و سندن ٻاهر چڙي ويندا هئا، جنهن جي ٻن ڪالين وچ ۾ لڳل ڪالي تي وڏيون ڪنڊيون ٽنگيل هونديون هيون، جن تي هو چيلن جو گوشت ٽنگيندو هئا، ميدان خالي ڏسي حفيظ

ڏينهن کان سڪاڊيل ايڪسپريس سائيز جو سبق پڪو ڪرڻ لاءِ مان انهن ٻن ڏينهن تي
اهن صحت تي، روزي ۽ شڪار جو، هڪ ڏينهن اتفاق سان ڪاسائيءَ واري ٽن ڏينهن
تي ڪاسائيءَ ۾ ڪل لٿل چيلا ڪڍڻ ۾ ٺهڪيل نه هئا پر ان ڏينهن مان ڪل سونو
هٿ ۾ ٺهڪيل هو، اتفاق سان ڪاوڙي ڪندي جيڪو منهنجي ڪٽي ڪهڙي ويئي
سي مان ڪامي ڏيو، ٽئين ائين بي رحمي سان ٺهڪيو پيو هو، اهو چيو
مظهر ڪو اتان لٽيو، پهرين ته ڏاڍو ڪليو پئي رڳو ڪل لاهڻجي ڏيو آهي، پوءِ
کيس رحم آيو ۽ مون کي هيٺ لٽن ڏنهن وڃي ڪو مون ۾ ساڻ پيو، ان ڳالهه
ڪٽي وره ڪڙي ويا آهن، پر چاچي کان اڃا ڳالهه وسري، اتفاق سان جنهن ۾
هڪٻئي سان رستي ويندي تڪرائڻا آهن ته چاچو اها ڳالهه ضرور ڪندو آهي

رائي باغ جو شينهن

رائي باغ جي شينهن جي گجگوڙ به وحدت ڪالوني ٽئين هٿي هئي
پر پوءِ جڏهن محبوب ابڙي ۽ مقصود مهيسر رائي باغ جو ليڪو ڪيو ته هي
شينهن جو گوشت پاڻ گهر وڃي وڌي کائيندا هئا ۽ ان مسڪين کي ڪيلا ۽
بسڪوٽ ڏيندا هئا. چرندا آهن ته بڪ ۾ لن نه گجر آهي، سو ويچارو شينهن
ڪيلا ۽ بسڪوٽ کائي بيزار ٿي پيو پر، جڏهن محبوب ابڙي ۽ مقصود مهيسر
آهي بسڪوٽ ۽ ڪيلا رٿوڻ چاندي جي اڳيان رکيو هو ته ويچارو رٿوڻ سان
جي بڪ جي ليٽ ڪڍي اهو سڀ کائي ويندو هو پوءِ جڏهن اهو ميوو رٿوڻ
کائي ويندو هو ته پوءِ شينهن چا لن کائي، ائين بڪ تي شينهن مري ويو

امان بابا جو پير

امان بابا سان ڏاڍو سٺو وقت گذريو، مون کين ڪڏهن به پاڻ ۾ جهيڙو
ڪندي يا ڪاوڙ ڪندي نه ڏٺو. بابا آفيس کان گهر اچڻ بعد ٻاهر ٿپ نه نڪرندو هو نه
ڪڏهن دوست وٽ وڃي نه ڪڏهن دوست جو گهر تي ملڻ پسند ڪري هو سڄو
وقت گهر ۾ ئي گذاريندو هو. امان ڏينهن جو سڄو وقت گهر ۽ ٻارن جي حوالي
هوندي هئي پر رات ٿيندي هوءَ رڳو بابا جي ئي ويدي هئي سڄي رات پئي بابا
جي خدمت ڪندي هئي ڏينهن جو امان، بابا الڳ الڳ هوندا هئا پر رات ٿيندي ئي
هو پاڻ ۾ هڪ ٿي ويندا هئا. ان زماني ۾ اسان وحدت ڪالوني جي ڪوارٽر نمبر
C-36 ۾ رهيا هئاسون جيڪو والي بال گرائونڊ لڳ ماڙي تي هو گهر ۾ هڪ
هرادار ۽ ڪشاده آڱڻ پڻ هو اونهاري ۾ اسان گهر جا سڀ ڀاتي ان آڱڻ ۾ سمهڻا
هئاسون شام ٿيندي ئي بابا پٿر ۾ چٽڪار ڪندو هو. ۽ امان ڪٿون ٻاهر ڪڍي
قطار ۾ رکندي هئي ۽ پوءِ هٿ وڇاڻجي ويندا هئا بابا امان سان سمهڻ لاءِ هالا مان
جنم ۽ جو هڪ ڪٽولو ورتو هو بابا ۽ امان گڏجي اهو ڪٽولو ڪٽي ٻاهر پٿر جي
هڪ خاص ڪنڊ تي رکندا هئا. امان ان ڪٽولي جي چئن پاون تي چار لٽيون ٻڌي

چشي پاسي چادرن جا پڙا تنڪي، ان ڪتولي کي ڍڪي هڪ ڪمرو ٺاهيندي هئي جنهن کي وري ڇت ڪار هوندي هئي جن چادرين جون پيٽون هجن امان اسان ٻارن کي مائي ڪرائي ساجهر پروڻي سمهاريندي هئي ٻيا ڀاءُ پيٽون ته سوير ٿي گهوڙا وڪڻي سمهي رهندا هئا پر مان ان خوف ڪري ته متان امان اٿي نه وڃي جاڳندو رهندو هوس، منهنجي سمهڻ تائين امان به جاڳندي رهندي هئي هوڏانهن بابا کي انتظار ۾ پل پل ورهيه لڳندو هو پوءِ امان مون کي ڏٺو ڏٺي چوندِي هئي ”هاڻي ڇاڻ جن آيو سمهي پوءِ“ مونکي جڏهن سو جا گيرت ايندا هئا ته امان لکي لکي آهستي آهستي بابا ڏانهن ويندي هئي ته جيئن ڪڙڪو نه ٿئي، ڪاٻي جڳا نه جاڳي پوي، امان کي پنهنجي ٻارن آڏو بابا سان سمهڻ ۾ ڏاڍو شرم ايندو هو سمهڻ کان اڳ امان بابا کي زور ڏيندي هئي ان پريم ڀريل جهاز سان بابا جا سڄي ڏينهن جا ٽڪ لهي ويندا هئا مان هر هر اٿي پر به ستل امان کي ڏسندي هوس ۽ پوءِ جڏهن هو موجود نه هوندي هئي ته بهانو ڪري امان کي سڏي چوندو هوس ”امان ٻائي ته پيار، امان ٻائي ڏي ته، توري دير رکي وري سڏي چوانس“ امان پشي لڳي آ ”بلت مان ٿي اچون ته چوانس“ امان الله هو ڪرائي وري امان ڪلاڪ چئي هوڏانهن بابا جي ڪنگهه شروع ”هٿ ته ٻار ته ڪٿي آ“ اهو بابا جو ڪاٺن هوندو هو، ”پٽ به منٽ بيهي پشي کي ٿوري نڪتي آهي اچو ملڻ هئي اچان ٿي پنهنجي ستوري پٽ ڏي“ پوءِ جڏهن امان، بابا کي ٿوري ئي ملڻ هئي ايندي هئي ته مان جيڪو انهن چادرين جي چيرن مان گهڻو ڪجهه ڏسي چڪو هوندو هئس شرم وچان امان کي ڏسي نه سگهندو هئس، امان هنج ۾ کڻي ته منهن لڪائي چڏيان ”منهنجو پٽ يڪو پيو ياد ڪري ڇا؟ مان تنهنجي امان آهيان نه ڪاڏي ڇڏي وينديس پنهنجي مڙي قومي کي“ اها جنڊي ولري، نوار واري چادر سان ڍڪيل ڪشاده ڪٽ اڄ به امان بابا جي سهاڳ جي سڪڻ جي ياد ڏياري ٿي.

منهنجي ڀاءُ ناظر جا عشق

تن ڏينهن ۾ وحيد مراد چاڪليٽي هيرو طور ڏکيو مشهور هو هر نوجوان ٻار کي وحيد مراد کان گهٽ نه سمجهندو هو وحيد مراد ڪٽ وار رکڻ، سگريٽ پيئڻ، ڪوٽ لاهي ڪولهي تي رکڻ اسٽائيل سان پوز هڻڻ منهنجي هن ڀاءُ ناظر جي چريم ڪلاڪ وندر هئي. تڏهن هن جي جراتي به جواني هئي. ڀاڳن وارو وري اهڙو هو جو پاڙي جي ڪا به چوڪري اهڙي نه هئي جا هن تي نه مرندي هجي. مون هن جي ڪيئي دوستن جون زالون به هن تي چريون ٿيندي ڏٺيون جيڪي هن جون ڀڄڻ نه چڏينديون هيون. جيڪي وجهه ملندي هن کي پاڪر به وجهنديون هيون ۽ مان شرمائيجي منهن پئي پاسي ڪري چڙهندو هوس، منهنجي هن ڀاءُ جي عجيب ڪوالتي هئي جو هن ڪنهن به ڪنولاري توڙي شادي شدد سان سيڪس انجواو نه

ڪيو هو رڳو عشق ڪندو هو. ”عشق بازي الله راضي“ ان لاءِ ڏيندڙ شادي سندن
 کي ڇڏي ڪري اهڙا سيل پيڪ هن جا لڏ ڊڙن کن عشق هڪ ئي وقت هلندا هئا
 تنهن زماني ۾ فون يا موبائيل نه هئي ڪانه رابطي جو واحد ذريعو خط هئا. هي لئو
 پيلن جي خوبصورت پيچن تي هڪ ئي نموني جا خط اڳواٽ لکي ڇڏيندو هو رڳو
 موڪلڻ مهل تاريخ هئي چوڪرين جا نالا مٿي مونکي ڏيندو هو ته کين سندن
 گهرن تي پهچائي اچان مان ڇڻ هن جو مقرر ڪيل ”مٿو ٽيلي“ هجان. موت ۾ انهي
 پڙوت جو هي مونکي خرچي، جي صورت ۾ معاوضو به ڏيندو هو ان وقت پاڻ جي
 پڙوت جو مزدو ئي پنهنجو هو، مونکي پوءِ خبر پئي ته ڪيئن هن هڪ ننڍڙي پاڻ
 کان ايتو وڏو ڪم پئي ورتو، مان هن جي سمورن عشقن جو رازدار به هوس، هن
 جا هر چوڪري سان ڇڻ ڏينهن مقرر هئا هي هر ڏينهن هڪ نئون خط ڏئي ڪنهن
 نئين چوڪري ڏانهن موڪليندو هو پوءِ ته مونکي برزباني ياد ٿي ويو ته اهرڪي
 ڏينهن تي هي خط ڪهڙي چوڪري تائين پهچائڻو آهي خميس جو ڏينهن فريده لاءِ
 وقف هو هن جي خط سان گڏ سرياريون به ڏيندو هو فريده انهيءَ ٻوڳل سوياري
 کي شوق سان کائيندي هئي پاڻ جو پيغام پهچائڻ لاءِ مان گهولڙي تي چڙهي ويندو
 هوس. منهنجو گهولڙو به انوکو هو دراصل منهنجو گهولڙو لڪڻ يا ڪانو هوندو هو
 جو مان چئن هيٺان رکي ان تي چڙهي ڊوڙندو هوس ۽ هٿڪارون به گهولڙي واريون
 ڪندو هوس اهو منهنجو فريده لاءِ ڪڪشن به هوندو هو پوءِ هو پتلمر دو کوليندي
 هئي. اهو خطن جو سلسلو جاري هو خط ڏاڏا جذباتي ۽ محبت پريا هوندا هئا. هي
 خط وٺڻ وقت کلي چوندي هئي ”ڇڱو هاڻي تون پلي وڃ“ پر مان تب نه ويندو
 هوس. ”ڇا خرچي ڪبي؟“ مان جيڪو پنهي پاسي خرچي وصول ڪندو هوس پر
 اٿئي جو فريده کان خرچي بچاءُ پيو ڪجهه وصول ڪندو هوس مان پنهنجي اشد
 آنگر پنهنجي ڳل تي رکي کيس اشارو ڪندو هوس ته هو سمجهي ويندي هئي ۽
 کلي چوندي هئي آخر هو نا ناظر ڪي بهائي سر عادتتڻ بهي اُسي هونگي“ پوءِ
 هو مهجي ڳل تي لپيٽڪ لڳل هڪ مني ڏيندي هئي ۽ مان اکيون بند ڪري انهيءَ
 چمي جو سرور وٺندو هوس، هي ڏاڍي چنچل هئي هن جي مسڪراھٽ ڏاڍي پياري
 هئي. هي ڳالهه ڳالهه تي اک هڻي مان سان تازو ملائيندي هئي. هن جي مسڪراھٽ
 منهنجي دل ۾ گهر ڪري وئي سج سج مونکي به ڇڻ هن سان عشق ٿي پيو هو اهڙو
 تجربو مونکي پنهنجي وڏي پاڻ مان مليو اهو پهريون اتفاق هو جو مون محسوس
 ڪيو ته هڪ ذهن سان جي پار ڪي به ڪنهن نوجوان عورت جي سونهن متاثر
 ڪري سگهي ٿي. هي قوم جوانيءَ ۾ هئي. ڇڻ سيڪس جي مڪمل بلي هئي. هو
 مونکي اڪثر بهاني سان گهر گهرائي هر هر ساڳو احوال وٺندي هئي. هن ڄاڻي
 رٿيل سوال هئا. ”مون کي ياد ڪندو آهي يا نه؟ هو منهنجي باري ۾ ڇا چوندو آهي؟“

مان هن کي وٺندي آهيان يا نه؟ مان ڇڏهن پڪڙي ڪندو هوس ته هو مون کي هنج
 ۾ ويهاري پاڪر وجهي هر هر چمي جي ڇٽ ڏئي احوال وٺندي هئي مان کيس
 ڪوڙ سچ ملائي خوش ڪندو هوس. مان هن جي شريستي اکين تي هٿ رکي چوندو
 هوس ”هو چوي پيو تنهنجو اکيون ڏاڍو سٺيون آهن.“ مان هن جي بيڪسي چپن
 تي آڳر گهٽائي چوندو هوس ”هو چوي پيو فريده جا چپ ڏاڍا پيارا آهن.“ ۽ پوءِ مان
 ان جي اُڀريل چٽي ڏي ڏسڻ لڳندو هوس جا مون کي تني تان ٿاري لٿل اولهائي
 وانگر لڳندي هئي ”هو چوي پيو ته هن جا اٽل ڏاڍا سٺا آهن.“ ۽ پوءِ هو پنهنجي چٽي
 کي ڏسي پٿر رٿي سان ڏکي چوندِي هئي ”بس بس هاڻي تون پلي وڃ.“ مان ڊري
 جي سورخن مان ڏسندو هوس هو اڪثر اڪيلي گرامان فون تي وڇڙي جا گيت
 ٻڌندي هئي جهڙوڪ ”سن لئي جاني وفا تو هي ديا ميري، مين تيري زندگي
 ڪهي هوکي نه هو تر جدا.“ هي، منهنجي پاءُ لاءِ صفا ديوانِي هئي. هئي پاسي به
 محبت وڃي اوج تي پهتي هئي. هي هئي عشق جي چوٽ تي چڙهيل هڪڙي جي
 شڪل ڏسڻ لاءِ آنا هئا منهنجي انهيءَ پاءُ جو سمورن محبوبائين سان ملڻ جو هٿ
 رائي باغ جو عيد گاهه هوندو هو، جيڪو هن جو ”لو پائينت“ هو جتي هو اڳ ئي
 ويٺل هوندو هو، گلاب جو گل هٿ ۾ کيون، فريده ڪو نه هڪو بهانو بڻائي مون کي
 سان ڪري عيد گاهه وٺي ايندي هئي. نظرن جي پاڻ ۾ ويڙه شروع ٿيندي هئي، هي
 هئي ويٺي ويٺي هڪڙي ۾ گهر تي ويٺا هئا مان وري اتي ڪانگ پيو هڪليندو
 هوس مان هنن جي جلدن جو قدر ڪندو هوس. هي عجيب قسم جي چوڪري هئي،
 پهرين ملاقات ايجان شروع ٿي نه آهي هو ان کان ايندڙ ملاقات جو هر هر يقين
 وٺندي هئي. منهنجو پاءُ کيس مذاق ڪندي چوندو هو ته هي پنهنجي آخري ملاقات
 آهي“ ته هو پریشان ٿي ويندي هئي. انهيءَ فڪرات ۾ هو گهر سر لڳندي هئي هو
 هڪ آزاد خيال چوڪري هئي هو پنهنجو تن من هن لاءِ هر وقت لٽائڻ لاءِ تيار هئي
 هو جسماني طور هن سان پاڪر ۽ چمي تائين ٿي وڌيو هو هن جو ان سان روحاني
 عشق هو، هو چاهي ها ته سڀڪجهه ڪري ٿي سگهيو هن عشق ۾ ڪڏهن به هوس
 کي نه آندو پوءِ جلدي منهنجي هن پاءُ جي شادي جي تاريخ مقرر ٿي هن عاشقي جي
 پهچائي هئي. آخري ملاقات ڪجهه ڏکي ٿي وئي. وحدت ڪالوني جي ڪوارٽر نمبر
 36- جنهن ۾ اسان رهندا هئاسون تنهن ڪوارٽر جي هيٺان به ٻه ڪوارٽر هئا هڪ ۾
 منهنجو هي پاءُ اڪيلو رهندو هو ۽ هتي ۾ امان جي ساهيڙي پيو ماءُ رهندي هئي
 جنهن جو مڙس احمد حسين حبيدي هاڻي وزير ديپارٽمنٽ ۾ سروس ڪندو هو فريده
 حبيدي صاحب جي سالي هئي. پنهي گهرن جي وچ ۾ هڪ ننڍڙي ديوار هئي. هن
 پنهنجي سالي کي ناظم جي ڪوارٽر ۾ ٽپندي ڏسي ورتو چوندا آهن ”99 ڏينهن چور
 جا هڪ ڏينهن پاڳي جو“ آخر هتي پڪڙجي پيا. ڪنهن جو ڪنهن سان عشق چو تو

ٿئي؟ هي ڪي ان رات حميدي صاحب ۽ سندس ڀيڻ ڏاڍو مريو پئي ڏينهن سلسلي
پيڻ پيو ته سن گنجي کيس مڪر واري ريل ۾ سندس ماءُ وٽ سراج ڪالوني
مڪر ۾ چٽي آيسون. جنهن رات اسان بيراج ڪالوني ۾ ستارون ان رات هو ڪنڌ
ستڻ سڄي رات هن جي سنڱن جا مون آواز ٻڌا آڏي رات منهنجي بستر ۾ هڪ
خوشبوتر ۾ ويڙهيل ٿو جهوت ساهه ۾ لهي آيو هو مونکي چٽي سان لڳائي ڏاڍو
وٺي، هو منهنجو انگ انگ چمڪائي ڇڻ مون ۾ هو منهنجي پاڻ کي تلاش ڪندي
هجي مان جيڪو عشقيءَ جي لباس ۾ اڃا معصور هوس منهنجي جسم ۾ عجيب
حرارت پيدا ٿي مان ان جي دل جي گهرائين جي خوشبو کي اڄ به محسوس ڪرين
پيو هو منهنجي پاڻ جي زندگي ۾ هڪ خوشبو چڙهي وئي هڪ ٽهڪ هو جو هوائن
۾ اڏامي ويو هو ويندي ويندي پنهنجي گهر جي پٿين تي حيدرآباد جي ريلوي
اسٽيشن تي، ريل جي برگي ۾ ۽ پنهنجي اچي وڃي تي آڱرين مان هر هر رت ڪڍي
Love You لڪندي وئي. موڪلائڻ مهل هن مونکي هڪ شعر چيو جيڪو اڄ به
مونکي ياد آهي

اس کي حسرت هي جسي دل سي بهلا بهي نه سکو
مين ڳيا وقت تو نهين ڪي لوڻ کي آ بهي نه سکو

سهاڳ رات

سهاڳ رات جنهن مون پهريون ڀيرو پنهنجي نئين ڪنوار سان ٻوڙ
ٻوڙان پئي ڪئي ته ان وقت مونکي شيخ اياز جي دوست ڊاڪٽر مبارڪ وارو
لطيفو ڏاڍو ياد آيو گهوت شادي رات ٻيڙ تي رت ڏسي پنهنجي نئين ڪنوار کان
پڇيو ”هي ڇا آهي؟“ ڪنوار جواب ڏنس ”اهو هاڻ جيڪو تو منهن ڪارو ڪيو آهي
آهي، پيو ڇا آهي“ هن ڪنوار کي چيو ”اهو به مونکي ئي ڪرڻو پيو باقي ايندو
وقت تو ڇا پي ڪيو؟“ سو سائين منهنجا، اهو به مونکي ڪرڻو پيو. مني امان
مونکي سبق ڏنو هو ته ”پٽ اڄ سهاڳ رات جي معراج مائٽن وڃي ٿو ته پر هلي
وقت تي ماريجاڻ.“ سو مان هلي مارڻ لاءِ ان پرڻي رات نويڪلي ڪمري ۾ داخل
ٿي در بند ڪري سهاڳ جي سيج تي آيس ۽ ڪاروائي شروع ڪرڻ لاءِ گهريل
سموري تيار ڪري چوڪس ته هن منهنجو موشن ٽوڙي وڌو جو هن جون
آجوج مائجڻ ڦڦڻ جنهن هن کي ٽٽي پالي وڌو ڪيو هو، جو کيس پاڙي پڪو
ڪري موڪليو هو ته ”جيستائين هو، شڪرائي جي نماز ادا نه ڪري تيستائين
کيس هٿ به وجهڻ نه ڏيڃان.“ سو هن ڦڦڻ جو مان رکڻ لاءِ مونکي چيو ”هٿ
تڪڙ نه پهرين شڪرائي جا ٻه نفل پڙهي وٺو. هو ڏسو سامهون مصلو وڇايل آهي
جتي مون به ٻه نفل ادا ڪيا آهن. هاڻي اوهان جو وارو آهي.“ مونکي ڇڻ موت اچي

وير مان جو ڪڏهن پلجي به عيد جي نماز نه پڙهي، مائٽ ڇا چوڻدا ته "جوڙيس پهرين ڏينهن اهڙو سٺو ڪيس جو هسراھ نمارون پيو پڙهي" دل ۾ سوچيو رک مولا تي ڦاسڻ کان پوءِ ڦٽڪڻ ڪهڙو آهي ڏينهن به ڏسڻا پيا. سو ان وڇايل مصلي تي سهاڳ رات مائٽن کان اڳ ۾ به نفل شڪراسي جا ادا ڪرڻ لاءِ بسر الله ڪري شروع ٿي ويس. مان جڏهن ساز پڙهڻ لاءِ بسر الله ڪئي ته اهو لقاء ڏسي هو اصل گل ۾ ويڙهجي وئي مونکي اهو ٻڌائيندي شرم ٿو اچي ته جڏهن مان رڪوع ۾ ويس تان پوءِ خبر پئي اڙي هي ڇا، مان ته اڳهاڙو آهيان. مان صفا الف اڳهاڙا هئس ۽ تنگي نماز پڙهي رهيو هئس. نماز جي طريقي ۾ اهو اوچتو گهوٽالو ٿي پيو هو. هون ته منهنجي نيت صفا هئي. پر مان ڇا ڪيان، مان پنهنجي فطرت بدلائي به ٿو سگهان. مون دل ۾ سوچيو نماز پڄڻ به ته عظيم گناهه آهي ماشاء الله چڪ پٽ کي مان اڳهاڙو الله کي سجدو ڪري رهيو هوس اهو اوڳهڙ ۾ الله آڏو دنيا جو پهريون انوکو ۽ رهيل سجدو هو. اهو جائز هو يا ناجائز؟ پر هو ته ڏليون ٿو پرکي سجده ڪري دعا پئي سلسلي کي اتان ئي شروع ڪير جتي مون ڇڏيو هو اصل ڪر تان ڌيان هٽائڻ لاءِ هن وري پيو رينگت شروع ڪيو ته "هن سينگاريل سيڇ کي ڏسي مونکي ڊپ ٿئي ٿو ته ڄڻ مان ڪهن درگاهه ۾ ستل هجان يا مونکي هن سيڇ ۾ غيبت جو اثر پيو ٿئي." آخر مون اها سيڇ به پئي جيڪا ڪالهه رات تائين مون وڏي خرچ محنت ۽ محنت سان ٺاهي هئي هي سڄي رات همدردي حاصل ڪرڻ لاءِ ڊپ سبب منهنجي پاڪر ۾ رهي ٿوري به ڪوشش ڪيان ته هي پئي چئي "ڇڏ مونکي الله ڇا ٿو ٿئي." مونکي اوچتو مٺي امان وارو ڏنل هلي، وارو سبق ياد اچي ويو. اهو سبق ياد ڪندي مون ڇا ڪيو جو سندس پاران ڏاج ۾ اندل پيرون واري ڪپڙن جي مشين مان ڦيٽن وارو نيٽ ڪٽي اچي ورتومانس ته بيهي اها سيڇ واري غيبت تنهنجي جسم ۾ داخل ٿي رهي آهي. جنهن کي روڪڻ لاءِ ائين ڪرڻ لازمي آهي جنهن لاءِ مونکي معاف ڪجانو منهنجو سبق پڪو نڪتو نيٽ رات سڄائي ڪئي سين مان هلي مارڻ ۾ ڪامياب ويس. پوءِ سڄي رات منهنجي هئي مون جيئن ٿي چاهيو ان ائين ٿي ڪيو، رڳو اشاري ڪرڻ جي دير هئي. صبح ساڻ مٺي امان پڇيو "پٽ ڏي خبر هلي مائٽي ڪن نه مون کيس ڪاميابي جي وڪٽري ڏيکاري.

عورت مرد جي ڪيتي

عورت مرد جي ڪيتي آهي، جنهن وٽيس ڪپڙي. سندس هر هڪ عضوو ڏيڻ لاءِ کيس خلقيو ويو آهي. شادي بعد صرف جنس مونث کي ئي قيمت ادا ڪرڻي پوي ٿي. رڳو هو ڏيندي رهي ٿي، عورت ڄڻ تماشو هجي ٿي، عجوبو هجي ٿي. سڀ جا سڀ مرد پنهنجي زال کي هڪ رانديڪو سمجهي ان سان

ڪيئن جو حق رکڻ ٿا، ته ان کي پهچڻ جو به شوق پالين ٿا، هر زال کي مڙس جو عضو گهڻو پوندو آهي، رسڻ جي ريت ۽ پرچائڻ جو طريقو سکيو پوندو آهي. هن جي مود ۽ رپڇڪ مان واقف ٿيڻو پوندو آهي هر آندڙي زال جو هڪم آهي جيڪا ماني ڪلائڻ مهل ماءُ گهرو ڪم مهل ٻانهي، صلاح مصلحت مهل وزير ۽ رات سمهڻ مهل مڙس لاڙ رندي بڻجي مزو ڏئي، اهڙي زال ئي گهر جي راڻي بڻجي مڙس تي راڄ ڪري سگهي ٿي زال جيڪا ماءُ پيءُ جو عارضي عيش ڇڏي مڙس جو حقيقي ۽ مستقل عيش چاهيندي آهي. زال پنهنجي مڙس کي سڀ ڪجهه کولي ته نه چوندي ته هاڻي اڄ زال لاڙ صرف ايتروئي ته ڪانهي ٺاهي، هو پنهنجي مڙس مان ٻيو به گهڻو ڪجهه چاهي ٿي. جيڪڏهن اهو ٻيو ڪنهن مڙس وٽ هجي ٿي ته ته منهنجي زال جيتري منهنجي زال آهي اوترو مان ان جو مڙس نه آهيان. ٻلا مان روزي روئي جي ڪريان يا سڄو ڏينهن چمانس چٽيانس. اسان جي شادي کي 19 سال گذري چڪا آهن، مون مان کيس چار ٻار پڻ آهن جيڪي اڃي جوان ٿيا آهن ته به کيس شڪايت آهي ته مون کيس ايترو پيار نه ڏنو آهي جنهن جي هي حقدار آهي هن جي اها شڪايت حقيقتن درست نه آهي دراصل هي مون کي اڄ تائين سمجهي نه سگهي آهي ۽ مان به هن کي سمجهي نه سگهيو آهيان منهنجي ۽ قانون جي نظر ۾ منهنجي هي نڪاح ٻڌل زال رڳو ويڇاري منهنجي بيم پائڻ بڻجي رهجي وئي آهي نڪاح جي ٻن ٻولن تي فقط رات جي اوتداهه ۾ منهنجي بيم تي سمهي گذارڻ لاڙ پائڻ آهي رات گهڻي بات گهڻي ڪٽ تي پٽ واري پاسي منهن ڪري سمهڻ مان هي شايد اهو مطلب ٿي ڪڍي ته منهنجي دل هن مدي خارج زال مان هاڻ پرڄي ويئي آهي حالانڪه ائين نه آهي هي سڄو ڏينهن ٻارن ۾ پوري آهي ته مان سڄو ڏينهن ٻارن ۾، منهنجو هن سان ظاهري لڳاءُ نه جهڙو آهي جڏهن مان رات جو ٻين لڳي ٽڪيو تڙو اڃان ٿو ته مون کي هن جو ٻي ٽڪيون ڳالهائون ٻڌڻ جو وقت نٿو بچي مون کي ڪجهه ته ريسٽ گهرجي آخر مان به ته انسان آهيان مڙس کي وس ڪرڻ ۽ راضي رکڻ جون رمزون ته ڪو سنڌي زالن کان سکي، نه ته مون ٻارا مرد ته گهر واپس جو اچڻ ڏينهن جو زال ٻار کي کير پياري ۽ رات جو مڙس کي علامتي کير پياري، مڙس جي وفادار زال ڀلي ڪاري ڪوجهي هجي ان مٿان هزارين حسين بي وفا زالون قربان ڪجن وفادار زال جو جسر هڪو نه هوندو آهي، منهنجي زال ظاهري شڪل صورت ۾ ايڏي سهڻي نه آهي پر اندر جي ڏاڍي سهڻي آهي منهن ۾ مٿيا نه اٿس. منهن مان چڻ اندريون جلور ٻيو بکنڊو اٿس، هو اندر ۾ پري آهي، چڻ اچو سنگ مرمر، مان ظاهري حسن ۽ خوبصورتِي چا ڪندس، اندريون حسن ۽ خوبصورتِي ته خدا ڏني اٿس. هو، جڏهن مون سان سمهي ٿي ته منهنجي سيڪس جون سموريون گهرجون پوريون ڪري ٿي ٻيو مون کي چا گهرجي سڄو ڏينهن اسان ڀلي ڪاوڙيل هجڻ پر رات جڏهن

هي مون سان سهندِي آهي ته سڄي ڪلڙ اتي جو اتي ختم ٿي ويندي آهي هيءُ سڄو ڏينهن نير سلطان وانگر روئندي آهي سواءِ روئڻ جي ٻيو ڪجهه به ڪو نه ڪندي پر رات آڌ منو ڪلاڪ مون سان گڏ هوندي ته صبح جو تاري تواني هوندي ڇڻ ڪجهه ٿيو ڪو نه هجي هي عورت منهنجي زندگي جي وارياسي ۾ اڪيلو گل آهي مون هميشه گهر جي ئي ماني کاڌي آهي ڪڏهن به سنڌ ڪانه ٿيندي آهي ته ڏانڊو بدلائڻ لاءِ ٻاهر جي ماني کائي ڏسان ليڪن مجبوري ۾ ٻاهر جي ماني سان من ڪچو ٿيندو آهي ۽ بدعاصرو ٿي پوندو آهي.

ادب

مان هڪ حقيقت پسند ليکڪ آهيان، سنڌي ٻولي جي علم ۽ ادب سان منهنجو ٻي پناه عشق آهي منهنجي هر خيال ۽ عمل جو محرڪ سنڌ رهي آهي، منهنجي هر سوچ هر تخليق سنڌي زبان تائين محدود رهي آهي مون صرف پنهنجي ٻولي ۾ لکيو آهي پنهنجي ٻولي ۾ لکڻ عيادت آهي مون جيڪو زندہ ادب تخليق ڪيو آهي، بنا غرض ۽ بنا لالچ جي سنڌ جي خدمت سمجهي ڪيو آهي منهنجي لاشعور ۽ تحت الشعور ۾ مطالعي کان وڌيڪ مشاهدو رهيو آهي مان فطرت جو ديوانو آهيان. منهنجو ويساھ آهي ته هر غير معمولي ڏاهپ ديوانگي جي ڪڪ مان جنم وٺندي آهي، دنيا جي وسيع ڪڪ مان جڏهن ڪا تخليق جنم وٺندي آهي سا دنيا جهان کي ڏوڏي وجهندي آهي، مان پيدائشي ليکڪ نه آهيان، پر منهنجو ننيٺ کان علم ادب سان لڳاءُ رهيو آهي، پنهنجي ادبي مزاج سبب، سالن کان ادب جو پياسو رهيو آهيان، انهي ادب جي طلب ۾ پاڻ کي بچائي ڇڏيو آهي، منهنجي ادبي ڪيترو ۾ قدر قيمت ڪجهه به نه آهي، مان ادب جو والٽير آهيان، منهنجي ادب ۾ ايڏي وڏي ڪا ڪنٽريبيوشن نه آهي، مان صرف سنڌي ٻولي ۽ ادب جا گهڙا پريندڙ آهيان. مون ادب جي نالي ۾ پنهنجي پوري زندگي قربان ڪري ڇڏي، مان ادب ۾ ڇا ويس ڇڻ رڻ ۾ رولي ويس. ”نه دين جو رهيس نه دنيا جو“، يا ائين ڪٿي چئجي ته ”نوپي“ جي ڪٿي بيان به گهر جو رهيس نه گهات جو، منهنجو عقيدو آهي ته بهتر اديب بهتر انسان هجڻ کپي، مون بهتر انسان ٿيڻ جي ناڪام ڪوشش ڪئي نه ٿيس ته ٻي جان ڇڏائي، منهنجو اديبن سان بيراري جو سبب، مون ڏٺو، ته سڀ سنڌي شاعر ۽ اديب چڱا انسان نه آهن ذري گهٽ سمورا سنڌي اديب چتون آهن، هنن سان ادبي درست به بڪواس آهي هتان جا اديب گولي سان اڏائڻ جهڙا آهن، مان اڄ ڪلهه ادب واري رنگت ڇڏي ڏنو آهي ۽ هنن ڪنگال ۽ ٽوٽي اديب ڪاٽريل آهيان، هت نام نهاد ادبي جاھلن جو ٽولو ويٺل آهي جتي مون جهڙي پڙوي جي جاءِ نه آهي.

اديبن جو چوڪرن سان رومانس

اسان جا ڪي (Intellectuals) برک ڏاها، معتبر شاعر، اديب ۽ صحافتي وغيره خوبصورت چوڪرن سان پيار ڪن ٿا ۽ اهڙن چوڪرن سان عشق واري ڳالهه کي قبول ۽ ڪو عيب نه ٿا سمجهن. اسان وٽ اهڙا اديب جهجهي تعداد ۾ آهن جيڪي پنهنجي پوري زندگي ۾ ڪيترن ئي اهڙن خوبصورت چوڪرن سان زبردست رومانس ڪري چڪا آهن. حسن مجتبيٰ جو ذوالفقار علياڻي ۽ آغا سعيد سان، آغا سعيد جو محمد علي رياض سان، اڪبر سومري ۽ آڪاش انصاري جو حسن درس سان، تاج جوشي جو زبير سومري سان مصور قادر جوشي جي جو مقبول ميمڻ سان، نصير مرزا جو طارق عالم ابڙي سان اڪبر ساگر جو اياز گل سان استاد معاري جو منظور سحيراڻي سان. سوز هلاڻي جو عرفان مهدي سان، سپاسي موتواڻي جو سهيل اديب بچائي سان ۽ منجهو نظير بلال گجو ۽ پيپي، ذولفي سان پنهنجي دور جا زبردست عشق هئا. اسان وٽ اهڙن چوڪرن جي وسيع فهرست آهي جيڪي پنهنجي پرنسپل ۽ نجي محفلن توڙي علم پبلڪ پليس تي ويهي سوين ماڻهن جي موجودگي ۾ سيڪس متعلق لوڻ ڊسڪس ڪن ٿا ۽ کين اهڙين بيهودا ۽ واهايت ڪمن جون ساراھون ڪندي زور به شرم يا حياءُ محسوس ڪونه ٿو ٿئي ۽ هي اٽل انهيءَ غير نظري عمل کي پنهنجي لاءِ عزت لائق سمجهن ٿا.

آغا سعيد

آغا سعيد حسين صورت سبب پنهنجي دور ۾ ڏاڍو نالو ڪمايو. ناز ستهو، نصير مرزا، زوار نقوي مختيار اعوان ۽ حسن مجتبيٰ هن جا ان دور جي چئن عاشقن مان هئا. جيڪي اڄ به هن تي اوترو ئي مرڻ ٿا. هاڻي ڇا ٿيندو؟ ڇوڙا ڇوڳ ڳڻي ڪيت، مڙا لنگيا علي رضا باقي بچي قضا. هي مينهن جا مهينا اسان وٽ اچي رهندو هو. پر هن کي سهوليت انهيءَ ۾ ٿيندي هئي ته هي اڪيلو ڪٿي رهي، هي نظام لاج، شيزان هوتل ۽ تنڊو ولي محمد کان سواءِ ڪٿي اديبن جي دل ۾ به رهندو هو. ”هي چونڊو هو ته آياسين ته پنج منٽ ويهي هلڻ جي ڪنداسون ان لاءِ اهو پلو آهي عزت به رهي ته قرب به رهي.“ هي جڏهن پنهنجي دنيا ۾ ويڃائجي ويو ته مان اهي ساڳيون خوشيون ڳوليندو رهجي ويس، پر پوءِ مون کي ڪجهه هٿ نه آيو ته مان به اچڻ وڃڻ ڇڏي ڏنو پوءِ اسان جو رابطو به تقريباً منقطع ٿي ويو. هن عاشقي ۽ معشوقي خوب ڪمائي، ”ساري لئي فقيراندي“ هن جا معشوق منهنجي مٿ ۾ هئا. اسان هڪ جهڙا وڳا پائيندا هئاسون ۽ هڪٻئي کي سمجهندا هئاسون. ٻيو ڀڄي هتي به پوندو هو، اسان شين ۾ ڪنڊ نه واپرائيندا هئاسون پر ڳڙ يا ڳڙ واري ڪنڊ واپرائيندا هئاسون جنهن کي مستي به چوندا آهن. جڏهن هن جي منگيتر منهنجي ڀيڻ رضوانه وفات

ڪئي ته هن نورجهان سان شادي ڪئي. ”مور آ ته جهان آ“ نورجهان جي چڪرن ۾ هي شهرادو سليق اسان کي وساري ويٺو. هي مون کي اڄ به ايترو پيارو آهي جيترو هن کي اڳ محمد علي رياض پيارو هو يا هاڻ کيس نورجهان پياري آهي. سندس پٽن سرمهه ۽ سارنگ جي روپ ۾ هڪ ميس حسنڪي جنم وٺي چڪي آهي هاڻي ڏسڻو اهو آهي ته انهيءَ جي رستي ۾ ڪير ڪير ٿو ڪسجي آغا سعيد اڄڪلهه سخت ذهني دٻاءُ جو شڪار آهي. شل هن آزمائشي امتحان مان سچل جي نگري درزان جي سائين قبول محمد شاهه جي دعائن سان پار پوي. مان ۽ منهنجو پٽ بنياد

چل بليا! اتي چلبي، جتي ساري اسي،

نه ڪوئي ساڌي ذات پڇاڏين، نه ڪوئي سائون مني. (بلي شاهه)

مان پنهنجي ذات جي اصليت ڏانهن موٽان ٿو. مان ذات پات جو پيد بلو ڪونه رکان، مان پنهنجي ذات ٻڌائڻ کان وڌيڪ پنهنجي مشاهدين ۽ تجربن کي اوهان آڏو آندو آهي اسان ذات جي ڪامليت تي يقين رکون ٿا ذات پات ۾ ڇا رکيو آهي. ذات پات جي مرتبي ۾ گهٽ ذات، نيچ ذات يا ڪمزور سمجهندڙ پنهنجي ذات ۾ نامڪمل ۽ احساس محرومين جو شڪار هوندا آهن هتي ذات بدلائڻ جو رواج عجيب آهي. ڪوڙو ڀرو رکڻ مان ڦٽڻو؟ ڌنڌي جي ڪرت ڪري ڪنهن کي سماجي حيثيت ۾ پاڻ کان ڪمتر يا نيچ سمجهندڙ خود نيچ ۽ گهٽيا آهن ذات يا ڪرت جو تعصب معيشت کي تباهه ڪري ٿو. پاڻ سڳورن جو آخري حج جي موقعي تي ڏنل سبق مان اڃان نه آهيان وساري سگهيو اهو وسرو به نه گهرجي. منهنجي هڪ پشتو پٽا حاجي نصير قاسم آباد حيدرآباد ۾ پڪوڙا اسٽاپ تي هڪ پڪوڙن جو دوڪان کوليو ته سمورن پٺاڻن اچي ٿڪ بجهو ڪري ورتس ته ”پڙوا ڪجهه نه شرر ڪر ان کان ته سٺو هو چڪلو کولي هلائين ها. هي پڪوڙا ڪپائي اسان پٺاڻن جو نڪ ٻوڙي چٽي“ هو ڊاڙو ٿي ويو ته اسان پٺاڻ جيڪي مڇي تي ٻين جا جوتا ٿا صاف ڪريون ته به نيچ ٿا سڏيون. مان پڪوڙا ٿو ڪپيان ته نيچ ٿي ٿو پوان. سو اسان جي شڪارپوري پٺاڻن جي ائين ڪوپڙي ڦريل آهي. يهائيندي يا پڙوت ۽ خوشماند ڪندي غيرت نٿي اچين پر ڪنهن مولائي ٻچن جي گلر سفر لاءِ ڏوهي جو دوڪان کوليو ته چڙهي ويندس ڏاڪا ٻڌي ته ٻيو ڪو ڌنڌو ڪري اهو نه ڪر اسان پٺاڻن جي عزت ٿي گهٽجي. مون اڳريڪلچر ڪامپليڪس ۾ ميرج پيرو ٿي کوليو ته منهنجو هڪ سوت آغا فياض خان صفا جذباتي ٿي ويو ته ”متان اهو ڪم ڪرين ميرج پيرو معنيٰ چڪلو اسان پٺاڻ آهيون عزت وٺو ماڻهو ڇا چرندا ته پٺاڻ ٿي چڪلو ٿا هلاين“ جڏهن ته سٽس پائيچي گهر ۾ بيوتي پلار کولي وئي هئي جا منهنجي پاتي ٿي هاڻي هن پروفيسر کي

ڪير سمجهائي ته رشتن ڳنڍڻ خدا جو بهترين روپ آهي ۽ خدائي ڪم آهي نه ڪي چڪلر جڻهي ته انجي پيٽ ۾ بيوتي پالڻ جيڪو ڪمائين پيا اهو به لوهان کي خبر آهي. ٻنهي مان چڪلر ڪهڙو ٿيو اهو لوهان پاڻ فيصلو ڪندا. پوءِ مون ته اهو چڪلر ڪونه ڪوليو پر پوءِ ان ملان ٿڌو سوٽ پنهنجي سمورن ڀائيڄين ۽ ڀائيڄن جا رشتا هڪ هلندڙ ڦرندڙ ميرج بيورو عورت جي معرفت ڪيا. نه رڳو ايترو پر غيرت ۾ مري ويندڙ مرحوم لالا نياز خان جي اولاد به اهو ثواب ڪو منهنجي سائين ۽ سالن جا ڀاڳ پڻ انهيءَ ميرج بيورو جي صدي ڪليا جو ست سموند پار پيا مرجون ڪن. هاڻ ته خاندان جا ٻيا غيرتي پٽ پڻ ماسي زرين سانگي جي جڻي ڦرتي ميرج بيورو جي هر وقت چڪر ڪائين رهن ٿا من ڪو ڀاڳ کولي پوي. شڪارپور جو هڪ پيشوار سنڌي آغا پٺاڻ پڙو منهنجي دوستن جي نجی محفل ۾ ويهي منهنجي روبرو دوستن کي پيو چئي هي آغا، وڏا ٿورڙي آهي هي ته مغل آهي. هاڻي هن بي وقوف کي ڪير سمجهائي ته آهي مغل مٿي جن بر صغير ۾ نسلن بادشاهي ڪئي يا آهي پٺاڻ مٿي جيڪي رستن تي اڃا ليل ماڻهون جو ڪن ڪچرو ٿا ميلين. منهنجي ته ايتري قتل آهي جو مان شايد ڀڄوت ۾ به چوهي نه سگهان.

منهنجا وڏا

منهنجا وڏا ڪير هئا ڪٿان آيا انهن سان اوهان جو ڇا؟ اسان جا وڏا ڳوٺ ۽ گام ڇڏي ائين خير سگلي سان نه آيا هوندا اسان جي خانداني هستري دنيا جي هستري شين واري آهي، پٺاڻ خانا بدوش ۽ جنگجو قبيلو آهي ضرور پوين سان ان بشت هوندا. رڻ هاري ملڪ تپائي، پينگ ڪري، ديس ڌڪاريل باغي بڻجي، دنيا رلي پئي پوءِ هت شڪارپور آيا هوندا. هتي به ڪجهه ڏسي، تاڙي پوءِ پڪا اڏيا هونئون. منهنجو انهن کي سلام آهي جن هنن قرآنين کي اتان تڙي پاڙ پئي پهچايو هوندو تڏهن وڃي انهن جو ملڪ لڙيو هوندو. شڪارپوري يعني اترادي، اترادي معنيٰ حرامي. شڪارپورين سان ڪو ڪنهن به ريت پهچي نه سگهندو خودگورن، مطلب پرست وقت تي گڏ ڪي به پيءُ ڪري وٺندو چار ماڻهو ڏسنو ته اصليت ڏيکاريندو رڳو پنهنجو ڦٽو ڏسنو هت کان وٺي پاڻ جهيڙو ڪندو پر پئي ڪي ٽيڪر ڏيندو جيئن لعل به لپي ۽ پريت به رهي اچي، شڪارپور يا اول نمبر جو چالاڪ هوندو يا اول نمبر جو بيوقوف چار گهر هوندو ته پاڻ ۾ نه ٺهندا. ڀاءُ ڀاءُ جي ترقي ڏسي جلتو. ڀاءُ ڀاءُ سان نه ڳالهائيندو پيءُ پٽ سان نه ٺهندو يعني هڪٻئي جون ڪچهريون هونديون ڪٿيندا. پئي جو لن به پئي نه سگهندا پر پنهنجي جو سوٽ پي ويندا. شڪارپورين تي جيڪي به چوڻيون مشهور آهن. اها حقيقت آهي مان ان سان سٺو سڳڙو اتفاق ڪريان ٿو قبول ڪريان ٿو. پوءِ پل شڪارپوري انهيءَ جي بچاءَ ۾ ڪهڙا به دليل چو نه ڏي.

لکيڻو جا لونڊا

شڪارپور اوائل ۾ هڪ مضبوط قلعو هو جنهن مان اچڻ وڃڻ لاءِ اڌا ميل تي چوڌاري اٺ دروازا لکيڻ، هائينر، هزاري در، سويلر، واڳڻو در، خابوري در، ڪُن در ۽ نوشرو در هئا جتي هڪ ماڙي به هئي صديق ماڙي جي نالي سان. لکيڻو شهر جو مرڪزي گيت هو جتي گهڻا گهر آهي هتي ڪاڏي پتي جا مرڪز هئا جتي ماڻهو تعريض لاءِ ايندا هئا ايران، سمرقند، بخارا ۽ قنڌار جي لوتدي ماڻ ڪنڌاري پٺاڻن کي ڦرڻ ۽ چرڻ ڪرڻ لاءِ هتان جا خوبصورت ڳاڙها ٽمڪر جهڙا چوڪرا مليل جو چولو پائي، پاسي واري ڳچي جا سمورا بڻڻ کولي هئا به کائيندا هئا ته پنهنجي بويءَ جو ديدار به ڪرائيندا هئا جيڪي ڳچي ۾ رابيل جو هار وجهي هٿ ۾ ريشمي رمال کڻي تڏانهن واري لوءِ سان انهن پرديسن جو دل ڪندا هئا دائود پوٽن جو آباد ڪيل هي شڪارگاه بادشاهن جي شڪارگاه سان گڏ اسان پاران شڪارين جو پڻ شڪار گاه هو جتي ويهي سهڻا ديوان جو فالو ڪرڻ، کائڻ ۽ مائي واري ڪلڻي چوسيندا هئا هتي هر قسم جي مائي کان سواءِ، چنڪاريڊار آچار، ڳڙ واري لائي به ملندي هئي. هتان جي انهن خوبصورت چوڪرن جي، هند، سنڌ ۽ ولايت تائين هڪ هوندي هئي اهي گلاب پشڪاڻي هلندڙ چوڪرا سنڌ جي حاڪمن جي لشڪر ۾ پڻ ڀرتي ٿيا ۽ انهن جي وڏن کي ته وڏيون جاگيرون مليون جيڪي پوءِ سردار بڻجي ويا ۽ اچي ڪوٽ وسايون انهيءَ جاگير بنلي پنهنجي آقاڻن ڪلهوڙن کي خوش رکڻ لاءِ هي لشڪر هر وقت فيصوري نياڻيندي نظر ايندو هو، اهي رات کي ڏينهن ڪندڙ چوڪرا لکيڻ تان ٽانگن ۾ چڙهي شاهي باغ به ويندا هئا

شڪارپور جا پرين

شڪارپور جي نوجوانن کي ڪسرت جو ڏاڍو شوق آهي اهي وڻندڙ ۽ پيارا ڪسرت خانن مان خاص طور تي ڏسڻ ويندو آهيان. شڪارپور جا ڪڏرا به پنهنجو مٿ پاڻ آهن. باقي شڪارپور جي تيشن واري چڪلي جي مان ڳالهه نثر ڪريان جو اها منهنجي لکين ڪانهي. شڪارپور منهنجي پرين جو شهر به آهي. وقت بوقت هتي منهنجا ڪڻي پرين ٿي گذريا آهن جن مان تدير شجراڻي سعيد انور شاه، ڪريال داس، جاويد شيخ، نجيب حيدر شاه، پيارن دل گهريڻ دوستن ۾ اعجاز مگي، قيوم منگي، ارشاد شيخ، ارشاد سومرو، امير سومرو، فصل چوڻيجو، مقصود منگريو، غفور شيخ، آغا نجيب، مختيار سومرو قاصر نواز، ديدار سومرو ۽ ٻيا اچي رجن ٿا. شڪارپور جو هر ماڻهو مڪڻ آهي. شڪارپور جي هر چيز اعليٰ آهي. هتان جي دوستي به اعليٰ آهي. انهن دوستن جو فڪر اڳتي ڪيو شڪارپور ۾ سوادي چيزون ايتريون آهن جو مان گهر جو ڪاڌو ڇڏي سڄو وقت ٻاهريون شيون کائيندو آهيان جن جو ذائقو ياد ڪري اڄ به وات مان پائي اچي وڃي ٿو.

گهوڙي سواري زنده باد

تنهن زماني ۾ گهوڙي سواري معتبري جو باعث هئي ۽ بگي يا نانگي تي چڙهڻ عزت ۽ شان هو. اسان جنهن بابا سان گڏجي ويل ۾ يا ويگن ۾ ايندا هئاسون ته اتان نانگي ۾ چڙهي ڪڙي نواب خان ويندا هئاسون ۽ شڪارپور ۾ هوا خوري تي نڪرندا هئاسون ته اڪثر نانگي ۾ چڙهندا هئاسون مون کي تان نانگي ۾ سواري ڪرڻ جو موقعو مليو. نانگي ۾ چڙهيو هو ته چڻ اسان ٻارن لاءِ عيد هوندي هئي. گهوڙو پنهنجي مخصوص انداز ۾ ٽپ ٽپ به ڪندو هو ته ٽپ ٽپ به هلندو هو. اسان پوءِ گڏجي ڪلندا هئاسون ۽ وات مان ٽپ ڪپندا هئاسون. اهو اسان ٻارن لاءِ روشنو هو. امان چوندي هئي ”مضيلت سڪو اهو چاهي“ مان ڪئي

پيرا بگي گهوڙي تي چڙهيو هوس. شڪارپور جا سڀ بگي گهوڙي وارا ياد هئا. مون کي اڳواٽ خبر هوندي هئي ته ڪنهن جو گهوڙو چڊو آهي ته ڪنهن جو گهوڙو صلورو آهي. خلا ماسي نورجهان امان سان گڏ ماڻهن ڏانهن ويڃڻ وقت چنبن گهوڙن تي نه چڙهندي هئي چوندي هئي ته ”ان کان پٺه ڪجي ته پٺو آهي“ هڪ ڀيري گهوڙي جي اولر تي امان ۽ خلا ماسي اچن برقعن سرڌو آهي وڃ پدار ۾ ڪريون هيون. انهي ڏينهن کان وٺي ماسي مرندي مري ويئي پر نانگي تي نه چڙهي نياڳو يا چڊو گهوڙو ٺڪيو هو ته وڃ رستي تي مٺڻ جي بهاني بيهي رهندو. گڏم جيان گه ڪري پڙ ڪڍي بيهي رهندو. لفاف ڇهڪ گهوڙي کي قابو ۾ رکڻ ۽ سندس چال کي تيز ڪرڻ لاءِ هڪلڻ جي ڪم ايندو آهي. پر هي ڀلي ڇهڪ هئوس، ڀل به قدر اڳتي لهي چڪيوس ته چار پير پٺتي موٽي ويندو. ڪجهه ٿڪ ڪجهه ضد ۽ ڪجهه صدم جو معاملو هوندو آهي. گارس جو ٺهڪو پوندو آهي. بگي واري جو ڇهڪ جي ڌڪ ۽ گار کان سواءِ هڪ منٽ به نٿي سري. هي هر وقت هن گگدام تي ظلم پيا ڪندا آهن. ڪنهن کي مارڻ ڀلي ڪنهن جانور يا پکي کي به ڪيئن نه وڌو ڀاپ آهي. ڪي ته نانگي وارا اخلاق وارا به آهن. پر تب سندن دامن اخلاق جي دائري کان نڪريو وڃين. استات ڀلو ڪندا پر نالي واري مصره تي سنڌو ستو ڳرندو. ڪٿيندا آهن. صدقو وڃائي هيڏي ئي هوڏي ئي، بابا، پٽ، من - اوسائين. هيڏي نه ٿو ٿين، هيڏي ڪاڏي ٿو مرين. ماءُ جا چڏه پيڻ جا چڏه. جاهلين ماءُ کي، جاهلين ڌاريندي، ڪي نانگي وارا گارين جي پيڙ پيڙان لاهي ڏيندا آهن. سواري به گارين جي لست وٺندي رهندي آهي. شڪار پورين جون هي انوکيو گاريون لوهاڻ کي ڪنهن بڪشيري ۾ نه ملنديون. بابو وري چوڄاڪين (وڪٽوريا) گاڏين جو شوقين هو. بابو اسان کي حيدرآباد توڙي شڪارپور ۾ وڪٽوريا گاڏين تي چڙهي ڏاڍو ڏيهي سان نڪرندو هو. مان اڪثر وڪٽوريا

هلائيندڙ سان گڏ ٿي ويهندو هوس ۽ پوءِ ٻارن جيان چوندو هوس ”آڙي آڙي مان مٺي مٺي تان هيٺ هيٺ“ هڪ گهوڙي واري به وڪٽوريا ته مون سواري ڪئي آهي ته ٻن گهوڙن واري تي به، حيدرآباد ۾ شادي جي پاڙي لاءِ گهوٽ ڪنوار جي لاءِ اسپيشل چينين گهوڙن واري به وڪٽوريا آهن مان جڏهن لاهور ۾ پنهنجي اڪيلي سالگره ڪئي ٿي جهن گهوڙن واري وڪٽوريا 1991ء ۾ 3000 روپين ۾ پاڙي ڪرائي هئي جنهن مون کي سڄي لاهور جو ٻاهرين ٻاهرين سير ڪرايو هو مون پوءِ لاهور جي قلعي جي گيٽ وٽ ڪجهه ٺاهوڪا چوڪرا مٿن ۾ دوست بڻائي سالگره جو ڪيڪ ڪٽيو هو ۽ کيس هن وڪٽوريا جي باقي سفر ۾ گڏ پڻ ڪيو هو جن مان هڪ سان پوڙ پوڙان به ٿي بڻيا سان مان هر آچر تي تيار ٿي بازار ويندو هوس جوانيءَ واري بي فڪري جي انهن ڏينهن ۾ فلمون به وٽنديون هيون فلم جو اخري شو به ڏسبو هو وري ٽانگي تي چڙهي ڪري اچي گهر پهچبو هو هر آچر تي نئين فلم ڏسڻ ۽ واپسي ۾ ٽانگي تي گهر اچڻ منهنجو ۽ منهنجي ڀاءُ لالا غني جو چڻ فرض هو انهيءَ دؤر ۾ فلم هڪ وڏي تفريح هوندي هئي، ڏينهن هو آواره گردي لاءِ وقف ته رات هئي فلم ڏسڻ جي بلي ۽ هو واپسي ۾ گهر رڳو امان بابا جون قواليون ٻڌڻ لاءِ ٿي ايندا هئاسون جهيڪ نه رڳو گهوڙن لاءِ هو پر ننڍي هوندي مون به خوب تي آهي جهيڪ کاڌا مان حرڪتي هوندو هوس ٽانگي تي پٺيان واري جهيڪ تي پيٽ رکي چڙهندو هوس ته گاڏي وارو امالڪ جهيڪ هوا ۾ ٿيرائي زيت وارو آوار ڪري چوندو هو ”خبردار پلشي ماري ويهي رهو“ پر مان گهوڙي جو هر هر مٺي ڪيل بچ جهلندو هوس ته گهوڙو ڊپ ۾ پوين هئي ٽانگو ٻاڏي کي ٺڪاڻو ڪندو هو، ته هڪ ٺڪاڻو پيو به ٿيندو هو اهو ٽانگي واري جي جهيڪ جو منهنجي پلي تي هوندو هو جڏهن ڏک بچائي وٺندو هوس ته وري ڪو ٻار چوچ ڏئي اک هڻندو هو ته وري ٿي وڃي ته وري ٿي ويندو هو پوءِ برقي مان امان جو پادر به گڏ مون تي وٺندو هو ۽ ٻيا وينا ٽانگي سان گڏ منهنجي مار جو به مڙو وٺندا هئا. وقت شهرور گهوڙي هيٺان لتاڙي ويو ۽ اڄ جو انسان گهوڙي جي چوڙهن بجاءِ انڌ جي گهوڙي تي چڙهيو وڃي

احمد علي ماما

لالا احمد علي خان منهنجو سڀ کان ننڍو مامو آهي. لالا لياقت جي سياست ۾ هٿ سبب هي مولائي هميشه ڀاءُ جي حصي جي جيل ۽ ڪوڙا ڪٽيندو هو هي شڪارپور جي شاهي باغ لڳ هڪ ٽيوب ويل تي ٽيوب ويل آپريٽر آهي. هي فطرتن قلندرانه طبيعت جو مالڪ آهي. ڏاڍو سچو ۽ پلو انسان آهي. مون هن کي ننڍپڻ کان ئي فقيري طبيعت ۾ علي علي ڪندي ڏٺو آهي. شاهي باغ جي منڍ ۾ ٽيوب ويل

تي هئڻ ڪري ماما وٽ هر وقت ماڻهن جي وش لڳي پئي هوندي هئي. ماما يارويس ۽ مهمان نواز به وڏو آهي. سائين حاجن شاهه ماڙي وارو سندس مرشد آهي. مرشد کي به هي مريد سڏ کان پيارو آهي. ماڙي جو لنگهه شاهي باغ مان هئڻ ڪري سائين حاجن شاهه ايندي ويندي هي تيوب ويل تي احمد ماما لاءِ وقفو ضرور ڪري جنهن سبب هتي ته ميلو مڃي ويندو آهي، هي سائين حاجن شاهه جو من پسند ٿاڪ آهي ۽ ماما سائين جو دل گهريو پالڪو آهي. انهي تيوب ويل کان سواءِ ماما جي هڪ بيلڪ بهي به آهي. منهنجي مامي لالا لياقت جي گهر لڳ ماما جي هڪ سياسي اوطاق پڻ آهي جنهن جو گرائونڊ فلور ماما لالا لياقت سچو جو سچو استعمال ڪندو آهي باقي انهيءَ اوطاق جو چٽ وارو پلسو احمد ماما جي حوالي آهي جتي منهنجي هن مامي غريبيائي طرز تي هڪ ٻڌا منبلي پڻ قائم ڪئي آهي جتي ماما جي سمورا ٻڌا دوست ۽ پنهنجا پراڻا سنگتي جيڪي گهر گهاٽ وارا آهن تن کي ماما گهر ڪري رهائيندو آهي. ماما جي هن ٻڌا منبلي ۾ سمورن پوڙهن جو هڪ هڪ ٻئي ۾ ساٿ پيار ۽ ساهه آهي. ڪوبه ڪنهن هڪ کان سواءِ جي نه سگهندو آهي جتي کين مامي ٽڪي، دوا درمل، اٽلٽو، چانهه ٻيڙي، سگريٽ، ٽاڏل پنگ چرس، کير، شربت مطلب ته هر حاجت مامو پنهنجي هڙان وڙان پوري ڪندو آهي. اسان جون ٽي ماميون ويچارپون سچو ڏينهن لالا لياقت جي سياسي دوستن مهمانن لاءِ ۽ احمد ماما جي ٻڌا منبلي وارن لاءِ ۽ واندن موالين لاءِ هر وقت ماني پچائڻ ۾ پوريون، هونديون آهن. هي منهنجون ٽيئي پڙهيل لکيل ماميون ڪنهن به آف نه ڪنديون آهن. هاڻ ته سندن اولاد به وڌي ٿي ويئي آهي، جن جي دوستن يارن جي ٿئي ڏينهن دعوت ڪرڻ جي ٿڌنگ کي پڻ منهن ڏين ٿيون. مان جڏهن شڪارپور ويندو آهيان ته جيستائين ماما سان نه ملان تيستائين مون کي چين ۽ سڪون نه ايندو آهي. اها جاءِ نه هوندي آهي جو ماما مون کي ويهاري، مانيون اچي وينديون، ڪلفيون، فالون، آچار، سگريٽ، کير، کير ۽ باداميون، ماما مون کي موڪلائڻ محل شڪارپور جون سوکڙيون به ڏيندو آهي ته نقد خرچي به ته جئين واپس حيدرآباد جو پاڙو ڪندو شيون کائيندو وڃان. مطلب ته ڪا ڪسر نه ڇڏيندو آهي مان شڪارپور ٻارن سان نه ايندو آهيان. پر پنهنجي منهن انجراو ڪرڻ ايندو آهيان ان لاءِ ڪنهن نه ڪنهن پورل سان گڏجي ايندو آهيان مفت ڪا چوڌا اور دور لٿي جانا پوءِ اچي ماما وٽ مهمان ٿيندو آهيان رات جو لالا لياقت جي اوطاق تي مهمان سان AC ۾ سمهندو آهيان ۽ سچو ڏينهن احمد ماما جي حوالي هوندو آهيان. حيدرآباد کان آندل انهي اسپيشل لائي کي ماما احمد علي شڪارپور جي لائي به ڪارائيندو آهي. نئين مهمان لاءِ پنگ جو اسپيشل انتظار پڻ ٿيندو آهي ٻڌا منبلي ۾ ساهه ڏيندي آهي، خوشي موٽي ايندي آهي، مهمان کي ڏسي پوڙهن ۾ چڻ جراتي موٽي ايندي آهي. هر ٻيو مهمان جي پرسن ويهڻ ۾ فخر محسوس ڪندو آهي. ائين ڪل ڪل هر جڏهن اڌ رات ٿيندي آهي ته مان انهيءَ ٻڌا منبلي جي ميزبان

کان اجازت وٺي مهمان سان گڏ هيٺ لهي ايندو آهيان. پوءِ ڳوٺ منهنجي اوطاق منهنجي، مهمان منهنجو ۽ رات منهنجي هوندي آهي.

تيوب ويل

شڪارپور اچيو هو ته ملما وٽ جي تيوب ويل تي نه وڃيو هو ته ماما ڏوراپور ڏيندو هو. احمد ماما تيوب ويل تي هڪ خوبصورت باغ به سينگاريو هو جنهن کي آرامندڙ بٺائڻ ۾ هن ڪابه ڪسر نه ڇڏي هئي. باغ ۾ لائڊي يا بينچون هيون انهن ۾ مهمان مڙو سڪ سان ويهندو هو باغ ۾ ڪسرت به ڪئي ويندي هئي. لائڊي ۾ ماما مهمان لاءِ سٺا تڏا آڻي ڏيندا هو ۽ پاڻ ڦاٿل تڏن تي ويهندو هو. ماما مون کي وٺڻ هيٺان تڏا رکي ڏيندو هو. ڪونڊي ۾ ٿاڌل به گهوٽي هئي ڪوٺڻو جڏهن واندو ٿي ماما کي ملندو هو تڏهن هي ان هنڌ ويهي ٿاڌل گهوٽيلو هو. مان وڏو گلاس ٿاڌل جو چاڙهي ڪپڙا لاهي گوڏ ٻڌي اچي پائي ۾ گهوٽلو هرس. نشا چڙهي ويندا هئا. مون لاءِ اونهارِي جو ميسو خاص ڪري جون جولائي ۾ ويل هوندو هو جيستائين مينهن وسڻ سان گرمي جو درجو جسر جي گرمي جي درجي کان هيٺ نه اچي وڃي. مان پائيسز (حوت) آهيان. پائيسز معنيٰ مڇي ۽ مڇي معنيٰ پائي. مان پائي جو عاشق آهيان. پائي جي ڀرسان وڃي منهنجي ڪيفيت بدلتجي لڳندي آهي پائي ۾ وهندڙ مون کي مزيدار لڳندو آهي. سنان وهندڙ يا تڪ ڪرڻ پوءِ اهو پاڻ جو شاور هجي، تيو ويل هجي، واه هجي، درياه هجي يا ڪو ٿب، پائي سان منهنجي سيڪس جو پارو وڏي ويندو آهي. اونهارِي ۾ تيو ويل ۾ پائي لري پڻ ٿي پوندو آهي تيو ويل مان پائي ڪسين مان وهي ڏلفريب فضا پيدا ڪندو آهي. تيو ويل جي ڌارا تارون، تي پوندي آهي ته لڱ لڱ لري پوندو آهي. تيو ويل جي هيٺان ويهه بدن کي لري عجيب خوشي محسوس ٿيندي آهي. تڪ کان اڳ ميت هئي جنهن ۾ تڪ جا پن ڏوهي، رابيل يا موتي جا گل وجهي بدن کي لڳائي سڪائبو هو ته آريون ۽ ڦرليون به لهي وينديون هيون بدن پوءِ خوشبودار ٿي پوندو هو ڪيتري دير تائين ائين پائي ۾ وهندڙي منجهند ٿي ويندي هئي. پائي کان ٻاهر نڪرڻ تي دل نه چوندي هئي. آخر وهجي بت سڪائڻ لاءِ ماما پوتڙو ڏيندو هو، مان ٻاهر نڪري بت آڱهي ڪپڙا بدلائي شاهي باغ جو چڪر ڏئي ايندو هوس ته ماما مون لاءِ ڀير توتو، ڦارو، موريون يا انٺيون آڻي ڏيندو هو.

اقبال احمد بلوچ

مان بابڙا پائيندي پهريون دوست اقبال بلوچ ڪيو، اسان هر عمر هئاسون، منهنجو هن ننڍپڻ جي دوست سان توڙ تائين نانو هلندو رهيو اسان جي دوستي ته وفا ڪئي پر زندگي، هن سان وفائو ڪئي، هو اپريل ۾ ڄائو ۽ اپريل ۾ ئي مري ويو، اپريل فول تي بجلي هن سان وٺل ڪري وئي، هي ئي سال اڳ پاڻي جي موٽر ٺاهيندي ڪرنٽ لڳڻ سبب گذاري ويو هي هر وقت حطرن سان ڪيڏندڙ مهجور دوست دوستي جو به شينهن هو، اسان ٻئي دوست هڪ ئي پاڙي ۾ رهندا هئاسون، ۽ هڪ ئي اسڪول ۾ پڙهندا هئاسون اسان هڪ ئي پاڙي ۾ تيار ٿي وڌا ٿيا هئاسون، اسان ڏک سک جا ساٿي هئاسين، تڪليف ۾ هو سڀ کان اڳ مون وٽ ٻوڙي ايندو هو، مان به حال سارو هن سان پيش پيش هوندو هئس، اسان جو گهر هڪ ئي قطار ۾ لاڳيتو هو، مان سي-36 ۾ ۽ هي سي-38 ڪواٽر ۾ رهندو هو، هن جي ماءُ ڪراچي جي لي مارڪيٽ جي ميمڻ هئي، ته پيءُ تنوالهيار جي ننڍي ڳوٺ آمري جروار جو جروار بلوچ هو، هي ميمڻ ٽائپ ٻروچ دوست هئي ويڙ ڊپارٽمينٽ ۾ جوبيئر سپرنٽينڊنٽ هو هن ايل ايل بي به پاس ڪئي هئي ۽ وڪالت جو سوچي رهيو هو هن سان مون سڄي زندگي گذاري هئي پر هن سان گهاريل گهڙيون ڪلهه ڪلهه ڪيون لڳن ٿيون، هي جسماني طور ته مري چڪو آهي پر منهنجي دل ۾ هميشه لاءِ جيئرو رهندو، هي منهنجو سڳو ڀاءُ ته نه هو، پر ڀائرن کان مٿي هو، هن جي طبيعت ۽ منهنجي طبيعت ۾ زمين آسمان جو فرق هو، پر پوءِ به اسان هڪ ٻئي کان سواءِ رهي نه سگهندا هئاسين هي الف هو ته مان نون، اسان جي الف نون جي جوڙي هئي، مان اقبال جي گهر ٻاهران ٻيهي وڌي سڏ ”اقبال او اقبال“ سڏيندو هوس، ايڏيون ته ڪوڪون ڪندو هوس جو پاڙو مٿي تي ڪٽي ڇڏيندو هوس اهو منهنجو روزانو جو قصو هوندو هو، هن جو پيءُ چاچو مظهر ڏاڍو ڌنگو ماڻهو هوندو هو ڪڏهن ڪڏهن ڪاوڙ ۾ پٽ کي چونندو هو ته ”ڪٿي جا پٽ جلدي وڃ همراه جو ڦر تو ڪري ڪڏهن ڪڏهن چاچو مونکي آمالڪ گيلري مان ٻاهر نڪري“ گاريون به ڏيندو هو، اقبال شادي کان پوءِ جلدي بتيون بند ڪري مٿي سان سمهي رهندو هو، پر پوءِ منهنجي سڏ تي بتي ٻاري ڌري ڪولي هيٺ اچڻ جو اشارو ڪندو هو پڻ ٻاهر ايندي هن کي ڪلاڪ کن لڳي ويندو هو، ۽ منهنجي رڙ تي رڙ پئي پوندي هئي، هي ڪڏهن ڌري مان، ڪڏهن گيلري مان، ته ڪڏهن اڱڻ مان هڪ مٿه چئي چڻ ٻڌي ويندو هو مونکي بيهاري بيهاري پيڇ ڪڍي ڇڏيندو هو، پوءِ هو چئڻ ٻاهر ايندو هو ته اسان گهڻن ٿورن وٽنا هئاسون، مان اڄ به چئڻ اقبال جي گهر وٽان لنگهان ٿو ته دل ئي چاهي ته هن کي وڌي سڏ ته ڪريان اقبال او اقبال“ من هي آمالڪ ڌري مان ڏسي چوي هڪ مٿه

مان ٻاهر اچان ٿو پر هو ته گهر پر ستل نه اهي هو ته ڌرتي ماءُ جي هنج پر ستل
 آهي جتي ڪو به سڏ ٻڌي نه ٿو سگهي، جتان ڪوبه واپس اچي نه ٿو سگهي،
 منهنجي اکين ۾ پاڻي اچيو وڃي، منهنجو قلم اڳتي هلڻ کان جواب پيو ڏي، مان
 پهچي آتم ڪٿا جا ٻه هزار پنج لکي چڪو آهيان پر اڏائي چو اقبال تي هڪ پيچ
 به لکي به ٿو سگهان، منهنجا هٿ منهنجو ذهن، منهنجي دل ۽ منهنجو قلم ساڻ نه
 پيو ڏي، مونکي ائين لڳي ٿو ته اقبال نه مٿو آهي ڇو مان مري ويو آهيان هي خبر
 ماهي پر مرڻ کان پوءِ تو ساڻ گڏجيڻ جون حسرتون رهنديون

ڀارت ٽائيمز جاڳ

هر ماڻهون جي زندگي ۾ ڏکيا سکيا ڏينهن ايندا آهن سدائين وقت هڪ
 جهيڙو نه آهي هوندو منهنجي به زندگي ۾ جڏهن به ڏکيو ڏينهن آيو، مون مٿس
 ٿي ان کي منهن ڏنو. مان زندگي جي سخت تڪليفن ۾ ڀارت ٽائيمز جاڳ کي
 ترجي ڏيندو آهيان ۽ جڏهن حالات بهتر ٿيندا آهن ته چڱي ڏيندو آهيان بابو جڏهن
 حيات هو تڏهن بئراج کڻي ۾ ڪا جڳهه هلي هئي، بابي جي خواهش هئي ته مان
 اها نوڪري ڪريان پر مان بادشاهه مائو هوس، ائين نه ڪيو، پر پوءِ بابي اها
 نوڪري ڪنهن دوست جي پٽ کي وٺي ڏني. بابي جي وفات کان پوءِ بعد
 جهڙوڪر اسان جي مٿان مصيبتن جا پهاڙ اچي ٿا اسان زيرو تي اچي وياسون،
 وڻي وڻي هڪ ڏينهن عزت آئي دل ۾ چير، ٻچا هاڻ ڪو ننڍو وڏو ڌنڌو ڳول،
 جنهن مان به پئسا اٿت ٿئي ۽ گهر جو گذارو هلي، نه ته مارجي وينداسي پوءِ
 پنهنجي دوست اقبال بلوچ سان صلاح ڪيئي، جنهن پٺاڻو ته ”رشم گلي حيدرآباد
 ۾ هڪ پلازه آهي محبوب ڪلاٽ مارڪيٽ جتي پونس پاڻي جو بئارس سالاھين
 جو وڏو دوڪان آهي جنهن تي هر وقت سيلزمين چوڪرن جي ضرورت پوي ٿي
 منهنجو ننڍو ڀاءُ مشتاق جروار جو چڻ ڪاليلواڙين جو مرشد هجي تنهن کي چون
 ٿا مشتاق پاڻ به ڪڏهن پونس پاڻي وٺ ملازم هو جي مڃين ته پاڻ پئي گذ هلي
 لڳون ”مشتاق جي سفارش تي اها نوڪري ملي پوءِ اها نوڪري اقبال ته جهن
 مهينن ۾ چڱي آيو پر مان سال کن ڪيئي، مون اتي نئين روايت وڌي مون هڪ
 ڪلهي تائين ڪٽيل وڳ خريد ڪئي سيڪسي ته اڳ ۾ ئي هوس، پنهنجي پسند
 تي ڪا به ساڙهي چونڊي پاڻي ماڊل ٿي بيهندو هوس پوءِ اها ساڙهي هٿو هٿ
 وڪجي ويندي هئي، ائين گهراڪ به خوش ته پونس پاڻي به خوش، ٿوري وقت ۾
 ڪافي ميڊمون منهنجو مريد ٿي ويون، گهران تائين سالاھيون ڏيئي ايندو هوس.
 ائين سالاھين جي سيل جي چڪر ۾ منهنجي سيل لڳي ميڊمن مون کي ڪلفي
 وانگر چوسيو، ملائي ته چوسي ويون باقي وڃي ڪافي رهجي ويس ۽ ڏاڍو بيمار
 ٿي پيس ۽ نيٺ اها نوڪري چڱي ڏني. ميٽرڪ پاس ڪرڻ کان پوءِ جڏهن مان

دوستن سان گڏجي حيدرآباد ۾ شهر ويندو هوس ته سينٽ ميري اسڪول جي سامهون هڪ ماروئي ميورڪ سينٽر هو. هي حيدرآباد ۾ ٽپ ڪلاس جو ميورڪ سينٽر هو جتي ڪافي خوبصورت ڇوڪرا خريداري لاءِ ايندا هئا. سامهون اسڪول جي ڪري ڪافي ڊيڊار باري به ٿيندي هئي، بس اچي شوق ٿيو ته ڇا به ٿي پوي اتي نوڪري ڪسي، آخر وڃي هنڌ ڪير مشتاق ميسڻ ۽ انور شاھ به ڀارتو دوست هئا اچي هس کي پلسو ڏنو ۽ سال رهيس، پهرين اسٽاب بواءَ جي نوڪري ملي پوءِ رڪارڊنگ تي رهيس جيئن جي پينٽ ۾ وڏي گهرائي جون ڇوڪريون گونڊو گونڊي ۾ ملائي رڪارڊنگ روم ۾ اچي ويهيون هيون. صفا چيو ڪري ڇڏيائون. مون کي ٻوڙي فيس پيڙهيون پسند هيون. ڇوڪرن جهڙيون ڇوڪريون انور صاحب پاڻ به ڏاڍو خوبصورت جوان هو، ڇوڪريون هن تي مرنديون هيون، اتي طارق اشرف سان ملاقات ٿي جيڪو مون کي سهڻي پريس وٺي آيو جتي ليڪڪ نيسر ڪرل جي ڪنهن ڪتاب جا پروف گر ٿي ويا طارق اشرف جي ڪارو سبب سوڪري ڇڏي وري محمد عثمان ڏيپلائي صاحب وٽ آيس جتان پوءِ مد علي سنڌي مون کي سنڌ نيوز پريس ۾ وٺي آيو، جتان سائين نثار حسيني آگر وٺي ويو ۽ مان آگر جو ٿي رهجي ويس ۽ اديب بڻجي ويس. ائين لائي ڪتابي سلسلي کان پوءِ قاسم آباد پڪورا اسٽاپ تي نين تارا پريس. سونهري بوڪ لينڊ سامهون آغاز وڏيو سينٽر ايگريڪلچر ڪامپليس وٽ سگريٽن جي منڊلي ڪرلي اداڪارن جي تصويرن جو دوڪان پڻ انشورنس ڪمپني ۾ به سروس ڪئي ٿي سال قمر الزمان شاھ وٽ ايوان زراعت ۾ آفيس سيڪريٽري ٿي رهيس. ائين ننڍا وڏا ڪيئي ڪاروبار پڻ ڪيا

رائنديون ۽ رانو

تو نڪرڻ کان بس ڪئي، مون ڪيڏن کان بس ڪيئي

ڪجهه ياد اٿئي يا نه، ننڍڙي لاءِ جون ڳالهيون

ٻاروتڻ جون يادگيريون وڌيڪ دلڪش هونديون آهن. ٻاراڻي وهي ۾ رانو منهنجي ننڍپڻ جي دوست ۽ ساٿي هئي. اڄ به هن جو خاڪو منهنجي ذهن ۾ موجود آهي. هر مون کي اڃان ياد آهي هو اڪثر منهنجي ذهن جي چائنٺ تي اچي پيهندي آهي مون هن سان گڏ ننڍپڻ کان وٺي 13 سالن تائين جو عرصو هڪڙي ماحول ۾ گذاريو هو رانو ۾ ڇوڪرين جي بنسبت ڇوڪرن واريون خاصيتون وڌيڪ هونديون هيون. هو اڪثر ڇوڪرن جا ڪپڙا پائيندي هئي. هن جا وڻ ٻرائون هئا. ڪنهن ڪنهن کي سهري رنگ سهڻو لڳندو آهي. هر شڪل صورت ۾ بيحد سهڻي هئي پٺاڻڪو ٻار هون ٿي خوبصورت هوندو آهي هو هر وقت پٺي مشڪندي هئي هو هڪ مڪمل ڪيچلي ڇوڪري هئي. هن جو تڪيه ڪلام هو الائي ڪيئن؟ هو ڇوڪرين سان نه پر اسان ڇوڪرن سان راند ڪندي گذاريندي

هئي. اسان صبح جو ائين وڳي کان رات جي ائين وڳي تائين گڏ هوندا هئاسون، منهنجون اکيون هميشه هن جي ڳرلا ۾ رهنديون هيون. هو ڪنهن نه ڪنهن طرح مون کي کولي لهندي هئي. پوءِ چڻ اسان هڪ ٻئي ۾ سموڻجي ويندا هئاسين راتر اسان سڀني چوڪرن کان وڌيڪ هوشيار، چالاڪ ۽ بهادر هئي مجال آهي جو ڪو هن سان سينو ساھي سگهي، هو زبان سان نه هٿن سان ڳالهائيندي هئي. هو لاتون، اتي ڏڪر، بلور، سٺ ڪٽ ۽ ونجهه وٽي جي شوقين هئي. هو بهترين لغزائي (لغزباز) هئي راتر جي ڪري ٻين چوڪرين سان به ملڻ لڳس ۽ چوڪرين واريون رانديون کيڏڻ لڳس. اسان سان ننڍپڻ ۾ جيڪي چوڪريون گڏ راند ڪنديون هيون تن ۾ ريشمان قريشي، فضا قريشي ٻئي پيشو ڪلثوم قاضي، شهناز قاضي، ممتاز قاضي ٿي پيشو هيون. نگينه ناز ناجي، لٻان، روبي، فاطمہ مگريو، رخسانہ بلوچ ۽ ٻيون. ٻار هئاسون ٻاراڻا ٻول ۽ گيت هوندا هئا لک ڇپ يا ٻيون رانديون ڪندا هئاسون. ڇيڙائڻ لاءِ ”چري چوڪري چر جي کائي ڪٽ پير، اٺ جيڏي اوڇهري، گاهي جيڏا پير.“ ”تندڻي ڙي تندڻي اسين تنهنجا ماڻهو ڇهينداسون ڏاڙهون هي چوڪر ڪهڙي ستن پائڻ جهڙي.“ ”ارچڪ مرچڪ ڏاڏا ٽرچڪ آڱ پيٽرا ناگن جوڳڻ، ڪارا ڪٽي مٺي چٽي.“ ”ٿوٽا ڦڪيڏس، لونگ لٽيڏس، هيٺيٽو يا مٿيٽو.“ ”قر قر سوتو دٻلي تي ڪڙڪي.“ ”چيلهه جهڪڻي اونڌا ٿي آيون پوري بيهندا هئاسين ۽ چيلهه تي مڪ تي مڪ رڪي راند ڪندا هئاسين، چوڪريون گول ٺاهي ڏانڊيا به ڪنديون هيون. لڪري راند به هوندي هئي.“ ”آٿر آو آٿوٽ“ مطلب ته سڄو ڏينهن راند روند ۾ هوندو هو. ڪا روڪ توڪ نه هوندي هئي. ڪا غلط سوچ نه هوندي هئي سٺو دور هو چوڪرين سان راند ڪندي ڪنهن به مون کي اهو حساس نه ٿيو ته مان ڪا ٻي مخلوق آهيان. چوڪرين سان راند ڪندي منهنجون عادتون به چوڪرين وانگر ٿينديون ويون هيون. هر ڳالهه تي اي الله چوڻ اتي دڳ تي چڊي هيٺ ڪري چوڪرين وانگر ويهي پيشاب ڪندو هوس ۽ چوڪريون ڪلنديون هيون. راتر کي لغز راند جو به ڏاڍو شوق هو جنهن جي حد تائين. هو الڳ الڳ ٻول ۽ شڪل جا لغز پسند ڪندي هئي. هو ڪانچ جي چوري ۾ لٽي ٺاهي مانجهو تيار ڪندي هئي. جنهن لاءِ اسان سڄو ڏينهن گهٽين مان وٽندا هئاسون شيشا ميڙيندا. هو دور واري چڪري جهلڻ لاءِ مون کي ڏيندي هئي ۽ پاڻ لغز کي اڏائي شرطون لڳائيندي هئي. ڪنهن به لغز کي ڪاٽا ڪرڻ راتر جو مٿن جو ڪيل هو هو لغز کي بل ڏيڻ لاءِ به مون کي چوندي هئي. هو جي جهونڙي سان لغز جڏهن قر قر ڪري مٿي چڙهندو هو ته آسمان تي ٽڪ ٻڏي بيهندو هو آسمان رنگ برنگي لغز سان ٻيو ٻهڪندو هو. هو ڪاٽا ٿيل لغز کي جڏن جي به ماهر هئي. راتر جي مون کان سواءِ منهنجي دوست اقبال بلوچ سان به

لڳندي هئي. جنهن کي مان پيار ۾ لٽي شاعري چوندو هوس. اقبال رانو ۽ مون کان
قد ۾ ڊگهو هو. رڳو ٻانهون مٿي ڪندو هو ته ڪاٿا ٿيل لڳڙ چشمو جيان هن ڏانهن
چڪجي ايندو هو. اسان تنهنجي جو تيزو هوندو هو. اسان سڀيت گڏ گذاريو هو. رانو
جڏهن مون وٽ ايندي هئي ته پوءِ اسان پئي گڏجي اقبال وٽ ويندا هئاسون يا رانو
اقبال وٽ پهرين ويندي هئي ته هو پئي گڏجي مون وٽ ايندا هئا. هن (چاچي
شڪاري مظهر رنگي) جي پٽ اقبال، رانو کي هڪ گليل سوکڙي ڏسي هئي. رانو
اها گليل کڻي هر وقت گهڻين ۾ وٺندي هئي. جهرڪيون ماريوندي اسان ڏينهن ۽
درياهه تي مڇيون به ماريوندا هئاسون. هڪ ڏينهن ماڇيون مارڻ هڪ ڏين تي
وياسون. قدرت خدا جي اتفاق سان رانو جو پير توکي ويو وڃي هيٺ ڏيڍ ۾
ڦهڪو ڪيائين. هن وڏيون رڙيون ڪيون اقبال ۽ منهنجو ساھ سڪي ويو. هي
اسان کان ڪجهه وڏي هئي. بهرحال اسان هن کي وڏي ڪوشش کان پوءِ چڪي
ورنو مٿي چڙهي ويجهاري ڏکي رهي هئي. عجيب نظارو هو. ان ڏينهن کان پوءِ
مون هن تي ”وڏي مڇي“ نالو رکيو هو. ان چڙ تي چڙندي هئي ۽ اسان کي وري
روشنو لڳندو هو. اسان پڪين ڦاسائڻ جون ڪوڙڪيون به ٺاهڻ سگهون هيون.
اسان جڏهن اونڌي ڪاري کي هيٺان ڪاٺي جي آڌر ڏئي جنهن ڪاٺي ۾ ٻڌل ڏوري
کي چڪيندا هئاسون ته ڪڙي جهرڪين جي مٿان اچي ڦهڪو ڪندي هئي. درجن
کن جهرڪيون هر پيرا اچي ڦاسائون هيون. منهنجي پهرين جهرڪين ڦاسائڻ جو
تجربو ناڪام ٿيو.

مون گليلي سان پڪي مارڻ جي ڪوشش به ڪئي پر مٿي سان ٺاهيل گولا يا
ڳوڙها اهڙي رفتار سان نٿي ويا جهڙي رفتار سان پڪي اڏامي ٿي ويا. مون مڇي
مارڻ جي به ڪوشش ڪئي پر ناڪام رهيس. رانو کي مينا ڏاڍي وڻندي هئي. اسان
مينا ڦاسائڻ لاءِ روڊ جي هن پار ويندا هئاسون. جنهن فليٽن ۾ هاڻي وحدت ڪالوني
جو پوليٽيڪي اسٽور آهي. اهي فليٽ ٺاهڻ لاءِ ڪجهه سال ڪڏا ڪري ڇڏي ڏناهيون.
جن ۾ ذات ميٽئون اچي گهر ڪيا هئا. اسان مينا ڦاسائڻ ويندا هئاسين ته ڪڏهن
ڪڏهن طوطا به ڦاسي ويندا هئا. مان مينا ۽ ڪپر ۾ فرق نه ڪري سگهندو هوس.
هڪ ڏينهن رانو مون کي هڪ مينا جو ٻچو پر مان ڪڍي ڏنو ۽ چيو ته ”اڄ اهو
تنهنجو امتحان آهي. هن مينا ۾ منهنجو ساھ اٿئي هي مري ويئي ته سمجهان مان
مري ويس.“ مان ان ٻچي کي وڏو ڪيو مان هاڻ گهڻو وقت ان مينا سان ڪيڏندو
هوس. مون وٽ جڏهن به رانو ايندي هئي ته مان رانو تي گهٽ مينا تي وڌيڪ ڌيان
ڏيندو هوس. مون رانو سان ملڻ به گهٽائي ڇڏيو هو. منهنجي مينا هاڻ وڏي ٿي ويئي
هئي. مان هن لاءِ اڳڻ جي پٽ تي ميرو ۽ پاڻي جي وٽي به رکندو هوس. هڪ ڏينهن
هو ٻليءَ جي ٻپ کان لڏي هيٺ سڀاڻ جي گهر وڃي، مون پنهنجي اکين سان ڏٺو ته

هو سيش جي گهر ويٺي ۽ سنڀالڻ ان کي پڪڙي رهيو هو سيش کي خبر هئي ته اها منهنجي مينا آهي ڇو ته مان اڪثر مينا کي اقبال، فاروق ۽ سيش جي گهر به کڻي ويسو هوس هو هر وقت مون سان گڏ هوندي هئي مون سوچيو ته ماني کڻي پر؛ سيش کان پنهنجي مينا وٺي ايندس ڀلي وائي ڇا فروت کڻي ڏو ڪري، پر مون کي ڪهڙي خبر ته هي منهنجي ويڇاري مينا جو آخري ڏينهن هوندو مان جنهن گهران هٿ لهي سيش جي در وٽ پهتس ته مون کي اتر پاء لاءِ منهنجي پساري ميا جو ڳترا ڳترا ڪيل لاش مليو ائين لڳو ته ڪنهن هن کي جيئري ڳترا ڳترا ڪيو آهي ڪٿان به ڪنهن جانور جي حملي جي خبر نٿي پئي مون اڄ تائين سيش کي معاف نه ڪيو آهي ۽ هو صفائي ۾ گيتا جو قسم کڻي چوندو آهي، ”انهيءَ نيچ حرڪت جو مان سوچي به نٿو سگهان اسان وائيا ته مسلمانن کان وڌيڪ پڪين ۽ جانورن سان محبت ڪندا آهيون“ پر مان تو چوان محبت انڌي هوندي آهي، هن جو رانو سان ننڍپڻ جو عشق هو ۽ رانو کيس لفت ڪا نه ڪرائيندي هئي. سيش کي خبر هئي ته رانو جي دل مان قيوم ڪنهن به نڪري نٿو سگهي کيس خبر هئي ته هن مينا ۾ رانو جو ساه آهي، جيڪڏهن قيوم مينا جي حفاظت نه ڪري سگهيو ته رانو هن جو منهن به نه ڏسندي، هن اها نيچ حرڪت ڪري الزام به مون تي هڻي پنهنجو رستو صفا ڪرڻ ٿي چاهيو، پر حقيقت منهنجو رب ٿو چاڻي. رانو کڻي شين کائڻ جي ڏاڍي شوقين هئي. اها اڪثر گندمي انبڙين ۽ کتن ڏاڙهن ۾ لوڻ وڃي کڻي ايندي هئي پوءِ اسان گنجي وٺڻ تي چوهي کائيندا هئاسين جنگل جليسي، گرامڙي جا وڻ، پير، ليسوا، انب جا وڻ ۽ ڪڇين جا وڻ اسان کان ڳجهيا نه هوندا هئا اسان انهن جي پيسگ ڪري چٽيندا هئاسين. مڪڙن وانگر اسان جو پيٽ به نه ڀريو هو اهي ڪچا پڪا ميوو پيٽ ۾ گڙڙ به ڪندا هئا پر اسان لاءِ وڻ عيد هجي، منڍ به ٻير چوندڻ، انبڙيون پٽڻ اسان لاءِ وڻ فرض ۾ شامل هو اها ننڍڙي ذهن ورهين جي ٺهي هئي مان ۽ رانو انبڙين جي لالچ تي اڪثر اقبال جي گهر ايندا هئاسين. هن جي گهر جي اڳڻ هيٺان هڪ ڊگهو انب جو وڻ هو. ان انب جون لامود ڪوئي مٿان سوزل اقبال جي گهر ۾ پونديون هيون. ان وڻ جي انبڙين جو سواد به واه جو هو اسان ٻانڌر وانگر ٽپ ڏئي ڪنهن ڪوئي ته ڪنهن وڻ تي چوهي ويندا هئاسين. پوءِ انبڙين جي جهول ڀري هيٺ لهي ايندا هئاسين. اسان جنهن وڻ تي چوهي انبڙيون لاهيندا هئاسين ته اقبال جي ماءُ ڏاڍو چڙندي هئي پر انبڙين جي لالچ تي گهڻو زور نه ڀريندي هئي تب هٿ پير پيڇڻ جي ڇپ کان منع ڪندي هئي. اسان کي هينا وارن جي شڪايت تي چاچي مظهر کان به ڏهون ڪانٽيئون پونديون هيون. چاچو لٽ کڻي اچي اسان کي وڻ تي چڙهڻ کان روڪيندو هو اقبال جي گهر جي ورائندي لڳ پير جو وڻ به هو جنهن جا پڻ مزيدار پير هئا اسان اڪثر اهي پير به پٽيندا هئاسين. ان

تي به چڙهي پير لاهيندا هئائين رانو اڪثر پولڙي وانگر گهر مان ٽپ ڏيئي پير
پتي ائيني هئي مون هن تي "پولڙي" به نالو رکيو اسان هيٺ جوکين جي گهر مان
انگهريون جوڙي پوريون به گڏجي ڪندا هئائين هون به ميويدار وڻ تي هر طرف
ڪن پير اڇلائي ويڌا آهن جيڪو ميوو بهجي وس ٿيندو ته پاڻ ئي ڪري به پوندو هو
قبيل پت تي به رانو وڻ تي چڙهي ويندي هئي مشتاق هينان بيهندو هو مان وري
گهٽي به چونڪي لاءِ بيهندو هوس رانو پولڙي وانگر پير جي يا اٺ جي وڻ تي
چڙهي ٿوڀيندي هئي وڻ کي ڌوڏن سان پڪل ميوو هيٺ ڪرندو ويندو هو اقبال ۽
زاهد ٺٽوڻوڻو چٽيل گاڙها پير ۽ انڙيون چونڊيندا ويندا هئا ۽ ٻاهر مشتاق بلوچ ۽
اسلم بلوچ کي اڇلائي ڏيندا هئا پوءِ اسان ڪڏي وڃي سڄي گيسگ ڏٺو ڪري کڻيندا
هئائين اسان جا هر وقت گاڙهن پيرن سان گيدا پريل هوندا هئا هڪ ڏينهن ملڪ
چالاڪي ڪري ٻاهران تالا ڌياري اندر لڪي ويٺو هو کيس اسان تي ڏاڍيون باهيون
هيون ان ڏينهن هيٺ ڌوڏيندڙ پير چونڊڻ تي منهنجي ڏيوئي هئي اقبال پت تي ۽
رانو وڻ تي هئي ڪارروائي شروع هئي ته مالڪ اوچتو اندران هڪل ڪئي، ته
ويندو "رانو ۽ اقبال ته ٿرتي ڏيئي پجي ويا پر مان پيرن سان پريل جهول جي لالچ
۾ رهجي ويس، جيڪڏهن اهي اڇلائي پڇان ها ته مان به بهجي وڃان ها، پر مان
محنت رائيگان ٿيڻ نه ٿي ڏني ۽ مان جهلجي ويس. هن مون کي ڪمري ۾ به
ڪري چٽيو پوءِ مون سان اهڙي ئي "جهڙي ٻوڙن ڪيئي ٻارن سان" مون کي ان
تڪي جي پيرن کان وڌي قيمت ادا ڪرڻي پئي ۽ پوءِ جڏهن پريل جهول سان ٻاهر
آيس ته سڀ حيران ٿي ويا مون رانو کي ڪن ۾ چيو "تنهنجي عشق ۾ مون سان
اها جڳ ٿي" رانو وات تي هٿ رکي چيو "بيشمرم" پوءِ جڏهن رانو کي پيرن کان
تي دل لپندي هئي ته مان دل جلي ڳڻي ڦاڙائڻ عزت ۽ شان سان چاچي جي ڪمري ۾
ويندو هوس ۽ موت ۾ پيرن جي جهول پري اچي رانو کي ڏيندو هوس، پر رانو
چوندي هئي پاڻ شڪار ڪرڻ جو مزو ئي پنهنجو آهي، اسان ڪڏهن ساڳي طرح
رائي باغ به ويڌا هئائين جتي به انڙيون پٽيندا هئائين، چوڪيدار هڪل ڪندو
هو ته گهر ڏانهن پجي ايندا هئائين، هڪ ڏينهن رانو پيل ٻاهر پائي آئي ڏاڍي
خوبصورت لڳي وهي هئي مون کيس پهريون ڀيرو چوڪرين جي روپ ۾ ڏٺو هو
منهنجو وات ڦٽي ويو منهنجي وات مان نڪري ويو رانو اڃا ته مون کي هڪڙي
چمي ڏيڻ ڏي هن شرمائيندي چيو "الاڪي ڪيئن؟"

اسان اقبال جي گهر ۾ اڪثر اڱڻ جي پت تي چڙهي گڏ ٿان منگه جي
اندران هيٺ بورجي خاني ۾ لهندا هئاسون ۽ بورجي خاني مان انهيءَ منگه
ڌريعي اندر چڙهي کڏ تي به ويندا هئاسون عجيب ڊپ به ٿيندو هو ته هڪ ٻلي
کي ڪارڻ لڳڻ سبب بوتر بڻجڻ تي کل به ڏاڍي ايندي هئي رانو ته صفا جڙي

لڳندي هئي مون هن تي وري "جڙي" نالو رکيو جيڪو پڻ پڪو ٿي ويو. پوءِ اسان ٽئي پوت گڏجي دريڊ ڪري بورچي خاني ۾ اقبال جي ماءُ جون رڪيل ڊبل روٽيون چورائي سينڊ وچ ٺاهي کائيندا هئاسين اقبال جي گهر باٺ روم ۾ اقبال ۽ مان آڱهڙا ٿي گڏجي نلڪي هيٺان تڙ پڻ ڪندا هئاسون ۽ رانو اسان سان ڪلاڪن تائين بيٺي هوندي هئي. اسان باٺ روم جو در بند ڪري ان جي نيڪال واري سوراخ ۾ ڪپڙو جهلي هودي ٺاهي تڙ به ڪندا هئاسون ته هي وڏي مهجي (رانو) به تلاءُ ۾ گهڙندي هئي. اتي ڪچهري ڪندي هڪ پيري اقبال مون کي چيو ته "آڇ ته آڇ هڪ قسم ڪٿون ته اسان هڪ ئي ڏينهن هڪ ئي گهر مان جڙين پيئڙن سان شادي ڪنداسون پر جيڪڏهن اسان مان ڪنهن به وعدي جي پڇ ڪڙي ڪئي ته پهرين جيڪو شادي ڪندو اها زال اسان پنهنجي جي گڏيل زال هوندي" پوءِ اسان پنهنجي چئن هٿ ملايو. سامهون رانو جيڪا اسان جون ڳالهليون غور سان ٻڌي رهي هئي مون "چيو پاڻ پري ڇو وڃو، ايئن ٿا ڪريون جو ٻئي رانو سان شادي ٿا ڪريون تون اڳيان ڪجائس ته مان پويان." رانو الائي ڪيئن؟ چئي پڇي ويئي نه اسان پنهنجي جي شادي رانو سان ٿي نه اسان پنهنجي هڪ گهر مان شادي ڪئي پر هڪ ئي سال 1991ع اسان پنهنجي شادي ڪئي، پهرين اقبال پورم مٿي تي مقبول ساٿي جي گهران ۽ پوءِ مون 10 آڪٽومبر تي لالا گل پٺاڻ جي گهران شادي ڪئي اسان جي جوان ٿيڻ جو انتظار ڪرڻ بجاءِ ٻلي جي پيڻ رانو وڃي ڪراچي جا وڻ وسائيا. هو جيئن به آهي يا مري وئي اها به مون کي خبر ڪانهي پر خدا ايمان پيو شاهدي ڏي ته هو جڙي آهي

اسڪولي جيون جون رانديون

اسڪولي جيون ۾ اسان جي اسڪول ۾ فنڪشن ٿيندا رهندا هئا، اسپورٽس جا ڏينهن ملهائبا هئا. ذهني چٽا پيٽي ٿيندي هئي مان انهن فنڪشن ۾ حصو وٺندو هوس ۽ راندين ۾ به برابر بهرو وٺندو هوس اسڪول ۾ راند جو ميدان به هو مون کي پڙهائي سان خاص دلچسپي نه هئي. پر راندين جو گهڻو شوق هو. مان اڪثر رانديون کٽيندو هوس. پوري ۾ ويهي بانڊر وارا ٽپا ڏيڻ ۽ لوڻ جو گولو اڇلائڻ ته منهنجي ڪلهي هٿ جو ڪيل هو مون کي انهن پنهنجي راندين ۾ ڪو به شڪست ڏيڻي نه سگهندو هو. مان مزاحيه خاڪن کان سواءِ پکين ۽ جانورن جون ٻوليون به ڪري سگهندو هوس جهن ڪري مون کي ڏاڍي مشهوري پڻ ملي. ڪلاس ۾ ڪڪڙ جو آواز ڪيڏن منهنجو روز جو معمول هو. سائين اڪثر موت ۾ چوندو هو. اٿروڙي ڏسو ته ڪڪڙ بيدو لائو آهي چا! اسڪول ۾ پي ٿي ماسٽر بلال صاحب موتي ڏنڊي جي زور تي اسان کي پي ٿي ڪرائيندو هو. مان پي ٿي به سٺي ڪرڻ لڳو هوس. هن کي هر وقت ڳچي ۾

اسڪائوٽن واري سڀني هوندي هئي مان حرڪتي هوندو هوس هر هر هن جي
 رسي چڪي سڀني وڃائيندو هوس جنهن تي اهو ٺهلو ڏنڊو اڪثر ڳڻي تي
 پوندو هو جهن سان منهنجي ڳڻي سوجي ويندي هئي اسڪول ۾ اسڪائوٽنگ
 وغيره به ٿيندي هئي جنهن ۾ مان به حصو وٺندو هوس صبح صبح جو اسيمبلي
 ۾ بڻهه به ٿيندي هئي پٽهه ماستر وقت جي پابندي جو سخت هر ماڊل اسڪول
 جي پٽهه جڳ جهان ۾ مشهور هئي مان پٽهه ۾ سڀ ساڙ وڃائيندو هوس پٽهه

۾ مون کي بگ ڊرم ۽ سائينڊ ڊرم پٽهه هئا مان چيلهه تي پتو ٻڌي وڌو ڊرم
 وڃائيندو هوس ڪيئي ڀيرا ڊرم وڃائيندي ڊرم ڦاڙي وڌو جنهن تي خوب مار
 پڻ ملندي هئي پيڊ ماستر سٺن جو عاشق هو هي به سهيل شيخ تي مرتدو هو
 آخر ۾ پيڊ ماستر چون ٿا ڪنهن خوبصورت شاگرد جي گهر قتل ٿي ويو پٽهه
 وڃائڻ ۽ سڪڻ ۾ وڏي سورج ۽ مستي هوندي هئي پٽهه ليڊرن ۾ پهرين مظهر
 سومرو پير اختر ميسن ۽ منهنجي وقت ۾ مون وڏو نالو ڪمايو، منهنجي آئيڊ
 تي ڊرائنگ جي استاد شيخ محمد بخش عادل جي ڪوششن سان پٽهه جي ڊريس
 سوسي ۽ اجرڪ رکي ويئي اها ڏاڍي پياري ۽ سيڪسي ڊريس هئي. اها اڌ
 اڳهاڙي ڊريس پاڻي سان ائين لڳندا هئائين ڇڻ برطانيا جون خوبصورت
 چوڪريون هجيون انهي دور ۾ مان پيڊ ليڊر چونڊيو ويس منهنجو سمورو
 بدن سيڪسي هو ۽ ڊريس به سيڪسي سو مان ڪجهه پيهندو هوس مان ان ڏٺو
 جون تصويرون ڏسندو آهيان ته پاڻ تي عاشق ٿي پوندو آهيان. اهو شاندار دور اڄ
 به مون کي ياد آهي اسڪول ۾ پيڊ وڃائيندي جڏهن پٽهه منهنجي اشاري تي
 شروع ۽ بند ٿيندي هئي ته مون کي ڏاڍي راحت ملندي هئي مون کي اسڪول
 جا سمورا دوست هلو "مسٽر ڪپٽن" ڪري سڏيندا هئا ته منهنجي هٿي ٽري
 ويندي هئي مان پاڻ کي بحري جهازن جو ڪپٽن سمجهندو هوس ۽ انهي دوران
 مان لڪل ڇپ ۾ ڪئپٽن سگريٽ پيئڻ پڻ شروع ڪيا ۽ پورو پورو لطف وٺڻ
 ڪان الطاف شيخ جا سفرناما پڙهڻ لڳس مون دل ۾ سوچيو ڇا به ٿئي پڙهي
 بحري جهازن جو ڪپٽن ٿي الطاف شيخ وانگر سفرناما لکي وڌو ليڪڪ
 ٿيندس، پر اڄ تائين مون بحري جهاز ڏٺو به نه آهي. رڳو فلمن ۾ ڏٺو آهي.
 بحري جهازن تي فلمايل فلمون ۽ الطاف شيخ جا سفرناما مون کي اڄ به پسند
 آهن مان حج بحري جهاز تي ڪرڻ جو خواهشمند آهيان.

عرف مولا بخش

مون ننڍپڻ ۾ اسڪول جي ماسترن هٿان ڏاڍيون مارون کاڌيون اهو ئي
 سبب آهي جو شاگرد استادن جي روپي کي پسند نه ٿو ڪري. اڪثر سبق ڪچرو
 ڪرڻ تان به مارون ڏو، تي کائيندو هوس اسڪول ۾ هوم ورڪ پورو نه ڪرڻ تي
 ڏنڊا وسندا هئا. عربي جو استاد حاجي موبيل وٽ هڪ رول سڏائين سندس ميز تي

هوندو هو اهو رول جيڪو ليڪن ڪيڏن لاءِ هوندو آهي، هو ان سان اسان کي دل تي
 مرون ڪيندو هو اهڙيون جو هن جي نالي کان به وڻون ويندو هوس سوال جو
 جواب صحيح نه ملڻ تي هن جو پارو چڙهڻ شروع ٿيندو هو هٿ ۾ هڪڙو تلهو
 ڏنڊو سائين. هوندو هوس جهن کي هو ”مولا بخش“ چوندو هو مان شرارتي گهڻو
 هوس ان لاءِ ان رول عرف مولا بخش منهنجا گهڻا ليڪا لانا بدن تي پاڻي پوندا
 هتر مار ڏاڍي پڇڙي شيءَ آهي، مون کي سخت استادن جا نيت اڄ به ياد آهن استاد
 مونکي ائين ماريوندا هئا جيئن اٺ پٿر تي ڪٽجي. رولن جو مون تي وسڪارو
 هوندو هو مان مار جو به ڏاڍو هوس مار مون کان به ڏاڍي هوندي هئي. اڳتي استاد
 گوسرو يا ٿوڻي شاگردن کي ٻي درجي سان ماريوندا هئا لڪڻ مٿن پجي ڇڏيندا هئا،
 پر مجال جو مائٽ پار جو طرف وٺڻ مونسال به استادن وڏيون جليون ڪيون ان
 ننڍڙي عمر ۾ ماري ماري اڌ مٿو ڪري ڇڏيندا هئا مون مڊل اسڪول ۾ ڪڏهن نه
 گايو هوندو يا تڏهو هوندو، پر پرائمري ۾ ڪڏهن پيٽ جي سور جو مڪر ڪري
 ڪڏهن ڪو مٽ مائٽ ماري تڏئيندو هوس. گهران اسڪول لاءِ نڪرندو هوس پر
 رات تان غائب ٿي ويندو هوس پوءِ اسڪول جو ٿاڻو پورو ڪري واپس ڪتب
 ڪڍي گهرايو هوس. جڏهن ڪو بهانو بڻائي اسڪول مان گائيندو هوس ته استاد
 کي الائي ڪيئن حقيقت جي خبر پئجي ويندي هئي. پوءِ اسڪول جا طاقتور شاگرد
 خاص ڪري موڏانهن ڏياري موڪليندو هو پوءِ اهي حڪم موجب زوري ٽنگر ٽالي
 ڪري سائين جي ور چاڙهيندا هئا پوءِ وري اهي چوڪرا موڪليندو هو جيڪي اڏڻ
 لڪڻ جا پٽي ايندا هئا. استاد جي ڪارو 100 ڊگري تي پهچي ويندي هئي پٺي تي
 لڪڻ جي بارش وسائجي ويندي هئي سائين جي موچون کان بچڻ لاءِ الا ڪنو
 رهندو هوس ٻيا مار ڪڍڻ وقت الائي گهوڙاڙي ڪندا هئا پر مان ”اٽيليڙي“ ڪنو
 هوس هو چونڊو ويندو آري وري تڏئيندي، تڏئيندي سائين هاڻي وري ڪوڏ وري
 ڪوڏ نيت جڏهن استاد منهنجي آگاهاري پٺي تي بيدري سان رول وسائي ٽڪيو هو
 پوءِ ڇڏيندو هو مار ته ٻيا به استاد ڏيندا هئا پر سائين مظفر جهڙو پيار وري ڪنهن
 ڪوڏ ڏنو ڪي استاد ته صرف ٻه چار لڪڻ وهائي ڪڍندا هئا ڪي وري مار سان
 گڏ ان وڻندڙ لفظن سان مسلسل عزت نفس مجروح ڪندا هئا ماستر جڏهن
 خوبصورت چوڪرن جي هٿن تي رول هڻندا هئا ته منهنجي ڪپوتر جهڙي دل ڏکي
 ريندي هئي. مان پنهنجي دل تي سڀڪجهه صحيح ويندو هوس پر انهن پورلن تي به
 لڪڻ سٺا نه ٿيندا هئا دل ۾ ڏاڍي ڪارو ايندي هئي ته اهو لڪڻ ڪسي کيس وهائي
 ڪيان. بد دعا ڏيندو هوس ته شل استاد جا هٿ سُڪن. عبدالرحمان ميمڻ ڪڏهن به
 ڪنهن شاگرد کي ٽٽو نه هڻي نه ته گهڻو ڪري ٻيا استاد سڀ ٿوري گهڻي ٽٽا ٽٽي
 ڪندا هئا. احمد خان ميمڻ ته ٽٽون هڻندي دير ئي ڪونه ڪندو هو، عبید صاحب

ڪهڙن مبرن ۽ تنهن وڌن تي اڪثر هٿ جي صفائي ڏيکاريندو هو. حاجي مڙيل چوندو هو "گهڻي ڀر نه رول وجهائين" مان کيس چوندو هوس "سائين گهڻي ڀر رول نه وجهو باقي جيڪو وڌيو وجهو" ته ڪارو ڀر اچي ويندو هو هي جڏهن بيٺڙيون پٽيندو هو ته مان فوت ڪن مٿي ٿي ويندو هوس، استاد مار کان سواءِ ٻيون سزائون به ڏيندا هئا جهڙوڪ هٿن جي ڏوڏن سان ڪٽڻ، ڪڪڙ ڪري مٿان سرون رکڻ، ڪلاس کان ٻاهر ڪڍي ڇڏڻ، بينچ تي اٿاري بيهارڻ، پٽ کي منهن ڏئي بيهارڻ وغيره وغيره هڪ ڏينهن قدرت خدا جي استاد جي تنظيم پاران استادن پنهنجي مطلب لاءِ جلوس ڪيو ته پوليس لائي چارج ڪئي ۽ اهو استاد ڏاڍو ڪٽيو ويو ان جي مار ڏسڻ وٽان هئي مان ڏاڍو خوش ٿيس ته استاد کي خبر ته پٽي مار چا ٿيڻدي آهي. اهو گوسٽر استاد واقعي مار جو حقدار هو.

100 سيڪڙو مارڪون

اسڪول هجي يا ڪاليج ماسترن، پروفيسرن ۽ شاگردن جي وچ ۾ هڪ خاص قسم جو ناتو هوندو آهي. استاد ڪلاس ۾ نهايت سڃي سان پيش ايندا هئا پر ڪلاس کان ٻاهر اسان سان گڏجي تهڪ ڏيندا هئا سنڌي جي پنجن ڪلاس جي تعليم جو احوال پورو نه ڪيو آهي مان مٿان تو واپس اسڪول ڏانهن هي انهيءَ زماني جي ڳالهه آهي جڏهن مان ٻاروٽڻ ۾ هئس ۽ پرائمري ۾ پڙهندو هوس. هي ڊرامائي واقعو مون کان مور نه وٺندو هي استاد مون کي ڏينهن قيمت تائين پاد رهندو منهنجي دل ۾ هن لاءِ هميشه عزت ۽ دعارهندي هي چوٿين درجي سنڌي ۾ منهنجو ڪلاس ٽيچر هو ۽ اسان جو پهريون پيرڊ وٺندو هو انهيءَ کان سواءِ هن کي فري پيرڊ به ملندا هئا هي هڪ بلند خيال ۽ سخت استاد هو ڪيترو نه وڏو عظيم ماڻهو هو پڙهائڻ جو نهايت قابل استاد هو سنڌ ۾ هن جهڙو ڪو مشڪل استاد هوندو. هن جو پڙهائڻ بس لک لهي اهڙي ته سولي ۽ سٺي نموني ڳالهائيندو هو جو دل چوندي هئي پيو ڳالهائي هو اسان کي سدائين سمجهائيندو هو ته "پٽ پڙهو پڙهڻ ئي ڪم ايندو پيو ڪجهه به نه" مان ڪلاس ۾ اڳين بيهڻ تي ويهندو هوس. هن مون کي پاڻ پوين بينچ تان سنڌي اڳيان پنهنجي سامهون ويهاريو هو. مان جڏهن به ڪتابن مان ڪٿه مٿي ڪيو هوندو ته مون هن کي هميشه پاڻ ڏانهن گهريندي ڏٺو آئون پريشاني وڃان ڪٿه ٻئي پاسي ڪري پنهنجي ڪم ۾ جنبڻ چاهيو پر سندس پراسرار تاثر مون ۾ مانڌاڻ مچائيندو رهيو. سندس ڳاڙهين اکين کي پنهنجي بت ۾ پيچندو پائير. هن جي مسلسل گهوري ڏسڻ سان مان هر وقت پريشاني ۽ مونجهاري جو شڪار ٿي پوندو هوس. ان استاد جي اندر ۾ ڪو شاگرد لڪيل هو هو منهنجي وچ ۾ ويهي ائين محسوس ڪندو هو ته کيس ڇڻ جت ملي وئي آهي. هو اڪثر منهنجي بينچ تي ويهي شاگرد بڻجي ويندو هو ۽ مون کي چوندو هو ته "تون منهنجي ڪرسي تي

رهيا اسان کي پڙها“ هو مون ۾ پنهنجو ماضي تلاش ڪندو هو هو جڏهن به
 منهنجي بئنج تي وڃ ۾ ويهندو هو ته مون کي پاڪر پائي ويهندو هو ۽ ائين
 ڪندي دير تائين گهر سر رهندو هو. هو مون کي اوائل کان وٺي پائيندو هو هو
 جڏهن مون کي ڪاوڙجي هڻن تي رول هڻندو هو ته پوءِ منهنجا آهي ڳاڙها هٿ
 اکين تي رکي چمي روئي پوندو هو ڪلاس جا سمورا شاگرد مون تي ڳالهائون
 ٺاهڻ لڳا هو مون کي ڪڏهن ڪڏهن موڪل ملڻ وقت ويندي ويندي چمي به ڏئي
 ڏندو هو پر هن مون سان ڪڏهن به غلط حرڪت نه ڪئي نه ئي هن جي سوچ
 غلط هئي هو مون کي مارڪون جا ڊير ڏئي ڇڏيندو هو هو مون کي ڪڏهن
 ڪڏهن 100 مان 200 مارڪون به ڏيندو هو هن جو مون سان بي پناهه عشق هو. هو
 مون تي مست البت ٿي پيو جنهن ڏينهن مان اسڪول نه ايندو هوس ان ڏينهن
 هن کي بخار ٿي پوندو هو هڪ ڏينهن هن مون کان چيس ته چمي ورتي مان
 ڳاڙهو ٿي ويس مون وڏو هنگامو ڪڙو ڪيو رسي ويهي رهيس ۽ ڊپ وڇان
 سندس منهن تي ٿي نتي چوهيس. ان کان پوءِ سائين ۾ مهينا بيمار ٿي پيو مان
 شرارت کان باز نه آيس هڪ ڏينهن اسڪول جي نوٽيس بورڊ تي لکيو ته افسوس
 جو سر. گذاري ويو ان جي افسوس ۾ اسڪول بند ٿيو سمورا استاد ۽ شاگرد
 سندس گهر آيا ڏسن ته سائين جيئرو جاڳندو پاڙي مان پاڇي وٺي رهيو هو ايترا
 شاگرد ۽ استاد ڏسي پريشان ۽ حيران ٿي ويو مون چيو ”سر اوهان مون کان
 ناراض ٿي بيمار ٿي پيا هئا انهيءَ لاءِ مان هي سڄو ميڙ وٺي آيو آهيان ته جيئن
 اوهان جي ناراضگي ۽ بيماري ختم ٿئي“ استاد چيو ”ڀڄن کان ناراض ٿيو آهي
 ڇا؟“ پوءِ استاد ڏاڍو خوش ٿيو سڀني جي خدمت جو سوچي رهيو هو جڏهن
 استاد اجازت ورتي ته مان به هلڻ لڳس ته سائين مون کي هٿ کان وٺي روڪيو
 ته ”پٽ گهوڙي هل ته مون سان ويهه متان مان مري وڃان تو سان ڪجهه ڳالهائون
 ڪريون اتر“ اها منهنجي سائين سان آخري ڪچهري هئي. هي مارڪون جو
 سخي دل جو به سخي هو. هن جڏهن مون کي سموريون مارڪون ڏئي ڇڏيون ته
 پوءِ کيس ڪنهن پٽي کي ڏيڻ لاءِ هڪ به مارڪ باقي نه بچي ته هو مري ويو ۽ هو
 چلڻ سچ پچ مري ويو ته اسڪول ۾ ڪابه موڪل نه ٿي نه ڪو استاد يا شاگرد
 سندس گهر ويو. ٽن ڏينهن کان پوءِ آئون سندس گهر ويس. سندس پٽ جڏهن
 سندس پرسنل ڪمرو کولي مون کي ويهاريو ته مان حيران ٿي ويس آهوا مون
 کان رڻ نڪري ويئي. سندس پٽ چانهه لاءِ ڪڇڻ ۾ ويل هو. استاد جي ڪمري ۾
 سندس شاگردي کان آخري دور تائين جون سڀ نشانيون موجود هيون. منهنجون
 سائين کي وقت بوقت ڏنل نشانيون. جهڙوڪ پين، ٻائري، رومال، فيشني عيڻڪ،
 نيشنل جو چمڙي وارو ريڊيو جنهن تي هو BBC ٻڌندو هو. منهنجي ٽين درجي
 ٺاري ڊيسڪ جنهن تي مون پلڪار سان سهڻا اکرڻ ۾ آغا قيوم جي ڊيسڪ
 لکيو هو منهنجا ڪلاس ۾ اڇلايل رف ڪاغذ منهنجو چلڻ وارو ٽوٽل پلاسٽڪ

جو گلاس شاڪي پينٽ جو اڳيون تتل پٽڻ اداڪاره شبنم جي تصوير جا هن
 گلاس مان مون کان ڦري هئي اهو چاق جنهن تي مون مصوري ڪئي هئي ۽
 اهو ڪاٻي جو پنر جهڙي تي مون استاد جو ڪارٽون ٽائپ اسڪيچ ڪڍيو هو هي
 سڀ سندس ڪمري ۾ پنهنجي پنهنجي جاءِ تي سينگاريل هيون، مون کي پنهنجو
 هي ڪارٽر ڏسي يقين نه آيو ته استاد جي دل ۾ منهنجي لاءِ ايتري عزت هئي
 سندس پٽ ٻڌايو ته باب اڪثر هن ڏيسڪ تي ڪلاڪ جا ڪلاڪ سمهي رهندو
 هو آخر ڊر به هن ئي ڏيسڪ تي ڏٺائين هاڻ ته نه اهو استاد هن دنيا ۾ رهيو به
 سندس پٽ حيت اهي به اهو گهر باقي رهيو نه اهي نشانين باقي هونو پر
 منهنجي دل ۾ انهي استاد جي تصوير ۽ عزت باقي رهندي ۽ اها سندس عزت
 دائر تي لڳل نه ڇاهيندي مان سندس نالو نٿو ڪٿان

رام پياري

مان جيڪو هيڏڪرارتري جي پنگيائي رام پياري کي به وساري نٿو
 سگهان، جنهن هن اداري کي سڄي زندگي ڏيئي ڇڏي هي ايڏي دلير هئي جو هن
 سان ڪوبه تڪڙ نه ڪيو هو چيف به ڪڇي نه سگهندا هئا هي نشاني اڄ به انهن
 ڏينهن جي ياد ڏياري ٿي هي جنهن پنهنجي مرضي سان صفائي ڪندي هئي ته
 منهنجي نه اٿڻ تي مونکي منهنجي ٽپڙ کان چڪي ٻاهر ڪڍندي هئي، هي چڻ
 راکاس هئي کيس پريان چڻ مت ٻڌل هوندا هئا ٻن ڏيڳن جو مال کڻي وٺندي هئي،
 هي جنهن ڪاروڙي هئي ته منهنجي هنج ۾ ويهي رهندي هئي، منهنجو چڻ سام
 وٺندو هو مان ٻڃي جان ڇڏائيندو هوس هن بلا مان، هن جي چاتي به منهنجي گهي
 کان وڌي هئي من مان جو ٻيو هوس بنا تڪيٽ جي مزو پيو ايندو هو

لونڊو لونڊو هونڊو آهي

مون زندگيءَ ۾ ڪنهن به ڀورل سان سدائين لاءِ جنسي رشتا جوڙڻ تي
 گهريا، پر مونکي ڀڄڻ هو ته اهڙا رشتا مون لاءِ ڏکوئيندڙ ۽ تباھ ڪن نه ثابت ٿين
 ۽ زندگيءَ جي ڊگهي پنڌ ۾ هو مونکي ڪنهن به ڇڏي وڃي سگهن ٿا تنهنڪري
 مون وقتي طور تي مختلف چوڪرن سان جنسي رابطا ته رکيا جيڪي ٻي معنيٰ
 نه ها پر انهن سان مون جا احساس نٿي ڊڪجي سگهيا رات جي تنهائين جا
 ساٿي ڪنهن به زندگي جي طويل سفر جا ساٿي نه ٿيندا آهن مون کي پسند
 ايندڙ چوڪرائين ٻين سان منسوب ٿي ويندا هئا. لونڊو لونڊو ٿيندو آهي، اهو
 ڪنهن جو به پار نه آهي ٿيندو مان اڄ تائين ڪنهن به چوڪري جي ڳچي ۾ نٿو
 ڪري وجهڻ پسند نه ڪيو آهي.

منهنجو سھڻ سان سر لڳي

محبوب

اها حقيقت آهي ته مان پنهنجي ۽ پنهنجي بد صورت زندگيءَ کان فرار حاصل ڪرڻ لاءِ سونهن جي پياد گاهه ۾ لڪڻ چاهيان ٿو مون هن روپ (پرين) جو پاڻڻ ۾ پنهنجي خوشي ۽ زندگي لاءِ روشني ڳولي آهي ڇو ته ان قسم جي محبت، جيڪا پنهنجي هر جنس سان ڪئي وڃي، انهيءَ محبت جو مان ڦاٿل آهيان، سچ کي وڏي سگهه آهي ۽ سونهن مون لاءِ سڀ کان وڏو سچ آهي هر سھڻي شيءِ پويان بدصورتِي يا عيب هوندو آهي هر بدصورتِيءَ ۾ ڪا سونهن هوندي آهي، ۽ هر سونهن ۾ منهنجو ساھ آهي مون ساھ سنگت سنڌ جي پليٽ فارم تان سڄي سنڌ جي سونهن کي ميڙيو آهي منهنجي وس ۾ هجي ها ته مان سڄي سنڌ جي خوبصورت ڇوڪرن جون رڳو تصويرون ئي محفوظ ڪري ورلد رڪارڊ ڦاٿر ڪيان ها ڪٿي انهن ڇوڪرن جون تصويرون گڏ ڪرڻ جي چڪر ۾ نه ماريو وڃان منهنجي زندگي ۾ ايترا محبوب آيا آهن جو مان صرف انهن جي نالي جو هار ٺاهي پنهنجي ڳچي ۾ وجهان ته ان ڳوري هار جي وزن ۾ منهنجو ساھ ئي نه نڪري وڃي مان سڄي زندگي انهن گلن جي ڳولا ۾ رهيس سونهن جا گل سوين آهن ۽ مان هڪڙو آهيان مون کي جتي به حسن نظر آيو، مون ان کي ڪاميابي (ڪاريگري ۽ منفرد فن) سان پنهنجي زندگي جي سونهن بڻايو مون انهن دلبرن جي چوڻ کي ضايع ٿيڻ نه ڏنو. مون کي سونهن پرين جي روپ ۾ پسند آهي حسن جو ديدار مون ۾ اٿل پيدا ڪندو آهي. اها منهنجي دل جي راحت آهي معشوق جو جلوو مون کي سٺو لڳندو آهي مان پنهنجي فرايت پنهنجي سموري توجهه ان تي مرغوب ڪري ڇڏيندو آهيان مان اڪثر سوچيندو آهيان ته اهو خوبصورت ڇوڪرا آخر مون کي ڇو سٺا لڳندا آهن جڏهن ته سونهن سدائين نه وسندي آهي. شايد اهو زنده رهڻ جو هڪ بهانو آهي مان جيڪڏهن زنده آهيان ته صرف اهڙن دلبرن ۽ محبوبن جي محبت ڪري. بچين کان منهنجو مزاج عاشقانه هو، منهنجي هر پاسي ڇوڪرا ويٺل هجن ٿا. مون انهن چورن سان عشق سالها سال ڪيا. اها ڪهاوت پڻ آهي ته ”تنهنجو جو معشوق وڏي هوندي جو عاشق هوندو آهي.“ مون معشوقي کان عاشقي تائين ترقي ڪئي آهي. مجاز حقيقت جي پل آهي. پر مان چوان ٿو ته ”حقيقي مجاز جي پل آهي خدا جڏهن انسان (مرد) جي روپ ۾ اچي ٿو ته هو وڌيڪ پراسرار ۽ پيارو لڳي ٿو مجازي عشق لاءِ شرط اهو آهي ته معشوق کي اصل خبر نه پوي. منهنجو سھڻ سان سر لڳي، مون جنهن سان پيار ڪيو انتهائي ڪهرو پيار ڪيو منهنجي پسند ۽ نا پسند نهايت تيز آهي. دل کي محبت سان پرڻو آهي مان عاشق

هي معشوق پر گم رهيو آهيان سھڻ کي مون جيءَ پر جليون ڏنيون آهن، منهنجا دلبر انتها گھڻا آهن، منهنجا سمورا محراب منهنجي من جي الڳ الڳ ڪنڊن پر زنده آهن، فراخ دلي سان پوري زندگيءَ پر ڪوئي محبوب مون سان نه هليو آهي، مون کي هڪ آدرشي محبوب جي اڃ به تلاش آهي، جيڪو آخر تائين هلي ”ٻن ڄاڻو ميت ميري ميري، جيت امر ڪردو“ جيڪڏهن ڪو محبوب ساڻين منهنجي دل کي پنهنجو ڪري ته سندس دلفريب عشق عيوض مان پنهنجي باقي زندگي کيس ڏئي ڇڏيندس. دلبر جي هٿن سان جي زهر به چونڊو ته پيءُ ته پيشو پوندو، پر اهڙو ڪوئي محبوب نٿو سڃهي جو سڄي زندگي نڀائي سگهي، ڪنهن جي دل تائي رسائي حاصل ڪرڻ لاءِ مان توان توان طريقا سرچيندو آهيان، عاشقيءَ پر باز خرا ته سھڻا پوندا. مان اهو سمجهي نه سگهيو آهيان ته لکين انسانن کي ڇڏي ڪرڻي هڪ انسان کي ڇو ٿو چوندي؟ ۽ هن سان محبت ڇو ٿو ڪري؟ جنهن هو ڇڏي وڃي ٿو ته هن کي سڄي عمر ياد ڇو ٿو اچي؟ شايد ڇيز جو قدر وڃائڻ مهل پائيو آهي جن محبوبن جو مان مطلوب هئس، آهي دل ڏکائيندڙ دلبر هڪ هڪ ڪري مون کي رهن پر ڇڏيندا ويا، مان قدرت جي هر رنگ جو مشتاق آهيان، پر سونهن جو ڪجهه وڌيڪ پياسي آهيان، سونهن مون کي ماري وجهندي آهي زندگيءَ پر محبوب جو وجود ضروري آهي. عاشق معشوق کان سواءِ ٿي نٿو سگهي محبوب جو رشتو اهم ۽ معتبر رشتو آهي هر عاشق کي معشوق سان پيار هوندو آهي. دل جي آئيني پر محبوب جو عڪس هميشه پلو نظر ايندو آهي. محبوب جي هر پراڻي پر حوبي نظر ايندي آهي. دلبر جي هر فعل تي ناز هوندو آهي. دلبر سان جنهن ويل مليو آهي ته ڄڻ زندگي ملي ويندي آهي، پاڻ جيئارڻ لاءِ هڪ دل پسند دلبر ضروري آهي، جيون کي سھڻو رکڻ لاءِ شوبس جي طور تي هڪ دلبر هر وقت گڏ ضرور رکڻ کپي. هر سھڻو مون کي پنهنجو دلبر لڳندو آهي. مان جنهن ڪوئي رابيل جهڙو مڪڙو ڏسندو آهيان ته چرڪي ويندو آهيان. درجن کان وڌيڪ ٺاهوڪا چوڪرا هن وقت به منهنجا محبوب آهن. مون زماني کان ڪڏهن به پنهنجا محبوب ۽ دلبر لڪائي ناهين رکيا. منهنجي انهن گلابن سان دوستي ازل کان آهي. اهو منهنجي زندگي جو محور رهيا آهن. منهنجا سمورا محبوب منڪر آهن. محبوب، محبوب آهن نه ڪي محبوبائون آهن. مون کي جنت پر حورن جي نه پر غلمانن جي تماشا رهندي. هتي چوڪرن جو وڏو جهان آهي. هر طرف گلاب، موتيو، رابيل، چمبيلي، پوپٽ ۽ بلبل آھين. سنڌ ڇڻ حسن جو درياهه آهي ۽ دلبرن جو ڍيم. سھڻن جي هن سنڌ ۾، معشوقن جو جلوو ڏسڻ ڪاڻ اوهان کي صرف دلبرن جو دربان ٿيڻو پوندو. وات منو ڪرڻ لاءِ سنڌ جي هي منڻي ۽ ميرو هڪ انمول سوکڙي آهي.

اکڙين جا آهي شهر سدائين آباد هجي، چون ٿا ته ”سلام ڳانڊاپي جي ڪونهي آهي“ ”سلام ملاقات جي پهرين چمي آهي“

چمي تنهنجي پريل پاڪر- اسان جي ته يارو گل ڪڍائي آ
تنهنجي گل تي هي تر ڪارو، حسن ۾ ڪا سوائي آ

زندگي موت جي قريب ۱ پر ڪوئي محبوب درميان آهي
محبوب سائين (زبير لنڊ)

حيدرآباد جي هرائن جهڙو هي منهنجو محبوب ”زبير لنڊ“ منهنجو ٻيو
سah آهي، هن جي پيار جا رنگ ائين پريت جي پون جي رنگن جيان جلدي ٿي
منجي ويدا مون ڪڏهن سوچيو به نه هو ڪو ڪنهن جو ڪونهي، هي جڏهن
پاڪر ۾ اچي سهندو هو ته راتيون گهڙي وينديون هيون اکيون ۾ ٿي پيار جي
صحت ختم ٿي وئي، هن دلبر کي مون اڃان پڻ ڪري ڏنو به ڪونه هو هي
آندهي جيان آيو ۽ طرفان جيان هليو ويو مون پنهنجي حياتي جون چند گهڙيون
هن سان گذاريون هيون هي ٿورو وقت لهر وڃو ۽ رهيو هي منهنجو
”ڪمپليٽ گرائف“ هو هن جي محبت ۾ گهاريل گهڙيون ڀل مختصر رهيون

هجن پر آهي ڏينهن مون هن بهار جيان بي وفا تان صلتي ڪري ڇڏيا، هي
سدائين ساه سان سانڍيل رهندو، مان انهن ڀلن جو ٿورو ڪڏهن به لاهي نٿو
سگهن. فراق محبوب جي ياد کي سوسر ۽ تازو ٿو رکي. ڪجهه وقت اڳ تائين
هي ان دريافت ٿيل ڪنهن قيمتي نوادرات جيان هڪ پاسي رکيل هو هن کي
خدا وانڌڪائي، پر ويهي گهڙيو هو هن کي پنهنجو پاڻ تي وڏو ناز هوندو هو
هي اصل ڪهندل چوڪرو، الائي ڪهڙي ديس مان آيو هو، هن جي ڀاڳ سان
ڪنهن جي به جاءِ ناهي شڪل صورت ۾ سهڻو ۽ مشڪي هو هي بيحد
خوبصورت نوجوان هو، سندس اکيون گلاب جي گل جهڙيون هيون، پهرين
نهاريندو هو ۽ پوءِ مشڪندو هو سڀني اکين ۾ ڪنوارپ جا خمار هوس، هي
محبوب قاتل ڪرڻ جا سمورا حق رکندو هو پهرين ملاقات ۾ ڪافي اثر
ڇڏيائين. منهنجو نظرون ڦري ڦري به هن تي اچي بيهنديون هيون. هن جون اندر
ٺارندڙ اداون ۽ چال ۾ معشوقائي رفتار جهڙي ڪشش هئي. جڏهن مان هن نيڻ
ٺريندڙ زناني مهاندي واري دلڪش ”محبوب سائين“ کي ڏسندو هئس ته منهنجي
ڀيري تي لائي اچي ويندي هئي هي چڻ منهنجي اڳوڻي محبوب ”وجي جيون“
جي ڪاري ڪاپي هو. منهنجا سمورا محبوب چڻ پاڻ ۾ جاڙا پياڻ هجن. هي
منهنجي زندگي، جي سمورن محبوبن تي حاري رهيو سڀ ڪجهه سمجهندي به
الهيان بشجي ويڻ هن جي پراڻي عادت هئي. اها انسان جي فطرت آهي ته هو

ٻه ڇڏو آهي ته کيس هر جڳهه چاهيو وڃي ۽ کير ڪڍي سندس انتظار ڪري
هي مون کي ڪٿي انتظار ڪرڻ لاءِ چونڊو هو ۽ پاڻ وڃي گهر سهي رهيو هو.
مر بن جرم کير انتظار ۾ ٿيڻ ڪٿيسو رهيو هوس، سڄو وقت لڄ لڄن
نگو پئي هوس ۽ اُچ تن هوس ۽ هي هن ڏانهن مون کي ڏاڍو ستايو هو ۽
تجربو ڏيئي ڪيئي ڪيئي ڏينهن گهر تي ويندو هو هن جي دل ۾ جاء پيدا ڪرڻ
ڪ سٽري ڳنڍ نه هئي. هي هر ملاقات ۾ ڪاوڙجي ويندو هو هن جي هر
ملاقات آخري ملاقات ٿيڻ هئي محبوب جا وڏا ۽ عذاب سهي مان هوش وڃائي
ويهندو هوس. هر ڀيري ڏک ڏک ڪٿي کان پوءِ به هن لاءِ مرنندو هوس مون هن لاءِ پٽ
ست ڪري هڪ سڪه هڻه هيرو موٽر سائيڪل خريد ڪئي هئي، مون سهي
ٿيڪ جو ماڻو به ”محبوب سائين“ رکيو هو مان، گلشاد ۽ محبوب سائين موٽر
سٽڪل تي چڙهي سڄي رات حيدرآباد جي رستي تي ڦرندا هئائون هي منهنجو
دوڏاڻو 100 روپين جو پيٽرول خرچ ڪرائيسو هو جڏهن گاڏي جو پيٽرول ختم
ٿيندو هو ته هي سڃاتو به نه هو جوڳي نه ڪنهن جا ست ”علي علي“ چئي
رواڻو ٿيندو هو ۽ پويان مڙي به نه ڏسندو هو ته کير مٿو يا کير ٻچيو، بس مون
ڪ شروع ۾ شلطي ٿي ويئي هئي مون پهچي هن معشوق کي چيئو به نه هو.

جڏهن ته هن مون کي رسمي دعوت به ڏني هئي، ان وقت تائين ڪنهن به هن کي
هڪ نه لاءو هو هي صفا برائو نيو هو پوءِ هي ڊاڪٽر خالد ابڙو جو ڪمپائونڊر
ٿي رهجي ويو، هن جي دنيا صرف ڪليڪ تائين محدود ٿي ويئي باقي وقت
رات، اڌ رات هي پارو ڏيڻ پلازه جي چوڪيدارن سان گذاريندو هو مون
پاڻيو هو ته هي منهنجو آخري محبوب ٿي هميشه گڏ هوندو پل پل گڏ گذارڻ
ولرا هڪ پل لاءِ به هڪ پني کي سامهون ڏسڻ لاءِ تيار نه آهن. هي جيڪو ڪلهه
منهنجي جان هر هاڻي مون کي ڏڪڙ ڏند وانگر ٿي لڳو جنهن جي نڪرڻ وقت
سرور ته ڏاڍو ٿيندو آهي، پر پوءِ هميشه لاءِ آرام اچي ويندو آهي. (منهنجون
اهڙيون حسين درياقتون لاتعداد آهن)

پرويز بشني

پرويز خاصخيلي منهنجو دوست آهي هن، جي دوستي زماني سازي ۽ جي
آهي هي منهنجي ساه جي هر چڪ سان ست بڻجي پوي ٿو. هي مون تي وڏو
مهربان آهي ۽ ٿڪ بڻجي وارو پلو آهي. اسان جو چولي ڏامن وارو ساٿ آهي اسان
ٻنهي ۾ ورهاڱو لڻ ٿيڻي ڳالهه آهي. پرويز جو ايگريڪلچر ڪامپليڪس رحلت
ڪلوني چونڪ تي سينڊوچ ۽ برگر جو سڀ رنگ جي نالي سان اسٽال آهي اسان
جي اڄڪلهه بينڪ پرويز جي ان گاڏي لڳ آهي جتي اسان رات جو سڀ دوست گڏ

ٿيون ٿا قومي روايت آهي ته گنا ٿي ڪمائي جي ۽ شاهه ٿي ڪمائي سو هي به ڳالهه ٿي ڪمائيندو آهي ۽ بادشاهه ٿي خرچ ڪندو آهي هن سبب وچ ۽ برگڙ کان سواءِ هن جا پيا به ڪيئي ڏندا آهن پر هي ڏنڻو هن جي اصل سڃاڻپ آهي. هي مرغعي جو سوپه اسڪولن ۾ چپس جي سلائي ۽ ڪيٽين اسٽيٽ ايجنسي، ايجنسي ۽ پڙوت به ڪندو آهي هي ڏينهن ۾ گهٽ ۾ گهٽ ويهارو ڪي ڏندا ڪري ٿو. هي ڪل وقتي بڻي ۽ ڪل وقتي ڪم ڪندو آهي، مطلب ته (All Rounder) آهي جيئن منگهار جو پيٽ نه ٻريو آهي تيئن هن جو به پيٽ نٿو ٻرجي، هن کي ڪا پٽ آهي نه هي هڪ هنڌ ويهي نٿو سگهي جنهن ڪاروبار ۾ چڙهندو اهو چميل ڏنڻو چار پيسن جي لالچ تي ٻي کي ڪپائي وري زير کان پيو ڏنڻو شروع ڪندو وڏا چئي ويا آهن ته ”جن لفظ ۾ پ“ پهرين اچي اهو ڪلياڻ وٺندو جيئن پير، پاڳارو، پنجاڻي، پالوگير، پالڻ ۽ پروڙ“ چون ٿا ته باقائده حديث آهي ته ”پروڙ نالو نه رکڻ کپي“ خبر نه آهي ڇو پر پروڙ سالي جا ماڻهو وڏا پلستر هوندا آهن. پيءُ سان به سڃاڻ نه هوندا آهن پروڙ مشرف، پروڙ الاهي، راجا پروڙ اصل ۽ اسان جي حد پوري وٺ جي ناظر پروڙ رانجهو وانگر هي به اهڙو آهي جن کان الله پناهه ۾ رکي. وڏو پلستر، ٽپائي، ٽوپي باز، چابلوس، مخبر ۽ پهرين نمبر جو بڻي، هتان جون هتي ۽ هتان جو هتي هر ڳالهه ۾ وڏا ڪوڙن جي به پراڻي علامت آهن هن جي پيٽ ۾ ڪا ڳالهه رهي نٿي، اوهان هن سان ڪا ڳالهه ڪيو يا نه ڪيو پر هن کي خبر پئجي ويندي، اوهان جيڪڏهن هن کي منع به ڪندا ته اها ڳالهه ڪنهن سان نه ڪجانءِ پر ٿوري دير ۾ رستي ۾ روڪي به ماڻهن کي اها ڳالهه ٻڌائيندو سڄي ملڪ ۾ منهن ۾ پڙهو گهمي ويندو ته فلاڻي ڳالهه ٿي آهي. هن جي سامهون اوهان ڪا ڪوڙي ڳالهه اچلايو، دير ٿي نه لڳندي لڪ ٿي ويندو اهڙي هراس ۾ ڳالهه ڪندو جو 10 منٽن کان پوءِ ٿر مان يا جيڪب آباد کان نون ايندي ته خبر پئي اٿئي ته ”چند ۾ بيٺل جي شڪل پئي نظر اچي“. دل ۾ چورنس ته اهو شر مون ٿي ته ڏٺو هو پر ان ڪوڙي خبر جي پڪيڙ جو ڪمال پروڙ جو آهي ماڻهو سامهون وٺو هوندو ته ثابت ڪندو ته اهو همراد دنيا ۾ ڪونهي بلڪ حيات ٿي ڪونهي جيئن ٻليءَ کي مياڻون مياڻون ۾ مڙو ايندو آهي يا جيئن ڪانءُ کي لهڙ ۾ مڙو ايندو آهي، الاڻي ڇو هن ڏنڊورچي کي حرامپائي ۾ مڙو ايندو آهي. هن آڏو بي بي سي ۽ انٽيليجنس ادارو وڃي چولا ڪپائي هي حرامپائي ۽ رپورٽ ۾ ايجنسين جي به ماڻه آهي، هي يارن جو يار آهي، پر مهل جو عرس ماڻهو نه آهي هن ۾ برداشت جو ماڻو آهي هن کي ڪجهه به چئو سهي ويندو. سمورين اولڻين هوندي هي هڪ مڪن ماڻهو آهي. مان جنهن پهريون ڀيرو سڀ کان ننڍي پٽ هالار کي هتي وٺي آيس، هو ان وقت اڃان ٽن سالن جو مس هو هاڻ ماشاءِ الله ڇهن جو آهي. هن جي هٿ ۾ بسڪوٽن جو پڙهو هو گهر ۾ ماءُ پڇيس ته

”پت اهو ڪٿان آيو“ چئين ”اهو بڻي ملما وٺي ڏنو آهي“ اسان جو سنگت ۾ هر هر پرويز کي مذاق ۾ بڻي تي ڪوٺيو ته هن اهو شايد پتو هوندو کيس نالي جي ته خبر نه هئي پوءِ پرويز تي بڻي نالو پڪو ٿي ويو، پرويز جي هالار سان ۽ هالار جي به پرويز سان وڏي دل آهي هي اڄ به کيس بڻي ملما چوندو آهي، جڏهن ته هن کي اڃان بڻي جي معنيٰ به خبر نه آهي هالار کي اهو بڻي ملما پنهنجي سڳن ملڻ کان وڌيڪ پيارو ۽ عزيز آهي هي ته نالي ۾ بڻي آهي هو ته طبيعتن بڻي آهن هالار هن سان ائين هلي ٿو جيئن سچ بچ پرويز هن جو سڳو ملڻ هجي، جنهن ڪري پرويز کان اسان جي سڄي فيلي ڀرو نه ڪندي آهي، پرويز جي شادي به مون ڪرائي هئي هن لوسي، جا جڏهن سڳا ماڻهي ۽ پيڻ پٿر به هن جي ضمانت ڏيڻ لاءِ راضي نه هئا ته اسان زال مڙس پرويز عالم جو بنگالين کان هن جو ماءُ پيءُ ٿي رشتو ورتو هو هن جي ستوري سلوني بنگالڻ زال ڏاڍي پياري هئي، منهنجي زال چوندي آهي ته ”اهڙي ٻي آهي، اهڙي ٻي آهي ته مان توکي وٺي ڏيان“ مان چوندو آهيانس ته ”اهڙي ٻي هئي پر ٻلي ڪٿي وئي“ ڪنهن ڀروچ جي باري ۾ ٻڌل لطيفو ٿو ياد اچي ته ”ڪنهن ڀروچ کان پڇيائون ته پرڻيو آهين“ جواب ڏنائين ”ڀڄ ٻي گئي“ ته پرويز جي زال بنگالڻ آسا جهڙي پياري ڌيءُ پرويز کي نشاني ڏيئي ”ڀڄ ٻي گئي“ جيون ساڻي وڇوي ويو ڪهاڻي ختم. ”گن تي لينڊ ڪورٽ ٿي بند“ هاڻي وڻي ٿو چورا تاليندو، رن کي نه تت گهرجي نه سخت، مير عذب خان سخت گهرجي، ٽپو نه هوندو ته رن ته پڇندي، سنڌ ۾ قلندر جو لفظ ڀلائي طور ڪم اچي ٿو اڪثر چوندا آهن ته ”تو کي ڪا قلندر جي مار پوي“ سو هاڻي وڻي ٿو قلندر جون حاضرون ڀريندو ”ميرا پيار مجھي لوٺا دو“ هي بنا ناغي سڳو وٺي آهي، قلندر جي درگاه تي راتيون جاڳڻ هن جو علم مشغلو آهي، هي دعائن گهرڻ ۽ زيارتون ڪرڻ ۾ به وڏي مهارت رکي ٿو هي قلندر جي نگري تي ويندو ضرور آهي پر لوٽو ۽ تڏو ڪٿي قلندر جي ڌرتي ڪڏهن نه ويندو، مان به هن سان هر سال رجبي واري مهيني تي قلندر تي ويندو آهيان، هي نه رڳو قلندر جون گگهيون ڀريندو آهي پر سڄي سنڌ جي درگاهن جو پڻ ڀرجاري آهي، هي مون کي جمعي جي رات ڪنهن نه ڪنهن پاسي ساڻ ڪٿي هلندو آهي، موٽر سائيڪل منهنجي هوندي آهي ۽ تيل خرچ پرويز جو هلندو آهي، اسان هر جمعي رات ڪوٺڙي مان نٿو شاھ بخاري کان ٿيندا، گاجن شاھ مست ۽ اتان پوءِ ٻو نهر رحمان بابا وٽ ڪندا آهيون ۽ اسان سان اڪثر رشيد جملي به گڏ هوندو آهي، ”اڄ ڪلهه اتر ڪٿا لکان پيو ان ڪري به يا شايد جملي جي غير موجودگي سبب دل نٿي چاهي، جمعي رات ايندي ته پرويز اڳ ۾ ئي ڪن ڪٿائيندو ته اڄ جمعي رات آهي، ڪا به حرامبائي نه هلندي پاڻ کي نڪرڻو آهي ڏيوتي تي“ مان ڪتاب لکڻ جو بهانو ڪندس، ”ڏس ڀلر توکان سواءِ مزو نه ايندو“ مان سوال ڪندس ”ڪير ڪير هلندو“ چوندو ”تون ۽ مان“، مان چوندس ”جملي نه هلندو“ هي چوندو

ٻڌينس لوڻن جو پڪ جوڙو تي ڳڻي ڪئي هئي سو سونو ٿيڻي "پوءِ تون وڃ منڙو
 هلاڻ مون کي وري جملي ڪن سواءِ مزو ٿو اچي ڳڻي هجي مڙهي رسو هوندي"
 ٿيڪ آهي تون جملي منڙن سمن چٽو جي بهڻي ڪرڻي تي چ منڙ ڪيڙو منڙي
 گهر سهرل پيشو هوندي "اهو پتي منڙ نه ڪري سگهيو پوءِ منهنجي محبوب
 سئين موٽر سٽيڪل جو پگڙو هوندو رشي جملي پوين منڙ ۽ منهنجي پوين
 پوين نه سچي زندگي جملي موٽر سٽيڪل سڪي سڪيو نه منڙ سڪري سگهيس
 ٿين آئون آئون پر ڪيئي جملي رتوڻ ڪري ويون آهن جمع به آهن گهٽ به آهن به
 سڙو من ڪو چٽو ٿي. ان لاءِ تي پيا چون ڪيون ڏيون جملي رات تي پيا رهند
 وٽ حضري ڏيندي ٿي ڪٿه پوئتي آهي. اچي پڻگو ٿينديون آهن پر هه ٿي ويل
 مڙڪيت تلور تي سيرا پوري ۽ ملا پوڙا ڪٿي گهر موٽيا آهيون نيٺ نه اهو آهي
 رات ختم ٿيندي ۽ صبح ٿيندي ۽ منهنجو مڙڪيت تلور اصلي ملا پوڙو ڪٿي.
 تي لهر نه چين تي گرم گرم چنڊ جي سرڪڻ تي ڳڻو آهي

رشي جملي

گلن جي انهيءَ خوبصورت گلستاني ۾ هڪ گل خورشيد جملي به آهي.
 جنهن جو اسان پل ۾ "خو" ڪبي چيو آهي باقي ويهي رشي جملي به چيو آهي
 هن کي وري "بھائل جو نه پر ڳڻڻ جو" شوق آهي "هر شي اڳيئي ڪڏني، ويتر
 پٿرن گهڙي" هي ڳڻڻ وقت جنسي وات ڦاڙيندو آهي هر وقت واڳون، جيون
 وات ڦٽو پيو اٿس اهو منهنجي فرض ۾ شامل آهي ته مان جنهن به ايگريڪلچر
 ڪمپليڪس تي پنهنجي ٽاڪ سب رنگ پرگر تي اچان ته جملي جي ڪلي جي
 ٿري تي ٽونگو ضرور هٿان اڳ هلڪي اگر سان هي شرم کان پيشو ٿي ويندو
 هر مان جنهن چوندو آهيان ته "جملي چاچا کي پاڪي ته پاءُ يا ڪنهي ۾ هٿ
 وجهڻ جي ڪيائين يا چوانس ته "ڪيلي جي ٿري ته ڏي ته هي پنهنجي ڪيلي
 جي ٿري، ڏي اشارو ڪيو چيو ته "هي حاضر آهي ڪا، چوانس هي ته چوسڻ
 شي آهي، چريا جملي ڪٿيندا آيو چاچا پريز جو هڪ گراهڪ پرگر ڪٿيندي
 شڪايت ڪري ته "يار ونگي ڪوڙي هئي" ته مان چوانس "پرواه ناهي جملي ۾
 چڪ وجهو وات منو ٿي پوندو." گل حسن گل، اختيار ڏاڻي ۽ ساگر شاه کيس
 اهڙا ته سرسبز باغ ڏيکاريا اٿس جو هي سمجهي ٿو ته مان ضامن علي کان به
 وڌ ڳڻو آهيان سندس اواز پلو هجي يا نه پر سندس سوزمين پلي اٿس پر
 اچان غير آباد آهي پر جيڪڏهن مون کي مقاطعي تي ڏئي ته سرسبز ۽ آباد ٿي
 سگهي ٿي. هي مولائي انهيءَ راڳ جي چڪر ۾ ڪٿي پنهنجي ڳڻي نه ڦاڙائي
 ويهي هي سينهوچ يا پرگر وڃئون ڪو پيو صفو پاءُ نه ڪٿي ويهي. هي صفا
 واپان قسر جو ماڻهو آهي. "وانڙي ڪٿي مرون جي منهن" هن کي پنهنجي
 ولڪڙ مارائيندي شوق ڪيو پيشو اٿس سدائين ساڳيو سر وڇاڻڻ شروع ڪندو

مان هن کي پري پري کان چاهڻ لڳو آهيان هن به منهنجي من جو چور سڃاتو آهي. ”پڪري کي ماءُ کب تک غير منائيگي“ هي منهنجي ڳالهه مڃي ۽ ڪا تائائي وٺائي ته واقعي ۾ ضامن کي به ماري سگهي ٿو هاڻ جڏهن اسان هر جمعي رات تي پرويز سان گڏجي منهنجي موٽر سائيڪل تي بابا رحمان وٽ امير مهڪ جو راڳ ٻڌڻ ويندا آهيون ته هي رستي ۾ هٿ چراند ۽ اڳهاڙا چرچا به ڪرڻ لڳندو آهي. مان جڏهن کيس سٿرن ۾ هٿ وجهندو آهيان ته هي تنگر سيڪڙيندو آهي ۽ پوءِ جڏهن اڌ ۾ چرڪ پريندو آهي ته مان چونڌو آهيانس ته ”ڇڏ زورا ورا! باقي به ٿي وڃي“ برحال ”مان جنهن جي پويان لڳس ان کي پتو اهو منهنجو رڪارڊ رهيو آهي.“ منهنجي ڄڻ خدا ٻڌي هڪ ڏينهن مان کيس ڪلام سيکارڻ لاءِ جڳهه تي وٺي آيس. اسان هڪٻئي جو سٺو ساٿ ڏنو هن ڪلام پيش ڪيو ۽ مون هن جو دهل وڄايو، هي به ٻين وانگر آديشن ۾ پلس ٿي ويو جمالي سريلو آهي پر تال تي اڃان پورو نه آهي هي پروفيشنل نه آهي. هي مون کان به سٺو طبليجي ٿي سگهي ٿو بشرط هي مون کان به وڏي ڊولڪي نواز قاصر نواز جي حوالي ٿي ۽ ان جي استادي قبول ڪري برحال وري به منهنجي استادي ۾ سڪيل هي اڄوڪي تال اڳتي هلي ڪم ايندس ”اٺين سنگت ۾ طبلا، ڌڪو ۽ مٽڪا وڃندا رهندا ته دوئين ڊڪندي رهندي“ ۽ اٺين هي پي ۽ ماءُ جو ۽ اسان جو به شان وڌائيندو. بس رڳو هن جي پٺي ٺپي آهي جو هي روح کي راحت پهچائيندو رهي شل واجت وڃندا رهن.

پورل ظامن علي

وڏي مزي جي ڳالهه آهي ته هتي شاعري به اها ئي ڪئي ۽ ڳائي وڃي ٿي جنهن ۾ پورل جو فڪر ٿيل هجي ٿو اسان وٽ عظيم شاعرن ۽ عالمن جا ڪتاب چوڪري بازي جي چٽڪي ۽ مزي جي ذڪر سان ڀريل آهن. ڪيسٽ ڪلچر جي ڪيسٽي شاعرن کان سواءِ مهان شاعرن جهڙوڪ طالب مولا، کان وٺي استاد بخاري تائين، ديوان حافظ کان وٺي خرشحال خان خٽڪ تائين چوڪرن تي شاعري ڪئي آهي اهو ئي سبب پڻ آهي جو مارڪيٽ ۾ استاد منظور علي خان، مائي پاڳي ۽ عابده پروين جون ڪيسٽون گهٽ، جلال چانڊي، منظور صغيرائي ۽ شمن علي ميرالي جون ڪيسٽون هٿو هٿ وڪامجڻ ٿيون ڪشش، مڪي تين اين، مهرلا، ڌرتي، آواز يا سنڌ تي وي کوليو ته هر وقت پورل ظامن علي ٽپڙ جهڙو مائيڪ وٽ ۾ وجهو پيو ڳائيندو نظر ايندو. اهو سڪينگ جون سڪون لاهيندڙ ظامن علي جيترو SHO لال بخش ڏير کي پسند آهي شايد ان کان وڌيڪ مون کي پڻ پسند آهي. جڏهن آئون پهريون ڀيرو ڪنهن پروگرام لاءِ آغا ثناء الله راڳي جيڪو منهنجو مائيت پڻ آهي کي ساڻ ڪري ظامن کي بوڪ ڪرڻ لاءِ سندس پکرن سان مليس ته

انهن چيو ”ظامن هڪ ڪلاڪ جا 30 هزار وٺندو آهي“ مون کيس موت ۾ چيو ”ڇا ظامن ڳاڻڻ کان سواءِ سڄي جيج کي بهڻ به ڏيندو ڇا جو 30 جا هزار ٿو وٺي“ ۽ پوءِ مان پرويز جي سڀ رنگ برگر واري چوري وڌيڪ جعلي مان 100 روپين ۾ ڪم هلايو جيڪو شڪل توڙي راڳ ۾ ظامن کان گهٽ ڪونهي. واه واه ٿي ويئي، هي نه ٿورو ويئي پئي ته چڙهي ويٺو. ”جيڪو وهندو سر چڙهندو“ هوريان هوريان اچي پيو لائين تي اختيار ڏائي، گل حسن گل ۽ ساگر شاهه کان ٿي آيو آهي. باقي مرتضيٰ مشوري، صفدر صديقي ۽ منهنجو مڪمل سهڪار حاصل ڪري ته دٻي مار به ٿي اچي سگهي ٿو باقي سندس مرضي.

آڱهاري سواري

صبح جو ارلي مارشنگ واک ۽ هر جمع رات تي پرويز ۽ خورشيد جعلي جي پاڪرن سان پنهنجي پاڪ هيرو بائڪ تي حيدرآباد جي خالي رستن تي سڄي رات گشت ڪري رات کي ڪٿائي گهر موٽڻ مون لاءِ عيشتي آهي، ماضي قريب ۾ گلشاد چانڊئي ۽ محبوب سائين زبير لنڊ جي پاڪرن ۽ چمين ۾ هن بائڪ تي آڻ ڏئي منزل ڏانهن چڪندي ڪئي سفر ڪيا آهي، محبوب هئا گڏ نه ته ڪنهن کي گتي پئي آهي جو هن آڱهاري ۽ بي چئي سواري موٽر سائيڪل تي 200 ڪلو ميٽر سفر تي وڃي سگهي، صبح وڃي ۽ رات موٽي اچان ڪنهن کي خبر نه پوي هڪ هڪ ٿي اهي سمورا محبوب چڙيندا ويا، اهي محبتون محبتون هجڻون نه رهيون اهي چاهڻون دوستيون دليريون نه رهيون، زندگي موت جي قريب آهي پر وري به ڪوئي راڳي ضامن علي جهڙو نئون محبوب سائين درميان آهي ضلعت ڏني آهي ته مان تنهنجي پاڪر ۾ تنهنجي هن بائڪ تي ڊرائيور بڻجي تنهنجي رهيل سفر جا ٽڪ لاهيندس، اهو پير جو چچر ڏسون ته ڪنهن ٿو پنچر ٿي، ۽ جيڪي منهنجي رات ۾ منهنجي پنڌ ۾ منهنجي ٽڪ ۾ شريڪ رهيا تن کي منهنجو سلام.

پورلن جو ميڙاڪو

منهنجي پرين لاجپر خان جي شهر ٺٽي سر روڊ ۾ مرحوم ڪليريڊ غلام محمد لغاري هر جنس پرست پورل چوڪرن جو هڪ ميڙاڪو گهرايو هو جنهن ۾ اٽڪل پنجاهه کن چوڙن شرڪت ڪئي هئي. جن هڪٻئي کي پسند ڪيو هو ۽ هڪٻئي کي پنهنجي اندرئين دائري ۾ داخل ٿيڻ جي نيت ۾ ڏني هئي ۽ پوءِ جوڙا هڪ ٻئي سان هر آغوش ليا هئا. انهي محبت ۽ ميلاپ جي گڏيل مٿا سٽا جي راه ۾ جيڪي شامل ٿيا هئا اهو پڻ هڪ راز آهي تڏهن مون سان به هڪ پاڪر هو جو مون لاءِ ان وقت سڄي ڪائنات هو. مون کي خبر هئي ته منهنجي هن پراڻي سبب سموريون پلايون ۽ خريون به تيار ۽ برباد ٿي سگهن ٿيون، پر هن جي سڀڪس ۾ تازگي جي خوشبوءِ هئي. چنبر جي کلي چوٽ هئي، ڪليريڊ پاران هن پارٽي ۾

”ڪريو يا ڪرايو“ وارو ٺهراءُ پاس هو، فصل وائو رات ۾ لهيڻو هو پوءِ ائين ٿيو جو ٿيڻو هو هن ڏٺو ۽ عيوض به ورتو هن گهڙين جي موج ۽ عياشي کان پوءِ هن سڄي زندگي پڇتاءُ هو ۽ هو اڄ تائين مون سان نظرون نه آهي ملائي سگهندو ان واقعي کان پوءِ هو جڏهن به منهنجي هانن ۾ پاڪ ساز ٿي سٽو ۽ جڏهن اولهه نه هن جو وضو نه ٿيو ته به اٿڻ وقت منهنجي ڪاٻي هانن تي پنهنجي لڪيل نان، LAJBER کي ٽڪ هڻندو ويو.

نئون مال

صنوبر ۽ لاجپر جي سوٽ رحمت الله خان سان به منهنجي گهڻي لڳندي هئي، رحمت الله واحد ماڻهو هو جو منهنجي لائين جو هو، هن کي نبي سر روڊ جي بازار ۾ هڪ واپن ۽ گهڙيلن جو دڪان هو، هو بهترين واپ ساز هو، هن کي هتي مستقبل نظر نٿي آيو، هن جو من ڪراچي تي ڪڇيل هو، هي هر وقت ڪراچي وڃڻ جو سوچيندو هو، تڏهن هت هن جو ڪو خاص ڏٺو نه هو هي ڪجهه وقت ڪراچي ۾ به رهيو هو، هي مون کي چونڊو هو ته ”چوڪرا ته ڪراچي ۾، ڪراچي ته سهڻن جو سمونڊ آهي، هتي جا چوڪرا ته ڳڻي به پٿر سان ٿا اڳهن، ساڳياساڳيا چوڪرا ڪاٿي هاڻ ته اٿي ٿي اچي، مان جيستو وقت به نبي سر روڊ ۾ هوس هن منهنجون اهڙيون ڪيئي دعوتون ڪيون مون به هن کي حيدرآباد شهر جو نئون مال چڪايو هن جڏهن ان وقت جي منهنجي محبوب نظير هلال گجو ۾ هت وڌو ته مان ڏاڍو جذباتي ٿي ويو هوس، هن وٽ هڪ شايد گڏ بئنگهي هئي جو گجو مون کي اڪيلو ڇڏي هن جو ٿي ويو، مان پريس ۾ ڪجهه وقت ته پاڻ کي سنڀالي نه سگهيس ۽ پوءِ جڏهن مان هن جي معرفت گجو کي پهريون ڀيرو ڪاڌو ته سڀ پاڻ ٿي ليڪ ٿي ويو ۽ پوءِ مون محبوب سائين جو درجو گجو کان ڪسي لاجپر جي حوالي ڪيو ۽ ائين لاجپر منهنجو محبوب سائين بڻجي پيو.

نظير هلال (گجو)

نظير هلال (گجو) هي يادگيري آهي وڌيڪ يادگار نوعيت جي هڪ تعلق جي جو جنهن زماني ۾ منهنجي آغوش ۾ هو. هي رهندو ته اسان جي پاڙي وحدت ڪالوني ۾ هو پر اصل ڏاڍو مورو پل جي وچ واري ڪڇي جي ڳوٺ فتح محمد هلال جو هو. هاڻ مهراڻ يونيورسٽي ۾ سروس ڪري ٿو ۽ چار شوري ۾ ٿي رهي ٿو. ڪڏهن ڪڏهن کيس سلام ڪرڻ تي دل تي چوي ۽ جادو جهڙي تاثير جهڙو اثر رکندڙ نظير هلال جنهن کي پيار ۾ ”گجو“ ڪري سڏيو هو هي شيطان مون کي ته پڳوان لڳندو هو. ڪنهن زماني ۾ هن سان به منهنجي پريت رهي هئي، هي مون سان هانن ۾ ٻڌل تعويذ جيان ٻڌل رهيو. هي منهنجو فن ڏينهن ۾

منظور نظر هو. گجرو پنهنجي دور ۾ ڪنهن نهايت کان گهٽ ڪونه هو هي علم هوندي به ڪيڏو نه خاص لڳندو هو. جنهن کي مان پنهنجي زندگيءَ ۾ خاص اهميت ڏئي هن سان منهنجا سڀ حق ۽ واسطا قائم هئا هن سان سياسي، معاشي، روحاني ۽ جسماني سڀ سلسلا گڏيل هئا هي محبوب جي آڙ ۾ مون لاءِ زال ۽ مڙس به بڻيل رهيو هن جي ڏسڻ ۽ چوڻ ۾ چڻ ڪر چاندو هو جنهن لاءِ سان هلندو هو سا به واه جي ڏسڻ وٽان هوندي هئي. هي ڪنهن ڏيل وانگر نلندو هو هن جي شڪل صورت سٺي هئي هي رنگ جو مشڪي هو هي معصوم به هو، جنهن نهڻ کي وٺندو هو، هي مون کي به ڏاڍو وٺندو هو اهو سندس ذات جو ميگنيٽزم هو ته هي سڀني کي وٺندو هو اها هن جي رمز مون کي وٺندي هئي ڪنهن کي پنهنجو ڪرڻ ته ڪر هن کان سکي، ڪنهن جي دل ۾ هي پنهنجي جاءِ پاڻ ٺاهيندو هو مون هن سان زندگي جا 10 سال گڏ گهاري، هي انهي عرصي ۾ مون سان پاڇي وانگر رهيو هي منهنجي دل جي ڏيري ۾ بستر وچائي ستو مون هن کي گڏ زندگي جي سفر ۾ کنيو. مون هن کي سڄي سنڌ توڙي سڄي پاڪستان جو سير ڪرايو. اهي ڏينهن اسان دل کولي انجواو ڪيا سون مان سڄو وقت هن کي پنهنجي جهولي ۽ سيني سان لائي ويٺس. هي منهنجي ضرورت ۽ اهميت هو اسان کي هڪٻئي کانسواءِ سک نه ايندو هو اسان ٻئي هڪ ئي مرڪز هئاسون. اسان واري جوڙي جڳ مشهور ٿي. ٻن دوستن ۾ اهڙي گهري محبت وري ملندي، هي سڀني کان گرو کڻي ويو. سيڪس جو پورو نچوڙ مون کي هن مان ملندو هو گجرو مان منهنجو هر مطلب پورو ٿيندو هو اسان ٻنهي هڪٻئي مان گهڻو ڀاءُ ڪيو اسان پنهنجي خوشي لاءِ جئين ڪپي تيئن ڪيو، سيڪس کي نراڻ ڏيڻ لاءِ، نئون تجربا ڪندي اسان سيڪس جون سموريون حدون اورانگهي وياسون، ڪهڙي اهڙي شي آهي جنهن ۾ اسان ڪا ڪسر ڇڏي هجي هن پاڻ کي انهيءَ عمل لاءِ حڪم جو بنندو بڻائي ڇڏيو هو هي لڳاتار مون کي جنسي تسڪين ۽ مزي ماڻڻ لاءِ وٺل ۽ تماشو ميسر ڪندو رهيو اهو هن جي فن جو ڪمال هو. اهو هنر به ٿورن کي ايندو آهي. مان ان جهڙو ئي وڃان مسڪن ناهي. مان سڄي عمر هن جو ٿورائتو رهندس. جوڀن جا ڏينها گذري ويا باقي حوس باقي آهي اسان جدا ٿي وياسون پر آرزو ٻڌي نه ٿي آهي. هن تو مڙيج ڪئي ۽ هاڻ نيڪ نمازي آهي. ڏاڙهي رکائي منهن ۾ جهنگل کڻي پيو گهمي گجرو شاديءَ بعد مون کي گڏيو ئي ڪونهي. نه اهي اڳي وارا رابطا رهيا آهن ۽ نه ئي انهن رابطن ۾ ڪا خلوص جي چاشنيءَ باقي رهي آهي. ماڻهو جو من ڪڏهن ۽ ڪيڏي مهل ٿوريو کائي، ڪيئن ٿو کائي ڪجهه چئي نثر سگهجي.

زندگيءَ جي وروڪڙ سفر ۾ زندگي جو گيئر به بار بار بدلتيندو ئي رهي ٿو. مون پراڻا تعلقات چڻي ڇڏيا هئا ۽ نوان ايمان پيدا نه ڪيا هئا. جڏهن منهنجي دل ڏاڍي ويڙهي هئي يا ڪا نئين چيز ملندي هئي ته اڳتي جو ڪوڏي، جو ملهه به نه ڪندو هوس. هر پيري توڪو ڪاٺ ڪار پوءِ زماني مون کي هاڻ سڀڪاري ڇڏيو آهي. مون پنهنجي غلط پرڪ جو نتيجو به چڱو پوڳيو آهي پر هي دل جو معاملو آهي. هي منفرد چوڪرو هڪ بيٺاڪ، ذهين ۽ بافضيلت نوجوان هو. سندس شخصيت جي چوڌاري سونهن جي لات ڦرندي هئي. هن ۾ غير معمولي صلاحيتون هيون. هن جي ملڻ جو انداز مون کي ڏاڍو پسند آيو، هي صفا ڪچهري ملندو هو. هي مون وٽ مهيني پئي مهيني ڦيرو ڪندو هو. هي مون کي جڏهن پيرين پئي ملندو هو ته مان هن کي ڪڍي پاڪر پائي وٺندو هوس. هن جي پاڪر ۾ مون کي راحت ملندي هئي پوءِ جڏهن هن سان پيار جا پاڪر ۽ چمپين جي شفقت هلي مون کي محسوس ٿيو ته هاڻ هن کي گهڻو وقت پاڻ سان رکڻ ڪپي انهيءَ لاءِ مون کي چڱي محنت ڪرڻي پئي. هڪ رات جڏهن اڪيلي ۾ هن سان خيالن جي ڏي وٺ ٿي ته مون کيس چيو ”منهنجي دل ۾ ٽولا جاءِ آهي. مون وٽ ڇو نٿو اچين“ هن موت ۾ مرڪسي ڏٺو ۽ پنهنجي دل جو در کولي منهنجي چمن ۾ هلي آيو، هن جو چهرو ٻين خوبصورت چهرن سان ملي هڪ گل دستي ۾ سٺائجي ويو. هي سڀ کان منفرد گل جنهن جو نالو گل شاد هو. منهنجي ٿورن دوستن ۾ هي گلشاد چانڊيو پڻ آهي جيڪو ٻين محبوبن سان ملي هڪ محبوب ٿي اُڀريو. منهنجي گلشاد سان دوستي دل جي دوستي آهي، چون ٿا ته ”دوستي اها جو زال ننگي سمهي ته دوست هن ڏانهن اک به نه کڻي“ ”ڪاش! هن جي ۽ منهنجي زال به ساڳي هجي ها“ هي منهنجي هر منظر ۽ پس منظر ۾ رهي ٿو جيڪو شاد ۽ آباد رهي ٿو، سڪ سنگت ۽ پنهنجائپ ۾ هن سان ڪيشتي رس ڀريون رهائيون ٿيون، جنهن ۾ به پائي ڪرڻ جو موقعو به مليو. جنهن ۾ هن جا وارا نيارا ٿيا چڻي ڪٽ. ”بيبي شريني“ جو هي مؤس جيڪو صرف ڪٽي ڪاٺ تي ڀريل هو منهنجي دوستيءَ کان پوءِ هن جون پنج ٽي آڱريون گهه ۽ مٿو ڪڙهائي، ۾ رهيس. ڪي غلط راهون آهن جن تي مان هليو آهيان سيڪس جو پورو نچوڙ مون کي هن ۾ مليو، هي ڊبل شفٽ ڪندڙ ڊبلي ويجهڙ ڊرائيور حقيقت ۾ اورٽائيم ۽ ٽي اي ڊي جو پڻ حقدار آهي، پر جيئن ته ملڪ جو خزانو خالي آهي، تنهنڪري منهنجي پاران ملندڙ دود پتي چانهه جي ڪٽ ۽ پروڙيشني جي سبب رنگ سٺوچ تي فعال گذارو ڪري اسان دوستن کان ڪٽو ڪٽو رهندڙ خودسختا جلاوطن ٿيل اسان جو هي دوست گلشاد اڄڪلهه

اسڪرين آئوٽ آهي ڀڳون مٽيندڙ اها دوستي هاڻ پوئتي پئجي وڃي آهي
 بارڇوڊ ٻي دفائي جي ساڳيو پاڻي ۽ دوستي جو رشتو هلندو اچي. بنليل هوا
 جو اثر هن تي به ٿيو هي منهنجي پاڇي ۾ وهندو هو هينئر هن کي وجهه مليو
 آهي، پنهنجي شخصيت کي اپارڻ جو هي هاڻ پريس ڪلب حيدرآباد جو ملازم
 آهي، ۽ پريس ڪلب جي عهددارن، مهيش ڪمار، لالا رحمان سمون، خالد ڪرڪر ۽
 اقبال ملاح جي ڏينهن رات خدمت ڪري ٿو اسان ٻئي هڪ آهيون پر رڳو ٻڌڻ
 ۾ به آهيون هي هن جا پاڳ آهن جو سپڪر هن کي چاهي ٿو هي تسار ويجهو
 هو گهر جي به ته دل جي به، گلشاد اسان جي گهر جي فردن وانگر آهي. ڪجهه
 ماڻهن سان حال اورڻ ۽ خيال وٺڻ جو مزو ٿي ڪجهه ٻيو هوندو آهي، هي به
 مون کي حال پائي پڙائي سڀ ڪجهه ٻڌائيندو آهي. اسان جي دوستي جيئن پراڻي
 ٿيندي وڃي تيئن مڌ وانگر رڇي وڃي ٿيندي وڃي، هر آڇو تي مان سندس گهر
 ضرور ويندو هوس، منهنجو اڌ ڏينهن اتي ڪٽيو هو هن جي گهر جا پاتي به مون
 کان پردو نه ڪڍا هئا ته منهنجا گهر پاتي هن کان، هن جا ماءُ پيءُ به منهنجي
 ڏاڍي عزت ڪندا هئا. اهڙي طرح جيئن پوءِ تيشن اسانجا نانا پختا ٿيندا رهيا ٻئي
 هڪٻئي لاءِ لازم ملزوم هئاسون، هڪڙي کان سواءِ ٻيو هلي ڪونه ٿي سگهيو.
 ٻي ڪسواءِ هڪڙو نه اهو اسان جو مقدر هو اسان هڪٻئي کي چڱي نه پيا
 سگهون. اسان جي دوسي بدستور قائم هئي، هي اڪثر منهنجي ٿاڪ تي روح
 رهاڻ لاءِ ايندو هو هن سان رهائ ڪرڻ جون هوتل تي روز ڪي نه ڪي گهڙيون
 ملي وينديون هيون، هوتل تي ويندا به گڏ هئاسين ۽ موٽندا به گڏ هئاسين،
 دوستن جي دل ۽ منهنجي دل وچ ۾ هڪ ڏاڳو آهي. اسان جون دليون سٺي
 سٺي سان سبيل آهن، اهو سبب يا اهو ٿوپر بلڪل مضبوط آهي، اهو نه اڪلجي
 ٿو نه اڏڙي ٿو گلشاد جڏهن منهنجو منظور نظر هو تڏهن اسان جي جسمن مان
 هوا به پاس نه ٿيندي هئي، تڏهن مان کيس پنهنجي ”هڪ لاڙي دوست“ سان
 ملايو هو ان رات اسان ان جي قاهر آباد واري بنگلي تي ڊرنڪ به ڪئي هئي ۽
 رات گنجي سٺا به هئاسون هڪ ئي رات ۾ اهو ”مهان شاعر“ منهنجي هن دوست
 کي ايترو ته عظيم لڳو جو هن منهنجي روبرو پنهنجي عظمت خدا ڪارڻ کيس
 ائين چڱي تڏهن مون کي اپار گل جو هي بند ذهن تي تري آيو ته ”هي به انهيءَ
 جو ٿي ويندو جنهن وٽ بنگلا ڪارون آهن“ ان وقت مون کي ائين محسوس ٿيو
 جڏهن مون کي ”آڪاش“ تان زمين تي اچايو هجي. ان وقت منهنجي دل
 مون کان ”سوال“ ڪيو ڇا تون هن کي پنهنجي دل مان هميشه هميشه لاءِ
 ”بلاوطن“ ڪري سگهندي؟ مون هي جيڪا هڪڙي گڏ رکي هئي اوڀل سويل جي
 کير پيئڻ کان، هي لومڙي ان بگهو کان به وڌيڪ حرفتي نڪتي، پر ڪير
 ڪيئن به چوي يا مڃي هڪ ٻئي سان نانا جنم جنم تائين هلندا آهن.

منهنجي ڏهن ۾ ويجهڙائي ۾ ئي گذريل هڪ واقعو تازو ئي ڏسو آهي. اهو
ڪيترائي واقعا ۽ حادثا منهنجي لاشعور ۾ دفن ٿيل آهن. هي منهنجو هر خيال دوست
هوندو هو مونکي هن سان به ڏاڍو پيار هو اسان جي گهرائپ ڏيري ڏيري گهڻي وڃي
هئي. پنهنجي پنهنجي ڪرت ۾ مشغول سبب هڪٻئي شهر ۾ رهندي هڪٻئي کان دور
ٿي ويسين. انجو دڪ هن کي به هو ته لوهان مون کي به هو. پوءِ مون جيئون جي

فهرست مان هن جو نالو ڪٿي پڌرو هو. پر هن جي رات جي لست مان اڄ تائين وسري
نه آهيان سگهيو هڪ ڏينهن هي اوچتو بنا اطلاع جي اٿي ڪٿان اچي لتو هو تنهن
منهنجو گهر خالي هو گهر ۾ ڪير ڪونه هو اتفاق سان گهر جا پاتي پلهر ويل هئا. هي
سڄو وقت مون سان ويٺو رهيو منجهند جي مانيءَ به گڏجي کڏيسين. هي وقت سان گڏ
گهر جو ننڍي ۾ ننڍو پاتي هوندي گهر جو وڏو بڻجي ويو هو معاشري جي ڪيئي شديد
طوفان جي زد ۾ آيل ڪنهن ٻن جيان پتڪڻ لڳو هو زندگيءَ جي خاموشي ۾ ان موڙ
ني داخل ٿي چڪو هو کيس ڪنهن ساٿ جي شديد ضرورت هئي. هن جو مون تي
پروسو هو. هن دنيا ۾ جيڪڏهن ڪنهن کي هڪ ئي هملر ۽ همراز ملي وڃي ته
غنيمت آهي. هي ڪجهه پریشان هو پر پنڌي نه سگهيو ٻيهر اچڻ جو آسرو ڏئي ويو تي
چار ڏينهن کان پوءِ پلازه مل موٽي رهيو هوس ته وٽ تي هي گڏجي ويو لڳو پئي ته
منهنجي تال ۾ پيو آهي وجهه وٺي چيائين ”ٻڌ سڀاڻي رات جو مون وٽان گهران چڪر نه
هڻي ويجهان تو سان ضروري ڪم آهي. رات جي ماني به مون وٽ ڪٿيڪان اچيڪان
ضرور پر اڪيلو اچيڪان“ مون سمجهيو مون تي حير جو ڪم هوندو. مان پئي ڏينهن
رات جو ائين لڳي سندس گهر اچي لڪا ڪيو منهنجي در ڪوڪڙڻ تي جنهن لڪ لڪ
ٿي ته ڪچو پهريل هجڻ واري حالت ۾ هن در کوليو ۽ مون کي اندر گهرايو مان
دروازو پڪڙي اچي هڪ صوفي تي ويٺس. هن پوءِ پهرين درجو جو بُلٽ اندران
چاڙهي چٽو ”ٽرس“ ته مان پهرين پڪ ڪري اچان ته پر واري پيلو روڊ جي در جو بُلٽ
اندان ڏنل آهي“ هن پوءِ ورائندي واري در جو ڪڙو به اندران بند ڪيو. ”هائي ڪو اونو
نه رهندو نه ٿي ڪو بسترب ڪندو.“ هن چيو ”پهرين نيوڻ ٿي وڃي“ شراب جو آڏو آيو
پيگ ڏيو وسڪي جو هي بنا پائيءَ جي نيت هڪ ئي دڪ ۾ ٻي ويو پيگ تي پيگ
لهندو رهيو مون هڪ پيگ ٻيو پيگ ۽ پوءِ ٽيون پيگ پيتو. چين چڪين کانپوءِ چڻ
نشي ۾ اوت ٿي لڳس ڪجهري دوران سبڪ جي ڏي وٺ ڪيسون ته چيائين ”پيلي بلر
نه چالاه مون تي تنهنجا اڳئي ٿورا آهن جنهن زماني ۾ گهرج وقت منهنجا پائر ڪم نه
آيا هئا لائي تون منهنجي مند ڪئي هئي جنهن لاءِ مان اڄ تائين تنهنجو ٿورائتو آهيان“
مون چيو ”مونکي شرمسار نه ڪندو ڪم ضرورت وقت جيڪو ڪم نه اچي اهو دوست
نه آهي.“ جنهن هي لومشريچ پيو ڪري ته هن کي 35 هزار روپين جي سعفت ضرورت

هتي هي شرم کان گهري نه سگهيو هو مون کي ڪٿان خبر پئي مان پنهنجي جي پي
 ٻه من 33 هزار ڪيڙي کيس هٿ ۾ ڏيئي چيو ته ”ڪجهه نه چئيجان جڏهن ٿيندي ته
 ڏجهو نه ته پلجي ويجهو“ اڃا هن جو پيو مودو هو هن پنهنجا رهيل گهٻيل قرض لاهڻ لاءِ
 مونکي پنهنجي گهر سٽايو هو جيئن ”هٿ مون وٽ رهي پئو توکي ڏاڍو خوش
 رکندس“ پوءِ مون کي گمان ٿيو ته پئي ڪمري جي دروازي جي مختصر وٽي مان
 ڪرني هو سڀ لڦا ڏسي رهيو آهي. منهنجو انومان سورهن آنه صحيح هو دروازي
 جي انهيءَ مختصر وٽي مان ايندڙ روشني جي پٺيان سنس زال هئي. هن چڱي مان
 منهنجي ساري عمر جي اڃا ايمان نه لڻي هئي هن منهنجي سرور جي ساز کي چيڙي
 لڙڙ ۾ آندو هو منهنجا سمورا لٽا لٽل هئا. هن منهنجي ٽپڙ کي هٿ جي موٽ ۾
 جهلي چيو ”يار ڪيتو نه ڊگهو ۽ ٿلهو اٿس“ ”نظر لڳائيندين ڇا؟“ منهنجي چاهي تي
 مغرور مرڪ هئي اڃا ته ستو ڪريون يا ڪجهه ڏانهن لاءِ لڌو نه ڏيندين، ”ڪونه سنهالي
 سگهڻي چري“ ”ڇو نه تون سڀلين پيو؟“ منهنجي ڳالهه پي آهي ”اکين ۾ شرارت پري
 ۾ جي وٽي ڏانهن ڏسندي چيو مانس هن جي ڪيڙن واري مختلف طريقن مان اهو به
 مڪرو طريقو هو پوءِ مونکي خبر پئي ته مون کي ڇا ڪرڻو آهي. هي به هڪ ڦٽو هو.
 هن ننڍي کان پوءِ هڪ ڀيرو پنهنجي زال کي مون سان ملايو هو ۽ هن سان منهنجي
 راقبت ڪرائيندي جيئن ”هي آهي آغا قيوم لالي جنهن جو مان اڪثر رات جو توسان
 پڻ وقت ڏڪر ڪندو آهيان.“ پوءِ هن جڙ کي ٽپائيندي چرچي طور مون کي پٺايو ته
 ”هڪ رات قسمت ساڻ ڏنو ۽ ساڻ تي ڪاٿو رکيو، صبح جو اٿندي زال چيو ”رات ڇا
 ڪئي آيو هين“ مون کيس چيو ”چري رات نه مان ٿوري هوس، رات نه اونڌاهه ۾ لالي
 تنهنجا ڪم لاهي ويو“ هي پوءِ شرمائجي ويئي هئي. لوچتو لڏائي لڳي رات جو مون
 کي تڪليت وڃڻ جو خيال ٿيو جيئن ته اسان ڊرائينگ روم ۾ هئسئون ۽ پاٽ ويڃڻ لاءِ
 هن جي بيهڻ روم مان لنگهي وڃڻو پوندو هو هن جي زال مون کان پريون ڪندي هئي
 پر مان صفا شل اڳهاڙو هئس تن کي ڀڳڻ لاءِ مون ڪپڙا کنيان ته هن چيو ”ڪير تو
 ڏسي آين هليو وڃ“ مان ڪٿائيندي وري به هٿن سان پنهنجي انگ ڍڪي جڏهن هن
 جي بيهڻ روم ۾ ويس پر هتي ته قصو ئي لوڙ هو منهنجي ڏيهه حيران هئي مون جيڪي
 اکين سان ڏٺو ان تي مون کي اعتبار نه آيو. هونءُ مان تڪر شريف ماڻهو آهيان هڪڙن به
 عورت تي اڪه ميري نه ڪئي اٿس، مون عورتن ڏانهن گهٽ رخ رکيو ڇا، اهو گهٽ تياڳ
 آهي؟ ٿلهو پلنگ تي هن جي جڙو شل تنگي تي اونڌي سمهي پئي هئي تنه ۾ هئي يا
 ڇاڳ ۾ مونکي خبر ڪانه هئي پوءِ خبر پئي هوءَ تنه ۾ ڪانه هئي تڪليت جو لوڙو ٽاهڪ
 پيڙهي ٽلڙ تي وري روم ۾ آيس ته دل جي ڌڙڪڻ تيز ٿي ويئي هئي. چوڪري ته
 صفا ٿلهو ڪري چٽيو هائ پيو پلسو هو هر چيز جوڪي پئي هن جي چٽي ڏانهن گهروري
 نثر تن جا سمورا ڪپڙا لٽل اڳهاڙي چٽي بريد کان آجي ڦٽي پئي هئي ڦٽلاري ڏانهن

جيان ڪنهن درگاه جا گبذ پئي لڳا منهنجي نڙي خشڪ ٿي ويئي هن سوني گندي جي
 چيله سنهي سندس دلڪش ڪوري بدن جو جرين ڇڏي تي سيڪس جا اڪريل ڇڏ
 ڪشش جو ڪارڊ هئا اکين ۽ چپن تي مرڪ مان شيطاني پئي بکي. ايليس مونکي
 برگلائي رهيو هو هن جي انگ انگ کي ڏسي ڇڻ مون ۾ جواني وري موتي آئي هئي
 ڪيئي نه بي باڪ چوڪري هئي مان هن جي جسر مان لفت وٺڻ تي چاهي پر در چڱي
 ريت بند نه هو، ان لاءِ جگر کپي آخر دوستي جي نه پت رکڻي پئي مون دل ۾ سوچيو
 هي اهڙي ٺاهوڪي ۽ خوبصورت زال هوندي چوڪرن پٺيان پاڳل ڇو آهي؟ پاڻ سڌي
 شده هوندي اوطاق ۾ مون سان ورتو ويٺو آهي ۽ سندس زال بيد روم ۾ شل تنگي ۽
 اڪيلي ستل آهي. پنهنجي زال وٽ به نٿو وڃي اوطاق ۾ مونکي ويهاريو ويٺو آهي
 مون ٻٽو هونءَ مڙس گهر ۾ زال سان نٿو سمهي هي ويهائي سان پڪ وجهي سمهي ٿي
 ۽ وڙ کي ساري رات ساري تي هن چشي ۽ ڪواھ مان، اڃايل هوندي به با پائي پئي
 جڏهن واپس وڃڻ لڳس ته هي اوچتو ڪمري ۾ داخل ٿيو مون جي دل جي ڌڙڪڻ هن
 جي ڪمري ۾ گهڙڻ شرط تيز ٿي ويئي هئي گويما مان ڇڻ امتحان هال ۾ ڪاپي ڪٽي
 سڳ سوڌو پڪڙيو ويو هجان، مان گهٻرائجي ويس ڪاروڪاري اصل ۾ پروڇن جي به
 رسر آهي. چون ٿا ته 12 مهيني بڙوي کي به غيرت ايندي آهي. هن ڏسڻي آڱر کي آڱري
 سان ملائي هٿ کي هلائي ڇڻ چونڌو هجي ته واھ جي آهي، آغا سوچين پيو ته موري
 هجي ها ته رڪارڊ ڪريانس ها. مون کلي دل سان داد ڏيندي چيو ”ميچو مراد آهي“ پر
 هن منهنجي مڪمل سهڪار جي خاطري ۽ ٻاهر ٻاٽ نه ڪيڻ جي خاطري تي چنهڻ
 ٻوڙڻ جو سرپرائيز ڏنو. پوءِ ڇڻ منهنجي لائري لڳي. هن مهمانوازي جا شرط پوري
 طرح بجا آندا. هن مون کي اشارو ڪندي بيد تي اچڻ لاءِ چيو هن جا لفظ مون لاءِ ڇڻ
 حڪم هوندا هئا. هن منهنجو هٿ جهلي ان جي ران ڏيئي سينڊوچ سيڪس جي
 فارمولي تحت هڪ ئي روم ۾ هڪ ئي بستري تي ٽٽي چٽا پائيرا ٿي گڏ ستائون ست
 لائين ۾ تي جسر پيخود جو در پرچي هڪ ئي ويا. ڊبل پروگرام ٿيو وٺرائي پروگرام
 انهن ٻنهي شغلن ۾ شامل ٿيس اڳيان به لال ته پويان به لال انهيءَ بلال وچ ۾ ڇڻ پروڇ
 جو سينڊوچ بڻجي ويس اها سيڪسي ڀارتشپ هئي ۽ اونوشپ پڻ مون ڏٺو هو
 خاموش اڪيون چنبي رهي هئي هن جي ليکي ته مان سمجهان پيو ته هو نند ۾ آهي
 جنسي عمل دوران هن جي گيت ٻڌائي پئي ته هو جاڳي پئي مان مسلسل چئن جو
 ورجاء ڪندو رهيس مان هن جي ٻوٽيل اکين جي چمي ورتي ته هن فري اک کلي
 وري ٻوٽي چٽي اها اک چنپ ۽ چمي ڇٽ هلندي رهي هو پنڪيون کڻي رهي هئي مان
 هڪ نئين تجربي مان لنگهي رهيو هوس. فرانسيسي لڊيا بلرچ سٺو چيو هو ته ”زمان
 رات جو نالو نه آهي جا عورت يار سان گذري ٿي، پر ان ڏينهن جو نالو آهي جو هو،
 مڙس سان گذري ٿي.“ عورت پيو. سڀ ڪجهه برداشت ڪري سگهي ٿي پر نئين

جوانيءَ جو جوش ۽ آهنگن جو ميسرجڻ سهي ٿي سگهي. هو سمجهي ويٺي ته هن جي مڙس جي مرداني طاقت ختم ٿي چڪي آهي ۽ هي پنهنجي اجهل لنگن کي جهل ڏئي نٿو سگهي. مڙس پر ڪجهه به نه هو جو هو ٽائيو ٺاري هن کي راضي رکڻ لاءِ ۽ هن جي نالهه کي ٺارڻ لاءِ ڏيندو. مرد گهرجي مڙس جيڪڏهن زال کي مطمئن نٿو ڪري سگهي ته زال کي حق آهي ته جيڪي چاهي سا پنهنجي مرضي موجب ڪري هڪ شادي شده عورت جنهن جو مڙس به روبرو هو کيس فيليڪيٽ چاهي سان ٽالو ڪولڻ جي اجازت ڏئي. مڙس جي رضا منديءَ سان ڪنهن اوڀري مرد سان هبستر ٿيڻ لاءِ سندس حاصري ۾ بيدروم بستر جي راند ڪرڻ اهو آهي جنسياتي انقلاب! هن جي اعتبار لاءِ ڪنهن ٺهتي جي ضرورت ناهي. مڙس آڏو زال جي توهين ٿيندي رهي. بيهودگي رندي کان به چڙهي ويٺي. مان ايمان ٽئين پيڊ تي لٽيو پيو هوس ۽ لنت وٺي رهيو هوس. هروڻ به چور ايل مال ۾ چشڪو وڌيڪ ٿيندو آهي. دل ۾ سوچيو ڪر الله توهان رهجي ايندي پوءِ جنهن مان لطف جي چوٽي تي هوس ته هن مون کي ٽانڊا ڏيئي ڇڏيا ٺوري ٺوري ڪيڏو ڇڏي سو پڪ هئي ته پڪ اب سٺي ٿيندي پوءِ کيس خوب لٽيو لٽي موج آخر ٽڪي. نيٺ ڇئين بجي ڪلاس پورو ٿيو ۽ ڪيل ختم ٿيو اها رات ڏاڍي ملهائڻي هئي. مون پنهنجو اچڻ سڃاڻو سمجهيو. انهي جي زال سان سهي رات گذاري ڄڻ نئين جواني ماڻي، هن جي نفس کي به ٽنهن اولر آيو جنهن هن پنهنجي زال کي مون سان هبستر ٿيندي ڏٺو. ايتري رنگيني ۽ خوبصورت احساس شايد ڪنهن به ناهي. وسري سگهيو ان رات مون هن کي ٺٽ ڪرايو ۽ هو ان تي ايترو هري ويو جو روز فرمائش ڪرڻ لڳو. مون کي چوڻ لڳو هو چوي ٿي ته ”دوست کي چئو ته هو مون سان ملندو رهي سندس قرب واري ڪچهري مون کان وسري ٿي.“ پوءِ اهو ڄڻ روز جو معمول ٿي ويو. مان ڪنهن ڪنهن فرصت ملڻ تي هن جي گهر ويندو هوس. اهي ملاقاتون ڪنهن اڌ رات جو ته ڪنهن اُسر جو ٿيون. هو منهنجي دل جو طبر بڻجي ويٺي. ان وچ ۾ منهنجي گهرائڻ ڪافي وڏي ويٺي سڄيون راتيون گڏ سهيا پيا هوندا هئاسين پر هو اڄ تائين لوڙهو لٽاري ڪانه آئي. اهڙي دوستائين محفلن جو سلسلو هڪ سال هليو. اهڙي ريت هن جي غير آباد زمين ۾ منهنجي هر سان هڪ گل ڦٽي هي جوو جو ڦٽل منهنجي پوکي لڻن کان پوءِ بهانو بڻائي زال کي منهنجي سپرد ڪري بدلي ۾ پيو. ڪجهه وڻڻ چاهيو ٿي، هن هڪ ڏينهن آخر چيو ”اٿئي منظور“ مون چيو ”نامنظور“ ٻئي جي رڻ جو چور ٻئي جي چوري ته صحيح سمجهندو آهي پر پنهنجي رڻ جي چوري برداشت نه ڪندو آهي. ان رات کان پوءِ هو مون کي وري نه مليو ۽ اها مهر گهڻو وقت نه هلي. بهرحال سلسلو نٿو ڪونهي وري جهڙوڪا مينهن ٽٽوڪا پائي. بس اهو هڪ زندگيءَ جو حادثو هو هن کي اڄ به اها خاطري آهي ته اها ڳالهه مون ڪنهن سان نه ڪئي هوندي. مان اڄ به اهو سوچيان ٿو ته اها عورت ڪيڏي نه عظيم هئي، جنهن پنهنجي مجازي خفا جو حڪم مڃي ابليس ٿيڻ جي اعتقالي کان پاڻ کي بچايو يا اهو حڪم مڃي هن اهو ڪبيرا گناهه ڪيڏو خفا معلوم.

ڪو زمانو هو جنهن حيدرآباد جو شهر سياسي، سماجي، تعليمي ۽ ادبي سرگرمين جو مرڪز هو، ان زماني ۾ ساهتڪارن، سچاڻ ليکڪن، انقلابي، سياسي ۽ صحافين لاءِ معتبر پيشڪ هئي آگر جنهن جو روح روان هو سائين نبيڪ محمد شاه، سنڌي ڪيتر جي هي تاريخساز شخصيت ”بابا آگر“ جا ادبي حلقن ۾ نثار حسيني جي نالي سان ڄاتي سڃاتي ويندي هئي، هي ناميارو ناٽڪ نويس جو قليچ سنگت جو ڪرتا ڌرتا به هو، دراصل پبلشنگ جي دنيا جو به تاج بادشاهه هو، آگر پبلشنگ ايجنسي جي آفيس جي چائٽ اسان لاءِ ڪنهن مقدس درسگاهه جيان هئي، حيدر چوڪ کان عبرت اخبار جي آفيس تائين ويندڙ اهو سٺو رستو جنهن تي آگر واقع هئي، اسان لاءِ چڻ جنت جو رستو هئي، سنڌي ادب جي هي قبله اول عظيم درسگاهه اسان ساهتڪارن لاءِ هڪ پناهه گاهه هئي، جتي سڄي سنڌ ۽ هند جا اديب پنهنجي ادبي اُچ اجهائڻ ڪاڻ ايندا هئا، هي آستانو جتي علم جا پٺير اچي ويهندا هئا، جو صحيح معنيٰ ۾ سوجهه پرجهه رکندڙ انهيءَ ادبي برادري جي گهڻاڀي جو مضبوط پليٽ فارم هو، آگر منهنجي پناهه گاهه به رهي ته منهنجي ادبي اوسر ۽ پذيرائي جو سبب به، جتي لاتعداد اديبن، شاعرن، ڪهاڻيڪارن، دانشورن ۽ نقادن سان ڏيٺ ويٺ ٿي، اها ساهتيڪ ناٽن واري سلسلائي اڳتي هلي هڪ مضبوط شخصي دوستي ۾ بدلجي وئي آگر هميشه ياد رکڻ جهڙو ادارو آهي هتي گهاريل گهڙيون منهنجي زندگيءَ جون اصول گهڙيون هيون، مان هاڻ پنهنجي وجود ۾ ويائجي ويل آگر ۾ گهاريل انهن پلن ۽ لمحن کي ڪٿان آڻيان، سڀني لاءِ پريت ۽ پيار رکندڙ سائين نثار حسيني چڻ پارس هو، هي جنهن کي جهونڊو هو اهو سون بڻجي ويندو هو هن کي جتي به فن ۽ حسن نظر آيو، هن ان کي پنهنجي پيار سان پنهنجي آگر جي گلدستي جي سونهن بڻايو، هن مون کي به پنهنجي دل جي فرست ڪارنر تي رکيو، مان ۽ نصير مرزا چڻ هن جي وجود جا ذرا هجڻ، هن جو نمائڻي پري انداز ۾ ملڻ، هن جي پاڪر جي هڪڪار، هن جي سلهن جي خوشبو ۽ هن جي سادگي پري گفتگو واري تصوير اڃان مون کان وسري نٿي ۽ آگر جا اهي اصول ڪردار نصير مرزا، زيب نظاماڻي، اسرار شلم، عزيز گرهانگ، زوار نقوي، عابد مظهر، علي بابا، عرفان مهدي، وفا رضا بلوچ، پروانو سيوهاڻي، رياض ميمڻ، جاويد عزيز ميمڻ، آغا سعيد، نور محمد پٽي، لياقت رضوي، طارق عالم، ابڙو ۽ مرتضيٰ سيال. آگر جا اهي علم ادب جا چراغ ۽ ڏيٺا جت به جنهن به روپ ۾ ٻرندا آهو آگر جو ئي تسلسل هوندو، پل سائين نثار جي وٺي کان پوءِ سندس

جاوڻشين جلود نثار يتيمر بڻجي ويو هجي ڀل سندس وٺي زيب نظاماڻي بيوه
 ٿي وٺي هجي، ڀل آڱر ۾ آڱرين جي وجود جو مليو به باقي نه رهيو هجي، ڀل
 آڱر جي انب وٺ ۾ هاڻ نئون ڀور به ٿيندو هجي، پر جيستائين حيدر چوڪ تي
 سائين نثار حسيني جا اهي هٿ دعا لاءِ کڇيل رهندا، تيستائين آڱر ۽ آڱرين جو
 وجود منجهي نه ٿو سگهي ۽ نه هي آڱرين جو آڱر ڪڏهن ختم ٿيندو.

هر ڀل دل جي سوکھڙي تي آس وهي ٿي آڱر جي

اداس موسون جي ڇهن مٿان

منهنجي ڪوٽا - لالي، ڪي لائي ڇڏجو

لالِي ڪتابي سلسلو

اسان وٽ ٻارائي ادب تي تمار گهٽ ڪم ٿيو آهي، آڳي ٻارن جا سٺا
 ڪتاب ٻار جي تربيت ۾ اهم ڪردار ادا ڪندا هئا، ٻارن لاءِ مطالعي جو هڪ خاص
 ذوق پيدا ٿيندو هو، ٻارن ۾ پڙهڻ جي عادت به ختم ٿيندي پئي وڃي، پر اڄ جي ٻار
 کي ان حوالي سان ڦٽل ڪرڻ ڏکيو ڪم آهي. اڄ جي دور ۾ ٻارائي رسالي جو ڪو
 به تصور نه رهيو آهي، ٻاراڻو رسالو هاڻ محض هڪ خواب بڻجي ويو آهي، دنيا
 انٽرنيٽ جي دنيا بڻجي وئي آهي، اڄ جو ”من پسند گليمر“ جي دنيا جو ٻار پنهنجي
 بليڪ ائيڊم وائيت درسي ڪتابن کان گهڻو اڳتي نڪري چڪو آهي.

هي وڊيو گيمز ڪيڏن، ڊش اينٽينا ڏسڻ، ڪمپيوٽر ۾ مڱڻ ۽ چيٽس جي
 ريمورڊ ۾ مصروف ۽ گر آهن. جديد مشيني تبديلي جي ٽڪڙي اثر سبب،
 خلائي مخلوقن ٻار بڻجي ويو آهي. ان غير فطري ٻار کي هاڻ فطرت ڏانهن
 واپس موٽائڻ ناممڪن آهي، ۽ ناممڪن کي ممڪن بڻائڻ لاليءَ جو ئي ڪم آهي،
 ڪنهن به ڪم ڪرڻ لاءِ هڪ اعتماد گهرجي. لالي اڄ به اها وڃايل واٽ سنواري
 سگهي ٿو ٻارن جي هڪ انوکي دنيا آهي، ٻارن جو هڪ سڄو ٻاراڻو ڪلچر آهي
 ٻارڙن جي نازڪ جذبات کي لالي چڱي ريت سمجهي ٿو. لالي، آسي واري
 ڏهاڪي ۾ سنڌ جي تهذيبي ۽ ثقافتي ٻوليءَ ۾ ٻارڙن جي ذهن کي وسيع ڪندڙ
 هڪ منفرد رسالو هو، جنهن ٻارن کي هڪ سٺو ماحول ڏنو. ٻارڙن لاءِ شايع ٿيندڙ
 ان واحد سلسلي وار رسالي ”لالِي“ سنڌي ٻارائي ادب کي هڪ نئون موڙ ڏنو.
 ان ڳالهه کي ويهارو سال گذري ويا آهن، سنڌ ٻارائي ادب ۾ اڄ به لاليءَ جا پاڇا
 نظر اچن ٿا. اڄ به مون کي ڪيترائي اهڙا ڪامورا ملن ٿا. جن ڪچهري ڪندي
 پٽيڙن ته هنن ٻالڪن واري زماني ۾ لالي رسالو پڙهيو هو. ابتدائي اسڪول واري
 زماني ۾ اردو جو ٻاراڻو ادب اسان لاءِ زندگيءَ جي وڻندڙ وندو بڻجي ويو هو.
 تنهن وقت اسان جي ڄمار جو ٻار پنهنجي مادري ٻوليءَ جي درسي ڪتابن

ڪانسواءِ ڪنهن ڌاري ٻوليءَ جي ادبي ڪتابن ڏانهن ڪو ڌيان نه ڏيندو هو. پر منهنجا ويچار پنهنجي ڄمار جي چوڪون کان اڳي ۽ اسريل هئا. اهڙي ريت مان ترڪ سرگرم ۽ پرجوش بڻجي ويس. هوريان هوريان منهنجي ويچارن جي واڌ ۽ اوسر ٿيندي رهي. پندرهن ورهين جي ڄمار ۾ مون علي بابا چاليهه چور، چار درويش، حاتم طائي، الف ليليٰ ۽ امير حمزه جهڙا داستان پڙهي ڇڏيا. اهي اڌندڙ ڪٽولن واريون فرضي ڪهاڻيون ايتريون ته اثرائتيون هيون جو سچين جو گمان ٿيندو هو. آکاڻيون ڏاڍيون سٺيون هونديون هيون سو مان ٻارن کي پڙهي ٻڌائيندو هوس. منهنجي ارد گرد سدائين ٻارن جو هجور اچي مڙندو هو. ٻارن سان منهنجي وري گهڻي پوندي هئي. منهنجي سدائين ٻارن سان محبت رهي آهي. سنڌ ۽ سنڌ جي ٻار سان مونکي بي پناهه پيار آهي. ٻارن سان مونکي بلڪل ٻه رڻي پوي ٿو، منهنجي اندر ۾ هڪ معصوم ٻار ويٺل آهي. منهنجي اندر جو هي ٻار ڏاڍو شوخ ۽ شرارتي آهي. اهي ٻار ته آخر وڌا ٿي ويا پر مان اڃان ٻار رهجي ويس، پاڻ مان وڏو ٿيو ٿي نه آهيان يا عمر ۾ وڏي به اڃا ٻارڙن جيان نادان آهيان. اهڙي ريت زندگيءَ جي اوائلي ڏينهن ۾ ٻاراڻي عمر کان وٺي نفسياتي لڳاءُ سبب مون ڪتابن تي ٻين شين کان وڌيڪ ترجيح ڏني. مان جڏهن ننڍو هوس تڏهن ”نونهل“ ۽ ”بچون ڪي دنيا“ منهنجا من پسند ڪتاب هئا. تن ڏينهن ۾ سواءِ ”گل ڦل“ جي سنڌي ۾ ٻارڙن لاءِ ڪو معياري رسالو نه هو. ٿورو پوءِ هلال پاڪستان اخبار پاران محمود يوسفائي جي سرواڻي ۾ ”گلن جهڙا ٻارڙا“ جهڙو رسالو آيو، ان زماني ۾ اخبارون ۽ رسالا استالن کان اڳ ريلوي اسٽيشن تي ملندا هئا. هي شمار تائين ٻارن جي فائدو حرام ڪندڙ هن رسالي کي پوءِ لکي ڪنهن جي نظر لڳي ۽ هي پنهنجو وجود وڃائي ويٺو. ”لالِي“ جو پنڌ اتان شروع ٿئي ٿو جتان ”گلن جهڙا ٻارڙا“ در ڏنر، اگر جي ڪال ڪوٺڙي ۾ لالي کي جنم ڏئي آغا قيوم لالا مان لالي بڻجي وڃي ٿو. لاليءَ جي آبياري ٿئي ٿي ۽ لاليءَ جي مهاندا وڌڻ لڳي ٿي، سنڌ جي ادب جي زمين ايتري فرخيز هجي ٿي جو ان ۾ جيڪي به پوکجي ٿو اهو سٺو ڪڍي ٿو. منهنجو ادبي مزاج ننڍپڻ کان ئي هو، مون سنڌ جي ٻارڙن جي بنا ڪنهن فرق جي وڏي خدمت ڪئي، مان پنهنجي زندگيءَ جا قيمتي سال ۽ پنهنجا سمورا وسيلا لالي تي صرف ڪري ڇڏيا. ٻارڙن جي ادب جي واڌاري لاءِ مون ڏاڍو پاڻ پتوڙيو. لالي رسالي ۾ گهڻي نواڻ هئي، دلچسپي هئي ۽ معيار هو. جنهن هن کي ٻين ٻارن جي نڪرندڙ رسالي کان ڪافي ميوو ۽ اڳڀرو ڪيو. هي مهيني سر مهيني نڪرندڙ پرچو، سچو مهينو سڪندي گذرندڙ انهن ٻارن جي چُوس جو ڦل هو، جنهن سبب هي ورهين جا ورهيه هليو اهو لاليءَ جو اوج ۽ ڀاڳ هو. اها منهنجي ٻاراڻي ساعت سان گڏ

منهنجي پڻ سوچ هئي. ٻارن جي جماعت بندي به ٿي. لالي ٻانگ سنگت به جڙي هن نظير ۾ پيرين آگهاڙا، انگ آگهاڙا، پيت بکيا ٻار به هئا جن ڪنهن به خوبصورت رانديڪن سان راند نه ڪئي هئي جن هيٺ پيڙائن، تڪليفن ۽ ڏکين جي رانديڪن سان راند ڪئي هئي. منهنجا آهي نيڙا معصوم ساڻي لاليءَ جا اضافي هٿ هئا. مون انهن جي ميرن هٿن ۾ سندن ٿي تصويرون وارا، پيارا، خوبصورت ۽ رنگين ٽائيٽل وارا لالي جا رسالا ڏنا. جن پنهنجي بيڪٽ مٺي ۾ وڌندڙ اضافو ڏسي ڏيري ڏيري لالي کي سڌ جي واهڻ واهڻ ڳوٺ ڳوٺ ۽ شهر شهر ۾ هڻڻ هٿ ڪبي، تڪڙي وڪري ۾ لالي رسالي کي پنهنجو مٺ پاڻ بڻايو. لالي انهن ٻارڙن جي چپن تي واقعي لالي ثابت ٿيو، لاليءَ جي اهميت ۽ اثر کي نظر انداز ڪندڙ استادن لاءِ، جڏهن لالي واڌو ڪمائي جو ذريعو ثابت ٿيو ته، لالي، ڪي جي کان ڪاليج تائين جي سمورن شاگردن لاءِ درسي ڪتابن سان گڏ سندن پستن ۽ ٿيلهن ۾ لازم ملزوم بڻجي پيو، انهن استادن جي محبت ۽ شاگردن جي چاهت سان لالي محبوب بڻجي اسڪولن ۾ پهريون يا آخري پيرو مائيو لاليءَ انهن پئسن جي هر ڪيل، پيت بکين ٻارن ۽ انهن استادن جيڪي واقعي ٿي وڏا استاد هئا جو پيت ته پيرو ۾ منهنجا ڪيسا هميشه لاءِ خالي رهيا. منهنجي ذهن ۾ غربت بابت اهو تصور آهي ته هو ڄاڻي ٻجهي ڪنگالپڻو گهري وٺندو آهي. مالي مشڪلات سدائين لالي سان ساڻ رهي. هن راءِ ۾ ڪي ٿورا ڪي رندا روڙا آيا هئا پر انهن جي ڪا معنيٰ ڪانه هئي مان چڱي هلندي پهچندي وارو مائٽو هوس سو، هڙان وڙان ڪري به هن قافلي کي پئي هلايو. جڏهن لاليءَ جو ڳائيتو هڪ هزار کان وڌيڪن هنڌن جي تقاضن تائين پهتو ته هن مقبول رسالي لاءِ ڊاڪٽر نجم عباسي کان امر جليل جهڙو مهان ليکڪن جو ٻارن لاءِ ڪهاڻيون به اچڻ شروع ٿيون ڊاڪٽر نجم عباسي مونکي ڏاڍو پائيندو هو. مان لالي جي هر نشين پرچي جي پهرين ڪاپي سوکڙي طور سڀ کان اڳ کيس پهچائي ايندو هوس. اڳوڻي گورنر دائود پوٽي جي ڪوششن سان لاليءَ PIA جي پرواز ۾ مسافرن ٻارن لاءِ لازم سوکڙي پڻ بڻيو. هندوستان سنڌي ليکڪ پرڪاش جي اڳواڻي ۾ لالي انڊيا ۾ به پيو جنم ورتو لالي يار محمد ملاح جي پاڻ جي ڪوشش سان يوڪي به پهتو لالي جو 50 کن ڪاپيون پاڻ نظير جوڻي ڏانهن جدي سعودي عرب پڻ سڀ کان اڳ روانو ٿينديون هيون. سنڌي ادبي حلقن ۾ منهنجي ڄاڻ سڃاڻ لالي جي ڪري هئي. ”لالي“ تخلص ۾ هڪ عجيب ڪشش ۽ پنهنجائپ هئي، جيئن نالي جو نشين تخلص جو به مائٽو جي سپاءَ ۽ حلت تي اثر پوندو آهي. جڏهن انڊين ليکڪ ليچمن ڪومل پهريون ڀيرو نثار حسيني جي عشق ۾ سنڌ آيو ته اگر ۾ مون سان ملي ڏاڍو متاثر ٿيو ۽ پوءِ هو

اڪثر ايندو رهندو هو هڪ ڏينهن مونکي چوڻ لڳو لالي، منهنجي زال گهريءَ خواجه غريب نواز اجميري جي عقيدت مند آهي. مان کيس چوندس خواجه کان دعا پئي ته مونکي تو لالي جهڙو پٽ ڏي. جي پٽ ڄائو ته مان ان جو نالو لالي رکندس ٻن ڏينهن کان پوءِ ڇهن سالن بعد خواجه غريب نواز لچمڻ جي زال گوپيءَ جي دعا ٻڌي ۽ کيس پٽ ڄائو ۽ لچمڻ وچن مطابق ان جو نالو لالي رکيو جو اڄ ماشاء الله منهنجي وڏي پٽ شاه رخ جي عمر جو آهي مون لاءِ شيخ اياز پنهنجي آئوگراف ۾ لکيو هو ته ”ڪهڙو ٻار لاليءَ سان ڪٿي ڪري سگهندو؟“ ٻارن لاليءَ سان ڪٿي ته ڪانه ڪٿي پر لالي ٻارن سان ڪٿي ڪري هليو ويو مان ڪجهه وقت ٻاراڻي ادب ۾ جن بڻجي آيس ۽ پوءِ دونهون ٿي گر ٿي ويس. لالي ته لالي هئي نيٺ ته لهي هئي هاڻ تو سوچيان لالي نه ڇڏيان ها. سنڌي ٻار اهڙا ادبي پتير نه ٿين ها جهڙا هاڻ آهن مان وعدو ٿو ڪريان جيڪڏهن مان اڃان زندهه رهيس ته مان پنهنجي اندر جي معصوم ٻالڪ کي زندهه رکڻ لاءِ ۽ ٻارن سان ٻڌي ڪرڻ لاءِ هڪ ڀيرو ٻيهر ڪاٻي لالي کڻي ضرور ايندس. جنهن جو رنگ ڪجهه نه پر هميشه پڪو ۽ ان متڃندڙ هوندو.

دل وراڻو دوست سين

مان دوستن جون آکاڻيون لکڻ ٿو چاهيان، دوستن جو ذڪر نه ڪندس ته منهنجي زندگيءَ جي ڪهاڻي اڌاري رهجي ويندي. آپيپيتي جيڪا جڳ بيتي جي علامت پڻ آهي. آتم ڪٿا جو واسطو بنيادي ريت فرد سان فرد جي اردگرد جي ماحول جي واقعن ۽ ڪردارن سان آهي، ماضي جون ساروڻيون جن ۾ ڪيتريون ئي وابستگيون لڪل آهن. هي سڀ منهنجي پنڌ جا خاموش تماشاڻي ها. منهنجي زندگيءَ ۾ آيل ننڍو توڙي وڏو ڪردار منهنجا اثاڻا هئا، جيونيءَ ۾ دوستن جو اهو ذڪر ان ڪري ڪيو اٿم جيئن خبر پوي ته زندگيءَ جي ڪهڙي موڙ تي ڪير ڪير آيو، ۽ ڪهڙي ۽ ڪهڙن دوستن جي صحبت حاصل ٿي. هي ڪتاب منهنجي يادگيرن ۽ منهنجي دوستن جي شخصي خاڪن تي مشتمل آهي. هي آتم ڪٿا مون اڪيلي جي آتم ڪٿا نه پر انهن دوستن جي به آهي جيڪي هن ۾ شامل آهن. منهنجو عشق منهنجو پيار منهنجي چاهنا، منهنجا دوست، منهنجا محبوب، منهنجا درد به حساب آهن، منهنجي توجهه جو مرڪز دوستي، محبت ۽ پنهنجائپ ٿي رهي آهي. مان پنهنجي چوڌاري دوستيءَ پيار ۽ پنهنجائپ وارو

ماحول ڏسڻ ڇاهيندو آهيان دوستي منهنجو گهرو ويل ماضي آهي دوستي
 منهنجو حال آهي جنهن ۾ مان جيئڻ ٿو ۽ دوستي منهنجو مستقبل هوندي، هنن
 دلبر دوستن کان سواءِ مان ڪجهه به نه آهيان. هي منهنجي زندگي، جو اٽو
 حصو ٿي رهيا آهن، ڏاڏا پاڳن وارا آهن آهي جنهن کي دوست آهن، دوستي دنيا
 جو خوبصورت ترين رشتو آهي. دوست ته ماڻهو لاءِ اضافي هٿ آهن، دوستن سان
 عمر وڌي ٿي، ماڻهو ان ڏينهن مرڻ لڳي ٿو جڏهن دوست مرڻ شروع ٿين ٿا
 مري ويلن ۽ غير حاضرن کي دوست نه ٿيندا آهن، ڪوبه دوستن جي طاقتن کان
 ٻاهر نٿو چئي سگهي چون ٿا ته ”دوست ۽ پاڙيسري ٿي ته پاڻ سڳورن کي سڀ
 کان پيارا هئا.“ دوستي ۾ ننڍي وڏي جي اهميت ساڳي هجڻ ڪري، ننڍ وڏائي جو
 خيال نه ڪجي ته دوستيون سدائين قائم دائر رهي سگهن ٿيون. دوستي اهو
 ڪچو ڏاڳو آهي جنهن کي وڌيڪ چڱو ايندي ته ٿئي پوندو مونکي زندگي، ۾
 دوست احبابن جو وڏي حلقو به مليو. منهنجي اردگرد اڄ به دوستن جو جهنڊو جمع
 آهي، مون کي ڪيئي دوست آهن، پنهنجو خاندان آهي، پنهنجو ڪٽنب آهي،
 سڄي زندگي مون رڳو دوست ٿي ميڙيا آهن بي وفا ۽ باوفا دوستن سان
 منهنجي پريور زندگي سٺي پئي آهي، هن گهڻا گهمي، واري دور ۾ منهنجي دل
 جي تجوڙي دوستن جي خزاني سان ڀريل آهي، مون کي چيارن وارا ۽ مون کي
 مارڻ وارا آهي دوست ٿي ته آهن جن لاءِ مان رڙان ٿو. مران ٿو، مون جو
 جيڪڏهن ڪنهن دوست سان پيچ پڻجي ويو ته مرندي گهڙي تائين جڙجي ويندو
 آهي. مان جڏهن دوستن ۾ داخل ٿيندو آهيان ته ائين محسوس ٿيندو اٿس جهڙو
 ڪنهن گهاتي وڻ جي چانور هيٺ آهيان. منهنجا دوست ڪرا آهن انهن ۾ ڪوٽ يا
 ملاوت اصل ڪانهي. جيڪي مون سان ڌڪ سک ۾ ساڻي رهيا، جن منهنجي
 زندگي ۾ بهار پيدا ڪئي. منهنجي دوستن جو سک منهنجو سک آهي، انهن
 جو ڌڪ منهنجو ڌڪ آهي. ڏاڏا پاڳن وارا آهن، منهنجا آهي دوست جن جو مان پيار
 آهيان، سچ ته مان پنهنجي دوستن يارن سان بي پناهه محبت ڪندو آهيان. مون
 پنهنجي سمورن دوستن سان پيار ڪيو آهي، عشق جي حد تائين مون کي هر
 رشتي ۾ دوستي ۽ جي رشتي سڀ کان وڌيڪ موهيو آهي. مان هلاڻ ٿي دوستن
 جي پري ۽ جي زور تي ٿو. پري لاهينديس ته مري ويندس، رڳو سلسلائي ته وڃي
 ٻچيا آهن دوستن جا، انهن مان ڪي دوست منهنجي ننڍپڻ جا ته ڪي جواني ۽ جي
 دور جا آهن، تنهن کان سواءِ جي هاڻوڪي ڪڙين ۾ گڏ ٿيا سي به آهن. مان ايترو
 سارن دوستن کي ڪيئن ٿو محبت ۽ پيار ڏيان، مان پاڻ کي جدا جدا دوستن ۾
 ڪيئن ٿو اڻڻجست ڪريان، اهو منهنجو ڪمال آهي ۽ منهنجي رب جي منهنجي
 مٿان رحمت آهي. مون ۾ بري پلي جي پرک نه آهي. انسان ان آئيني ۾ پنهنجون

پُرايون ۽ چڱايون ڏسي سگهي ٿو ڪنهن به پراڻي دوست کان بهتر آئينو نه آهي. هڪ پراڻو دوست ئي بهتر آئينو آهي. نتيجي جا هجڻا دوست ڪيڏا نه پيارا لڳن ٿا. انهن سان ڳالهيون ڪري انسان پنهنجي ماضيءَ کي موٽائي سگهي ٿو ماضي جو هون ان موٽ آهي. پراڻا دوست وڌيڪ سچا هوندا آهن پر پوءِ به انسان نون دوستن جي خواهش ۾ چو ٿو مري؟ اڄ جا نوان دوست ڪجهه وقت گذرڻ تي جدا ٿي وڃن ٿا پر پراڻا دوست پٿر تي ليڪ وانگر دل تي اُڪري ويندا آهن. نتيجي کان گذرندڙ دوست وقتي ٿور مون کان ناراض به رهيا. جذبات ۾ اچي مون کين رنجايو به هوندو پر هنن منهنجون ڪڇايون درگزر ڪيون هونديون، پوءِ به مان انهن سان پوري زندگي گذاري آهي ۽ مان اطمينان سان گهڻن تي لکي سگهان ٿو هتي مون کي انهن سڀني لاءِ لکڻو آهي جيڪي منهنجي ذاتي زندگيءَ ۾ آيا. هن دؤر ۾ حقيقي سچڻ ۽ وفادار دوستن جي ڏاڍي ڪوٺ آهي، منهنجا سٺا ۽ قابل دوست، منهنجا لسڪوتي ڀار جيڪي منڍ ۾ سنگتي ٿيا جي پا عمر وٺڻ جا نه آهن، اڄ ڪلهه دوستي ۾ مروت ۽ وفا ان لڀ شيءَ آهي، سچن دوستن جي هينئر اٽل آهي. اعتبار جوڳا دوست ڳوليان نه ٿا لهن. دوست تي اعتبار ڪرڻو پوي ٿو جيستائين هو غدار ثابت نه ٿئي، دوستيءَ ان لاءِ ڪانه رکي آهي ته هن مان ڪو ڪم يا مطلب نڪرندو ڪي دوست در ساز به هوندا آهن، ته ڪي دوست، دوستن جا گڏيل دوست به هوندا آهن ڪي مائهو ساڳيا ساڳيا ڇهرا ڏسي پور ٿيندا آهن ۽ نون ڇهرون جي تلاش ڪندا آهن. لازمي طور آڳين ڇهرون کان هي بهتر نه هوندا. ڪا سنگت ڪجهه وقت لاءِ ٿئي وري جدائي وري نئين سنگت وري جدائي، دنيا هڪ تماشو آهي. روز نون ڇهرون جي ڳولا اڄڪلهه شهر جو فيشن بڻجي پيو آهي، جيڪر پراڻن دوستن ۽ ساٿين کي ڇڏي روز نوان ڇهرا دوست بنائي ٿو، هڪ ڏينهن اهڙو به اچي ٿو، کيس سڀ پراڻا دوست ۽ ڀار هڪ هڪ ڪري ڇڏي وڃن ٿا ۽ هو دنيا ۾ اڪيلو رهجي وڃي ٿو. هزارين چمين ۽ لکين ڀاڪرن هوندي به مان اڄ به اڪيلو آهيان، اهو هنن جو ازلي دستور آهي ته هو ڪم ڪڍي پوءِ گڏي هڻندا آهن. مان ته دشمنن تي به فنا آهيان. چون ٿا ته ”دشمن پٺي ۾ چرو هڻندو آهي ۽ دوست چاٽي ۾ جتي دل هوندي آهي“ مونکي دوستن ڏنگيون آهي. منهنجا جاني دوست ئي منهنجا جاني دشمن پٺيا غدار دوست نما دشمنن جي نالائقيين ۽ ويساهه گهاتين مون کي ماريو آهي. دوست سانڍي وانگر ڪل بدلائين ٿا. منهنجا دشمن دوستن ۾ لڪيل آهن، منهنجي دل تنگ ٿي پئي آهي، دغا باز ۽ منافق دوستن مان، دوست اکين پوڻه احسان فارموش ۽ حامد چوڻا ٿين؟ اڄڪلهه دوست دشمن کان بدتر آهي مان دوستن کان وڌيڪ خوف ڪوان ٿو چو ته ”جڏهن هو دشمن ٿيندا ته سڀ کان خراب

۽ بدتر دشمن هوندا“ مان ڊڄان ٿو ته منهنجا دوست ئي منهنجا دشمن نه ثابت ٿين. حقيقت ته ذاتي مونکي ڪو دشمن ڏنو ئي ڪونه هو. منهنجي ڪنهن مان نه دشمني ڪونهي مان ته فقير ماڻهو آهيان مون کي اڄ ڏينهن تائين ڪو صحيح دوست ملي نه آهي سگهيو، بدبخت جي صحبت مونکي بدبخت ڪندي ٻرن جي پاري برائي ڏانهن وٺي ويندي. ماڻهو جو ڪو سدائين دوست آهي ۽ نه ماڻهو جو ڪو سدائين دشمن فقط هن جا مفاد سدائين آهن. هي سنگتي ساڻي هي آلا اولاد سڀ وهر آهن منهنجي دل تي چاهي ته انهن دوستن کي مبارڪ ڏيان جيڪي زندگيءَ ۾ ڪنهن جا به دشمن، ٺاهن ٿيا. ڪيئي دوستن جون دشمنيون مون درگزر ڪيون ٿي سگهي ٿو انهن ۾ ڪجهه ڏوهه منهنجو به هجي، ڪي دشمنيون پنهنجي ڪڏينهن سميت اڄ به اوڙيون جو اوڙيون ٿي باقي آهن، ڪي دشمنيون آهن جيڪي واندڪائي ۾ وٺل جو سامان آهن، ڪي اڏيتون آهن جيڪي عبور ڪرڻيون آهن. ”اي مست هوا اسان جي دوستن کي سلام پهچايو، هو جتي به هجي.“ پرين جيڪڏهن هن سنسار ۾ دوستن جو ڏڪار ٿئي ته قرب خاطر مون کي ضرور ياد رکجان.

ڪردار ڪشي

هتي مان خاص اُچائي تي به ٿورو ڳالهائڻ چاهيان ٿو. پياري ٽنگور چيو آهي ”کين موقعو ڏيو ته ڏيو ڳلا ڪرڻ وارا اوهان جو ڪيس ڳولي ٿي لهندا.“ معشري وٽ سڀ کان موثر هٿيل ڪردار ڪشي رهيو آهي، جيڪا ڪنهن به انسان لاءِ موت جي سزا کان گهٽ اڏيتاڪ سزا نه آهي. زندگي ڏاڍي بدصورت آهي، روين جي گدلاڻ ۾ ساهه کڻندي ڪڏهن انسان ذهني مريض بڻجي وڃي ٿو. پنهنجي پسند جي دنيا وسائڻ وارن کي هي معاشرو جيڪڏهن طبعي موت نه ماري سگهندو آهي ته ٻيو لفظن جا ڏنپ ڏيئي روحاني موت مارڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. ٻي يقيني، ڪنهن به حساس انسان کي مارڻ لاءِ اهو موثر هٿيل آهي، جيڪو زندگي جي جهري تي جرڪندڙ سمورا رنگ قتل ڪري ڇڏيندو آهي، مون کي ٻي يقيني، کانءُ ڏاڍو ٻڌ لڳندو آهي، پنهنجي مطلب خاطر ڪو ڪم ڪجي ته ڀلو جي ٻيو ڪم ڪري ته ان کي ٻرو ڀلو چئي ڏاهجي. دنيا جي دورنگي ۽ منافقتون مون اکين سان ڏٺيون آهن. منافق وڌيڪ خطرناڪ آهن، منافق بظاهر ته اوهان جو هٿلڻ هوندو آهي. مون کي هر ڏينهن روين جو زهر پياري روحاني موت مارڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي ٿي. منهنجا واهرو ئي منهنجا سڀ کان وڏا ويري آهن، هي منهنجا هٿلڻ ٿي مون خلاف ساز باز ڪن ٿا ۽ مون کي ڏاڪڻ وانگر استعمال ڪري ڪوئي تي پهچي ڏاڪڻ کي ٿيڙ ڏين ٿا. مون سان حسد ڪندڙ منهنجي خلاف سازشن ۾ پٽ هوندا آهن. منهنجو گروپ جيڪو سدائين منهنجي مخالفت ڪندو آهي ۽ مون سان غلط افواهه

منسوب ڪري خوش ٿيندو آهي. انهن بهتانن، الزامن ۽ غلط افواهن جي ڪري نه ڄاڻ ڪيتريون زندگيون برباد ڪيون ويون آهن. دوستي جو جنازو ڪيندڙ آهي ٽڪي ٽڪي جا ماڻهو جيڪي منهنجي برائي پلائي جي جاچ پوڄا جي چڪر ۾ اڪثر ڦاٿل رهن ٿا، جڏهن رستي ۾ ٻيهي مون تي فقرا ڪيندا آهن. ڪچهري ۾ ويهي لٿول ڪندڙ خود پنهنجي مٿاڙي تي ڏسي، ڪڏهن به پنهنجي ڪارڻ ڪونه ڏسندو آهي. جيتوڻيڪ اڄ جيڪي به دوست منهنجي ڪردار تي آڱر اڀي ڪن ٿا انهن جي اڪثريت به بذاتي خود ايتري بدعنوان ۽ بدڪردار آهي. مان ڪنهن جي متعلق ٻڌل ڳالهه تي يقين نه ڪندو آهيان، جيستائين پاڻ اکين سان نه ڏسان. دوستن کي ڪوئن وانگر ڪٿا هڻي تباهه ڪندڙ اصليت تي لهي ايندڙ آهي خود غرض، تنگدل ۽ منافق جڏهن عملي روپ ۾ ايندا آهن ته عجب گهٽ محسوس ٿيندي آهي، هنن جي دٻڻ ۾ هر لفظ جي پٺيان ڪيتريون ئي معنائون لڪل هونديون آهن. اسان ماڻهن سان سدائين اهو ورتاءُ ٿيندو آيو آهي. مان انهن ماڻهن مان هڪ آهيان، جيڪي ڪلهه وٺڻ اڪيلي سر شروع ڪندا آهن ۽ اڪيلي سر ختم ڪندا آهن يا ته مان اڪثر جذبات ۾ اچي پاڻ وڃائي ويهندو آهيان يا انهن جون سموريون ڪوششون پيڪار ثابت ٿينديون آهن ته هو منهنجي نظرن ۾ ڪري پون ٿا، سندن ويساهه سدائين لاو ڏول تي وڃي ٿو ۽ هو پريشان ٿي پون ٿا، هنن لاهون خلاف وڙهڻ ته لهيو مورڳو پاڻ کي بچائڻ ئي ڏکيو ٿي پوي ٿو، تڏهن آهي منهنجي اڻنگي مخالفت ڪندڙ پاڻ يا پائمرادو پڇي ويندا آهن ۽ ڪٿي ڳوليا به نه لهندا آهن.

اُسے حقير نه سمجھو ده آهين تما کي
جو شخص بيخبره ڪيا ۽ يهاں پر زمين کي طرح

بينڪ

سنڌ ماڻهو جو وڏي ۾ وڏو مرض ڪچهري آهي، جا سندس سنڌ
سڪائي ٿي وجهي، اها ڪچهري يا وندر هاڻ رڳو اوتارن، اوطاقن ۽ هوٽلن ۾
ويجي بچي آهي. تنديڻ کان ٿي منهنجي دل ۾ به هڪ اوطاق آباد آهي، مونکي
الائي جو هوٽلن ۾ چرچن ۾ پنهنجو وقت فضول وڃائڻ سٺو لڳندو آهي، مان
گهر کان وڌيڪ رستن، بازارن ۾ وڏو ٿيو آهيان، مونکي آزاد ۽ کليل فضا ۾
سام ڪڍڻ ۾ مزو ايندو آهي، مان جيڪو رول پارٽي آهيان، رات سڄي جاڳي
ڏينهن ڪندو آهيان، مان جيڪو گهر کان ڪٽيل ۽ دنيا سان گڏيل آهيان، مٿس
مٿس منهنجي رول پين ٿي آهي. دوستن سان آواره گريءَ کي ڪجهه لفظ مليو
آهي هاڻي جيڪو مان گهر، آفيس ۽ هوٽل جي تڪبدي ۾ قيد آهيان، گهر کان
آفيس، آفيس کان گهر، گهر کان هوٽل، هوٽل کان واپس وري گهر واري انهيءَ
شيطاني چڪر مان، مان اڃا آج به آهيان، اهو منهنجي زندگيءَ جو روز جو
معمول آهي، اڃان الائي ڪيترو وقت ان ٿي چڪر ۾ چاڪي جي ڏاند جهڙي
زندگي گذاريندي آخر موت جي آدم خوار جو ڪاڇ بڻجي ويندس.

”اڄڪلهه منهنجو هيٺ ڪوارٽر وحدت ڪائونٽي حيدرآباد جو هي
اڳريڪلچر ڪامپليڪس آهي، هن پلازه جي لنگهه ۾ منهنجي هڪ پٺاڻ دوست
الله نور جو چانهه پراڻي جو هوٽل ”ڪوئيٽا بخارا“ جي نالي سان آهي. اسان سڀ
ٻنهي ٽنهي وڏا کيس نانو هڪري سڏيون ٿا انهيءَ ساڳي اسپارٽ تي منهنجو هڪ
فريدار دوست پرويز عالم خاصخيلي جنهن کي دوست ”بشن“ هڪري سڏين ٿا،
جيڪو هڪ چلتو پرزو ماڻهو آهي جيڪو هن پلازه جي در تي تنگيو ويڙهي،
تي سينچوچ ۽ برگر وڪڻي روزي روتي هڪري، ٻارن جو پيٽ پاليندو آهي. هاڻ
اسانجون بينڪون روزانو رات جو پرويز جي انهيءَ سب رنگ برگر جي گاڏي
جي پويان لڳن ٿيون انهيءَ مولائي جي گاڏي سان گڏ مڙهي اسان جي سنگت
جو اهو گاڏو به پيو هلي. هن گاڏي کي ڏسي مونکي ائين لڳندو آهي جڏهن مون به
سموري زندگيءَ کي هڪ ڳوري ويڙهي وانگر جڳهه جڳهه گهٽيو آهي. ساڳي هنڌ
بينڪ هنڌ سبب اسين روزانو دوست پاڻ ۾ گڏجندا آهيون. پلازه جو هي
اسپارٽ جو هٿان جو مرڪزي پوائنٽ آهي، جتي سهڻن جو هر وقت ميلو لڳي

ٿو جتي مون به هڪ ڪنڊ وسائي آهي هي اهڙي پنڊ گدھ آهي جتي ويهي
 مونکي سڪون ۽ راحت ملي ٿي جتي مان پنهنجو پڻ کي وساري بيٺو
 آهيان. هي پلازه چڻ منهنجي گدڙي جو هٿ آهي من زندگي به جتي به وڃي
 ڏيرو جمائي ويٺس هي جيڪو بنا خلق جي ويران پلازه هو جنهن کي صرف سڄو
 هائ سڄي رات کليل ڏسي حيران رهي ٿو اسان جتي جتي ويٺسئين آهي پريو
 پنيور به آباد ٿي ويا ۽ جهان جتان به وڃي ٿي آسائين آهي هنڌ وري پنڊ نه ٿي
 ايگريڪلچر ڪامپليڪس به مون چڻ هي هڪ ننڍي آگر ناهي آهي هر پل نڌ
 جي سر ڪهڙي کي آس رهي ٿي آگر جي هي پريور خوشين جو سرهڙو ۽ هي
 منهنجو دل گهريو ٿاڪ منهنجي ادبي استاد سائين تيار حسيني جي آگر جو ٿي
 ته تسلسل آهي هي ٺڪاڻا منهنجي زندگي جو محور آهن. من پنهنجي محور
 جي چوڌاري هڪ جنبي سان ويڙهجي ويو آهيان مونکي هي ننڍي ننڍي پنهنجي
 دنيا کان وڌيڪ وسيع لڳندي آهي اسان جي پنهنجو پاڻ به هڪ پوري ڪائنات
 هوندي آهي جنهن کان ٻاهر وڃڻ تي دل نه ٿيندي آهي ۽ سنگت کي به ڪلاڪن
 جا ڪلاڪ گذري وڃڻ جي بلجود اٿڻ تي روح نه ٿيندو آهي هي سڄو متبنا
 هڪ چاهه ته آهي سچ پچو ته قرب جي ڪا به ذات ڪانهي منهنجو هي ٿاڪ هڪ
 تفريح گاهه پڻ آهي جتي هر قسم جي مخلوق اچي لهي ٿي. منهنجي هن چنڊ
 خالي تي فرشتا ۽ شيطان، زنانا ۽ مردانا دوست هڪ ئي گت تي لهڻ سان چانهه
 جا ڪٽ پيئندا آهن، منهنجي دل جي هن ديري به جنهن پکي اچي ويهندا آهن ته
 هو اٿڻ پئجي ويندا آهن، بس پوءِ مان به هنن دلبرن سان سڪ به سڪ ٿي ويندا
 آهيان، مان جو هر پل شادي جي ڪارڊ جهڙو ڏيک ڏيندڙ آهيان، لوهان کي
 پنهنجي منفرد يونيفارم يعني چڙي به لهڻ سان، ٻاهر بيهو، هر وقت هتي بنا فرير
 جي گروپ فوٽو به وٺڻ ملنداسين. ان درٻار مان جنهن مزو هليو ويٺو ته پوءِ
 مان اهو دفتر ويڙهي ڪنهن گر تار هنڌ هليو ويندس يا جنهن منهنجو وجود ئي
 باقي نه رهندو تنهن پلازه جي هي ڪنڊ واري ڪرسي خالي پئي هوندي جنهن
 تي مان قبضو جمائي ويٺو هوس يا ڪرسي تي ڪو ٻيو جهرو ويٺل هوندو
 مونکي هن هنڌ سان ايترو عشق آهي جو دل تي چاهي ته مان وصيت ڪري وڃان
 ته مونکي هن پلازه جي ڊيگ تي پورئجو ته جيئن منهنجو زيارت گدھ جا سلامي
 خالي نه وڃن.

لاڙ آزار ڪندا آهن، ۽ هتي ويهي پنهنجي آئيندي جا پلان به ٺاهيندا آهن. هنن ته هنن کي وقت ئي نه ملندو آهي، پر جڏهن واپس هوندا آهن ته اسان وٽ ڪچهري لاءِ ايندا آهن. ۽ اسان جو ان کائي پوءِ ويندا آهن، منهنجي سڀني سان دوستي ۽ خوش خوش جو رستو هوندو آهي. مون هن عوامي ڪچهري جي نو وٽڪنسي جو پورو جمع بازار جي ڪپاري واري وٽ کيائي ڇڏيو آهي. زندگي، جي انهيءَ رستن پر اسان چنڊالن جي هن مڇندڙ محفل پر هر روز اضافو ٿي هوندو آهي. ڪو نئون مهمان اداڪار اسان جي بيٺڪ پر ڪردار ڪرڻ ايندو آهي ته مان چونڊو آهيان ”ڏکيو سڪيو رمضان شريف گذري ويندو“، ساري دنيا ننڊ پر آڻوٺ هوندي آهي پر اسان جي اڏي تي ڏاڍو جهڄڻو لڳو پيو هوندو آهي ۽ چڱي ڇهل پهل به هوندي آهي. هتي منڊل لڳو پيو هوندو آهي دوست دشمن جي پچار به ٿيندي آهي، چرچا، ڳجهارتون، بين الاقوامي سياست تي بحث مباحثو، گرما گرمي، اهڙيون ۽ ڪشي پيون مسخريون ۽ خوشيون ٿينديون آهن وقت پاس ڪرڻ لاءِ پروڳ چرچا ڪبا آهن ته جيئن اسان جي وڏن وڏن تهڪن آڏو زندگي گهڙي پل لاءِ چرڪي ڊهي وڃي، دنيا جو ڪم ٿي ڪلڻ ۽ مذاق اڏائڻ آهي. هتي اسان جي وڏي ۽ وڏي عياشي هوندي آهي چانهه جا ڪٽ ان کان سواءِ هر ڪنهن کي پنهنجي سگريٽ، پان، مين پڙي ۽ نسوار جي ڪوٽا به هوندي آهي. هن لڪائي تي هر هڪ جو هڪجهڙو سان سڪ ۽ سواد هوندو آهي. دوست ايندو آهي ته سڄيون مانڊڪايون لهي وينديون آهن. سيارو هوندو ته وچ پر باهه ٻاري وهنداسين بعضي ڪو سٺو راڳي شفيق فقير، آغا ثناء الله، قاصر نواز، ظامن علي يا ٻيو ڪو آيو ته سڄي رات محفل مٽي پئي هوندي نه ته گريبي پر خورشيد جمالي ۽ رحيم بنگالي ته آهن جن کي ٻڌي ٻڌي ڪن ٿي پڇي پيا آهن. هن محفل پر چانهه جي ڪپ تي ڪجهه ٻڌندا، ڪجهه ٻڌائيندا رات جا به ٿيندا ته ڪچهري پرخواست ٿيندي سڀڪو پنهنجي پنهنجي گهر راهي ٿيندو پوءِ وڃي ملڪ ٽري پوندو. دوستي ۽ پنهنجائي جو اهو واپو منڊل جنهن پر نه غرض نه مطلب نه تڙ نه ٽڪڙ، محض محفل دوستاني گفتگو جي مزي مائل لاءِ اها ڪچهريون عمر ڀر نه وسرڻ جهڙيون آهن، صفر صديقي، مرتضيٰ مشوري، ڊاڪٽر احمد علي ٻگهيو، طارق عباسي، ڊاڪٽر نورل ڪانڌڙو، ضمير حسين، حفيظ قريشي، گلشاد چانڊيو ۽ پرويز خاصخيلي جو گڏيل نالو آهي آغا قيوم، هي سڀ نانءُ آهن منهنجا. اهي دوست يار منهنجا اضافي سگهه آهن. منهنجو نه رڳو آهي نه پر هزارن پر جي پرڪاش جهڙا دوست به آهن. منهنجي نامڪمل زندگي جو ڪل سرمايو منهنجا هي شخص مين، غفور سومري ۽ يار محمد ميراثي، هاشم جوکيو، ڪامريڊ شمن، نظير بلال، سڀاش موٽواڻي،

ذوالفقار شاه جهڙا پار ئي ته آهن مان پروفيسر هدايت الله مهيسر جهڙي دوستن جي قرب جو ڪٺل آهيان. مان پنهنجي آعوش ۾ دوستن جي انهيءَ لشڪر کي هڪ ئي پاڪر ۾ سلائڻ چاهيان ٿو حياتيءَ جي سفر جا سمورا ڏک سک ۽ سڌ ورائڻ وارا منهنجي دل جي ڏيري جا آهي دوست مون کي پنهنجي حقيقي اولاد ۽ منهنجي جان کان به وڌيڪ پيارا آهن. مان پنهنجي پيار جي ان ڪٽ ميل ۾ هنن چوڻ دوستن سان بي پناهه محبت ڪندو آهيان. مون کي ائين لڳندو آهي چڻ منهنجي خمير مان ڳوھيل سوهيل هجن، چڻ منهنجي ئي وجود جا ڪٽيل ۽ وڙيل حصا هجن. مون کي هر وقت يارن دوستن جو اونو رهندو آهي، مون کي يارن جو ويڇو قبول ناهي مان دوستيءَ جي پختي ڏور کي ٽٽڻ نه آهيان ڏيندو، منهنجي سنگت جو بادشاهه ٿولو هجي يا فقيري لٽو پر مان انهن سان ليڪا نه آهيان ڪندو ”هل چري يارن سان وري ڪهڙا ليڪا“ جيئن منهنجا دوست:

ڊاڪٽر احمد علي ڀڳهيو

مان پنهنجي پرائڻ وسيع دوستن ۽ ساٿين جي فهرست تي نظر ڀريو ٻوڙيان ته مون کي حقيقي سچڻ ۽ وفادارن ۾ هي دوست سڀ کان اڳيرو نظر اچي ٿو بنا لالچ ۽ لوپ جي انسانيت جي خلعت ڪندڙ هن ڊاڪٽر جو نانءُ آهي احمد علي ڀڳهيو، اوهان مان ڪو به هن جي نانءُ کان اڻڄاڻ نه آهي. مان چيڪڻهن هن مخلص دوست جو ذڪر نه ڪندس ته منهنجي زندگيءَ جي ڪهاڻي اڏوري رهجي ويندي. مان پنهنجي جيون ڪهاڻي ڊاڪٽر احمد علي ڀڳهيو کان شروع ڪريان ٿو. هي منهنجي ئي هٿوس جو ساٿي، مون لاءِ رهبر بطحي ظاهر ٿيو. هن ۾ خلوص دوست کي مان وساري نٿو سگهان. اسان جي گهڻي وقت کان دوستي آهي، جيڪا دوستي اڃا تائين محبت جي رڪ جي زنجير ۾ جڪوڙيل آهي. هن جي وجود ۾ خلوص جي مهڪ، سک جو سمنڊ ۽ محبتن جو مناس آهي، هي پنهنجي چاهت جي چاڻي سان ڪنهن کي به پنهنجو ڪرڻ جو ڏاڻ ۽ رکي ٿو هڪ انقلابي، پارويس، هر قسم جي سوجهه هوجهه رکندڙ، بهتر دل ۽ دماغ وارو ماڻهو. هڪ پارس آهي جنهن کي لڳو سونو ڪري ڇڏيندو. هي نيڪ نيت شريف ماڻهو دوستن تي اٿڻو وشواس رکندو آهي جنهن سبب هن جو ويساهه سدائين ٿيندو آهي جيتوڻيڪ دشمن به ان مان فائدو وٺي سگهندا آهن پر هن جي دوستي به ترالي آ ته دشمني به ترالي آ انهي فوق رکندڙ منهنجو هي لائني دوست ڪچهري جو مور آهي ڀل راتيون گلري وڃن مون سان ويٺو هوندو آهي. مان سمجهان ٿو ته هن جي صحبت مان مون به گهڻو ڪجهه پرايو هوندو. مون هن سان ٿر کان وٺي ڪوٽ ڏيبي تائين ڪٿي سِير سڀڻا به ڪيا جن جو ذڪر اڳتي جاءِ پڄاڻ لهندو ڌارون ميڊيڪل ميگزين جي هن روح روان مون سان گڏجي هڪ ادبي تنظيم ”ساه سنگت سنڌ“ به قائم ڪئي جنهن جو هي پاڻ سرواڻ هو ۽ مون کي هن سالار مقرر ڪيو، ساه

سنگت سنڌ جي پليٽ فلور تان اسان پنهنجي گڏجي چاندوڪي، راتين ۾ ”چندر ڀاڳ“
 به ڪنداهناسون جنهن ۾ ميوزڪ سان گڏ موسيقي جي خدمت به هئي ته لکڻ به،
 ڪيئي ادبي پروگرام، ڪرائي نواڻ به ڏني سون، ڪيسٽ ڪلچر جي حفاظت ۽
 واڌاري لاءِ هن ڏاڍو پاڻ پتوريو نه صرف اهو پر هن ڪيسٽ ڪلچر تي هڪ
 مڪمل تاريخي ڪتاب پڻ ڏنو ڪيسٽ ڪلچر جي تاريخي مشاعري جو سچو
 ڪريڊٽ هن ڏانهن وڃي ٿو هي اڄڪلهه اسان وٽان خود ساختہ جلاوطن ٿيل آهي ۽
 گهر جي دنيا ۾ وڃائجي ويو آهي، گهر جون جوابداريون وڏي ويون اٿس جو کيس
 ڪنهن تي ڊوٽيون ٿيو پون جنهن سبب اسان کان ڪجهه ڪٽيل ڪٽيل آهي
 تنهن هوندي به ڪو وجهه ملندو اٿس ته اسان ڏانهن لڙي پوندو آهي، ۽ اسان جي
 دل ۾ چڙي ويندو آهي پنهنجي پيهر اچڻ جو انتظار، اسان دوستن کي پوءِ به هن
 جي گهرج آهي ۽ رهندي انهن روپن کان سواءِ هن جو هڪ روپ هي به آهي ته هي
 انهن ڊاڪٽرن مان نه آهي جيڪي ڊاڪٽري پيشو يعني خدمت خلق رکي پشاور
 ٿا هي هڪ غير رواجي ڊاڪٽر آهي. ڊاڪٽر ٿي ڪري هن جي رهڻي ڪهڻي تمام
 قلندرانه آهي. هڪ پيري اسان سڄي سنگت صلاح ڪري ڊاڪٽر کي اچي وٺ
 ڪيو ”پشاور ماڻهو ٿي، چوٽو پاڻ تي خلق ڪلائڻ ڊاڪٽر ٿي ڪنهن ڪيسٽ جو
 دوڪان پيو کولين ڪنهن سيڙي جي دوڪان تي اٿو پيو توري، اهو تنهنجو ڪر
 شان آ اهو سڀڪجهه توکي ڪرڻو هو ته پوءِ ڊاڪٽر ٿي هرڀرو ماڻهن جا پيشا جو
 رائيڱان ڪئي“ ان ليڪچر کان پوءِ ڪجهه ڏينهن ته همراھ اسان وٽ اچڻ چڙي
 ڏنو نيٺ ڊاڪٽر مرتضيٰ کوسي ۽ سندس پاڙيسري دوست ياسين ابڙي جي
 ڪوششن رنگ لائو هنن ڪنهن مثل ڊاڪٽر جي گهران منٿ ميڙ ڪري
 ڪهاڙخاني مان ڪلينڪ جو سامان هٿ ڪيو. جو پوءِ ڊاڪٽر گاڏھ گاڏي ۾ کڻائي
 اچي قاسم آباد نڪتو بنا مسواڻ جي ڊاڪٽر کي ٻه دوڪان واھ جا ملي ويا هڪ ۾
 ڊاڪٽر ڪلينڪ هڻين ۽ ٻي ۾ ياسين ميڊيڪل اسٽور کولي ڊاڪٽر جي آسري تي
 پنهنجي ڪٺي ڪٺي چٽ ڪئي ”هي جمن جو اهو پاڙو هو جتي ڪنهن ڪنهن
 رنديءَ کي به ڪو گھراڪ نه لڳو“ ڇهه مهينا ته هنن ڏي ڪو مريض لڙي به نه آيو
 ايتري وقت کان پوءِ ڊاڪٽر جيڪا مخلوق ڏني اهو اهو ڪو مريض نه پر ضرورت
 مند نوجوان هو جنهن کي ڊاڪٽر خالي وڃڻ نه ڏنو ۽ ڪمپيوٽر لڳايو جيڪو
 مسڪين پگار لاو پيو سگهي جنهن هن ڪلينڪ ۾ اسان جي هن مسڪين ڊاڪٽر
 جو چاڙهو نه ٿيو ته اسان سنگت ٿڌو پئي هتي ٿاڪ ڪيو ته من وڻ ڏسي گھراڪ
 اچڻ اسان جي اسڪيم ڪامياب وئي ۽ مريض اچڻ شروع ٿيا هن پنهنجي گڏ
 سفر لاو ته ڪلينڪ کولي پر ان ۾ هن جي دل نٿي لڳي. مڙهي شام جو ٻه ٽي
 ڪلاڪ هلندڙ هي ڪلينڪ به جن طهراتي هئي هن ان کي ڪڏهن به ڦاٽي ڪٽي
 جو ذريعو نه بڻايو هي مريضن کي پنهنجي هوان وڙان به ڏيندو هو. هن کي هتي

جهڙو ته ڪو نه ملندا هئا بس به تي ڏوڪر ڇانهه پائي جا ڪڍي وٺندو هو. سو به سنگت کي ڇانهه پياري پڙي ڪري گهر وڃي. ڊاڪٽر مريضن کي پنهنجي طرفان ڪا به دوا ڪانه ڏئي ڪجهه دوائون ڀرسان واري پالين جي ميڊيڪل اسٽور تان آڻڻ لاءِ لکي ڏي انجڪشن وغيره به نه هئي باقي ٺهين ڳالهين سان مريض تي ڪو اثر ڪو نه ٿي پيو ان تي جي مريض کي في ڏيندي به وڌيڪ تب ڇڏيو وڃي هڪ ڀيري مهلجي روڊرو هڪ ڀيري هڪ شيني ڳوٺ جي شيدائي مريض بڻجي ٿي ڊاڪٽر هن کي پنهنجي طرفان ڪا به دوا ڪانه ڏني ٻئي ٽڪري تي پالين جي ميڊيڪل اسٽور تان ڪا دوا آڻڻ لاءِ لکي ڏني. جڏهن هو اتي هلڻ لڳي ته ڊاڪٽر کيس چيو ”ماڻي في نه ڏيندين ڇا“ شيدائي ڏري گهٽ ڊاڪٽر جو سر ٿي ڪير وٺي ماتهو گڏ ڪيائين ۽ ڊاڪٽر جي نقل ڪندي چوڻ لڳي ”مٿي مون کي مٿي جو سور جي ٽڪي به ڪانه ڏني وري چوي ٿو ته ماڻي في نه ڏيندين ڇا“ پوءِ هن مريض جو بخار مون مان ڪڍيو بس اهو ڏينهن ٿيو ته هن ڪليڪ جو نانءُ ورتو ته وري اسان، هي اڄڪلهه وري گهر جي هڪ ڪمري ۾ انٽرنيٽ ڏسي ٿو ۽ گليٽ ۽ ڪار وڪشي ٿو هاڻ کيس ڪو به اهو نٿو چوي ته ”ڊاڪٽر ٿي تون هي ڇا پيو ڪرين!“

سالم سنگت سنڌ

اڄ ڪلهه منهنجي سنڌ ۾ سڃاڻپ ”سالم سنگت سنڌ“ جي ڪري آهي. هي اهو پليٽ فارم آهي جتان مان، ڊاڪٽر احمد علي ڀنگهيو ۽ ڊاڪٽر مرتضيٰ کوسو گڏجي علمي ادبي، ڪلچرل ۽ سماجي پروگرام ڪندا آهيون. شايد اهو ادب ۾ زنده رکڻ جي جستجو جو هڪ بهانو آهي. اسان جي پنهنجي دنيا آهي، جنهن جو گڏيل فيصلو هر طرف کان واکاڻ جوڳو هوندو آهي. اسان هن سنگت پاران پروگرام ڏکڻي تيزي ۽ گهٽائي سان ڪندا آهيون، مهيني ٻن ۾ به يا ٽي پروگرام ڪندا آهيون، ادیب، دانشور يا ڪو فنڪار اچي نه اچي اسان ذاتي دوست گڏجي به مهين ڏيندا آهيون. اهو اسان جي ڪارڪن ڊاڪٽر عمران آوند نارائڻ داس ڌرمون اي اڪائي منصور قادر جوڻيجو صفدر صديقي مرتضيٰ مشوري پرويز بشني ۽ پرويز نهايت الله مهيسر جي سڃاڻپ ايمانداري ۽ وياستاري ۽ قابليت جو ثمر آهي. اهو اسان جي هن انجمن جي پائيداري آهي جو اسان ٻين سڀني تنظيمن کي ملڪ ڏئي مٿن سوچ ماڻي آهي. ان دوران ڪا اهڙي تنظيم نه هئي جيڪا اسان جي تنظيم جهڙا وڏا ۽ معياري پروگرام ڪري سگهي. اسان جي شاندار سوچ تي اسان جا دشمن ڪڏهن به خاموش نه ويٺا. اسان جي هلندڙ قافلي آندو ڪشي روزا اٽڪيا ويا پر اسان هن سوچ کي ڦوڳ بڻجڻ نه ڏنو. سالم سنگت سنڌ شامون، ورسيون ۽ ڪنڀرين کانسواءِ چند رهائڻ جي نالي سان چاندوڪي رات تي بڻجندڙ راڳ جي رهائڻ مڃائي سنڌي راڳ جو معيار بلند ڪيو.

صفر صديقي

منهنجي هن چانهه خاني جي سائين ۾ چار درويش باقي وڃي رهيا آهن، جيڪي ريگيولر آهيون. صفر صديقي، طارق عباسي، ضمير ايف ايم ۽ مان جن ۾ نمايان شخصيت آهي. صفر صديقي جي هي ڪچهري جو مور روزاني ڪرت ۽ ڪم ڪار مان واتڪاڻي ملڻ کان پوءِ چار گهڙيون گذارڻ لاءِ هڪ مخصوص وقت تي ايندو آهي پوءِ ڀلي رات گذري وڃي. منهنجي هن سُريلي دوست جي دنيا ۾ پيٽ ڪاڻي ناهي. منهنجو هن سان دوستي نياهن کان سواءِ هڪ وڌيڪ سبب آهي ته سان سڌ ڏيڻ جو، واپدا جي مزدورن جي ترديد يونين جو سرگرم اڳواڻ، سنڌ جيئي سنڌ تحريڪ، رهبر سنڌ جي ايم سيد ۽ سنڌ جي حلالِي پٽ بشير خان قريشي جو سچو سپاهي. هڪ هڏ ڌوڪي انسان روح ۾ جهاتي پائيندڙ هي شخص جنهن ۾ ڪامياب اڳواڻن جون سڀ لياقتون آهن ڪيترن ئي محاذن تي ڪم ڪندو رهي ٿو جيئي سنڌ تحريڪ ۾ هن جون ٻي لوس خدمتون وسارڻ جو ڳوٺ نه آهن. هي خدا داد صلاحيتن جو مالڪ، پوهيل لکيل ۽ روشن خيال ماڻهو دليل بازي ۾ به نهايت قابل آهي هن جي زبردست شخصيت، صاف اُجرو، جوان نهايت شانگتو ۽ پيڪيڊر مڙس آهي. هن ڪڏهن به پنهنجي ذات تي فخر ۽ وڌائي نه آهي ڪڏهن رات ڏي تئين اسان وٽ چانهه چمڪي تي روحاني رهاڻ ڪندڙ هي روح روان گهٽ گهٽ جو پاڻي پني چڪو آهي ۽ شوق شڪار ڪري چڪو آهي. هي ڏاڍي رهڻي رستي ۽ اثر رسوخ وارو ماڻهو آهي، هن وٽان ڪوئي به اجايو يا اداس نه موندبو آهي. اسان وٽ مسئلن جي حل لاءِ ايندڙن جي آڌر پاڪ ڪري کلي کيڪاريندڙ انهن ملاقاتين جي دل و جان سان مدد ڪندو آهي. هي دوستي چڙد دوستي خاطر رکندو آهي، دوست نه ٺهيو پر دوستن جي دوستن سان به ساڳيو نينهن جو نٿو رکندو آهي. ان کي به دوست مڃي دوستي جو حق رکندو آهي. صاحب گستاخي معاف ڪرڻ وارو انسان آهي، دوستي ۾ ڳار گند ڪندڙ کي لڪ بچو لعنت ملامت به ڪندو آهي. علم چوڻي آهي ته ”پتيهه منڊ منڊي ۾ اسي“ ۾ ڪاڻس سُر ستر ڏوهه اٿن ۽ ٻيو ٽيڻو ٽڏاڻي، جهڙن گنجو ساماڻو ته مڙني ڪڏهن ملڻ ڪڏهن، شيرو بلو شام جو چڱو آڱڻجي جي ماءُ جو. وڏا چئي ويا آهن ته ”منڊي، ڪاڻي، گنجي ۽ شيري کي اٿندي ٿي پٺيان بچو يا پونبو گهروڙي ڏجي.“ سو وڏو به وڏن جو چيو ڪندو آهي. چون هيئن به ٿا ته ”جنهن ماڻهو جي ڳالهه هلندي هجي يا ٻڌگيري ڪجي ۽ اهو اتفاق سان اچي لڪاءُ ڪري ته ان جي چار وڏي ٿي“ سو اسان وٽ وڃ وڃ ۾ آهي ويل ڪندڙ چٽل خالي ڪارٽوس نٿو نه ڪارٽوس اچي نازل ٿيندا آهن. سو هي اسان جو حائر طائي، ان داتا ۽ ماڻي باپ صفر صديقي انهن توتي مها ڪنجوسن سميت اسان چنڊالن جي اتلي جو ٻل به پريندو آهي. چانهه ۾ ڀلا ڪهڙو شرم، چانهه لاءِ نه ته ڪندڙ چانهيون پانهيون هتي

ڪٿيو پيشو اٿڻ جي تڪليف تي بل ڏيڻ جي چئي ڪان ائين پڄندا جيئن ڪٿي لن ڪڍايو پئي وڃي. ڇانهه جا آرڊر الڳ الڳ هوندا پر بل گڏيل هوندو، نانوا الله نور يا گل خان جا حلالِي پٽ بهادر ياسين جمالي يا ظفر جمالي يا رحيم جمالي پڇاڙي اعلان ڪندا ته اٿو ۽ مال ڇڏيو ته اهو بل صفدر جي ڳچيءَ ۾ هوندو. اهي واسا جيڪي اک جا پڪا آهن ڄڻ صفدر جي نڪاح ۾ هجن. هي اسانجو فنانسر هٿ جو به چوٽ آهي ۽ پيسو پاڻيءَ وانگر خرچيندو آهي. هوٽل جو بل ڀرڻ هاڻ سندس دل جو مرغوب مشغلو بڻجي پيو آهي. نه هي ايترو مالدار آهي نه سڀو نه وري ڪو مسڪين جا سٿر ليد جي بئنڪ جي اڪائونٽ ۾ ڌوڪڙ رکيل آهن. طارق عباسي کي شاباس هجي جو هي ڪڏهن ڪڏهن انهن سوئرن جو گوشت به حلال ڪندو آهي باقي مون لاءِ اهو بل ائين معاف آهي جيئن آڳين قومن لاءِ حج، روزو ۽ زڪوات معاف هئي، مان هن جي آڏو پنهنجي هستي ڦٽڻ رکي نه آهيان سگهندو. هل ته صفدر سنڌ جي ثقافت ۽ مهمان نوازي جا فرض انجام ڏئي. ڪٿ ڇانهه جي ڪوپ جي اميد جي آسري جيئن جماعت جو هي هاو ڪمابڻ ان چيف جنهن گهران ڪلف ڏنل ڪاٽن جا ڪپڙا پائي ايندو آهي ته ائين لڳندو آهي ته ڄڻ ڪنهن سگهڙي دعوت جي شغل ۾ وڃڻ جي تياري ۾ هجي، سنگت ۾ ويٺو پاور رکندڙ ۽ هر وقت محبت ۾ چٽيون پريندڙ هي لوهان کي هر وقت مڃون شهر وٺيندي نظر ايندو، هن جي سخاوت اسان تائين محدود نه آهي هي پيالي پائين جو به پيارو آهي. هن مهل تائين شادي نه ڪئي آهي، ۽ ستي جتي لال آهي هن شادي نه ڪئي ته ان جو مطلب اهو هرگز نه آهي ته هي نامرد آهي پر هي انهيءَ اميد ۾ آهي ته اڃان وهي پئي آهي، ڪنهن وقت حور پري هن جي هنج ۾ هوندي.

منا ماڻهو مٺيائي جا مٺيائي خود مٺي آهي

رٿن تي سواري ڪندڙ بابا سائين

مرتضيٰ مشوري

منهنجي يادگيريون اهي مشخانا آهن جن ۾ هڪڙا ساقي اچن ٿا، ٻيا وڃن ٿا. هي منهنجو هر پيالو، هر نوالو دوست عاشقن جي قافلي جو سالار ۽ سنڌ جو هي پلور شاعر مرتضيٰ مشوري جنهن کي اسان سڀ ”بابا سائين“ به چون ٿا، ساهتي پرڳڻي ۾ تاريخي شهر مٺيائي لڳ سنڌو ڪناري سان ڪيئن جي سونهن وادي ڳوٺ غازي خان مشوري ۾ جنم ورتو. مٺيائي جي گهڻي ميناڄ سبب هاڻ کيس شگر ٿي پئي آهي، نه رڳو شگر پر 18 گريڊ جون سڀ بيماريون به هن ۾ موجود آهن. سنڌ جي راڳي شمن علي ميرالي جي هويو ڪاپي اسانجو هي دوست اڄڪلهه جيسڪو جي پڻ سونهن آهي. اها جيسڪو جي خوش قسمتي آهي الاڳي هن جي بلقسمتي آهي جو هي اُتي نوڪري ڪري ٿو، آيس ۾ هن جو

گهڻو اٿڻ ويهڻ ۱۸ گريد جي ايسرن سان آهي، ان لاءِ هي پاڻ کي به ۱۹ گريد جي ڊپٽي ڊائريڪٽر کان گهٽ نه سمجهندو آهي. هي چا آهي اهو ته ڪنهن کان به گجهو نه آهي پر اهو ته هن مولائي کي فل اختيار آهي ته هي پاڻ کي ٻاهر آفيسر سڏائي گهٽ ۾ گهٽ کيس ڪو روڪڻ توڪڻ وارو ته نه آهي، هوشن به آفيسر کي سنگ ٿوري هوندا آهن، سچ پچ ته هي پنهنجي ڪرشماتي شخصيت ۽ پرسنلتي ۾ آفيسرن کان گهٽ ٿورڻي آهي. ڪنهن ڪڏهن ته مون کي به هن جي رنگيس مزاجي، خوش شڪل، خوش پوشاڪ، خوش خوراڪ ۽ آفيسرن وانگر تڪڙو هلڻ سچ به لڳندو آهي ته واقعي ئي هي حائداني آفيسر آهي، پر مون هن فقير جو هٿ ڏٺو آهي هن جي هٿ ۾ آفيسر ٿيڻ واري لڪير ئي خدا ڪاه ڏني آهي هن کي ان ڳڻتي ڳاري وڌو آهي اها ذهني بيماري آهي. هي ڏينهن رات آفيسر ٿيڻ جا خواب ڏسي رهيو آهي پر سندس روح جا زخرا اڃا تازا آهن. هن انهيءَ چاڙي لاءِ ڪيئي فقيري در به پنيا دعائون ۽ تعويذ به ورتا پر اڃان ڪو چاڙهو نه ٿيو اٿس، بقول سردار الله داد خان مشوري جي جو ”شايد ڪنهن به گذر کي ڀٽو اٿس“ 2004ع ۾ سندس پهرين شعري مجموعي ”ننهن سين ۽ نيڻ لريار“ جي مهورت تي مون جنهن سنڌ ميوزيم جو ممتاز سررا آڏپشوريءَ خربصورت چوڪرين سان پري چٽيو. منهنجي چوڻ تي جنهن هڪ هڪ چوڪري اُتي کيس گل ڏيڻ لڳي ته هن جون اکيون ٽٽي ويون ۽ سندس وات گردو ٿي پيو ان ڏينهن کان پوءِ هي منهنجو مريد ٿي پيو، چوي ”لال تون سچو ٿين ته شادي هڪ ڏينهن ۾ ٿي سگهي ٿي“، ”مشوري ڪجهه ته شرم ڪر زال وارو آهين، ٻار اٿي نيائيون به شادي واريون اٿي مانو ٿي ويو آهين هي وهي آهي ڪا شادي جي“ چوي ”زال هر وقت بيمار اٿس سمهڻ جو سک ڪونهي هر وقت وتان ٿو پرايون ڏينر ۽ پينرون ٽڪيندو هونئن به مذهب ۾ چار شادين جي چوٽ آهي، لالڻ جيتريون گهڻيون زالون اوڻيو شان آهي، ماڻهو مؤسي وڌيڪ سمجهندا. پاڻ سمجهي سگهي ٿو، ڏينهن ۾ ڏهه ڏهه رنن کي منهن ٿو ڏيان ڇا مان هن چشين کي پڇي نه سگهندس. وارو ڪر پاءُ جو ڪو پلو ڪر“ ماسي زرين سانگي ۽ مان جيڪو رشتو هٿ ڪريون آهي يا ته هن جي ٻارن جي پلٽون ڏسي پويان پير ڪن يا ته هي ان چوڪري جي ڪڍا اهو ته گگ ٿي لڳي جو آهي چوٽ ۾ ئي توبه ڪن. کيس ڪا سڀڪندڙ هيندڙ ڏهه هزار ميٽر هليل بيوه به نٿي ملي جو ان جو ميٽر رويس ڪري هن مولائي کي هٿائجي سندس دل جي ڪنهن ڪنڊ ۾ نشين ڪنوار جي آسپد اڃ به موجود آهي. مرتضيٰ مشوري ادبي ڪيتر ۾ منهنجو هڪ ذاتي دوست آهي، هي بنيادي طور بهترين شاعر آهي، هن کي صنف مارويءَ سندس پيڻ کان سواءِ برڪت پٽ، ماستر منظور، حنيف لاشاري ۽ ڪافي نوجوان راڳن پڻ ڳايو آهي هي هڪ بهترين موسيقار ۽ راڳي پڻ آهي، هن جو هڪ گيت

اسان ڪيئن چئيون ٿا اسان کان پڇو ڪمال جو آهي، هي جيڪڏهن هيڏانهن هوندا آهن جي بچاءَ رڳو شاعري کي وقت ڏيئي ته شيخ اياز ۽ استاد بخاري کان پوءِ موجود دؤر جو سڀ کان وڏو شاعر ٿي سگهي ٿو هن جي شاعري ۾ سونهن ۽ سچڻ ۽ سائيه جو درد آهي شراب جو شيشو آڏو رکوس پوءِ اهڙي موج ۽ مستي ۾ اچي ويندو جو خبر ئي ڪانه پوندي درد جو درياهه اٿلي پوندو جنهن زماني ۾ جيسڪو جي ايڪسين نجم الدين ابڙي جو نويڪلو فليٽ مشوري جي نلي هو انڊس روپو جو اهو چوٿين ۽ آخري فلور وارو فليٽ اسان لاءِ اوطاق بڻيو رهيو جتي سنڌ اچي لهندي هئي، جنهن سبب اسان ان جو ”سنڌ هائوس“ نالو رکيو هو. منصور ڏاهري ۽ مون وارو سنڌ ٿي وي جو دؤر هتان کان شروع ٿيو ان وقت سنڌ ٿي وي کي ايجان حيدرآباد ۾ ڪا آميس وغيره ڪونه هئي ڊاڪٽر آڪاش انصاري هجي يا حسن درس، الله داد مشوري هجي يا الله نواز رڪشائي، عرفان عباسي هجي يا اسلم عباسي. فقير فياض ٻرڙو هجي يا نوالفقار ٻرڙو. تنهن کانسواءِ شهنشاهه اڪبر جي نورتن وانگر مرتضيٰ مشوري وٽ به پنهنجا نورتن هئا انهن صلاحڪارن ۾ جاهل سعيد پيرزادو اخلاقي طور هن جو ٻيڙيل هو. مشوري چرچي طور مون کان پڇندو ”هولال اهو ته ٻڌائي پيرزادا ڪيئن پيدا ٿيا؟“ مان جواب ڏيندو هوس ته ”جڏهن ڪو پير ڪنهن مريداني سان سمهي ۽ پوءِ ان مان ڪو پٽ ٿئي ته اهو ئي پيرزادو.“ اهو ٻڌي پوءِ سعيد پيرزادو ڪلور ۾ اصل باهه ٿي ويندو هو پوءِ سنگت کيس ٿڌو ڪندي هئي ته ”يار آغا پرڳ ٿو ڪري ۽ تون جلباڻي ٿيو وڃي“ مشوري سعيد پيرزادي کي ”پيرا“ ڪري سڏيندو آهي ۽ مان کيس پيرل پياسي، ائين مشوري وٽ هڪ هالا جو ساوڻي ملان پڻ رهندو هو. جيڪو سنهو ٿلو ڪم ڪندو هو. اهو هن جو ملان ٽوپياڙو هو فدا قريشي هن جو ابو الفضل ۽ خشڪ وري فيضي هئا. ائين منظور جو ڪيو (شيشي) صفير صديقي (راڻا چندر سنگ) جيڪو هر وقت مڇيون وٺندو، بشني ڪڙڪ جلال ۽ مون پاران اچي وڃن ٿا. مشوري دسترخواني جو بادشاهه آهي. هي پيئڻ ۽ خواه پيئارڻ جو به شوقين آهي، اي ساقي! آءُ چار ڀر ۽ شراب جو دور هلي. مشوري کي ائين ڪو ڳاڻو يا ٻاڪرو مال ور چڙهندو هو ته پيش پرين ڪندو هو. ائين ته هتي ڪاٿڻ جا سڀ مٺس ملهه هئا لڪو هضم پٿر هضم جو ڪرو هجي يا چوڪري يا ڪڏرو اڳهاڻجي ويندو هو پڇاڙي ڪو ماتلي جو شيدائي آيو ته به اهو خالي نه ويندو هو. ائين اسان پنهنجي بدصورت زندگي کي خوبصورت ڪنول بنائيندا هئاسون. مون کي ڪڏهن ڪڏهن مشوري لک ڇپ ۽ اخبار ۾ ويجهيل وسڪي، جي بوتل مون ڏانهن وڌائي چوندو هو ته وڃي گونڊن سان لٽ ڪجان. ”مون کي جڏهن مشوري پيگ پري ڏيندو هو ته مان کيس چوندو هوس ”رهڻ ڏي مشوري مان پياڪ ڪونه آهيان پس اهو هڪ اڌ

پيڪ لڳو ته ڪوڙ ٿيو“ چونڊو هو ”بابا سائين، پويان گنج پيو آهي“، ڪو دور هو ته هي دوستن ۾ نهايت فضيلت سان بابا پٽ ڪري ڳالهائيندو هو. هن سان ويهڻ يا ڳالهائڻ مهل ڪنهن خالص مائهو کي به پنهنجي حسني جو وڏو احساس ٿيندو هو هاڻ مشوري ۾ اها گرم جوشي يا سچائي ڪانه رهي آهي. هن جي مون سان رنگيني واري گهرائپ گهٽجڻ لڳي آهي. چون ٿا ته ”معرفت مان جلبي جنم وٺندي آهي“. مون کان هن کي يا هن کان مون کي پڙهيل هر ويڪ اٿندڙ تي ان کان اڳ ائين اچڻ ٿا جيئن ڪاڪوس کان اڳ ٿٽ قوس اچڻ ٿا هي ايندو آهي ته هن جا سمورا دوست به اچڻ ٿا هي گرم ته هن جا دوست به گرم، مون هن جا يا پنهنجا آهي رنگين مزاح دوست جيڪي ويانگران جي هٿرادو مڙسي ڏيکاري رنن کي هڪ ئي رات ۾ ڏکي ڪيو ڇڏين هن جي سرتان صندوق ڪري ڇڏيا آهن دوست جڏهن شرابي ڪبابي ٿين ٿا ته هنن ۾ اهو خلوص نٿو رهي، هو نشي ۾ مغموم ٿي جڏهن مندرش ٿين ٿا ته کين ۾ خلوص دوستن جو هوش به نٿو رهي، مون نوت ڪيو آهي ته هر وقت قرب وڌيندڙ مشوري جيڪو اڄڪلهه جانن جي به دلائي ڪري ٿو جنهن جو ٿڌو رنن جي در جي چائنٽ تي ٿي پساھ ڏيو ڇڏي جڏهن پڙون جون دموتون ڪڍي حرام جي مال جون ادڳاريون ڏيڻ منهنجي ٿاڪ تي اچي ٿو ته انهن کي وڏي واڪي گاريون ڏئي ٿو جن سان ڪاٺي پئي اچي ٿو ان ڏهني عياشي کان پوءِ اصل رنگ ڏيکارڻ لاءِ هلڪڙائپ ڏيکارڻ جو موقعو هٿان وڃڻ نه ٿو ڏئي موتانس شيشي جي منهن ۾ جنهن کي هي هر ڀري پڪوڙن تي ترڪائي ڇڏين ٿا اهو به پڙو ڳالهائي ٿو ڇا هلي جاجلوب منهنجو هي دوست منهنجي ذاتي دوستن ۾ ويهي چڪلن جي حدن ۾ قائم ٿاڻن جيان ان وقت مون خلاف سرگرم عمل رهندي. چڪلن جي رنڊن ۽ پڙون جي گهرن ۾ اي سي جا ڊائريڪٽ ڪنيڪشن ڏيندڙ مشوري کي اهو اعتراض آهي ته منهنجو (آغا قيسو) جو گهر جنهن ۾ ڪابه اي سي ڪوبه ڇو ڊائريڪٽ هلي پيو منهنجي پيءُ جي بادشاهي آهي ڇا؟ جيڪو کي منهنجي ڪنيڪشن جي ڪري تباهي آئي آهي، پوءِ مان به دل سان دعائون ڏيندو آهيان ته مشوري ڇا تي دماغ خراب ٿيو اٿئي. ڪاٽن جا وڳا پائي پاڻ کي جيڪو جو والي وارث پيو سمجهين ڇا؟ جهڙو ڪلارڪ تون تهڙو مان، ائين تتي رڳ تي لت اچڻ کان پوءِ همراھ واه مينهن ڪري پيچندو آهي. پوءِ رات گئي ۽ بات گئي پي ڏينهن ساڳيو بابا سائين ساڳيو ۾ هوندو ۽ منهنجي واڪاڻپيو ڪندو. هن بازيگر معاشري ۾ ماڻهن کي سمجهڻ لاءِ اڃان وقت ڪپي.

ڪامريڊ شمن ميمڻ

ڪٿان پس ڪامريڊ شمن جهڙا ماڻهو رسول آباد جو هي قوم پرست ۽ انقلابي ڪامريڊ جنهن جو رهبر سنڌ سائين جي ابر سيد کان وٺي بشير خان قريشي تائين ۽ سنڌ توڙي سنڌين سان جنون جي حد تائين عشق رهيو آهي. ڪامريڊ شمن سڙ سيڪڙو سنڌي آهي، هي منهنجو پراڻي وقت جو يار آهي، هن سان دوستي مان پنهنجو پاڳ سمجھان ٿو مان هن جو سڀ کان داندو يار آهيان. هر ڪنهن جي دل ۾ جڳهه والاريندڙ هن يار ۾ هڪ عجيب پنهنجائپ نظر اچي ٿي. هي پنهنجن ۾ اچي ڪيتو نه خوش ٿيندي آهي، واقعي شمن پنهنجن ۾ اچي ٻارن وانگر خوش ٿيندو آهي، مون کي سڀ کان وڌيڪ پياري نند آهي ۽ هي مون کي نند کان وڌيڪ پيارو آهي، منهنجا ٻار ڪڏهن به سچ نه آهين ڳالهيندا شمن سان ڪڏهن به ڪو ڳالهائي نه سگهندا آهن ته بابا گهر ۾ ڪونهي، اهو هن جو پاڳ آهي نه ته مان صاف زرداري جي گهر اچڻ تي به الڻ وارو نه آهيان. هن وٽ هڪ اُجري ۽ ٻاجهاري دل آهي جنهن سبب هن سان ساڻ هئندو اچي ۽ انشاءالله هن سان مرڻ گهڙي تائين دوستي قائم ۽ دائر رهندي. ڪامريڊ شمن منهنجي سمورن دوستن ۾ ڊگهي ۾ ڊگهو دوست آهي ايترو ڊگهو جيترو شايد ميسر پاڪستان هجي. هي قوم پرستي، واري جذبي ۽ ديش پگڻي لاءِ جيون اڀاريندڙ مونکي چوندا آهن ”لالو مون کي پاڪستان سان نفرت آهي، مون کي پاڪستان جي ڪنهن به شي سان پيٽ نه ڪندو ڪر. ڪتاب ۾ لکين ته ميسر پاڪستان جيترو ڊگهو نه پر سنڌ جي شهر سکر جي معصوم شاھ جي ميسر جيئڻو ڊگهو لکجان“ هون ته هن جو قد اصل ۾ عالم چا جي ٿيڻ جيترو به نه آهي پر چوندا آهن ته ”جتي وڻ نه هجي اتي ڪانڊيرو به وڻ آهي“ هي جيڪڏهن وڏي قد جو ڦٽندو وڻ چاهي ته وڏي (بشير خان) کان چئي وٺي الطاف حسين وٽ لنڊن وڃي انگريزن جي (بي بي) ۾ ڪم وٺي سگهي ٿو، جنهن تان چڱو نالو به ڪمائي سگهي ٿو ته مشهوري به مائي سگهي ٿو. پر هي غريب جو ٻار متان اتي جي عياشي هضر نه ڪري سگهي هون به هن کي هتي 10 روپيا ڪلاڪ رن رائي باغ مان با آساني مليو وڃي پوءِ ڪهڙي ضرورت آهي اتي پرڏيس ۾ دوبر لڏڻ جي. جي ايس سي. (واپدا) جي تازي پگهار ڳوٺ مائيءَ ڏانهن اُماڻي جائي تي اي ڪٿي نئين وڳي سان گڏ جيئي سنڌ جو نئون جهنڊو ڦڙڪائي. ذهن غريبن کي ماني ڪارائي وات ۾ نسوار جي چپتي وجهي هي بيلچو ڪلهي تي رکي ٿورندڙ ستو رخ ڪندو آهي رائي باغ جو پوءِ واپسي ۾ هوندي اٽس 10 روپين ڪلاڪ واري رن يفل ۾ ۽ ڏيڍ ليٽر واري مرندا بوتل هٿ ۾ پوءِ لڪائو ڪندو آهي پنهنجي ٻالن شاهه واري جڳهه تي پاڻ به خوش ته سڄي سنگت به خوش ۽

ون به خوش جا 10 روپين جا 1000 روپيا ٺاهيو اها ٿي وڃي ته تو ڏٺي نه مون ڏٺي
 ڪيل ختر پئسا هضر پوءِ تپڙ قميص جي پلٽ سان صاف ڪري رات جو لن
 جهڙي شڪل ڪيو منهنجي ٿاڻ تي آندو هي ڏاڍو غيرت وارو ماڻهو به آهي
 ڪڏهن ڪڏهن منهنجي چرچن تي جذباتي ٿي ڪجهري، مان اٿي ويندو آهي. هي
 ونجهه جيترو ڊگهو جڏهن ڪاڙڙ بر اٿي هلندو آهي ته پانهون قبضي مان نڪري
 ويسديون اٿس، هي پنهنجي منهن ته پانهون پهنجي منهن هي حضرت آدم يا
 حضرت نوح جي خاندان جي ڪا مخلوق جڏهن واپدا پر لڳو تنهن زماني ۾ واپدا
 ۾ ڏاڪڻ جي ڪوت هئي ان کان اڳ هي رسول آباد جي لوڪل بسن ۽ معرپ
 پور جي ترين ۾ تباهڪو جون گورڻيون لڙو ڪندو هو. تڏهن هي جيئي سنڌ
 تحريڪ جو ڪارائتو ڪارڪن هو، جو واپدا جي پولن تان پراوا جهنڊا لاهي جيئي
 سنڌ جا جهنڊا تنگيندو هو هن مخلص ليڊر جي بشير خان سان وڏي دل آهي هن
 جو ارادو آهي ته مان پنهنجي اباڻي ڳوٺ رسول آباد جو نالو مٽائي بشير خان
 پٺيان، ”بشير آباد“ رکان پر ڊي جي تو نه متان تر جا ملان رسول آباد جو نالو رسول
 پاڪ جو نالو نه سمجهن ته مٽائي ٿو، اصلي ڏون نه سڃاڻي وجهن به حال هي
 مٿس جهڙو آهي قداور ۽ شاندار تهڙو آهي دل جو درياهه.

آغا ثناء الله

اسان جي ٿاڪ تي راڳي آغا ثناء الله به اڪثر حاضري ڀرڻ ايندو آهي ۽
 اسان سڀ گڏجي گپ شپ ڪندا آهيون. هي منهنجي لکائي تي منهنجي حرڪتن
 ۽ واهيتپائي کي ويٺو انجواو ڪندو آهي آغا ثناء الله سان منهنجون ڪيئي
 قربانيون يادگيريون، آهن اسان ٻئي هڪئي جنم پومي شڪارپور ۾ ڄاوا ۽
 عزيز آهيون، هن جو مان سان خاص انس آهي هي مون کي گهڻو پائيندو آهي
 فرشتن جهڙي صورت رکندڙ هي فارسي انڊي جهڙو منهنجو عزيز ۽ دوست
 مونکي ڪوئي انسانوي ڪردار لڳندو آهي. هي چال چلت، اٿي ويهي ۽ رهي
 ڪهڻي ۾ ٽپيڪل شڪارپوري لڳندو آهي. پر شڪارپورين وانگر تنگ لوڏ
 وارو مغرور انسان نه آهي. هي اهڙو سٺو ڳالهائيندو آهي جو مان، ٺري پوندو
 آهي هي انهيءَ ميناج سان پراون کي به پنهنجو ڪندو آهي، هي نه رڳو گذار
 جو غازي آهي پر ڪردار جو پڻ غازي آهي. دوستيءَ جو دم هڻندو ته توڙ تائين
 نپاهيندو آهي. هي جڏهن مون وٽ ايندو آهي ته هن جو گاڏي پارڪ ڪرڻ ۽ گاڏي
 لاڪ ڪرڻ جو تماشو تڪيت تي ڏسڻ جهڙو آهي. هن جو اهو رنگ رنگ ڪنهن
 کي ڏسڻو هجي ته رات 11 کان 12 تائين اگريڪلچر ڪامپليڪس ۾ مون وٽ اچي.
 قضا سان تازو هنگور جا ۾ ڪپڙن جي مٿي ماري وڏي ائين، هي ايندو لاغر
 نه آهي، هن ڄاڻي وائي ائين نه ڪيو هوندو پر اهو معض اتفاق آهي منهنجي

ڊيپارٽمينٽ جيڪو (واپدا) جي پي آر او محترم صادق گهٻر جي تقري جي اها لاش هي الحال ته هن جي گهٻي ۾ اهي، جنهن سبب مسڪين ڏاڍو پريشان آهي. من کيس وڌيڪ پريشان ڪندو آهيان ته اهي سينهار جا گهٻر توکي ڇڏيندا ڪونه موت ۾ ڪلهو پري چونڌو آهي ”ڏسي لالا سامهون ڪعبو آهي هاڻ به مان ويڃاري تي چار قل پڙهي پيو اچان“ ويڃارو بي ڏوهي آهي خدا مٿس رحم فرمائي هي منهنجو 35 سال پراڻو محبوب دوست آهي، ڪيئي وا، مينهن ۾ گذرڻ ويا آهيون، هي سچو ۽ آرڊو انسان آهي جنهن هي شخص ڳائي ٿو ته ائين ٿو لڳي ڇڻ دل جو ڪوئي درد ڳائي ٿو هن ٻڌيلي ۽ سريلي ٿاڻا الله جي ڳلي ۾ سنڌ جو سمورو سوز ۽ درد ساهيل آهي. راڳداري ڇڻ هن کي ورثي ۾ ملي هجي، هن به شڪارپورين جي آواز ۾ ڪا خدائي مصري رکيل آهي. اها ڏاتار جي ذات آهي، جيڪا هن کي مليل آهي. هن جو چيئن جي رقم کان وٺي ماڃس جي رقم تائين ۽ هارمونير کان وٺي ڪمپيوٽر ٽيڪ ٽائين راڳ سان ساڻ رهيو آهي. هن جي راڳ سان اها بي پناه ڪمشنٽ ئي کيس هڪ مڪمل راڳي جي علامت طور اڄ اسان جي سامهون آندو آهي. حيدرآباد جي خزاني آفيس جو هي اصول خزانو سنڌ جي سموري سنڌي چينس ۽ اسان لاو ڪنهن ڪارون جي خزاني کان گهٽ نٿو ڏئي آهي سنڌ جي هن سوريلي گائڪ آغا ٿاڻا الله جي زندگي، مان جيڪڏهن راڳ کي ڪڍي ڇڏجي ته ائين لڳندو ڇڻ جسر مان ساه ڪڍيو ويو هجي. راڳي پنهنجي ريت نپائي ڳائي ڳائي روح رلائي ڳائي.

يعقوب انور ”آداس“ ابرو

حفيظ قريشي جو هي دوست جيڪو پوءِ منهنجو به دوست ٿيو اصل نصريو جو آهي تنهن زماني ۾ وحدت ڪلوني جي سي تنظيم ڪوٺار ۾ رهندو هو. اڄڪلهه مٽياري روڊ تي جملي پيٽرول پمپ تي اڪائونٽن آهي، کيس ڳاڻ جو ڏاڍو شوق هو کيس هڪ پتل ڪمر جو هار مونير به هو. جيڪو هو پاڻ ويڃيندو هو هن هڪ آڊيو ڪيسٽ به ڪڍي هئي، مون ۽ صريو پنهور هن جي اها ڪيسٽ دوستن ۾ هٿ هٿ سيل ڪئي هئي جنهن ۾ هن کي ڪا ڊيل پيم جي چادر لبرڪ جي طور تي ڊڪيل هئي فوٽو ۾ الين پني لڳر ڇڻ ڪنهن ڪڪڙ کي لبرڪ سان ڏکي ڳو منهن ڪڍيو ويو هجي، پلر محمد ملاح جا ٻار پي، کي چوندا هئا ”ٻيا هڪٻئي واري ڪيسٽ ته ٻڌايو ته جيئن نٿم نه ڪندڙ ٿيو پاڻ ٻي ۾ سهي رهي هي جنهن صريو پنهور مقصود مگريس ضمير سرهيو ۽ عزيز گوپنگ جي ڏوٻيو پلر محمد ملاح جي لوطان تي پنهنجي ڀڳل گهڙي جهڙي آواز سان ڳائيندو هو ته سٺيون ڪلوني جا ٻڪي حيران ۽ جاتور پريشان هوندا هئا. پلر محمد جي زال چوندِي هئي ته ”مان ملڪن مل لئي ٿي اچان“. هي جنهن گهر ۾

رياض ڪندو هو ته پاڙي ۾ مٺڻ مڇي ويٺو هو، ڏينهن توڙي رات ماڻهن جي ننڊ حرام هوندي هئي، پاروا ڊجي ۽ چرڪ پري آئندا هئا، صفر صديقي، ڊاڪٽر نورل ڪانٽڙي ۽ طارق عباسي جي مينهن کير ڏيڻ کان نابري واري هئي، هي جڏهن ڪنهن فنڪشن ۾ ايندو هو ته ڪنهن آمريڪي ليڊر وانگر پهرين سيني کي هٿ لوڏي پوءِ سونيا گانڌي وانگر هٿ ٻڏي مهرباني چوندو هو ڪو اٿس ته تب چوندو ته مهرباني ڪري ويهي رهو راڳ کان اڳ ۾ اچڻ سان ڊگهي تقرير ڪندو ”هي فلاڻو راڳ آهي فلاڻي کي گهڻو پسند آهي، فلاڻي کي نه“ راڳ جي وچ وچ ۾ به لن کائي ويندو ته ”شاعر ان ست ۾ دراصل چوڻ هي پيو چاهي“ جيئن ته مان اسٽيج سيڪريٽري هوندو هوس، مان جڏهن ڏسندو هوس ته پچر ٿي نٿو چڏي ته چوندو هو مانس ته ”بابا تون تقرير کي ڇڏا ڏيڻ اڳ ۾ ٿي گهڻو لس ڪاڌو آهي تو ڳڻڻ جي ڪر“ ۾ مجال آجو همراہ پچر چڏي، هڪ ڏينهن مانجهند ۾ ڪارڪي پيرزادي جي شادي هئي، اداس اٻڙو صاحب وڏي شان سان ڊانڊو فنڪار بڻجي اچي گودا ڪولي ويٺو ۽ پاڻ کي پڪي راڳ جو گوڻيو سمجهڻ لڳو، گهر جي ڪارلي ثقافت جي نشاني طور گرمي هوندي به اوڏي آيو، پاڻ کي خانصاحب ٿي ظاهر ڪيائين، ۾ رنگ ۾ مار ڪاڌل هوس، ان رلي ۾ ڪو باڪڙي ٿي لڳو جڏهن ڊگهي تقرير کان پوءِ راڳ جا آلاپ شروع ڪيائين ته ائين لڳو، چڻ پڪر ۽ گندھ گنجي ٿا پاڪارين. چڻ مال گاڏي ۾ وٺا هجڻ، امرڪيتراڳ چُٻراڳ ۽ ڪڙڪاٽ ٻڏي ڪنوار کي صاحب ٿي پيو مانجهند جي ڪٽن جي ڪن تي جڏهن استاد جي راڳ جو رنپت پيو ته لوڏ جي لوڏ پونڪندي چچ ۾ ڌوڪي پئي پوءِ ته چاچي مياچي جن جا اڳ ٿي استاد جي راڳ ڪري هوش خطا هئا تن جا وڌيڪ هوش ۽ حواس ته هن ڪٽن جي ڦڙڦوٽ ڪيا ڪنوار جي ماءُ ڏاڪڻ تان قلابازيون کائيندي اچي هيٺ پئي ته جڳهه ٻانهن ويڙهي ويئي گهٽ جو پيءُ به پاڻ کي ڪٽن کان چيرائي ڦارائي ويٺو مان، شاهد جوڻيجو، ڊاڪٽر افتخار ميمڻ ۽ حفيظ قريشي مسجد جي ڇت تي چڙهي ويسون وڪي، پيرزادي جي شادي چڻ غمي ۾ مٽجي ويئي، هن فنڪار کي اٿڻ جون گاريون هاريون کائي مونيائون. فنڪار دلشڪستو ٿي فيصلو ڪيو ته آئندو هوائي بي قلبن وچ ۾ پنهنجي راڳ جي نوازش نه ڪندو. ۾ راڳ ته هن جي رڳ رڳ ۾ وڃيل هو، تنهنڪري جهنگ جو منهن ڪري نڪري پيو هي جڏهن جهنگ ۽ پيلي ۾ راڳ جو رياض ڪرڻ لڳو ته اتي اتفاق سان ڪو ڪنهر گندھ تي مٽي ڏوٽي رهيو هو هن جو آلاپ ٻڌي اول ته گڏهن هيٺون ڏيئي سر ۾ سر ملايو، ۾ پوءِ اتان مٽي اٿي پڳا وڌيري جي ماڻهن وڃي کيس شڪايت ڪئي ته سٺس سوئر پيلي مان ٽاهيا پيا وڃن ۽ جي آهي هيٺانڪ آواز ٿيندا رهيا ته آخر جهنگ، جانورن کان خالي ٿي ويندو هڪ ڏينهن چاچي منظر زنگي ۽ عزيز شيخ وڪيل صاحب جيڪي شڪار جا شوقين هئا کيس

جهلي جالي ڳوٺ ۾ بند ڪري ڳڻي ۾ ڳاڙهن مڇرن جو دونهون ڏياريونس ته ميان راڳ کان ئي توبهه ڪري ويو. هاڻ به جڏهن ڪو کيس راڳ جي فرمائش ڪندو آهي ته کيس اها قيامت جي گهڙي ياد پوندي اٿس.

سُپاش موٽوآئي

بابا جو دوست ديوان آتمارام موٽوآئي مختيارڪار اصل ۾ ٿر جي اسلام ڪوٽ جو هو، بابا جي آفيس ۾ بابا سان گڏ ڪم ڪندڙ موٽوآئي صاحب پاڙي ۾ ٻار ٻچن سميت رهندو هو هن کي صرف ٻه پٽ هئا ڪيلا ۽ سُپاش هي ٻئي پائر ابتدائي تعليم کان وٺي ايترو تائين بطور شاگرد منهنجا ڪلاس فيلو به هئا ته هنن سان منهنجي يارائي به هئي هنن جي ماءُ موهنجي پاڪستان جي پهرين ليڊي ڪائونسلر هئي مون سونا ڏند پهريون ڀيرو هنن جي ماءُ کي ڏنا هئا مون هن کي جڏهن ٻه ڏٺو هندوري ۾ لڏندي ڏٺو ۽ گهر جي ڪم ڪار لاءِ ٿري نوڪر ڇاڪر رکيل هئا هن جي ماءُ سان امان جي دوستي پڻ هئي، وحدت ڪالوني ۾ هنن جو گهر پوئتي گهٽي ۾ اسان جي اڱڻ جي بلڪل سامهون هوندو هو. اسان ماري تي رهندا هئاسون ۽ هي هيٺ رهندا هئا پاڙي جي تقريبن سمورن گهرن سان اسان جو گهر ورتو هوندو هو اوڙو پاڙو ڏک سڪ ۾ هڪ ٻئي کي ڪم به ايندو هو پاڙي ۾ پائيتي وارا تعلقات سالن جا سال هليا. جيستائين وڏا جئرا هئا پاڙي ۾ مان انهن جي گهر ڪيڏي مهل به بنا روڪ توڪ جي هليو ويندو هيس. هنن جي گهر ۾ به منهنجي گهر وانگر ٻارنهن مهينا پٽڪو ۽ هاو گهورا هوندي هئي روزانو ٽڪي ٽڪي جي ڳالهه تي ڀلا ۾ جهيڙو هوندو هون پهيون راتون ڪيلاش جو پيءُ سان، پيو راتون ڀاءُ جو ڀاءُ سان، تيون راتون زال مڙس جو ۽ آخري مزداري راتون فري راتون هوندو هو، هتان پاڻي جو هڪ ٻئي تي پادرن جا سٽڪا هوندا هئا، سڄو ڏينهن ان وڙه وڙهان ۽ لڙ ۾ جيئن ڪٿان ڪي مزو ايندو آهي، ائين مان به لطف وٺندو هوس، مان پنهنجي گهر جي کڏ يا پٽ تي چڙهي اهو مزو مفت ۾ ڏسندو هوس ۽ اتان بي ايمانداري سان ريفري جا فرائض پڻ انجمل ڏيندو هوس. انهي ڪم لاءِ اسڪول جي پي تي ماستر بلال صاحب جي چوراييل سڀني مونکي وڏو ڪم ڏنو. مجال جو رن وات بند ڪري مسڪين هڪ ڏينهن به چين سان نه گذاريو، ٽپ ٽپ تي آفيس ويندو هو ته پٽ سمجهندا هئا ٻاٻو ڪو اڪيلو گهمڻ ٿو وڃي، پيءُ سان صفا چچو ٿي لٽڪي پوندا هئا. گهر ۾ ٽراپڪو مچي ويندو هو، پيءُ کي پويان گهروڙي بجا ڏيندا هئا ۽ هي مسڪين به مونهن مٿو پٽيندو منهنجو بابا سان گڏ آفيس ويندو هو وري موت تي به ساڳي ڪار هوندي هئي، آخر ويچارو هارٽ اٽيڪ ۾ گذاري ويو، هن جي مري وڃڻ سان پاڙو ان اڪيلي وندر کان به محروم ٿي ويو، ماءُ ٻيءَ جي وفات کان پوءِ ڪيلاش ايريگيشن انجنيئر بڻجي شادي ڪري ڪٽيندا

هليو ويو. ڏي پٽ جي شاديون ڪرائي اٿان جو ٿي رهجي ويو باقي ”ڀڙوت ۾ پش پش مسر ڪمرشل بئنڪ جو هي اڳوڻو مئنيجر هان الاڳيت بئنڪ“ پاور هائوس ۾ بئنڪ مئنيجر آهي، هي سڀاش موٽائي آهي، مان هتي هن جو ذڪر هريهو بيان ڪندس، مونکي هن تي باهيون آهن، منهنجو هانءُ ڪاڏو پيو آهي مان هتي هن کي هڪ ڪڇي گار ڏيڻ چاهيان ٿو پر پاڻ تي ڪنٽرول ڪري ورتو اٿم پر هتي مان هن جي ڪجهه لاک لاهيندس، هي ڏيلاپيٽس (مئن پيشاپن) يعني شوگر جو مريض اندر جو ڏاڍو رکو آهي مان هن جي اصلوڪي فطرت ۽ سڀاءُ کان واقف آهيان، هن جو ڌرم نه آهي هي پيدائشي ڀڙو آهي، اها ڀڙوت هن کي سٽي ۾ مليل آهي ڪروڙين پڙا گڏ ڪجن ته هي هڪ ٺهي هن جي اها به عزت گهٽ آهي ڄا مون هن کي ڏني آهي، هي اندر جو پليت ٻاهر ايندو ته منو آهي جو منهنجا ذاتي دوست بچاءُ منهنجو طرف وٺندي ويتر اهڙي ڀڙوي کي ساراهيندي چوندا آهن، ”خراپي ٿو ۾ آهي هي ته ڀلو انسان آهي“ هن جو چهرو همردديءَ لائق آهي هي دوست سچ پچ هڪ ڊرامو آهي، مان هن کي وري به دشمن جي روپ ۾ نه دوست جي روپ ۾ ڏسڻ چاهيان ٿو هي منهنجو گهرو دوست آهي اسان جي دوستي ورهين جي دوستي آهي، ڀلي هي ڪهڙو به ڀڙو ڇو نه هجي ته به پنهنجو آ هونو به ڀڙا ڀائرن کان وڌيڪ پيارا هوندا آهن. هي ڀڙو مونکي بيحد پيارو آهي ڇاڪاڻ ته مان پاڻ ڀڙو آهيان. هي پڙهيو آهي پر ڪڙهيو ڪونهي هي ڄاڻل ڏاهر نچ گندھ قسم جو ماڻهو آهي هي سچو سون جو آهي پر هن جي گهڻي پتل جي آ هي وهي، سودائي ۽ اڌ مغزي تهڪيل واليو ٽپ پالو آهي، منهنجي ننڍپڻ جو ساڻي سڀاش موٽائي جنهن سان گڏ ڪاڏو پيتو، گهڻو ڦريو آهيان هن جون پلايون به هڪي وسارڻ جهڙيون آهن. هن جون پلايون ۽ تاريخون ڏاڙهي ۾ ٽوٽ ڪندو اڃان. اهڙي ته ڪسوتي هوندي آهي جنهن سان دوست ۽ دشمن کي پرکي سگهجي ٿو پر مان هن سان دوستيءَ جي دعويٰ نه ٿو ڪري سگهان هن منهنجي سڄي زندگيءَ جي دوستي جي منهن تي دانگي ملي ڇڏي آهي، مان هن جي اصليت جي باري ۾ جيترو سوچيان پيو گهٽ آهي هي آسودو آهي ۽ پوزيشن ۾ به مون کان مٿي آهي. هي غريبن کي گهڻو ڪري سڃاڻندو ٿي ڪونهي هن کي مون مسڪين جو منهن به ڪونه وٺندو آهي. سبحان الله هن کي ايتري ته ڪٽ ۾ ڪٽي آهي جو ڪنهن انسان ڏي نهاريٽو به ڪونه آهي. جيڪڏهن ڪو مسڪين ڀل ۾ هن وٽ ڪنهن خيس ڪر لاو لنگهي وڃي ته هي ايڏي ته اينگهه ڪندو جو هن کي نه پاڙو نظر ايندو، نه ڀاري دوستي ڀاءُ رهندي، اصل پنهنجي اصليت تي لهي ايندو، اڳلي کي ڪڪ ۽ بيزار ڪري ان جو قيمتي ٽائيم هروڀرو ضايع ڪري آخر پڙ ڪڍي بيهندو ۽ کين اهڙو جواب

معرفت ڊڪليئريشن ڏي سي ڪان وٺي سگهجي ٿي. AICC به ٿي ويهي سنگت وڌي آهي. اشتهاڙ به ملندا، پر ان لاءِ ٻيڙڪ جو اهو سرٽيفڪيٽ گهرجي جنهن جي اڪائونٽ ۾ اسان جا ڪيئي لک ٻيل هجن. پاڻ وٽ ته اڪائونٽ ۾ ٿيڻي پائي به ڪانهي پوءِ اهو ڪم ڪيئن ٿيندو؟ مون هن کي چيو ”مان پنهنجي دوست صوبو خان جي معرفت اڳوڻي وزيراعظم محمد خان جوڻيجي جي پٽ اسد جوڻيجي، ماما نياڻت جي معرفت مير هزار خان بيجراڻي يا ڪريمر راءِ جي معرفت شهيد فاضل راءِ جي پٽ اسلم راءِ مان ڪنهن هڪ کي هن اخبار جي مالڪي لاءِ راضي ڪري سگهان ٿو. پوءِ ڏوڪڙ ڄام پر ٻيڙڪ سرٽيفڪيٽ ڪٿان اچي“ ان زماني ۾ منهنجو دوست سپاس اسلم ڪمرشل ٻيڙڪ ۾ مٽيڇر هو، ان سان صلاح ڪئي جتي سندس دوست ايس ڊي ايم سهيل اديب بچائي به ويٺل هو، جنهن چيو ”ڏي سي اسلم سومرو منهنجو گهڻو ڀار آهي.“ سپاس ان شرط تي راضي ٿيو ته اخبار جو مالڪ مان پاڻ هوندس ۽ ڊڪليئريشن به منهنجي نالي هوندي. مان اڪائونٽ پنهنجو ٿو شو ڪريان ۽ باقي خرچ توهان پاڻ هٿ ڪريو هن واٽئين ماڻهو شوق ۾ شروع ۾ 30 هزار کن خرچ به ڪيا پوءِ پڙ ڪڍي ويٺو. بنا پيسه اهو قطعي ممڪن نه هو مون تمام ڦڙتي ۽ تيزي سان اهو ڪم اڪيلي سر ڪيو، تن مهينن جي ڊمي اخبار کان پوءِ اها اخبار سوڀ سان هزارن تي پهتي، ناڪنت، ٽينٽ جي رزلٽ، پليجي جي سالگرهه جي ايم سيد جو ڏهاڙو، فاضل راءِ جي وريسي تي اها اخبار مرن هڻو هٿ وڪي هن اخبار جي شوق ۾ مون پنهنجو رت ست ڏنو هڪ ايڊيٽر جي حيثيت ۾ ان وقت جي وزيراعليٰ عبدالله شاهه کي سندس ڀاءُ احسان علي شاهه جي قتل جي خبر اسان جي اخبار پڙهي پوءِ پئي. وطن ۾ جلاوطن ڌرتي ڏئي جي ترجمان وارا سلوگين پڙهي ان وقت جي وزيراعظم بينظير صاحب ڪاوڙجي پئي، اخبار بند ٿيندي ٿيندي ٻڃي وئي. ست سمنڊ ڀار جلاوطن رهندڙن جي به ترجمان اخبار جلاوطن پلور شاعر آڪاش انصاري جي طويل نظم جلاوطن، نورالهدى شاهه جي ڪهاڻي جلاوطن ۽ موهن ڪلپنا جي ناولت جلاوطنيءَ کان سواءِ جلاوطن ليڊرن رهندڙ الطاف حسين، مير مرتضيٰ پٿر، ڄام صادق علي ۽ پوءِ خود بينظير جي پيغامن معرفت هي اخبار چوٽ چڙهي، منصور قادر جوڻيجي ۽ پيستر سلام پٿو جي سهڪار سان ڪجهه ورهيه هلي باقي سپاس جي آسري تي هن ورهين تائين رهڙ جي هڪ مهر به ڪانه ٺهي. آڪاش انصاري جي سوال اخبار ۽ اردو جي جرئت سان گڏ سفر شروع ڪندڙ هي اخبار جلاوطن ڪين پنڌ ۾ گهڻو پوئتي ڇڏي آئي باقي هي خادم وطن کي نه پئي پهچي سگهي، مون پوءِ ٻي ٽيڪنڪ ڪئي خادم وطن وارا خادم ننڍو ۽ وطن وڏو لکندا هئا، خادم وطن مون به ائين ڪيو جلا ننڍو ۽ وطن وڏو جلاوطن پڙهندڙ ٽڪڙ ۾ جلاوطن کي خادم وطن سمجهي غريد ڪرڻ

لڳا ته پوءِ قاضين ٺاهڻ جي ٻي اخبار سنڌو پڻ ميدان تي آندي ۽ پوءِ جلاوطن ڏکڻي وٺي هوڏانهن سڀاش جو ڪروڙ الڳ ته آغا پاڻ ٻئي سرڪاري ملازم آهيون ڪجهه هٿ ٿڌو رک پوءِ مان ڪجهه بهتر ۾ پئجي ويس مان واپس جي نڪري ڇڏڻ جي تياريءَ ۾ هوس ته هڪ ڀيرو هن وري پاڻ پائڻ جو شاندار مظاهرو ڪيو. هن منهنجي وفاداري ۽ سچائي تي شڪ ڪندي منهنجي ئي اخبار ۾ مون خلاف لاتعلقي جو اشتهاار شايع ڪري پنهنجي ڪمپيٽيٽي جو ثبوت ڏنو، هي منهنجي سچائي ۽ اهميت کي سمجهي نه سگهيو، هن کي جڏهن منهنجي ڪارڊ گهرج باقي نه رهي ته هن مون کي گڏي هڻي ڪڍي ڇڏيو هن کي هڪ نئين پنجاهي فرادي دوست تي ايڏو زبردست پروسو هو جو هن ڏليل انسان هئڻ مون کي ٻيڙو ٿيڻو پيو هن منهنجي دوستيءَ جي به پرواهه ڪانه ڪئي، مون کي ڏاڍو ڏک ٿيو ڪنهن کي ڪيئن به صدمو چو نه بهتر هجي پر هن کي ڪارڊ پرواهه ڪانه هئي. منهنجي صحت تي به ڪو فرق نه پيو بس رڳو منهنجي دل هن جي دوستيءَ مان ڪٽي ٿي پئي، هي وائيو هو ۽ وائيو ٿي رهيو مون پوءِ هن سان ملڻ گهٽائي ڇڏيو. مون سان هر ڀيري ائين ٿيندو آهي ماڻهو مون مان ڪم ڪڍي پوءِ مون کي گڏي هڻي ڇڏيندا آهن. مان سدائين اهڙن تجربن جو گهڻو سخت مخالف رهيو آهيان. جن جي سوڀ شروع کان ئي پروسو واري نه هجي پر انهن کي سدائين مون آڏو هار مڃي پئي ٿي. اخبار کي گهڻي عرصي تائين جيارڻ لاءِ نيڪ نيتيءَ سان ڪم ڪرڻ جي ضرورت هئي، هن جا آهي نظر ايندو پروسو جوڳا ڪارائتا وفادار ساڻي به هن وانگر پاڙيا نڪتا. هن کي شخصي طرح تيار گهڻو نقصان ٿيو جنهن جو نتيجو به اهو نڪتو، نتيجو ڏاڍو چڱو نڪتو هي منهن ۾ اونڌو زمين تي اچي ڪريو، پنهنجي عقل ۽ همت کان ڪم نه وٺندو هن احمق انهن ڀڙون تي پاڙيو جن هن کي نهايت چالاڪيءَ سان لڳي استعمال ڪيو ۽ غداري ۽ ڏوڪو ڪري هن کي ڏاڍي بچڙي طريقي سان ختم ڪيو جيئن اهڙين حالتن ۾ اڪثر غدارن سان ٿيندو آهي هن اهو نتيجو شرمناڪ شڪست جي روپ ۾ پوڳيو. افسوس جوڳي ۽ رحر جوڳي ڳالهه اها آهي ته هن جو ذاتي دوست خالد سنڌي آخري ڏينهن به هن سان نالي مٿس به گڏ نه هو. هن پهريون سڀاش جي پاڙيپ جي ڪري هن اخباري توڪڻي مان هٽا نڪري وئي ۽ سڀ ڪجهه برباد ٿي ويو، ائين اها اخبار جلاوطن منهنجي غير موجودگي، جي ڪجهه هفتن اندر پنهنجو موت پاڻ مري وئي، هن جي بربادي تي مون کي ڪارڊ خوشي يا مسرت نه ملي، ڇاڪاڻ ته جلاوطن منهنجو هڪ خواب هو جو ائين ٿئي ويو جنهن جي مون کي توقع نه هئي.

محمد هاشم جو کيو منهنجو تنهن زماني کان دوست آهي جنهن زماني ۾ هي وحدت ڪلومي ۾ رهندو هو. هي ماءَ کي ڪڪڙين پلڻ جو وڏو شوق هو. پٺڙهي ڪڪڙيون چڻ جوڙن سان هونديون هيون. هاشم جي ماءُ سان اسان جي ڏاڏي لڳندي هئي. گهر ۾ ڪابه شي سٺي رڌبي هئي ته اسان چورندي هئي ته ”هي جوڙي واري کي ڏيئي آ“ هنن جو گهر جوڙي واري جي نانءُ سان پڪو ٿي ويو هو. ننڍپڻ جي وهي هئي خبر نه آهي ڪهڙي ڳالهه تي مان ان جوڙي واري جي پٽ هاشم سان چپ پٽجي ويس. هڪ ڏينهن اوچتو هي مون کي دڳ تي اڪيلو ملي ويس هن جي هٿ ۾ ڪير هو منهنجو ضد هو ته چا به ٿي پئي پر مان اهو ڪير ضرور هاريندس، اتفاق آهي ته جنهن هنڌ مون هن کي جهليو ان هنڌ مسجد هئي جيئن ته هي منڍ کان ئي نيڪ نمازي ۽ پرهيزگار هو سو بچاءُ ڳالهه وڌائڻ جي مون کي ڪافي هڪ لنڊو چوڻو اسلامي ليڪچر ڏيڻ شروع ڪيائين ”ڪير ماءُ جي ڪير جيان مقدس آهي. وڙهڻ ڳالهه آهي ان سان الله ناراض ٿيندو آهي جي رب ناراض ٿيو ته گهر ۾ ڪا مصيبت ٿيندي آهي ۽ پوءِ اها مصيبت تنهن ٿيندي آهي جنهن انسان خدا جي در آڏو توبه تائب ٿئي ان لاءِ ماڻهو اهڙو ڪم ٿي نه ڪري جو رب پاڪ ناراض ٿئي ڪير تنهنجو ڪهڙو ڏوه ڪيو آهي. پاڪ شي، زمين تي ڪيرائڻ ڪيئن وڏو گنهه آهي“ هن جي هڪ ئي ليڪچر ۾ مان پائي ٿي ويس ۽ هو ان ڏينهن کان منهنجي دل ۾ ويهي ويو ته اڄ تائين نڪري نه سگهيو آهي. هاشم هڪ نيڪ نيت، دياندار ۽ شريف ماڻهو آهي هي ساڍي طبيعت وارو پر خلوص ۽ نيڪوڪارو مذهبي ماڻهو ضرور آهي پر ڪتر ملو هرگز نه آهي. جنهن زماني ۾ منهنجي هن سان دوستي ٿي. هن مون کي پنهنجي رنگ ۾ رنگي ڇڏيو مان به پڪو ملان ٿي ويس. ٻانگ ڪنن تي پوندي هئي ته سڀ ڪم ڇڏي مسجد جو رخ ڪندو هوس. پاڙي جا پار موڙي وٺندو هوس ”قصص الانبياءَ“ جا قصا پڙهائيندو روزا نمازون، تراويهن مطلب ته ڪو فرص نه ڇڏيو، پر پوءِ جڏهن مٿي جي پٽ ياسين کان ڪم لهرائڻ ۽ پيش امار جي پٽ جميل جا ڪم لاهڻ فرض بڻجي ويو ته هي سڀ فرص ڇڏي ڏنر هاشم جو ڪير جو والد صاحب استاد ٺارو ڪندياري ۾ رهندو هو ۽ سنڌ جوصيل نالي وارو ڍاڍو يا رازو هو محرم راز جيان هن جا سنڌ جي سڻيماڻن، مسجدن، سياستدانن جي بنگلن ۽ سرڪاري آفيسن ۾ ڪيل ڪم يادگار نوعيت جا هئا. هن جي صفائي سان ڪيل ڪم جي مهارت کي اڄ به ماڻهو ياد ڪن ٿا. ان ڊڪاڻڪي ڪم ۾ هاشم به پئي کان هرگز پهتي نه هو پر هي پئي، کان ڪم ۾ ڪجهه مختلف هو. هي سڀ ڪم شوقيا ڪندو هو هن ان مهارت ۾ جدت آندي. گذرين جي نمبر پليٽ کان وٺي ڪي چين تائين، گهر جي نالي واري تختي کان وٺي ٽيبل جي تختي تائين، پلازڻون جي ماپن کان وٺي يادگار چونڪن تائين هن ڪاٺ جي ڪم ذريعي سنڌ جي وڏي خدمت

ڪٿي، هن جي پرسنل ڪمري ۾ اڄ به سنڌ جي سموري ثقافت ڪاٺ جي ڪمر جي صورت ۾ ڏسي سگهجي ٿي. سنڌ جي نقشي ۾ الساري موهن جي دڙي جي ڍڳي گاڏي ۾ صوفاسيت مطلب ته ڪمال جو هٿ اٿس. هاشم اڄ به مشهور ۽ مڃيل آرڪيٽيڪچر آهي. هي بهترين ڪاتب به آهي هن جا اکر ايترا ته سٺا آهن جو ڏسڻ سان لڳندو ته ڪمپيوٽر جي ڪمپوزنگ هجي. لالي جي سمورن پرچن کان وٺي هزارن ڪتابن جي ٽائٽل ٽائين هاشم جي فن جو ڪمال آهي. جرنيل هوش محمد شيدائي چونڪ جو يادگار ۽ حيدر چورڪ جي دعا وارا هٿ هاشم جو ئي خيال ۽ خراب هي هن آغا پٺاڻن مان شادي ڪئي آهي ۽ اڄڪلهه پرڳڙي فليٽ ۾ رهي ٿو.

شرف لاکو

ان کان وڌيڪ ”ساج دار“ ڪهڙو ٿيندو جو هي مهجور مثالي، لاثاني، هن دل سماجي سڌارڪ دوست اشرف لاکو جو انسانيت جو خدمتگار ۽ ديس جي پلائي جي لکي ۾ هر وقت مڱن رهي ٿو، جيڪو نه رڳو خيراتي ڪمن ۾ پر تعليم جي واڌاري لاءِ به ڏاڍو پاڻ پتوڙي ٿو، وقت ثابت ڪندو ته منهنجو هي دوست اشرف لاکو، مسڪين جهان خان کوسي ۽ عبدالستار امڙي کان به وڏو ماڻهو ٿيندو، منهنجون هن لاءِ ڪول ساريون دعائون آهن

عبدالغفور سومرو

غفور هزارن ۾ هڪ آهي. مون خوشيون ملهائون هيون، جڏهن هي منهنجو دوست ٿيو. هر هن شخص جي مان جيتري به ساراه ڪيان سا اڻپوري ٿيندي. هن جي شخصيت ماڻھو جي ڪلم ڪٽ نه آهي. زندگي، جاسپ دوست هڪ ٻئي ۽ ٻئي ٻئي ۾ غفور سومرو ته ترازو غفور ڏانهن جهڪندي ويندي. هي قربن جي ديس ۾ قرب ورهائڻ وارو محبتي ماڻهو اندر ٻاهر هڪ جهڙو آهي، هي انتهائي زنده دل انسان سو سيڪڙو سچو ماڻهو آهي. ايتري اچي دل جي مالڪ منهنجي هن قربدار دوست جهڙو شينهن جوان اوهان کي هن تر ۾ ڪونه ايندو. هي منهنجو هجائڻو دوست، دوستي ۾ سڀ کان اڳيرو نظر ايندو شايد هي منهنجي سڀني دوستن کان گود کڻي وڃڻ چاهي ٿو. هن سان جواني، واري دور کان پڳ مٿ ڀاري وارا گهڻا دوستاڻا پيچ پيل آهن. منهنجي دل به انهي، اچين ٿين وارن دوستن کي سڃاڻي ٿي. هن سان منهنجي ذاتي دوستي جو ٽيهارو سالن جي آشنائي جو ساٿ رهيو آهي. هي هاڻي آهستي آهستي بزرگ بڻجندو ٿو وڃي سندس گچا به اڃا ئي ويا اٿس. هي منهنجو، حجت، مذاقي ۽ يار ويس دوست پوڙهو ٿي عجيب غريب ٿيندو پيو وڃي. هي شڪل ۽ شهاهت ۾ مهذب ۽ پنهنجي عافتن ۾ چيگرو آهي، غفور سومرو منهنجي دوستن ۾ سڀني کان دلچسپ دوست آهي. هن جي وڏي داستان تاريخ ۽ جاگرافي آهي، مان پنهنجي

ڪتاب ۾ هن جي يادگيري جو ذڪر ڪندس ته رڳو هن جي ذڪر سان منهنجو هي ڪتاب پرچي ويندو مان هن تي ۽ صرير پنهور تي پورو ڪتاب لکي سگهان ٿو هيءُ سوکڙي مٺي غفوران يا قنڙي اصل خيرپور ميرس جي آهي. امان حوا جو هي پٽ ائڊ ڪلر يا گفور ٿئي نگر جي ٿا سيڪنٽ فيڪٽري کي پنهنجي جواني ڏئي چڪو آهي هن انجنيئر کي ٿا سيڪنٽ فيڪٽري ۾ عاليشان بنگلو مليل آهي هن جي فئملي انهيءَ ڪري هتي نه پر حيدرآباد ۾ رهي ٿي بقول غفور جي ته ”ٿو ضلعو هوندي، ٿي جو شهر آهي جو هتي اسڪولي پار جي پيٽ جو پٽو ٿو ملي“ هيءُ جيءُ جيلرو سڀ کان پيارو ماڻهو جنهن ويڪ ائڊ تي پلڻ سان ملڻ حيدرآباد ايندو آهي ته چوٽ ۾ مون سان ضرور ملندو آهي ۽ پڇاڙي جو گهر ويندو آهي. مان ڳالهين جو ڳوٺ آهيان ته غفور ڳالهين جو شهر آهي. مان ڳالهين جو دريا آهيان ته غفور ڳالهين جو سمونڊ آهي. ان ڪري اسان کي شدت سان هڪٻئي جو انتظار رهندو آهي. جڏهن ايندو آهي ته اسان لاءِ چڻ عيد ٿي ويندي آهي، پار هڪ دفعو هٿ آيو ته کيس چٽڻ تي روح نه ٿيندو آهي. هڪ پاڙ هوندي آهي هڪ نشو هوندو آهي ڪچهري جو. جنهن ايندو آهي ته اسان جي روتڻ ٿي بدلجي ويندي آهي طبيعت باغ بهار ٿي ويندي آهي. ڪچهري جو ڪوڏيو قربتن ۽ محبت جو پندار، هي خوش طبعي، خوش مزاج ۽ پرڳڻي، جنهن کلندو آهي ته چڻ دنيا کلندي آهي. هي تهڪ ائين ڏيندو آهي چڻ هن کي چاهي اچي وٺي هجي. هن جي تهڪن ۾ جهنگا هوندا آهن. تهڪن سان گڏ سندس تن جا به پرڙا هوندا آهن. هي اچڻ سان ٿي ايڪيهه توبن جي سلامي ڏيندو آهي. ڳالهه ڳالهه تي تهڪ، کلي کلي پيٽ ۾ سور پئجي ويندو آهي. هن جي قصن تي ايترو کلندو آهيان جو اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳندا آهن. ”اعليٰ ساج ۾ زور زور سان کلڻ کي بلندي سمجهيو ويندو آهي جڏهن ته گل ۽ مزاق زندگي جو اهر حصور آهن، زنده تهڪ ۽ گل درد جي زال آهن.“ سڌائين کلندڙ زنده دل، ڪچهري جو مور ڳالهائڻ جو پو. جڏهن ڳالهين جا اڻ ڪٽ خرابا کڻي ڪچهري ۾ ويهي ته ڏاڻي نه ٿئي، راتيون ڏلي ڏينهن ٿيو ويڻ، هي جڏهن ڪچهري برخواست ڪري بيگاهه وقت هئو مٿو تاري ڏري گهٽ فوج مهل قاسم آباد ۾ پنهنجي ڪٽنب سان ملڻ وڃي ٿو ته هوڏانهن سڄي رات پلسا ورائي ورائي هن جي فيض حاصل ڪرڻ لاءِ اکيون پائي ويٺل صبح ڪندڙ هن جي زال مرقعو هٿان وٺندو ڏسي. هي نتيجي هئڻ ۽ ڪو ڪو تيل نه نڪرڻ تي دل خراب ڪندي کيس پاشن ڏيندي چوڻدي آهي ”مان تنهنجي زال ٿورڙي آهيان. زال ته تنهنجي هو مٿو تنهنجو پٽ قيوم آهي هڪ اچين تسمتي هڪ رات لاءِ اها رات به هو ڪچهري ۾ ڳوڙڪائي وڃي“ ائين منهنجا دوست. منهنجا مائٽ ۽ منهنجا پيارو ايتري حد تائين جو هن دوست غفور جي گهرواري به مون کان جيلس ٿيندي آهي منهنجي سڄي رات جي ڪچهري کان پوءِ غفور جڏهن سفر

ڇو ٿڪ لهن لاءِ شيدي ڳوٺ ۾ سمهي ٿو ته تيسنائين نٿو مان ڪونه ڄاڳي ٿو.
جيسنائين شيدي ڳوٺ جي گڏھ جي هيٺڪ ڪڪڙ جي ڀاتڪ يا ڳئون جي رنڊ
جو آواز نه ٻڌي. ڪٿ تي ليشيو پيو هوندو ته ٽپ ڏئي اٿي پچندو ٿئي واري سن
ڏانهن غفور چنچر تي ايندو آهي ۽ سومر جي صبح هو واپس هليو ويندو آهي.
اٺين هن جي ويڪر اٿس پوري ٿيندي آهي ڀاڄائي ويڄاري وڌيڪ ڪچي نه
سگهندي آهي ۽ اٺين ڪل مسخريءَ ۾ منهنجو هيانءِ هلڪو ڪندو هي زنده دل
انسان منهنجي دل ۾ ڇڏي ويندو آهي پنهنجي پهر اچڻ جو انتظار.

ويڙي ويل سائي

نثار حسيني	لالا عبدالڪريم (بابا)
نياز همايون	بادشاه زادي (امڙ)
ڊاڪٽر نجر عباسي	لالا غني (ڀاءُ)
طارق اشرف	رضوانه (بيلي) پيڻ
آپا نسرين نوري	دهدار پٺاڻ (ماسٽر)
مريد پنهور	لالا نياز خان
عرفان مهدي	لالا منظور خان
معصوم سانگهڙائي	لالا نظير خان (ماسٽر)
خالد سومرو	الهڏنو خان (نانو)
آفتاب نظاماڻي	ناز بيبي (ناسي)
خان محمد پنهور	خوشيد دادا قفي
خير والنساء جعفري	جمي دادا (سيجن)
غني درس	لالا گل حسن پٺاڻ (سهر)
نمائو سنڌي	نور جهان خالا (ماسي)
قمر سومرو	نازو خالا
اقبال احمد بلوچ	مئي امان
بلر مهيسر	لالا ممتاز خان قفو
اڪبر قريشي	فقير بابا

سائين بخش رند	لاڙا مقبول (چاچو)
سعید اور شاه	حسن علي ماما
شاه محمد پيرزادو	ڪاڪا دوڪاندار
تتوير سهندو	قيوم منگي
بابو مگريو	علو فقير
وجاهد جوکيو	غلام مصطفي دادوي
حامد تهيمر	رزاق انصاري

صيرير پنهور

منهنجي سڄي حياتيءَ ۾ ٻن ماڻهن جو اڄ تائين اثر رهندو اچي هڪ آهي ”غفور سومرو“ ۽ ٻيو هو ”صيرير پنهور“. منهنجو دلير دوست صيرير پنهور جنهن کي اسان پيار مان ”اير حڪي“ سڏيندا هئاسون اير حڪي اڄ به منهنجي يادن ۾ زنده آهي. سلسل شخصيت جو مڪمل خاڪو جنهن منهنجي ذهن ۾ جڙڻ لڳي ٿو. تنهن منهنجو هيانءِ پر جي اچي ٿو منهنجي اکين ۾ آب اوتجي پوي ٿو اير حڪي وٽ تنديو چلڻ ۾ غفور سان گذاريل آهي راتيون هاڻي هڪ خواب لڳن ٿيون. مون ڪڏهن خواب ۾ به نه سڄيڻو هو ته ائين الڳ نه ٿيندو دوست ايترو جلد الڳ ٿي ويندا ۽ ائين هڪڙي سان ڪڏهن به نه ملي سگهندا هي ساه ۾ سانڍيندو جنهن دنيا مان ساه ڇڏي ٿو ته ڇڻ منهنجو ساه بند ٿي وڃي ٿو صيرير ڪونه مٽو آهي ڇڻ منهنجو سرير مري ويو هجي، ڇڻ مان مري ويو آهيان، هي جيڪو مون جيان وقت کان اڳ ان مڏاٽر پيدا ٿيو ۽ هميشه ان وقت رهي ان مڏاٽو مري ويو هي دوستن جو دوست جنهن جا ڪيترائي روپ هئا هي درد وارو حساس انسان اوچتو دل جي ٽٽڻ ڪري وفات ڪري ويو ڪيترائي مرن ۽ چمن پيا پر اهڙو وري نه پيدا ٿيندو

اهڙا ماڻهو شل وري وري پيدا ٿين. سچ ته صيرير پنهور هڪ ئي پيدا ٿيو، هن جي دوستيءَ کي هر ڪو ناد ڏيندو. مان کيس سلام ڪريان ٿو منهنجو اير حڪي کي سيلوٽ آهي. هي نج سنڌي سماج جو ماڻهو جيڪو عام ۾ خاص هو هي عجيب شخصيت جو مالڪ، عجيب و غريب مخلوق هو. هي مڪمل ائڪٽر هو، جيڪو زندگي جي تمام ويجهو هو اير حڪي حساس انسان هو ان ڪري هن جي غريبن ۽ مسڪينن سان پاري هئي، هي هر وقت انهن جي محبت جو مرڪز رهيو. هي پيار پاش ۽ مٽو ماڻهو جنهن جي سمنڊ کان گهري دل هئي، جنهن مان انسان دوست، آدرشي ليکڪ جي جهلڪ ملندي هئي. هي شاعر هجڻ کان علاوه هڪ آرٽسٽ به هو. هي بهتر دل ۽ دماغ وارو قربندار صيرير پنهور پلڙن جو پيار هو سلسل شخصيت ۾ چلڻو هو. تنهنڪري سلسل واقفيت ۽ دوستي جو دائرو وسيع ٿيندو ويو. جنهن

ڪري سندس ڪافي شهرت ٿي وئي. هن جي شخصيت جي اثر مون کي تيار ڪيو هو. متاثر ڪيو، هن جي اندر تائين هر ڪنهن لاءِ پهچڻ نه فقط ڏکيو بلڪه ناممڪن هو. پر هي مون کان پاڻ کي بچائي نه سگهيو. ايم ڪي مرحوم جي دوستي، جي وڏي حلقن ۾ هن جي غفور سان ڏاڍي دل هئي. غفور جو هي ڀڳ مت يار، منهنجو به نه بهترين دوست هو. اسان ٽئي هڪٻئي تي گهرو ويندا هئاسون. اسان جي صورت تي تيار ڪيو مشهور هئي. ”لالو“ جهڙو هن جو هڪڙو ئي دوست هو جيڪو آغا قیوم هو. جيڪو مان هوس. هي منهنجي هر وقت نيڪي ڪندو هو. هن جي ذاتي ڌاري ۾ رڳو مان هوس. هي عمر ۾ منهنجو يار غار رهيو. هن سان مرڻ تائين منهنجو ناتو رهيو. مون کي هن سان هڪ گهري همدردي هئي. هن وٽ مون لاءِ بي غرض خلوص جا لڏلپ جلبا هئا. پيو کيس ياد ڪري يا نه ڪري پر مان صريرو پنهور کي ڪيئن ٿو وساري سگهان جنهن سان مرڪن ۽ تهڪن کان وٺي پيرل پاڪرن تائين ڄا رشتا هئا هي منهنجو اوسيترو ائين ڪندو هو، جيئن ڪو مان هن جو محبوب هجان. اسان ڇڻ هڪٻئي جا عاشق معشوق هئاسون، مان اڃان تائين سمجهي نه سگهيو آهيان ته مان هن جو معشوق هئس يا هو منهنجو معشوق هو، منهنجون هن سان سنڌي محاورن واريون ڳنڍيون هونديون هيون. هو اڄ به مون ۾ سليل آهي. تن ڏينهن ۾ اسان جو هيڊ ڪوارٽر هو ٽنڊو چار جي زرعي يونيورسٽي، صريرو پنهور جي ايم سيد هاسٽل جي پهرئين ماڙ تي سي-91 ڪمري ۾ رهندو هو. هاسٽل جو اهو ڪمرو هن لاءِ مخصوص هوندو هو، جتي هي عيش ۽ لذ سان رهندو هو. سمورا ليبر هن جا واسطي وارا هئا جن سان هن جون ملاقاتون ٿينديون رهنديون هيون، سندس شيدائين لاءِ اهو ڪمرو ڇڻ رست هائوس هو. مون کي به پيو ڪوئي ڏٺو ڪوڙ هوندو هو، انهيءَ لاءِ مون به ايم ڪي جي انهيءَ ڪمري ۾ اچي ويرو. چيلو هن انگريڪلچر انجنيئرنگ ۾ ماسٽر جي ڊگري حاصل ڪرڻ لاءِ داخلا ورتي هئي. هاسٽل سان گڏ هڪ ميس به هئي، جتي هي ماني ڏائيندو هو جتي هن کي ٿئي وقت ماني ملندي هئي. مان آنجهي مائجي هن وٽ ايندو هوس، هي منهنجي تيار ڪيو عزت ڪندو هو. هي اچڻ شرط چوندو هو ”پهرين طعار پرو ڪلار“. مان هاسٽل ۾ گهڙندو مس هوس ته هي ڪنهي ڪشي ميس تي يا ڪنهن هوٽل تي وٺي هلندو هو. اهو روز جو معمول بڻجي ويو. اسان وٽ ويڪ اٿندڙي غفور به ايندو هو. پرو سائين خوب ڪچهريون ٿينديون هيون. مون کي پيا دوست به سڄي اچن ٿا جيڪي ان زماني ۾ صريرو پنهور وٽ ڪچهري لاءِ ايندا هئا. منهنجو ڳولائي مقصود مگر پر به هر وقت سندس حاضريءَ ۾ ويٺو هوندو هو جنهن کي ننڍا وڏا سڀ ”نانو“ ڪري سڏيندا هئا. منهنجي ڳوٺ جو فضل جوڻيجو، اڪبر ساگر به هئا جيڪي هتي پڙهندا هئا. بخش مهرائوي، عزيز گريبانگ، مقير شاه، اقبال جمالي، اڪبر سومرو، حسن درس، حسن مجتبيٰ، ذوالفقار هاليپوٽي، حفيظ ميمڻ پسي، پريم چوڙا ۽

ضمير سرهيو شجاعت سومرو، وفا رضا بلوچ جميل، مير صاحب ۽ عزيز گل وغيره اڪثر هن جي ڪچهري ۾ موجود هوندا هئا. خبرون چارون به ٿينديون هيون. سنگت جا سور به پتيا هئا ۽ رات جو ويلو به ٿوري ويندو هو. پوءِ صبح جو ”جرگي نه ڪنهن جا مت.“ صرير جنهن وٽ سڏائين تهڪ پيا ٿوندا هئا. جنهن وٽ اسان رڳو ڪلندا ئي رهندا هئاسين گهڻوڪري هڪٻئي سان ڪل پوڳ لڳي پئي هوندي هئي، طنز و مزاج جو هدف هوندو هو صرير پنهور اسان پاڻ ۾ خوب ڪچهريون به ڪندا هئاسون. دوستن سان ڪچهري لاءِ دل پئي سئون ڏيندي هئي ڪچهري مان اسان ٻاڻيا ئي نه هئاسون. اهڙي طرح ڪچهري ۾ ڪل پوڳ ڪندي هڪٻئي تي ٽوڪون ڪندي راتين جون راتيون گذري وينديون هيون. صرير پنهور ڳالهائيندو هو ته هن مان چرچا، طنز ۽ مذاق پيو چڻندو هو سندس ڳالهيون عجيب ۽ غريب هونديون هيون. هي سڄي سنگت کي پنهنجي آئين ڳالهين سان ڪلائيندو هو. هي سڏائين ڪلندو خوش پيو ٿيندو هو. ڳالهه ڳالهه تي پڌا وڌا وڌا تهڪ ڏيندو هو. هي چرچي گهڻي جو استاد ڪلائي ڪلائي پيٽ ۾ سور وجهي ڇڏيندو هو. هنجي طنز و مزاج معنيٰ خيز هوندي هئي. هي محفل جو مور چرچو ڪندو هو ته پاڻ تي چرچي ڪرڻ جي دعوت به ڏيندو هو. هي مرڪشي ملير ۾ رڳو ڪلاڻ چاهيندو هو. ائين لڳندو هو ته ڄڻ هي ڄڻوئي ڪلڻ ۽ ڪلاڻ لاءِ آهي. صرير پنهور جيڪو بظاهر ملڻ ۾ هڪ خوش مزاج ۽ ڪلائيندڙ هو اندر ۾ قرب جو ڪُٺل ۽ ويراڳ جو وڏيل هو. ڄڻ هن جي من ۾ ڪوئي درد هجي. هي عقل کي حيران ڪندڙ ڳوڙهن ۾ اڪيون پريل هئڻ جي باوجود روئي به ڪلائي ڇڏيندو هو هن سان ڪيل آخري ملاقات ۾ اسان ٽئي پار ايترو ڪلياڻين جو وري نه کلي سگهياسين. هي ڪلندي ڪلندي گذاري ويو هن جي ائين چرچن چرچن ۽ تهڪن ۾ اوچتو بريسڪ لڳي گذاري ويڃڻ تي ائين لڳو ته غفور

۽ منهنجا تهڪ به هميشه بند ٿي ويندا. مان ڪل مان ڏل بڻجي هڪ ٻيو بار غفور به ويڙڻ ٿيو چاهيان. مرن کي هن جا تهڪ اڄ تائين نه وسري سگهيا آهن نه ئي وسرندا. صرير پنهور جا پيا به ائين ڪا قصا آهن مان هن تي پورو باب لکڻ چاهيان ٿو. اهو ئي ته هڪ زند دل شخص هو جنهن سان مان گهڻي ۾ گهڻا چرچا ڪندو هوس. ڇو ته ٻين دوستن ۾ سڀ جو مانو نه آهي. هي اندر ۾ ڌڪ سڻي پاهر هر وقت ڪلندڙ اٿلي ڪردل جيڪو پنهنجو مت پاڻ هو جيڪو علم ماڻهن کي چريو، ديوانو ۽ عقل کان وانهيل نظر ايندو هو ماڻهو ۽ دوست ٻئي چون پر هو چريو نه هو. هي راج محل جو راجڪمار انهن ڏينهن ۾ ڳيرو جوان هو، خاص قسم جا ڪپڙا پئي، مٿو ڪينجي سان اڏگنجو ڪري ڪلمن کي اچو پٿورو. هڻي وات ۾ چروٽ هئي. هلندو هو. قد جو چوٽو پيٽ وڏو ٻي ڊولي رنگ جو سانورو، تڪڻ گنجي. ڏاڙهي ميجون ڇٽ، اکين ۾ انتظار پريل سڏائين اوجاڳل، ڪپڙا تنگ لچڪ ڌچڪ زناني وات ۾ پٽيپ وجهي نمونو ڪري لڏڪاري ڪندو هو تڏهن هي جواني ۾ به پڪي

عمر جو لڳندو هو. هي هٽلر جي شخصيت کان ڏاڍو متاثر هو. هي قد جو چوٽو هو. هن کي ناز هو ته هٽلر به قد جو چوٽو ۽ ٻنڌرو هو. جڏهن دنيا تي راڄ ڪيس، هي قد جو ننڍو هو پر سندس ڄاڻ وڏي هئي. هي چوندو هو ته ”دنيا کي هڪ ٻئي هٽلر جي ضرورت آهي، اهو ٻيو هٽلر مان آهيان.“ هي مڪمل هٽلر هو. ڄڻ هٽلر جو روحاني پٽ هجي، هي هٽلر تي ايترو عاشق هو جو هن هٽلر جيان ڪٻڙا ٻڙڻ ۽ منجهون به هٽلر ڪٽ رڪٽڻ شروع ڪيون. مان ۽ غفور هن جي هٽلر ڪٽ مڇن جو مذاق اڏائيندا هئاسون. هن جي ايمر سيد هاسٽل جو سي-51 ڪمرو دواصل هيڊ ڪوارٽر هو. هٽلر جي نار نهاد ”نازي پارٽي“ جي هڪ خيلي پارٽي ”بازي پارٽي“ جا هن ڏاهي هئي. هي ان بازي پارٽي جو ڪمانڊر ان چيف هو. هن ان ڪمري ۾ جو پارٽي جي آفيس ۾ به هو. فوجي وردي پائي ان جي ٻانهن تي ڪراسٽيڪا جو نشان هئي. روالپنگ چيئر تي ويهي فوٽو پڻ ڪراييا هئا. هي سلوٽ به هٽلر جيان ڪندو هو. هي چوندو هو ”جڏهن جديد ڌور انقلاب آيندو ته سنڌ آزاد صرف بازي پارٽي ڪرائيندي ۽ ان جي قيادت ان جو ڪمانڊر ان چيف ڪندو جيڪو مان هوندس.“ هن هڪ ڏينهن مورنگي سڏي چيو ”کالي اهو ڏينهن جلد ايندو جو مان هجان نه هجان پر نور مون کي ڏاڍو پاد ڪندي زرعي يونيورسٽي جي ڇهين ڇهين تي منهنجو نالو لکيل ڏسندي. صرير پنهور روڊ ايمر ڪي هاسٽل ۽ صرير ايترو ۽ ٻيو ٿيو به. ائين هن جي غير موجودگي ۾ هن جي مٿي پڇاڻان هن جي نالي جا بورڊ مون ڏنا. هي رات ۾ ليشن وانگر پائپ ڇڪيندو هو. هن ڪافي عرصي تائين لڳاتار پائپ پيو ۽ ٻارن کي به پيئاريو. هي ان پائپ مان ڪش هئي پنهنجي وارن پريل چاتي ۽ انهن ان جو دونهو لاهيندو هو. هن کانئس جا ڪٻڙا ۽ اڇي ڪانگريسي ٽوپي به ڪافي وقت پاتي. هن مون کي به اهڙي گانڌي ٽوپي ۽ ڪانگريسي وڳو گفٽ ڪيو جو اسان گڏجي پائي گهمندا هئاسون.

جڏهن نور پورو ٿيڻ تي ولڪيشن ملندي هئي ۽ شاگرد ڳوٺ هليا ويندا هئا ۽ هاسٽلن خالي ٿي وينديون هيون ته صرف هي هڪڙو مسڪين ايمر ڪي هوندو هو جو اڪيلو رنگ ۾ پيو ٿيندو هو. هو بنا گهر ٻار جي رهيو پيو هوندو هو. هي گهر عيد رات به مس ويندو هو. تن ڏينهن ۾ مان به هن جو ساٿ ڏيندو هوس، عزيز گوپانگ ۽ غفور سومرو به ايندا ويندا هئا. ايمر ڪي مسڪين جي سڄي حياتي سورن ۾ گذري. هن سڄي عمر جاني تي گذارو ڪيو. هن جا پور ۽ آتما نهايت سوز ڀريا هئا. ميس جي اها حالت هئي جو ماني هوندي هئي ته ملندي هيس ۽ جي نه، ته ٻو پيو پڪ ۾ پاه ٿيندو هو. پٽا هوندا هئس ته موج سان هونئن تي به کائيندو پيئندو هو. جڏهن ته مسڪين کي ٽڪو به کيسي ۾ نه هوندو هوس، ته به خوش پيو گذاريندو هو. جڏهن ڪجهه به نه هوندو هوس تڏهن به ڏهڪ بادشاهن وارو ڏيندو هو. تيلي سان ڏندن کي کوٽيندو هو. اهو دوستن کي

تائڻ ڏيندو هو ته مان تازو هوٽل تان مرغي کائي پيو اچان، پر آندا هوندا هئس جيڪي پڪ کان وات جي رستي ٻاهر اچڻ جي ڪوشش ڪندا هئا شايدس هجيئس جيڪو پيٽ ۾ پڪ ته سانڍي ويٺو هو هي خالي آندڻ تي پاڻي به پئي نه سگهندو هو اکين آڳيان اوندهه چائجي ويندي هئس ۽ رستي ۾ ئي ڏکي تي ويهي رهندو هو هي ڏينهن جا ڏينهن لنگهڻ تي گذاريندو هو ۽ هفتن جا هفتا ماسي کائي نه سگهندو هو ائين هن کي السڙي پيو هي فقيري ۽ بيوسيءَ جي حالت ۾ پڪ ۽ بيماري وڳهي گذاري ويو. هن جو موت ڄاڻي ٻجهي پڪ ڪاٽڻ ڪري ٿيو. صرير جو وڏي ۾ وڏو ڊڪ ايڪاناميڪل هو. دنيا ۾ هر چيڻ سڪنڊن ۾ هڪ ماڻهو پڪ وڳهي اجل جو شڪار ٿئي ٿو. ڪڏهن ته هن کي گوشت کير مڪڻ فروٽ وغيره به ڄاڻ ملندا هئا ڪا به شي هي ونڊي ورچي کائيندو هو. هي سڀ ڪجهه ميڙي دوستن جي آڳيان رکندو هو، مان هن وٽ ڏينهن جا ڏينهن اچي مهمان ٿيندو هوس. جيڪا به شيءَ شڪل ايندي هئس ته کڻي آئي مون کي ڏيندو هو. چوڻو هو ته ”تون ڪا ته مان ٺهران“ هن وٽ هن جا واندامل دوست به ايندا هئا ته واندن ادبي جي بيگر جا خرچ به هن جي پلي هئا پر هي دل جو بادشاهه هو پاڻ بکيو رهي به مهمانن کي بکيو وڃڻ نه ڏيندو هو. مان اڪثر نوت ڪندو هوس ته هوٽلن جي ٻاهران پڪايل ٻار هن کي هڪ ٽڪ ٺهري ڏسندا هئا ته هي پنهنجي حصي جي سموري ماني کڻي انهن ٻارن کي ڪارٽي ڇڏيندو هو ۽ پاڻ پڪ ۾ سمهي پوندو هو. اسان کٽياڻ شهر ۾ صوفي محمد فقير کٽياڻ جي ڳوٺ سليمان کٽياڻ به ويندا هئاسون. جتي ڪامريڊ ادا عمر ۽ صوفي حضور بخش سان هن جي پاري هئي جيڪي اسان کي جڻي ۾ جايون ڏيندا هئا. اسان اڪثر ڪانه موري، پير کائي ۽ قبر به ڏسڻ ويندا هئاسون قبر جتي وٽائي فقير جي مزار آهي. اسان ڪڏهن ڪڏهن ٿر جي ڏيپلي شهر به ويندا هئاسون جتي شاه محمد پيرزادو ٿاڻون آفيسر هو. جو اسان جو جڳري يار هو. ڪڏهن ڪڏهن اسان کي غفور ٿي به وٺي ويندو هو. پوءِ اسان مڪلي به ويندا هئاسون ملان لوٽر جي مزار تي وڃڻ اسان جي فرض ۾ شامل هو، جتي خوب گڏجي ڪلندا هئاسون. جي ايمر سيد هاسٽل جي سي-91 کان پوءِ هن ڪڻي هيڊ ڪوارٽر تبديل ڪيا. هي سنڌ هومز ۽ مهراڻ هومز قاسم آباد ۾ به رهيو. جتي هن کي يار محمد ملاح جهڙو دلير دوست مليو جتي مقصود مگريو، عزيز گروپانگ، بخش مهرالوي، فضل چوڻيجو، ضمير سرهيو ۽ غفور به ايندو هو آخري ڏينهن ۾ اسلم پيرزادي سان گڏ هيرآباد جي راج محل ۾ هي راجڪمار پڻجي رهيو. جتي هن جو ڏونگر ڏوٽي جهڙو يار به هو ته قمر ڪٽلي جهڙو دوست به هو. راج محل جي بلڪ روم ۾ هزارين ڇمڙا اونڌا لڙڪيا پيا هوندا هئا. اسان بلڪ روم ۾ اڃا پير صم رکندا هئاسون ته اهي ڇمڙا هڪ ئي وقت اسان تي اوچتو يلغار ڪندا هئا. ۽ اسان خوف

وڃان اڳهارا ٻاهر نڪري ايندا هئاسون ان خروماڪ راڄ محل جي اڱڻ جو اڌ مٿو بلب رسائي رات جو اچي سمجهندا هئاسون ته لامرا ڏيندڙ چمڙن جون ڪپهون، ڪٽي جو پومڪون ۽ وڻن جي پنن جي سرسراھت ۾ به هڪ گھري پراسراريت هوندي هئي. اسان ايمر ڪي جي دور ۾ ڪڏهن ڪو انساني ڪن يا آگر به تازي ڪٽيل ڏسي ڊڄي ويندا هئاسون پر اسان کي اسلم پيرزادو چونندو هو ”اهڙي نمر جي ڪا به شي ڏسو ته ڪلمو پري ڇڏيندا ڪريو“ ۽ پوءِ اسان ڪلمو پري ڇڏيندا هئاسون ته سڀ ليکڪ ٿي ويندو هو مون جنهن سال 9 اپريل 1987ع ۾ منگڻوڪيو انهيءَ ڏينهن تي سندس گھر واري زيبا گذاري ويئي. جنهن کي هي زيبو چونندو هو ايمر ڪي رال جي گذاري وڃڻ تي صفا لڙهي پيو. هن انهي عرصي ۾ ان تي عبرت ميگزين ۾ هڪ اثرائتو تاثر پڻ لکيو هو. جنهن سال 1991ع جي 4 اپريل تي صرير پنهور وفات ڪري ويو انهيءَ سال 1991ع جي 8 آگسٽ تي منهنجي هڪ پياري دوست عرفان مهدي پڻ خودڪشي ڪري ڇڏي ۽ انهيءَ سال 1991ع جي 10 آڪٽوبر تي مون کي مائٽن شادي ڪرائي ڇڏي ته مان به انهيءَ سال مري وڃان ها. صرير پنهور جي انسان ذات لاڙ لکڻ جو ڪٿي به مثال نٿو ملي. اهو سچ آهي ته صرير پنهور پنهنجي زندگي جي آخري پن ٽن سالن ۾ ڏاڍو تيريءَ سان لکيو تنهن زماني ۾ سندس عبرت ميگزين ۾ پيپرواهيءَ سان لکيل ڪالم ”تنهنجون ڳالهيون سچن“ گل ڪونٽر جي ادبي سلسلي ”ادب“ جي ”صرير پنهور نمبر“ ۾ ڏسي سگهجن ٿا. راڄ محل ۾ اپريل فول واري ڏينهن تي هن سان غفور ۽ منهنجي آخري ملاقات ٿي. هن ان ملاقات ۾ اسان کي نوٽ ڪرايو ته هي سندس آخري ملاقات آهي، جيترو چاهيو ڪلي ۽ ڪلاسي وٺو وري ائين ڪلي نه سگهندو، ان ملاقات کان پوءِ هي پنهنجي پسند واري ڏينهن يعني 4 اپريل تي اسان کان هميشه هميشه لاڙ موڪلائي ويو. هن جو ذوالفقار علي ڀٽو سان به بي پناهه عشق هو هي اڪثر چونندو هو ته ”لالو مان جڏهن به مرندس اهو ڀٽي جي شهادت وارو ڏينهن هوندو يعني 4 اپريل“ پوءِ ٿيو به ائين هي 4 اپريل تي گذاري ويو. صرير پنهور جي اڃانڪ موت منهنجي اکين ۾ ڳوڙها پري ڇڏيا. مون کي اهو ڏينهن ڇڏي طرح ياد آهي جڏهن هن جي ميت سينگارڻ لاڙ هن جا جنوني دوست ڪرفيو جي دفعي ۾ حيدرآباد شهر جا سمورا گل ڪشي ايمبرلينس گلن سان سينگاري ميت کي قافلي سان سندس اباڻي ڳوٺ ميهڙ روانا ٿيا. صرير جي ميت کي جڏهن هيٺ لحد ۾ لائو پئي ويو ته آسمان به رنڍو پئي. يورسات بند ٿيڻ جو نالو ٿي نه پئي وٺي هي ڪيئن نه عجيب هو جو کيس زندگيءَ ۾ سمجهي ٿي نه سگهيس يا شايد ڪي ماڻهو وقت گذري وڃڻ کان پوءِ جڏهن هن دنيا ۾ نه هوندا آهن پوءِ سمجهه ۾ ايندا آهن.

هالا پراڻا! مون لاءِ به آڻج، پٽ تان ڪي دعا جا ڏاڏا.

عرفان مهدي

چولين تي بيٺو آهي ۽ مشڪي رهيو آهي

هالا پراڻا جو هي شهزادو هن دنيا ۾ فقط چار ڏينهن آيو، 31 جولائي 1966ع تي هن جو پراڻن هالن ۾ جنم ٿيو، 1 آگسٽ 1985ع تي هن ڊاڪٽر رومانه هاليپوٽو سان پيار جو پرڻو ڪيو، 2 آگسٽ 1987ع تي هن کي پيارو پٽ ڄائو سائين جي ايمر سيد جي عقيدت سبب هن پٽ جو نالو ”غلام مرتضيٰ“ رکيو، 3 آگسٽ 1991ع تي هن سنڌو ڪناري المنظر چار شورو پل تان پلڻ کي سنڌو جي چولين ۾ لڙي ڇڏيو، غلام مرتضيٰ مهدي ۽ شهباز مهدي جو هي بابا ۽ عاليه مهدي جو پيارو ڀاءُ عرفان مهدي منهنجو دوست نه پر منهنجو محبوب هو هي سونهن ۾ يوسف ثاني پلڻ ڄمڻ جهڙو هو پر هن دنيا کي چيو، هي اسٽيج جو بادشاهه منهنجي سمورين سنگرن هن جو اسٽيج سيڪريٽري ٿي رهيو هلائي ٿي، ۾ ميجان وينڊر پبلشرن جي سٿ ۾ لائي ۽ عرفان مهدي خوب نالو ڪمايو. هي جڏهن چوڏهن سالن جو هو ۽ مان 19 سالن جو تڏهن هن دوستي، وڏائڻ جي سموري ڪوشش جو آڌر ڀاءُ ڪيو ”1981ع سنڌي سلامت سال“ جي سلسلي ۾ هي 6 فيبروري 1981ع ۾ نصير مرزا جي ڪتاب ”خوشبو جي سنگ سنگ“ جي مهورت کان وٺي 18 آڪٽوبر 1981ع سنڌ مدرسي ڪراچي جي سلامت جشن تئين 255 ڏينهن لڳاتار سنڌ جي ٽوئر ۾ مون ساڻ پاڇي وانگر گڏ رهيو ۽ پوءِ دنيا ڇڏڻ تئين گڏ رهيو، انهيءَ دوران جڏهن ڪنڊياري ۾ ڊاڪٽر ظفر عباسي جي ڪتاب ”سوال چهرا جواب چهرا“ جي مهورت تي مارياميمڻ نمون سان ملي ته هي منهنجي دوست لياقت رضوي جو دل گهريو دوست بڻجي ويو. سنڌي ادب جي هن ٽيڙو لياقت رضوي، عرفان مهدي ۽ آغا قيومر کي ڪوبه ادبي تولي سياسي منافق تولي نه سگهيو. رهبر سنڌ جي ايمر سيد کان وٺي مها ڪوري شيخ اياز تئين، پروانتي پتي کان وٺي نثار حسيني تئين ۽ سوز هالائي کان وٺي نصيرمرزا تئين هن جو عشق رهيو پر لياقت رضوي لاءِ هن عشق ۾ زندگي قربان ڪري ڇڏي. امرتا پريتر ۽ نورالهدى شاهه جو هي عاشق ۽ ڊاڪٽر رومانه هاليپوٽو جو مڙس جڏهن لياقت رضوي جي هنج ۾ سمهندو هو ته هن کي اها هنج ماءُ جي هنج ۽ جنت کان به وڌيڪ سڪون ڏيندي هئي، عرفان مهدي هالا مان اچي مون کي حيدرآباد مان ڪشي اڪثر نوشهروفيروز لياقت رضوي ڏانهن وٺي هلندو هو، عرفان جڏهن قورم پرستن جي سٿ ۾ شامل ٿيو ته تن ڏينهن ۾ کيس لياقت رضوي ڇڏي ويو، ورهين جي وچوڙي عرفان کي جلباڻي بڻائي ڇڏي، 3 آگسٽ 1991ع تي سنڌو ڪناري المنظر لڳ، عرفان مهدي مهدي چار شورو پل جي ڪناري تي لياقت رضوي جي هنج ۾ ستل هو. ۽ ٽيون شخص هنن سالن گڏ هو ريڊيو پاڪستان جو

ڪمپيٽر انيس ميسن هي عرفان ۽ لياقت جي آخري ملاقات هئي. لياقت رضوي لاڙ سڀ ڪجهه ڇڏي ڏيندڙ عرفان هاڻ سنڌ ۽ سنڌ جي سائين کي ڇڏڻ لاڙ تيار نه هئ. تنهن لاڙ هن دنيا ڇڏي ڏني. هن وقت ايف ايم ون زيرو ون پر ڪمپيٽرنگ ڪندڙ پنهنجي پٽ غلام مرتضيٰ مهدي جي وهي پر هن خودڪشي ڪري ڇڏي، وڪ وٽايو پبليڪيشن جي عرفان مهدي جي آخري وڪ سنڌو جون هي بي رحم چوليون هيون. هي زندگي، جي سلور جوبلي ماڻي جواني، کي تعزيتي ڪتاب بڻائي پنهنجو سام سنڌو جي سام پر شامل ڪري هميشه هميشه لاڙ امر ٿي ويو. سنڌو ۽ عرفان هڪ ٻئي ڄاڻي ويا هاڻ هنن ٻنهي پر فرق نه آهي. تون به پاڻي مان به پاڻي اڃ ته پرچون پاڻ پر مان پاڻ کي ماريو نه آهي مان ته پاڻ کي جيئاريو آهي سنڌو پر نه آهي وري ۽ گوليءَ پر گوليو، اسان کي سنڌو ماڻه جي لوليءَ پر گوليو. نه ڦهڻ پر نڪي قبرستانن پر آهيون، اسان کي ڪنهن سنڌو جي چوليءَ پر گوليو.

ڇاڇا مظهر الدين زندگي

ڇاڇا مظهر الدين زندگي اصل پر جروار بلوچ هو. زندگي سندس وڏن جو لقب آهي. هي منهنجي ننڍپڻ جي پيلي دوست مرحوم اقبال احمد بلوچ جو والد صاحب هو. هي هڪ ٽيڪڪل پروڇ هو. بلوچ معنيٰ بل + لوچ = بل (بل پر وڏو) واقعي هتي بل پر وڏو هي اڳوڻي پي ڊبليو ڊي ۽ هائوڪي بلڊنگ ڊپارٽمينٽ مان رٽائرڊ ٿي لٿو هو. ڇاڇي جي عمر لڳ ڀڳ ستر سال کن هئي. ڇاڇو مون کي جڳ مشهور اداڪار انتوني ڪوئن جهڙو لڳندو هو. اڪثر فوجي کيس رٽائر ڪرنل سمجهي سلوٽ ڪتبا هئا. هي جسماني طور ۽ طبيعتن واقعي ٿي مڪمل سولجر هو. ڇاڇي کي به جازا پٽ اقبال (وفات ڪيل) ۽ اسلم بلوچ کان سواءِ هڪ پٽ مشتاق جروار ۽ هڪ ڌيءَ رخسان بلوچ به آهي. اسلم کي ننڍپڻ کان ئي ماسي، سنڀاليندي هئي جو سڄي زندگي ڪراچي پر رهيو. مشتاق جروار به بلڊنگ ڊپارٽمينٽ پر سروس ڪري ٿو ۽ کيس ايگريڪلچر ڪامپليڪس حيدرآباد پر بلوچ اسٽيٽ ايجنسي پڻ آهي. ڇاڇا جي ڌيءَ رخسان اڪلهه جده سعودي عرب پر وهي ٿي. جتي سندس مڙس سوني ڪمپني پر انجنيئر آهي. جتي هو هر سال جازا پلر پيدا ڪري هڪ رڪارڊ قائم ڪري چڪي آهي. ڇاڇو مظهر سان منهنجي دوستي گهڻي پراڻي هئي هو مون کي پٽن وانگر پاليندو هو. مان هن جي هٿن پر ٻچن وانگر ننڍو ٿي وڏو ٿيو هوس. هوش سنڀاليندي مون هن کي ائين ئي ڏٺو هو. ڇاڇا مظهر زندگي جي نالي سان ننڍپڻ جون ڪيتريون ئي يادگيريون وابسته آهن. پنهنجي گهر واري سان اڪيلو رهندڙ ڇاڇو پنهنجو هر ڪم پاڻ ڪندو هو. ڪو زمانو هو ڇاڇو هر اچر تي حيدرآباد کان پنهنجي ڳوٺ زمين تي اڃ وڃ لاڙ سهراب سائيڪل استعمال ڪندو هو جنهن تي هو ڳوٺان موٽڻ مهل ڪڪڙ جي لڙائي مڻ پوري پڻ کڻي ايندو هو. جڏهن ته کيس سامهون واري

هوا هڪ انچ چرڻ به نه ڏيندي هئي پر هي ٻروچ ضد جو پڪو هو، وڃي هڻي هڻڻ ڪندو هو، پوءِ هن هڪ يلماها 100 موٽر سائيڪل خريد ڪئي جنهن تي هڪ کان به ٻوريونڪڻي ايندو هو هي منڍ کان وٺي گهر ۾ ڪڻڪ ڌوئي صفا ڪري پٽ تي سڪائڻ لاءِ وجهندو هو، ڇاڇو ڳولڻ انيٽيون به ڪڍي ايندو هو جنهن کي اڌو اڌ ڪري لوڻ ٻرڪي زمين تي ڪٽائي اس ۾ سڪائيندو هو، پوءِ سڄو سال انب چور ڪري استعمال ڪندو هو هن وٽ خوراڪ ۾ هر شيءِ پنهنجي ٻني تان ايندي هئي، جتي هن جا هاري ناري ڪم ڪندا هئا، ننڍڻ ۾ اقبال رانو ۽ مان گهڻين مان چوسيل انب جون ڪڪڙيون ڇاڇي لاءِ گڏ ڪندا هئاسين، جيڪو پوءِ ڇاڇو ڳوٺ وڃي پنهنجي باغ ۾ هڻندو هو، اڄ به ڇاڇي جي انب واري باغ جا انب ۽ ٻير واري باغ جا ٻير ڏاڍا لذت آھن، اهو هن جي محنت جو ڦل آهي، ڪڪڙيون لڳائي انب اپائڻ ڇاڇي جو بهترين شوق هو، ڇاڇو مظهر هڪ بهترين مستري اليڪٽيشن، وايو، پلمبر ۽ الائي جي ڇاڇا هو، مون هن کي گهر ۾ جڏهن به ڏٺو رڳو، تي ويهه استري پائي جي موٽر بجلي جو بورڊ ۽ موٽر سائيڪل جو ڪم ڪندي ڏٺو هي پنهنجي گهر جو ڪم پاڻ ڪندو هو باقي هي ٻين جو ڪم پنهنجي تي به نه ڪندو هو، ان وقت هي ٽپ ٻروچ بڻجي پوندو هو، مان ڪيڻي ڀيرا گهر جي خراب استري ائين واپس ڪڍي ايندو هوس، مجال آڇو ڇاڇو استري کي هڪ نظر به ڏسي، نه بلبل منهنجو واسطو نه آهي، ڪڍي وڃ هتان پنهنجي هي بلا، مان ڪو هتي دڪان کولي ويٺو آهيان ڇا؟ ڪاوڙ به جلدي ايندي هئس، چون ٿا ته ٿر ۾ ۽ جبلن ۾ جروار وڃون ٿيندو آهي، جيڪو ڪارو آهي جيڪو ڪٽي کي به کائيندو آهي ته اهو بنا دانهن ڪرڻ جي مري ويندو آهي، هن وڃون جي مائي هڪ ئي وقت اٽڪل ستر کن بچا ڏيندي آهي، اهي ٻچا ڄمڻ سان ئي ماءُ جي پيٽ تي چڙهي ويندا آهن ۽ ماءُ کي ڪاٺڻ شروع ڪندا آهن ۽ ماءُ ائين ڇپ هڻي ويٺي هوندي آهي، ۽ آخر ۾ ڍانچو ئي ويندي آهي.

مان جڏهن ڇاڇي وٽان

بنا استري ٺاهڻ جي ناڪار ٿيندو هوس ته ڇاڇي کي چونندو هوس ”ڇاڇا تون ته ڪو جروار وڃون آهين“ ڇاڇو موت ۾ چونندو هو ”مان جروار ٻروار نه آهيان مان ته زنگي بلوچ آهيان“ ۽ پوءِ ٻروچڪي چوڻ پڙائيندو هو، ”ٻلي شينهن ڪو سڪاپا، شينهن ٻلي ڪون کائون آيا“ متعنيٰ شينهن سڄي ٻلي سڀ ڪجهه سڀڪاريو آهي ڪاٺڻ ايس ته ٻلي وٽ تي چڙهي وئي، اقبال ماءُ جڏهن ڪاشي، اتفاقي ڪوٽي ويڻ تي چونندو هئس ته پٿر وٺي اڄ ته ڪاوڙ ۾ چونندو هو ته ”ماڻهو ڪرماڻها دي ماهون ڪو ڏاڏا دي“ ائين ملڪ لڏڻ تي چري اٿڻ تي وغيره وغيره مطلب ته ڇاڇي جون اهي سڀ چڙيون جيڪي هو اڪثر ڪاوڙ ۾ چونندو هو ڏاڍو دلچسپ هيون.

شوق شڪار

چاچو مظهر هڪ بهترين شوقيه شڪار به آهي هن کي هر وقت شڪار جي ڀڃڻ هوندي هئي. هن سلسلاري شڪاري هٿ ڀرائي طرز جون بندوقون به هيون هر ڀڃڻ تي چاچو پنهنجا شڪاري دوست سان هڪري شيل شڪار تي نڪرندو هو. هن جي انهن شڪاري دوستن ۾ وڪيل خالد عزيز شيخ صاحب پيش پيش هو. جنهن وٽ شڪار لاءِ هڪ جيب بيهي ۽ جڏهن بندوقون، رٿوقون ۽ ڪارٽوس ڪٽي نڪرندا هئا، اسان ٻارن جو لشڪر به هنن جي هڪ مان پنهنجي گليل، اقبال، مشتاق ۽ زاهد دائودپوٽو پنهنجي پنهنجي ڇرن ولريون بندوقون ڪٽي هنن سان شڪار ۾ مشغول هوندا هئا. ٻارن تي به زندگي جي مان ڪو عدي شڪاري نه هوس، شوقيه ويندو هوس، مون کي شڪار سان ايتري دلچسپي نه هوندي هئي، جيتري فطرت جي نظارن سان هئي، اسان خاص هڪري ڪوٺڙي پل رڳ گل شاه بخاري درگاه واري جهنگ ۾ شڪار ڪندا هئا سين، جتي ريت جا نڍا به هٿ نه ريتي ۾ پٽيون به هيونجتي اسان ٻار تازي ڀاڄي چاهيون ۽ هڏاڻا جي لالچ ۾ به ويندا هئاسين، اتي جهنگ ۾ پکي به هوندا هئا، جو اسان شڪار ڪندا هئاسين، اتي اڳ بگهو، لوڙو، گدو، ۽ سهڙو به چار هئا، جيڪي ڪو به تي پاڻي پيئڻ ايندا هئا گل شاه بخاري جو اهو اوائلي ڪو به لنگي ويو آهي، ماڻهن جهنگ سفا ڪري گهر آباد ڪري ڇڏيا آهن. نه هئا اهو جهنگ رهيو آهي نه اهو شڪار، ننڍي لاکون جڏهن اسان گهران پنڌ نڪرندا هئا سين ته انهن ٻنن ۾ ٻجهري جوڙي، پالڪ تورپون ۽ ٻيون ڀاڄيون پرڪييون هيون اهي نخل تاز ۽ پلا هئا، جيڪي چاچي مظهر جا دوست وٽ ئي کيس سوکڙي طور ڏيندا هئا، چاچو مظهر جڏهن به شڪار ڪرڻ هن گهاتي جهنگ ۾ ايندو هو ته موٽ تي گهر ۾ مٿر تلور ۽ کير ۽ وغيره شڪار ڪري ايندو هو، جنهن مان وڏو حصو اسان ٻارن کي به ورهائي ڪرائيندو هو، اسان جهنگ جي ميو کان سواءِ پنهنجي حصي جي ڀاڄي به گهر کڻي ايندا هئاسين. اونهاري جي سخت گرمي تي هتان جي ريت نامون ئي ويندي هئي ۽ جهولا بت کي ساڙيندا هئا ۽ ڇهرا لوستجي ويندا هئا ته اسان سڌو دريا ۾ لهي ويندا هئاسين پوءِ ڏاڍا ٿو ٻو ڪري تازا ئي ايندا هئاسين، دريا سنڌ جي انهي پٽ لڳ هن گهاتي جهنگ ۾ تترن جو شڪار ڪافي هو، جنن کي چاچو بنوق جا ڦاٽ ڪري ڪيرائي وجهندو هو، ته ٻوڙي جيڪي ٻي پٽ هئا، ڪٽي ڏاڍو رول ادا ڪندا ان اڌ گهاري پکين کي پنهنجي جهول ۾ ويجهي کڻي ايندا هئا، چاچو مظهر ۽ عزيز هابڊ تتر جي ٻولي به ڄاڻندا هئا، مون ڏٺو ته تترن جي ولر ۾ ۽ جوڙا جوڙاري ڇاڙو وٺي گهرا ڏيندا هئا، پر جهلي هيٺ لٽا ۽ اسان جي پر ولري وٽ جي تلري ويل، شڪاري بندوقون پري آڻين ۽ ڪاٺيڙو ۾ گهرا پئي تن

مورچو سنڀاليو شيخ صاحب پاڻ به عابد پرن به ويهي ڪارڙي تتر جون ٻوليون ڪرڻ لڳو، جيئن جهنگلي تتر سندس ٻولي تي ٻوليون ڪن، ته ڇاچو مظهر کيس نشانو بڻائي، ان ٻولهاڻي جي ٻولي تي تترن جو شڪار سولاڻي سان ٿي ويو، جنهن کي ڇاچي ٻوڙائي پٺيان ٻڌل ڪاٺي ۾ وجهي ڇڏيو، ان بندوق جي فائر جي ٺڪاءُ تي ٻيا پکي واهيرا ڇڏي اڏاڻا، ماريل ۽ قتل پکي جي ڳرندڙ رت ڏسي مون دل ۾ سوچيو ته هن پکي تنهنجو بگاڙيو هو، پکين جو وڻر آڪيرا پيٽ پوڄا لاءِ جڏهن هن طرف رخ ٿو رکي تهاڻوچ ۾ گهڻو ڪري هيڙن شڪارين جي ور چڙهي بندوق جو بڪ بڻجي وڃي ٿو ۽ ٻيا پکي پنهنجي وڻن مان پنهنجي پيارن جو ساٿ ڪوٺائي آڪيون ڏانهن واپس وٺن ٿا، اهو پکين کي ڇيچلائيندڙ عمل ڏاڍو ايزائيندڙ آهي، شڪارين جي ريت شڪار ڪرڻ آهي هو جڏهن پنهنجي رائيفل ۾ BB جو ڪارٽوس وجهي نشانو لاهي بندوق جي فائر سان پکي کي هڻي ٿو وجهي، ته اهو گهاٻيل پکي پنهنجا پر ڦوڪائي، توڙي ٿو وجهي، ۽ بيوس ٿي موت جي منهن ۾ پوي ٿو، ڇاچو مظهر ته جهر ڪيون ۽ ڪپوتر به تري ۽ رڌي کڏا آهن، هڪ ڏينهن ڪٿڙ جي ٻيلي ۾ اسان سڀ شڪارين جي ڊريس پائي جيسپ جيهون ۾ چڙهي شڪار لاءِ آيا سون سڄو ڏينهن خوار ٿيا سون، پر هڪ کانو به ماري نه سگهياسون، پوءِ ٺڪجي هڪ جڳهه تي ويٺاسون، اتي هليون وڏن جو ڏاڙو هڪڙو چئي ته ”سائين مون هڪ نالي واري بندوق سان هيترا هيترا پکي ماري“ ٻيو پئي ته ”اهو ڏک جو هيون جو زمين جي پاڇي تي بندوق مٽڪري پکي کي ڏک هٻان ته ڏوهيٽ پٽ تي اچي ڪريو“ ڇاچي مظهر جيڪو شڪار ن نٿو سبب بخيل ويٺو هوندو هو، تنهن نيٺ ڳالهون چس ته ”ڪير هيٺ ڪريو تون يا پکي“ سڄي سنگت ۾ تهڪڙو مڃي ويو، مون انهي شڪار جي شوق ۾ ڪڏهن به شڪار ۾ حصو نه ورتو، نه وري ڪو پکي يا جانور ماريو، مون هن شڪار جي شوق دوران ڇاهو پڻ ڏٺو هن کي ڪنڊا ٿيس ٿا، هي فت ٻار جيترو آهي، چون ٿا ته هي نانگ کي ماري کائي وڃي ٿو، ڪرڙ وري ڇاهي لاءِ پويون ڏيهن آهي، هڪ ٻيرو شوق ۾ مون پنهنجي سنگتي اقبال کان هڪ پراڻي چرن واري بندوق خريد ڪئي پر پهرين ڏينهن تجربو نه هئڻ ڪري سندس ننڍي پيڻ رخسانه کي چرن سان زخمي ڪري ورتو، بس پوءِ مون وري هن شيطاني شيءَ کان توبه ڪري ڇڏي، پهرين اپريل 2007ع تي ڇاچا مظهر جي زندگي ۾ اهڙو واقعو درپيش آيو جنهن هن کي صفا توڙي ڇڏيو، سندس اکين آڏو پيڙهي ۾ سندس جوان ۽ پڳدار پٽ دم ڏنو، پر قدرت کي ائين منظور هو، تڏهن منهنجو من پرچي آيو ڪٿي اٿيس ته ڪونهي ڇاچي کي انهن پکين جي پٽ لڳي، هجي جن خدا کي دانهن ڏيندي چيو هجي ته اسان جو قصور ڪهڙو آهي اسان کي چوڻا ماريو، مان جڏهن پنهنجي جڳري يار کي ڪلهو ڏئي آخري ديمار ڪري پنهنجي هٿن سان دفنائڻ ڪانڌين

سان گڏجي ننڍي تي آيس ته منهنجي دل جو ڊيل سيلاب آڪين ڏريهي اٿلجي پيو. ڇاڇي مظهر جون اڪيون ڳاڙهيون هيون هن جي لهجي ۾ ايتري شديد ۽ اذيت هئي جو منهنجو سينو ڌريهي ”تنهنجو دوست هو تون به ان کي پنهنجي هٿن سان پوري آئين“ ٻڌائي تون ائين چوڪيو؟ منهنجي ڀر ۾ ويٺل مولا بخش سولنگي چون لڳو ”منهنجو اقبال توڙي آيو هوندو پوءِ تون اڪيلو چو آيو آئين، ٻڌائي منهنجو اقبال ڪٿي آهي“ هن جون ڳالهيون ٻڌي لڳ ڪانڊارجي ويا، ٻي اختيار اڪيون ٽوڪن سان پرڄي آيون. اڄ جڏهن مان ڇاڇي مظهر جي ڪهاڻي جا هي ڏاڍا پروف ڪئي کيس ڏيکارڻ جڏهن سندس گهر اچان ته گهر ٻاهران سندس پوٽي بعد ڪانڊ ٻي جو ٻٽ هلي رهيو آهي ابو مونکان روئي ٿي وڃي.

حڪيم ولي محمد سومرو

اڄ جڏهن مان ننڍپڻ جي سارو ٿيس کي ياد ٿو ڪيان ته وڏي ترڪي ٿوري ٻڌندڙ چوڻي قد وارو حڪيم ولي محمد سومرو سالن کان پوءِ به چٽو ياد ٿو اچي، ترڪي ياد آهي ته هي ڪراچي نمبر سي-56 ۾ پنهنجي گهر جي هڪ ڪمري ۾ شفاخو کولي ويٺو هو هي هڪ ڪرامت وارو حڪيم هو، هي اسان جي پاڙي رحمت ڪالوني جو جڳ مشهور حڪيم الحڪمت (علم حڪمت) جو وڏو عالم ۽ ناصر هو، سندس گهر ۾ علم ۽ حڪمت جا پراڻا ۽ ناياب ڪتاب رکيل هئا، هي انهن سنڌي اردو، هندي، انگريزي ۽ فارسي حڪمت جي ڪتابن مان بهتر علاج تلاش ڪندو رهندو هو، هن جا فارمولا مريض لاءِ ڪارگر ثابت ٿيندا هئا، هن کي طب ۾ خاص ڪڙو حاصل هو، هي يوناني طريقي تحت علاج پڻ ڪندو هو، هي سولي نه پيٽ جي سور، مٿي جي سور، واڻي سور، زخمو، جيري جي سردان، مطلب ته هر تڪليف لاءِ هڪ ٽڪ هو، هي پنهنجي دوا خاني تي هر وقت پنهنجي پٽ عبدالڪريم جنهن جو قد چار فوٽ مس هو سميت حمار دستي ۾ مريضن کڻ ڪشندا ۽ خميرا ڪٽي تيار ڪندو هو، هن جي دواخاني تي شفا ڪاڻ پري پري جي ڳوٺن کان مريض ايندا هئا، هن وٽ هر وقت مريضن جي نه ختم ٿيندڙ قطار لڳل هوندي هئي، هي پري کان ٿي مريض کي ڏسي سندس بيماري هڪ دم ٻوڙي وٺندو هو، هي تمام خيس دوا سان سندس درد دفع ڪري ڇڏيندو هو خدا هن جي هٿ ۾ وڏي شفا رکي هئي، هي مريض جي نبض ڏسي بيماري پرکي جيڪا دوا ڏيندو هو ته مريض کي فائدو لازمي ٿيندو هو، ڪيڏي به وڏي ڏکي بيماري وارا جڏهن ڊاڪٽر وٽ ويندا هئا ته مهينا جا مهينا ليڪ نه ٿيندا هئا، پر جڏهن مايوس ٿي هن وٽ شفا لاءِ ايندا هئا ته هي هفتن ۾ نه پر ڏينهن ۾ انهن کي نئي خاطر دوائون ڏئي بلڪل ليڪ ڪري ڇڏيندو هو، جڏهن ڏکي ۾ ڏکي مريض جي تڪليف غائب ٿي ويندي هئي ته اهو مريض ٻين کي به هن عملي حڪيم جو

ڏس ڏيئلو هو، جنهن سان هن جي ناموچاري ٿيندي رهي، ائين هن شفا ڏيندڙ حڪيم ماڻهن ۾ پنهنجو اعتماد پيدا ڪيو، حڪيم وٺي محمد سومرو جي هوندي مون وڏن نالي وارن ڊاڪٽرن وٽان، مريض غائب ٿيندي ڏٺا ۽ ڊاڪٽر مڪيون ماريون ڏٺا. ڀالڪ واري وهي، پر مان اڪثر بيماري سبب سخت تڪليف ۽ عذاب ۾ رهندو هوس، جڏهن مهنجا وڏا مونکي هن آزمائيل حڪيم ڏي علاج واسطي وٺي ويندا هئا ته مونکي هن جي شفا ۽ ايمان هوندو هو، پر اڄ ڪلهه اهي حڪيم آهن ڪٿي، هي پونائي حڪيم مريض کي علاج لاءِ رڳو گرم ڪڪ ڏين ٿا جنهن سان اڳيون سو جهرو به ڇٽ ٿي وڃي ٿو. مرداني ڪمزوري جي شڪار مريضن کي لالچاڻ لاءِ حڪيم اهر ايڇ سومري جا جسماني قوت ملاحفت ۽ مايه خوشي چرويه ڪلاڪن ۾ شرطيه بحال وارا پوستر سهي سنڌ ۾ ڏسي سگهجن ٿا.

تڙيا دامن صحرائي، خوشبو ئي اجائي وئي
خدا معلوم ڪنهن رنگين چمن ۾ چو نه ڇاياسي

منهنجو جنم

جڏهن جنت، جهنم سان هر بستر تي ته دنيا حرام ۽ ٻار جيان جنم ورتو ۽ انهيءَ حرام زادي ٻار جي تنگي تصوير آهيان مان. ڏاڏي اندر جي بيد پارتنر ڏاڏي هوا جا کيس بنا نڪاح جي ملي ان جو ناجائز ڦر آهيان مان ۽ هن ڳوڙهاري ۽ حامله ٿرتي، جو انرڪو ٻار آهيان مان. مان هڪ صدي اڳ ڄاول انسان آهيان، ڪنهن آسماني حساب ڪتاب جي غلطي سبب هڪ صدي اڳ پيدا ٿيو آهيان هن ڌرتي تي پيدا ٿيڻ ۽ وقت کان اڳ پيدا ٿيڻ جو ڪارڻ خدا معلوم، منهنجي ڪهاڻي ته انهن ڏينهن کان شروع ٿئي ٿي جڏهن مون هن دنيا ۾ اک کولي هئي. خدا مون کي بنا ڪنهن منهنجي عمل دخل يا مرضي، جي هن جڳ ۾ آندو ته منهنجي پيدائش منهنجي هٿ وس هئي نه هيءَ وهي جيڪا گذري پئي منهنجي وس آهي. ۽ نه ايندڙ وقت منهنجي وس ۾ هوندو منهنجو پيدا ٿيڻ ڪو چرچو يا مسخري نه هئي، اڪثر ٻار ماءُ جي پيٽان مٿي پر ايندا آهن ۽ مان پيرن ۾ ”پيرڙيو“ تي اونڌو آيس. جنم سان اونڌو هوس ته اڄ تئين هر عمل ۾ اونڌو آهيان. مون کي ايندي ڏسي ڏئي وڻ تي چڙهي وئي. خلق خلق جو اهڙو ته مان ڇا ڪريان! مون کي لڳي ٿو ته منهنجي رب مون کي اهڙي مٿي مان ٺاهيو هو جهن مان شايد هي مخلوق وري نه ٺاهي اٿس. ”سپاڳو پٽ پسگهي ۾ پٽرو“ مان بي وفا اولاد جي شهر شڪارپور ۾ 18 مارچ

۱۹۱۸ع تي جمر ورتو ۽ سڄي جمار حيدرآبادي ٿي ٿي مادي ٿي رهيس. منهنجو شڪارپور ۾ پيدا ٿيڻ ۾ ڪا حڪمت يا ڪو راز ڏسڻ ۾ اچي ٿو. مان اتي جمر وٺڻ کي پنهنجو پاڳ سمجهان ٿو. مون کان اڳ منهنجي ماءُ ٿي هئي ٿي ۽ ٿي پٽ اڳ چيو چڪو هئا. منهنجي ڄمڻ تي بابا ساڻس کي ڪنهن نجومسي چيو ته ”ٻا ٿيڻ ۾ ڊڄ جو پسند نه آي، جو سِر ۽ پلرڪت اهي انهيءَ لاءِ عبدالقيوم ٻاڙ رکيس.“ عبدالقيوم منهنجي چئي جو نانءُ آهي مون کي منهنجي امي پيار مان قومي چوندي هئي. منهنجي ادب ۾ سڃاڻپ آغا قيو ۾ جي نانءُ سان آهي. مون کي دوست روح سان لائي سڏيندا آهن. مان ان شئي کي رد ٿو ڪريان ته ”نان ۾ ڇا رکيو آهي جهن ٿي کي گلاب جو گل ڪوليون ٿا جيڪڏهن ان تي پيو ڪو نان رکڻ ٿئي ٿو. اهو ساڳيو خوشبوءِ ڏيندو. ٻلي خوشبو ساڳي ڏيئي ها پر شاعري ۾ اها اهميت نه رکي ٿي. جنهن پيارو جڳنو ڪر ڪٿيو پنهنجي اهميت وڃائي ويٺو آهي.“ چوندا آهن ”نان جو شخصيت تي اثر پوندو آهي.“ منهنجي ڪن ۾ هانگ لاءِ ڪو فتني خور ملان تير نه ٿيو. پر ڪنهن ڪڇ ڪڙي ملان منهنجي ڪن ۾ آڏان ڏسي شڪر جو مان قيو ۾ ڏيڻ قيو ۾ چنه يا قيو ۾ مل نه ٿيس. خدا جنهن هي سوکڙي تخليق ڪئي ته چوڌري سهرڻ ورهائجي ويون لڳا ڏهل شريانون ڪئي آيا شيدن هيرڻيون هيون. گهر جي ڏيهي ۾ ٽالين جي ڦڪي سان ڪڍڙا ڪئي آيا اهو گور گساڻ فقط منهنجي پيدا ٿي پوڻ ڪري هو ”هل پشان منهنجي ٿي.“ خدا خدا ڪري ڇهه ڏينهن گذريا اهو منهنجي چئي جو ڏينهن هو هڪ ڀيرو ٻيهر ڪڍڙا جهريون هڻڻ لڳا. بابا سرڪاري راشن شاپ جي مٿي، ڪمائي مان سيد جو پار سيد سليمان شاه بوڪ ڪرايو. سليمان شاه کي ايجان مڃڻ جي سلول به ڪا نه ٿي هئي هي لسو عشق جو ڪمپليٽ گراف هو هن ڪچڙي مال جي چير تي ڦهلڻ به جهريون هيون. هر ڪو پنهنجي شغل ۾ مست هو انهيءَ هل هنگامي ۾ چئي جي رسم ادا ٿي جهن لاهن لاءِ خانقائي حجار سوني ڪينجي سان منهنجا وار لاهي مون کي ”ڪو جيڪ“ بڻي. رسم ادا ڪئي. مون سان اها ”ٿيو سلطان“ واري جت ڪري حجار شايد ڪو رهيل پراڻو پلانڊ چڪو ڪيو. بانامين، ڪشمڻ، چهلون وارو ڪارو منهنجي چاچي چئي ٿينهن ٻارن ۾ ورهائيو. منهنجي سر مٿانگ گهورڻي جا سڄي جا سڄي حجار ڪئي ٻئي پيسو جنهن ڪڍڻ کي نه مليو ته هنن وٺي گور ڪيو. منهنجي معصور هڻڻ جي ڀارت تي هنن کي به پوءِ گنج ڏنو ويو. مون کي سهڻو بيلڻ لاءِ گول ڏيڻ وارو تيت پائڻو سڄو ڏهر منهنجي سڻ تي ٿيون چوڪريون سهڻيون هجن ته پرواه نه آهي پر چوڪرو سهڻو ٿئي ته ان کي بد نظر جي نظر کان بچائڻ لاءِ پتل جي سهڻي سرلڻي سان ڪڍي جو چڱو نروار ڪري ڪارو داغ ڪيون اڪيون ۾ سورمي جي نظر لڌندي ڪيون. هٿرادو ڀرون بڻائي مون کي چڻ عريز گويانگ جو پي، صالح

گورپاڳ مائٽي ڇڏيون. منهنجي چريو کي روڪڻ لاءِ ٻنڌڻن ۾ پلٽيون. هڪ سوتيل ٻيو ٻڌل ٽيون مائٽن مٿن چميون ڏئي منهنجا لاه ڪڍي ڇڏيا. امان بيو ڦوٽي ٿيڻ ڏٺي مهورڪڻي ۾ ڪنڌ لڙڪائي سمهاريو. منهنجي سينگاريل بستري جي سيراندي کان ڪٿي، قرآن ۽ ڪاغذ پٽو رکيون. ڪٿي ۽ قرآن ان لاءِ ته جيئن پوت مون کي نه ڏيجهاري ۽ مان ننڊ ۾ چرڪ نه پريان. قلم ۽ ڪاغذ ان لاءِ ته جيئن بيبي چئي منهنجو نصيب لکي وڃي اهو لکيو ڪنهن نه ڏٺو. "شڪارپوري نيت بري، ڪڇ ۾ قرآن هٿ ۾ چري." شڪارپوري ٿيس. نيت چورن ۾ بري رکي قلم ۽ ڪاغذ تي بيبي چئي ڏنائين ته شايد ان پڙهيل هئي جڏهن مان دنيا ۾ پهريون ساه ڪڻ لڳس ته مون ۽ ڏک دنيا ۾ هڪ ئي وقت وجود پاتو باقي ان قلم مون کي اديب بنائي وڌو. اڄ به ائين پيو لڳي ته ڄڻ تازو مه پستان دنيا ۾ آيو آهيان ۽ "اوهان اولهائو" پير ڪريان. اسان دنيا ۾ هر صبح نئون جنم وٺون ٿا ۽ هر رات مري وڃون ٿا. دنيا ۾ منهنجو اچڻ جيڪڏهن ڪنهن کي ناگوار گذريو هجي ته مان ان کان معافي ٿو وٺان پر مون جهڙا ماڻهو ته روز روز ٿوري چمندا آهن.

جي تو اڃان نه ڄاتو، آ ڪير ديس واسي

تنهنجو جنم اڃايو تنهنجي مٿي اٿاسي

مون ننڍ مان اڪه پئي ۽ خدا جو ٿورو مڃيو ته مون کي هڪ ڏينهن پيو به ڏٺو. اٺائين. خير خوبي سان اڄ اٺون 49 سالن جو آهيان. بيت ٿي نه پئي 49 سال گذري ويا. لڳ ڀڳ لا صدي، جيترو عرصو 18 مارچ 1961ع کان اڄ تائين جو عرصو ڄڻ خواب لڳي ٿو. مان زندگي، جي "گولڊن جوبلي" سال ۾ داخل ٿي چڪو آهيان. ٽالپون، مان "50 سالو گولڊ جوبلي" سال کي پليڪار چوان ٿو. پل گذري ٿو ته عمر ٿي وڌي ۽ پل گذري ٿو ته حياتي ٿي ڪٿي. زندگي، جا پهر ڪندا ٿا وڃن اڄوڪو صبح به اها وات وٺي ويندو جا کائڻس اڳي هر ڪنهن صبح ورتي هئي. ان کان پوءِ به جيڪو صبح ٿيندو سو به پنهي ويندو. انسان منزل کي هڪ ڏينهن ارڙهي ٿيڻ لاءِ زندگي مان هڪ ڏينهن جي قرباني ڏيئي ٿو منزل کي ويجهو ٿيندو هڪ ڏينهن، زندگي مان گهٽ ٿيندو هڪ ڏينهن ٿي ته هوندو آهي. هڪ ڏينهن کي پائڻ لاءِ هڪ ڏينهن جي قرباني سڀ ڪجهه وڃائي ڪجهه به نه پائڻ ڪيئن نه مهانگو سڍو هوندو آهي. سال جا ڏينهن قطار لاهي پيو فقير جيان دان وٺي رهندا رهيا. وقت جي سير تڪڙي وٺي ٿي هر اها گهڙي جيڪا گذري پئي ڏاڍي وڻي پئي.

جنم رهائ

ڪو زمانو هو سنڌ ۾ ٽن شخصيتن جون سالگراهون باقائدي سان ملهائون وينديون هيون، هڪ هو محترم سائين جي.ايم. سيد، ٻيو هو پير سائين ڀاڳرو ۽ ٽيون هوس مان، پير سائين سان ته منهنجي ڪا سڃاڻپ نه آهي باقي سائين

جي ايمر سيد جون اڪثر سالگرهون مون اڻٽيندڙ ڪيون آهن، سائين جي ايمر سيد ۽ پير سائين وٽ معتبر مهلن ايندا هئا، منهنجي سالگرهه به وري سنڌ جا ٺاهوڪا شريڪ ٿيندا آهن. منهنجي سالگرهه هر سال 18 مارچ تي ٿيندي آهي مون جڏهن کان جنم ورتو آهي منهنجي ڪل سالگرهه ٻن ٽي آهي، ننڍي توڙي وڏي ئي ضرور آهي، منهنجي هر سالگرهه ڏسڻ وٺڻ هوندي آهي، جنهن جو دوست سڄو سال انتظار ڪندا آهن مان پنهنجي سالگرهه گهڻو ڪري حيدرآباد ۾ ڪندو آهيان، پر هڪ جڳهه تي نه هر پيري ڪنهن نئين جاءِ تي، سالگرهه به ڪيڪ جي رسم کان سواءِ تقريرون راڳ رهاڻ، خوبصورت چوڪرون جو ڪيمٽ واک، ٽيبلو ۽ ٻيو گهڻو ڪجهه سالگرهه به هون ته به کان تي سو ادبين ۽ ذاتي دوستن کي دعوت ڏئي سڏيو ويندو آهي، پر هي عام تقريب هوندي آهي ڪوبه اچي شريڪ ئي سگهي ٿو، ڪنهن کي منع نه آهي، منهنجي هر سالگرهه جو الڳ عنوان هوندو آهي، منهنجي شاندار ۽ يادگار سالگرهن ۾ جنم رهاڻ، جسر جشن، جنم ڏينهن، جنم ڪورٽ، جنم ڏهاڙو ۽ سلور جوبلي سالگرهه رهيون منهنجي سالگرهه ڪڏا به ملهائڻ نه لوندڻ به، محبوب به ملهائڻ نه ساليون به، وچ درياءَ ۾ ڪينجهر تي به ٿي ته ڪارونجهر جبل جي چوٽي تي به ريل به به ٿي ته جبل به به ٿي ته اسپتال جي بستري تي به ٿي ته جهنگ به به ٿي ته گڏي تي به ٿي ته چوڇاڪي بگي به به، ريلوي پليٽ فارم تي به ٿي، ۽ وچ ڏيک تي به مون کي ڪوئيٽا ۾ پٺاڻن سان ٽرڪ ۾ ٿيل سالگرهه ٿي واري اڃا هڪ سالگرهه ريل جي مال گاڏي واري آخري گاڏي ۾ ڪرڻ جي حسرت اثر ۽ هي بحري جهاز به، مان هر سال سالگرهه ڪري پاڻ کي آزار به وجهندو آهيان، منهنجي سالگرهه به گند نه ٿئي ته اها سالگرهه ٿوري سمجهي ويندي، ڪو ڏور هو منهنجي سالگرهه به خوبصورت چوڪرا اڳاڙا ڏانس ڪندا هئا، اهي خوبصورت چوڪرا ٽينگ ٽپا ڏيئي مهمانن جي هنج به ويهي بدن جي گهٽ سهت ڪندا هئا، وڏو ڪيڪ ڪٽيو هو، گاني بجانِي ۽ ڏانس ڪانسواءِ ڊيڳيون چوهنديون هيون ڪجهه وقت ته منهنجي سالگرهه دوستن جي وٺڻ سان به ٿئي ايڪو ساڻوڻ، جو خرچ هر پيري محترم نارائڻ داس فرد وارو پري، اهو وٺڻ به پڙوت ڪري منهنجي دوست ضمير ايمر ايمر بند هڪرايو باقي ڪيڪ منهنجي دوست جي پرڪاش جو چوڻ آهي ته جيستائين مان جيئرو آهيان ڪيڪ منهنجي پاران هوندو پر 49 هين سالگرهه تي جي پرڪاش جو ڪيڪ نه بهتر ان پڙوت به پش پش هوپروڙ بشني بشني بشنگير نه ڪري ته بشني ڪيئن سڏائي، دوست پشن جون مليون پري گهوريندا آهن، منهنجي سالگرهه به منهنجي دوستن جي بهگي مچي ويندي آهي، هر ڪو مڃ مڃي، هر هوندو آهي، منهنجا لوندڻ ۽ منهنجا دوست هڪ ٻئي کي پاڪر پري نچندا آهن، هڪ سال مون پنهنجو جنم ڏهاڙو نه ملهائڻ جو اعلان ڪيو، ته دوستن پنهنجي پانهن تي ڪاريون

پٽيون ٻڌي احتجاج ڪيو، نيٺ دوستن پنهنجي بل بوتي تي پنهنجو پاڻ ۾ ٽوڙي ڪري منهنجي ماضي جي رٿل دوستن کي پرڇڻي لٽڪل به ٿي سڙ دانشور اديب ۽ ذاتي دوست دعوت ڏئي ڪٺا ڪيا، ڪيڪ اچي ويا، ٽاچو ۽ ڪچريون اچي ويون وڏو هنگامو ڪري مون کي پيڙهڻ باجن سان تنگو ٽولي ڪري گهران ڪپي آيا اها پهرين سالگره هئي، جنهن ۾ مون سالگره نه ڪرڻ جي ڏوهه ۾ گذريون ڏڏ تي ڪڏيون سالگرين مون کي ڪافي تجربڪار بڻائي ڇڏيو آهي، افسوس جوڳي ڳالهه اها آهي ته منهنجي ڪجهه دوستن کي الله ڪهڙو ريجڪ ٿو اچي جو هو اچن ٿي سالگره کي ڦٽائڻ لاءِ منهنجي پوين ٻن سالگرهن ۾ هڪ ۾ سالگره جي پٽڌال کي باهه ڏئي وئي ۽ ٻئي ۾ پٽي ۾ ڊيڪوريشن آخر ۾ چوري ڪئي ويئي، جنهن سبب مون ڏاڍو لولهيو، آيا قصر واحد آيا سترين نوري، نور ناز آغا، ميسر رضا، نثار حسيني نصير مرزا، حسن مجتبيٰ، حيدر شاهه انور جوکيو، ايوب آفريدي جن جي صدارت ۾ سالگرهون ٿيون 49 سالگره ۾ راڳي ضامن علي صدارت ڪئي باقي 50هين (گولڊن جوبلي) ۾ معترمه فاطمه مرتضيٰ جي صدارت ۾ ڪرڻ جي خواهش اتر ٽيٽئين رب حيتي ڏي.

طهر سنت ختنو

منهنجي ڄمڻ جي چهين ڏينهن جڏهن منهنجي چڻي ٿي ته انهيءَ رسر کان پوءِ هڪ ٻي رسر ادا ڪرڻي هئي، پڪ سان اوهان سمجهي ويا هوندا جو اها جڻ توهان سان به ٿي هوندي، وڏن مان ڪن جو خيال هو ته اها رسر اڳو پوءِ هاڻ پوري ٿيڻ گهرجي، پر ڪن جو خيال هو ته اها رسر ٻئي ڪنهن مناسب وقت ادا ڪئي وڃي، نيٺ اهي جڻ لاءِ وقت پيو هو ائين قيامت جي اها گهڙي ايندي ايندي گذري وئي ۽ مان بچي ويس، پر چوندا آهن ته ”هڪري ڪي ماءُ ڪب تنگ خير منائيگي“، فل حال ته ڪس ۾ ٻانگ ڏئي مسلمان ڪيو ويو، هندو پنهنجي ٻارن کي پنهنجن ڏهن سالن اندر جيڻا پائيندا آهن ۽ مسلمان سڳورا وري طهر يا ختنو ڪندا آهن، اها سنت ابراهيمي به آهي ته ست رسول به ۽ ميڊيڪل سائنس به طهر کي صحت بخش سمجهي ٿي، مان اڄ تائين نه سمجهي سگهيو آهيان ته ڪليل شي ڪنهن صحتمند آهي، خدا جي ڏنل ڪا به شي غير ضروري نه آهي هوندي، جيڪڏهن اک، نڪ، هٿ، پير يا انگر ڪٿي ڇڏجي ته اهو عيب هوندو، تپڻ جو تپو ته سڀ کان مازڪ شيءَ آهي، خدا ان کي ٻوڇ ڏئي، اسان جي بهتري سوچي هوندي دراصل عرب سڳورا عياش هئا، هو ميد کان ٿي عياشي جو سوچيندا هئا، هنن ۾ تپڻ جو گهورو ڪري تيز ۽ ٽڪي چنب رکڻ فيشن هو جيئن ته اها هنن جي خانداني رسر پڻ هئي، جنهن لاءِ پار کي ان جي ناسمجھي ۽ واري عمر ۾ نه چاهيندي به ائين ڪرائڻو پيو، پهر حال اها رسر اسان سنڌين جي به ثقافت جو حصو آهي، مان شايد ائين ڏهن سالن جو مس هوس، جو انهن ڏينهن ۾

منهنجي پيءُ منهنجي طهر جي ماهر خانداني حجر کي اڳ ڏنل تاريخ تي گهرائي منهنجي طهر ڪرائي مون کي مسلمان ڪري ڇڏيو، جنهن بابي منهنجي ۽ منهنجي ڀاءُ رشيد جي هڪ ئي ڏينهن طهر پئي ڪرايو ته مون بابي کي وهر جي اپيل ڪئي، پر اها منهنجي اپيل 3 رڪني نل بيچ رد ڪندي تاريخي فيصلو ٻڌايو ته ”اها رسم اڄ ۽ هاڻ ئي پوري ٿيڻ گهرجي“، مجبورون مون هٿيار ٿڌا ڪيا ۽ ان جٺ لاءِ پاڻ کي ذهني طور تيار ڪيو، اها منهنجي شرافت هئي جو مان ايسڙ خطري کان پاڻ کي بچائي نه سگهيس، پر اهو ڪمال منهنجي چاچن ۽ مامن جو هو جو اهي مون کي جهلي ويٺا هئا، حجر ڪلهو پوهي مون کي وات ۾ مصري وجهي مٿي سونهي جهرڪي ڏسڻ لاءِ چيو ۽ هيٺ منهنجو ڪر لاهي ويو، ايڏا سبب موت ۾ مون کي حجر کي پري ڇڻا هئا هئي ته جيئن منهنجو طهر ڪندڙ حجر گيگ ڪري ڪري پئي ته جيئن هو بابي کان پلي بڪري جي وٽ وصول ڪري سگهي پر مون حجر کي ڇڻا بجاءِ منهن ۾ پونڊو گرڙي ڏنو، حجر تاريخ ڪري ڪري مله پئي ڪري هليو ويو ان وقت منهنجي ڪيفيت ان ٻار جهڙي هئي جنهن وٽ سڀني ٻارن کان پياري شيءِ هجي ۽ اها شي اوچتو هڪ طاقتور راکاس ڪسي ڪٽي ويو هجي، مون کي ڳاڙهي ڪپڙي جي گوڏ ٻڌل هئي ڳاڙي گوڏ سان مون کي ڏاڍو شرر محسوس ٿيو، گوڏ اڳ ئي ڳاڙهي هئي ويتر رت وهي گوڏ کي نئون روپ ڏئي ڇڏيو هجي، جنهن اها قيامت جي گهڙي گلري وئي ۽ رب جي رضا سان مان انهي آزمائش جي گهڙي ۾ پار پيس ته هر طرف هل هنگامو ٿي ويو اهو منهنجي ٽپڻ جي جشن جوڏينهن وڏي ڌار ڌور ۽ شان و شوڪت سان ملهائڻ ويو، تاهري جون ڊيگيون چاڙهيون ويون، پتاشا ۽ ڪارڪون ورهائجي ويون مون کي ڳاڙهي ڪپڙي جي گوڏ ٻڌل هئي اڃان اهو وقت چٽو ٿي نه هو ته مان ٽٽي جي گهر ويس اتي ويڊي ۾ نا سمجهي سبب گوڏ جون پٺي هيٺيون ڪنڊون رات ۾ ڇپاڙي رهيو هئس، اندران جنهن نينگرِي سڀ کان پهرين منهنجو طهريل گل ڏٺو اها ئي چوڪري رفيع اڄ منهنجي چئن ٻارن جي ماءُ آهي، مون کي خبر هجي ها ته اڳتي هلي ان پناه ورتل گهر مان منهنجي زال اچي آهي ۽ اها ئي منهنجي زال بڻبي ته مان اهو گل ان کي هرگز نه ڏيکاريان ها ۽ ڪنهن من پسند چوڪري کي اهو گل ڏيکاريان ها ته گهٽ ۾ گهٽ اڄ اها منهنجي زال هجي ها، هاڻ مون سبق سکيو آهي ته مان پي جنر ۾ اها غلطي هرگز نه ڪندس، پر افسوس ته پيو جنر ٿيندو نه آهي مان پنهنجي ٽنهي پٽن شاه رخ ماه رخ ۽ هالار کي صلاح ڏيندس ته بچا طهر کان پوءِ جيڪا چوڪري پسند اٿن ان جي گهر وڃي پهرين گل ان کي ڏيکارجو ۽ نه پسنديدگهر ۾ پلجي به گوڏ مٿي نه ڪڍجو پلي ڳڻي ڏسڻ ۾ اچي پر ٽپڻ جو بچاءُ ڪجو نه ته مون جيان ويل ۾ اچي ويندو، وڌيڪ ڪتن اوهان جا ڀاڳا.

ڪڪريون منهن ويس ميان!

آءُ آگهاڙو ڪير چوي

منهنجو ويس!

سادگي حيرت جي ماءُ آهي. مان دٻياوي آسائشن ۽ بناوٽن کان تعارف گهڻو پري آهيان. مان ڪٿيندو پيئندو ۽ پهريندو سادو آهيان. اڀري سڀري پوشاڪ پھري سادو کاڌو کائي پنهنجي حياتي گذاريندو منهنجا دوست ڪپڙن لٽن ۾ لهيل لڪيل ۽ مهذب ڏسڻ ۾ اچن ٿا. مان پنهنجي حليي ۾ ٻين کان نرالو ۽ عجيب

ڏسڻ ۾ ايندو آهيان. منهنجا ڪپڙا ماڻهن جهڙا نه آهن. منهنجي پوشاڪ پراڻو نامور هوندي آهي، مون لاءِ هر قسم جي لباس جي آزادي آهي، بدن جا سمورا عيب ڍڪڻ لاءِ منهنجي لڳن تي پورو لٽو به نه هوندو آهي. حال اهو آهي جو پائڻ لاءِ سنجيده ڪپڙا به ڪونه اٿن. مون ۾ ڪپڙن لٽن جو گهڻو افعال به ڪونهي، تنهنڪري گهڻن کي ڪونه وٺان. منهنجي گهر، ٻاهر توڙي آفيس جا ڪپڙا ساڳيا هوندا آهن، مان منڊيا شروع کان وٺي هڪ وڳو ڏيهن رات پائڻ تي هريل آهيان. منهنجو ثقافتي لباس شلوار قميص نه پر لنڊا جا وڪرو ٿيندو فرسودا ٽائوز، پتلون، ٽي شرت ۽ شرٽس آهن. مان ڪپڙا ٽائيت پائيندو آهيان، اهڙا ڪپڙا پائڻ سان بدن ۾ چمستي ايندي آهي، منهنجا وار ۽ ڪپڙا سڀ ٽٽڪي قسم جا آهن. مون کي پيرن کان مٿي ٽائين ڏسندا نه شڪل صورت ۽ لباس ۾ مان اوهان کي صفا ميراڻي لڳندس. مون ڪنهن زماني ۾ هزارين پوڻي پهريا ۽ ويس ڌاريا، اڄ به منهنجي هر اڳرائي فيشن بڻجي ويندي آهي. مان پنهنجي لباس ۾ روز جنت آڻيندو آهيان. منهنجي اها دعويٰ آهي ته جيڪڏهن اڄ مان پينٽ جي انڊر بجاو انڊرويسر پينٽ جي مٿان پايان ته ٻئي ڏينهن اهو فيشن بڻجي ويندو، اڄڪلهه جو مشهور فيشن سٿڻ گير واري ۽ قميص هيس وٽان ٽائيت پڻ منهنجو هڪو نامو آهي جو سهڻا چيلو ۽ مال کي لوڏي فخر ڪن ٿا. مان اسڪولي زماني ۾ ٽائي، ٻوٽ ۽ شرٽ جا بٽڻ کليل چٽيندو هوس ۽ مان گنجي به نه پائيندو هوس ۽ سردين ۾ سوليتر لاهي هيس تي ٻئي پينٽ جي زپ کولي ٿرندو هوس، اهو منهنجو اسٽائيل هو. چڱي ڪجهه منهنجي پسنديدہ پوشاڪ آهي، چاڻي چور کان ماءُ جيڪا چڱي ڀارائي هئي سا چڻ اڃا تائين لاتي نه اٿن. مان ٻاهر توڙي فٽنگشن ۾ به چڱي چڱي ۾ ويندو آهيان جتي مون کي چٽ ملندي آهي ته ”مهرباني ڪري آئيندا ٻورن ڪپڙن ۾ ايندا.“ مان گهر ۾ به هر وقت چڱي ۾ رهندو آهيان. مون کي وڏا ڪچا نه ننڍا ڪچا وٺندا آهن. مون کي ريشمي ڪچا وڌيڪ پسند آهن. مان پنٿڪو ٻار رنگ جو اڇو هوس اس ۾ رلي هئي اڇو رنگ ٿئي ڪشڪاڻو ۽

ڪجهه سنوار ٿي ويو آ پر اندر بدن اڄ به سنگ مرمر کي شرمڻڻ لاءِ ڪافي آهي. مان جڏهن ڇڏي پائيندو آهيان ته شڪل هڪ جڳي ۽ بدن ٻئي جو لڳندو آهي. ڄڻ اڌ تير ۽ اڌ پير يا ڌڙ ريندو سر ٻاڪرو اهو ڏسي ڏسندڙ ٻي مخلوق سمجهي حيرت مان ڏسندا آهن جڏهن ڪو منهنجي سيڪسي بدن کي گهوري ڏسندو آهي ته مون کي پنهنجو وجود تنگو محسوس ٿيڻ لڳندو آهي مان چڏي به دماغ کي خيالي نرواڻ ڏئي سيڪسي جي بک پچائيندو آهيان جڏهن چڏي به مون جا اڳهاڙا انگ ڏيکاربا آهن ۽ ڪنهن عورت جي نظر مون ڏانهن ڪڇندي آهي ته مان پنهنجي پاڻ به لڪڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان. مون کي پلازه تي چڏي به ڏسي ڪيئي نوجوان يقين ڪپڙا گهران ڪپڙا مٿي چڏي به ڦرندا آهن نه هنن جا ڪپڙا سيڪسي هجن ٿا نه انهن جون ٽنگون سيڪسي ۽ نه ئي مون جيان بي حجاب هجن ٿا مان هڪ ڀيرو چڏي به دوستن سان گڏجي نهال شاه نوري جي ميلي به ويس، زيارتن جي وڏي انگ گادي نشين سميت منهنجي چڏي به اچڻ تي اعتراض واريو. مون کين عرض ڪيو. نهال شاه نوري هڪ جلالتي ولي آهي مان انهيءَ چڏي به حيدرآباد کان موٽر سائيڪل تي بڻي روڊ سنس زيارت تي آيو آهيان جيڪڏهن کين اهو پسند نه هجي ها ته مان هتي زندهه نوري پهچان ها. مون کي واپس به ته گهر وڃڻو آهي. منهنجي مرشد جي مرضي مون کي چڏي به گهرائي يا اڳهاڙو اوهان ڪير ٿيندا آيو. سنگت علي علي جا نعرا هنيا ۽ مان چڏي به زيارت هڪري غير سان گهر پهتس. سڀ تنگا ٿي نڪرو، لالچ چڏي لوڀ (ويس وڳا چڏي بي حجاب ٿي نڪرو) ڇا جي ڪپڙا آڏورا آهن زندگي به ته آڏوري آهي، دراصل لباس کي عيب ڊڪڻ لاءِ ايجاد ڪيو ويو آهي. پر اهوئي انسان جو وڏو عيب آهي انسان تنگو آيو آهي، تنگو وڃڻو آهي، هي تنگو زندگي گذاري ته ڪهڙو فرق ٿو پوي ٿو؟ مصري مصوري به حوا ۽ آدر کي انجبر جي پن کان سواءِ هن جو ڪوئي مصور هن کي ٻيو لباس نه ٿو ڊڪي، مهتما گانڌي به ته بت تي ڪپڙا پائڻ چڏي ڏنا هئا. سناسي ڪپڙا پائڻ يا نه ڪهڙو فرق ٿو پوي، گهڙا گند به ته لباس نٿا پائڻ، منهنجو آدرش به ته اهو ئي آهي ته ماڻهو اڳهاڙو رهي به دور جي بداخلاقي سبب پنهنجو تنگپڻو (تنگائي) ٽيڪ نه آهي. مون کي نيمچرل وڻندي آهي، منهنجي شخصيت شيشي وانگر آهي جنهن به هر شيءِ صاف نظر اچي ٿي دنيا به جڳ جهان اڳيان سڄي زندگي اڳهاڙي ٻار جيان بلڪل تنگو ۽ الف اڳهاڙو رهيس. ڄڻ ڪپڙن به به اڳهاڙو هجان. هن به مون لاءِ ڪپڙا بيڪار ۽ غير ضروري آهن. ڄڻ منهنجي تن جا ڪپڙا لاتل هجن مان ته پوري سچائيءَ سان تنگو آهيان. اوهين به اندر به ائين آهيو، جيئن مان آهيان رڳو ڪپڙن جو لير لٽڻ. مان ٻاهران تنگو آهيان ۽ اوهان اندران ڳالهه مڙهي ساڳي آهي سڀ

ننگا آهيون. وقت جي استيعاج تي منهنجي بنا تڪيٽ جي ننگي نمائش اڃان هلندو آهي شڪر جو مان اڃان ڪپڙن کان آجور نه آهيان. دراصل مست جي بمائڻ اڃا پڻ آهي اڃا مان مست نه اڳهاڙو آهيان اڳهاڙو ننڍپڻ کان منهنجي فطرت رهي آهي. ننڍپڻ واري وهي ۾ مان جڏهن باٺ وور مان تڙ ڪري ٻاهر نڪرندو هوس ته اڳهاڙو ئي زمين بچاءُ ڪٽ تي چڙهي ڊانس ڪندو هوس، ڪٽ تي چڙهي ڪپڙا مٽائي خوش ٿيندو هوس ائين ڪرڻ سان شايد مان پاڻ کي سڀ کان وڏو محسوس ڪندو هوس، اها منهنجي الهڙپاڻي هئي ۽ هي منهنجي مستي آهي مان الست مست آهيان. اٺون اڳهاڙو ماڻهو آهيان ۽ مان جڏهن به پورا ڪپڙا پائينديس ته اهو صرف ۽ صرف منهنجو ڪمن هوندو. پر منهنجي آخري خواهش اها هوندي ته مون کي بنا ڪفن جي ننگو دفن ڪيو چو ته مان به ڪفن ماضيءَ جو ننگو ليڪڪ آهيان هونو به مان ننگو آيس ۽ ننگو وڃڻ تو چاهيان ڪفن به ته نصيب وارن کي ملندو آهي پر پنهنجو اهڙو نصيب ڪئي.

ستر ڪر ستار، اٺون اڳهاڙو آهيان
ڊڪئين ڊڪٽهارا ڏيئي پاند پناه جو

پنهنجو جيون به وڃي ها سٽري
هٿ هٿ ۾ جي ڇڏين ها ڏيئي

ستريلن ۾ اڻ ستريل

اهو ناممڪن آهي ته مان هن جنم ۾ ستران، مان اهو انسان آهيان جنهن کي هڪ لک چوويهه هزار پيغمبر به نه ستاري سگهيا. منهنجي شاعر دوست عزيز گوپانگ جي بقول ته ”يوگيند جو شيدي صدر عيدي امين اچو ئي سگهي ٿو پر آغا قيوم سٽري نٿو سگهي.“ اها ڳالهه مون لاءِ سو سيڪڙو صحيح آهي ته مان سٽرڻ جهڙي منڍي ئي ناهيان. مان ڪڏهن به سٽرڻ نه آهيان ٺري ڳهٽ اڌ صدي گذرڻ کان پوءِ به مون ۾ رتي ۾ ڪمي يا ٺري برابر به لڇڪ ڪانه آئي سو سائين کي چوان ته منهنجي سٽرڻ لاءِ اڃا مون کي شايد ٻيهر نئين سر جنم وٺڻو پوندو. پر هن جنم ۾ سٽرڻ جو منهنجو ڪو پروگرام نظر نٿو اچي. خدا معلوم منهنجو سٽرڻ ڇو محال آهي شايد امر ئي نه آهي ته اکرن ستران ٻيا سٽري ويا آهن ۽ مان اڃان به وڌيڪ ڪري ويو آهيان، مان جتي به ويندو آهيان پوءِ آهي دوست ٻار هجن يا مٿ مٿت مون کان پهريون ئي سوال اهو ڪيو ويندو آهي سٽرڻ متعلق مثالن ”تون سٽرئين ڪونه!“ ”ڪجهه سٽرندي به يا نه“ ”بس تون به

ستريون ڪونه! جهڙو هيئن اهڙو آهي، ”دنيا ستري وٺي پر تون نه ستري،“
 ”تون نه ستري سو نه ستري،“ ”هي ستري ٿوري“ ۽ ”ڪٿي جو پڇ ستري،
 پر تون نه ستري“ وغيره وغيره قربان وڃان مونکي سڌارو وارا اٿس جو هڪ
 ڏوٽي پيا آهن، جن مونکي سڌارو ۾ ڪابه ڪسر ڪانه ڇڏي آهي ڇا مان دنيا جو
 واحد ماڻهو آهيان جيڪو ستريو نه آهيان؟ جي اهو سيد جون هنڌون پوريون ٿي
 ويون هن قوم کي سڌارو ۾ ڇا نه ستري سا نه ستري باقي مان ڪهڙي ڪيت جي
 موري آهيان وڏا چوند ا هئا ته ”ڪا ڳالهه ڪانهي مند ڪري، مؤس سلامت رهيو
 ته هي مند ستري پوندو“ پر منهنجو مزاج نه بدليو سو نه بدليو. منهنجي دل جي
 دنيا هڪ ئي رنگ ۽ روپ ۾ آباد آهي پر مان مناسب گهريل تبديليون نه آڻي
 سگهيس. هاڻوڪي روپ ۾ به مون ڪا چڱي تبديلي قبول نه ڪئي آهي. مونکي
 سڌارو جي مهرباني. مونکي ستريو ٿي نه آهي پيا ستريا لک ڪٿيون. هڪڙا
 ماڻهو اها هوندا آهن جن جو جڏهن ماحول تبديل ٿيندو آهي ته پاڻ به تبديل ٿي
 ويندا آهن وقت سان گڏ ماڻهن ۾ ٿير اچي وڃي ٿو، ماڻهو سدائين ساڳيو نٿو
 رهي ماڻهو هڪ حد تائين ته بدليجي سگهي ٿو پر مان ائين به ڪري نٿو سگهان.
 ساڳي ڪيفيت ساڳيو ماحول مون سان سان کان گڏوگڏ هلندو اچي مان اڄ کان
 ٽيهه پنجويهه سال اڳ به ساڳيو هوس ۽ اڄ به ساڳيو آهيان پل ڪو چئلينج ڪري
 مونکي سڌارو جو. هاڻ هن اچن ڪچن واري عمر ۾ ستري به ڇا ڪندس مان
 بدليجي به نٿو چاهيان هاڻ مان ڪونه ستري، ستري جي ڪوشش به اڃا ئي آهي
 اهڙو ئي ان ستريل صحيح آهيان، جو آهي سو آهيان. مونکي شڪايت آهي ته
 مونکي ائين قبول ڇو نه ٿو ڪيو وڃي جيئن مان آهيان مان جيئن هيس يا مون
 جيئن رهڻ چاهيو، اها سوچ مون کان ڪير به ڪسي نٿو سگهي منهنجي ستري يا
 ان ستريل هئڻ متعلق پوئندون کان اهو سوال آهي ته ڇا دنيا تيزي سان بدليجي
 رهي آهي، مان اڃان ستريو نه آهيان مونکي به هاڻ ستري وڃڻ گهرجي يا نه؟
 وقت

چون ٿا ته وقت بادشاهه آهي. وقت ڪنهن جو به ڪونهي. وقت سڀني جو دشمن
 آهي. وقت ڪنهن جو دوست ٿي نٿو سگهي. وقت هٿن ۾ ترڪندڙ واري، جيان آهي.
 وقت زندگيءَ جو ته آهي ۽ وقت ساري زندگيءَ تي حاوي آهي. طوفان وقت جي
 اڳيان انسان جي زندگي پل جي راند آهي. وقت جيڪو هڪ سو آهي هڪ لمحو
 آهي. سمجها جيڪي هڪ ٻئي پٺيان ٻولندا اچن ٿا ۽ ماضي جو ڪاڇ بڻجي وڃن ٿا.
 ڪنهن به دور ۾ وقت ڪنهن کي ناهي بخشيو وقت کي ڏاڍي تيز آڌار آهي ٽڪجي
 نه ٿو ٽڪجي. وقت جو وهڪرو ڏاڍو تيز آهي، ان جي اڳيان ڪوئي به پنهنجا پير نه
 جهلي سگهيو آهي. وقت جي ان تيز وهڪري ۾ نه ڄاڻ ته ڪيتريون تهذيبون لوهي
 چڪيون آهن. وقت جي ان وهڪري ۾ هڪ ڏينهن هر شيءِ لڙهي ويندي. جڏهن وقت

گئري ويندو آهي ته افسوس ٿيندو آهي. وقت هر زحر جو مرهر ۽ سڀ جو استاد آهي. وقت سڀ ڪجهه سڀڪاري ڇڏيندو آهي. وقت گلون سان گڏ نوان رخ ۽ نئون راهون ملنديون رهنديون آهن جيئن وقت تبديل ٿيندو آهي ته وقت سان گڏ ماڻهن جو ذهن ۽ سورجيون پڻ تبديل ٿينديون آهن. پر مان چوان ٿو ته ”وقت ساڳيو آهي پر ماڻهن بدليجي ويا آهن وقت نه بدليو آهي پر انهن جو ذهن بدليو آهي.“ پل وقت ۽ دور بدليجي ويو هجي پر منهنجي سوچ ۾ ڪا به تبديلي نه آئي آهي. وقت جو مون تي ڪو به اثر نه ٿيو آهي ايندڙ وقت جو انتظار ڪرڻ بدران اسان چيڪڏهن حال کي مڪمل طور تي محسوس ڪيو ۽ پنهنجي اندر جذب ڪرڻ جو ڌار، پيدا ڪري وٺڻ ته زندگي ڪيتري نه بدليجي وڃي. وقت خاموشي سان هوريان هوريان پير کڻندو اڳتي وڃي رهيو آهي. جڏهن ته اسان جون اکيون مستقبل جا خواب آڻي رهيون آهن، اهو مستقبل جيڪو هڪ ڏينهن ماضي بڻجي ويندو مون به وقت جا ٽهڪ پتا آهن. مون وقت جا سڌڪا به پتا آهن. ائين ٿو لڳي ڄڻ وقت مون کي ماضيءَ ۾ گهلي کڻي ويو آهي. وقت صرف مون کان منهنجي شناخت ڪري ورتي آهي. منهنجي سڃاڻپ رڳو شناختي ڪارڊ ۾ وڃي بچي آهي. وقت کان هارجي وڃڻ جو اعتراف مون اڃان ناهي ڪيو. وقت صرف مون کي آڱرين تي نچائي رهيو آهي. مان وقت جو فقير بڻجي پيو آهيان، منهنجي هٿ ۾ زندگي جي ڪشڪول کان سواءِ وقت جي خيرات جي ڪجهه به نه آهي ڪشڪول اڃان منهنجي هٿ ۾ آهي پر وقت جا سڪا ختر ٿي چڪا آهن. وقت جيڪو هڪ روشن زندگيءَ جو ڏيندڙ اجهائي رهيو آهي. گهڙي جا ڪاٽا هڪٻئي ۾ الجهي پيا آهن. وقت مون سان اهڙي جٽ ڪئي آهي. ”جهڙي جٽ پڙڻ ڪيئي ٻارن سان“ مان اڃا تائين وقت کي دانجهيان ويٺو. گئري ويل وقت ڄڻ منهنجي منهن تي پونڊو ڏئي گئري ويو. وقت جي اسٽيج تي ڄڻ بنا تڪيٽ جي منهنجي ننگي نمائش لڳي. هر گئري ويل وقت مون کي ٽڪون ۽ گڏيون هڻندو ٿو گئري وڃي. مون وقت جو قدر نه ڪيو ۽ وقت وري منهنجو قدر نه ڪيو. حساب برابر

ضرر هي يا خوشي هي تو، ميري زندگي هي تو

زندگي

جندڙي، زندگاني يا زندگي گذارڻ لاءِ هر ماڻهو وٽ هڪ زندگي هوندي آهي. زندگي گذارڻ به هڪ ڌانءُ آهي، زندگي نباھڻ ڏاڍو مشڪل آهي چون ٿا ته ”جيئن هڪ فن آهي.“ هي زندگي سدا رهڻي نه آهي، زندگي صرف به ڏينهن آهي، هڪ اچڻ جو ۽ پيو وڃڻ جو. حياتي کي بقاءَ ڪونهي، حياتي ڪن پل جو ميلو آهي. زندگي بي وفا آهي، هن ڪنهن سان به وفا نه آهي ڪئي، جيون جي جنگ

هر هڪ کي لڙائي پوي ٿي، هيءَ زندگي ٻيهر ملڻي نه آهي. صحيح زندگي گذارڻ لاءِ هڪ زندگي ڪافي آهي. زندگي جا ڪٿي نانءُ روپ انوپ آهن، زندگي جا اٺيڪ رنگ ڍنگ رخ ۽ تشبيهون آهن ۽ زندگيءَ جون ڪٿي ادائون آهن، زندگي جيڪا خوبصورت نعمت آهي، زندگي هڪ موج آ، مستي آ، زندگي خوشو جو اهاڻ آهي زندگي حسن آهي زندگي خوشگوار لمحن جو نانءُ آهي. زندگي هر ڀل جو پيار آهي، هر زندگي پيار لاءِ تمار ٿوري آهي. زندگي حقيقت سان ڀرپور هوندي آهي. زندگي ته پاڻ ۽ ويڃائڻ جو نانءُ آهي. زندگي جستجو به آهي. زندگي هار ۽ جيت به آهي زندگي غر به آهي ته زندگي خوشي به آهي. زندگي حوشين جي پانهن ۾ رقص ڪندي آهي. زندگي تيز آندي ۾ پير ڄمائڻ جو نالو به آهي. زندگي خواب جو گهيرا به آهي ۽ زندگي زنده دلي جو نالو آهي اها ٿورن ڏينهن جي زندگي ۽ دنيا، انسان کي سڀ کان عزيز آهي پر انهيءَ زندگيءَ جي هر ڪنهن کي قيمت ادا ڪرڻي پوي ٿي، زندگي ايتري وسيع، ٽهليل ۽ پيچيده آهي جو آئيني ۾ هن جا بيهوده عڪس ڏسڻ سمجهڻ لڳ ڀڳ ناممڪن آهن.

زندگي رڃ سڄي مان اڃايل پڪي، ڍنڍ پاڻي ڪٿي ڪاڻي ڇانوَ ڏسيو

ڪجهه ماڻهن جي زندگي ناقابل فراموش ڪهاڻين وانگر هوندي آهي. منهنجي زندگي به پنهنجي ڍنگ سان نرالي آهي مان زندگيءَ جو عام ڪردار نه آهيان. مون وٽ زندگيءَ جون پنهنجون معنائون ۽ جيئڻ جا پنهنجا جواز آهن. مان پنهنجي زندگي کي پنهنجي نظر ۽ اک سان ڏسان ٿو مون وٽ اهو احساس آهي ته زندگي لاڙوڳ پيدا ڪرڻ به ضروري آهي زندگيءَ جي مسافري ڏاڍي اوائلي ۽ ٽڪائيندڙ آهي. ٻي مقصد زندگي گذارڻ ڪيڏو نه ڏکيو آهي. منهنجي هڪ ڊگهي زندگي جي ياد آهي مون حياتي ڪيئن ڪٿي، هن جيون جوڳ ۾ هڪ اڏورو پنڀ آهي. مان پنهنجي حصي جي زندگي چيان پيو زندگي نفسي ۾ گلري يا نقصان ۾؟ مون زندگي جو سڀ بلائون ڏٺيون ڪالهه اڄ ۽ سڀان جو نالو ٿي ته آهي زندگي، منهنجي زندگي به ٽن لفظن جي فريم ۾ قيد رهي. ننڍپڻ، جواني ۽ پيري، ”زندگي رڳو ڊسچارج جو پيرڊ آهي“ ”زندگي ان لمحي جيان گلري ويٺي ڄڻ مان آڌي رات جو اوچتو اک کليل بعد اٿي ڄماريل نيشن ۽ ساڳين قديم سان پيلي پير پيشاب لاءِ پاٽ رور وڃي موليٰ هجان.“ زندگي منهنجي منهن تي مٿي هلي وئي. زندگي پڙوت جو نانءُ آهي ۽ دنيا چڪلر آهي ۽ زندگي تنهنجي منهنجي ڪڍيل آکاڙي تصوير آهي ڪٿي وانگر پونڪندي مون گذاري ڇڏي زندگي، مان زندگيءَ جي بهشت ۾ ڄڻ خچر هوس زندگي سڄي لڳي بڪواس آهي. زندگيءَ کي عياشي سمجهي گذاري ڇڏيو زندگي جي ڪيل ۾ سڄي ڄمار تماشو بڻجي رهيس. مون زندگي ۾ وڏا رسڪ ڪٿي ڏاڻ ٿي

لڳائي ڇڏي زندگي، مون لاءِ زندگي هڪ بي مقصد مشغلو هئي. زندگي ۾ مون رڳو پاڻ کي لوڙيو آهي. مون پنهنجي زندگي کي برباد ڪري ضايع ڪري ماري وڌو. مون پنهنجي ڏڍ ۾ پنهنجي پوري حياتي گذاري ڇڏي، پنهنجي پوري زندگي جو حاصل پوري رهيو. زندگي الڳي ڪيترائي زندگي، کان هميشه لاءِ رسي ويڃڻ کان اڳ مان پنهنجي زندگيءَ جا اهي ڪيئي وقت ۽ ناسور آهن جيڪي مان اوهان کي ڏيکارڻ چاهيان ٿو.

اهڙي پڪ نه ڏي اي ڌرتي! ايڏا ڏک نه ڏي اي ڌرتي.

مان ۽ منهنجا ڏک

جيون جي آکاڻي، ۾ ڏک ۽ درد فل اسٽاپ ۽ ڪلما آهن ڪڏهن مائهو سڳ ۾ آهي ته ڪڏهن ڏک ۾ درد، پرڻائيون ۽ ڏک زندگيءَ جا گواهه آهن. اهي هر ساهه ڪندڙ جي حصي ۾ ايندا آهن. سورن جي هن سنسار ۾ ڏک سڳن جي سونهن آهن. حياتي جي پورائي لاءِ ڏک سڳ لازمي آهن. ٿوريون خوشيون گهڻا ڏک ٿوريون مرڪون گهڻا لڙڪ آهن، انسان جيترو سڳ پوڳيو آهي، اوترو ته ڏک به لازمي پوڳيندو، هن سنسار ۾ اسان کي انيڪ قسم جا ڏک چوڻا سهڻا پون، جن ۾ به ڏک ته مرڻ به ڏک، بيماري به ڏک ته وڇوڙو به ڏک، غريبي به ڏک ته ناڪامي به ڏک، آخر اسان کي اهي ننڍا وڏا ڏک، چوڻا سهڻا پون، ان لاءِ جو درد کي وجود گهرجي جنهن زندگي کي بقا نه آهي ته سڳ سڏائين ڪيئن رهندو، هي ڏک سڳ بس عارضي آهن، پورا ڏيندڙ ڏک لاهيندڙ رب جي ذات آهي. ڪهڙي به مشڪلات اڳيان اچي ته همت نه هارجي پر پوري دليري سان ان کي منهن ڏجي. غم ۽ زخمي سڀني کي آهن، پر ڪوئي رٿندي گذاري ٿو ته ڪو ڪلندو رهي ٿو ته ائين جو مسڪراڻو رهي هو. ڪيا غم هين جو چيارهي هو. زندگي درد جو شربت آهي دوست، سچ درد ۾ جيڪو مناس آهي، سو ڪل خوشي ۾ نه آهي. غم جي تاثير گهري آهي، دين تي گهاٽو ڇڏيندي آهي، سڳ ته موڪلائي ويندا. باقي درد ته آهن جو ڪڏهن نه وسرندا، وقت سان گڏ ڦٽ ته ڇٽي ويندا پر انهن جا نشان باقي رهندا جيڪي مثالا آهن. هونئن ته مائهو ڏک ۽ سورن ۾ پورو آهي پر جنهن آسائش جي گهڙي نصيب ٿئي ٿي ته اڳيان پويان ٽڪ لهر وڃن، اکين ۾ خوشي جا ڳولڻا ڀرجي اچن ٿا، هن ساري پونءِ تي ڏک جا جهول ته هرڪو پري ٿو پر خوشين جي مٺا شايد ڪنهن وٽ ئي هجي، ڏک جي هن ڌرتي تي جنهن خدا به انسان کي ڇڏي وڃي ته ان مسڪيني ۾ مبتلا ڏکي ۽ بلڀختي کان بيهال مائهو جي دل جوئي ڪرڻ به هڪ نيڪي آهي، هڪ عبادت آهي. هڪڙي پينگهي ۾ جهوليهارن، غم پي منهنجوئي سن آهي. منهنجي دردن جي تاريخ تملر ڊگهي آهي ڪيئي سائيل درد آهن. ڳالهون ڪلنديون ته ڪيئي

ڪتاب تي پوندا، ڏک سک زندگيءَ جا نه وڃڻدو حصا آهن، اهو ڪهڙو انسان اهي جنهن جي زندگي ڏکڻ سکڻ جي ساز کان خالي هجي ٿي. منهنجي زندگي ۾ فقط هڪ ئي ساز وڃڻو رهيو آهي. ڏکڻ جو ساز، پر مان دنيا کان پنهنجا ڏک لڪائيندو وڌا تهڪ ڏيندو آهيان، منهنجي تهڪڻ پويان گهري درد جو پواڌو ٻڌڻ ۾ ايندو آهي. پنهنجي تئل ۽ وڪريل وجود کي دنيا جي نظر کان لڪائي ٽڪجي، رات جي اوتار ۾ بستري تي هيڪلائي ۾ پور پور ٿي وڪري ويندو آهيان، مان ڏيهن جي لاجي ۾ ديا وارن آڏو فقط تهڪ ڏيندو آهيان ۽ رات جي هيڪلائي، ۾ روئندو آهيان، سس مون ۽ ٻين ۾ اهو فرق آهي جو مون کلڻ ۽ روئڻ لاءِ الڳ الڳ وقت مقرر ڪري ڇڏيو آهي. ڏک سک، سک ۽ ڏک جي ان اڪهوت ۾ وڌو ٿي ويس ۽ اها رات 50 سالن کان هلندي اچي. ڪو پل سک جو ساهه نه کيس، دردن سان دعا سلام اول کان آهي، سدائين درد سدائين سور هر ڏينهن جو سور انوکو ۽ هر رات جو درد انوکو آهي وجود ۾ هر گهڙي فقط درد جو نه ختم ٿيندو احساس رهيو جڏهن پنهنجا ڏک، تڪليفون، واقعا ۽ حادثا ورجائيندي آهي ڪشالا ياد آيا پوءِ ته اهو ڏسي حيراني ٿئي ته اهي ڏاکڻا مون ڪيئن ڪتيا! منهنجي اسر ۾ درد جو اوزار ڏکي رهيو آهي اهڙا ته من کي گهاٽا مليا هيس جو وانڍڪائي ۾ به اهي مان ڳڻي نٿو سگهان، مان خوبصورت ۽ دلڪش سکڻ ۽ خوشين جو ساٿي آهيان، درد به ٻار آهن منهنجا، منهنجي ڏکڻ سان محبت ۽ سنگت رهي آهي، مون انهن ڏکڻ سان نٻاهيو آهي. مان ڏک ڀرو ۽ سور ڀرو آهيان ڏک درد ۽ پيوا منهنجي روح ۾ سيمو ڪري ويا آهن درد سفر ۾ سکڻ جي سرحد مان اڃان نٿا ٽپن ته آهيان اڪري سگهيو دل ۾ رهجي ويل ان چيل درد، ڏک ڏولاوا، زندگيءَ جون ڏنل هٿيڻاڪ تڪليفون ۽ بنا ساهي جي غر مان ڪنهن کي ڏئي نٿو سگهان، ڪنهن ڪڏهن ڪو ڏک رٿاريندو اٿر مان غر کي پي ويندو آهيان، مان انهن ڦٽن جا گهرا زخمر ڪنهن کي ڏيکارين. هن جي درد سماج ۾ ڏکڻ کي وجهي ڏکڻ ڪو سک ڏيڻ وارو ڪوئي ڪونهي.

خوشي

Be Happy and it is Away of Being Wise

(خوش گذار ۽ اهوئي رستو اٿئي ڏاهي هئڻ جو) مان رڳو درد جي صدا ناهيان، پر مون هوائن کي تهڪ به لڙپيا آهن. مان سڀي جي غمي ۾ غمگين ۽ سڀني جي خوشي ۾ خوش هوندو آهيان، مان ڪجهه خوشيون حاصل ڪري ٻين کي حيرت ۾ ڏنيون آهن. اسان جي زندگي ۾ چوڌاري ڪيتريون منڊيون ننڍيون خوشيون آهن جيڪي اڪثر اسان کي اڪري نظر نه اينديون آهن جو اسان هر وقت وڏين خوشين کي ڳوليندا رهندا آهيون. ڪجهه خوشيون اسان حاصل ڪرڻ

نه چاهيندا آهيون پر اهي چورن جيان اسان جي زندگي ۾ داخل ٿي وينديون آهن. حياتي ۾ مان خوشيون خريدي نه سگهيس ۽ نه ئي منهنجي حياتي ۾ ڪا خوشين جي ڪنهي ڦٽي رڳو خوشي جا پاروتا ٽڪر ٿي مليا آهن. مون کي خوشي کان نفرت آهي مان جي خوشي حاصل ڪري به وٺان ته انهيءَ کي سنڀالي نه آهيان سگهندو مان دوستن يارن کي مرڪن ۽ خوشين جون جهوليون پري ڏنيون پر موت ۾ مونکي ڇا مليو سواءِ ٽڪ ۽ لعنت جي ٻيو ڪجهه به هو حاصل نه ٿيو ته به مان هميشه خوش رهڻ جي ناڪام ڪوشش، ڪشش، ڪاوش ۽ ڪڪي تي اين ڪندو آهيان لکن ڪروڙن وڪن کان اڳتي، اڃان به اڳتي، اڃا به اڳتي خواب خيال

هي خوابن جي دنيا آهي ۽ مان خوابن جي دنيا جو رهواسي آهيان، هتي سڀ ڪجهه منهنجي خواهشن ۽ خوابن جي استر آهي مونکي ياد نه آهي ته مون ڀينگهي ۾ پهريون خواب ڪهڙو ڏٺو هوندو، رات جي اکين ۾ زندگيءَ جا خوبصورت خواب ستارن جيان جرڪي پوندا آهن، سڄي زندگي منهنجي خوابن کي ڪو چين نه آيو مان خوابن جي دنيا ۾ رهڻ وارو حساس انسان آهيان، ته به خوابن تي نه آهيان پاليندو منهنجا بيشمار خواب چڪتا چور ٿيا آهن، جڏهن مان سڀ اکين جا خواب چورائي لوچتو جاڳي پوندو آهيان ته خوابن کي ساري سوچيندو آهيان، ته ڇا اهي منهنجا سڀا به وڪري ويندا، مان هاڻ اڪثر اهو خواب ڏسندو آهيان جيڪي اڳتي هلي سڄا ثابت ٿين، منهنجو اڄڪلهه روحانيت ڏانهن لاڙو ڪجهه وڌيڪ آهي مان اڪثر هيپنٽازم جون مشقون به ڪندو رهندو آهيان، مان انهي علم جي قوت سان هر شيءِ ذهن سان ڪنٽرول ڪري سگهان ٿو، پوءِ منهنجا خيال حقيقت جو روپ ڌاري وٺن ٿا، خواب ۽ ذهن ۾ جڏهن مرڪزيت ٿي پوندي آهي ته خيال تيزي سان تڪميل ڏانهن ويندا آهن ۽ اهو عمل جو سبب ٿي پوندو آهي، رات جو بستري تي سٽي اڪثر ٻار اهو خواب ڏسندا آهن ته ”مونکي تيز پيشاب لڳو آهي مان پاڻ ۾ پيل آهيان ۽ پيشاب ڪريان پيو“، پر هو حقيقت ۾ بستري تي مٽي ڏيندو آهي، اهو سڀ ڪجهه خواب ۽ ذهن جي مرڪزيت جو عمل آهي ڪڏهن انسان تصور ۾ پاڻ کي جيئن ڏسندو آهي عملي زندگي ۾ به ائين ئي پوندو آهي، اها خيال جي مرڪزيت جي انتها آهي، ڪڏهن انسان وٽ خيال جي وسعت هوندي آهي پر ان خيال کي يقين جي ضرورت هوندي آهي، سٽي هئو ۽ مسلمانن ۾ وهر ۽ وسوسا به ساڳيا هوندا آهن، جنهن کي لوهان وهر سمجهي نظر انداز ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهيو اهو وهر دراصل حقيقت هوندو آهي، جيئن ڪا به ڪاري ته شل خدا خير ڪري، ڪاري پلي رستو ڪٽي يا پريان سڏي ته مطلب حاصل نه ٿيندو، پت تي ڪان، ”ڪان کان“ ڪري ته مهمان ايندو، ماکروا گهڻا گڏ ٿين ته برسات پوندي

پکين کي ايندڙ خطري جي خبر اڳواٽ پئجي ويندي آهي، ڪجهه دينهن پوءِ ٻٽڻ واري جهاز جا ڪوٽا اڳ ۾ ئي جهاز مان نڪري ويندا آهن، منهنجي ڇهين حص ڪم ڪندي آهي اهو منهنجي ان حص جو ڪرشمو آهي جو مان محسوس ڪري وٺندو آهيان ته ضرور ڪا ناخوشگوار ڳالهه ٿيڻ واري آهي، يا ڪا ڪا اڻ ٿيڻي ڳالهه ٿيندي، مونکي ڳجهي ريت غير حقيقي شڪليون ۽ آواز ٻٽڻ ۾ ايندا آهن، مان ٽٽڻ ۽ ڇاڳ جي ڪيفيت ۾ واقعا حادثا ۽ ايندڙ وقت جا لمحا اڳ ۾ ئي محسوس ڪري وٺندو آهيان، مون وٽ اڳ ۾ خيال ذهن ۾ اچي ٿو پوءِ اهو عمل ٿئي ٿو مان اڻ ٿيڻ ڳالهه کي ٿيڻي بڻي سگهان ٿو ڪڏهن ڪڏهن منهنجو خيال ڪوڙ يا مذاق ۾ سچ ثابت ٿي پوندو آهي، مون وٽ جڏهن اوچتو خوبصورت يا بدصورت سوچيون يا خيال تصور ۾ ايندا آهن ته پوءِ مونکي ڏاڍي بيچيني محسوس ٿيندي آهي، مان پوءِ خاموش ٿي هڪ لمحي لاءِ اکيون بند ڪري جڏهن اکيون کولين ٿو آهيان ته اوچتو اها رزلٽ ملندي آهي، مان جو اکر منهن مان ڪڍندو آهيان، سو ضرور پورو ٿيندو آهي، اهو منهنجي سمجهه کان بالاتر آهي منهنجي ذهن ۾ اهو سوال اچي ٿو آخر ائين ڇو ٿو ٿئي؟ يا ته منهنجي ڪاري زبان آهي يا وري مون تي مرشدن جي دعائون سان گڏ رب جي رحمت پڻ آهي، الهام وانگر جيڪي چئجي سو سچ ٿي، منهنجو اهو لڪل سچ جڏهن ماڻهن جي سامهون ايندو آهي ته مون سان گڏ ماڻهن جو دل ۽ دماغ سوچڻ تي مجبور ٿي پوندو آهي، دراصل منهنجي اها سوچ ان هڪ لمحي ۾ هڪ نڪتي تي مرڪوز ٿي ويندي آهي منهنجي سوچ جي فريڪوئنسي ان لمحي جي فريڪوئنسي سان هر آهنگ تي هڪ مرڪز ٿي پوندي آهي ۽ ان وقت مان جيڪي سوچيندو آهيان اهو خيال حقيقت ۾ بدلجي ويندو آهي، اهو ئي سبب آهي جو ڪڏهن ڪڏهن ناممڪن ڳالهيون به ممڪن ٿي پونديون آهن، جنهن کي معجزو جو نالو ڏنو ويندو آهي، دراصل معجزا به انسان جي اندر جي يقين جو نالو آهي.

هنن پيرن هوندي ماڻهو ڀاڳن تي ڇو پاڙي ٿو؟
ڀاڳ

تقدير، مقرر ۽ نصيب ۾ ڀاڳ هجي ٿو، جنهن کي ”قسمت“ چئبو آهي ۽ نصيب هر ڪنهن جو ڀاڳ نه آهي هوندو، هر ڪو انسان پنهنجي ڀاڳ جو پوئو ٽاميل پاڻ سان کڻيو اچي ڀاڳ تي ته ڪنهن کي ريس نه آهي انسان سوچيندو هڪ آهي پر قسمت کي شايد ڪجهه ٻيو منظور هوندو آهي، اهو اسان جي قسمت ۾ ائين لکيل آهي، ماڻهو وس به اهو ڪندو جو هن جي تقدير ۾ هوندو خير جي خبر ۽ وقت جي وفا هر ڪنهن جي لوهه نصيب ۾ لکيل ناهي هوندي زندگي جا ليڪا جن ۾ ڪجهه پسند ۽ ڪجهه ناپسند هوندا آهن، ڪيترائي بلنصيب هوندا آهن

آهي انسان جن جي حصي ۾ فقط ناپسنديدگي وارا ليڪا ايندا آهن انسان هنن جي ٺڪيون جي سرحد کي نه لتاڙي ناهي سگهيو، هن جو ليڪ ڪير مٽائي؟
تقدير جو ٺڪيو ڪير ٿو مٽائي سگهي، ان جو ليڪ ته پٿر تي ليڪ جيان آهي.
بس اهو پاڳ آهي جو ڪنهن کي تاج ۽ تحت جو مالڪ ٿو بڻائي ۽ ڪنهن کي فقير ۽ مسڪين، جيڪي سڀ ڪجهه وڃائي ڇڏيندا آهن، سي تقدير جي ڳالهه ڪندا آهن ڇا جن سڀ ڪجهه حاصل ڪيو آهي تن کي اطمینان مليو آهي، حياتي دلاو آهي ۽ آس هر ويچار جي ماءُ آهي، حساب علم رکندڙ جوتشي ۽ اڳڪٿيون ڪندڙ جتي ڪٿي آهن، سوچيم ته ڪنهن جوتشي کان پڇان ته ڇا منهنجي هٿ ۾ سڀاڳائي آهي، يا رڳو نڀاڳائي آهي سائين شمس الدين شاه منهنجو علم نجر ۾ استاد آهي هي اڪثر پيشگوئي ڪندو آهي، هن جون اڳڪٿيون هميشه سچ ثابت ٿينديون رهيون آهن، هون ته مان به هٿ شمس آهيان ۽ ڪجهه ڪجهه هن علم جي باري ۾ ڄاڻ رکان ٿو پر تب هي هٿ ڏيکارڻ ڪپي سو شمس الدين شاه صاحب کي ٻئي هٿ کولي ڏيکاريو ته ”منهنجي نصيب جون رينڪون ڇا ٿيون چون؟“ پر هي سمورا سچ ٻڌائي نه سگهيو صرف ڪي هنست ڏئي سگهيو احسان فقير به ڪو ٻوٽو نه ٻاريو رڳو ايترو چئين ته ”هن ٿو لا! اهو لکي ڇڏيو آهي ته توکي سترڻ ڪا نه ڏيندو“ پر اهو منهنجي مالڪ رب جي هٿ ۾ هو، مان ڪجهه به ڪري نه ٿي سگهيس، اهو منهنجو پاڳ هو جو هن پنهنجي هٿن سان منهنجي هٿن تي لکيو.

ٻاهي هٿ جون سڄيون لڪيران مان

پاڳ جي شهر مان ٿو نرجان مان

منهنجي بدنصوبي ته ڏسو پاڳ جي ليڪرون به پاڳ نه ڏيکاريو، سڄي زندگي منهنجي قسمت نه بدلي، منهنجا گره به پنهنجو اثر ڏيکارڻ ۾ ناڪام رهيا، منهنجي مقرر ۾ ائين ڇو ٿيو، منهنجي قسمت جي ڪم نصيبي مون کي قدر قدر تي هڪ نئين لوڪر ڏني، قسمت ۾ هين به رڳو بربادي آهي شايد منهنجي تقدير منهنجو عيب جو حصو آهي، مان ان لڏ ڏئي نصيب تي ماتر ڇو نه ڪريان، منهنجي قسمت جو باب لکندي شايد ڪاتب کي نه جو گهرت اچي ويو، منهنجي نصيب جي ڦرهي ڇڻ بنا ليڪن جي رهي، اها منهنجي پاڳ ۾ مقرر جا نقرا وڃن پيا قسمت جو ڪيل ته ڏسو ”مونکي پاڳ ائين ڇڏي ويا جيئن نمازي مسجد جي ٻاهران جتي ڇڏي ورتا آهن“، اهو منهنجو لکيو آهي ۽ اها منهنجي قسمت آهي جو پاڳ جا پتنگي مون کي ائين ئي بهاري وڃن، هي جيڪو منهنجو قسمت جو مالڪ آهي سو به پرواهه آهي، کيس منهنجي مستقبل جي ڪا به پرواهه ناهي، جيڪي ڪجهه مونکي ملڻ ڪپي سو ڪانه ملير پر ان جو مونکي بنهه ارمان نه آهي، من اوچتو منهنجي قسمت

پنهجي مقدر جو پلور بلي، قدرت چاهي ته منهنجو مقدر پنهنجي
 پليو کاتي ۽ منهنجي مقدر جو پلور بلي، قدرت چاهي ته منهنجو مقدر پنهنجي
 سگهي ته بشرط ڪي صورت پنهنجي نصرت سان مونکي ترازو چاهي پر مان اهڙو
 خوش بخت ڪٿي آهيان، مان ته پيڄت رهيو آهيان، مان ته پاڳ ڪي چئي سڄي ڪي
 نه ڏسان، جنهن سڄي پر سڀ پاڳ موجود آهن ڇا منهنجو نصيب اڳتي هلي ڪلندو،
 اهو ٻڌائيندي هئي، جنهن تون پيڄت پر هئين ته مان تنهنجون پڪوڙيل منيون
 ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي هوس ته تون ڏاڍي رهندو هئين شايد توکي پنهنجي
 قسمت جي رسي وڃڻ جو خوف هو پر پنهنجي نصيب به مقدر جو روش ستارو هو
 ئي نه هي منهنجي قسمت اهو منهنجو پاڳ اهو منهنجو نصيب جيڪو لکيل هو،
 مونکي مليو شايد اهو ئي منهنجو نصيب هو مان انهيءَ به خوش آهيان بس اهو
 سڄي اڳتي وڌي ويس جيڪو نصيب پر هوندو اهو ضرور ٿيندو، جنهن جو جهڙو
 ڪم هوندو ان مطلق ڦل ملندو، ته پوءِ هيءَ هن هتان چاهي، هي پڇا چاهي
 جيڪي ٿيندو هوندو ٿيندو پوءِ فڪر جو ڪريون، ان چتا پر تدين چو ڦٽيون، ڇا
 منهنجي مقدر پر سک جا چار پهر به نه آهن، هاڻ آئون پنهنجي واري جو انتظار
 ڪري نه ٿو سگهان، هاڻ مان لکير جو فقير نه بڻيس.

پاڳ ته پنهنجي وس پر آهن
 چٽا ڪنهن ڏينهن ٺاهي دوست!

منهنجي پاڪر پر اچي سمهندي رهي
 رات پر گذري وئي آ زندگي!

سٺل ڏينهن ۽ جاڳيل راتيون

اترآن پاڪ پر آهي ته رات توهان جي آرام لاءِ ۽ ڏينهن ان لاءِ آهي ته اوهان
 پنهنجي روزي روٽي لاءِ نڪري پئو انهن اڪامن جي پيروي مون تڪر عمر ڪانه
 ڪئي، مان ته راتين جو رولاڪ هئس، ڏينهن ته ڇڻ مون ڏٺوئي نه هو ڏينهن زندگي
 آهي ته رات موت، ڏينهن روشني آهي ته رات لونداهي.

مون کي پيانڪ، پيڄت آگاهيون راتيون پسند آهن. رات جنهن پر ڪو
 ڪوڙ ڪوڙ ۽ ڪو راز، راز ٺاهي رهندو مان لونداهي رات جي سونهن محسوس
 ڪيان ٿو راتين جي ڦٽي مٺي روشني، رات جي پوئين پهر جي تڏاڻ لطف بخش
 ٿي، رات جو حسن مون سان هر آهنگ هوندو آهي. پانهن جي جنت پر ڪيئي
 سرمشي راتيون گذاريم صبح ٿيندي ئي پلاڻ کي دوزخ پر ڏنر بي يقيني واري
 لونداهي رات جا ڪٿي به گذاري سگهجي ٿي، رات جا پلاڻ به ڏاڍي گم سر، ويڳائي
 ۽ اڪيلي آهي، جنهن سار سار کان ڳاڙهي ٿي پوندي آهي ته رات پنهنجو منهن
 ڪارو ڪندي آهي پوءِ رات پر بت بهڻ لڳندا آهن.

مون کي به رات جي سحر انگيزي جو حسن وڻندو آهي. رات، اڌ رات

جي فطري سونهن کي لحو لحو محسوس ڪري سگهجي ٿو ڏينهن جي گهٽيا گهٽي ۽ سج جي روشني عجيب محسوس ٿيندي آهي ڏينهن جيئن ٿيڻ ڪٽجي ويندو آهي. مونکي راتيون ستائينديون آهن ڏينهن جو مان نه ٿو سمهان پر ڇڻ منهنجو ضمير ستل رهي ٿو ۽ رات جي اونڌاهي جي سجاڳي منهنجي ضمير کي جاڳائڻ لاءِ ناڪافي آهي. منهنجي قسمت ۾ شايد هڪ گهري رات آهي، هڪ اهڙي رات جنهن جي نصيب ۾ شايد ڪو روشن صبح ناهي هوندو، مان رات جو دير دير تائين جاڳندو آهيان. راتين جون راتيون جاڳندو آهيان، هي راتيون جاڳي رات کي ڏينهن ڪندو آهيان. بس ائين راتيون ۽ ڏينهن منهنجا گذرندا ويا رات آئي ۽ وئي. رات گذري ڏينهن ٿيو، ڏينهن گذري رات ٿي رات ۾ گذري وئي زندگي ڪي گهڙيون آهن جيڪي روزانو ساڳي طرح گذرن ٿيون. اڄڪلهه منهنجا ڏينهن ائين ئي گذري رهيا آهن اڄڪلهه منهنجون راتيون ائين ئي گذري رهيون آهن، ڪڏهن ڪڏهن ته ڏينهن ۽ رات پنهنجي معنيٰ وڃائي ويهندا آهن.

ڪي رنگين راتيون جهانجهر وڃائي گذرن ٿيون ته ڪي اونڌاهيون راتيون پلسا بدلائيندي گُٽن ٿيون. ادب، رولڻ ۽ سيڪس انهن ٽن ڇيڙن ۾ منهنجيون راتيون وراهجي ويون آهن.

صبح جو ته هرڪو چهر تي ڪو پيو چهر وڃي دنيا جي مجسمي ۾ ڪٿي گم ٿي ويندو آهي. صبح کان شام تائين چوڌاري ڪيتريون ناانصافيون ۽ روين جو زهر آهي، جيڪو مان اندر ۾ اوتي رات جي پاتهن ۾ بي حس ٿي ڪري پوندو آهيان مون کي اڃا اڻ ڪيتريون ۽ ڪيڏيون راتيون جاڳيون پونديون. اکين روئي روئي راتيون گذاريون، درد دل گهائي ڇڏي. صبح جو آفيس ۾ اڪيون گاڏهيون هونديون آهن ڇڻ پنگ جو ڪونڊو پي آيو هجان، بس راتيان ڏينهان روه.

شام جڏهن اونڌاهي ۽ جو حصو بڻجي ويندي آهي، ته هر طرف مڪمل اونڌاهي ڄاڻجي ويندي آهي، ته مان اڪيلو ئي پنهنجي پاڙي ۾ رلندو آهيان. هڪ هيڪلائي، پيو اڏاسي ٿيون مان ۽ چوٿون گڏ هوندو آهي ڇنڊ، هر سفر جڏهن سونهي جي وقت چوڌاري اونڌه ڄاڻجي ويندي آهي تڏهن رات جو مان اونڌاهي جو حصو بڻجي ويندو آهيان، اونڌاهي، جيڪا منهنجي اندر ۾ به آهي تڏهن مان غلاظت جي گندگي، واري ڪارين گهٽين ۾ پاڇهاري پنڌ لاءِ راتين جو درٻار هوندو آهيان. ڪاري رات اونڌاهي پات هٿ نه ڏسي هٿ کي پرو اها اونڌاهي رات منهنجي انهيءَ گناهه کي پردو وجهي ڇڏيندي آهي. انهن ڏليل منهنجي ڏينهن ۽ رات منهنجي راتين جي انهيءَ قلمن کي منهنجو دل سلام ڪرڻ لاءِ اڇلون کائيندي آهي. اي ڪڪ ڪڪڙ ڏينهن ۽ خوش ڪندڙ راتيون

روان ڪي به سلام آ سيار ڇو ڏکيو ۽ سرد راتيون. اهي رات ڪي اڌ رات
ڪنڊ بهر، اهي سوڙين هيٺان ڪيل عجيب ملاقاتون، اهي ماضيءَ جون يادون
مون کان وٺي وٺيون.

هي راتين جو جاڳڻ ڪنهن لاءِ؟ هي اڌ راتين جو لکڻ ڪنهن لاءِ؟ نه
ڏينهن جو آرام نه رات جو چين ڪنهن لاءِ؟ اهي گهريون ڪاريون راتيون ڪيڏو
نه حسيس هونديون هيون. مان اڄڪلهه الله جو اونداهه کان ڏاڍو ڊڄڻ لڳو آهيان.
رات جي تصور کان خوفزدہ ٿي ويندو آهيان. جيئن ئي شام ٿيندي آهي، مايوس
ٿي ويندو آهيان. ڪڏهن اڌ رات جو اک کڻندي آهي ته صبح ٿيڻ جو انتظار شدت
سان ڪندو آهيان. مان رات جو خوف جي گهري ڪن ۾ پڌڻ لڳندو آهيان. رات جا
پوائنٽا پاڇا ماحول کي وڌيڪ پراسرار بڻائي ڇڏيندا آهن. رات جيڪا وڌيڪ
خطرناڪ ٿي مون کي ڏيکارڻ لڳندي آهي. شايد اونداهي جيتري گهري هوندي
آهي اوتري ئي تيز روشني محسوس ڪري سگهجي آهي. منهنجي شهر حيدرآباد
جا ڏينهن گرم، ويران ۽ بدصورت هوندا آهن ۽ راتيون ٿڌيون، روشن ۽
خوبصورت هونديون آهن. شام ٿيندي ئي سڄو منظر نارنگي رنگ ۾ رنگجي
ويندو آهي، پري پري تائين پلين جي جهرمر پئي اٿندي آهي ۽ اکين ۾ خوابن
جي هڪ نئين دنيا سڄڻ لڳندي آهي.

سٺا اٿي جاڳ، نند نه ڪجي ايتري، سلطاني سهاڳ، ننڊون ڪندي نه ملي

اسان ننڊ جا نيڻ آهيون پرين

حياتي جي اڳياري کان پيچاري تائين (آڊ جڳلا کان) ڄڻ مون ننڊ ٿي ڪشي
آهي، منهنجي ننڊ منهنجي زندگي تي چاٽيل رهي آهي. ڄڻ زندگيءَ جو ننڊ ۾ ڀورو
ڪيو آهي سفر، منهنجي منزل جو دستاويز گهر ڏانهن ٿي ويو ۽ منهنجو خواب
رڳو منهنجو بستر رهيو گهر ۾ داخل ٿيندي ئي مون کي ننڊ اچڻ لڳندي آهي.
زندگي ڪيتري نه مختصر آهي اسان جي اڌ عمر ته سمجهندي ڳولي وڃي ٿي. ائين
لڳندو آهي ڪائنات جي هر شيءِ ننڊاڙي هجي. هر آرام جي ننڊ، ننڊي ننڊي موت
آهي. هر رات موت جي پيڻ آهي ۽ هر ڏينهن ننڊي زندگي آهي. ننڊ مان بيداري هڪ
نئون جنم آهي. هر نئون صبح هڪ نئين جواني آهي. جاڳڻ وارو خدا انسان کي هر
هر ننڊ مان اٿاري ٿو ڄڻ هن کي هر پيري زندہ ڪري ٿو. چون ٿا ته ”ننڊ موت جي
نخعي ٿي به اچي وڃي ٿي.“ پلوڙ شاعر آهي جو فوالفقار علي ڀٽي لاءِ گيت آهي ته
”گلسيءَ جي چوڻ ۾ هن کي ننڊ اچي ويئي.“ اسان سنڌي سٺل قوم آهيون جڏهن
سنڌي قوم کي سجاڳ ڪندڙ کي بچائڻ جي ويل آهي ته اسين اڳهو ننڊ ۾ هٿسڀين،
اسان کي ننڊ ۾ پٽل ڏسي ٿڏهن هو بدلت کوڙي سمهي رهيو ۽ ننڊ جي لپڏي گود ۾

هليو ويو، اڄ اسان لاءِ تبه حرار آهي اسان کان ته اهو ٻانڱو هڪڪڙو ڇڏو جيڪو
 نه ڀر هڪڪڙو ٿيل انسانن کي ڇڏي ٿو ساري رات سبھان، ڇاڳي جن ياد هڪيو، ان
 جي عبداللطيف چئي، مني لٽو مان، ڪوڙين ڪن سارو اڳهر اچيو ان جي سمهڻ
 جو لطف به عجيب آهي جن منهنجو بند جو نٿو پي سمهيو هجي جڏهن اسان
 سموري بند لهوڙي تبه مري سڃاڳ ٿئي ٿو ته سٺل سوڍ به ڇاڳي پون ٿا اسان
 پنهنجي زندگيءَ ۾ ته ڇاڳ چو "موت جهڙو سڪون چاهيندا آهيون جڏهن ته زندگي
 نٿو آهي، هلچل جو "سُٽي نه سرنديءَ، ڪر پچل ڀرين جي، وهامي وينديءَ، گهڻا
 هٿدين هٿو" ماءُ لولي ڏيئي جو سمهاريو آهي ته ڇن مان اڄ نائين اوڻيو ٿي نه
 آهيان، ڇن منهنجي بند پوري نه ٿي آهي ڇن اڌ صدي جو اوجاڳو اٿس هن به دل
 چاهي ٿي ستو پيو هجان سڃاڳيءَ نه آهي پيار يل آهن اڃا ٿي بند پوڳن نه گهرجي
 پر انهن کي سٺ لٽ ۽ آرام پسندگي به ڪجي، مان بي همت، بيڪار ۽ اولهه پسند
 انسان آهيان ٿورو ڳالهائڻ، ٿورو ڪٽڻ ۽ ٿورو سمهڻ مون کان ڪو به پڇي، مون کي
 ڪجهه به نه گهرجي مون کي هڪ پرسڪون ۽ گهري بند جي ضرورت آهي، جنهن
 ۾ ڇو هڪ نه هجن منهنجو بند سان گهرو تعلق قائم رهيو آهي، مان سڄي زندگي
 رڳو اٺيو ۽ ستو آهيان منهنجي راتين جي بند ڦٽل آهي مان به لڳي رات هونل تان
 اٿي گهر ۾ رات جو دير دير نٿيس لکندو آهيان بند نه اچڻ ڪري سڄي رات جاڳندو
 رهان ٿو بند نه اچڻ ۽ دير نٿيس جاڳڻ ڪري طبيعت ۾ سستي ۽ عجيب پيڙاري
 اچي ويندي آهي بند اچي نه اچي آخر پر ره ته ٿيندي پر ره جي هير تي بند جي پينگهه
 ۾ ڏيري ڏيري جهومندي اڪيون پوئجي ويسديون آهن هلڪا هلڪا ڪيپ چوهندا
 نيسي ۾ گهيرت اچي ويندا آهن پوءِ بند ۾ کونگهرا هڻڻ لڳندو آهيان کونگهرا
 فل اسپيد تي هوندا آهن ڪجهه هن طرح ڪون، ڪر-ڪا، آ-آ-هر - او - کان کان ڪن
 - ڪون ڪون - ڪون ڪون کان ڪون ڪرورر-هو، ڦو - او - اور - منهنجا کونگهرا
 جنهن تنهن کي بند ڪرڻ نه ڏيندا آهن وڏا چوهندا آهن "کونگهرا هڻندل مالهو جي
 سڙنديءَ کان پادر رکو ته کونگهرا هڻڻ بند ڪندو." پر مون وارا کونگهرا پادر
 سان به مڙڻ ولرا نه آهن مونکي اسر جو بند ڪڍي ويندي آهي جڏهن گهر جا سڀ
 پٽي اٿندا آهن ته مان گهري بند ۾ هوندو آهيان ساري رات جي بند ڦٽائي، ساري
 جڳ جي جاڳ پري انهن تڪڙن کي حسرت سان ڳوليندي هڪ گهري بند سمهي
 رهندو آهيان تنهنجو عڪس سموئي جڏهن مان گهيري بند سمهي رهندو آهيان ته
 تنهنجو اهو عڪس مون سان هر ڪلام ٿيندو آهي ان لمحي مان پنهنجي وجود مان
 نڪري ويندو آهيان ۽ سڀيا تو ۾ جذب ٿي ويندو آهيان ۽ ڪڏهن ته صبح نائين بند
 نه ايندي آهي، بند جا مون کان وٺل هوندي آهي اڪين جا بند وري ٿئي پوندا آهن پوءِ
 الائي ڪهڙي مهل سٺڪا پريندي بند پنهنجي گود ۾ کڻي ويندي آهي، پوءِ جڏهن

منهنجي بي چين من ۾ چين ايندو آهي ۽ زندگي کي ننڊ ورائي ويندي آهي ته مان بند اکين ۾ عجيب خواب ڏسندو آهيان مان پنهنجي ننڊ کي ائين مڙهندو آهيان مان هڪ ڊگهي اوجاڳي جي حصار ۾ قيد آهيان، مان جڏهن ڪريندڙو ٿيو سمهيو پيو هوندو آهيان ته مون کي محسوس ٿيندو آهي ته ڪو مون کي غفلت مان ڏونڌاڙي سجاڳ ڪندو هجي، ”ڪيٽو ڏيهن چڙهي ويو آهي ڏسو ته چادر لاهي!“ منهنجي ڌيءَ نينا جو سويلو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو آهي ته ”ستا اتي جاڳ ننڊ نه ڪجي ايتري گهري،“ ننڊ مان اڪيون پٽ اچي پاڪ ڦٽي آهي، مٿي ننڊ ڦٽائي جڏهن اڪيون پٽيندو آهيان ته نينا کلندڙ مڪڙي جيان بيد ٿي سان آجيان ڪندي آهي. جڏهن ڪو مون کي سڏيندو آهي ۽ گهري ننڊ جو حصار ٽٽي پوندو آهي سرد تاريڪ رات جي پڄاڻي تي اهو سڏ سچ جي پهرئين ڪرڻي وانگر لڳندو آهي. نينا جي اها سجاڳي واري ڪوڪ ٻڌي جڏهن مان خواب خرگوش مان جاڳي، سجاڳي، کي ٻيهر نٽائي جي ننڊ ۾ انهيءَ لاءِ بدلائي نه پيو سگهان ته ”گونجار ڪندي جا مون کان پوءِ تنهن جندڙيءَ جو مان جهڙو هان.“ سڀ ڪجهه وساري سٽائي رهيا ۽ ڏينهن جاڳيو ته سڀ درد جاڳي پيا ايندو سور سهي، ننڊ نه ڪجي ناڪڻا! ننڊ مان سويل اٿڻ چڻ موت آهي. منهنجي ننڊ جڏهن اڏامي ويندي آهي ته نه چاڻ سڀيان اٿان يا نه اٿان جو سوچي اٿڻ جي نيت ڪري ناستو ڪري آفيس ويندو آهيان آفيس مان اچڻ کان پوءِ مان ڏينهن جو گهر ۾ بيد رست (نوننگ) ڪندو آهيان. بخاري جو هڪ قول آهي ته ”خوابي چاشتگاهي، بيشتر از بادشاهي،“ يعني ”منجهند جو آرام ڪرڻ بادشاهيءَ کان بهتر آهي.“ گهر ۾ ننڊ مان رڳو منجهند جو ئي ڪري سگهندو آهيان. مان جسم پٿر ڏهن کي آرام ڏيندو آهيان، ڪجهه لمحن جي اها ننڊ سڄي رات جي ننڊ جيتري تازگي مهيا ڪندي آهي. چار ڪلاڪ ننڊ مون لاءِ روزانو ڪافي آهي. منجهند جو گهٽ ننڊ ڪرڻ يا بلڪل نه ڪرڻ تي جسماني تڪليف پيش ايندي آهي. منهنجا نينڻ ننڊ تي هريل آهن. در حقيقت منهنجي روزمره زندگي يڪسان پنجن لڳي آهي، صبح جو آفيس منجهند جو آرام رات جي ماني بعد گهر نڪرڻ هٽل تي دوستن سان ڪچهري ۽ اڌ رات پڄاڻان گهر اچي سمهڻ ڏينهن جو سمهڻ ۽ رات جو جاڳڻ هڪ دستور بڻجي ويو آهي. ڏينهن ڏٺي جو سٽس ته نماز تائين سٽو رهيس، رات جو ائين لڳي من اتنس منجهند جو ڪجهه وقت اک به ضروري لائيندو آهيان. ٻن پهرن جو ڪجهه گهڙين لاءِ ٿوري دير آرام ضروري آهي. علم طور تي ته سڄو ڏينهن بستري تي لپتي پيو هوندو آهيان. ڏينهن جي ننڊ منهنجي اکين ۾ درياهه جي تيز وهڪري جيان اٽلي پوندي آهي. آفيس کان اچي گهر ۾ گهڙڻ کان پوءِ پهرن جي ماني کائي لت ڪوڙي سمهي رهندو آهيان. واڻ جي ڪٽ تي پٺاري، جيون جا ڌنڌا، ڏهاڳ اکين ۾ تنگي اچان من لپتندو آهيان ته جلدي ننڊ منهنجي مٿان ڏيرو جمائيندي آهي. سڀيريان

سین سوپ، ننڍون ڪندي نه ٿئي، جو سوچي آرام کان پوءِ هٿ منهن ڏوڏي ڏئي سان سينڌ ڪلهي سور ٿيڻ سر جاڳڻ لاءِ ٻاهر نڪري پوندو آهيان، مان جي گهر سمجهي هوندس ته ڪنهن به دوست سان ته ملندو آهيان. اصلي مري پوان، ڪٿي مون سان گڏ منهنجا نياڳ نه جاڳي پون، پر ڪير جڏهن گهري نند مان جاڳائي وجهندو آهي ته مان ڪارو ته ڏاڍي ڪٽيندو آهيان پر ڪري ڪجهه به نه سگهندو آهيان پوءِ سڄو رقت پخيل ٿيل هوندو آهيان پڇاڙي جو پنهنجي ٿاڪ تي ٿاڪ سبب مسافر وانگر نند ڪندو آهيان. نند جا ڪيمپ لهندا آهن ۽ گهر پر گهڙو سان نند غالب اچي ويندي آهي. اهو مون تي رب جا ڪرم آهن جو جڏهن چاهيان جتي چاهيان نند چڪي ڪري وٺندو آهيان نه ته ماڻهو جيڪي پنيور کي باهيون ڏئي نند جون گوريون کڻي به سمهن چاهيندا آهن ته سمهي نه سگهندا آهن. هنن لاءِ نند ڪرڻ ناممڪن هوندي آهي. جڏهن اکين پر ڪوبه خوف، ڊپ ۽ انديشو باقي نه رهندو. جڏهن مان سموريون ننڍون ميوڙي وٺندس ته پوءِ مون کي هڪ گهيري ابدي سڪون واري نند سمهڻو آهي. اهي ستاڻي سونهن نند عبادت جن جي.

ڪيڏي سوپ ملي مونکي، منوا توکان ڪاڻي مات

شڪست جو جشن

زندگي هڪ جوا آهي ۽ دنيا هڪ وڏو جوا خانو آهي، جنهن ۾ هر ڪنهن کي اڪثر هارائو پوندو آهي، پوءِ به ڪيڏن وارا ڪيڏن کان باز نه ايندا آهن، سڀ ڪجهه سمجهندي به بلائيند، يعني انداڻي ڪيڏندا آهن، ڪٿڻ هارائو جو هٿ هي ڏيڻ آهي، سوپ ۽ هار خدا جي هٿ ۾ آهي، مان ڪير آهيان جو توکان ڪٿي سگهان ۽ تون هار مڃين، ڪمياڻي ايتري سٺي نه آهي، پر قرباني سان شاندار سوپ ملندي آهي، شڪست وڏي بيڙي ٿي، شڪست جي بيڙائي ڇڻ گار پئجي ٿي، شڪست ۾ رسوائي لعنت هر گز نه آهي، اهو ته شڪست جو ڪيل آهي، دراصل شڪست کان فرار اختيار ڪري بچڻ انسان جي شرافت هجي ٿي، جو ايندڙ خطري کان پاڻ کي بچائي سگهي اهو مرد مومن آهي، چوندا آهن ته ”جتي پهچي نه سگهجي رتي پچڻ ڪم وريار جو“، وريارن جو پي تاج بادشاهه اڄ ڪلهه الطاف حسين آهي، چوندا آهن ته ”بلي وقت تي ماري آهي“ جيڪڏهن الطاف حسين رات تي پاڙي ٿي لندن پڳو ته شينهن ميان نواز شريف به نه هو، مرتضيٰ پٽو کان پينظير تائين، غلام مصطفيٰ جتوئي کان چار صلاح علي تائين ۽ ممتاز پٽو جهڙو ڏهيسر به وقت تي پڳو ته جي اير سيد جهڙو نه وڪامندو به سکر جي جهنڊي واري معمولي ڪيس ۾ پاڻ بچائڻ لاءِ پنجاب وڃي نڪتو، پوءِ حفيظ قريشي جو نيٺ جهڙو قور پرست سٺي ساهت سٺ، جي آفيس ڊهن پيري پنجاب وڃي پناه ورتي، پوءِ پلي پنهنجي دل کي تسلي ڏيڻ لاءِ سائين جي. اير سيد يا حفيظ قريشي سرانديڪي پتي کي پنجاب صوبو نه سمجهي ته اسان ڇا ٿا ڪري سگهون، هي ته

ڪجهه به نه آهن، هجرت ڳولڻ جا ڳوٺ ڳوٺ ڪاٽي ڇڏيا، امام حسين به ڪوفي ڏانهن
 ڪاهي پيو ته پاڻ سڳورن به مڪي کان مديني هجرت ڪئي هجرت سنت به ته آهي
 پر شڪست مور نه آهي پر چوندا آهن ته ”اوهان دنيا ۾ ڪنهن آڏو هڪ ڀيرو به آڏ
 مڃي نه پوءِ اوهان کي پوري زندگي هر ڪنهن آڏو آڏ مڃڻي پوندي“ پر جي اوهان
 کي سوڀ ڪپي ته پوءِ اوهان سان پنڌ ۾ ڪربلا گڏي رڳو هڪ اسان سان ڪربلا
 جو واقعو پيش نه آيو، هت ته هر انسان سان هڪ ڪربلا منسوب آهي، هر انسان
 جي اندر ۾ ڪربلا جي جنگ چڙهي ٿي ۽ پوءِ ڪو ان سوڀ ڪاڻ انا ۽ عزت جي
 جنگ ۾ سرخرو ٿئي ٿو ۽ ڪو وقت ۽ حالتن آڏو آڏ مڃي سڀ ڪجهه هارائي
 وجهي ٿو، ڪجهه انسان ته ڪٽڻ کان پوءِ به خوشي جي احساس کان محروم هوندا
 آهن، جڏهن منهنجو گهر ريلوي جي حد ۾ هو ۽ ريلوي حد داخلون ڏانهن لاه
 ڪاهيندي پئي آئي ته مان ٽپو ميڙي پڄڻ جي ڪئي ته منهنجو هڪ پاڙيسري
 چانڊيو صفا عزت ۾ هوڏي ويو ته ”مان پڙو ٿوري آهيان مان پنهنجا ٻچا ماريئس
 پر هتان نه لڏيندس“ مون کيس موت ۾ چيو ته ”تو ته پڙو نه آهين پر تنهنجو
 پيءُ پڙو هو جو ميهڙ ڇڏي هتي آيو“ پر پوءِ مون کي ڏاڍي ڪل آئي جو هو اسان
 سڀني کان اڳ پهچي ويو، ماڻهو کي وقت تي رڳو ڊپ جلڻي آهي پوءِ چاهي شهيد
 ٿي يا عازي، شڪست جي پردي کي ٽاڙي فتح جي منزل ڏانهن ڪاهيندي معراج
 ماڻڻ جي جستجو ته هر انسان ڪندو رهندو آهي پر ڏاڏا ڀاڳن وارا هوندا آهن آهي
 جن جي حصي ۾ رڳو فتح يا ڪاميابي ايندي آهي، ٻي سبب جيتي جي جيت پي
 هار جيئن هوندي آهي، منهنجي شڪست سان آشتي يا ڏيڻ ويٺ ازل کان آهي
 جيت ته منهنجي مقرر ۾ ناهي، رڳو هار ٿي هار نصيب ٿي اٿر، زندگي ۾ هڪ
 ڀيرو به سوڀ ڪانه ماڻي، هار ۽ جيت جي ڍنگل ۾ مون هميشه هاريون جهڻ مون
 شڪست جو عمر ۾ جو ليڪو کنيو هجي، هار ۽ جيت جي وهنوار ۾ ڪا عارضي
 فتح ملي به هوندي ته اها منهنجي زندگي ۾ حادثي طور آئي هوندي مان زندگي
 جي ڪيل ۾ هر بازي هارڻي آهي، مان بار بار شڪست ملڻ تي هر بار مرڪي
 ڏيندو آهيان مان انهن مان آهن جي پٺ تي ڪوڻ کان پوءِ به پنهنجي لڙائي جاري
 رکندا آهن، مون زندگي ۾ وڏا وڏا رسڪ کڻيا آهن ۽ اڄ به ڪٽڻ چاهيندو آهيان،
 مون کي پنهنجي هار ۽ شڪست سان به پيار آهي، روزانو منهنجي ناڪامين واري
 لسٽ ۾ هڪ نئين ناڪامي جو اضافو ٿيندو آهي ۽ هڪ نئين شڪست جو درد
 کڻي برباد ٿي ويندو آهيان، هڪ ناڪامي کانپوءِ ٻي ناڪامي جي جستجو ڪندو
 آهيان، وقت ۽ حالتن آڏو لڳاتار شڪست رڳو منهنجي حصي ۾ ڇو آهي؟ ڪٽڻ
 مون لاءِ ڇو ممڪن ناهي، هو به جيت ويو ۽ هي به جيتي ويو ۽ مان سڀني کان
 پويان رهجي ويس، هُن به مان پويان جو شوقين ته آهيان مان زندگي جي نصرون
 جي تيز ڌول ۾ هميشه تمام گهڻو پوئتي رهجي ويس، منهنجا هر ڪلاس منهنجا
 هر عمر جيڪي عقل ۾ اڪابر هئا، جيڪي فرش کان عرش تي پهتا، جيڪي پاڻ

کان هٿ پٽل اسائن ڪي پاڻ جهڙو نٿا سمجهن جن هو گهوڙي تي سوار هئڻ مان چڻ پيائو هوس. اها منهنجي ڪيپ ونڪي بيهندي سان لتاڙي اڌ رستي تي چڻي حوشين پريان ٻوڙندي ٻوڙندي ريس ڪورس جي گهوڙي جيان هڪ ٻئي جي پرين هڪ ٻئي کان اڳتي نڪرڻ لاءِ منزل تي پهچڻ جي جستجو ڪن ٿا ۽ مڙي به پٽي نٿا ڏسن ته ڪير بچيو يا مٽو، اي نيڪ قلم تون واهر ڪر جو مان پيرين پنڌ پيو وڃان ۽ منهنجا ساٿي سواري تي سوار آهن، انسان کي عهلو ڪيڻو نه بي مروت بڻائي ٿو چڻي هر وڏو ماڻهو پنهنجي وهنوار سان ٿيلو آهي، هيش علم عقل پر پاڻ کان وڏو مڃيو آهي، حقيقت پر انسان جي ترقي لا محدود ڏاڪي جيان آهي، جنهن تي هر هڪ انسان هوريان هوريان هيٺان کان مٿي چڙهي ٿو، ۽ ڪو به اوچتو مٿي نٿو پهچي سگهي، انسان مجبوري ۽ معذور ڪري هڪ هنڌ ويهي نه ٿو رهي هٿ پير هڻندو رهي ٿو، خراب حال پر آهي ته سٺي حال ڏانهن ۽ سٺي ر آهي ته وڌيڪ سٺي حال ڏانهن ٻوڙي ٿو، جنهن لاءِ ڪيس هڪ سيڙهي جي ضرورت پري ٿي پر ماڻهو ڪيڻو نه احسان فراموش ۽ محسن ڪش آهي، جو هي سڀ کان پهرين ان جو خون ڪري ٿو، جنهن هن کي هتي پهچايو آهي جن دوستن چڙهن پر مدد ڪئي تن سان وندي کائڻ پر برڪت آهي، مان زندگيءَ ۾ چڻ هڪ هنڌ بيهي پھڻ بڻجي پوئتي رهجي ويس، مون ڪڏهن به ڪا ترقي نه ڪئي، ڪي هن چٽا پٽي واري عمل ۾ چڱي درجي تي پهتا ۽ دولت ۽ شهرت سان مالا مال ٿيا، ۽ مان جيڪو پنهنجي ۾ ڀروو هوس کانئن گهڻو پوئتي رهجي وس مان ته ماڻهو جي ڏاڪي کان مٿي چڙهي انسان به بڻجي نه سگهيس، مونکي منهنجي رب فقيري نصيب ۾ ڏني هئي جا منهنجي پلڻ پئي، مونکي اڄ به ڪو افسوس ناهي ته مان عروج يا چوٽ تي رسي نه سگهيس، دنيا ڀلي اڃا ترقي ڪري مان وقت جي وهندڙ وهڪري کي بس ڪاري تي بيهي ان جي رونق ڏسندو رهان ٿو، آهي جيڪي مونکي لتاڙي پٽي به نٿا ڏسن بس رڳو آهي عرش نشين اهو نه وسارين ته مان جيڪو فرش نشين آهيان سندن عروج جي انتظار ۾ ويٺل زوال آهيان جتي اوهان کي ٻيهر چٽل ڪارتوس بڻجي اچڻو آهي، مان زندگي جي ميل ۾ مليل شڪست کي قبول ڪريان ٿو ۽ هر ڀار جو اقرار ڪريان ٿو، مان حياتي جي آخري لمحي تائين پنهنجي وجود کي مڪمل طرح ڀار لاءِ تيار رکندس، مان زندگيءَ جو آخري ڏاڍ به هلائڻ چاهيان ٿو، مون کي ڀار جي ڳڻتي يا شڪست جي پرواهه ناهي هوندي، مان ڪاميابي جي خاطر ڌاري تي بيت جون آسون کڻي يا فتح جي اثر تي ويل دشمن جي جلوس هجور يا نعرو جي دهشت هٿيت يا انهن بلائن جي شان ڏاهي يا دوس جي پرواهه ناهي هوندي، مون کي ان وقت اهڙي ڀار مان به جيت نظر ايندي آهي مان ته ڀار مان به حوصلو وٺندو آهيان، مان ته شڪست جو لطف ماڻڻ لاءِ شڪست جو به جشن ملهائيندو آهيان، جيون پوءِ به جيتي ويندو، توڙي هيٺيون هارون پيارا!

هن توکي ڳار ڏني مون ان کي مار ڏني
ڪجهه ياد اٿي يا نه تنهنجي لاءِ جون ڳالهيون (استاد بخاري)

گلر

ٻين چونڊ حرام شين ۾ گلر به اسلام ۾ حرام آهي. ڇاڪاڻ ته گاريون
اڪثر اڳهاڙيون هونديون آهن ۽ هر اڳهاڙي شي اسلام ۾ حرام آهي. گلر اها
خوراڪ آهي جنهن کي هرڪو هضم نٿو ڪري سگهي. گارين جو پهريون گره
تمام ٿڌو هوندو آهي ۽ آخري گره تمام گرم هوندو آهي. گارين کائڻ سان عزت
نه برابر گهٽبي آهي پر ڪڏهن ڪڏهن گلر کائڻ صحت لاءِ تمام ضروري آهي.
گاريون کائڻ وقت گارين جو ٻوڙ مقدار مطابق کائڻ گهرجي. گهڻيون گاريون
کائڻ سان بدعظمي به ٿي سگهي ٿي. گلر اها شي آهي ڇا ڪنهن سائي وڻ کي
ڏجي ته اهو وڻ ٿي سگهي ويندو آهي، پر شابس آهي برداشت ڪندڙ کي، جنهن
جي منهن تي گهٽج به نه هوندو آهي. گاريون گهٽ ۾ گهٽ ڏيڻ گهرجن گلر سان
ڪنهن جو پيٽ نه ڀريو آهي. گلر ڪنهن به ٻولي ۾ ڏني ۽ کائي سگهجي ٿي.
گاريون مفت ۾ ڏنيون ۽ کاڌيون وينديون آهن. گلر اها گفٽ آهي ڇا نه دلچسپي ته
اها ڏيڻ واري جي ٿيندي گلر ڪنهن به وقت، ڪٿي به، ڏئي سگهجي ٿي. گلر گهر
۾ رستي تي، گهٽي ۾ ريل ۾ بس ۾ سفر ۾ شهر ۾ ڳوٺ ۾، سڀني ۾ اسپتال
۾ ۽ ايندي ويندي به ڏئي سگهجي ٿي. گاريون روپرو به کائجي سگهجن ٿيون ته
پريٽ به، گاريون اڪيلي سر به کائي سگهجن ٿيون ته گڏجي به گلر پاڻ کان ننڍي
ٿوري پاڻ کان وڏي کي به ڏئي سگهجي ٿي. گلر فقير کي ڏئي سگهجي ٿي ته
وزير اعليٰ، گورنر، وزير اعظم ۽ صدر کي به ڏئي سگهجي ٿي، پاڪستان ۾
گاريون ڏيندڙ لاءِ ڪوبه قانون نه آهي. گاريون ڏيندڙ ۽ کائيندڙ جو پنهنجو ذاتي
معاملو آهي ان ۾ پوليس رينجرس يا فوج جو ڪجهه نه وڃي. بشرطڪي هو
قانون هٿ ۾ نه کڻن، گاريون هونديون آهن پر نظر نه اينديون آهن، جنهن ڪري
هن تي ڪو ٽيڪس به نه آهي. گلر پيار ۽ ڪارو پنهنجي حالتن ۾ ڏني ويندي آهي.
رڳو اڳتي جي سمجهڻ جي سوچ ۾ فرق هوندو آهي. گلر ڏيڻ واري جي نيت تي
آهي. ان ۾ گلر ويجهاري جو ڪو ڏوهه نه آهي. ڏيڻ وارو ڪميٽيءَ کائڻ وارو بي
شعيرت هوندو آهي. مون لاءِ اها علم آهي. مان سامهون ٿوري پر پٺ گاريون ڏڻ
تي کائيندو آهيان. مون گاريون قسيمي قسيمي جون کاڌيون آهن. منهنجي ساراھ
ڪرڻ وارن کان گاريون ڏيڻ وارا وڌيڪ آهن. گاريون منهنجي پسنديده خوراڪ
آهي. مان گاريون کائي کائي ٿلهو ٿي پيو آهيان. مان صبح شام گاريون کائيندو
آهيان جن ۾ ننڍيون وڏيون، پڪيون ڪچيون سڀ هونديون آهن، پر جيڪي
ڪجهه گلر کائڻ ۾ لذت ۽ مزو ڏئي ٿي اها ڪنهن به گلر کائڻ ۾ نه آهي. مان

ڪجهڙيون گاريون دوستن کي به ڪارائيندو آهيان، هون به سٺي شيءِ وڃي وڃي وڃي ڪٿڻ ڪبي ان سان محبت وڌندي آهي. گاريون مڻپيون ۽ اڻپيون به ڪٿي سگهجن ٿيون. گاريون سري عام ۽ اڪيلي سر به ڪٿي سگهجن ٿيون. ڪي گاريون پاڻ به ڪٿڻيون پونديون آهن ۽ پر پٺ پٺن کي به ڪارائيندو آهن. گاريون عموماً ڪڙيون ۽ ڪريون هونديون آهن. ڪي ته گاريون ڪٿي ڪٿي نود ٿي پوندا آهن ته ڪي وري گاريون ڏئي ڏئي ڏهرا ٿي ويندا آهن. ڪي گاريون ڏيڻ جا ڪي گاريون ڪٿڻ جا ڪتا هوندا آهن. ڪي گارين ڪٿڻ ۽ ڏيڻ ۾ ٻي ايج ڏي هوندا آهن ته ڪي ويچارا ته گاريون ڏيڻ ۽ ڪٿڻ ۾ نتجربڪار هوندا آهن. ڪار حقيقت ۾ هوندي ئي ڏيڻ ۽ ڪٿڻ لاو آهي. ڪار ڪٿڻ ۽ ڏيڻ غريب جي ميراث هوندي آهي شاهوڪار غريب کي ڪار به زڪوات ۾ ڏيندو آهي. اها هن جي وڏائي آهي ۽ غريب اها ڪار آساني سان هضم ڪري ويندو آهي ۽ ڏڪار به نه ڏيندو آهي. گاريون ضرورت جي وقت ڏيڻ ڪپ ۽ گارين جو ورجاءُ نه ڪجي. گارين مان ناراض ٿيڻ جي بجاءِ گارين مان انجواءُ ڪرڻ ڪبي.

موبائل

”ڪٿو ڇا چاڻي ڪٿڪ جي ماني مان. مان ۽ موبائل رڪان ڪوڙو ٿي نٿو لڳي. جنهن دوست مون کي چوندا آهن ”تو سان رابطو رڪڻ ڏاڍو مشڪل آهي تو جنهن گهر ۾ هجين تو ته ٻار دوست ايسرجنسي ۾ تنهنجي گهر اچي تو ته تون مهال آهي جو گهران نڪرين، موبائل رک گهٽ ۾ گهٽ رابطو نه رهندو، ڪير منو ڪير بچيو“ مان چوندا آهيان ”موبائل يا ته برنس مين رکي يا وري رکي پڙو هڪ نظر گهٽ سر موبائل سان گڏ نظر جي عينڪ به لازمي هجي، منهنجي دادلي بجيڪي وڌيڪ ٻار نٿي ڪٿي سگهي مان سگريٽ مارجي گهٽڪا پين، پرس مان ئي بيزار ٿيو پوان، وري موبائل ۽ عينڪ جو نئون آزار ڪير سهي موبائل جيڪو وٺي ٿو جهڙوڪ هو گهوڙو در تي بيهارڻ ٿو. انهيءَ کي ڪلائو پيارو پوي ٿو ان جي به هر وقت گهٽي ڪرڻي آهي، غير ضروري ڪال غير ضروري خفو ڪارڊ ڪبي 20 روپين جي اهڙي لوڊ ڪاڻ وٽان هٿون کڻيندو، ٻاهر ڏي اهڙي شوق کي شروع ۾ رکيو هير C100 سر ۽ سٽ سٽ ۱۱ هزار خرچ ڪيا. ڪنهن موبائل تي هڪ سنيهو نه آيو ڪافون جي گهٽي نه وڳي، ڪنهن کي نمبر ڏنو ٿي نه ته اچي ٿو هر وقت ٻارن دوستن، مٿن ملڻن جا نئون موبائل نمبر حاصل ڪرڻ جي جستجو رهندي هئي، ڪنهن پلجي به پراڻي نمبر تي ڪال نه ڪيو. دلبر ٻار دوست اٿي ٿڪون پيا جهلين، موبائل رکي ڇا ڪريان. هونو به مان ايڏو نچر ماڻهو آهيان ڪنهن کي ٽڪي جي ڪال نه ڪندس، بنا اطلاع جي ٽي سئو ڪلوميٽر پاڙو پتو ڪري سندس گهر وٺندس. خبر پوندي همداهه کي جهان ڇڏي اچي ويهون سال ٿيو آهي يا همداهه ته ڪراچي يا حيدرآباد ويل آهي، پوءِ هن جهڙي شڪل ڪري خوار ٿي موٽي

پندس، موبائل وارن جو حشر ڏسان ٿو ته همراه نه کٽي ٿا سگهن نه هنگي ٿا سگهن، نه بهي ٿا سگهن نه بيهائي ٿا سگهن اهڙو سون ٿي گهوريو جيڪو ڪن چئي.

ڪاڪوس

مونکي دنيا جي معتبر ۽ سڪون ڏيندڙ جڳهه بک روڙ لڳندي آهي، بک روڙ سان چڻ منهنجو نڪاح هجي، بت ۾ جن شين جي گهرج ناهي اهي ڦوڳ جي صورت ۾ نڪري وڃن ٿيون، پگهر، مٽ (پيشاب) گونهد (ڪاڪوس، پٽخاني) ۽ هوا ربح (تٽ قوس) ڦوڳ سان گڏ پٽ مان اها هوا جيڪا خارج ٿئي ٿي انهيءَ گئس کي پاڻ ”سلفر ڊاءِ آڪسائيڊ“ چون ٿا، انهن سمورين شين ۾ ڏاڍي ڌپ هوندي آهي، اها ڌپ ڪيڻ لاڙ يا رفع ۽ ضروري حاجت لاڙ هڪ خاص جڳهه هوندي آهي، جنهن کي پاڻ ڪاڪوس، پٽخانو يا هنگڻ جي جاءِ چون ٿا، انهي جڳهه جو عزت وارو نالو آهي ”پٿرين“ هڪ گهر ۾ رڌڻي، سنان جاو کان پوءِ هنگڻ جي جاءِ به ضروري آهي، وڏن شهرن ۾ ڪمري سان گڏ اتيج بک هوندو آهي، جيڪو هڪ ئي وقت سنان ۽ ڪاڪوس جو ڪم ڏئي ٿو، باقي گئس اوهان ڪٿي به هلندي ٿيندي خارج ڪري سگهڻ ٿا، ڪي ته مون جهڙا راهبات آهن محفل ۾ به گئس ڪڍندا آهن ڪنهن به حاجت جي اڻڪيا پوڪيا لاهڻ ۾ ڇا جو شرم، مان ته ڊڳ تي ئي بيهي متنو به آهيان، پاسي ۾ ڪا ننڍي ڏسي يا رستي ۾ ڪا پٽ جي اوت ڏئي کليل ميدان ۾ پيشاب ڪرڻ به هڪ فن آهي، دير ئي نه پٽ جي زپ کولي يا سٿڻ جو اڳ ڪولي شروع ٿي ويندو آهيان، نصير مرزا ته سلوار جي پاڇي مان ئي متنو آهي. اهو هن جو اسٽائيل آهي، چون ٿا ته ”چاليهن سالن جي عمر کان پوءِ بيهي پيشاب ڪجي جنهن سان گردن ۽ مٿاڻي کي فلٽو ٿيندو آهي“، هن ملڪ ۾ ڊڳ تي مٿڻ جو به ڪنهن کي اختيار ڪونهي، ملوڪ پٽين تي لکيل هوندو ”ڏکو ڪده پيشاب ڪر رها هي“، جيئن رستي ۾ پيشاب ڪهڙي واٽ وهي ويندو پتو نه هوندو آهي، تيئن مون کي به خبر نه هوندي آهي ته ڪهڙي راهه وٺندس، ها اها پڪ هوندي اٿر ته جيئن پيشاب مٿان کان هيٺ ايندو ائين مان به مٿان ئي کان هيٺيان واٽ وٺندو رهيو آهيان، بهراڙي جا ماڻهو جهنگ جا هريل، ڪورو يا پٿر کڻي جهنگ جي خيال کان جهنگل ۾ هليا ويندا پر شهر جا ماڻهو ويجهرا ڇا ڪن، مسجدن جي ڪاڪوسن کي اڪثر تالا لڳل، آفيس ۾ به کليل ڪاڪوس جن جا دروازا پڳل ٿوڻيون گر، پاڻي لپي نه استيشن جي پٽخاني ۾ وڃڻ سان ٿورو ڏسي اٿي اچي، اسڪولن جي ڪاڪوس ۾ ٻار وڃي ته پوءِ ٿيندس، شهر جي وڏي پلازه ۾ به ڪاڪوس ڪانهي، عارف بلبرس کي ته اها پٽ آهي، پر مون کي حيرت آهي جو مان جڏهن به ڪنهن پروگرام جي سلسلي ۾ اٿلر تي هال ويس ته ڪاڪوس جو در مون کان بند نه ٿيو شايد سنڌي ٻولي جي بالاختيار اداري جي چيئرمين ميهڙ فasihده حسين ۽ سيڪريٽري تاج جوڻو

ايترا بي اختيار آهن جو اهو ٽڪي جو ڪم به نٿا ڪرائي سگهن. ان ڳالهه ۾ سفر ڪندڙ عورت کي سلام آهي ته ائين نه ويهڻ نه پائڻ نه پيشاب نه ڪاڪوس، اها مرد ذات آهي جو هر هر دڳ تي متبر ڏي ٻار ته بادشاهه آهي گهڻي جي نالي ۾ ۽ پٽ جي اوت ۾ ئي هنگيو ڏي. مان ڪاڪوس جو پاڙيو آهيان، ڪاڪوس ميل پنڌ تي هوندو، ڪاڪوس ۾ گندگي ڏسي يا پٽخانو مٿي ڇت تي هوندو ته ٽپ چوهيو وڃي جيستائين ڏاڪڙيون مٿي چڙهان يا مسجد جو تلو کولي يا قطار لڳل هجي تيستائين وڃ ۾ ئي ڪر لهيو وڃن.

ڪاڪوس ڪرڻ کان مون کي رات جو پڻو ٿيندو آهي، متان ڪا لنڊي بلا ڳڻي ۾ نه گهڙي وڃي، مجال جو تورو اچي، مان گهر ۾ صبح جو بيد ٿي پئي سگريٽ سن ڏکائيندو آهيان ته ڪاڪوس جو رخ ڪندو آهيان منهنجو گهر ۾ منهنجو لڳ ڀاٽ رور آهي جتي مان در کولي سمورا ڪپڙا لاهي هڻندو آهيان. جڏهن مان ننڍو هوس ته ڏينهن ۾ روزانو صرف هڪ ڀيرو ڪاڪوس ڪندو هوس، منهنجي هڻڻ جو ٿيڻ فڪس هو، ست لڳي پنجاهه منٽ صبح جو نيشنل جو ٽرانزسٽر ريڊيو کڻي ڪاڪوس انتظار ڪندو هوس، تنهن زماني ۾ ٽرانزسٽر ريڊيو ايجان سنڌ ۾ عام نه هو پر اسان وٽ هو "هن وقت صبح جا ست لڳي پنجاهه منٽ ٿي رهيا آهن، ڪلران پئي کان علائقائي خبرون ٻڌندا" ته ڳڻي جو چوڪ ڪلندو هو ۽ گوڙهه نڪرندو هو، جنهن ڏينهن ڪلران پئي جو آواز نه ٻڌندو هوس پوءِ پلي ست لڳي پنجاهه منٽ ڇو نه ٿيون پر سڄو ڏينهن تورو نه ايندو هو، جڏهن کان ريڊيو تي ڪلران پئي خبرون پڙهڻ ڇڏيون آهن منهنجي هڻڻ ۾ خلل پئجي ويو آهي، يا ته سڄو ڏينهن ڪاڪوس ڪونه ٿو اچي يا وري ڏينهن ۾ ڏهه ڏهه ڀيرا لڳي ٿو، مان اڄ به سفر گهڻو ڪندو آهيان جنهن ڏينهن سفر تي وڃان مجال آگهر ۾ تورو اچي اڃا بس ۾ قدم مس رکڻ ته تورو چيو قدم پوءِ رک پهرين منهنجي ڳڻ ڪر سو مان نصير مرزا کي عرض ڪنداس ته جنهن ڏينهن مان سفر تي وڃان ان ڏينهن گهٽ ۾ گهٽ ڪلران پئي کي خبرون ٿي ويهاريو وڃي ته جيئن مان فرحت سان ڪاڪوس ڪري پوءِ سفر تي نڪران ته جيئن گند ڪرڻ کان بچي وڃان، مان جتي مهمان ٿي ويندو آهيان اتي سڀ کان اڳ ڪاڪوس جو معلوم ڪندو آهيان، پوءِ تسلي ڪري رهندو آهيان ۽ ڪوشش ڪري ڪاڪوس لڳ ڪٽ وجهي پوءِ سمهندو آهيان. مون کي کليل ڪاڪوس پسند آهن، مون کي سڄي سنڌ ۾ ڏانڙ ڏانڌل جي گردلري لال ۽ بخشش مهرباني جي الفقراءِ اخبار سانگهو جي آفيس جو ڪاڪوس پسند آهن، جتي به هڻڻ ۾ قرار ايندو آهي، ڀڻي ڪشمير ٿو ۽ مشهور ليکڪ عبدالقادر منگي صاحب جڏهن ۱۹۹۲ع ۾ ٿر سيمينار ڪيو ته سندس سمورن انتظامن ۾ مون کي سندس ڪاڪوسن وارو خاص انتظار سڀ کان وڌيڪ پسندو آيو، جنهن ۾ هن مهمان ليکڪن لاءِ ٿر ۾ حيدرآباد کان ڪمڊو گهرائي ٿنڀون هڻي تنهنجا ستوين ڪاڪوس اسپيشل طور تيار ڪرايا، الله مون کي صاحب جو

پلو ڪري نه ته اديب، ليکڪ، صحافي، مفڪر ۽ دانشور اتي وڏو تاريخي ڪم ڪن ٿا،
 چون ٿا ته جڏهن شمس العلماء دائود پوٽي جو پٽ سنڌ جو گورنر ٿيو ته هن سڀ کان
 پهرين گورنر هائوس جا سرڪاري ڪاڪوس ٺهرايا، جنهن جي ڪافي وقت کان
 ضرورت ۽ گهرج هئي، ان جڏهن اهو نيڪي جو ڪم ڪيو ته هن کان انهن
 ڪاڪوسن جي افتتاح پيري هڪ تاريخي غلطي ٿي وئي، بقول رحمت الله ميجرلي
 جي ته ”صاحب بچاءُ ڪاڪوس جي رين ڪٽڻ جي جيئن ٻوٽو پوکي بيلچو کڻي فوتو
 ڪيائين آهي يا پل جو افتتاح ڪرڻ مهل گڏي هلائي ۽ ڳوٺ کي بجلي ڏيڻ وقت بلب
 پارِي فوتو ٽرڪيندو آهي. ائين ئي ڪاڪوس جو افتتاح ڪرڻ وقت گورنر صاحب ان
 ڏينهن گهران هنگي به اچي ها ۽ هتي ڪاڪوس جو ڌڪولي ڳهي پتاري ڪڍي فوتو
 ڪيائين ها جيڪو هڪ يادگار ۽ تاريخي ڦوتو هجي ها، پر شايد اهو انرڪو ڪم به خدا
 مون لاءِ چڱيو آهي، بس دعا ڪريو مون کي گورنر، وزيراعظم يا صدر ٿيڻ ڏيو ته
 اوهان کي ائين ڪري ڏيکاريندس، جڏهن آصف زرداري صدر ٿي سگهي ٿو ته مان
 ڪهڙي شيءِ آهيان، رب بي پرواه بادشاه آهي جنهن کي چاهي عرت ڏئي جنهن کي
 چاهي نلت ڏئي، مان پنهنجا ڪهڙا ڪاڪوس پاد ڪريان، ڪهڙا ڪهڙا ڳوٺ، لڏا
 سيمينٽ فيڪٽري ۽ غفور سومري وٽ فيڪٽري جي کليل ميدان تي بلاڪن
 واريون ٻه سرون رکي ڪرڻي مٿان مٿي وجهي ڇڏڻ کان وٺي، پاڻي واري ٺڪي
 سان پريش تي واردات ڪر ڪرڻ تائين، اير ڪي سان گڏ ڪسان موري جي ڪم تي
 سون ماڻهن جي موجودگي ۽ ڪچهري ڪندي هڪڙو حاجي قربان ڪوڪر جي پٽن جي
 طهرن تي شهادت کان موٽڻ مهل سيوهڻ جي کليل ميدان تي هڪ وقت پوري
 بس جو سرڪار اجتماعي هڪڙو يا ٻيو مڃڻ ۽ پيرو خاصخيلي سان ڪوڙي پارڪ
 واري ٿوڙ ۽ لاجپار هلندڙ سوزوڪي ۽ آڳاڙو ٿي هڪڙو ۽ منزل واٽر سان دوست
 پاران ڳڻي صاف ڪرڻ جو لطف ۽ دوستن جو شغل ايجان وسري نه ٿو، ان هڪڙو جي
 تاريخي ڪارنامن لاءِ به دل گهرجي، ننڍي هوندي شڪارپور جي جاءِ ۽ ڪاڪوس ته
 ماڙ تي ڇت تي هوندي هو ايجان ڪوڊ به ايجان نه ٿيو هو، سيمينٽ جا بلاڪ هوندا هئا،
 ٺري ٺري سڀني ۽ هڪٻئي هوس، ڏاڍو مزو ايندو هو، ڪڏهن هڪ جيتا تي چار سئو
 ٽنهي ٿورو ڪندا هئاسون، چاڪا ته اڪيلي کي پڙ ٿيندو هو، ٿورو هڪ کي لڳندو
 هو پر پوءِ ريس ته موڊ ٺهي پوندو هو پوءِ يڪو حاجت حاجت ڪري لهيو هو ڪڏهن
 ڪڏهن هنگي پٺيانو صاف ڪرڻ لاءِ پنگيائي مٿي اچي ويندي هئي ۽ اسان کي
 پنهنجي مشڪ نهال ڪندي هئي. انهن پنگيائين (جميدارن) کي پئسو ٽڪو ڏئي
 پٺيانو صاف ڪرائيو هو تن ڏينهن ۾ اهي ڊگ تي هوڪا پڻ ڏينديون هيون، ته
 ڪوئي ٻئي ميٽائيلو پوءِ ميرنپالتي جا پنگي بڻائيندو اچڻ شروع ٿيا، جن جا پاڪ
 دور هيٺ هئا، تن وٽ پنخلي اچي پاڻي وجهندا هئا، ته ناليون صاف ٿي وينديون
 هيون، صبح جي تيز تپش ۾ بلبو باقي نه رهندي هئي، گهڻو پوءِ زير زمين ڊرينيج پئي

ته نالين جي گندگي نه رهي، جڏهن مون پنهنجي اندر ڪٿا ۾ ڪاڪوس وارو ٻاٻ به لکيو ته ڊاڪٽر احمد علي ٻکڻي چيو ته ”اها ڪهڙي راهيت پائي آهي“ ته مون کيس جواب ڏنو ”جڏهن مون ميٽرڪ پئي ڏني، تيسنئين به SRTC ۾ ڪاڪوس نه هئا، لوهاڻن ڊهن ۾ هنگا هئا ۽ پوءِ SRTC جا سرڪاري پنگي اهو ڏها ڪئي ان جاءِ تي گڏ ڪندا هئا جتي اڄ ايگريڪلچر ڪامپليڪس آهي جتي هاڻ پاڻ ٽڪ ڄمايو ڪچهريون پيا ڪيون، ڪڏهن هفتو هفتو پنگي هونال ڪندا هئا ته اهي ڊها ڊپ ڪرڻ ڪري وڏا لوهاڻن کان سوچو ڏيئي ۽ لالچ ڏئي کڻي ايندا هئا، اهي ڏينهن شايد توکان کان وسري ويا آهن تن ڏينهن ۾ SRTC جي ڪاڪوس جي ڊهن جو مسئلو دنيا جو ٻين الاقوامي مسئلو هو، ان ۾ ڪهڙو شرر، مؤس ته همت، اوائل ۾ وڏا جڏهن ننڍا هئا ته صفائي جو وڏو مسئلو هوندو هو، هو به شروع ۾ ائين ڪندا هئا، مهتما گاندي پنهنجي پلٽخاني جي پاڻ پنهنجي هٿن سان صفائي ڪندو هو، پنگي جي غير حاضري ۾ گهر جي پلٽخاني جي صفائي ڪرڻ عيب ٿورڻي آهي، مون سان گڏ سفر ۾ هل پاهريون شيون کڻي پائي تبديل ڪر، ميربان جي لوطاڻ ۾ بٽ رور نه هجي، سوئڙن مسجد کي تلو هيون هجي، آخري بس هجي ڊگ ۾ پٽ ڏي منهن ڪري يا سلوار ۾ نه ٿورو رهي وڃي ته منهنجو نالو مٿي ڪٿي تي رکيل“

ناقابلي برداش ڪاڪوس

هڪ ڀيرو مان شڪارپور لاڙڪاڻي روت کان بس ۾ آيس. بس جڏهن ڳڙي پالين جا مسافر لاهي شڪارپور هلڻ لڳي ته مون کي ڏاڍو اڇي ڪاڪوس لڳو سڄي رات جي سفر کان پوءِ صبح ٿي چڪو هو هي هو به منهنجي ڪاڪوس جو تاثير ڳالهه برداش کان ٻاهر هئي بس جڏهن شڪارپور شهر ۾ داخل ٿي ته مان بچاءِ منزل تي لاهڻ جي لا پٺه تي لهي پيس اتان مير شاهه قبر سڏ پٺه تي هو جتي منهنجي ساهرن جو گهر هو، مان تڪڙو تڪڙو پٺه ڪندو ادا نظير لالا جي گهر آيس قلوت تي در کليل هو مان ٿيلهو ٻاهر آڻڻ تي رکيل ڪٽ تي اڇلائي سٺو ليٽرين هليو ويس. جڏهن فرحت آئي ته هت منهن ڦوڙي ٻاهر نڪتس ته آڻڻ ۾ هڪ ٻار بيٺو هو مون کيس چيو ”پئين ڪٿي آهي؟“ هن ٻڌايو ”ٻيا اندر گهر ۾ ويٺو آهي“ مان سٺو ڪري ۾ آ ڪٿي ته اتي ويندو عورتن مون کي ڏسي وئي رڙيون ڪيون. انهن مان ڪابه عورت منهنجي ڏنل نه هئي مان به گهٽلجي ويس. هڪ همراه اندران ڊوڙندو آيو ”اها غير ته آهي ائين پرائي گهر ۾ گهٽل ٻيو اچين ڪجهه ته شرر ڌار“ مون کي ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي پوءِ خبر پئي ته هي گهر ڪو چار سال اڳ ادا نظير خان وڪڻي ڪهن ٻئي هنڌ شفٽ ٿي ويو هو. مون ان همراه کان سوري ڪيو ته مان ڪافي وقت کان پوءِ ڳوٺ آيو هوس هي منهنجي ساهرن جو گهر هو. مون کي حقيقت خبر نه هئي. جڏهن ان ادا نظير خان جو پتو ڏنو تڏهن نظير خان کي گهر

اچي اها حقيقت ڪئي ته هو ڏاڍو ڪليو "چيائين ڇڳو ٿيو هڪ ته تنهنجو ڪاهوس وارو مسئلو جلد حل ٿيو ته ته ڪين ٿي پئي ها پيو ته تو انهن کان اسان جو پراڻو پلان ورتو گذريل چئیس سالن کان آهي همراہ اسان جي مائٽن ۽ ڀارن دوستن پاران ترميمي وارو گوشت وٺندا رهيا هئا ۽ اسان هتي عيد تي دال تي به گذارو ڪيو

ڪٿو پونڪي بس ٿي ويندو، خالي سارو گس ٿي ويندو
چار گهڙيون جي گڏ گذاريون، چئين گهڙين جو بس ٿي ويندو

ڪٿو

تنبيل ۾ سڀ کان اڳ ماءُ جي هنج ۾ سٽي ڪئي جي پونڪ ٻڏي،
”سمهي پئو“ ڇا جي ڪئي واري ڪت ڪئي اٿئي، ”پاڻ نه هلي ڪتا ڌاري“
”هڪ ڪتي جي وات مان نڪري پئي ڪتي جي وات ۾ پيس“ ”پنڌ کان ڪتي
جي وات ۾ ڇڳو هو“ ”پڇ لوڏي فرمانبردار ڪتي وانگر پيرن ۾ اچي پيو“ ”هڪ
هڪ ڪتي جي مثل آهي، جنهن کي ماني جو ٽڪر گهرجي“ ”ڪتي کي به سڻو
ٽڪر ڪبي ڪتي کي هڻو نصيب ٿئي ٿو“ ”جتي ڪتي وارو ڪم ڪرڻو پوندو،
هن کي پوليس ڪتا بچيا، انهيءَ ڪتي جي پڇ کان پڇي ته ٽڪيه ڪلام“ ”ڪتي
جا پٽ پونڪ ني ته توکي ڇا گهرجي؟“ ”ڪتي جو ڳرندو آهي“ ”ڪٿو هڪ ٻجي
۾ خوش“ وغيره وغيره هي آهي چوڻيون هيون جيڪي وڏڙن جي گفتگو ۾
وقت به وقت ٻڌندو رهندو هوس، مون به ڪتي وانگر پونڪندي گذاري ڇڏي
رندگي، ڪٿو پونڪي نه ته هن جو هاءُ ڦاٽي پوي ۽ مان ڳالهائين ته ته منهنجو
پيٽ ڦاٽي پوي، مان جڏهن پنهنجي ڳالهائڻ جي ڪرتا پوري ڪندو آهيان ته
منهنجو پيٽ هلڪو ٿي پوندو آهي، مون سان جيسڪو به گڏ ڪم ڪندڙ ظاهر
مفل منهنجي گهڻي ڳالهائڻ تي ڪاوڙ ۾ اڪثر چوندو آهي ته ”جڏهن توکي امڙ
ڄڻي پئي ته ان وقت آس پاس ڇا ڪتا پوڪن پيا جو اهڙو پونڪي ٿو؟ گهر واري
گهڻي کي مان ڪيئن ٿو وساري سگهان؟ جتي روز رات جو ڪم ايندو ڪتن
جون ڳاريون کائي گهر اچان ٿو، پهراڙي جي گهرن ۾ جتي هڪو به پيو پاليل
جانور نه هجي اتي ڪٿو ضرور هوندو، سڀي رات هوشيار سان گهر جي
چونڪي ڏيڻ لاءِ ڪتي کي رات جو چوڙيو آهي، اهو پري کان توڙي ويجهي
گهڻي مان ايندو ويندو جي آواز تي پونڪندو آهي، ڪٿو گهر تي بار به نه هوندو
آهي، جو اهو بچيل ٽڪر ۽ هڻن تي هريل هوندو آهي، اسان وٽ ڪٿو گدلو
جانور آهي، جنهن لاءِ اهو پليت قرار ڏنل آهي، گهرجي رڪوالي يا حفاظت ڪندو
انهي ڪتي کي رات جو ٻڌجي نه ته سڀي رات جاڳي گهڻي ۽ ۾ لنگهندڙن جو
پونڪي صفائين کائي ويندو، سنڌ جا وڏيرا ڪتن ويهائين جا شوقين آهن، هي

ڪا سوئر سان ويڙهائڻ لاءِ ڌاريندا آهن، هي بل ڊاڪ، بلسري ڪتا جيڪي شڪاري ڪتا هوندا آهن، تن کي وڏيون جا بچ لوڏو ۽ پونڪتا ڪمدار وڏيري جي دشمن کي هي ڪتا بيماني سهي وانگر ڊوڙائي ڊوڙائي ڪارائي ٿاڙائي ڪتو ڪري ماريون آهن. مون کي ننڍپڻ ۾ ڪن پالڻ جو شوق هو مون به وقت بوقت ڪئي ڪتي جا گلر پاليا، مهيني وڌي ڀاءُ کي هڪ ڪتو هو وڏن ڪتن سان پير ڪر ويٺل مان اسهي، ڪتي جي ڪن جا چچوڙ ڳڻيندو هوس، مون جو اهو ڀاءُ ناظم گرامون هو تن ڪتي واري خوني جا رڪارڊ پڻ شوق سان ٻڌندو هو سنڌ ۾ جڏهن ايوب خان جي خلاف عوامي تحريڪ هلي، اڃا اسان ننڍا هئاسون، اهو نعرو مشهور ٿيو ته ”ايوب ڪتا ها، ها“ يا ”گلي گلي مين شور هي ايوب ڪتا چور هي“، ايوب کي ڪتو ڪوئيڊزن هڪ ڪتي تي ايوب ڪتا به لکيو هو، ڪتي ته بولي شاه جي ڪافي به آهي، ”اٺي اٺي بلالا پار ملائو نه ته بازي لپڪي ڪتي“، سنڌ جي شاعر حمل فقير جي ست آهي ”پريان سنڌي پار جي، جي ڪتي اچي ڪاري اسين سڀ لغاري قربان تين ڪتي ٿئين“ مون حمل جي هر شعر کي ڪجهه وڌايو آهي.

پريان سنڌي پار جي، جي ڪتي اچي ڪاٺي، اسين سڀ عمرائي، قربان ٿئين ڪتي، تان، پريان سنڌي پار جي، جي ڪتي ويجهي هنگي اسين سڀ منگي، قربان ٿين ڪتي، تان، پريان سنڌي پار جي، جي ڪتي ڪري ڪاه اسين سڀ شاه قربان ٿين ڪتي، تان

قرآن پاڪ ۾ اصحابي ڪيف جي ڪتي جو به ذڪر اچي ٿو، هي وفادار جانور چون ٿا ته پنهنجي ڪور جو ويري ٿيندو آهي، وڏا مثال ڏيندا آهن، ته ڪنهن شين محل ۾ ڪتو گهڙي آيو ته چو طرف پنهنجو پاڇو ڏسي پالڻ نه سڃاڻي سگهيو، سمجهين ته هتي مون جهڙا گهڻائي، ڪتا آهن تنهن ان ڪتي پونڪي پونڪي ٽڪجي ساه ڏنو، ڪتي کي چون ٿا ته گندھ جو گوشت وٺي ٿو انڪري، پهاڪو مشهور آهي ته ”گندھ جو ماس ڪتي جو وات“ ڪتي جي پونڪڻ سان فقير پنهنجو رستو نه مٽائيندا آهن، جيئن ڪيترن جي غرڪون ٿي ڪيترن تي هلي ويدي آهي، تيئن ڪتي جي به ڪت جي منڍ ٿيندي آهي، رڳو رن جي ڪت جي ڪاٺي منڍ نه هوندي آهي، جڏهن ڪا به ڪتي، ڪت ڪندي آهي يا ڪت ڪندي اٿس ته اس پاس جا ڪتا ان تي ڪتا ٿيندا آهن، جڏهن ڪت واري ڪتي جي چوڌاري ڪتا گڏ ٿيندا آهن ته ڪتي پالڻ چوائس تي انهن مان ڪو هڪ ڪتو پسند ڪندي آهي باقي ڪتا وٺا پنهنجو لن پيا ڏائيندا آهن، ڪتي کي پنهنجي برادري ۾ اها گلي چوڻ آهي، ته هو هر پيري آزادي سان انهن ڪتن مان پنهنجو پار چونڊي يا بدلائي سگهي ٿي، جنهن تي ڪنهن کي به اعتراض نه هوندو آهي، انهيءَ ڪت واري سيزن ۾ پيا ڪتا چانس نه ملن تي توائي ٿي چتا

ٿي چوڻا آهن. پوءِ هو ڪٿي وريون باهيون اسان انسانن مان ڪڍندا آهن. پر منهنجي پڙي جي ڪٿن کي اڏي ڇو مون تي ڪجهه وڌيڪ باهيون آهن. رات توڙي ڏينهن ننڊا توڙي گلو به مون تي آيا ٿيو وڌندا آهن. شايد پوين جنم ۾ مان به ڪتر هوس. منهنجو گهر ڪڇي آڇي ۾ هئڻ سبب منهنجي انهن ڪٿن سان ڪجهه وڌيڪ واقفيت آهي. مان ڏينهن ڏٺي به انهن ڪٿن جي آزار ڪري نه نڪري سگهندو هوس. تن ڏينهن ۾ مان رات جو اڪثر هٿل کان گهر پٽي ايندو ريتو هوس. مون کي نند ۾ به ڪٿريون نظر اچڻ لڳنديون هيون. موت تي مان پڙي جي حلي رست يا گهٽي ۾ ڪلاڪن جا ڪلاڪ پيهي رهندو هوس. جنهن ڪو گترندڙ ماڻهو ڏسندا هوس ته ان کي چوندو هوس ”مون سان گهر تائين گڏ هل مون کي ڪٿن کان پوءِ ٿو ٿئي.“ ان واقفڪار سمجهندا هئا همراھ شايد چتون آهي. اڪثر هٿل تان اٿڻ وقت دوست مان باڪتر احمد علي پگهيو مون کي ڊرتائين ڇڏي پوءِ SR TC پنهنجي گهر ويندو هو. مون کي ڪٿن جي ڊپ کان (Hydero Phobia) هائڊرو فوبيا ٿي پئي هئي. ڪٿي جي ڪڏل واري ڪيفيت، مٿان ڪٿو نه چڪ پائي، چون ٿا، چتر ڪٿو چڪ پائيندو ته انسان چٽي جو ڪڏل چتر ٿي پوندو آهي. پوءِ اهو انسان ڪنهن پئي انسان کي چڪ هڻندو ته اهو ماڻهو به چتر ٿي پوندو. چون ٿا ته جنهن کي چتر ڪٿو ڪٿي تنهن ماڻهو کي ڪچو بصر تمار گهڻو ڪارائجي، جنهن سان چٽي ڪٿي جي زهر جو اثر گهٽجي وڃي ٿو، مان رستي ۾ ڊپ ۾ ايندي ويندي اڳ ٿي گهران به ٿي بصر ڪٿي رستي ۾ ائين ڪاٽيندو هوس چڻ ڪو صرف پيو ڪانوان. هڪ ڀيري رات جو مان ڪنهن دوست سان ماڇي ڳوٺ پئي ويس معصوم شاه جي درگاه تي ميلو ڏسڻ رستي ۾ پويان ايندڙ ڪن واقفڪارن مون کي ڪٿن جي ڊپ کان دوست جي سلوار کي هٿ سرگهو جهليندي ڏسي ورتو روشني طور ڊگ ايندڙ باگزين جي بستي جي ڪٿن کي بيچايو، منهنجون وايون بتال ٿي ويون. پويان ڏسان هان ته مان ته ان مهل موڪلائي وڃان ها، اسان هتي دوست ڪٿن جي ڊپ کان هل ۾ بستي ۾ ڪاهي پياسين، ڪٿن جو ڪو ميڙ هو آڳيان به هڪٿا ته پويان به هڪٿا جيڪي اسان جي پٺيان ٻوڙي رهيا هئا، ڪي ان جي طرف ته هڪي منهنجي طرف، آخر هڪ ڪٿي مون کي چڪ پايو، ڪلرو چڻ گندھ جيترو ڪٿو هجي، مون ڏٺو منهنجي دوست جا قلندر اڃا تيز ٿيڻ لڳا، هو مون کان بت ۾ هلڪو هو مڙي مڙي پٺيان ڏسي رهيو هو، چڻ ڪٿن سان وجهه وٺي پيو ڪيڏي، آخر ان جي ويجهو هڪ ڪٿو اچي پهتو ۽ ٽپ ڏئي همراھ کي ڏسي وڌو، اسان جي هڪٿن ۽ ڏين تي باڳڙي اٿي آيا ۽ ڪٿن کي هڪ هڪ ڪري پٿر اڇلايا، جن مان ڪجهه هنن کي لڳا ۽ هو ڪوڪڙات ڪندا وٺي پڳا، تڏهن وڃي بت ۾ ساه پيو، ڪٿي مون جي پٺت کي چڪ سان چڪ ڏئي ڦاڙي منهنجي ماس جا رپڙ لاهي ڇڏيا

هئا، پر چڪ ايتو وڌو نه هو، بس هي پيٽ جي ڪري ڪجهه بچاءُ ٿي ويو، مون کي ٻچ ڏيندڙ دوست سول اسپتال ڪڍي ويا سول سرجن ڪٿي جي چڪ جي اثر لاءِ ڪجهه ڏينهن پيٽ ۾ سينون هنيون ته کيس پتو هو ته مٿان ڪٿي ڪٿو پتو نه هجي شڪر جو اهو ڪٿو چتو نه هو ۽ انهن ڪتن کان ڪجهه گهٽ حراسي هو، انهن انهيءَ گهٽيا حرڪت تي مون کان معافي ورتي، هوڏانهن منهنجي ان دوست ڪٿي چڪ جي موتمار زهر کان بچاءُ لاءِ مڪاني ڏس طور ڪٽيل ڳاڙها مرج مٿان پرڪي پتي ٻڌي ۽ ڇهه مهينن کان پوءِ اهو ان خوف ۾ ته مون سيون نه هٽايون مٿان مري وڃان، سچ ٻچ مري ويو، اهو ڏينهن اهوڪو ڏينهن مان ڪڏهن ڪٿي جي ڀرسان نه لنگهان، ان جي خوف جو اثر اڃ تائين آهي، هن ۾ هڪ خوف سمائجي ويو آهي، جيڪو نڪري نثر، اونداهي رستي ۾ ڪتن کي ڏسي يا پنڪون ٻڌي مان گهٻرائجي ويندو آهيان، رات جو ڪتن جون پونڪون ماحول کي وڌيڪ ڀر اسرار بڻائي ڇڏينديون آهن چوندا آهن ته ”جيترو جنهن شيءِ کان ٻچ جي اها سامهون ايندي آهي“ وائيو جيترو ٻچي ڪلبي کان ڪلمون اوترو منهن ۾“ وائيو ڪٿي مرون جي منهن ڪتا چڻ راهه ۾ اڳيون وڃائي وٺا هئا آهن مان خوف وڃان وحدت ڪالوني شروع ٿيندي ٿي پٿين تي چڙي ويندو هوس، ڪتن جي پونڪڻ تي منجهي بيپهي رهندو هوس، ته اڃ بچيس ته چڻ نئون ڄاوس، منهنجي گهر جي ويجهو هڪ خيبر ميل ڪٿو آهي، ڪندو ڪجهه نه آهي پر لوسي پويان پوڙندو مون کان به اڳيان نڪري وري رويس گير هڻي سڌو اهو ڪندو آهي، بي غيرت صفا ساهه سڪائي ڇڏيندو آهي، مان ڪجهه ڏينهن لٽ اولاري ته صفا بخيل ٿي ويو ان ڏينهن کان وٺي مون لٽ کان توبه ڪئي، هن مون ڏانهن نهاري منهنجي دل جي ڌڙڪڻ وڌائي ڇڏي سوچيم هاڻ شامت آئي، آخر ڏڪندي ٽڙڪندي سڪوڙ جي ويس صورت حال سمجهي ويس لٽ مان هٿ ڪڍيم، هن مون کي ايترو ڏيچارو جو وڪڙ ڪڍيندو خدا خدا ڪندو لنگر پار ڪندو گهر جي حد ۾ داخل ٿيس باقي اٺ ڏهه قدم رهيل هئا، اهڙي تڪي ڊوڙ پاتر جو پوءِ مينه واه ڪندو اچي گهر جي در وٽ پهتس پوءِ ٽپ ڏئي گهر جي پار پهتس، پوءِ اچي سلامت جو ساهه کنيو، چڻ پل صراط تان گلري آيس، ڪڏهن ڪڏهن شڪر ڪندو آهي ته اڃ ڪو ڪٿو ڪونهي، مصيبت هئي منهنجي گهر لڳ ڪندي پاڻي جي ڍنڍ هئي جتي ڏينهن جو به ڪتا ڊوڙي ڊوڙي نالين ۾ پيٽ وجهي ويهندا هئا رات جو در وٽ غفور جو پتل ڳڻه ۽ ذات ڪتا ٻيا ڪهڙا هئا، ٻاهر ڇپ ڇپات کي فقط ڪتن جي پونڪار ٽولندي هئي ڇڏهن اسان ننڊا هوندا هئا سون تنهن زماني ۾ ميونسپالٽي جي ڪٿي واري گاڏي ايندي هئي جا لوهه جي وڏي ڪنهنجي سان ڪتا پڪڙي گاڏي ۾

وڃي، ويٺي هئي، پوءِ زهر مليل گوشت ڪرائي ماريندا هئا، پر هن پ پ پ
 پ پ پ حڪومت جيڪا هر وقت اهو راڳ پئي ڳائي ته هي نظريو ۽ پتي جا دشمن
 لڏ ڳوڙي ڳوڙي مارينداسين. دشمن ته گڏجي تري ۾ وڃي پون، جي بوسي
 لپون ته تين ڪٿا ملين جيڪي کين ڳوڙي ڳوڙي به مارڻا نه پوندا ته ڇڻ لک
 ڪٿيون ۽ وٽ سونهيا ٿي پوندا، پر ويهين صدي جا انسان چئي هڪئي کان به بدتر
 آهن، جي بهريون چڪ ٿي مالحڪ ڪي پائدا آهن جيڪي دشمنن جي هات ۾
 ڪٽيڙ ڪٽا جيڪي ڪٽيندا به آهن، ۽ پونڪندا به آهن، ڏاڙهن جي چوپيل هڏين
 تي بڙيل ڪٽن جيان وڙهندڙ ۽ جهيڙيندڙ، اهي ڪريل انسان، ڇا اسان انهن
 پيتو ڪٽن جي غلامي، مان ڪجهه سبق سکي نٿا سگهون؟

هن باقي منهنجو خبر آهي جو جڏهن کان مون موٽر سائيڪل ورتي
 آهي جنگه مٿي ڪري هتان هنن ڪٽن جي پاسي مان لنگهي وڃان ٿو باقي ڪٿا
 ۽ من هڪ پئي ڪي ائين ڏسندا آهيون جيئن ڪٿا سوئر ڏي ڏسندا هجن، مان
 نيز خان ڳالهه ڪندو هو ته جڏهن هڪ ڪٽي مون کي ڏاڍو بيزار ڪيو ته مون
 ڪنهن ٻئي، کان ان کي ڪٽي ۾ بند ڪرائي اچي سوتين سان ورتو، هر ڏک
 تي ٽڪي چئي سُڪو ڪيو ۽ پوءِ ڪٽي کي آزاد ڪيو پوءِ وڃي مس مس جان
 چئي، جي ڊڳ ته ڪٿو لٺي ڪري ته وات مان رڳو ٽڪي جو لفظ ڪڍان، ڪٿو
 لفظ ٽڪي تي تازو ماضي واري جٿ کي ياد ڪري ته تر چڙي پڄي وڃي.

غريبي

غريبي مصيبت ۽ ڏلت آهي ۽ غريبيءَ کي لعنت آهي، هن دنيا ۾ امير امير
 ترين ۽ غريب پنهنجي افعالن ڪري غريب کان غريب تر ٿيندو وڃي، غريب جي
 دوستي کان پينگ پلي آهي، غريب جهڙو واعيت ۽ کوٽو سڪو ورتي ڪو دنيا ۾
 ملندو غريب غير فطري طور گئلو لڳندو آهي، سڄو هفتو منهن به ڪونه ڦوليندو
 آهي ۽ غريب کي ڪا پٽ آهي ته هو هڪٻئي جو حريف هوندو، پاڻ جي به ترقي
 برداشت ڪري نه سگهندو. سڌائين دريڊر رهندو گذر معاش لاءِ مختلف ڌنڌا ڪندو
 رهندو مون غريبت جي تنگي تصور ڏئي آهي، مٺي، گرھ هر اصول کان اوچو آهي،
 ”پٽ بکي لاءِ هڪڙي مٺي جو نانءُ آهي زندگي.“ هن دنيا ۾ خالي پٽ ۽ خالي هٿن
 انسان پنهنجي وجود جو به مقابلو نٿو ڪري سگهي. هن مٺي ڳهي لاءِ پٽ قوت
 جي فڪر ۾ رکي سگهي کان به محروم. بک تي ويلا ڪٿي ڪٿي، بک سلامت
 چئي ڪيئي انسان پُڪ جا پُڪ ٿي ويندا آهن، اها اميري غريبي اها اوچائي نيچائي
 سڀا تي اچي آهي ۽ نه ئي آهي حالتون سڌائين ائين جو ائين ڪاٿر رهنديون. جنهن
 بک نه سٺي آهي تنهن کي طعنه جي قرحت ۽ لغت جي ڪهڙي خبر، بک ۽ اُڃ خلا
 دشمن کي به نه ڏي غريبي جو عيب دنيا جي سمورن عيبن کان مٿي آهي، غريب
 هڪ ٻل به جيئن جو تصور نٿو ڪري سگهي. مفلسي کي مذاق اڏائڻ کان بهتر آ

مران. ڪم چوندس ته ٻرو چڙهي ويندس. هاڻ ته فلاڻو ڪم آهي ٿنگ ۾ سوڙ آهي. فلاڻي ڏينهن وائڻو هوندس پوءِ ڪم ڪندس ڇڻ مفت ۾ ڪندو هجي ۽ وري جي ڪم تي لڳل هوندو ته ڪو پار ايندس ته ڪم اتي ڇڏي پيو مرائي، پاڻ سنگت سان هونل تي تهڪ پيو ڏيندو ائين غريب ٽڪي ٽڪي لاءِ محتاج هوندو آهي. تارو مان ڊاڪٽر احمد علي پگهپي ۽ ڊاڪٽر چندر گنجي هيلٿ جي سروري لاءِ بدين جي سامونڊي پتي ۾ ويسون ته اتي هڪ ڊاڪٽر مليو جنهن کي خبر پئي ته مان ڪو ڪتاب پيو لکان چوڻ لڳو، هڪ مسڪين هاري جڏهن ڪنهن ننڍي وٽ ملازم آهي ته ڪيترو ڪميو آهي ۽ هڪ امير وٽ آهي ته ڪيترو ويچارو آهي، ان تي ضرور لکجان، اهو لکجان، ته هو نتيلي کي ڪيئن تباھ ۽ برباد ٿو ڪري ۽ امير وٽ ڪيئن نه پاڻ تباھ ۽ برباد ٿي لڏجي ڦرجي ويچارو بڻجي. هن ڊاڪٽر ڪا پني مڪادي تي کنيڻ هڻي، جنهن جي توائي هوس. اڃان چون ٿا ته غريب سٿونڻو سڀني غريبن هڪ ئي نالي ۾ هڪ پني جي اوڀر کاڌي آهي.

مان ۽ منهنجو ڊپارٽمينٽ

واپڻا پروفائيل

هي ان زماني جي ڳالهه آهي جڏهن ملڪ ۾ جنرل ضياءَ جي مارشالا جو دور هو. تنهن زماني ۾ مئٽرڪ پاس چوڪرن کي نوڪري آرام سان ملي ويندي هئي. واپڻا ۾ به ننڍي وڏي نوڪري ڏيڻ جا پاور ايڪسپن کي هئا. گاڏي کاتي ڊويزن واپڻا جو ايڪسپن محترم ڪريم بخش قريشي هو جيڪو ڪي جي قريشي جي نالي سان سڃاتو ويندو هو تن ڏينهن ۾ منهنجو پاليسري هو سندس پيڻ افروز امان جي ڀرتي مٿ سهيلي هئي امان مورنگي سڌارڻ لاءِ پنهنجي سهيلي کي چئي سندس ڀاءُ کان هي نوڪري وٺائي ڏني. قريشي صاحب تازو عيسڪو ۾ CEO ٿي رٽائر ٿيو آهي. هي هڪ سچو قوم پرست ۽ اصول پرست ماڻهو هو هن وحدت ڪالوني جي لڳ ڀڳ 50 کن سنڌي نوجوانن کي نوڪري وٺي ڏني، هي وڏو قابل آفيسر هو اصولن تي هن ان وقت جي واپڻا منسٽر لياقت جتوئي ۽ چيئرمين واپڻا سان مهلاڙو اٽڪايو جنهن سبب ٻه ڀيرا CEO جي سيٽ تان سندس کي هٿ ڦوڻا پيا، هي CEO جهڙي اهم پوسٽ تي رهڻ جي باوجود ٻه پرڳڙي فليٽ ۾ C ٽائيمپ جهڙي عام فليٽ ۾ رهندو هو. اڄ به سندس ذاتي ملڪيت صرف اهو فليٽ آهي. منهنجي پهرين پوسٽنگ اڀر ڊويزن ڪلارڪ جي حيثيت ۾ هور اسٽينڊ هال لڳ واقعي گاڏي کاتي سب ڊويزن واپڻا ۾ ٿي. مون 8 جولائي 1981ع تي ڊپوتي جوائن ڪئي. ان وقت منهنجو SDO نسيم صاحب ۽ ٻڙي بابو عثمان صاحب هو نئون ماحول نوان ماڻهو. نئون

آفيسر ۽ نئون ڪاتر هر صبح صبح جو دوست ڏسي چوندا هئا. ”واڌ سائين وارو ڪٿائو پٽ ڏسو هليو آ ڏيوتو تي“ ماڻهو نوڪري هلي سمجهي ڪندا آهن پر مان ڪم کي بندگي سمجهي ڪندو آهيان، سرڪاري نوڪري ۾ ڪاهلي ۽ منهنجي وارو ڪلچر ڪجهه وڌيڪ هوندو آهي اها ڪاهلي ترقيءَ جي دشمن آهي، مونکي شروع کان ئي پٽ آهي ته مان آفيس ڪجهه لپٽ ايندو آهيان، مان جڏهن ايندو آهيان ته ماڻهو پنهنجو گهڙيون دوست ڪندا آهن، هڪ منٽ هيڏانهن يا هڪ منٽ هوڏانهن نه، مان جڏهن ايندو آهيان ته لنچ بريسڪ يا نماز جي تاثير تي به ڏيوتو ڪندو آهيان، مان جائز موڪل رڳو آچر واري ئي ڪندو آهيان. منهنجا ساٿي جيڪي ڪم سڄي ڏينهن ۾ به ڪري نه سگهندا آهن، اهو ساڳيو ڪم مان هڪڙي ڪلاڪ اندر ڪري وٺندو آهيان. مان پنهنجو ڪم پورو ڪري سائين جي حصي جو ڪم به اڪيلي سر ڪري وٺندو آهيان منهنجي مٿان نمبرورين جي بوجھ جا پهاڙ آڻي رکي مان هرومان جيان آهي ڪم جا پهاڙ تري تي کڻي وڃي سگهان تو پر تنهن هوندي به منجهوتو نه آهي، دوست چوندا آهن ته ”پير زور اٿئي جو هي سگهڙي نوڪري اٿئي نه ته تون رڳو ماني ۾ به مهانگو آهين“ مان پنهنجي پوري جواني لڳ ڀڳ 30 سال واپدا کي اريي ڇڏيا، هڪ ئي ڊپارٽمينٽ ۽ هڪ ئي ساڳي ماحول ۾ رهي، مونکي مصنوعيت جو احساس ٿيلو آهي، ته مان ڪنهن به ٻراڻچ ۾ بدلي ڪرائي ويندو آهيان مان گهڻو وقت هيڊڪوارٽر جو مين ڊسپيچر ٿي رهيو آهيان مان هن وقت چيف انجنيئر اجيت ڪمار جي آفيس (O&M) ۾ ڊسٽرڪٽيوشن تي بڙي بلو آهيان، مان ان کان اڳ ايڊمن ٻراڻچ جي مختلف ٽيبلن کان سواءِ، ڪمرشل ٻراڻچ، پلاننگ، سيفٽي، سول ۽ پي-آر-اڊ وٽ ڪم ڪري چڪو آهيان. مان ڪجهه سال هيڊوآباد کان ٻاهر. نئون هڪوٽه ماڻهي ۽ تنبو محمد خان ۾ به رهيس، چوندا آهن ته ”بدلي نوڪري جو ڏاج آهي“ پر مان ته انهن جاين تي پاڻ ٽرانسفر ڪرائي ويس. مان پنهنجي ايلڊڪاريءَ ۾ واپدا ۾ لاتعداد سربراھ ڏنا. انهن چيف انجنيئرن ۾ شڪيل صاحب، ارشد بخاري، اڪرم گجر، غلام فريد، عبدالڪريم ڪنڊي، ثمرڪند خان، منج الحسن سيد، تنظيم الحسن نقوي، انيب الحسن رضوي، گفتار انجم، جميل صاحب ۽ شريف انصاري ۽ ان وچ ۾ برگيڊيئر محمد علي برگيڊيئر ابو راشد، برگيڊيئر طارق ارشد ۽ ڪيپٽن ايم يوسف پڻ آيا. سنڌي چيفن ۾ حفيظ الله قريشي، عبدالغفور ميمڻ، مقبول احمد خواجھ ڪي بي قريشي، حبيب الله خل جي صاحب ۽ هاڻ موجوده CEO نظير شيخ اچي وڃن ٿا. ڊائريڪٽرن ۽ ڊپٽي ڊائريڪٽرن ۾ ڪرنل حامد غوث، مختيار بيگ مرزا، چانڊ بادشاهه، سهيل احمد ڪٽياڻ، ظفر اقبال اعوان، عمران علي عسڪري، طارق واحد، علي انور چوڪيس

ايوب آفريدي، احمد سعيد سولنگي، ڪاظم علي خان ۽ محمد صادق ڪپڙي
سپرنٽينڊنٽ ۾ ظهير صاحب، اعجاز صاحب، ستار صاحب، اخلاق صاحب، منظور
ڪوڪڙ ۽ شڪور ميمڻ يادگار رهيا. جيڪو ۾ نور محمد منگي، مرتضيٰ
مشوري، فيصل ڪوڙي، غلام نبي سولنگي، عبدالقادر ڊڪڻ ڪنور عشرت،
پرنس جميل، سعيد مرزا، اقبال ڪيشيئر، ڪريم بلوچ، استاد نائود غفار بلوچ،
معين صاحب، رشيد مهر، اڪرم صاحب، احسان جويو، حسي ريشي، نظير
ڪوڪڙ، نبي بخش پرڳڙي، امداد شاهه اختر ميمڻ، ساجد انصاري ۽ عطار ابڙو
جهڙا بهترين دوست مليا.

واپدا

مون ڳالهه پئي ڪئي ته مان ڪم ڪي بوجھ نه آهيان سمجهندو مان ڪا
مشين يا ريوٽ بڻجي ويو هوس. هڪ پرزي وانگر وقت تي اچڻ بيٺڻ ۽ هلڻ مون
نوڪري جو سارو زمانو شرافت ۽ ايمانداري ۾ گذاريو. خوشحاله براءِ ڪان پري
رهيس مان هن اداري جو وفادار هڏ ڏوڪي ۽ جان نثار ٿي رهيس، مون کي هن ڪم تي
۾ هڪ ڳالهه پست آهي پلي جيئري لوهان جو ڪو قدر نه ٿي پر مٿي گنهه گهڙي
کي هڪ ئي سرٽيفڪيٽ ملندو ته ”محرور جي لوجنو لازمي سبب ادارو هڪ فرض
شلس ۽ هڏ ڏوڪي ملازم ڪان هيش هيش لاو محروم ٿي ويو.“ نوڪريءَ جو دور
ٽيٽئين جيستائين پلا زندو هوندو پلس ڪوڙيائين ته دور ختر پچن کي صرف اهو
سرٽيفڪيٽ ملندو. جنهن ته واپار ۽ هنر اهڙا وسيل آهن جن جي سهاري انسان پلا
ته اُپري ٿو پر پٺيان سندس لولاد به ساڳيو لوج مٿي ٿي، بهتر آساني جي خواهش
ڪنهن نه رهي. رشوت ڪلائڻ جهڙي ميزباني ۽ ڪٽڻ جهڙي مهساني ڪٿي نه آهي،
ڪجهه مٿيان آفيس راشي هئا ۽ هيئن ملازم ديانتدار نه هئا ته به مان انهي نيڪ
بخت رشوت کي نٿو ڏانءِ نه بڻايو ۽ ان چالاڪي جي سياست ڪان گهڻو پري رهيس.

مان واپدا جهڙي راشي ڪٿي ۾ هوندي به ڪجهه نه ڪري سگهيس، مون وٽ گهر ۾
بليڪ انٽم وائيٽ ٿي وي به ڪانه آهي. مون آفيس ۾ اصولن تي ڪيئي جهيڙا به
ڪيا. انهن ڦٽڻن ۽ قانون کي توڙڻ جي مونکي سزا به وڏي ملي فوج خلاف ڳالهائڻ
وڏي جگر گردي جو ڪم هو. مان انهي سڄي پيرد ۾ ڪيئي پيرا سڀيند رهيس
منهنجو رڪارڊ خراب آهي جنهن سبب ايجان مان صرف بڙي بلو آهيان ته ته مان هن
وقت گهٽ ۾ گهٽ آفيسر سپرنٽينڊنٽ هجان ها. مان آفيس ۾ به گهڻو وقت ڪم
دوران ڪل مستي ۾ گذاريندو آهيان. مان جتي به نوڪري ڪئي اتي جي ماحول تي
گهٽ ۾ گهٽ اهڙي هڪ آتر ڪهاڻي لکي سگهان ٿو مان پنهنجي غفلت جي ڪري
ڏکيو پوڳيو آهي سزا هڪ سئو آهي اها سزا هتي جا مونکي پوڳي پئي. مان
سڀيند پيرد دوران سخت ذهني مونجهلون جو شڪار رهيس. منهنجي خلاف ثابت

ڪرڻ لاءِ ڪاٺي ٺاهڻي ڪانه هئي پر تڪليف مون کي پنهنجن ڌني هئي مون لاءِ سدائين ڪڏهن سان گڏ ڪم ڪندڙ ساٿي انور امار ڪوٽي آهي مون کي سدائين چايلوس باز چپراسي علي ڌني خاصخيلي غلط قسم جون ڳالهيون پهچائي نقصان ڏنو آهي. هن قسم جا فسلي جيوڙا "چور کي چوندا آهن چوري ڪر ۽ هي پاسي پاڳي کي چوندا آهن جاڳندا رهو" هتي مهجي دشمن جي هڪ گينگ ۽ مايا آهي اصل پڙون جي ڊيگ پڪل آهي اهي چغلخور ڪتا هر وقت ان خاص مشن تي لڳل هوندا آهن سڌي پٽيوالي جهڙو ماءُ جو چڱو لوهان کي صفي هستيءَ تي نه ملندو. اڻائي چو هت دعيا ۽ چغل خورن تي سڀ راضي آهن غلام نبي سولنگي ۽ مرتضيٰ مشوري جهڙا چغلخور ۽ چاڙتا ڪامياب آهن هر وقت ڪم کان لن واه سائين واه، واه جي ڳالهه ٻڌائي اٿئي سوچا ٿا ايڪ ڪل ڪرون ڪروڻ جاتي تڃي سلام ڪرون. بس اهو ڪم ڪندا پر قدرت به اسان مسڪينن کي نهي ڇڏي غريب جو الله آهي. قدرت مون کي هر پيري باعزت بري ڪندي آهي، مسلسل تڪليفن کان پوءِ آخر ٻيڙا وڃي پار پوندا آهن. اميدن تي ڪيئي لک لکهي پار پيس. مان تڪليفن ۽ مشڪلاتن ۾ بچاءُ آسرو لاهڻ جي پاڻ کي سنڀالي وٺندو آهيان. اهو دور نهايت آزمائش وارو هو، جنهن مان پاڻ کي باهه ڏيئي جيئرو ٿي ساڙڻ چاهيو بيچيني ۽ بي يقينيءَ واري صورتحال پيدا ٿي چڪي هئي هو چوڻي تون ۾ چئو وائڻ ورائي. اڳ اڳرائي جو ڪري خطا سو ڪاٺي روز ٿو پاڻ جيئريان مان ۽ روز ٿو هو شخص ماري مون کي ظلم جي داستان وڌي آهي مان ڪنهن جي ٿڌ مڻ سٺو وٺو ماڻهو نه آهيان. هن ڌرتيءَ تي اچان ڪو اهڙو ماڻهو جو لال پيدا ٿي نه ٿيو آهي جو منهنجي بيعزتي ڪري پنهنجي عزت بچائي سگهي. مون کي اهي ماڻهو زهر لڳندا آهن جي زندگي ۾ هڪ اصول جو ڏنڊو کڻي هلندا آهن. اصول خود به هڪ سچ ڪونهي. اصولن جون وڌيون وڌيون ڳالهيون ڪندڙ لوهان کي هر وقت بي اصولا ملندا ڦلر جي هڪ صحيح سان ماڻهو جي نوڪري تيل ڪندڙ جنهن ڪو بالا دست پنهنجي زبردست جي مجبوري جو ناجائز فائدو وٺڻ چاهيندو آهي ته زير دست پهچي هيشو ٿي پوندو آهي ۽ حرف هن ۾ گهر ڪري ويندو آهي ۽ اهو خوف انسان جي شخصيت جي تڪميل جي راد ۾ سڀ کان وڏي رڪاوٽ آهي. جنهن ڪو بالادست پنهنجي اختيارن جو غلط استعمال ڪندو آهي يا ڪٿي سوچ جنهن مون تي زوريءَ موهي ويندي آهي ته مان جيئرو رهڻ لاءِ پنهنجو بچاءُ ڪندو آهيان ۽ هر وقت پنهنجي حق جي بچاءَ لاءِ وڙهڻ ۽ جهيڙڻ لاءِ چيلهه سان سنڌرو ٻڏي رکنندو آهيان ڪريه امير کي للڪاري ڪيئن ٿو سگهي! اختياري سان ٽڪرائو ملازم جي پيوسي کي ڪيئن ٿو توڙي اهڙي حالت ۾ جيڪڏهن ڪو ڪمزور شخص ڪنهن طاقت ۽ ڏاڍو توڙي ڏهڪاءُ کان تنگ ٿي ساڻس مهاڏو ٽڪائي ٿو يا ان خلاف ڪجهه واپس يا گور ڪري ٿو ته پوءِ ان ۾ اچائي ۽ خراب ڳالهه ڪهڙي آهي مان سڄي

زندگي تلوار جي ڌار ٿي هليو آهيان. ڪو چريءَ جي ڌار جهڙو تيز لمحو مون کي سخت زخمي ڪري وجهندو آهي، جنهن جي هڪ نه سمجهه ۾ ايندڙ ڪيفيت مون کي مسلسل ڏک هڻندي رهندي آهي. مون سان هر وقت اهڙو ورتاءُ ٿيندو رهيو آهي جيئن جاني دشمن سان ڪيو وڃي. عزت وارا هميشه ڪميئن هٿان بي عزت ٿيندا رهيا آهن. شخصي سطح تي مون کي ڏکوئيندڙ ڳالهين جي عمر تمام ننڍي رهي آهي. مون ۾ غير معمولي سهڻ جو ملندو آهي. مان جڏهن زهر پيئندو آهيان ته مون لاءِ اهو زهر آب حيات بڻجي ويندو آهي. پر ڪنهن وقت به ڪجهه غلط ٿيڻ جو خوف هوندو آهي. اهو سوچي سوچي دماغ جون رڳون ڦاٽڻ لڳنديون آهن. مان سوچيندو آهيان، آفيسر ڪو خدا ته نه آهي جو مون تي مستقبل جا دروازا بند ڪري ڇڏيندو. منافقي ۽ دوکو منهنجي ويجهو ڪڏهن پلجي به نه آيو، منهنجي زندگي ۾ ڪو سمجهوتو يا مصلحت نه رهي آهي. هر نئين محاذ تي ويڙهه اچائي ويڙهه هوندي آهي. ان ويڙهه ۾ اسان جو اندر پڇي پُري پوي ٿو اٿا جو پيرم عارضي فتح هوندي آهي. انهي مهلاڻي ڪيفيت ۽ ويڙهه ۾ بالادست بهرحال چارهاڻه انداز اختيار ڪري پنهنجي زبردست کان پنهنجي محرومين جو بدلو لاشعوري طور تي وٺندو آهي. ڪنهن به منفي سوچ ۽ ديسي کي محبت سان ختم ڪري سگهجي ٿو، وجود جي شڪست کان بچڻ لاءِ ڪونه ڪو وچ واريو رستو ضرور اختيار ڪرڻ کپي. معافي وٺڻ جرم نه پر شرافت آهي، معافي سان پنهنجي ڌرين کي تسڪين ملي ٿي. ان اچائي ۽ بي مقصد ويڙهه جي ڌڻ ۾ ڦاسي مون پنهنجي زندگي ڇڏي ڪري ڇڏي آهي مان اڄ تائين ڪجهه به ڪري نه سگهيو آهيان بقول محترم ايوب آفريدي جي ته ”تون ڪرين ڪجهه ته تڏو پر توکي تنهنجو وات ٿو ملرائي.“ سو مان به نالي چوهيو آهيان، سو وات هڻندس ته ڊپ به جهلڻي پوندي مان فقط پنهنجي ذهن جي ٻولي ڳالهائيندو آهيان جيتوڻيڪ ڪافي منهنجي آفيسرن محنت سبب منهنجي عزت ٿي ڪئي پر منهنجي خيالن ڪري مان پسند نه ٿي ڪيو ويس. مان هونئن ته پاڻ حالتن کي منهن ڏيڻ ۽ موڙڻ جي صلاحيت رکندڙ آهيان پر ڪڏهن ڪڏهن پاڻ کي حالتن جي زهر وڪرم تي چڙهي ڏيندو آهيان پوءِ کي فيصلو مون مٿان ڪو مڙهندو آهي ته مڙهجي ويندا آهن. پوءِ جڏهن مون کي ڏوهه کان آجو قرار ڏيئي ڪسيل اختيار واپس ڏنا ويندا آهن ته هڪ پليڪٽ ڏيوارين جو هڪ وڏو حصو به منهنجي ڪاٽي ۾ وڌو ويندو آهي پوءِ نه چاهيندي به آفيس ۾ ٻٽڻ پوندو آهي، ڪنهن ماتحت جي ٻچڙي حالت ۾ کيس ميسارڻ لاءِ ڪيئن نه هڪ عاقل ٻچڙي نموني ٻڌلو وڻندو آهي تڏهن مان دل ۾ سوچيندو آهيان ته هن پڙوت جي نوڪري کان بهتر آهي ته مان گهر ۾ ويٺو رهان، منهنجا انهن ظالم آفيسرن سان اصولي اختلاف ته هئا پر الاڻي جو شخصي طرح سان هن سان منهنجي محبت رهي آهي. جيتوڻيڪ هن مون سان نالچاڙي ڪئي پر تڏهن به منهنجي دل مان هنن لاءِ بد دعا نه نڪتي. اها منهنجي پراڻي عادت آهي

غلطي مون کان ٿئي يا ڪير ٻيو مون کي تڪليف پهچائي ان ڏک ۽ ڪڙو جي
 ڪيفيت ۾ مان پاڻ کي ضرور سزا ڏيندو آهيان جيئري شديد ڪارو هوندي سزا به
 ايتري سخت هوندي چوڻي آهي ته ”هر ڪمال کي زوال به آهي جيڪو سدائين
 سندس تعاقب ۾ رهي ٿو“ دراصل هنن جو عروج ئي سندن زوال آهي. مان هن
 اداري ۾ ڪيئي حشمت ۽ عظمت وارا صاحب ڏٺا مون انهن جو اوج به ڏٺو ته تنهن
 جي تباهه جاري به وقت جو واڌ لڳي رهيو آهي مستقبل قريب ۾ ڪيترائي موسمي
 بت بهي پت پوندا، انجي مشاهدي بلڪل پراسان ئي موجود آهي. مان تنهن جي زوال
 پذيري اڳين سان ڏسان ٻيو تن جي تباهه جاري، تي مونکي يقينن افسوس ٿيندو
 چاند بادشاهه

مان پنهنجي ڊائريڪٽر چاند بادشاهه جا آهي ڏينهن ڪئين ٿو وساري
 سگهان. هي اذيت پسند قسم جو ماڻهو هو. هي مونکي لست اچڻ تي ڪو ليٽر نه
 ڪندو ڏيندو هو پر منهنجي پگهار بئنڪ مان ڪيائي پنهنجي ڪيسي ۾ رکندو هو ۽
 چونڊو هو ته ”مٿي الله آهي ۽ هيٺ چاند بادشاهه آهي هي مون کي رور ۾ اڪيلو
 سڏائي چونڊو هو ته ”جي تون منهنجو هي بوت چئين ته هاڻ جو هاڻ مان توکي
 پگهار ڏيان جي نه ته رستو ٻيو اٿي“ ائين هن منهنجي پنجن مهينن جي پگهار
 روڪي مونکي مفلس بڻائي ڇڏيو، هي چلهي ٻيو هر مهيني مان پنهنجي پگهار لاڻ
 هن آڏو گشي کيس ڪريمان هڪ ڏينهن اتفاق سان منهنجو پت ماه رخ خان گور
 پاڻي جي باني مٿان ڪري پوڻ سبب سڙي ٻيو جنهن کي منهنجي گهر واري
 آفيس ۾ کڻي آئي مان مجبور ٿي صاحب جي ڪمري ۾ داخل ٿيس. صاحب
 مهمانن سان ويٺو هو مان کيس چيو ”سر منهنجو پت سڙي ٻيو آهي مون کي اڄ
 پئسا گهرجن مان اڄ تنهنجو بوت چٽڻ ته چا مان تنهنجو پيشاب پيئڻ لاڻ به ٿيل
 آهيان صاحب شرمندو ٿيو ۽ مون کي سوري ڪيائين ۽ منهنجي هر ممڪن مدد
 ڪيائين.

طارق واحد

مون کان طارق واحد به نه وسرندو مان جڏهن سندس رور ۾ داخل
 ٿيندو هوس ته مون کي مٿي کان وٺي پيرن تائين نهاريندو هو. منهنجا ڪٿل
 ڪپڙا ۽ ڏنگو ڦٽو بوت ڏسي مونکي اڪثر ذليل ڪندو هو مان کيس چوندو
 هوس سر مون وٽ ته حق حلال جا جيترا ڏوڪڙ بچن ٿا انهن مان، مان هي لنڊا
 جا ڪپڙا وٺي پايان ٿو اوهان کي خراب ٿا لڳن ته اوهان ڏوڪڙ ڏيو ته مان نوان
 وڳا وٺان باقي جي انهن ٿاڙورن سان آفيس جو ڏيڪورم خراب ٿو ٿئي ته
 مهاجرن کان پاڇامو سنڌين کان سنڌي توڙي هيري پٽڪي وارن کان پٽڪي ۽
 ڏاڙهي وارن کان ڏاڙهي لهرايو ته مان به ٻي ڏينهن ڏنگ جا ڪپڙا پاڻي ايندس نه
 ته اهي ئي مونکي سٺا ٿا لڳن، جيترو وقت صاحب رهيو جهڳ جهڳ جاري هئي

پر مان آيس وري به انهن ئي حلتي ۾ منهنجي حلتي ۾ تبديلي آڻڻ واري خيال کي هن ذهن مان ڪڍي ڇڏيو ۽ آخر صاحب وارو وڃائي ويو وري نامراد ظفر اقبال اعوان هٿ ڌوئي.

ظفر اقبال اعوان

منهنجي پٺيان پئجي ويو ٻن سالن ۾ پنجون ڀيرو سسٽم ڪيائين سو به تڪي تڪي جي ڳالهين تي، هي جيترو عرصو به هتي رهيو مان هڪ ذهني اذيت ۾ مبتلا رهيس. هر ملازم کي هيساڻ ۾ ماهر مسڪينن تي سندس وڏي مار هوندي هئي هي ڪنهن سنڌي جو نه ٻوٽ به نه ڏسندو هو جيڪو جو سمورو بار چڻ هن جي ڪلهي تي هو جيڪو کي سڌارڻ جو ٿيڪو ڪٿي آيو هو. ملازمن ۾ تاهه پئجي ويندو هو سندس آفيس ۾ سڌ تي ساهه روڪي ائين ايندا هئا چڻ اڏي تي چڙهيل هجن. جي ڪمزور ملازم هن کان ڊڄن پيا ته اهو منهنجو مسئلو نه هو. هن جو سڄو بار وري مرتضيٰ مشوري ۽ ڪريم بلوچ جي ڪلهن تي هو. سڄو ڏينهن اڳيان پٺيان پيا ڦرندا هئس. مرتضيٰ مشوري هن حرامي جي منهن تي تعريف ڪرڻ ۾ ڏاڍو ٿي ڪونه هو سوچيم ته ان جو قور نه آهي، ان جو ته ڏندو ٿي اهو آهي. ڳوٺ جي تڪيٽ کان وٺي صاحب جي ڪچن جي سڀني ٽائين جو فڪر مرتضيٰ مشوري کي هر وقت لڳو رهندو هوس، وڏي مزي جي ڳالهه ته هي ويندي ويندي پهي به مشوري کي بنا ٿڪ جي ويو هن کي الوداعي پارٽي ۾ بچاءِ جوتن جا هار پارائڻ جي هر وقت پيداگيري جو ڌنڌو ٺاهيندو، آفيسرن جي دلالي جا فرائض انجام ڏيندو هي حفيظ جاسوس مرتضيٰ مشوري ۽ ڪريم بلوچ يڪس عزت سان اڄرڪون ۽ توپي پارائي ائين رخصت ڪيون چڻ هنن جو پيءُ هجين نه رڳو ايترو پر سندس نياڻي جي شادي ۾ هي جيڪو جي ملازمن جي ريل پري شادي جو پٽ پڻ کڻي آيا.

احمد سعيد سولنگي

پرائمري ماستر جهڙي هلڪي ذهنت رکندڙ هڪ انگريز آفيسر احمد سعيد سولنگي به هو. جيڪو هونءِ انگريز پر پاڻ کي سولنگي سڏائي فخر محسوس ڪندو هو هي انگريز واقفيت نه سنڌي لکي سگهندو هو نه سنڌي پڙهي سگهندو هو ڇاڪاڻ ته هي انگلش ميڊم جي پيدلوار هو. هن جو رويو ڏاڍو اثر ٿيندڙ هو. هي هر وقت پنهنجو خسيستو ڏيکاريندو هو. هي خانداني آفيسر ته هو ئي نه ماڻي مان ترقي ڪري ٻيئي ڊائريڪٽر ٿيو. سو اصليت نه ڏيکارڻي ته ماڻي ڪيئن سڏجي. واھ سولنگي تنهنجا پاڳ سائين جن تازو ترقي وٺي ڪوٺيا ۾ ڊائريڪٽر لڳا آهن

جميل صاحب

انهن آفيسرن جو تصور ناهي مٿي جون باهيون ملازمن مان ته ڪيندا مان
تجربي سان ٿو چران ته آهڙا سخت آفيسر گهران روزانو مٿي جا پلڪا کڻي پوءِ
آفيس اچي ٿا اهو انهن جو نالو آهي. اهو نه ڪن ته مري پون پوءِ انهيءَ صاحب
واري ناشتي جي خوشبوءِ جي لست جي ملازم آفيس ۾ ورتي ته ان ۾ هرج چا آهي
CEO مرحوم جميل صاحب گهران جيڪو نالو ڪري ايندو هو ۽ پوءِ آفيس ۾ مون
کي ڪرائيندو هو ان جو سواد مان اڄ تائين وساري نه آهيان سگهيو.
ظهير احمد خواجہ

منهنجي جيڪو جي مختصر تاريخ اهڙن اڏيت پسند آفيسرن
سپرٽنڊنٽ ۽ ٻڙي بليون سان پري پئي آهي. جيڪي جيڪو ۾ ايندا ئي سرور
مونکي سڌارڻ ۽ ذليل ڪرڻ ۾ مان صرف الله جي خوف کان سواءِ هر خوف
کان آجو آهيان، منهنجو رت چوسيندڙ هڪڙا منگهڻ ويا ته هاڻ هڪ نئون منگهڻ
اچي لڳو آهي، مون کي سڌارڻ جو اڄڪلهه سڄو ٻار محترم ظهير خواجہ جي
مٿان اچي پيو آهي هي مون کي آڱرين تي نچائي رهيو آهي هن مونکي صحيح
سيانو آهي مان بلڪل هڪ مڏاري جي ڀولي وانگر نچي رهيو آهيان، هي ۱۱
گريڊ ۾ ڊپٽي ڊائريڪٽر آهي. ۱۵ گريڊ صفا هن جي گهٽي ۾ گهڙي ويو آهي پر
شايد هن کي خبر نه آهي ته مان ۱۱ گريڊ کان گهٽ واري کي ته پهنندو به نه آهيان.
نر آفيسر

صديق ويان محترم اجيت ڪمار، محترم امداد حسين ڀوگر، محترم
سهيل احمد ڪٽياڻ، محترم سيد عمران علي عسڪري، محترم علي انور
جوکيو، محترم محمد ايوب آفريدي، محترم لوبگ خان جڪراڻي، محترم هن
نواز سومرو، محترم طفيل محمد شهبائي، محترم ارشد چغتائي، محترم
مختيار حسين شاهه، محترم شفيق ميمڻ، محترم ستار بخش سومرو، محترم
يعقوب گريپانگ، محترم اڪبر دراني، محترم نعيم الدين ابڙو، محترم سليم
جت، محترم پرويز افضل، محترم اختر قريشي، محترم محمد صادق گهرا
محترم آقبال ميمڻ، محترم ظفر واجپوت، محترم ذوالفقار ميمڻ، محترم
رياض پٺاڻ، محترم جلال الدين عباسي، محترم سهيل شيخ، محترم احمد فراز
محترم جاويد صديقي، محترم مشتاق ڏاڍو، محترم عبدالمنان شيخ، محترم
غلام سرور درس، محترم رواچند شرما محترم امجد ابڙو ۽ محترم عبدالعزیز
نظاماڻي، هي لست آهي سنڌ ۾ رهندڙ ۽ ڊپورٽي ڪندڙ جيڪو به انهن مهربان
آفيسرن جي جيڪي نر آفيسر آهن، جن مان ڪجهه سهيڙا آفيسر رهي چڪا
آهن. ڪجهه اڃان آهن ۽ ڪجهه آفيسر منهنجي دوست مرتضيٰ مشوري جا دوست

په آهن جيڪي پهرين ملاقات ۾ منهنجا پنهنجا لڳا هي مون کي پنهنجو پاڻ سمجهندا آهن هنن مون جهڙي سسڪين سان به ڪڏهن ليکون ڪيو ته اسين ڪو آفيسر آهيون خدا کين منهنجي به حياتي ڏيئي. منهنجي کين دعا آهي ته اڃان به وڌيڪ ترقي ڪندا. مان هتي صرف انهن انسان دوست آفيسرن جو ذڪر ڪندس جيڪي منهنجي ساهه جي به ويجهو رهيا چار درويشن جي هي چوڌاري علي انور جو ڪيو، محترم ايوب آفريدي، محترم لونگ خان چڪراڻي ۽ محترم حق نواز سومرو پاڻ به ائين جڙيل آهن ڇڻ هڪ هجي. انهي جو هي پڪو جوڙ نه ٿڻ جو نه ڇهڻ جو آهي، مونکي فخر آهي ته محترم علي انور جو ڪيو ۽ محترم ايوب آفريدي منهنجا آفيسر ٿي رهيا آهن مان هن جوڙي سان وقت گذارڻ آهي جو کير صاحب منهنجو ادبي ڀائي ۽ آفريدي صاحب منهنجو ذات ڀائي به آهي مان هنن جي بيحد عزت ڪندو آهيان هنن جو به مون سان راضي آهي، هي مون کي ٻين رانگر پائيندا آهن. ٻيا آفيسر جيئن عهدن ۾ ويندا آهن وڌا ٿيندا تيئن انهن جي دل ويندي آهي گهڻي پر هي ته درياھ دل آهن. سندن قابليت، صلاحيت ۽ ذهانت کان ڪنهن کي به انڪار نه آهي اسان ملبوس ۽ هيسيل ملازمن جي جيئڻ جو حوصلو آهن هي مهربان. جڏهن مان خطري جي گهڻي محسوس ڪندو آهيان يا جڏهن ڪا فلر اچي ڳچي ۾ پوندي آهي ته هي مون لاءِ آزمائيل نسخو آهن هنن جي جيڪو به هڪ با معنيٰ حيثيت آهي، هنن جي پنهنجائپ جو اساهه بالا آفيسرن جي بي ترس ڏڪار واري ريت کان گهڻو سگهارو آهي. جنهن سبب مان هنن جي احساسن جو غلام بڻجي پيو آهيان. مان انهن جي قرب جا شڪر گذار آهيون. هي آفيسر نه ڇڻ ملائڪا آهن. هنن کي هڪ آفيسر جي حيثيت سان پر ڪڻ ڏاڍو ڏکيو بلڪي ناممڪن آهي هميشه ٻين جي پلائي لاءِ جاکوڙيندڙ هي باوقار ۽ سدا بهار آفيسر علي انور جو ڪيو ۽ آفريدي ايوب آفريدي صاحب هميشه منهنجي دل ۾ معتبر بڻجي رهندا جتان ڪوئي مائي جو لال هنن جا نالا مٽائي نٿو سگهي.

اڳوڻي واپڊا جيڪا هاڻ سنڌ ۾ هيسڪوسڌجي ٿي. جنهن لاءِ ذوالفقار علي ڀٽي چيو هو ته اهو ”اچو هاڻي“ آهي، جنهن کي سنڌو منهنجي وس جي ڳالهه نه آهي. تنهن اڻ سٽريل واپڊا جو ٺيڪو جڏهن پاڪ فوج کي مليو ته بچاءُ هي، ان کي سنڌو جي پاڻ به ڪري پئي. مون جهڙا اڻ سٽريل به انهيءَ ڪريل اداري جا ملازم آهن. واپڊا واري فوج مون کي ته ايتو تنگ نه ڪيو پر مان کين ڇڻ مٿي ۾ اچي لڳو هوس. هي انهن ڏينهن جي ڳالهه آهي جڏهن برگيڊيئر طارق ارشد اسان جي اداري جو سربراهه هو. هن وٽ قاعدا قانون ڏاڍا سخت هئا، هي هر ڪنهن ملازم مٿان ڪڙي نظر رکندا هو. سندس شخصيت ۾ اهو رعب هو

جو ڪو به ملازم سائس گستاخ پهجي نه سگهندو هو هن اداري جي ملازم ڇا جائز مسئلا پٺڻ ۽ حل ڪرڻ لاءِ هڪ ذهين ممتاز مرزا آڊيٽوريم ۾ هڪ ڪلي ڪجهري رکي سڄو هال ملازم سان ڀريل هو. اڳين ٻينهن تي جيستو عهد ڪوارٽر جا تمام اهم آفيسر ۽ واڊا جي پورين ليڊرن کان سواءِ واپدا جي فوج جا وردي پهريل آفيسر به موجود هئا مٿي اسٽيج تي برگيڊيئر سان گڏ ڊائريڪٽر ايڇ آر ڪرنل حامد غوث، پي ايس او يعقوب گويانگ، ايل او غلام سرور دوس ۽ پي آر او محمد صادق ڪٽر پنهنجي پنهنجي نشستن تي ويٺل هئا تلاوت بعد ۽ ڪارروائي شروع ٿيڻ کان اڳ برگيڊيئر صاحب فرمايو ته ”اهو ڪو ميڊ مان روح سان سڏايو آهي اڄ دل تي چاهي ته مان نه رڳو اوهان جا مسئلا پٺڻ پر اوهان جا جائز مسئلا آتي جو آتي حل پڻ ڪيان، انشاء الله اڄ ڪو به سوالي گهر مائوس نه ويندو صرف هڪ ڳالهه ڌيان ۾ رکي اوهان لاءِ ٻه مائڪ آهن سوال صرف اهو ڪندو جنهن وٽ مائڪ هوندو هي صورت ۾ ان جو سوال نه پٺو ويندو پهرين سوال ڪندڙ جي هٿ ۾ پهريون مائڪ ۽ ٻي سوال ڪندڙ جي هٿ ۾ ٻيو مائڪ هوندو، ٽيون سوال ڪندڙ سڀ کان اڳ پهريون ڇڏيل مائڪ هٿ ڪندو ائين چوٿون سوال ڪندڙ پير ڇڏيل مائڪ سنڀاليندو ۽ ائين سلسلو هلندو رهندو هڪ شڪ؟ او ڪي، اسٽاٽ“ سوال: ”سر مون کي سکر ۾ دوبر سال پنج سال ٿي ويا آهن، جڏهن ته منهنجا ٻار حيدرآباد ۾ رهن ٿا جتي هڪ به مرد نه آهي. سائين جن کي عرض ته مون کي حيدرآباد ۾ رکيو وڃي.“ جواب: ”مان تو کي گهر ۾ آفيس کولي ڏيان ڇا؟ هڪ ڊر پار سکر گهرائي وهاو نه ته گهر جو رستو وٺ. نيڪيٽ“ سوال: ”سر منهنجو نالو جلال راجپوت آهي مان جيستو ۾ نٿو ملازم آهيان، مون روٽيو آفيسر جو گهريل امتحان پڻ پاس ڪيو آهي، ڊپارٽمينٽ ۾ آر او آفيسرن جون جايون به خالي آهن ٻين کي رکيو وڃي تو ۾ مون سان اهو ويل چيو آهي؟“ جواب: ”تون ڏي ايندو معتبر ٿي ويو آهين جو هڪ هڪ آفيسر خلاف درخواستون ٿو ڪرين، تون ۽ تنهنجي گهر واري روزانو منهنجي آفيس آڏو بلشد ڳالهائي ٿا ويو تون پرپٽ چئين ٿو ته مون کي ڪورٽ تي چاڙهيندي. اهو تون ڪن کولي ٻڌي ڇڏ ته منهنجو نالو برگيڊيئر طارق ارشد الٽي، جيستائين مان جيئرو آهيان تون روٽيو آفيسر ٿيڻ جو جو خواب به ڏسڻ پلجي وڃ.“ هن کان پوءِ ڪافي دير تائين ڪو ٿي به سوال ڪندڙ ڪو نه آيو. سڀ هڪ هڪ ٻئي جو منهن ٽڪڻ لڳو جن سڄي هال ۾ سڀ سوکهي وئي هجي. ڪنهن کي به پنهنجي بي عزتي ڪرائڻ جو شوق نه هو هر سوال ڪندڙ کي اهو ته جواب پي مليو جو اڳلي جا ڪچا ٿي سڙيو پي ويا، جڏهن مون کي دل جو پهريون اٽيڪ ٿيو ته منهنجا توڙي منهنجي ماڻهن جا ملائي، ٽڪڻ پنجاهه کان سٺ هزار خرچ اچي ويا پر واپدا مون کي نه ڏنا جيستو ٿيڪ واپدا منهنجي

پڳهار مان هر مهيني باقائده ميڊيڪل جا پئسا ڪٽيندي پڻ هئي. ڪين اهو اعتراض هو ته جڏهن مون کي لٽيڪ ٿيو تڏهن اسپتال وڃڻ بجاءِ سڀ کان اڳ حسين آباد جي ميڊيڪل ڊسپينسري وڃي بوڪ ڪڍائي سڄو ڏينهن قطار ۾ پيهان هاءِ جڏهن منهنجو وارو اچي ها ته ڊاڪٽر فارم تي صحيح ڪري واپس اسپتال لطيف آباد موڪلي ها جتي ٻيو ڏينهن لڳي وڃي ها اتان وري ٽين ڏينهن جي او آر ڪالوني واپس هيا ڪوارٽر مان ڪنهن آفيسر کان فارم صحيح ڪرائي پوءِ چوٿين ڏينهن اسپتال داخل ٿيان ها ته. پوءِ دوا درمل ٿيئي ها يا درخواست لکي پنهنجي ايس ڊي او کي ڏيان ها ته وارو ڪم آئون مٿان پيو پوءِ اهو ايس ڊي او پنهنجي ايڪسين کي لکي ها. ائين ٻوڙن وري پنهنجي ايس ڊي ڏي درخواست موڪلي ها. ايس ڊي آخر ۾ مون کي چيف ڏانهن آڻائي ها جيڪو وري اجازت ڏئي ها ته ڊاڪٽر وٽ وڃان ها جيڪو ٻاهر علاج ڪرائڻ جو صرف هڪ ڪاغذ ڏيئي ها باقي خرچ مان پاڻ ڪريان ها. جنهن جون رسيون جمع ٿين ها ته پوءِ آيل خرچ جا پئسا ملن ها. تيسرائين ته منهنجو ٻار هو به ٿي وڃي ها. اهو هو قانون قاعده قانون سڀ مون لاءِ ٺاهيا ويا آهن هڪ پڳهاردار ملازم جا ائين حق هلال جا پئسا رائيگان وڃن ڇو؟ هتي ته ناني وڻ واري ۽ ڏوهڻا ڪاٺ واري حساب آ. هڪ پاسي واپس جا ڊاڪٽر ڊوائون لکن پيا ۽ ٻئي پاسي اسپتال جو عملو هڙي ڊوائون کائين وڃن باقي اسان مسڪينن جي ڪمرن ۾ آهي ٿي. ڪيڪن واريون ڪاغذي پٽيون ۽ ٽڪي ٽڪي جا ڪنگڙا وارا سيرپ الله الله خير سلا. مان آفيسرن جو يا پونين ليڊرن جو خوشامدو نه آهيان جو پاڻ کي سرخرو بنائڻ لاءِ يا پنهنجو مطلب ڪڍڻ لاءِ ان جي اڳيان پٺيان هلندو رهان، ها ائين ڪريان ها ته هي ويل ٿورڙي ٿئي ها، نه وري مان پالاست اڳيان پاڻ کي مجبور يا لاچار ڏيکار همندي حاصل ڪندو آهيان. مان ته هن بگهاڙ جهڙي سماج ۾ شينهن ٿي منهن ڏيڻ سکيو آهي. خوف سان بزدلي جنم وٺندي آهي، بزدلي ضمير جو سودو ڪرڻ تي مجبور ڪندي آهي. اهو ڪڏهن به وسارڻ نه گهرجي ته دنيا ڊگهن ۽ پاڙين قومن واسطي نه پر رڳو بهادر ۽ دلير قومن واسطي آهي، ڇو ته سورهيائي، جو حاسي الله لؤس هجي ٿو. مان جڏهن ذهني بحران مان گذرندو آهيان ته شايد منهنجي ڪيفيت ۽ احساس مختلف هوندا آهن. پر مايوسي جو هڪ قسم آهي جنهن کي خوشي سڏيو وڃي ٿو. هاڻ مون گهڻو صبر ڪيو آهي. سال کن گذري ويو آهي مون ڪو تيل نه ڪيو آهي. مون کي به ويٺي ويٺي ڪيڙو جاڳيو ته اٺ پٽ هاڻ تنهنجو وارو آهي، ٻچي وڻين ته ڇڻ نئون ڄاڻين، مون به چوندا آهن نان، چوهيو چور ٿاهي ڪاٺي. هي جيڪو ٿاهي چوهيندو ٿو ڏيندو قدرت خدا جي ٻئي ماڻيڪ ٿوري گيري مون ٽائين پهتا هئا ٻنهي هٿن ۾ ماڻيڪ ها. ايتري ۾ هر گيڊيٽر صاحب فرمايو ”ڇا ڳالهه آهي، سوالن جو سلسلو

ڪافي وقت کان بند آهي. مزدو نه ٿيو، اڃان باقي ڪوٽا رهيل آهي. ”مون دل ۾ چيو هوشيارِي وٽ پت هائ مان ٿو تنهنجي سموري ڪوٽا پوري ڪريان. الله جو آسرو ڪري ائيندي بلند آواز ۾ ”چيو ميڊيڪل جا پئسا ڪٿڻ کان پوءِ به علاج پورو ۽ صحيح نٿو ملي هر وقت دوائن جي ڪوٽ رهي ٿي مون کي ڪا نه گهرجي علاج پيلاج مهرباني ڪري منهنجي پنگهار مان ميڊيڪل جا پئسا ڪٽڻ بند ڪيا وڃن.“ برگيڊيئر صاحب چيو ”آپ ڪا قصور، ڪيا دشمني هي آپ کي سانھ؟“ ”قصور ته هميشه بي قصورن جو هوندو آهي منهنجو قصور ته اهو آهي ته مان پنهنجي آهيان نه وري پنهنجي جو، مون سان دشمني صرف ان لاءِ آهي ته مان هڪ سنڌي آهيان“ ”هال ۾ ويٺل سڀ وائڙا ٿي ويا، سڀ سسيون ايتيون ٿي منهنجو منهن ٽڪڻ لڳيون، منهنجو اهو سچ چوڻ همراهه کي باهه وٺي وئي، اسر ۾ غصو ۽ ڪاوڙ جو طوفان چڻ اٿل کائي رهيو هوس. مون غلطي محسوس ڪا نه ڪئي پر پنهنجي اندر جي باهه ڪڍي اهڙي بڪراس تي مون گهڻو ٿي لوڙيو آهي، اڃان بحال ٿي مون کي مهينو به مس گذريو هو. مون کي يقين ٿي ويو اڄ منهنجي نوڪري ويٺي جان چئي هائ ڊچڻ ڇا لاءِ چڪ ڪم کي چوندا آهن زحمت شينهن وڌيڪ خطرناڪ هوندو آهي“ ”اوهان کي هتي ڪنهن جو به مسئلو حل نه ڪرڻو هو ته پوءِ هي ڪيل، ناٽڪ ۽ تماشو رچائڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي؟ ڇا صرف هتي اسان کي بيعزت ڪرڻ ۽ اسان جي تذليل ڪرڻ لاءِ دعوت ڏيئي گهرايو ويو هو.“ مان کيس جوش ۾ چئي ويس. حيرت ۾ سڀ اکيون ڦاٽل هيون سسيون وري اسٽيج طرف وري واپس مون ڏانهن رڳو سسيون جي ايتوڻ ٿرڻ هجي. مان جنهن ڳالهه تي بيهندو هوس ته لهندو نه هوس. مون وٽ هر سوال جو جواب هو ۽ هر عمل جي جسٽيفڪيشن موجود هئي اهو جيترا جواب ڏيان پيو اوترو ڦاسندو پيو وڃان هي منهنجي هر سوال جواب تي پريشر برقرار رکڻ لاءِ تڙي ڏيئي رهيو هو مان هٿيار ڦٽي ڪرڻ لاءِ پيدا ٿي نه ٿيو آهيان، نتيجو اهو نڪتو جو هي صفا بخيل ٿي پيو اسان هتي جوش ۾ اچي وياسون سڄو هال گجڻ لڳو، مان هڪ خسيس ملازم ۽ هو هڪ وردي پهريل برگيڊيئر آخر رانپاٽ ڪندي چيائين ”سٽ ڊائون“، جشڪ سڄي هال مٿان چپ پئجي وئي هجي، سڀ خاموش ۽ چپ مجال جو ڪو ڪچي سگهي. دل ۾ سوچيو ايترو ڊور ڪافي اٿس، زهر جو ڏک پي مون ڏي هڪ ٽڪ گهڙي رهيو هو. گهڙي ڪن کان پوءِ هال کي مخاطب ٿيندي چئي ”آهي اتي بيٺن جن جو صحيح علاج ٿئي پيو جن تي واڍا جا لک خرچ ٿيا آهن ۽ مطمئن آهن.“ سڄي هال مان اٺ ڏهه چڙا اٿي بيٺا. ڪنهن چيو ”منهنجي ان جوگرافي تي واڍا ايترو خرچ پريو“ ڪنهن چيو ”واڍا منهنجو پاڻي پاس جو خرچ پريو منهنجو ٽڪو خرچ نه ٿيو.“ ائين 10 ٿي

مطمن نظر آيا ڪو، ڪوٽڙي جو هو ته ڪو روھڙي جو ڪر ٿي جو ته هڪ
ميرپور خاص جو هو صاحب جذبات ۾ اچي ويو هال کي چوڻ لڳو ”ٿو سنڌ ۾
آهي يا پنجاب ۾ روھڙي سنڌ ۾ آهي يا پنجاب ۾ ڪوٽڙي سنڌ ۾ آهي يا پنجاب
۾ ميرپور خاص سنڌ ۾ آهي يا پنجاب ۾. مون کي ٻن آڱرين جو وڪٽر جيان
نچو ڏيئي چوڻ لڳو هي سڀ سنڌ جا آهن مان ڪو پنجاب کان وٺي ڪو نه آيو
آهيان.“ اهي اڃا پيئل هئا مان وري اتي پيس ۽ مان به ڏاڍو جذباتي بڻجي ويس
”هي 4 مهاجر، هو 3 آرائين، ٻه پٺاڻ ۽ هڪ بهاري آهي. هنن ۾ هڪ به سنڌي
ڪونهي سنڌي هڪ مان ئي آهيان جنهن سان ناانصافي ٿي.“ جيتوڻيڪ هي ڏاڍو
ڏکيو آفيسر هو، هن منهنجي سٺي ڪلاس ۾ ورتي مون کي جهڪائي به نه
سگهيو، مون کي به باهيون هيون دل به ڏاڍي تپل هئي، ان وچ ۾ ڪافي سوال
جواب ٿيا، پر مان هن جي ٻڌڻ جو ٿو منهنجو ناراضپو جائز هو، جيئن چوندا
آهن ته ”پٺي توڙ نهاه“ سو مون به پنهنجي توڙ ٽپائي. هن جو ليڪچر ٻٽڻ ۾ نه
آيو پروگرام ۾ قزقوت پئجي ويئي، اهو ڪيل ٿئي ويو هو اتي هليو ويو. هي
منهنجي برخلاف ڪري ڪجهه نه سگهيو. شايد منهنجي حالت تي خدا کي رحم
آيو قنوت منهنجو ساٿ ڏنو، چوندا آهن ”مارڻ واري کان بچائڻ وارو ويجهو
آهي.“ ائين آئون ٻڃي ويس. ان واقعي کان علاوه ٻيو به يادگيريون آهن. فرج اچڻ
سان ٽائيم جي پابندي تي ڌيان ڏيندي ليٽ ايندڙ تي هڪ رپيو منت جي حساب
مان ڏنڊ مقرر ڪيو. مون جهڙا مسڪين ۽ عادي ملازم روزانو سئو سوا سئو
ڏنڊ جو پرين پر سترڻ ڪونه. منهنجو رڪارڊ هو ته مان ڪڏهن به ٽائيم تي نه
آيس ۽ نه ئي لڪو ڏنڊ جو پريو منهنجي جان آجي هئي ڇاڪاڻ ته اهي ليٽ فنڊ
جا پئسا مسڪين لاجار ۽ بيمار ڪاڻ ها. ٻه جوان جڏهن گيٽ تي ليٽ اچڻ وقت
ڏنڊ وصول ڪن ته مان چوان بيمار ماڻهو کي ڏيو ته ته ڏکيو ته نه.“ مسڪين
ليٽ ۾ منهنجو نالو ٽاپ تي هو. ڪپڙن لٽن ۾ به مسڪين لڳندو هوس وري
سائين مهڄا، آرڊر نڪتو ته جيڪو جو هر ملازم وردي پائي ايندو درزي
اچي ويا ماپون ٿي ويون، وردي تيار. پگهار مان قسطن ۾ ڊريس جا پئسا ڪٽيا
ويا جيڪو وردي ۾ نه اچي ته وري ڏنڊ مهيني جي اڌ اڌ پگهار. ملازم جي ڏنڊ
۾ ڇت، فرج آزار آ هڪ ڏينهن برگيڊيئر صاحب چابو هيو ته سڀ کي وردي
هجي مان اهر ساڳيو ٽائوڙر ۾، ”آبا ڏي خبر لست مطابق تو کي وردي مليل
آهي، پاتل جو ڪونهي.“ مون وٽ ته جواب ٺهيل هوندا هئا. ”سائين هڪ ڏينهن
ٻاڙي ۾ ڪو ننڳو مست پٺي قريو، انساني همدردي طور تحفو ۾ منهنجي وردي
راري پيشت ٻارن ان درويش کي پارائي ڇڏي باقي شرت هونئين ماپ ۾ تنگ
هئي سو گهر واري ان کي غير ضروري سمجهي به اڌ ڪري هڪ ٽڪري سان

تڻو صاف ڪندي هئي ۽ پئي تڪر سان گهر جو پرچو ڪندي آهي. سڀني کلي ڏٺو ۽ هو هليو ويو برگيڊيئر صاحب ٽرانسپورٽ آفيس لڳ گاڏين جي ڇانوڙي لاءِ رکيل وڻ ڪٽائي شيڊ هٿن پي ڇاهيو سامهون پارڪ هو جنهن ۾ پوٽا پوکيندڙ مهائن، منسٽرن ۽ نالي واري شخصيتن جي مالي واريون تختيون پڻ لڳل هيون، مان اهڙي جڳهه تان تصوير ڪڍي جو اهي پوکيل وڻ تختين سميت ۽ ڪجهه مفاصلي تي برگيڊيئر صاحب جي موجودگي ۽ ۾ مزدور گهٽا وڻ ڪهاڙي سان ڪٽي رهيا آهن ڏيکاريل هو تصوير انهي ڏينهن واري شام اخبار ۾ اچي ويئي هيٺان لکيو پيو هو ته جيڪو جو سابقه برگيڊيئر وڻ پوکائڻ جو شوقين هو ۽ موجوده برگيڊيئر وڻ ڪٽائڻ جو شوقين آهي جڏهن کيس خبر پئي ته واٽرو ٿي ويو ڏسان ته يڪٽر ڪوڪا اچي ريا. لوهه جي پٽين سان ڪٽيل وڻن کي وري بيهارڻ جي ڪوشش ٿي رهي آهي. وري ڏسان ته واپدا ڪالوني جي مسجد جون هالا واريون ٽائيلون پيون اڪڙجن خبر پئي ته ان جڳهه تي ملٽاري ٽائيلون پيو برگيڊيئر صاحب هڻائي وري ٿڌو ڪير ته ”سنڌي ثقافت سان هڪ چواند هڪم بند ڪئي وڃي پئي صورت ۾ سنڌي روم رستن تي اچي ويندا.“ همراھ رات وري ساڳي هالا واريون سرون پيو هڻائي. انهيءَ فوجن واري دور ۾ پلاننگ آفيس جي ڊائريڪٽر اسلم پرويز ڇا ڪيو جو ڪامن باٿ روم پٽ هڻائي ڇڏيا جيستائين نئون تيار ٿين اسان وارا ننڍا ملازم اچي تنگ ٿيا. آفيسرن واري باٿ روم تي لکيل هو صرف آفيسرن لاءِ هڪ ڏينهن اٺون غارغ ٿي نڪران پيو ته صاحب اوچتو اچي ويو ڏاڍي مٽي پليت ڪيائين مون کيس چيو آفيسر ڇا سون جو لنڊ لاهيندا آهن، ڪاڪوس ته ڪاڪوس آهي آفيسر جو هجي يا ڪلارڪ جو“ بهرحال جيئن تيئن ڪري جان چٽي ڪاوڙ به ڏاڍي هئي هڪ ڏينهن وجهه ملي ويو صاحب جيئن ڪاڪوس ۾ ويو مان پويان تالو ڏئي گهر وڃي سمهي پيس پوءِ ته صاحب سان تاريخي جڻ ٿي همراھ جڏهن ان آزار مان آزاد ٿيو ته هڪ درخواست ٺاهي سموري اسٽاف کان صحيحون وٺي منهنجي خلاف درخواست برگيڊيئر کي وڃي ڏني. فوجي ۽ ٻيا آفيسر کلي کلي هج ٿي پيا، مون کي ته ڪجهه به نه ٿيو جيڪو به سنڌ مان لاهور هڻ ڪوارٽر وڃي اتان هتان جي سڀ کان ترڙي آفيسر کي ليٽرين ۾ بند ڪيو ته ڏسون ته ڪهڙو آهي جنهن سڄي پاڪستان ۾ ويچارو بدلجندڙ ٿيو.

تون ڇا ڄاڻي اڄ؟ تنهن پاڻي، بنا ڏينھن

سنڌ پاڻي کانفرنس

سنڌ جي لاڏاڻي ڏي، سنئوندي، ندي نه هئي ڇڻ مٽي پاڻي جو سمنڊ هئي. هي جنهن سينڌ سنواري پنهنجي گهوت سمنڊ سان ويڃي ملندي هئي ته سڄي سنڌ ڇڻ بهڪي اٿندي هئي، سنڌ جي زندگي، جو هي روح سنڌو اسان جو ساهه ۽ جياپو آهي. سنڌ جي جياپي جي علامت ائين سڪي ويئي جيئن ڪنهن مفلس انسان جو پيٽ سڪي ويندو آهي. اسان لاڏ سنڌ جي محبت سڀ کان اول آهي ڇاڪاڻ ته اها سنڌ اسان جي مٽر پومي آهي ۽ مادر وطن آهي. سنئوندي، جو پاڻي لهلو پاڻي نه آهي پر اسان سنڌ جي حلالِي پٽن لاڏ ماءُ جي ٿڃ جيان مقدس آهي. هن پاڻي، لاڏ ايترو احترام اسان جو حق آهي، سنڌ جي محبت اسان جو ايمان آهي، پنهنجو آواز اوچو ڪرڻ ۽ مٽي ايوائن تائين پهچائڻ اسان جو پيدائش حق آهي، جنهن پنجاب اصليت ڏيکاري ٿي سنڌ جي پاڻي، جي شديد هٿرادو ڪوٽ پيدا ڪندي سنڌ ماءُ جي سڃاڻپ ختم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ته ڌرتي جا غيرتمند پٽ پاڻي، جي شديد ڪوٽ خلاف سراپا احتجاج بڻجي پيا ۽ جنهن سنڌ کي سنڌ سڏيو ته سنڌ هلي آئي. سنڌ بهڃايو ايڪشن ڪميٽي جي پليٽ فارم نان سنڌ جي روپ ۾ اهو قومي ميڙ حيدرآباد جي هڪ اعليٰ درجي واري هوٽل تي گذريو. پاڻي جي رنگت وارو اهو ميڙ مونکي اڄ به ياد آهي، جنهن ۾ ساڳي ڌرتي تي رهندي به سالن کان هڪ ٻئي جو ٻوٽ به ڪان ڏٺو هو. سنڌ جي اڏان تي لڳ ڇڻي ڪلمو پڙهندي پنهنجي اڀڙي مصروف زندگي، مان وقت ڪڍي آيا ۽ هن تقريب جي سونهن ۽ سويا بڻيا. سي هيٺ ويٺل چرين ۾ مٽي ويٺل سياڻا، سنڌي عوام جي دٻيلن تي ترندڙ سياست جي پاڻي، ۾ چٻوٽ مڃائيندڙ، ساهيون ۽ شرطون پڇائيندي ٿيون ۽ ٽپا ڏيڻ جا شوقين سنڌ جا سڄا بڻجي آيا، سي سنڌ تي پنهنجو ساهه نچاور ڪندڙ هن ڌرتي، جا غيرتمند ۽ حلالِي پٽ بڻجي آيا انهن سپرٽن ۽ سورمن ۾ سنڌ جو رسول (محترم رسول بخش پليجو)، سنڌ جو قادر (محترم ڊاڪٽر قادر مگسي)، سنڌ جو خان (محترم بشير خان قريشي)، سنڌ جو نودو (محترم ڊاڪٽر نودو مهيري)، سنڌ جو خالق (محترم خالق چوڻيجو)، سنڌ جو عزيز (محترم عزيز الله پوهيو)، سنڌ جو قاضي (محترم ابرار قاضي) ۽ سنڌ

نواز (محترم شاهنواز جوشييجي) کان سواءِ سنڌ جي ليڄ، مارئي ۽ سنڌ جو نور (نورالهدى شاه)، نور آءِ جهان آ ڇا بيان ڪجي، ڏک جو مقام آهي هي انهيءَ شرم کان ٻڌي به ڪيئن مٿا جو هنن جي قسمت ڀلي هئي جو سنڌ ۾ ٻڌڻ جيترو به پاڻي نه هو پهريون ته لائي پادر انهن کي وڻجي جن هنن جاهلن کي آئي معتبر ۽ محترم ڪري ويهاريو هو هي استيج تي ويٺل معتبر ۽ محترم ڇڻ ازل جا اڃايل هئا، هي جيڪي سياست جي پيڙهي تي چڙهي آسمان جو سير ڪندڙ شراب جي سرور ۾ هڪ عطير غلطي ڪري ويٺا، هنن کان اهو شايد وسري ويو ته هي سنڌ جي پاڻي، جو قومي ميڙ آهي، هنن جا بيوقوف صلاحڪار شايد ان تجربڪار هئا يا اها لڪل سازش هئي سنڌ ۾ پاڻي، جي ايتري به کوٽ ڪانه هئي جو هنن جي هٿن ۾ سنڌ جي روايت جي برعڪس منزل وٽر جي بوتل هئي، جنهن پاڻي ۾ ڌرتي جي ڪلڀ خوشبو نه هئي اها سنڌ ۽ سنڌو، جي پاڻي، جي توهين هئي، سنڌونديءَ جو اهو گنگو پاڻي اسان سنئين لاءِ ماءُ جي ڀڄ آهي هي منن پيشابن وارا مريض جي مني پاڻي، جي سراد کان به محروم آهن، هي فيبر واري بوتل ۾ مٺ پيئڻ وارا منزل وٽر ڏيکاري ڪهڙي ماءُ جو ثبوت پيا ڏين. اهو سنڌ جي پاڻي، سان ويل ۽ لقاءِ ڏسي سنڌ جي انهن سڀوتن کي سلام ڪرڻ تي دل اڇلون کائي رهي هئي، بس خدا جو شان آ جو هي جاهل اسان جا ليڊر ٿي پيا آهن اڙي نادانن! سنڌو، جي سڪل پيٽ ۾ سموريون سياسي پارٽيون هڪ هنڌ گڏ ٿي سنڌي قوم سان متحد هئڻ جو ثبوت ڏيندي درياھ سان وڃن جو ڏينهن ملهيندي سنڌ جي خوشحالي جي ۽ سنڌو، جي اوج لاءِ اجتماعي دعائون ڪيو ها، جي اوهان جي پيرن ۾ ڪنڊا ها ۽ درياھ جي واري اوهان جون شڪليون ڦٽائي پئي ته هن ميڙ ۾ محض رسمي طرح يا محض ڏيکاءِ لاءِ ٿي سنڌو درياھ جي جڙ جو پرنام پاڻي هڪڙي بوتل ۾ کڻي اچي پاڻ پاڻي ٻي تيرڪه طور ٻوليو جي ڦڙن جيان وطن جي نشاني سمجهي سنڌي قوم کي پيارو ها ۽ سنڌ جي مٽي جي مٺ پري سنڌ جي بهادر ۽ سڀوتن کي تلڪ هڻي ڏهن جي دشمنن کي للڪاريو ها ۽ هي ميڙ سنڌو جي سڪل پيٽ تي رڇايو ها ته سنڌ ماءُ جو حق ادا ٿي پئي ها. سنڌ جي پوڄا اسان جو ڌرم هئڻ کپي، جڏهن سنڌ جا ڏک سنڌ جي حلائي ۽ غيرتمند پٽن جا ڀوڳ ٻنجي وڃن ٿا ته سنڌ لاوارث ۽ پتير بڻجي وڃي ٿي. هي جيڪي نه سنڌ جا سچا آهن نه سنڌ جي دشمنن جا دشمن، هي جيڪي هڪ ٻئي سان ۽ پاڻ سان به سچا نه آهن سي سنڌ سان ڇا سچا هوندا، هي ڪڏرا پوڄا ليڊر سرڪار جا عملدار ٿي استعمال ٿين ٿا هي ڪلڙي دنيا آهي جتي رڳو ڪچهريون، پڙوا، لونڊا ۽ ڪڏرا رهن ٿا، جيڪي وقت تي ڦرڪو مٽائڻ پنهنجي اصليت ڏيکارين ٿا پنهنجي سياست جي سمنڊ ۾ غرق ٿيلن تي جڏهن ڪير به ڳالهائڻ لاءِ تيار نه هو، مونکي جڏهن انهن ۾ سنڌ ماءُ جي پٽ جو روح نظر نه آيو سماج ۾ منهنجي

حيثيت ڪله نه آهي، آفتن سان ڪيئن منهنجي فطرت رهي آهي، سنڌ سان بي انصافي
 مرڪي بي چين ڪري ڇڏيندي آهي، مان ٻين خيلن جو ماڻهو آهيان مان هر ڪنهن
 شيء کي ان جي حقيقي رنگ ۽ روپ ۾ ڏسڻ جو ڦاٿل آهيان سنڌ منهنجي رت ۾
 ساهيل آهي، منهنجي دل ۾ ڌرتي ۽ ڌرتيء وارن جي محبت لاءِ سستڻ چوليون هڻندو
 آهي، مون ۾ وطن جو جذبو پڙڪو کڻي مٿي نڪري ايندو آهي، منهنجي سوچ
 پوري سنڌ جي ڀلي ۾ هر وقت لڳي رهندي آهي، مان البيلو من مارجي، ڪرو ۽ ٻي
 ٻاڪ آهيان مان بد اخلاق ضرور آهيان پر دل جو پليت نه آهيان، اها منهنجي خاصي
 آهي يا حوسي منهنجو ذهن سڀڪنڊن ۾ فيصلو ڪري وجهندو آهي. هن ميڙ ۾ سنڌ
 جي انهيءَ پاڻي جي توهين تي منهنجي اکين مان ڳوڙها وهي آيا منهنجو اندر ٻڙي
 ريو، دل جي جل وهڪري مان ڦلرتي جذبات پڙڪو ڪاڌو مان پاڻيءَ مان نڪري
 آيس، مون وٽ يقين هو، قومي جذبي ۽ سجاڳي جي بي مثل ڪردار اڏا ڪرڻ لاءِ
 هڪ سجاڳ اديب جي حيثيت ۾ ٿڌي تي علي الاعلان جواب ڏيڻ جي طاقت ساري
 من هيڏي مهاڳر ۾ هنن جي عزت ڏاڍي خراب ٿي هنن جو ڪنڌ شرم کان جهڪي
 ويو ۽ هنن جي سنڌ سان سڃاڻي ۽ سياست پڻ پاڻيءَ ۾ ٻڙي وئي، اها هنن جي
 بنفستي هئي يا منهنجي خوش قسمتي، منهنجي موجودگيءَ انهيءَ ميڙ ۾ انهن لاءِ
 ذهني عذاب جو سبب بڻجي پئي ان ميڙ ۾ مون اهو پڻ چيو ته هتي اسان جي جذبات
 جو ڪو ملهه ڪونهي، اوهين سڀ ڪڏا آهيو، لوهان ليڊرن جي تقريرن ۽ اڄوڪي
 ليڪڪن جي ڦلر کان انهن ڪڏڙن جون ٽالپون وڌيڪ طاقتور آهن مان پاڻي جي
 حصي ۾ ٿيندو انهيءَ ناانصافي واري هلچل ۾ باوجود هڪ سرڪاري ملازم هجڻ
 جي سنڌ جي هڪ سڃاڻ ليڪڪ جي حيثيت ۾ پنهنجي ڀاري ڌرتي جي عظيم
 مفصل کان سنڌ جي مظلوم قوم سان هر آواز بڻجي سنڌ جي ڪڏڙن کي سنڌ ڪري
 احتجاجي علامت طور ڪڏڙو بڻجي 10 اپريل تي پريس ڪلب حيدرآباد آڏو پڪ
 ڦونال ۽ مظاهرو ڪنداسين ۽ ريلي جي صورت ۾ سنڌوءَ جي خلي ڀيٽ تي سنڌ جي
 خوشحاليءَ لاءِ الله کي پڻ ٻاڏائينداسين.

پاڻيءَ منجهه ٻُڌاڻو

پاڻيءَ جي ڪوٽ خلاف اٿو ڪو مظاهرو

ماضي قريبن ۾ مون سنڌ ڌرتي ڪاڻ جيڪي عظيم خدمتون ٻڃا آنديون
 آهن، انهن سمورن ڪارنامن مان هي سڀ کان وڌيڪ عظيم، شاندار ۽ ساراهڻ
 جهڙو ڪارنامو ثابت ٿيو. مون پنهنجو وطن دوست ڪردار عملي طور ڏيکاري
 سان نڀايو آهي، مان سنڌ جي حقن جي هر مورچي تي ارڙو ۽ بهادر ٿي بيٺس.
 مان ڪنهن به دڳ تبديل نه ڪيو نه ٽڪيس نه جهڪيس نه وڪيس. مون ڄڻهن به

سنڌ سان عشق رکيو مون کي عزت ملي مون جڏهن به عزت گهري نه ورتي آهي پر منهنجي رب مون کي هر هنڌ عزت ۽ مان ڏنو آهي اها سنڌ به موجها مالڪ منهنجي سنڌ جي عشق جو ذوق آهي چوندا آهن ته پاڻيءَ جي ڪرڻ تي زندگيءَ جو روح هوندو آهي سنڌ به پاڻي جي ڪوٽ وارو معاملو جڏهن سنگين رخ اختيار ڪرڻ شروع ڪيو ته مان پنهنجي فوت ٿيل پائيتي اها جاويد جو نٿو ڇڏي اعلانيل وعدي مطابق 10 اپريل 2011ع تي پريس ڪلب حيدرآباد آڏو احتجاجي علامت طور ڪڍڻ جو روپ ڌاري پيرن ۾ چير ٻڏي رقص ڪيو ۽ علامتي بڪ هڙتال پڻ ڪئي هئي، هي برصغير جي تاريخ ۾ سنڌ جو پنهنجي نوعيت جو پهريون غير معمولي ۽ انوکو مظاهرو هو مشهور ڊانسر اشرف سينا، ڊانسر ماسٽر غلام حسين ڪڍڻ جي مهاڳرو استاد چانڊ، اقبال عشوريا، نرماءِ خادم حسين، وڪي طلب ۽ فهير منهنجو ساٿ ڏنو، مان جڏهن سنڌ سان عشق جو درياهه کڻي پريس ڪلب جي ڪناري تي سهڻي بڻجي لٿس ته پيرن ۾ چير ٻڏي چور چور پنجاب پاڻي چور تي تازين جي رڌو ۾ رقص ڪندي ڪچري بڻڪي ميڏي عزت نه گهٽجي مينڪون ٺڄ ٺڄڪي درياهه وهائڻ ڏي اهو ناچ ۽ انوکو مظاهرو ڏسڻ لاءِ ماڻهن جا هٿار گڏ ٿي ويا اٿان پوءِ ويلي جي صورت ۾ سنڌو درياهه تي سنڌ جون موجون موٽائڻ لاءِ دعا پڻ گهري وئي، وارن ۾ واري وجهي احتجاج پڻ ڪيو، ڪوبه عمل اڀج يا نيچ نه هوندو آهي، اوڀو ۽ نيچو مقصد هوندو آهي، منهنجي انهيءَ مظاهري منهنجي زندگيءَ تي ڪهڙو اثر وڌو جڏهن ته مان شادي شده ۽ ٽن ٻارن جو پيءُ هئس، منهنجو راج پاڳ ۽ خاندان هو، پر مون کي سنڌ ۾ مڃتا ملي ويئي منهنجو ڪنڌ فخر کان مٿي هو، مان سنڌ جي عشق ۾ سڀ کان گرو ڪئي ويس. ڪامريڊ چار ساڻي چيو ”ڪڍڻ جو هي احتجاج نام نهادن مردن جي غيرت کي للڪار آهي،“ ڪامريڊ مير محمد پنهنجي يادگيرن جي ڪتاب ۾ لکيو آئون ڪڍڻ فقيرن کي سنڌ جو نمڪ حلالي سمجهان ٿو، سنڌ جي موقع پرست ۽ سرڪاري دلال وڏيرن جي منهن تي هن ڪڍڻ دانگي ڦيري ڇڏي، ”ناز سنائي، تنوير قاضي، مشتاق چنگيزي پڻ بڪ هڙتال ۾ شريڪ ٿيا، منهنجو اهو عظيم استاد جنهن کي مان سڄي زندگي پيرن پئي ملندو هوس اهو هن عظيم ڪم سرانجام ڏيڻ تي زال ۽ ٻارن سميت مون کي پيرن پئي مليو. اهو مون لاءِ سڀ کان وڏو انعام هو باقي مدي خارج صحافين ۽ اديبن جي تبصرون جي مون کي پرواهه ناهي جڏهن اهي ساعتون اچن ٿي ويون ته هتي ڏينهن پاڻيءَ جي ڪوٽ سبب پيدا ٿيل صورتحال جي مسئلي جي حل لاءِ بين الصوبائي وزارت جي اجلاس ٿيو، جي اڀج ڪيو جي مداخلت کان پوءِ جڏهن چيف ايگزيڪيوٽو جنرل پرويز مشرف حڪم ڏنو ته 25 اپريل کان اڳ

سنڌ کي 20 هزار ڪيوسڪ امدادي طور اضافي پاڻي ڏنو وڃي، اهو فيصلو پرويز مشرف جي ان دلچسپيءَ جو نتيجو هئي جيڪا دلچسپي ولڻ لاءِ مون هي ڪڍڻ، ڪڇ ڪڍڻ هيڃڙن ۽ نامردن جو انوکو ۽ دلچسپ مظاهرو ڪري پنجاب کي پاڻي ڇڏڻ لاءِ مجبور ڪيو اهو ڏينهن به منهنجي زندگي جو سونهري ڏينهن هو، خدا جو شان ان کان اڳ جو اهو رليف طور پاڻي اچي قدرت به اسان تي مهربان ٿي ۽ اها دعا اڳاهي وئي ۽ رب جي رحمت وسي پئي اهو سڀ ڪجهه رڪارڊ تي موجود آهي، بي بي سي، زي ٽي وي ۽ ان وقت جي سمورين انگريزي اخبارن کان وٺي 7 اپريل کان 11 اپريل 2001ع تائين جون ڪوشش، ڪوشش، شام، عبرت، سنڌو، سنڌ، تعمير سنڌ، هلال پاڪستان، عوامي آواز، هلال، پاڪ، مهراڻ، آفتاب دعاءِ سنڌ سجاڳ، عوام، قومي اخبار، امت، امن، ايڪسپريس، جرئت، ڪائنات، رياست ۽ جانباز وغيره وغيره ڏسي سگهو ٿا ان ڏينهن مون وٽ ايترا ڏوڪڙ به نه هئا جو مان انهن سمورين اخبارن کان سواءِ ٻيون به اخبارون مسلسل هفتو کن غريد ڪري سگهان منهنجو ته بس عشق هو، جهڪو مون پاڻ ملهايو، مونکي سياست جو شوق نه آهي نه ته مان ملڪ کي ٽانڊا ڏيئي ڇڏيا هئا انڊيا پنهنجي گيتن ۾ چوي ٿو ته ”گنگا ميا مين جب تک“ اهي پاڻي ري ميري سڄا تيري جواني رهي“ پر سنڌ جي ٻولل شاعر استاد بخاري چئي ريو ته ”پيار درياھ آ، درياھ به ته لتجي ٿو وڃي“

ايڪ مهر سالا آدمي ڪو هيڃڙا بنا ڏيتا هي
ڪڍڙا

مان هتي هڪ سنڌي پهالڪي سان شروعات ڪندس ته ”هڪ به ڪڍڙي جي ته گئي به ڪڍڙي جي“ هن هڪ ست ۾ هنن جي سڄي مظلوميت جو عڪس آهي، ڪڍڙن سان ولڻ ملڻ سان مون کي سندن رنگ ڍنگ ۽ نفسيات جي سڌ پئي، مان اڻ ٿو سال هيڃڙن سان رهيس ۽ پائائند هڪ مڙهي سان جڙيل رهيس، ان وقت مان اڃان ڳيرو نرجوان هوس. اهو مون لاءِ هڪ نئون مشعلو هو، اهو منهنجي لاءِ هڪڙو منفرد الڳ جهان هو، محض شوق ۽ ذوق جي تڪميل خاطر مون ائين ڪيو پر پوءِ اوچتر مونکي عقل آيو روح جي ڪلم جنس نه آهي هوندي، ڪنهن به انسان جي ڪردار کي پرکڻ جي ڪسوتي سندس عمل نه هوندو آهي. هي منهنجي ماحول جي اندر جو ائينو آهي. ان قسم جا ڪردار اسان جي وچ ۾ رهن پيا پر اسان کي انهن جي خبر ڪانه ٿي پوي منهنجي ناياب دوستن ۾ عرفان چوڪيو ۽ نور احمد لغاري به منهنجي زندگي جي سڀ ۾ بند انمول موتي هئا، سندن برائي مون ڪانه ٻڌي هي شيرين زبان، تيز ذهن، ۽ سٺا ڪپڙا پائڻ جا شوقين هئا پر هنن

جا به مون جهڙا پرڪار هئا، هي ته اهڙا پلرا دوست هئا جيئن ڪنهن کان مني هي مونکي ماءُ جو رتبو ڏيندا هئا ته مان کين ڏيئون جو هي سان اها دوستي ڏنسي دوستي، جو سبب بڻجي وئي. نور احمد لغري، انبي فوق رڪنڊو، پرهيزگار مفروزي کان پري. هن جي قابليت جي ڪهڙي ڳالهه ڪجي، سيني ڳالهين ۾ افلاطون ۽ پيٿيجو مت پاڻ هو منهنجي دوست نصير مرزا وانگر ٿورو ڄاڻ ۾ فرق ۽ خلل اٿس پر هونئن تمار شريف ماڻهو آهي، اسان ورهين کان هڪ ٻئي سان گڏ رهيا آهيون. پر پوءِ هرڪو چڙو چڙو ٿي ويو، هن مون کي پهريون ڀيرو هي هڪ نئين دنيا ڏيکاري جيڪا بظاهر نظر ايندڙ دنيا کان مختلف هئي، پوءِ به هن دنيا جي رنگين ۾ ويڙهجي ويس ۽ جڏهن ميدان ملريو ته ميلو متل چڙي جوڳي بڻجي اهر جهان چڙيو مون هنن سان رات ملڻ گهٽايو آهي پر چؤس پراڻي آهي مون هنن خدائي ڪڏون تي پي ايڇ ڊي جي ڊگري جيڏي ڊگهي ٿيسر ٺڪي آهي مون کان وڌيڪ ڪڏون تي ڪوئي ايترو ٺڪي ٿو سگهي منهنجي دوست منصور ڏاهري جي ڪوششن سان سنڌ تي وي تي منهنجي اها ڪڏون واري استوري هزار ڀيرا هلي آهي ۽ اڃان هلي پئي ۽ ناحيت هلندي رهندي حياتي، کان پوءِ شايد اڃا اسپيد رني مونکي افسوس آهي ته منهنجو ڪڏون متعلق ڪافي ميسر ناز سهي ۽ برسات جي نظر ٿي ويو ۽ بشر انصاري جي مڙس اقبال صدي انصاري جي نانءُ پي تي وي ڏانهن موڪليل 8 ڪيسن تين تين ڪلاڪن جو الاتجي ڪنهن جي هٿ چڙهيون ان لاءِ مونکي لڳي ٿو پهر ميدان تي اچڻو پوندو. مون ڪڏون تي ايترو گهڻو لکيو آهي جو هينئر هتي وڌيڪ ڪجهه لکڻ دهرائيندو. اها هڪ الڳ داستان آهي، جهن لاءِ هتي گنجائش به ناهي ان لاءِ مان هڪ الڳ ڪتاب ڏينس. پر هن منهنجي ڪتاب آتم ڪٿا ۾ ان جو ٿورو ذڪر صرف ان لاءِ ڪيو اٿم ته جيئن رڪارڊ تي هجي ته اهي به منهنجا شوق هئا. منهنجي نظر ۾ نوانوي سيڪڙو ماڻهو ڪڇ ڪڏري آهن. پلا انهن لاءِ اوهان جا ڪهڙا ويچار آهن جيڪي مرد هوندي به زنانه ڪهڙا ٿا پائين مختصر رنگارنگي ڪپڙا پائي، چيلهه کي ۽ مال کي لوڏي ڪڏون وانگر ٿا هلن ڏسڻ ۾ ائين پيا اچن جيئن هيجوا هجن ڪنهن هن جو پاسو ته ڪنهن هن جو پاسو اچيو وٺن. هي سٺي شڪل ۽ چوڪرائي نزاکت وارا چوڪرا، جن جي ڄاڻ ۾ خلل ۽ فرق آهي چيلهه ٽائين وار رڪتي موس هوندي به رن يا ڪڏرا بڻجي فخر ڪن ٿا. جڏهن لپسٽڪ ۽ پائڊر هتي چيلهه لوڏي هلن ٿا ته نري گهٽ چڻ ڪا عورت لڳي ٿا جيڪي محض اکين جو ڌاءُ آهن، منهنجا ته ڪيئي دوست ڪنهن حد تائين زنانه يا ڪڇ ڪڏرا آهن جهن جو ٻچ ڪڻ ته مادي، منهنجي اهر ۾ اهڙن ڪيئي دوستن جو يادگار تصويرون آهن، جيڪي انهن جي سونهري دور جي ياد تازا ڪن ٿيون. اهڙا چوڪرا پنهنجو الڳ روح کڻي هجن ٿا. پارائي وهي کان جڏهن هنن کي اهڙو ماحول ملي ٿو ته هنن جي

ذهني تربيت ٿئي ٿي. گهڻو ٻاهر نه نڪرڻ ۽ صرف پيشن سان هر وقت گذرڻ
 ڪري هي اڪثر ڪري عورتائون علقتون سڪن ٿا ۽ پوءِ عملي لائيف ۾ جڏهن
 ٻاهر اچن ٿا ته پٿرا ٿي پون ٿا. مان گجرا واھ - نوابشاھ ۾ تڙ ڪڍي هڪ دوست
 کان پڇيو ”تنهنجي هنن پنهنجي ٻارن ۾ پٽ ڪهڙو ۽ ڌيءُ ڪهڙي آهي؟“ تنهن
 منهنجي ان دوست کلي ڏنو، چيائين ته ”هي پٽي پٽ آهن“ مون ٻڌايو پٽي ته انهيءَ
 ڳالهه لاءِ روح جو وڏو عمل دخل آهي، امان ڳالهه ڪندي هئي ته ”مون کي پڪ
 هئي ته تون ڌيءُ ٿيندي ان لاءِ مون تنهنجا ٻاراڻا وڳا سڀ ڏيون جهڙا تيار ڪري گذر
 ڪيا.“ پر مان پٽ ٿي پيس، ڪوبه وڳو نئون توڙي اڳ وٺو پٺڻ جو رکيل
 مردانو نه هو مجبورن آهي مونکي زانا ڪپڙا چوڪرين جهڙا پهرائيندي هئي پر
 پوءِ جڏهن مان ٿورو وڏو ٿيس ته زانا ڪپڙا پسنه هئا امان اها به ڳالهه ڪندي هئي
 ته ”جڏهن تون مردن وارن ڪپڙن ۾ روئيندو هئين ته مان توکي چوڪرين وارا
 ڪپڙا پهرائيندي هيس ته تون ماڻ ٿي ويندي هئس“ تنهن کان مونکي توبه به
 چوڪريون واريون هيون پوءِ امان کي چوڪرين واري توبه ٺاهڻ جي جن عادت
 پڄي وئي منهنجي ٻارن کي امان جون آهي نشاني چوڪرين جهڙيون توپيون اڄ به
 آهن جيڪي منهنجا ٽي پٽ پائين ٿا، مان چئي چڙ کان اڄ تائين چوڪرين وارا
 ڪپڙا پاتا آهن ته جن بدلايا ٿي ڪو نه آهن، منهنجا اڄ به چوڪراڻا، مردانا ڪپڙا
 اهڙا آهن جهڙا ميراثي پائيندا آهن. پاڻي، جي کوٽ خلاف منهنجي ڪيل انوکي
 مظاهري واري ڏينهن ڪامريڊ چار سڦي ڪڍڻ متعلق هڪ لطيفو ٻڌايو جا حقيقت
 آهي جنهن جو ذڪر ڪامريڊ مير محمد ٽالپر پنهنجي يادگيرن جي ڪتاب ۾ پڻ
 ڪيو آهي، اهو ذڪر هتي ڏيڻ ضروري ٿو سمجهان. هڪ ڏينهن پيڄب جي ڪڍڻ
 لاهور ۾ ڪڍڻ جو هڪ تملر اهر جرڳر گولايو جهن جي صدارت لاءِ مهاڳرو -
 ٺٽي الله بخش چونڊيو ويو هو، هي ان ڏينهن تيررو ۾ پشاور کان لاهور اچڻو هو،
 ان جي استقبال لاءِ هار اچي ويا زنائن ڪپڙن ۾ ڪڍڻ جا ڪيئي ٽولا گڏ ٿي ويا،
 اسٽيشن تي دهلن جا ڌماڪا هجن، ناچ پيا ٿين ٽالپر جا ڪوڪا هجن، تيزرو جڏهن
 تاريخ ۾ پهريون ڀيرو مقرر ٿاڻي تي مسفرن جي حيرت ڪشي اسٽيشن تي پهتي
 ته اهي شادمانو مڃائيندو استقبال ڪڍڙا هار کڻي هيڏي پڄي هوڏي پڳا پر کين
 ٺٽي امان ڪٿي به نظر نه آئي جڏهن ريل جي پڇاڙي واري گاڏي مان هڪ مسافر
 لٿو جيڪو خوبصورت ۽ قدآور هو، کيس وڏي گير واري سلوار قميص پاتل هئي،
 همراھ کي جلال چانڊيي جي مڃڻ کان به وڌيڪ مڃيون هيون ڪنڌ تي ريوالور
 رکي ٻن گارڊن سان گڏجي ائين پيو هلي جيئن ڪو جيئي سنڌ جو وڏو ليڊر هجي
 ڪڍڻ آسرو لائڻ، کان اڳ ان مسافر کي ٽاڙي وڃائي پڇو ”سهڻا سڄي ريل جاچي
 آيا آهيو اسان جو پشاور کان مهاڳرو هن ريل ۾ اچڻو هو، تو ڪٿي ڪو اسان جو
 ڪڍڙو مهان ته ڪونه ڏنو“ هن مڃون ويٺندي چيو ”کوچا تر همرا مونيچ ڪو مت

ديکھو. هڪ ڏينھن ڀر مت ڇڏو. ٻي ماڻھو ڳرو سيف ڳارڻ مت ڏيکھو. پوءِ ڪڏڻ واري مخصوص ٽڙي وڃي ڇڏي. ڇڏي هڪ ڏنل تو ڳالھو هي. لوھان پٿرين ڪريو اهو قتي الله بخش آئون ئي آھيس. مسهل الله کيس پوءِ نه کڻي ڪنھن تي ڪنھن پٽن ڪريون نچوڙ ٿي ويو. سڄ راڳ ۽ ٽڙين جي ڦهڪن سان وري استوڻن تي موج مڇي وڻي شينھن جي گل پائي شينھن ٿيڻو پوندو آھي. ڪڏڙو نه جيئن ڇڄ جي ڏيس پائي سڄ نثر ڪري سگھجي. جيئن جوجه گدھي ۽ گوڏ ۾ عدالت ۾ فيصلو نثر ڏئي سگھي پوليس وارو آڱهڙو ئي ايس پي کي سلوت نثر ڪري سگھي. ائين ڪوئي اهو برقعو پائي ڪڏڙو نثر نثر جي سگھي. انهي لاءِ ان کي ڪڏڻ وارا ڪپڙا پلٽا پوندا. اها ان جي ڊسٽو آھي جھن کي ڪڏڻ جي ڀولي ۾ ”مرڪو“ چيو وڃي ٿو. نه رڳو زنان ڪپڙا پلٽا آهن پر ان وانگر ٿورو مال کي به لوڏو پوندو تنھن وڃي وارا نيرا ٿيندا. کي چئي چو ڪان اصل ڪڏڙا ٿيندا آهن جن کي ”ڪڏڙا فقير“ چئبو آھي. هي چئي، طهرن، منگتن ۽ شادين ۾ تماشو ڏيکاري لاڳ وٺندا آهن هي شدي مرادين کان علاوه ميلن ملاڪڙن سان به پنھنجو چڱو خاصو روزگار ڪمائي ٿا هنن جون رهڻ ڪاڻ پنھنجو مڙهيون هونديون آهن جتي هنن جو گرو پڻ رهندو آھي. هي جيلا پنھنجي ڪمائي مان گرو کي به حصو پتي ڏيندا آهن. سنڌ ۾ ڪڏڻ کان وڌيڪ شوقيا ڪڏڙا آهن. جن مان ڪيترائي مرد آهن جيڪي شوقيا ڪڏڙا ٿيا آهن انهن مان ڪن جون ته شاديون به ٿيل آهن ۽ ٻار بهجن وارا آهن. سنڌ جي هر ننڍي وڏي شهر ۾ ڪڏڻ جون اهڙيون ڪيئي مڙهيون موجود آهن. اهڙن مڙهين ۾ وڃڻ سبب نوجوان نسل مسلسل خراب ٿيڻ لڳا آهن. اهي مڙهيون جيڪي ڪڏڻ جي ڀولي ۾ ”ڪنڇڙا“ سڏجن ٿيون جيڪي سيڪس جون وڏيون ملڪيتون آهن جتي هر قسم جو سيڪس انجوا ڪري سگھجي ٿو کي ڪڏڙا عورتن جي پڙوت به ڪن ٿا، هڪ لونڊي يا هڪ بازاری رنڊي کان وڌيڪ هڪ ڪڏڙو سيڪس جا گڻ چاڻي ٿو، ڪنھن به عورت کي مرد جي نسبت هڪ ڪڏڙو وڌيڪ سيڪس اُٻارڻ جو فن رکي ٿو. اها ٻي ڳالھ آھي ته هو پنھنجهن نمره آھي ۽ جماع جي قابل نه آھي ۽ عورت کي حملا ڪرڻ جي سگھ نثر رکي، آفيس ۾ روزانو دير اچڻ ته هر ڏينھن سبب منھنجو سعت آفيسر سمجهيو ويندو احمد سعيد سولنگي چيو ”ستري وڃ نه ته نوڪري مان ڪڍي ڇڏيندو سان“ پوءِ ڇا ڪندي ”مون چيو پرواه نه آھي مان 10 ڏينھن واري لپسٽڪ کڻي مٿي جا ڪپڙا پائي نوڪري پونئس ته مثلاً الله توکان به وڌيڪ ڪمائي سگھان ٿو. ڇا ٿيو ته ڪڏڙو ٿي پونئس بلا شاه ۽ امير خسرو به ته ڪڏڙا کي سڀ کان وڌيڪ عزت ڪمائي ويا“ تازيون! مونکي تازين وڃائڻ جي ضرور ناهي ڇو ته مون سان تازين وڃائڻ وارا ڪڏڙا سلائين گڏ رهيا آهن.

ننگر پارڪر لڳ موڪٽي ڳوٺ ۾ سي آءِ اي اهلڪارن جي وحشيائي تشدد ۾ ٻي گناهه قتل ڪيل هاري
آڏيو ڪولهي جو قتل ڪيس

ننگر پارڪر جي پهاڙن واري وادي ۾ ڪارونجهر جبل جي آغوش ۾ واقعي مسڪين جهان خان کوسي جي اوطاق تي مان سندس پوٽي ولي محمد کوسي جو مهمان هوس، مان جڏهن به ننگر پارڪر سياحت لاءِ گهمڻ ايندو آهيان ته هي اوطاق چڻ منهنجو ذاتي گهر هوندو آهي. مان هتي اڪثر ڪنهن نه ڪنهن سان گڏجي ايندو آهيان، هيل منهنجو دوست احسان صديقي گڏ آهي. ڪارونجهر جو هي خوبصورت وڻن جي چاٽو ۾ ڊڪيل ڳوٺ چڻ منهنجو اباڻو ڳوٺ لڳندو آهي. مونکي هتي اچي سڪون ملندو آهي ڇاڻوڪي رات ۾ ٿر جو سير مونکي جهڙوڪ خواب لڳندو آهي. هيل منڊاڻتي مينهن واري هي ڇانڊوڪي ان وقت وحشتانڪ لڳي جڏهن مان ستين آڪٽوبر 1998ع اربع جي ڏينهن صبح جو ٻره ٿئي، ويل ڪارونجهر جي هنج مان ننگر پارڪر جي مورن جي تهرڪن تي جاڳي پيس، روز جي معمول وانگر ڳولڻا اڃان هتان جي پوليس جي خوف ۽ موت جي ننڊ سٽل هئا هتي وڏيرا شاهي ننڍي ڳوٺ کان وٺي پوري ٿر تائين مضبوط آهي. ڳوٺ جو وڏيرو ته پنهنجي ڳوٺ ۾ ڪنهن مخالف کي، پنهنجي پسند موجب مهمانن کي به دعوت ڏئي نثر گهرائڻ ڏي. وڏيري جي چرچ تي غريب مسڪينن جو پوليس جيئن جنجال ڪري ڇڏيو آهي. پوليس جيڪا اڪيلي سر به ڏندين ڏاند آهي، پوليس هونئن ته سڄي سنڌ جي مالڪ آهي پر ٿر ۾ ته سائين باب بنيل آهي، مجال آهي جو ڪو ٿري ڪچي سگهي. ڪچڻ جي سزا آڏيو ڪولهي جو حشر آهي. پوري ضلعي ۾ سي آءِ اي مٺي جي ڪارندي خان محمد مهر جو ڏاهو آهي، هي ظالم اهلڪار آهي ته هڪ معمولي هيڊ ڪانسٽيبل ٻي جي ايڇ ڪير جي پير سائين پاڳارو جو خاص ماڻهو آهي، هتان جون حڪومتون جهن جي صلاح کان سواءِ هلي نه سگهنديون آهن، پيڇ پاڳارو چونڊڻ هن ماڻهو، جنهن کي ماڻهو چوڻ به ماڻهو جي توهين آهي. هن کي هتي پوليس کڻي ۾ وڏو نلو رکندڙ ڊي ايس پي سلطان راجو جي پٽ آهي جيڪو هن جو پيلي ڀائي ۽ پيڇ ڀائي پڻ آهي. ٿر جي ماڻهن لاءِ اها واردات اچڻ جوڳي نه آهي هتي جي روايت اهڙي آهي ته جڏهن مينهن وٺي کان پوءِ ٿري ٻنين ۾ بچ ڇڏيندا آهن ۽ ڌرتي سارو ڪيڻ شروع ڪندي آهي ته اهو اهلڪار ٻين جي في ايڪڙ تي ڏن رکندو آهي. اهو ڏن پنجن هزارن کان پنڌهن هزارن تائين مقرر ليل آهي. جهڙي زمين تهاڙ ڏن، هتان جا مسڪين لاپرو ڪري پهرين اهو خان محمد مهر جو پٽو پرين، پوءِ پيٽ پوڻ لاءِ سوچين. ننگر پارڪر جي سرحدي زون ۾ ننگر ويندي ڪٺي چيڪ پوسٽون آهن، جتي هر ايندڙ ويندڙ جي اثين چيڪنگ ڪئي وڃي ٿي چڻ سڄو علائقو جنگ جي لپيٽ ۾ آيل هجي، تلاشيءَ

دوران ڪشميراڻوڻ کان ويندي ماڃيس ٽئين سلمان ضبط ڪيو وڃي ٿو، هنن خلاف ماڻهو هڪ لفظ به ڳالهائي نٿو سگهي. هتي ايجنسي اهلڪار ڪنهن به ماڻهو، ڪي ڪنهن به وقت کڻي وڃي سگهن ٿا. واپسي ۾ لاش ملي ٿو هتي ساھ به سندس اجازت ڪانسواءِ نٿو کڻي سگهجي. اهاولي محمد کوسي جي مهرباني آهي يا منهنجو فن جو مان هر پيري هتان جي سخت چيڪنگ جي باوجود به فوتو توڙي موري ڪشميرا کڻي اچڻ ۾ ڪامياب ٿي ويندو آهيان. هن پيري به مان چيڪ پوسٽ کي انٿو ڪري فوتو ڪشميرا رولس سٽ ۽ آڊيو ٽيپ ڪيسٽن سميت کڻي اچڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃان ٿو، مان پنهنجي دوست احسان کي لوطاڻ تي ستل چڙهي پنهنجي گهريل ڪٽ سٽ صبح جي منظر جي خوبصورتي ۾ ڪارونجهر جي وادي ۾ گهڻو اڳتي نڪري چڪو آهيان، ڪشميرا جي اک جي پويان منهنجي اک ننگر پارڪر جو لينڊ اسڪيپ ڏسي رهي آهي. ننگرپارڪر کان اسلام ڪوٽ ڏانهن آڏيگهر واري رستي تي ننگرپارڪر کان تقريبن 15 ڪلوميٽر واقعي ڪارونجهر پهتا جي هڪ وادي آهي موڪئي، موڪئي ڳوٺ جو سن علمي طور مشهور آهي، ان ست رنگي لوڻ جي سن ويجهو هڪ سنڌر ڳوٺ آهي جتي مسڪين هاري آڏيو ڪولهي رهي ٿو. جنهن جا موڪئي لڳ تي تڪر زمين جا پرڪيل آهن، ڪافي عرصي جي ڌڪار کان پوءِ ٿر ۾ مينهن وسيو آهي پارڪر جي زرخيز واريالين ٻنين سلون سلن ۾ سون اُٻائي ورتو آهي. هر طرف ساوڪ پري خوشي آهي. آڏيو جو ڪٽنب به همرچو ڳڻيندي ٿل ساوڪ کي سڄي سال لاءِ گذران جو وسيلو بنائڻ لاءِ ڪٽ جوڙي رهيو آهي آڏيو پنهنجي زال شريعتي حيلي، ڌي ۽ پٽن ٻارو ۽ نگر کي چئي پيو ته اسان ڏاڍي بڪ ڪئي آهي، اڄ پنهنجي نئين ٻاجهري جي ماني کڻي ڏا، ڪنداسون روپلي ڪولهي جي وارث هن ستر سالن جي باهت ڪولهي کي اهو خواب و خيال ۾ به نه هو ته جمعدار خان محمد مهر ڄاڻ واکاس بڻجي سندس پٽي تي نازل ٿيندو، ان سون جهڙي فصل تي خان محمد جي لالهي ننگهه هن پيرسن آڏيو کي پنهنجو شڪار ڪري ورتو هو. هن بلنصيب ايجان سنگ مس ڪٽيا هئا ته سي آو اي جو هي ڪلاريندو ٽيڪسي ڊرائيور سرت مهراج جي پرائيوٽ جيب ۾ اچي ڪڙڪيو هن سان گڏ سندس ٻچ لوڏو سپاهي گروٿو مينگهواڙ ۽ سورابند جو هڪ ڀڙو به گڏ هو اهو ڀڙو جيڪو ننگرپارڪر جي ٽيلي ريسٽ هائوس ۾ گشت تي ايندي چاچري جي ايس ڊي اهر ڊاڪٽر نوبت زرداري کي رٿا پچائي ٿو منهنجي بينڪر دوست سُپاش مروتاڻي جو هي دوست جيڪو ٻلا کي آصف زرداري جو سڙت سڏائڻ ۾ فخر محسوس ڪري ٿو ۽ صحافين سان ملڻ جي پرهيز ڪري ٿو، اتفاق سان ان ڏينهن ننگر پارڪر ۾ موجود هوندي به هن کيس ۾ منهنجي مدد ۾ ڇا مون سان ملڻ کان به انڪار ڪري ڇڏيو (جهڙو سُپاش ڀڙو تهڙا سندس دوست ڀڙا) سو مون ڳالهه پئي ڪئي آڏيو ڪولهي جي، انهيءَ ساوڪ ۾

پنهجو حصو ڳڻپيندڙ ڏوڪڙ ۽ مال پاڻي لاءِ رعب تلب ڄمائن لاءِ مڪون ۽ ٽڪڙن جو
 رسڪارو لائي ڏنو هن جو حڪم هو ته 20 هزار رپيا في ٽڪر جي حساب سان تن
 ٽڪرن جا 60 هزار ٿين ٿا، تون 30 هزار رپيا پيشڪي زمين جي ڪانگ ٽري طور
 جلدي چٽي نه ته تنهنجي ڪل لائي چٽينداسون، آڏيو کي فصل مان ڪل ايتري موڙي
 نه ٿي ملي جيترو هي عملدار ڏن ۾ پئي ويو هو آڏيو فصل جي پڇي واس ٿيڻ تي
 هن کي پشما ڏئي نه سگهيو. لاچار هنن بي قياسي هن مسڪين اهو جهه پيرسن کي
 ڏنڊن، ٽڙن ۽ نيٽ سان ناحق بيگناهه ايترو ڪٽيو جو هي سخت تشدد جي ڳجهن ڏڪن
 سبب غش ٿي ويو، مقتول کي مٿي مان رت وهندو ڏسي کيس مرڻينگ حالت ۾ رڻ
 پٽ ۾ اڇلائي هليا ويا وڏيري جي ونگار وهندڙ پوءِ موڪلي ڳوٺ جي وڏيري پٽيل
 الياس ٽيپي جي لوطاڻ تي منجهند جي ماني ڪٽي روانا ٿيا. اهڙو اطلاع سندس
 وارثن کي مليو سندس پٽ ڀارو ڪولهي ۽ نگو ڪولهي کيس ڪارونجهر جبل جا
 لاڻگها ڪٽي پرڻ ٿي ويل زخمي پيءُ کي انتهائي نازڪ حالت ۾ تعلقي اسپتال
 ننگرپارڪر ڪڍي پهتا رستي ۾ مان هنن کان ٽيپ تي بيان وٺي چڪو هوس، زخمي
 جا فوتو پڻ ڪڍي ڇڏيا هئا جنهن ۾ هو ٽڪري رهيو هو اسپتال ۾ زخمي انتهائي
 نازڪ حالت ۾ ٽشڪي رهيو هو ۽ گهرن ۾ انسانيت جي خدمت ڪندڙ انچارج
 ميڊيڪل سپرنٽينڊنٽ ڊاڪٽر پريو لال، ڊاڪٽر سيرا رار ۽ ڊاڪٽر سيٽل داس موجود
 هئا. ڊاڪٽرن کي زوري گهرن مان اٿاريو ويو پر جيستائين ڊاڪٽر اچي اچي وقت هنن
 مان نڪري ويو، ٽڪري ٽڪري ۾ ڏيندڙ آڏيو کي هاڻ ڪنهن به علاج جي ضرورت نه
 هئي جنهن جڳهه تي آڏيو در ڏنو ان جي بلڪل مٿان اهو پوسٽر مون ٽاڙي ڇڏيو
 جنهن تي لکيل هو مٺي ميڊيڪوز ضلع ٿرپارڪر پاران 18 آڪٽوبر 1998ع تي اسپتال
 ۾ مفت طبي ڪئمپ لڳائي ويندي جنهن ۾ علاج وائي ماهر ڊاڪٽر حصو وٺندا ۽
 مفت دوائون پڻ فراهم ڪيون وينديون، آڏيو ڪولهي پوليس کي 30 هزار پتو نه ڏئي
 سگهن سبب ماريو ويو. ڪاش هيلوڪو سائون موڪلي جي ڳوٺ تي ايترو مهربان نه
 ٿي ها! جيڪر آڏيو نه مري ها فوتي کي مٿي ۾ ڌڪ هجڻ ڪري اڃان رت وهي
 رهيو هو سخت تشدد ڪري لاش سُجھي ويو هو مان هن جي رت مان رومال ڀڙيو ۽
 مٿي کي پٽي چيو آي روپلي جا وارث مان تنهنجو خون لوڙهن نه ڏيندس. آڏيو
 ڪولهي جو پٽ ڀارو ڪولهي چوي ٿو ته ”پوليس تشدد وگهي مارجي ويلن ۾ هي
 ٽيون ڪيس آهي. مسحات موتي نهڙي پانڌي چوهاڻ کان پوءِ بابا جو خون ڪجهه
 وقت اڳ اسلام ڪوٽ جي پوليس جهانگرو جي حد ۾ ڏينهن ڏئي جو پانڌي چوهاڻ
 کي هڪري چوري جي ڪوڙي ڪيس ۾ ڦاسائي سندس پٽي ۾ ڪم ڪندي بيگناهه
 قتل ڪيو ويو پوليس فرياد نه ورتي بعد ۾ ڪورٽ ۾ تو جهڙي مهربان جمشيد پير
 سڌي فرياد داخل ڪرائي جنهن بعد وڃو تو پوليس عيني شاهد جمشيد پير کي غائب

هڪري ڪجهه وقت کان پوءِ پوري ۾ بند لاش وٺ پٽ ۾ اچائي وئي تون بابا پنهنجو رستو وٺ جو تڻو مصيبت پنهنجي ڳچي ۾ وجهين. مونکي ان کان اڳ انساني حقن جو تجربو نه هو پر هڪ جنون هو سي آءِ اي سينٽر مٺي جي عملدار خان محمد مهر خلاف تنگي پوليس فريل نه ورتي. ولي محمد کوسو جنهن جو آئون هتي مهمان هوس تنگي پلڪر جي سڀ کان وڌيڪ هلندڙ ميڊيڪل اسٽور جو مالڪ هو، جو اهر ايس جي برڪت سان هلندو هو. خان محمد مهر، ولي محمد کوسي جي پيءُ، جيئنلو کوسي جو من پسند يار هو پر ولي محمد منهنجو ساٿ ته نه ڏنو پر روڪيو به نه ۽ خاموش رهيو. مان هن جي لوطاڻ کي هيڊ ڪوارٽر بنائي ڪر کي لڳي ويس، مون سان گڏ آيل منهنجو دوست احسان صديقي حيران ۽ پريشان هو. هن کي سمجهه ۾ نه آيو ته مان ڇا پيو چوان ۽ ڪيان؟ ڊاڪٽر نوبت زرداري جي نه ملڻ کان پوءِ به ان جي اتي موجودگي مون لاءِ حوصلو هئي ته مان ٻڌيس ته مونکي ڦيري ڦيري ان وٽ پيش ڪندا. چاڪاڻ ته هو هن حد جو ايس-ڊي اهر هو. مونکي هڪ ڪولهي ٻڌايو ته هتي تنگي پلڪر ۾ هڪ ڪولهي هلندڙ آهي جتي هيمن داس ڪولهي رهي ٿو جو ڪولهي شاگرد سڌار ڪميتي، جو اڳواڻ آهي. مان اتي ويس پر هو شايد موجود نه هو. مون ان لاءِ ميسيج ڇڏيو مان ٻانهن پيلي جي آفيس ۾ سگهڙ محمد هاشم کوسي جي تلاش ۾ ويس ان گهٽي، ۾ مون سان سين ٿي ويو. پوليس کي خبر پئجي وئي، پوليس ڏهڪاءُ پکيڙي ڇڏيو ٿاڻي کان ٿي هڪ سڌي لباس ۾ هڪ سپاهي منهنجو پيڇو ڪندو رهيو بعد ۾ ان سپاهي، جنهن کي ڏاڙهي رکيل هئي، مون کي گلي کان جهلي هڪ ويران جاءِ تي وٺي ويو، جتي هڪ همراھ اڳ ۾ ئي موجود هو. مون کان ڪشميرا رول، ڪيسٽ ۽ ٽيپ رڪارڊ ڪسيا ويا. منهنجي سموري ڪٽ ڪسي وئي سراءِ پرس جي جنهن ۾ سڃاڻپ ڪارڊ ۽ پئسا هئا آهي ڏسي واپس ڪيا ويا شايد هنن کي مٿان کان حڪم هو ته پئسا نه ڪسيا وڃن ۽ ڪارڊ به ته جيئن مان جلد کان جلد ڪارڊ آئوٽ ڏيکاري پاڙو ڪري نڪري ويڃان اسان جي حد مان ته هي بلا نڪري پلي اڳتي پلي جيڪي ڏور پلي هنن مونکي هتان نڪري ويڃن جون ڌمڪيون ڏنيون ته ٻي صورت ۾ هو مونکي ڪنهن ڪيس ۾ ڦاسائي سگهن ٿا ولي محمد کوسي جي لوطاڻ تي هاشم کوسو مونکي ڳوليندو پهتو هن مون کي مشورو ڏنو ته مان هتان جلد نڪري وڃان ۽، پريان هو منهن ڏيندو مون کي دلچسپي احسان ۽ مان هڪ لوڪل بس ۾ مٺي لاءِ نڪري پياسون. مون ڏانو ڏانڌل ۾ گرڌاري لال کي ميسيج ڪيو. جتي مونکي خبر پئي ته آڏو جو هڪ پٽ گرڌاري جو هاري پڻ آهي. ڏاني ڏانڌل ۾ مونکي اها پڻ خبر پئي ته مقتول ڪجهه ڏينهن اڳ ۾ ڏانو ڏانڌل پوليس کان ڏهه هزار روپيه ڏئي جان ڇڏائي هئي. ان واقعي کان چار ڏينهن اڳ ڏاني ڏانڌل پوليس جي آي ايس اءِ غلام محمد شيخ، صوبيلر مشتاق شيخ جي چوڻ تي آڏو کي ڏني

وڌائي واقعي جي جاچ لاءِ چاچرو جي ڊي ايس پي کي انڪوائري آفيس مقرر ڪيو اها جوڙيل جاچ ڪميٽي انهيءَ معاملي بابت هفتي يا 15 ڏينهن اندر رپورٽ پيش ڪندي ۽ اهي 15 ڏينهن پوءِ آڳاٽي هلي مهيني ۾ تبديل ٿيندا ۽ آخرڪار اهو ڪيس به ڏاڍيس ۾ ڊبجي ويندو، سڀ کان پهرين ڳالهه ته اسان وٽ اهو عام ٿي ويو آهي ته جنهن به ڪيس يا واقعي کي هٿ سان وڌي جي توڪري ۾ اڇلايو هجي ته ان لاءِ جاچ ڪميٽيون جوڙيون وينديون آهن. اڄ تائين ڪنهن به هٿ انڪوائري ڪميشن جو مثال نٿو ٿئي سگهجي، جنهن جي رپورٽ مڪمل هجي يا وري ان رپورٽ ڦٽل ڪنهن کي سزا ملي هجي. آڏيو ڪولهي قتل ڪيس جي انڪوائري رپورٽ جو ڇا ٿيو؟ ننگر پارڪر پوليس جي ڪارروائي ۾ ڪهڙا پوليس عملدار ۽ اهلڪار ملوث آهن اها ڳالهه ته پتري پٽ هئي. ان لاءِ ڪنهن جاچ ڪميشن جوڙڻ جي ضرورت نه هئي اهو واضح نظر ايندو ته تر جو ننڍي کان ننڍو ۽ وڏي ۾ وڏو پوليس سمجهرائي جي ننڍي کان وڏي وڏيري جي فرمائش تي مقرر ۽ بدلي ٿيندو آهي ۽ هو وڏيري جو تر تي ڏاهو هوندو آهي جيئن هو هڪڙن کي پوليس ۾ پٽوئي ۽ پٽن کي چٽوئي سگهي.

نوان تجربا

هن واقعي مان مون ڪيئي نوان تجربا حاصل ڪيا. جنهن علائقي جي خبر دنيا کي تن ڏينهن کان پوءِ پوي ٿي جتان جا جاکوڙي صحافي به اها خبر ڦٽل ڪري نه سگهيا مون به خوف ٿي وڏيري جي چاهي کي بي نقاب ڪري ڇڏيو. اها خبر بروقت پهچائي جنهن کي سيديا به لڪائي نه سگهي، جنهن لاءِ ڀلا ڪٿائو جاني، پريم شوائي، پياري اسحاق مگري ۽ محترم مظهر چانڊيو جا لڪه قرب ۽ ثورا، مان رومانتڪ ڪالڙ لکنڊڙ پاءُ اسناد سومري کي به نه ٿو وسري سگهان جنهن منهنجي چڱائي کي به منهنجي برائي لکندي لکيو ته ”ڀلو ٿئي هئ ٺوڪيا پروگرام آرگنائيز ڪندڙ آغا قيوم جو جنهن اها خبر ڪئميرا ۽ رولن جي لبرائڻ عيوض اسان صحافين تائين پهچائي.“ مون تي تنقيد ڪندڙ نه سهو صحافي جي هلڪڙائپ تي مونکي ايتري تڪليف پهتي جيتري آڏيو ڪولهي کي خان محمد مهر جي تشدد جي، جڏهن ته هي ڳوٺه ڪائيندڙ صحافي جو حڪم نيت بد هئڻ سبب نه سٺو صحافي ٿي سگهيو ۽ نه ڪنهن تي وي چئڻ يا ڪنهن NGO ۾ هلي سگهيو پر سچائي اها آهي ته هي منهنجي سمورن پروگرام ۾ نه رڳو شريڪ ٿيو پر آڳين سڀني تي فوٽن ۾ ويٺل ڏسي سگهجي ٿو. انهيءَ ڪهڙي جنم جو مون کان بدلو وٺندڙ هن ڳوٺه خور صحافي کي اهو معلوم هئڻ گهرجي ته اهڙيون ڪئميرائون ۽ موويون ته مان آهي ڏينهن پنهنجن لونڊن کي وٺي ڏيندو آهيان. جڏهن هن کي سٺڻ جو اڳ ۾ پٺڻ نه ايندو هو ۽ سدس

ڳڻي به ٻاڏو لڏيندا هئا ته مونکي ڪمپيرائون رکڻ جو شوق هوندو هو، ڀلو ته مني جي صحافي ڪرشن شرما جو به ٿئي جو منهنجو لونڊو هوندي به هن سڄي واقعي کي فٽيل ڪندي مونکي ائين ڪڍي ڇڏيو جيئن مڪڻ مان وار ڪڍي ڇڏيو آهي ڀلو ته منهنجي ڪلاس فيلو ڪامريڊ اظهار جتوئي جو به ٿي جنهن سنڌ هاري ڪميٽيءَ جي چيئرمين جي حيثيت ۾ هي ڪيس ڪيش ڪرائڻ جي هر ممڪن ڪرشن ڪئي. مونکي ان تي به حيراني آهي ته ڪنهن نه ڦٽار هونل ۾ ٿيندڙ درمست جي سيمپار ۾ ڊي جي هيلٿ سنڌ محترم هادي بخش جتوئي، آڏو جي قتل ڪيس ۾ تنگر پارڪر جي اير ايس کي ڪوتاهي لڪائيندي منهنجي ڏنل ڇٽ جو جواب ڊرامي انداز ۾ هيش ڏنو ته مونکي هتي درخواست ڏني وئي آهي ته تنگر پارڪر جي اسپتال ۾ ناگ جي ڌنگ جي ويڪسين ڪونهي جنهن ته اهي مون وڃي پنهجيون آهن. ان وقت مان دل ۾ سوچيو ته واقعي ۾ هي مونکان وڏو حرامي آهي هن سان ٻڄي ٿو سگهجي. لک ٿورا ڪامريڊ چار سٽي ۽ ترقي پسند پارٽيءَ جي مرڪزي اڳواڻ نند لال مالهڻي جا باقي ڪنهن به اسيمبلي ميمبر سار نه لڏي، اقليتي چونڊيل نمائندن مان ڪنهن به مقتول جي وارثن جي وارثي ڪانه ڪئي، ٿر جي درد ۾ روئندڙ ٿر جي مضبوط سماجي نيٽ ورڪ سمجهيو ويندڙ سماجي تنظيمون جهڙو ماروٽو مرڻ، ڪارونجهڙ، ٿر ويلفيئر ڪائونسل، بڄيو ويلفيئر جي نمائندن منهنجو ساٿ نه ڏنو ڪوبه ردعمل ظاهر نه ڪندي خاموش ۽ ماڻا هئا ٿر جي ان داتا پائهن ٻيلي جي جاويد جبار کان وٺي سموريون، تنظيمون شوپيس، ڪوٽ ۽ فراڊ آهن. سجاڳ تنظيمون تي ملعت ڪندڙ هي پروجيڪٽي اوجاڳيل ستا ستا رهيا. هڪ ته هنن کي مٿان کان حڪم آهي ته طءُ ٿيل ڪمن کان سواءِ ٻئي ڪنهن به ڪم ۾ دلچسپي نه وٺن ٻيو ته هنن کي پروجيڪٽ تي ڪم ڪندي ايترو ٿاڻو ڪٿان آيو جو هي ڪنهن مسئلي کي ٻڌي به سگهن، سچ ته هي سڀ گورنمينٽ ملازم به ته آهن ان ڪري هي ويچارا قومي مسئلن تي ڳالهائي به نٿا سگهن باقي منارتي ونگون شراب ۽ گتن ۾ گر آهن. اهڙا انيڪ سوال آهن جن تي تحقيق لاءِ قلم ڪٽڻ جي ضرورت آهي پر تنهن هوندي به مان اڪيلو نه هيس، روزانه سنڌ اخبار جو محترم مظهر چانڊيو صاحب منهنجو رهبر ۽ رهنما هو آخر هن مورچي تان صدر رفيق تارو دلچسپي وٺي انصاف ڏياريو، آڏو هڪولي جي خون کي لورڙن کان بچائڻ لاءِ مان هر شراڻي ته ڪڏهن دهلاري ٿي ته ڪڏهن ڪڏوڙ بڻجي پهتس، آخرڪار خان محمد مهر تي سال آصف زرداري سان جيل ۾ چڪي پيسنلو رهيو جنهن کي پير سائين پاڳارو به آزاد ڪرائي نه سگهيو، جيڪو حڪومتون ٺاهيندو ۽ ٻاهيندو آهي، قتل جي وارثن کي صدر جو ملڻي ڇيڪ

هليڪاٻتر ۾ پهچائڻ لاءِ مان پنهنجو هليو دوست نه هئڻ ڪري وڃي نه سگهيس. مقتول جي پنهني پٽن هڪ کي پوليس ۽ ٻئي کي هيلٿ ۾ نوڪري ملي. اهو هو منهنجي سڄائي جو انعام باقي ڪنهن سماجي تنظيم جي ڪنهن سرٽيفڪيٽ جي مونکي ڪا ضرورت نه آهي. ڪير ٿو چوي ته هن ملڪ ۾ انصاف نه آهي، جيڪڏهن اوهان کي قانون جي ڄاڻ هجي ۽ قانون کي سندس قانون جي مار ڏجي ته اهڙو قانون وري ڪٿي ڪونه ملندو ته مون جهڙو ماڻهو جنهن جي سماج ۾ ڪلهه حيثيت ناهي ڪيئن ٿو ايتري وڏي سوچ ماتي سگهي. دراصل عدليه کي ان ڏس ۾ پاڻ مرادو نوٽيس ڪرڻ کپي. جيئن اهڙن واقعن ۾ ڪجهه گهٽتائي اچي سگهي پر حڪمرانن وٽ اقتدار جي بچائڻ جي گهٽتائي کان وڌيڪ ڪنهن به فرد کي اوليت حاصل نه آهي. ڪنهن به گناه جو به موت مارجي وڃڻ هنن آڏو ڪا حيثيت نه ٿو رکي. رڳو پوليس کي ضابطي ۾ رکڻو آهي ته جيئن عوام کي دوهارين ۽ پوليس جي پتي عذاب مان چوتڪارو ملي سگهي.

99 ڪٿا ڪٿي ٻلي هلي حج تي

هي سنگرام! سلهون آ، نلرائڻ شيلا!
هن جا منهنجا، قول به ساڳيا، ٻول به ساڳيا
هن تي ڪئين بندوق ڪٿان مان!
هن کي گولي ڪئين هٿان مان! (شيخ اياز)

(محترم سائين جي اير سيد جو خاڪو)

سنڌ سان به پنجاهه ڀيرا ڪندڙ ۽ محترم جي اير سيد جو هر خيال ساڻي محترم قاضي فيض محمد جنهن تاريخ ۽ سياست ۾ وڏو نانءُ ڪمايو پنهنجي آتم ڪٿا ”منهنجو سفر“ ۾ محترم سائين جي اير سيد جو خاڪو ڪجهه هن ريت پيش ڪيو آهي ته ”چون ٿا جي اير سيد جو فڪر لوح قلم آهي، اهو سراسر غلط ٿيندو. ان تي نڪتہ چيني ڪرڻ هڪ عظيم گناه آهي شايد صاحب تملر جنابتي ۽ ضدتي انسان آهي، جنابت جي اڳيان عقل هميشه وٽس شڪست کائيندو رهندو هو.“
تاريخ کان ورهائي جو اهو باب دسريو نه آهي جنهن ۾ هن اڪابر سياستدان ۽ سنڌ جي ابي سنڌ سان جيڪا قومي خدمت ڪئي، جناح جي داخلي ساڻي، مسلم ليگ سنڌ جي سياست جي بادشاهه محترم غلام مرتضيٰ سيد (سائين جي اير سيد) مملڪت خداداد پاڪستان جي وجود لاءِ، پاڪستاني جهنڊا کنيو گي ڪي رهينگي پاڪستان“ جا نعرا هڻائي سرڪار کان آزادي جي اقرار جي طلب دهرائي نيٺ اها بلا اسان جي گچهيءَ ۾ وڌي برطانوي

راج ٻڃائي ڪي پهتو انگريز ويا، پني ۽ ننڊ ڪنڊ ڪي ورهائي مسلمانن لاءِ ڌار ملڪ ٺاهيو پني ويا، هوڏانهن نئين هندوستان جي هندو اڳواڻ ولپ پائي پٽيل ۽ هيڏانهن نئين پاڪستان جي سائين جي اير سيد هڪ جهڙو ڀرت ادا ڪيو، سنڌ جي مٽي جو درد رکندڙ ۽ سنڌ جا ٻول ڳائيندڙ سيد جو عمر پر صوفي رهيو، اهو به ”مسلم ليگ ۽ اسلام خاطري ۾“ جو نعرو هڻي، مسلمانن جي حقن لاءِ روپ مٽائي ڪٿر مسلمان بڻجي پيو ۽ مسلمانن جي حقن لاءِ ٻول ٻولين لڳو، ايوب ڪهڙي جهڙو غدار، پر چوندي، جهڙو فرقيوارن پيو ۽ محترم جي اير سيد جهڙو سنڌ تان صدقو ٿيندڙ صوفي هڪ ٿي ويا ته هن سيد سوڀ جي سرڪي پري سنڌ اسيمبلي ۾ هندن کي دڙڪو ڏيندي چيو ته ”هنن کي سنڌ ڇڏڻي پوندي، هن اسيمبلي ۾ ٺهراءُ بحال ڪيو ته“ ڪو به مسلمان پنهنجي زمين ڪنهن هندو کي وڪڻي نٿو سگهي، جيڪي خريد ڪرڻو اتر مسلمانن کان خريد ڪيو.“ هن اخبارن ۾ وڏا وڏا اشتهار پڻ ڏنا ته ”سنڌي هندن جون خالي ڪيل جايون ۽ دڪان سنڌي مسلمان نه هٿ ڪن ته انهن خلاف سخت ڪاروائي ڪئي ويندي“ پهريون ڀيرو هڪ سازش تحت هندو مسلم کي پاڻ ۾ ويڙهاريو ويو، انساني حقن سان گڏجي، فرقيوارانه جنگ شروع ٿي، ان جو شاهه صاحب علمبردار هو، جو علمي، تشدد جو حامي هو ان فرقيوار فساد جنهن مسجد منزل گاهه جي صورت اختيار ڪئي، اهڙي باهه هري جو ڪور جهڙو فقير ۽ الله بخش سومري جهڙي قوم پرست وهنا شهيد ٿي ويو، رڳو سڀني جهڙو بهادر مڙس خدا انهن عوام دشمن عنصرن کان اسان کي بچائي ڏنو. مسجد منزل گاهه فساد جو پهريون بک اهو درويش صفت انسان ٿيو جو اچڻ سان اول هٿ جوڙي ڏئي در دعا ڪندو هو ته ”او منهنجا مالڪ! هندو مسلمانن جو خير ڪڇ، هندو ڀائرو چئو پير سان هيرام! مومن ڀائرو ادا قرب سان ڪلمو پڙهر!“ پوءِ ڪندو سائين کي سڏ نالي الڪ جي ٻيڙو تار منهنجو!

ڪنور ڀڳت راءِ جڏهن چير پائي نچندو هو ته هن تي بيخودي جي ڪيفيت طاري ٿي ويندي هئي تنهن هي وجداني ڪيفيت ۾ ڏکي سان مخاطب ٿي. پڇندو هو ته

ڪيئن ويجهايان توکي ڪيئن پرچايان

ڏس ڪو ڏانءُ ڏس ڪو ڏانءُ!

يا ثيان مومن پاڪ نمازي

جنهن ۾ جانب تون ٿين راضي.

هي الله لوڪ درويش جڏهن مالڪ جي نانءُ تي پاند جهليندو هو ته هزارين روپيا ڪٿا تي ويندا هئا، جيڪي اتي جو اتي فقيرن مسڪين ۽ محتاجن ۾ ورهائي ڇڏيندو هو ڪو سوالي هن وتان خالي نه موٽيو، جنهن خواب ۾ به هندو مسلمان

وڃ ۾ ته ڇا انسان انسان وڃ ۾ فرق نه مڃيو هو، سڀ جو غير گهرندڙ هن درويش کي 2 نومبر 1939ع ۾ سنڌ جي رڪ اسٽيشن تي ويٺل گاڏي اندر پرچوندي پير جي مرید حاجي جان محمد جلباڻي ٻندوق جا فائر ڪري ٻيڪاهه شهيد ڪيو، جنهن جو ڪو داد نه فریاد ٿيو. چون ٿا ته هي درويش ان ڏينهن سن ۾ سائين جي دعوت کائي سائين جي سڌ تي مانجهند جي ميلي تان ٿي سکر وڃي رهيو هو انسانيت جي دعويٰ ڪندڙ مثال هڪ انسان جو موت ٿيو، تنهن کان پوءِ مذهبي ڇڪتاڻ هندو مسلم وچ ۾ پوري عروج تي پهتي، ٻنهي پاسي ٻاهر پوکڻجي وڻي، دنگو فساد ٿيو، ڏکیر، لواپون، جهڳڙا وڌي ويا، هندو مسلم سرچ هنن جي دماغ ۾ رهي مذهب جي نالي اها ڏڪار ۽ نفرت جنهن گهر ٿڌ سڀ ٻرپاد ڪيا، صدين کان گڏ رهندڙ، هڪٻئي سان ننڍپڻ ۾ گڏ کيڏندڙ هڪٻئي جي خون جا پيالا ٽپي پيا، دوست دوست جو نه هو، پاڙيسري پاڙيسري جو نه هو، جتي جتي فساد پوکي اٿيا، لکن جون ملڪيتون تباه ٿيڻ لڳيون هڪٻئي تي لٽين ڇاڻن جو آزادن استعمال ٿيڻ لڳو، شوقون اُٻيون ٿي ويون، زالون کجي ويون، ملڪيتون ۽ عزتون لٽجي ويون مائرون پيرون بي آبرو ٿيو، گهرن تي قبضا ٿي ويا، انسان انسان مان ڦري درندو جانور بڻجي پيو ۽ پوءِ موت جو مينهن وري پيو. سڀ ڪجهه ناس ٿي ويو. انسانيت جو رت وهي پيو، آزادي هڪلي وانگر خون جي پيٽا گهرندي آهي، مذهب جي فرق جي باوجود رت جو رنگ ساڳيو ٿيندو آهي، رت رت آهي پوءِ به گناه جو هجي يا گنگهار جو، سيد قوم جي نفسيات ۽ فطرت ۾ رت جي تمنا شامل آهي سيد ڪربلا کان وٺي رت پياڪ قوم رهي آهي، رت وهڻ يا وهائڻ هنن لاءِ راند ۽ وندر آهي ورهائڻ وقت ٻنهي طرفن کان پاڇ ٿي ماڻهن پنهنجا ماڳ ڇڏيا ۽ جتي به کين اجهو ۽ اتر مليو اتي لائنيڪا ٿيندا ويا. سنڌ مان به هندو پنهنجي ڍپ ۾ پهچڻ لڳا. تقريبن سڀ هندو لڏي چڪا هئا، باقي ڪي اٻڪر پيڪڙ هئا جن وڃڻ نه ٿي چاهيو يا ڪنهن سبب ڪري ترسيل هئا. اُهو پڇاڙي جو سندن هميشه هميشه موڪلائڻ وارو منظر ڏسي نه سگهيس. جناب گذاريم جن سي جي تخليقڪار، سنڌ ۽ سنڌين جي سونهن، سائين جي ايمر سيد سنڌي هندن کي سنڌ مان ڪڍڻ لاءِ وڏو درڪو ڪيو. کين بچائڻ بجاءِ ويتر ڍپ ڏاءُ ڏيئي سنڌ ڇڏڻ تي مجبور ڪيو ته جيئن جاپون نالي ڪن ته اتان جي مسلمان پائون کي هتي آباد ڪجي، هندو پنهنجون ملڪيتون لاوارث ڇڏي ڀارت هليا ويا ۽ انهن خود غرض ڌاڙ پناهگيرن ۾ انهن مفت جي ملڪيت ميڙڻ ۽ پنهنجي قبضي ۾ ڪرڻ جي هنج شروع ٿي مسڪينن پاران نه وڙيو، هي بي يارو مددگار هرڀرو ماري ويا هنن سوچيو هو ته پاڻ سنڌ جو سائين اڪيلي سر ڪهاڙي کڻي اچي اهو هوندو ته ”ڪير به هتان لڏيندو نه“ پر

هو مسڪين پليل هئا. هن ئي ته انهيءَ فتني يا نفرت جي بچ کي پنهنجي هٿن سان چٽيو هو جو هاڻ کيس باقي لڌو هو سنڌ جي اصل وارثن کي بي گهر ۽ برباد ڪري هن واھ جو سنڌ جو تنگ تباھو هو ملڪ جي پيڙي پوڙي هن شڪرانا بيجاھ آڻيندي پنهنجي اوطاق تي ديگيون ڇاڙيون ”تنهنجو رهس منهنجو رهس جي اير سيد، جي اير سيد“ جا نعرا لڳا، شراب جا ڪريٽ اڇيا ويا ڪچريون نوتن جا ٿيلها ڀري ويون. اها شڪراني واري خيرات مون لاءِ حرام هئي. هڪ هنڌ پنهنجي آتم ڪٿا ۾ جي اير سيد لاءِ ايتري تائين به لکيو ته ”اهو سوئر جو لمر آسان جو سٺ چٽي ويو.“ ورهاڱي کان پوءِ جا ڪيئي تاريخي ڪتاب هن رهبري سنڌ سائين جي اير سيد جو اڳ پٿرو ڪندي هن جي حرامزادگيءَ تان ڀرڻو ڪڍن ٿا. جڏهن وائيا ملڪ مان تيز ويڙي ويا ۽ سارو رنگت بند ٿي ويو ته هي منافق جيڪو نه ظالم هي پاسي هو نه دري مظلوم جي پاسي، جڏهن ڪٽيل ٻاري جو رخ پنهنجي حق ۾ نه بدلائي سگهيو ته هن جون دليون بتال ٿي ويون. ان فتني باز سيد کي جڏهن تباھيءَ ۽ بربادي کان سواءِ ڪجهه هٿ نه آيو جڏهن هن هي پنهنجي مقصد ۾ ناڪام ويو ته هن ۾ ٿورو اڇي ويو، هن ڪرتب باز وري پاسو بدلايو پوءِ هن جو فڪر بدليو ۽ کيس سنڌو ديش جو درد جاڳيو، تيستائين دير ٿي چڪي هئي. اهو ڪهڙو فڪر هو جو اڳ سنڌ ياد نه هئي هاڻ سنڌ ياد آئي. هن کي ٻئي ڪنهن ڳالهه جو ذڪر نه ٿيو صرف ايترو افسوس ٿيو ته ”مون پاڪستان ٺاهي وڌي غلطي ڪئي.“ جڏهن آزاديءَ جي معشره کيس چيو ته مان غلام يار کي چمي نه ڏيندس. جڏهن هي سنڌو ديش جي آزادي جي نالي ۾ ٻيهر اها خون جي هولي ڪڍي نه سگهيو ته ان آزادي تان به هٿ ڪٽيو. سنڌ جا ٻچا وري به سندس باھ کان بچي نه سگهيا هي آدر خور ويندي ويندي پنهنجي ڪيئي ڪارڪن جا لاش ڳهي ويو، آخر هي واڳون جهڙي چمار ماڻي هڪ عام ماڻهو وانگر واهيات ترين موت موٽو.

دين ڌرم دي سائون لوڙ نه ڪاڻي روشن يار دا لوڙان

مان ۽ منهنجو دين

معشوق عاشق لاءِ ڪفر ڪافر لاءِ دين، ديندار لاءِ ڪافي آهي. خدا کان انڪار ڪنهن کي ناهي. ڪا طاقت آهي جا خود خالقيل آهي ۽ ڪائنات کي هلائي ٿي، جنهن جي حد جي حد ناهي، جنهن جي حساب جو حساب ناهي، ان سان وري ڪهڙو حساب، هي عشق جو سٺو آ، عشق ۾ حساب ناهي ٿيندو ته ڪنهن کي ڦٽندو ٿيو يا ڪنهن جو نقصان. اها ته سراسر منافقي آهي جو هو رب بي انتها ڏئي ٿو ۽ ڪر حساب ٿو ڪري ۽ اوهان تڪي تڪي جو حساب رکڻ ٿا هي کيسي ۾ جنت

ڪٿي گھمندڙ هي فتني باز علماء جيڪي سوڳ ۽ نرڳ جون ڪڇون ورهائيندا رتن ٿا ۽ هي الله جا ماڻهو جيڪي الله سان به پاڻي پاڻي جو حساب ڪتاب ڪن ٿا. جيڪي هر نيڪي جو اجر و دعائون جي معرفت گهرن ٿا جيڪي پوءِ ويڇاڇو به جهٽ جي گهر ڪن ٿا تن ويڇاڇو خورن تي ڪا الله جي مار پوي. رب ته رب آ. جنهن پنهنجي سرور خاطر هن رنگ برنگي دنيا کي جبر ڏنو. چون ٿا ته ”مسجد ۾ خدا رهي ٿو ۽ چون ٿا ڪعبو خدا جو گهر آهي مون کي يقين آهي ته منهنجو اچو اجر و خدا ان اندر ڪاري گهر ۾ هرگز رهي نٿو سگهي. مون کي انهن خدا جي سمورن گهرن ۾ خدا کي نه ڏسي وحشت ٿيڻ لڳندي آهي مون کي خالي پشي کان نفرت آهي. مون جڏهن پنهنجي خدا کي ڳولڻ لاءِ وڪ وڌائي ته هي ستين آسمان تي به موجود نه هو. مون سوچيو ته انسان پاڻ به ته قنوت جو جزو آهي خدا هر پنڊي جي اندر ۾ موجود آهي سو ماڻهو پنهنجي اندر ۾ خدا کي ڳولي لهي پنهنجي هر هڪ روپ ۾ هو پاڻ سڃاڻي آهي. پوءِ جڏهن مون پنهنجي اندر ۾ خدا کي ڳولي ورتو ته پوءِ خدا ۽ مان پشي گڏهائون ۽ خدا جنهن سان گڏ هوندو، اهو ويٺي ويٺي ڪٿي به پهچي سگهي ٿو ڀل آهي اڳهارو پڻ عبادتگاهن تمار خوبصورت ۽ ڪشاده چو نه هجن پر منهنجي دل انهن کان به وڏي آهي، جتي منهنجو رب رهي ٿو، جيڪو مون کي ٻڌي به ٿو ته مون کي ڏسي به ٿو ۽ مون سان ڳالهائي به ٿو مان انهيءَ رب جي عشق ۾ فرق آهيان. دل اها عبادتگاه آهي، جتي ڪوبه دين جو ڀاءُ جتي چوري نه ڪندو آهي نه ڪنهن سبيل جي گلاس کي ٽٽو لڳندو آهي. مذهب ۽ ايمان سڀ ماڻهن جا ٺاهيل آهن، مذهب فقط انسان جي اندر جو آواز آهي ۽ نيڪي بدلي انسان جي ذهن جو فتور آهي. اعمالن جو دارومدار نيتن تي آهي ”هي ساري ڪائنات مسجد آهي ۽ هي پوري ڌرتي جاءِ نماز آهي“. مان هن مسجد جي موصلي تي ٻا وضو لیتس ۽ ٻي وضو ٿي اٿيس“ پراڻا مذهب ختم نه ٿيا آهن پر انهن صورت بدلائي آهي نئون مذهب پنهنجي بقا لاءِ پراڻن مذهبن جا، اڪثر عقيدا ۽ رسمون قبول ڪري پاڻ جذب ڪري ٿو توريت ۽ زبور (پراڻو عهدنامو) ۽ انجيل (نئون عهدنامو) نالي مقدس ڪتابن مان تفصيل ڪيا ويا آهن. قرآن پاڪ انهن توريت، زبور، انجيل ۽ بائيبل جي ماڳي آهي. ”۽ مون قيوم لاءِ قيامت تائين اهو قرآن ئي ڪافي آهي“. اڄوڪا مسلمانن کي مذهب جي نالي ۾ گمراه ڪرڻ لاءِ انهن فتني باز شيعه توڙي سني علمائن اسلام ۽ مذهب جي نالي ۾ 72 فرقا پٺائي عذاب آندو آهي. هڪڙا ولايتي ڪڪڙ جهڙو اچو لباس پاڻي فارمي انڊا ٿيا وٺن ته ٻيا ڪارو لباس پاڻي ڪارا ڪاٺون ٿيا وٺن، هي بي روبا عجيب و غريب انوکا لباس ڦاري هر وقت اڏاڪاري ڪندا نظر ايندا. ڪو ڦاٽيل ڪو رٺائي ڪو سهرو ردي ته ڪو نقشبندي طريقي جو آهي، هي مسلمان هڪ پشي کي مسلمان ڪونه سمجهن،

هر ڪنهن جون عبادتگاهون الڳ هڪ ٻئي جي پويان نماز ڪونه پڙهن وڌي
 ڏاڙهي پٽ آهي هر فتني باز ۽ تعصبي دنيا جي هن بازار ۾ هڪ الڳ چڪرو
 کولي ويٺو آهي. مون کي انهن سمورن فرقن ۾ ڪڍڻ وارو فرقو پسند آهي.
 هڪ ٻئي کي ڏيکاءِ واري سجدن واري حساب ڪتاب انهن جدا جدا
 فرقن ۽ مذهبي ڪٽر پٺي کان رب سائين پناه ۾ رکجان!

مسجد تو بنا دي شب ۾ پر ۾ ايمان کي حرارت والو ني
 من اپنا پرانا پاپي ٿا، پرسو ۾ نصاري بن نه سکا

جوئي آهيان- سوئي آهيان

عصابت جو سبق ته مون سکيو نه آهي ۽ نه ئي مان ڪنهن کان نصيحت
 ٿي پرائي آهي، مان ڪڏهن به دوزخ جي ڌڙڪن ۽ بهشت جي دلاسي جي هار
 جيت جي وهوار ۾ نه ڦٽم پائهن جي جنت ۾ منهنجون ڪيئي راتيون گذريون
 صبح ٿيندي ئي پاڻ کي دوزخ ۾ ڏٺم مون کي نيڪنامي جي گهٽي ۾ ويڃڻ نه
 دٻو ويو مان سڄي ڄمار لامذهب ٿي رهيس، مان لاڙ نه ڏين هو نه دنيا، ڄڻ مان نه
 ڏين ۾ رهيس نه دنيا ۾، منهنجي هٿ ۾ نه هي جهان هو نه هو جهان آهي، مان
 جيڪڏهن هن جهان کي ترڪ ڪريان ته مون کي پوءِ هو جهان، نه مليو ته
 منهنجا ته پئي جهان ويا، بس پنهي جهانن جو غير هجي، مان هي دنيا لاڙ هن دنيا
 ۾ ٿمر ٺاهي جنت جي رزرويشن ڪرائڻ ۾ ٻي ناڪار ويس، الاڻي دوزخ ۾
 منهنجو ڪهڙو حشر ٿيندو؟ هتي عيبن کان آجو ڪوئي ڪونهي. رب پاڪ
 منهنجو حامي ۽ مددگار ٿيندو، هن جهان کان هن جهان تائين خير ۽ ڪجهه ڪندو
 ڪائنات ڏانهن منهنجي نڪته نگاهه هڪ صرفي واري آهي. مان هڪ صوفي
 مائهو آهيان منڪر ڪونه آهيان. مذهب جي برحلاف ڄڻ اصل ڪافر آهيان، ڪفر
 جو ڪلمون پري ڀل ته ڪافر سڏجان. حقيقت ۾ مون کي ڪجهه ڪفر خراب
 ڪيو آهي، ڪجهه وري اسلام، مان جيستائين ڪفر ڏانهن ماييل آهيان پر جڏهن
 کان ايمان ڏانهن راضع ٿيان. عشق ته پنهنجي پاند مان ڪفر ۽ ايمان کي چنڊي
 ڇڏيندو آهي رب ڏانهن رجوع ٿيڻ سان صحيح اخلاق حاصل ٿئي ٿو اسان جي
 خاندان ۾ ڪوبه نيڪ نمازي ڪونهي، جيڪڏهن ڪو هوندو ته گهٽ ۾ گهٽ
 مون کي خبر ڪونهي، اسان جو پورو خاندان ابي ڏاڏي کان وٺي نماز جو ڄڻ ڪو
 آڙي ويري هجي اسان فرض ڪيل نمازن کي ڪڏهن به فرض نه سمجهيو اسان
 ڄڻ الله جا مٿ هجڻ اسان لاڙ نماز روزا ٿيڻ معاف آهن جيئن پرين قومن کي
 معاف هئا. مان به مذهبي رسومات کي وڌيڪ اهميت نه آهيان ڏيندو، ايترو غرق
 گناهه رهيس جو پرهيزگاري جي ڪا گهڙي هن گناهگار کي پاد نه آهي، منهنجي

گهر جي سامهون ڪڇي آبادي جي مسجد آهي. اتي مان ڪڏهن به ڀلجي نه ويو آهيان، جن اتي ڪي جن پوت هجن، جن کان مون کي خطرو هجي. نڪا نماز، نڪو روزو، عيد ڏينهن به عيدگاه جو منهن نه ڏسان، ها پر ڪڏهن ڪنهن تمازي جنازه پر شريڪ ٿيندو آهيان، جنهن پر جهڪڻو نه پوندو آهي. مذهب رڳو مسجدن ٺاهڻ محدود ٿيڻ ۽ الله الله ڪرڻ جو نالو ناهي خدا جي لاءِ منهنجي عبادت پر ڪي به حد بنديون ناهن ڀل مذهبي نظريو سڄي عمر نه رهيو هجي، ڪلمو پڙهيو اتر الحمد للّٰه آخر مسلمان آهيان، منهنجي دعا ۽ بد دعا ٻئي اثر ڪنديون آهن اهو منهنجي رب جو مون تي ڪرم آهي مان رب جي رضا تي به راضي رهندو آهيان، الله تعاليٰ کي ياد آهيان ته هو به مون کان وسريو ناهي، هو به منهنجي دل پر رهي ٿو خدا جي پهرين نافرمانِي شيطان ۽ آخري نافرمان آهيان مان، جنت پر آخر ۽ حوا جيڪو ميرو کاڌو هو، اهو ميرو مون به کاڌو آهي فرق ايترو آهي ته هو جنت مان تڙيا ويا ۽ اها جنت مون لاءِ به ممنوع آهي، مان اهوئي ڪافر ۽ هو سڀاش موتواڻي ڪافر مسلمان ٿي ويو، مون ڌرتيءَ کي پنهنجي لاءِ دوزخ ناهي ڇڏيو آهي، قبر پر ملائڪ سڳورا مون کان پڇائو ضرور ڪندا جتي عذاب الاهي نازل ٿيندو ايمان ويل وڃي ڪانهي، روز حشر کان بچڻ لاءِ سورة اسرافيل کان اڳ توبه طلب ٿيو پوندو خودي ۽ خدا وچ پر چونڊ ته منهنجي وس آهي، خدا ڪنير ته خودي ته ڇڏڻي پوندي.

اري لوگر تمارا ڪيا، مين جانو ميرا خدا جاني

هاش عزاليل، پيا مويي سڌيا منجها سڪ سبيل لعنتي لال ٿيو

ابليس (شيطان)

منهنجا ٿئي پٽ نافرمان آهن، پر پوءِ به مونکي پيارا آهن. جڏهن مان ڪلور پر ايندو آهيان ته هڪ ئي وقت تنهي کي سزا طور ڏاڍي ڪٽ ڪيندو آهيان ۽ جڏهن معاف ڪندو آهيان ته تنهي کي معاف ڪندو آهيان، چاڪا ته هي وري به منهنجي لولاد آهن. اهو انصاف نه آهي ته مان هڪ کي سزا ڏيان ۽ ٻئي کي معاف ڪريان. اها نافرمانِي عرش کان شروع ٿي ۽ فرش تي آئي. آدم مٿي جو پتلو هو ۽ پٽ هو، جنهن کي شيطان الله جي حڪم سان پنهنجي هٿن سان ٺاهيو هو شيطان سينئر ۽ آدم جونيئر هو شيطان جي آدم کي سڄو نه ڪرڻ کان نافرمانِي شروع ٿي ٿي. آدم به منع ڪيل ڪڏهن جو ڏاڻو ڪاڻي نافرمان ٿيو. نافرمان ٻئي هئا، پوءِ ٻنهي جي سزا پر فرق ڇو هو؟ شيطان ڪڏهن ڏاستان جو ولين آهي. انسان سٺو آهي ۽ شيطان ان کي

خراب ڪري ٿو شيطان کي خدا حقيرو آهي اسان کي خراب ڪرڻ لاءِ منجهو آڻيندڙ شيطان آهي. پيشان شيطان نه آهي. پنهنجي ڳالهه تي آخر تئين اڙيل رهيو اڳ شيطان ۽ هاڻي مان پئي لستي آهيون ۽ پئي ٽڪن ۽ پٿرن جا حقدار آهيون. خدا جا پٽ

بھشت يا جنت اسان جي لڄلايل اها ٿڪ آهي جنهن کي هو ٻيهر چٽڻ جي ڪوشش ڪري ٿو جنهن دنيا ۾ عيسيٰ ۽ علي خدا جا حقيقي پٽ ٿي نوان خدا ٿي پون. تنهن دنيا ۾ بهتر آهي ته مان بلبلين جو حرلسي پٽ سڏائڻ پسند ڪريان. مون لاءِ الله ۽ ان جي رسول کان مٿي ڪو به نه آهي جيڪي الله کي چٽي رسول جي ڪڍ ۽ رسول کي چٽي علي جي ڪڍ ۽ علي کي چٽي حسن جي ڪڍ ۽ حسين کي چٽي قلندر جي ڪڍ ۽ آخر ۾ قلندر کي به چٽي پنهنجي گهني جي پيرچتن شاھ، گنجن شاھ، گل شاھ، معصوم شاھ، ٿيرو شاھ، متيرو شاھ يا پنهنجي بلبن بلبا وھسان جي ڪڍ لڳن ٿا تن کي اها خبر هئڻ گهرجي ته گهر جو پير چلهه جو مارنگ ۽ چلهه جو پير ڏال برابر هوندو آهي. سنڌ ۾ سيد جهينلو قبولو آهي. تنهنڪري سيد کي سلام آهي سنڌ ۾ پکين ۾ ڪجوتر کي به سيد جو رتير مليل آهي اهو به آزاد آهي. هن جي مرضي آهي ته هي ڪنهن به مندر، مسجد جي چراغ يا ڪنهن مقدس مزار جي قبلي کي پنهنجو پاٽ روم بنائي ڪابه جهل پل نه آهي. هي چاهي ته اتي لڳ به ڪري سگهي ٿو، مان هڪ مسلمان پاٿرو واري ملان کي جان جي حقيقي طور ٻارنهن سبور بلب وٺي ڏنا، جن ۾ چار ملان جي گهر ۽ ڇهه مسجد ۾ لڳا ۽ هن سيورن جي قسمت ته ڏسو لڳا ته مسجد جي حد ۾ هر مسجد جي پاٽ روم ۾ لڳا يس اها آهي قسمت اسان جي، ڪيئي نيڪ نمازين جا مقدس پاٿر ايترا ته خوش نصيب هوندا آهن جو هو سڄي به انهن پاٿرن کي ڏيندا آهن ۽ ڪن جون جتيون وري مسجد کان ٻاهر لڄلايون وڃن ٿيون اسان جي قوم سقري نه آهي، ماڻهن کي نيڪي ڪرڻ لاءِ به اٿڻ پوي ٿو. هن منل قوم کي جاڳڻ لاءِ اٿان جي معرفت ۽ رمضان ۾ به ڪو هجي اٿڻ لاءِ ڪجهه شيون يا عمل غير اسلامي آهن، جيڪي نڪري ٽڪير واري مجاهد ۽ اچي ڏاڙهي وارا ملان برداشت نٿا ڪري سگهن، جن کي واجب القتل سمجهيو وڃي ٿو پر ڪجهه ڳالهيون وري مون کان برداشت نٿيون ٿين جهڙوڪ: مسجد جي لائوڊ اسپيڪر تي موٽن جي ٻانگ ۽ جمع جو واعظ جنهن ۾ قرآن جون آيتون، حديثون ۽ انهن پاڪن جا نالا جيڪي وضو ڪري وڃن، مان ڪاڪوس ۾ چٽي ريت پٺان ٿو. خدا ۽ رسول جي پاڪ ۽ مقدس نانن کي يارن ۽ چورن کي هيون وڃي ٿو. مونکي مولوين جو پيشاب ڪرڻ کان پوءِ اڳ وٽ ۾ وڃي سر علم پٿر سان وٽ ڪرڻ، مذهبي جنون ۾ پنهنجي پٽ

مان بارود پر ٻڌي خودڪش حملا ڪرڻ ۽ ٻي گناهه انسان مارڻ مسجد ۽ عبادت گاهه ۾ هٿيارن جي نمائش ڪرڻ وغيره، جن نيڪو ڪارن جا مسجد جي زمين تي نرو گسائڻ سبب پيشاني تي ڪارا داغ ٿيڻ ٿا پل اهي انهن تهجدي داغ تي فخر ڪن پر دراصل اهي هنن جي نراڙ تي تقدير جا ڏنل ڏنپ آهن. داغ ڪهڙو به هجي داغ نه داغ آهي جيڪو ڪڏهن به نوراني نثر سڏي سگهجي. هي الله جا ماڻهو هوندي به رزق حلال درود پنيو کائين ٿا جڏهن ته هڪ رنڊي جيڪا ۾ رهندي به پنهنجي پلنگ جي مٿان رزق جي برڪت لاءِ لکيل دعائون ڪري ٿي، جنهن کي رب اتي به رزق ڏيئي ٿو، هي جيڪي مونکي ته مسلمان ڪري نه سگهيا ڳوٺ ۽ شهرن کي مسلمان ڪن پيا گندو کي حسين آباد، سيتارود کي رحمتي ننگر پر ان تر جي اسلام ڪوت کي ڇا ڪندا ڇت وڳو واليا رهن ٿا.

لدا مست

منهنجو هڪ دوست هوندو هو خدا جو ٽيڙو جيڪو آخر ۾ چريو ٿي ويو، جنهن کي ماڻهو مست سمجهندا هئا هراڪثر مولا علي جي قلمن تي ويٺو هو ۽ ٻاهر ٻيهي هٿ نمڪسار وانگر ٻڌي وڌي واقعي چوندو هو ته ”علي سائين نڪي جو ڪر آهي ڪرين ته اندر اڃان نه ته وهاب شاهه منشون ٿو ڪري ته اڄ“ جڏهن هن کي ڪو جواب نه ملندو هو ته هو پنهي پاسي پنهنجا پئي هٿ ڊگهي پني ٽٽي واري وڪڙي ڏيکاريندو نعره حق بلند ڪندو پوين پير موٽي ويٺو هو

يا علي مدد

هڪ ڏينهن مان ڏاڍو پريشان هوس مولا علي جي قلمن تي ”يا علي مدد“ لاءِ آيس، مان اهو ڏسي وائڙو ٿي ويس جيڪو دوست اڪثر مون وٽ مدد گهرڻ ايندو هو سو مولا علي جي قلمن جي حفاظت لاءِ ڳارڊ جي ڊيوٽي ڪري رهيو هو ۽ هن جي بلڪل پريان ڊيوار تي وڏن اکرن سان لکيل هو ”يا علي مدد“، منهنجو داغ چڪرائجي ويو ڇا دنيا جنهن کان مدد پئي گهري ته يا علي مدد ”اي علي اسان جي مدد ڪر“ تنهن کي پاڻ هڪ سٺا چار هزار ڀڳهار ڪٽندڙ هڪ معمولي لوسي ڳارڊ جي مدد جي ضرورت آهي ۽ پوءِ مان پٺا مدد گهرڻ جي واپس هليو آيس ۽ هن سٺي وهاب شاهه ڏانهن به نه ويس ڇو جو هنن پنهي هٿن جا گراهڪ هڪ پئي جو منهن به نه ڏسندا آهن، مون کي عبادتگاهه اڳيان بيٺل آهي وردين وارا ڪٿا پسند نه آهن، دنيا جي تاريخ رهي آهي ڳارڊ ڪٿي هلندڙ ڳارڻ سميت ماري ويا آهن اوهان جو ايمان ڪمزور آهي. اوهان جي مدد هي ڇا ڪندا رب پاڪ پاڻ ڪندو، ڪوبه حياتي ۽ جو ڏيندڙ يا وٺندڙ ناهي، ماڻهن جي حياتي ڏا جي هٿ وس آهي، ان لاءِ فڪر ڇا جو هون ٻي بهترين معاف آهي. وڳو ايمان مضبوط هئڻ ڪهي ان جي طاقت کي اندر ۾ ڳوليو هو اوهان کي ڪهڙي به ڪمزوري مان ڪڍي ٻاهر

ڪنڌو ڪهڙي به اُفت مان جند ڇڏائيندو. جيڪڏهن يقين اٿو ته خدا آهي. رسول آهي پيران پير دستگير آهي. علي آهي، هي واقعي انهن جون نشانين آهن. مسجد خدا جو گهر آهي ۽ هي قبر صولا علي جا آهن ته علي پاڻ ان جي حفاظت ڪندا. مون کي ته يقين آهي ته امانت لاش کي قبر به ڪجهه نٿي ڪري سگهي. وڏي آساني سان فتويٰ ڏيندڙ پنهنجي مقدس عبادتگاهن جي ٻاهران رکيل جتين جي به حفاظت نٿا ڪري سگهن ۽ چوري جي ڊپ کان آهي پنهنجو ناپاڪ جتيون پاڪ جاين تي پاڻ سان کنيو اچن ٿا. اوهان پنهنجا ڪم ڪمن جي ڇوڙ ڇڏيندڙ (ڪارسان) رب پاڪ جي حوالي ڪيو (هاڻ ڏسو ته) هو ڇا ٿو ڪري

سند آهي اُڙجي وئي ڇو-باس، پيران مان

سيد گاجن شاه مست بخاري

مون تي تصوف جو اثر غالب آهي مون کي مست الست درويش پسند آهن. مون به هتي چرين کي اولياءُ الله سڏيو وڃي ٿو. جنگل جو منهن ڪرڻ، تن جا سمورا ڪپڙا لاهي، تنگو ٿي مست الست ٿي گهمڻ سان خدا نثر ملي ۽ نه فقير ويس ۽ پاڻ سان ڪنواريون چوڪريون سمهاري يا سهڻا چوڪرا ڌاري اهو پرڪڻ ته نفس ڪيترو قابو ۾ آهي ان عمل سان به خدا نثر ملي، پاڪمال ۽ ڪامل مرشد اهو آهي جيڪو خلق جا آگهاڙا عيب ڏکي ۽ تنگن کي ڪپڙا پارائي ۽ ڇيڻن ته مان پاڻ تنگو آهيان انهيءَ لاءِ مون کي مرشد به آگهاڙا پسند آهن. چون ٿا ته سيد چئن شاه بخاري مست پنهنجي مستي ۾ مست هو هي الله لوڪ الف آگهاڙو رهندو هو، سندس تن يا بدن ڏکيل نه هو. رهڙي وارو ڪاٿون وارو قاضي بابا. ڪڪڙن وارو سمن سرڪار، نبي سر روڊ وارو اڌ آگهاڙو لالڻ سائين، جيڪو اڃان حيات آهي ۽ ڳاڙهي گوڏ پائي ٿو چڻ تازو طهر ڪريو اٿس. هي پنهنجي مستي ۾ پنهنجو پاڻ سان الائي ڇا ڇا پيو ڳالهائيندو آهي زبان مان جيڪي نڪرندو اٿس سو ضرور ٿيندو آهي، شهيد رائي بينظر به هن سان ملاقات ڪئي هئي، چون ٿا ته ڪراچي ۾ يورگيراج رام مست بنهه تنگو رهندو هو. جنهن تي مڪرائين اعتراض اٿاريو پر پوءِ هن جو رحمانِي نور ۽ الاهي پيخودي ڏسي هن وٽ اچي سلام پريندا هئا ۽ کيس کاتو ۽ فروت آڻي ڏيندا هئا. سائين مفت جي فروتن جو عاشق هو، اڌ ڪراچي هن کي پنهنجو گرو ڪري مڃيندي هئي. هن کي ڏسڻ لاءِ هر وقت مير لڳا پيا هوندا هئا، بيمارن کي ٿيڪ ٿيڻ لاءِ سڳورا ڏاڳا

ٻه ڀوهي ڏيندو هو. پر پاڻ جڏهن ڏاڍو بيمار ٿيو ته ڀڳو حيراني اسپتال ڏانهن، هن ڇڏڻ ڪافي ڪرامتون مشهور آهن هن کي جانورن سان به ڏاڍي دل هوندي هئي، اهو به چون ٿا ته جڏهن مست يوگيراج رام ديانت ڪئي ته کيس ساڙڻ لاءِ سان کنيو ٿي ويا، تڏهن هن جي مٿي سان اهي جدا گڏهه ۽ ڦٽيل جانور آستانو ڇڏي ڪڍي لڳا سندس پالتو ڪتو وريون ڪري ڪري سائين کي پيارو ٿي ويو. کيس هندو مسلم مرشد مڃن ٿا مون پنهنجي حياتي ۾ ننگن ۾ صرف سائين ڏٺو هو نهال شاه نور جي مڃي ٿي سائين جو درشن نصيب ٿيو. پيران پير چار پڙهين کان مست رهندڙ سائين گاجن شاه مست حال حيات آهي پر نه نانگو آهي نه اڌ اڳهاڙو باقي مست ضرور آهي اڃان ننڍو آهي، متان درجو ملي ۽ ترقي ڪري سائين چئن شاه مست جي راه وٺي سائين جي اها ڪرامت آهي جو پاڻ جڏهن چاهي جنهن کي چاهي هٿ کان وٺي دنيا جو سڀو ڪرائي ٿو سگهي، سائين گهڻن جون سڳڙا ڏئي مرادون پريون ڪيون آهن هتي هر جمع رات چوڪي لڳي ٿي، جتي مراد پوري ٿيڻ کان پاس ڪئي ايندڙ عورتن پٺن ۽ ٻارن کان سواءِ ڪافي تعداد ۾ نوجوان به اچن ٿا. هٿ راڳ جون محفلون به ٿين ٿيون جتي سازيندا ڌوڪڙ، هارمونيم، سارنگي وغيره کڻي اچن ٿا. باقي جنهن فنڪار جو نصيب هوندو سو پڻ تي بيهندو سائين گاجن شاه مست چاهي ته خورشيد جمالي جهڙو چوت پتل جي به ڳائي ويندو ته چاهي ته شمن علي ميرالي ۽ غلام حسين عمراڻي به در نه ٿيندا هتي جنهن ڳايو اهو چڙهي ويندو جنهن نه ڳايو چڻ ڪالهه مري ويو عورتن سان هر وقت سيڪسي چرچا ڪندڙ اسان جو هي مرشد مريدن سان ايترو پيار ٿو رکي جو ڪاڪوس يا پيشاب لاءِ ڪو هٿ کان جهلي يا پلي تي کنيو ويندس ته هلندو ته مرشد جو جيڪو حال آهي سو بيش پرين، مرد توڙي عورتون مرشد جي خدمت تي پنهنجو ايمان سمجهن سندس حاجت روائي پنهنجي هٿن سان ڪرين. هي پنهنجي رات ۾ گرهه به پاڻ نه وجهندو آهي، اهو ثواب به مريدن کان ڇڏيو اٿس، پاڻ وٽ هر وقت ڀيل روتي چار چلي پاپا گوش ۽ ٻين شين جو دوڪان سجايل هي مرشد، اڳيان رکيل آسڪرير ڪولا جو سڄو ڪريمٽ پاڻ پيئي ويندو آهي مجال آهي جو ڪو مريد اهو ثواب کڻي، قورمي جي ڍيڳ جو لنگر تيار ٿي سائين اڳيان رکندا 100 نان جي چٽي هر پيري مسڪينن پرويز بشني تي پوندي. اسان جو ڪاٺڻ لاءِ وارو اچڻو ڪرنهي وات ٽاڙيو وڌا پيٽ کڻيو ان اميد ته وڻا هوندا هئاسون ته من ڪو لڪرو پل به ٿي اچي. پرويز آ آ جو ورد پيو ڪندو، اهو لنگر اسان تائين پهچندي پهچندي آخر در ڏيندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته سائين جلال به اچي ڍيڳ ۽ مان پاڻ وٽ گروي رکي چوندو آهي ته ”ماء پاتو ڪاتو ڪاتو ٿرو“ پوءِ اڌ رات جو بکيا ۽

اچيا مرشد جي مٿي پيٽ هڪ ڪٺا وٺي گهر پهچتا آهيون مون کي مسجد ۾ نٿو اچي ته جڏهن مرشد ۾ داخل نه هجي ته پنهنجي هڪ حاجت پوري ڪري سگهي اهو ڪنهن ٻين جون حاجتون پوريون ڪيئن ڪندو پير ڏسو جا نيڪ پر اهو ڇا پليٽ آهن، هي پير نه آهن بي پير آهن حاضري پير مان جڏهن ٿو چڻي ته پير پير اچي ٿو هڪ ۾ پوي اسان ته ڪنهن مان به ڪو فيض نه پرايو نه وري اسان مان ڪنهن فيض پرايو پير مريد لاءِ اچي چئي آهي: اها لعنت اسان پنهنجي ڳچي ۾ پاڻ ٿا وجهو اسان بنيادي طرح لهرجهه ۽ جهل آهيون ۽ هو نتڪي وڌي ڇڏاڪي سان اسان کي هر وقت ڦرن پيا اسان سڌ وارا سڀن جي عزت ڪندا آهيون، هٿ هر ڪو سڌ سڌائڻ جو ماهر آهي. ”شل ڪ بهه لڳين“ پر اسان وري پٺ به هنن کي نٿي لڳي ڇو ته سڌ کي بهه ڪانه ساڙيندي آهي

حاجي شاه بابا

مونکي ياد آهي ته مان پهريون

پيرو پرويز بشتي مان سائين گاجن شاه مست جي زيارت لاءِ ڪاهي روڊ تي واقعي سائين چئن شاه جي درگاه تي آيس جتي پير مان لاهي سائين کي سلام ڪري درگاه تي چادر چاڙهي، گل وجهي، دعا پئي، مست وٺ اچي ويٺائون، سائين فورم جي گدي تي پئي پر لٽيو پيو هو پئي طرف ڪرسي ته مست جو والد صاحب گادي نشين حاجي شاه بابا ويٺو هو، جڏهن کي هڪ شيندي زور ڏيئي رهيو هو سائين سان خلاصگي ۾ سٺي ڪچهري ٿي، مونکي پهرين ملاقات ۾ ڪرو ۽ سچو ماڻهو لڳو نه رڳو سچ چوندو هو پر سچ برداشت به ڪندو هو مون سان گهڻي لڳندي هئس. مونکي چوندو هو آغا واقعي تون نه آهين مونکي توجهڙا نه پسنڌ آهن“ حاجي شاه بابا هاڻ پاڻ به اتي منڍون آهي. هاڻ منڍس جاءِ تي سندس وڏو فرزند سائين بهادر شاه مست نشين آهي هي نوجوان فضيلت جو صاحب آهي ۽ خانداني روايت جو قائل ڪندڙ آهي. خدا شل کيس عمر دراز ڏئي ۽ اڳين جي جلايل جوت کي زنده رکڻ جي توفيق عطا فرمائي جڏهن حاجي شاه بابا ايمان حيات هو، مون کانس پڇيو ته ”بابا سائين اهو ته ٻڌايو ته بابا رحمان ۾ واقع مست جو روح اچي ٿو يا اهو ڊرامو آهي“ حاجي شاه بابا جي پرويز ۽ مون سان به لڳندي هئي اسان اڪثر درگاه تي پهچاؤ گاجن شاه مست جي، اڪثر حاجي شاه بابا وٽ ويهندا هئائون. حاجي شاه بابا جلال ۾ اچي ٻڌايو ”ڪروڙو پڙسان رنڊي جو پٽ، هن جي ناني ڪچري هئي، مست جي وڏي خدمت ڪندي هئي، وڏو به کيس عزت ڏيندو هو هن جي ناني جوانيءَ ۾ مڙني ملوڪ هئي سو وڏا چورندا هئا ڀلي وسون ڪري ويئي هجي“

هن کي ڏسي چار ماڻهو گڏ ٿيندا هئا. ڪهڙو نقصان هو هي لوهر ناني سان هر وقت گڏ هو. بڻي پاڻ کي الائي ڇا پئي سمجهو مست کانپوءِ عرش تي چاڙهڻ بگڙ پاڻ کي مرشد ٿي سمجهي اسان کي به ڪٽڻ لڳو، سو هٿين سان تيل واري گڏي هائي پنهنجو چڪلو کولي ويٺو آهي، سو دوڪانداري ڪئين هلي پوءِ وٺي تر ٻاڪ ڪندو اسان جا وڏا ڪڏهن اسان کي خواب ۾ نه آيا آهي هن لوسي وٽ ڪهڙي ڪٽي پئي اٿن جو اچن، اي سڀ رڳو ڏيکي جا ٺاهه آهن ويٺو ڏس "پلا اميرڪ مهڪ جي باري ۾ ڇا ٿا چئو." "هن مولائڻ کي وڏن نٿو ڏي، هو به چڻ رو جي ڏي، رو هجي رو وانگر ڪرڻ ڪيو سندس در تي ٻڏي پئي آهي. چڏس ته مولائڻ وڃي جان ڪري، هوشن به ميراني پيسه جا پٽ آهن. هي پڙ پري ته هن لاءِ چڻ سوني جهرڪي آهي. چيريو ٿورڙي آهي جو هن جل ڦٽاڪي ۽ ٽڪي چوري مان هٿ ڪڍي، اسان واري چرين ڪرين کان ته وڌيڪ سڀالو آهي جو ڪڪر ڪري ڪٽيو ويٺو آهي ۽ روضي روڻي ٿو پيو ڪري

گهر ۾ ويهارڻ جهڙو مرشد

حيدرآباد جي ريم لائيٽ ايريا يعني ڳاڙهي روشن دنيا، جنهن کي پاڻ هيرامندي به چون ٿا، ته چڪلو به، هي بازار حسن جتي جا ڏينهن ويران ۽ راتيون روشن هونديون آهن، جتي طوائفون جي ڪولن تي مشهور ڪچيرين جا مڃرا ٿيندا آهن. جتي هر وقت طبلي جي ٽپ ۽ سارنگين سان گڏ گھنگهرون جي چنگلو جو آواز پٺڻ ۾ ايندو آهي، جتي صلاب مان به ڪمائي زور آهي جتي نوحيز جسن جا نوان جوهر ڏسڻ لاءِ، اهر ٿي گندگي چٽيندڙ لڪي لڪي ايندا آهن هن معاشري ۾ جتي صرف حڪومت فحاشي ڪندڙ عورتن جي هلندي آهي، جتي ڪوبه پار پنهنجي پيءُ کي نه سڃاڻندو آهي، جتي ولديت صرف ماءُ جي هوندي آهي ان چنگلي جي چرنڪ تي هڪ گهٽي جمال شاه جي اهڙي به آهي جتي نگاه مٿي ڪري اکيون مٿي کڻي نخر سان هلي سگهجي ٿو جتي عصمتن جي انهيءَ آندڻ سوداگرن کي آئينا وڪڻندڙ هڪ بابا رهي ٿو جيڪو لوطاڻ ۾ ويهارڻ جهڙو نه پر گهر ۾ اچن ۾ ويهارڻ جهڙو آهي. هن ڳاڙهي روشن دنيا جا آهي حرامي پار جيڪي پيءُ کي به بابا نه چوندا آهن، هن عظيم شخص کي عزت وڃان بابا چوندي شرم محسوس نه ڪندا آهن. هي انهن سمورن حرامي ٻارن جيان منهنجو به بابا آهي اهو امير مهڪ جو مرشد "بابا رحمان" اڄڪلهه منهنجو به گرو، رهڻا ۽ ٺٺي مرشد آهي.

مرشد جي حاضري

بابا رحمان جو روحاني طور مرشد سائين چئن شاه مست بخاري هو. چئن شاه بخاري جي پٽ گادي نشين حاجي شاه بابا سان، بابا رحمان جي خبر نه آهي ڪهڙا اختلاف هئا جو بچاءِ درگاه تي ويهڻ جي، بابا رحمان مرشد جي نالي

تي هڪ الڳ آستانو ٺاهيو آهي جتي وٽس هڪ عڪس انداز مٿئين شيشو (Magic Glass) هو جنهن ۾ پهرين نظر ۾ ڪجهه اهڙي صورت پئي نظر آئي جنهن کي فقير سائين مرشد جو عڪس ٿي چيو. اڄ به اهو شيشو سندس آستاني تي لڳل آهي جنهن ۾ چون ٿا ته سائين چئن شاه مست نظر اچي ٿو بابا رحمان چئي وڃائي پنهنجي مرشد سائين چئن شاه مست جي روح کي ڪڏهن به ڪنهن به وقت گهرائي سگهي ٿو، هي طرح طرح جا ڪيل ڏيکاري عجيب ڪرامتون ظاهر ڪندو آهي، جنهن کي مريد معجزو چون ٿا چون ٿا ته بابا رحمان وٽ موڪل به آهن. هي ڪڏهن ڪڏهن بجلي جي هاڻي وولٽج ٽارن کي پنهنجي ڏندن تي رکي ٿو ته کيس ڪرنٽ نٿو لڳي هي پٽ تي شيشي جون بيشمار بوتلون ٽوڙي انهن تي اڳهاري پيرون ڌمال هڻي ٿو ته کيس ڪجهه به نٿو ٿئي جنهن کي سيد اداڪاري به چون ٿا اسر مهڪ ڳائيندي جڏهن بابا رحمان ڏانهن نھاري اکر جي اشاري سان ”منهجا مرشد لال مان تنهجي ملنگياڻي آهيان“ ته بابا رحمان اٿت غش ٿي زمين تي ڪري پوندو آهي، سڀ حاضرین هانس ۾ پئجي ويندا آهن. جڏهن سامت ۾ اچي اسر مهڪ جڏهن ”چئن شاه بخاري مست مست“ ڳائڻ شروع ڪندي آهي ته بابا رحمان تي بيخودي طاري ٿي ويندي آهي هي هس حال وجد ۽ بيخودي جي ڪيفيت ۾ ٽٽڪندو آهي يا پٽين کي ٽڪر هڻي زمين تي اونٽو ٿي لٽي پوندو آهي يا ڪڏ ڏوٽي جهرمڻ لڳندو آهي هي مسلسل ڪلاڪن جا ڪلاڪ ڪڏ ڏوٽيندو آهي، ڇوڪرا پاڻيندا آهن ته بابا کي جتڙي ورتو آهي اهو ڪيل ڏسڻ وٽان هوندو آهي خليفا چون ٿا ته ”اها روحاني حالت يا ڪيفيت دراصل مرشد سان وڏي مرشد سائين چئن شاه مست جي حاضري آهي.“ ان حاضري کان پوءِ حاضري واري پيالي ۾ پينٽل آسڪريپر سوڊا، پاڻي ۾ مڪس ڪري سڀي ويٺلن ۾ ”ٽرڪ“ طور ڊڪ ڊڪ ڪري ڏنو وڃي ٿو اهو ڪس جي نظر ۾ بدعت يا گناهه آهي پر مان به پيئندو آهيان. منهنجو مرشد بابا رحمان پتي وارا پاڻ به کائيندو آهي، جنهن ڪري مونکي به اها عادت پئي، جنهن لاءِ هتي پيڪڊان رکيل آهن سندس سڀ خليفا به پاڻ خور آهن. پاڻ جي اڱاري لڳل ڏند ۾ واه واه چوڻ جو مزو به ڏسڻ وٽان آهي جيئن ننڍي هوندي وٽ ۾ ستون وجهي ڦٽي چوندا هئاسون. ڪهن اوطاق تي ميزبان، گهر آيل مهمان لاءِ گوشت نه ڇا هئا به نه چڱيا ته مهمان توڙي ۾ ميزبانکي چيو ”سائين اوهان نه منهنجي کائڻ لاءِ هئا به نه چڱيا به اوهان جا ڪتا چا کائيندا هوندا.“ ميزبان کي جواب ڏنو ”منهجا ڪتا پاڻ کائيندا آهن.“ چون ٿا ته سائين چئن شاه مست بلڪل تنگر رهندو هو بابا رحمان جي ناني سندس دل گهري مريدپاڻي هئي جنهنجو هي چوڻ ڪندو هو جنهن کيس هڪ ڏينهن پنهنجو روڻو لائي ڏنو، تنهن کان پوءِ هو اها پوتي پٽندو هو.

اولياءَ ۽ بزرگ

سنڌ هڪ مردم خيز ملڪ آهي. ان جي سر زمين ڪيئي بزرگ پيدا ڪيا. جن جون مزارون ۽ مقبرا ان جي گوشتي گوشتي ۾ ڏسڻ ۾ اچن ٿا سڄي سنڌ واسينگر حيدرآباد شهر به اوليائن ۽ پيرون سان ڀريل آهي. هنجتي گهٽي ۽ گهٽي ۾ ڪنهن نه ڪنهن پير فقير ۽ سيد جي درگاه يا تربت آهي. حيدرآباد جي هر سوزهي گهٽي ۾ انهن اوليائن يا بزرگن جون درگاهون، مزارون ۽ دربارون اڄ جون نه آهن، پر قديمي آهن منهنجا ابا ڏاڏا ڪتر سٺي هئا. جيڪي پير پرستي، قدامت پرستي ۽ توهه پرستي کي ڪفر سمجهندا هئا پر اهو منهنجو ڪفر يا ايمان آهي جو مان اڪثر انهن پيرون ۽ اوليائن جي درگاهن تي وڃان ٿو. مان جيڪي قبي واري قبر ڏسندو آهيان اوڏانهن دعا ڪان ويندو آهيان مون کي مزارن جي پراسراريت پاڻ ڏانهن ڇڪيندي آهي منهنجي دل ۾ تجسس جاڳي پوندو آهي. مزار جي دروازي جي گهٽ هجي يا مزار جي سڪل گلن جي عجيب پراسرار ته مان پيرون جو پوڄاري نه آهيان پر الائي ڇو مون کي اتي اهڙو ته سڪون ملندو آهي جهڙو ننڍڙي ۾ ماءُ جي هنج ۾ محسوس ڪندو هوس. زندگي ۾ جڏهن به ٽڪڙ لڳندو آهيان ته غمگين ٿي ويندو آهيان ۽ پرو ڏکڻ ڏاکڻ سان ڀريل درد ڪشي هنن مڙهين ۽ خالي مڪانن ۾ اچي پنهنجو وٺندو آهيان. هتي گهڙي پل ويهڻ سان روح کي راحت پئي ايندي آهي. جتي منجهه مٿيا. سي لڪا رتن لوڪ ڪان. سنڌ جي تهذيب ۽ ڪلچر صوفيانه آهي. هي روحاني دنيا اسان جي هن مادي ۽ ذهني دنيا کان بلڪل نرالي آهي. مان به سنگ مرمر ۽ گهر ٿيڻ چاهيان ٿو آهستي آهستي منهنجو لاڙو تصرف طرف وڌندو ٿو رهي. منهنجي دل ۾ صوفي ازم لاو تجسس جاڳي ٿو پوي آخر هي صوفي هن رنگارنگ دنيا کي تياڳي ڇو اهڙي زندگي گذاريندا آهن. روحاني ائو ۾ وڏو سرور آهي پر روحاني راهه نهايت ڏکي ۽ منجهائيندو آهي. جيڪي چون ته ”نه پير عيسيٰ نه پير موسيٰ ٻڙا پير پيسا“ ته کين ياد رکڻ کپي ته پئسو هٿ جي مير آهي. مايا آهي جاني آهي. سڀ ڪجهه هتي ئي ڇڏي وڃڻو آهي. لطيف گهٽ چئي ٿو ته: ساري رات سبهان جاڳي جن ياد ڪيو، ان جي عبداللطيف چئي، مٿي ۽ لٿو مان، ڪوڙين ڪن سلام. آڳهه اچيو ان جي. اولياءَ الله جي ڪرامتن ۽ ڪوشمن تي اعتبار ڪرڻ کپي. ڪوبه الله لوڪ جو ڏکي مڃي ڌيان ۾ مڱن رهي ۽ انجي بندين جي خدمت ۽ انهن سان محبت ڪري اهو اولياءَ پوڄڻ جوڳو آهي مان به پيرو بي مرشدو هوس ۽ مان چوندو هوس ته ”مان پنهنجو مرشد به پاڻ آهيان ته مرشد به پاڻ آهيان.“ پوڄا ڪرم پاڻ کي، جوڳي! رڪڇ جوڳه. خلق خاڪه جئن ڪرين. اي راول! وڏو روڳ.

بعد پنهجي خاص حلقن سان به ويهي ٿو غير ڏينهن تي به حال گيس سار
هر رات گريس تي سنگت جي مجلس ۾ ويس ٿو هر رات رهند هر رات
خاص ڀلڪ ۽ حيفا جيڪي شائش هر وقت به آهن. بهر و سر هر رات
ميجر صاحب. ڪلهران شاهه. ڊاڪٽر محمد نصري. ملازم شاهه. صفر شاهه
ستد امير علي منور زور وارث عيسيٰ صاحب ۽ ٻي جي رچون ته سار
پاڻي سان ڏاڪڙو. عابد ۽ شير عباس به هر مجلس جا سر هر رات سار
موجود راتو شادي دوست محمد نصيراتي به هر وقت حلفت ۾ رتو رهي ٿو
چڪلي وارن جا به هن سان روحاني رشت آهن ميراتي به هر وقت سنگت سار ۽
سڳوڙن اچن ٿا هتي خوب ڪچهريون ۽ واه جون رهنديون ٿين ٿيون جنهن ۾
عجيب لطف ملي ٿو بابا رحمان نه وڃو ڊاڪٽر. ڪڪڙائي به مرشد هي. پر
لوڪ سنگت ڪار ۽ گنگ ٻن آهي کيس سڌ جي قيصي موسيقي جي سار جي
جان ٻن اٿس. ان سان گڏ موسيقي کي پڻ زند رکيو وينو آهي

امير مهڪ

هر جمع رات ساري توڙي لوتھاري ۾ بد رحمان وٽ سار جور محفور
ٿينديون آهن. آستانو مريدن سان ڪچا ڪچ پريل هجي يا رڳو ويهه پنهنجهه مهڪ
هجن. مجلس آساني سان ڪري سگهي آهي راڳيندڙ ۽ ساريندڙ جڏهن سار ڪري
اچي وڃ ۾ ويهندا هئا ته اڌني ڪلاڪ اندر راڳداري جي مجلس ڏي ويسي آهن.
راڳ جا پڙهڻا پڻي رستي ويندڙ به پنهنجا سڀ ڪم ڪريون چئي رڳ مٿ ڏاڳ اچي
ڪا ٿيندا آهن ٽيسٽين هي ڪيٽانهن نه ويندا آهن جيستائين هي رڳ نه پورو
ٿي. هي انهيءَ سوز ميناج ۽ موح ۾ پاڻ وساري موح ٿي ويندا آهن تن جو سار
رات گذري پاڪ ڪندي آهي جڏهن صبح جو سج ڪسي هليو هو ته مجلس
پرخواست ٿيندي آهي اهڙو لطف ۽ لگر جي موح هر جمعرات تي وقت ۾ ملندو
آهي راڳ مونکي ٻي دنيا ۾ وٺي ويندو آهي راڳ منهنجي روح سل جريل آهي.
طين ۽ ڏڪڙن سان چڻ منهنجا روحاني رشتا هجن. انهن ظلمن جي ٻول ۽ سار ٿي.
جي سرن کڻن سواو امير مهڪ جو سريلو گلو به مونکي هر جمعرات تي بد رحمان
جي آستاني ڏانهن چڪيندو آهي مان. پرويز بشي. گلشن جلدو، مشتاق سولنگر،
جلويد جتوئي. جنيد وسطو. فرحان رانجهڻي. خورشيد جدي يا محبوب سار
ذير لنگ سان اچان ته پڇاڙي ولري قطار ۾ اچي ويهندو آهيان ٿي ويهي راڳ پڻ
۾ جيڪو سرور ملندو آهي. اهو اڳيان ويهڻ به نه آهي شاهه ۽ ظلم علي کي به
هتي ڳڻيندو ڏٺو هتي مون اڪثر حسن دس. بخش مهر ٿي. ڪم. ٻي سارو
پر بخش سون. ابو مگر بلو هتي اڪثر ڪامورا به امير ڪم مهڪ جا پر سار منهنجي
ليندا آهن امير جڏهن ناز نغرن سان ”هوا ۾ اڙنا هئي مورا ال ڏندا مليل هڪ“

ڏسندو هو، ته اهي قومون ڪلهوڙا هن عدائي حسن، بلڪل رحمان جي لائي، کي مهرباني سان سوز واري رنجي رکي يا پنهنجي سالي سمجهي پنهنجي اخلاقي طاقت جو مصروف ڪندي نئين نون جون مليون پري گهروون گهور پيا ڪندا آهن، ان وقت جو هن وقتون مٿون ئي پونو آهن، مان جڏهن امير مهڪ کي استاد امير علي سان هر مونين تي ويني راڳ جو وياض ڪندي ڏسنو آهن ته هي مون کي سنڌ جهڙي ڏسندو آهي ۽ هي سنڌ جي نون جڏهن پنهنجي سريلي آواز ۾ ڳائيندي آهي ته مان "سنڌ آهيان" ته ڏسندو آهي ته سٺو موهن ۾ چوليون هڻندو هجي مان جڏهن هن جل پري سان ڪير جهڙو ۾ ميڙين ۾ رهڻ وڃڻ جو پروگرام وٺيو هو ته هن مون کي "پيڙي وارو بلو" ڏنو هو، هي مون کي اڄ به "پيڙي وارو بلو" چوندي آهي، هي پنهنجي هن "پيڙي واري بلو" جي فرمائش تي اڪثر گاري سيوهڻ واري "پڻ پٽائيندي آهي پوءِ مناق ۾ چوندي آهي "پيڙي سيوهڻ واري" هي جڏهن اسرت ورڪا ڪندي آڳ ۾ "اڄ بلو چل اڄ ميان تنهنجو وچولو ٿو هاري" ته چڻ جي "جهوري پونو آهي امير مهڪ اڪثر ٻارهن بجي رات کان پوءِ ڳائيندي آهي ۽ صبح ٽئين پئي ڳائيندي آهي هي جڏهن بڙ تي ايندي آهي ته ايندي ئي محفل مچائي ڇڏيندي آهي، چڻ محفل ۾ رس پر جي ويندو آهي جيئن رات پچندي ويندي آهي، تيئن راڳ جو اثر وڌندو ويندو آهي ۽ پٺڻ واري تي ان جو به ڏاڍو اثر ٿيندو آهي بلڪل رحمان وٽ راڳ ۾ هڪ هتي ته آهي، رات جو اڪثر امير مهڪ کان علاوه ٻيا گوتيا به اتي ڳائيندا آهن، وچ وچ ۾ امير کي ساهي ڪڍڻ جي بهاني نئون اسرندڙ ۽ اڀرندڙ ڪلاڪرن کي به پنهنجي راڳ جو جوهر ڏيکارڻ جو موقعو ملندو آهي، پر امير ڏاڍو سريلو ڳائيندي آهي ۽ ڪمال جو ڳائيندي آهي ڇا ته هن وٽ ٻولين جي ادائگي آهي، ڇا ته هن جي موسيقي تي ڪمانڊ آهي ڇا ته هي سرن سان ڪيڏندي آهي، هي سرن جو جلدو جاڳڻي ڳائيندي آهي هن کي مٺي سر ۽ آڻ جي لاهين چاڙهن جي خدائي ذات طيل آهي راڳ جي اصل شيء ته اهي نثير جيڪا ڏاتل جي ذات آهي، جنهن کي وٽس ڏي ان جي مهر جو مينهن وسي ته ان جي حد ناهي، هي جڏهن سر ۽ سوز ۾ صرفي ڪلام ڳائيندي آهي، ته هن جي مناس جون تارون عبلده پروين سان وڃي ملن ٿيون، هي شايد جي ڪلام کان سواءِ جڏهن نورجهان ۽ لتا جا گيت ڳائيندي آهي ته ٻڌندڙ پنهنجا ڪن وٽس گروي رکي ڇڏيندا آهن ۽ بت بشمي پوندا آهن. هي نيشون نيشون ڪافيون وڏي سر ساز سان ڳائي سگهندي آهي. هن پنهنجي نوان سبب وڏو نلر ڪڍيو آهي، هي جڏهن رات جي چوٿين پهر مٿين سرن ۾ راڳ ڪوهيلري يا حسيني ڳائيندي شايد جي وائي آريائي پنهنجي ري، مون کي، سرتيون نان نه سري" ڳائيندي، هي ڏکي جڏهن ڏک ڏريندي آهي ته سسئي وانگر منهنجي جي، جو پنهور به جلائي ڇڏيندي آهي هي ڪڏهن پنهنجي سر سان مون کي جهوسائي

ويجهندي آهي ته ڪنهن ڪنهن درد پري گيت تي منهنجي اکين ۾ لڙڪ به آئي
 ڇڏيندي آهي. بابا رحمان پاڻ به درٻيلو ۽ سريلو آهي، پاڻ به موج ۾ اچي ڳائيندو آهي.
 سندس آلاپ جا سور مٿي اٿس. هن جي ڳائڻ جو نمونو به عجيب هوندو آهي، ٿورو
 ڳائي بس ڪندو آهي. سوز ۽ راحت وچان ساڻي ڪڍندو آهي. سندس آواز سوزنلڪ ۽
 دھشت وارو آهي. هي پڪي راڳ ۾ به پئتي نه آهي. هن جي غمن جي نوحن ۾ به
 دل جو آواز لڪل هوندو آهي. سندس سرن ۾ اصل ماڳي جي لار پئي وڃندي آهي.
 هي ڳائيندو آهي ته موج ۾ اچي نه رڳو وحدت جي مهراڻ ۾ پاڻ وڃي ويهندو آهي،
 پر ٻنڌڙن کي به ساگر ۾ سڻائي ڇڏيندو آهي، فقير سائين مود ۾ هوندو آهي ته مون
 کي پاڻ وٽ سڏي ڪجهه نه ڪجهه جهونگاري ٻڌائيندو آهي، اهو راڳ ٻڌي هال ۾
 رلاواه پئجي ويندي آهي.

سير و سفر (سياحت)

زندگي هڪ سفر آهي ۽ سڄي حياتي مسافري آهي، اسان ته تمام عمر
 سفر ڪندڙ مسافر آهيون جن جي زندگي خوابن جي تعبير ڳوليندي گذري وڃي
 ٿي. زندگي ڇا رڳو گهمڻ ڦرڻ ۽ زنده رهڻ جو نالو آهي؟ هن آتر ڪٿا ۾
 منهنجي انهن ماڳن جو ذڪر آهي جتي مون پنهنجا پير گهمايا آهن. منهنجو هي
 ڪتاب (اتر، وچولو، لاڙ ۽ ٿر) سنڌ جي سڀني حصن جي عڪاسي آهي. مون کي
 اهو ويسام آهي ته سنڌ جهڙو خوبصورت خطو دنيا جي ڪنهن به حصي ۾ نه
 هوندو منهنجي من ۾ ڏاڍا سٺا شهر اڏيل آهن سنڌ جي ڏسڻ لائق جڳهين جي
 انتهاس کان مان پلي پٽ واقف آهيان. مون زندگي ۾ جنهن طلسمي دنيا جا خراب
 ڏٺا. حقيقت ۾ مان انهيءَ دنيا جو حصو ٿي رهيس. مون سنڌ جا آهي ڳوٺ وري
 وري ڏٺا جو آهي منهنجا ماضي هيا، مون سنڌ کان ٻاهر به سير سفر ڪيا. چون ٿا
 ته ”ٻار ٻار تي چوڙهي ته مسافري ٿيندي يا پير جي تري ۾ خارش ٿئي ته به سفر
 تي وڃي.“ منهنجي زندگي جو ڳچ عرصو سير و سفر ۽ سياحت ۾ گذريو ائين
 عمر گذري وئي ڪو چين نه آيو. اڄ به مان ٿرتي جي هن پار کان هن پار ۽ دنيا
 جي هن چيڙي کان ان چيڙي تائين سفر ڪرڻ گهران ٿو، مون کي ته خواهش چٽم
 ٿي به وڃن جي آهي پر ائين ممڪن نه آهي. فل حال سنڌ ٿي مون لاڙ معراج آهي،
 مان آرت جو مداح آهيان ان ڪري سيلاتي ۽ وير اڳي آهيان. فطرت معنيٰ قدرت
 مان فطرت تي فدا آهيان، مون کي خدا جو تخليقڪار روپ پسند آهي درحقيقت
 هڪ ئي هنڌ هميشه ساڳئي گهر، آفيس يا دوستن جي ماحول ۾ رهڻ ڪري
 مونجهه جو عجيب احساس ٿيندو اتر ۽ جڏهن منهنجو ساڻ گهٽجڻ لڳندو آهي
 ته مان ڪنهن نئين راهن تي نڪري پوندو آهيان، اها مونجهه نيٺ مون کي گهر
 کان ٻاهر ڪڍي نرالي دنيا ڏانهن وٺي وڃي ٿي. تازي هوا جي ڪمي خاطر من

جڏهن سفر جو سانهاو ڪري ٿو ته مون کي اڪسيجن مليل وڃي ۽ سفر مون کي زندگي ڏيو ڇڏي. نامعلوم مقام ڏانهن ڪاهي پوڻ کانپوءِ اتان جي منظرن جي هڪڪار ۾ ساهه کڻڻ سان ۽ هڳاون سان مٿس تارو تراسو ٿي پوي ٿو، "شايد منهنجي گهڻي، پر ڪو ڪيئون آهي جيڪو مون کي هڪ هنڌ ويهڻ نٿو ڏي ڪاڏ لڳي ٿو." منهنجي پيرن ۾ سڪ نه آهي منهنجي وجود ۾ هلچل آهي، اڄ هتي سپان هڻي هنڌ منهنجي هستي ۾ رول پائي آهي. مان روڊ ماسٽر، آوارو، چپسي (خانہ بدوش) سير سڀاڻي، رلڻ پنڻ ۽ پٽڪڻ جو ڪوڏيو، رولو دور وانگر پٽڪان ٿو. نظر ۾ گردشون آهين هڪ هنڌ ته آهيان نه ڌرتي جي سونهن خاطر جوڪ ڊر جوڪ پٽڪان ٿو. پير پٽي تي ڪڏهن رهيو هتي نه، بي سڪوني جي هن وادي ۾ سيلاني جوڳي بڻجي ڪيڏانهن وڃي رهيو آهيان، شايد مون کي پاڳ جي ڳولا آهي يا ائين ته نه آهي جو مان پاڻ کي ڳوليندو هجان، در حقيقت مان مسافر به پاڻ آهيان ته منزل به پاڻ ئي آهيان. مون کي محسوس ٿيندو آهي ته مان جنم جنم کان پٽڪندڙ روح آهيان، هن جنم ۾ پٽڪي منهنجو انت اچي ٿو ته پوءِ وري پٽڪڻ لاءِ هڪ نئون جنم وٺان ٿو، مون کي لڳندو آهي ته منهنجي وجود ۾ ڪنهن چپسيءَ جو روح سمائل آهي، منهنجي وجود ۾ وڏن جو ڪو جزو سمائجي ويو هجي، منهنجي نانائي يا ڏاڏائي آڪهه ۾ ته ڪو خانہ بدوش نه هجي، مان ننڍي هوندي کان ئي رول پارٽي هوس. ننڍپڻ جي رول پين ۽ وڏي هوندي جي سفر ۾ مون کي ساڻي ساڻ هوندا آهن. رولاڪي منهنجي مزاج جو ۽ منهنجي وجود جو حصو ٿي چڪي آهي، مان ننڍي عمر کان ئي فطرت جي ويجهو رهيو آهيان، فطرت جي سونهن جي سٺ ۽ سندس هوائن کي ساهن ۾ اوتڻ ڪاڻ هائو جي سورجهري تي هڪ سيلاني فقير بڻجي انهن رستن ۽ راهن جي چونڊ ڪئي، جن رستن کي منزل نه هئي مون کي جتي به حسن نظر آيو، اتي تتي ۾ به پنڌ ڪيو، فطرت جو حسن مون کي پاڻ ڏانهن ڇڪي وٺندو آهي. مان دنيا جي پوري حسن کي هڪ ئي پاڪر ۾ پري ان کي چمڻ چاهيان ٿو. وڏا چون ٿا ته "گهر وٺڻ کان اول پاڙيسري ۽ سفر کان اڳ سفر جي ساڻي کي سمجهي وٺڻ گهرجي" پر مون کي بي جوڙ ساڻي سان بي منزل مسافري وارو اهو فضول ۽ لڳائيندڙ سفر الائي ڇو سٺو لڳي ٿو، مون کي انهيءَ ۾ لطف ملي ٿو. مان منزل طرف هلڻ وقت پهچڻ لاءِ اندازو نه لڳائيندو آهيان، مان جيڪو به روت اختيار ڪندو آهيان، پنهنجو روت سمجهي ڪندو آهيان پر اهو روت منهنجو ئي روت بڻجي ويندو آهي جيڪو پوءِ مان به مٽائي نه سگهندو آهيان بس مان هلندي هلندي اڄ انهيءَ منزل تي پهچي چڪو آهيان جتان مان مرتي پريان به ڏسي نٿو سگهان ته منهنجو همسفر مون کي هڪلو ڇڏي پريان

کان ڪسڪي ويو آهي يا مونکي ڇڏي اڳتي ڏور هليو ويو آهي، ائين چو ٿيندو آهي منزل جا امتحان ملي ويندا آهن پر اسان اڪيون پوري اڳتي نڪري ويندا آهيون. مون کي ڪيڏانهن وڃڻ گهرجي ڪيڏي وسيع دنيا آهي پر مون لاو محدود ٿي وئي آهي مان اڄ به دربدر خاکه بسر آهيان آخر اها ڪهڙي ڏڻ آهي، ڪهڙو ذوق آهي جيڪو مون کي ايتريون سفر جون سختيون سهائي ٿو، انهيءَ ڪڙائي ۾ اهڙي ڪهڙي منائي آهي جو مون کي مڪ ڪري ويهڻ نٿي ڏي. هرڪو الله الله ڪيو پنهنجي پڄڻ ۾ گر ۽ خوشي لڳو ويٺو آهي، خبر ناهي ته ڳوٺ ڳوٺ سان مون کي ايتري محبت چو آهي. مون کي ڪائنات جي هر شيءِ سان ايتري دلچسپي چو آهي. شايد هر تعلق جي نوعيت جدا آهي ۽ هر رنگ جي پنهنجي الڳ دلڪشي آهي، دراصل ڪائنات جي هر شيءِ ۽ ٻي شيءِ سان لاڳاپيل آهي. اهر هڪ سلسلو آهي ان تعلقن ۾ هڪ عجيب ڪشش آهي، مونکي جهنگ، جبل، ڏونگر، بيلبان، دريائون ۽ اڻڄاڻ جڳهين تي مزو ايندو آهي. آزاد نصائن ۾ پرواز جو لطف ٿي پنهنجو آهي. ڪهڙو لاچار آهي؟ بس اهو سٺو لڳي ٿو. سفر ۾ سفر ۽ مارچ ۾ لانگ مارچ، سفر پري زندگي به منهنجي پلٽي پئي آهي. هڪ ڏينهن گهر ۾ رهيو هوندس ته سفر ۾ هل هلاڻ جي زندگي، سدائين ليلها ڪلهن تي. سنڌ مون ۾ جذب آهي ۽ مان سنڌ آهيان، پهراڙي منهنجي نس نس ۾ آهي. کليل فضائون، وڻ، ٻيون ۽ درياھ منهنجو وجود آهن. زندگي سفر جو اتو سلسلو آهي، منهنجي سنڌ جي پهراڙي سان محبت آهي جتي ڪمينا انسان نه آهن. سنڌ جي ڳوٺن ۾ سڃاڻپ اڃا زنده آهي، وري ڪجهه چڱائي آهي ته پهراڙيءَ ۾ آهي مون سنڌ ڌري گهٽ سموري ڏٺي، ڳوٺ ۽ شهر گهميس مان سنڌ جو چيو چيو ڦريو آهيان سنڌ جو شايد ٿي ڪو اهڙو شهر يا ڳوٺ هوندو جنهن جو مون دورو نه ڪيو هوندو گڏوگڏ مسافريون ڪري ڪيترائي تاريخي ماڳ ۽ مڪان به ڏٺا. سنڌ جي مزاج کي ڄاڻڻ لاو مون کي ساري سنڌ گهمڻي پئي.

منهنجي ڳڻيءَ ۾ ڪيئون

اڪين جي آوارا گردن ڏاڍو رلايو، اڪين جي درين مان اسڪرين تي پل پل نوان منظر ايندا ۽ موهندا ڏسي سفر جو مزو مائي خوش ٿيندو هوس، جيڪو اڪين جي کليل ڌري مان مون ڏٺو ۽ منهنجي سنڌ جي اڃا منظر جي هڪڙي جن ۾ مون ساهه کنيو، مون لڏ جيڪو ڏولا ۾ پڌل قديم سفر ڪيو تن منظرن لئي منهنجي هي ٻي چيني دل اڄ به مانڌي آهي ۽ ان سفر جو هر دل ۾ پور پوي ٿو، مان جتي ڪٿي به ويس اتي مونکي رڳو غم ۽ درد ٿي گذريا، جيڪي منهنجي مجموعي زندگيءَ سان وابسته رهيا ڪينجهر کان ڪارونجهر تائين ڪيئي کان ڪشمور تائين، هالا کان هالاڻي تائين ۽ نبي سر کان پوڏيسر تائين

سنڌي جي سرزمين جا چڪر هڻندي مون جيڪي ڪجهه ڏٺو جيڪي ڪجهه
 ڄاتو جيڪي به ڀاتو تنهنجو ڦل قدرت مون کي وسيع نظريو ۽ عالمگير احساس
 مليو. اها جيڪا مون آواره گريدي ڪئي خان بدوشي ڪئي خاک چاڻي يا دريو
 خاک بسر تيس اهر بي مقصد ۽ خواهه خواهه نه هو، مان رانديڪائي، تفریح ۽
 تازي هوا خاطر نڪتس ڀات ڀانت جي ماڻهو سان رلندي ملندي گهاري منهنجي
 پتڪندڙ جسر قرار ڀاتو يا نه پر اهو سديت ضرور مليو ته، ”دنيا ۾ ڪٿي
 هي ميرا غم ڪٿي ڪم هي، لوگون ڪا غم ديڪا تو مین اپنا غم بهول ڳيا،
 چون ٿا ته ”زمين قلمن جي هر سفر آهي“ مان ساڳي زماني ۾ ڪيترا سفر ڪيا
 گهڻو ڪري پيرن تي زور رکندو هوس، ميلن جا ميل پنڌ ڪيو مون جيڪو پنڌ
 ڪيو اهو پنڌ منهنجو نه آهي منهنجي پيرن جو پنڌ آهي، مان انهن اڳهاڙن ڳولي،
 باراني علائقن، اڻانگن پهڙن ۽ جبلن تي گيڙو رتني ڪفي پاڻي مجنون وارو
 عشق ڪئي پنهل جي پسڻ جي سک ڪئي، سسئي جا سور ڪئي ۽ مارئي وارو
 وچرو ڪئي انهن اداس پيچرن تي پتڪندي پنهنجو پاڻ کان پري ٿيندو رهيس
 نظر جي حدن ۾ هڪ نه ختم ٿيندڙ بيابان، لامحدود رڃ، ائين منزلون پوريون
 ڪندو هليس، سوکا ۽ اوکا پنڌ ڪندي، ڪيترا ڏينهن ۽ راتيون گذري ويون، رات
 ترسي صبح جي تازي هير وري سڳيا بيابان، اڻ کٽ سفر اڻڄاتل منزل سحر
 ڏينهن تنگو هڻي هڻي سهڪي ٽڪجي سائو ٿي پوان پيرون ۾ لقون پئجو وڃن،
 چالا پئجي وڃن، ڪجهه پنڌ هلي وري بيهان ساهيون پٽيندو هلان، پير جواب ڏيو
 ڇڏين، چيلهه صفا ٽڪر ٿي پئي نه پنڌ ڪئي نه جان چٽي بک، اڃ بلڪل بيحال
 ڪيو ڇڏي انهي پڙپانگ بيابان رڃ، سج ۽ اڃ ۾ پري کان ڪا جهوپڙي يا لاندي
 ڏسان ته خوشي ۾ جسر ۾ پيهر جوت موٽي اچي، تڪڙو تڪڙو اچي ان
 جهوپڙي، کي رسان، مهمان سراو ۾ پاڻي جو چوان ته ويچارا پاڻي، سان گڏ ماني
 ۽ لسي ڪئي اچن، ماني سادي ليڪن نهايت سٺي ۽ سواڊي ملي، اها ڏال رب به
 پيٽ جي باهه لاو چڱي، سنڌ جا غريب ڳوٺاڻا مهمانوازي ۾ مهمانن لاو جيڪي
 وس ۾ هوندو وٽ اهر آچيندا آهن، اها چاچ (لسي) پي ته هان! ٿري پوندو پوءِ
 کين دعائون ڏئي روانو ٿيندو هوس، سفر ۾ منهنجي دل ۾ اهو سوال نه هوندو
 آهي ته ان سفر ۾ ڪو مت مائٽ ڪو دوست ڏڙو ڪونهي، ڪو دم دلاو ڏيڻ
 وارو ڪونهي، رهجي ڪئي مان پنهنجو خورو ڪئي نڪري پوندو آهيان، رات ۾
 جبل ٽڪي نديون نالا پار ڪندي اڳيان وڌوندو ويندو آهيان رات جو سفر وٺندو
 اتر ۾ اڃ ڪلهه ڪتن جي ٻپ کان رات جي وقت پنڌ سفر نه ڪندو آهيان، سنڌ
 ۾ امن امان جي اهڙي بيچين صورتحال آهي جو سڄ لهرڻ شرط مختلف شهرن
 ڏانهن ويندڙ رستا مڪمل ويران ٿي وڃن ٿا، جنهن ڪري ماڻهو راتين جو سفر

ڪرڻ کان به لڳل آھن، پر مان رات جي وقت انهن روڊن تي سفر ڪندو آھيان. مون کي امن امان جي صورتحال جي پرواهه نه آھي پر ڪٿن کان پوءِ ٿي، اهو خوف ٿئي ته متان ڪٿن کان چيرجي بي موت نه ماريو وڃان. هڪ ڀيرو پنهجي دوستن سان گڏجي رولڊ وانگر سنڌو درياءَ جي قدرتي ڦاٽ ۾ رات گذاري سون نول وڃڻي مٿن کان ٿيلها رکي سڀي پيا سون هڪ سناسي جيان خوراڪ پلائون جي ڀڀ کان بي پرواهه راحت ڏيندڙ مظهر مٿان تارن پري ڇت ۾ چڪندڙ چنڊ، بي يارو مددگار رات راڳ روپ ۾ ڪل خوشي ۾ گذري وئي. اهڙي رنگين ماحول ۾ الله ڪٿان گرم گرم چانهه ملي وئي شڪر جو رڌ ۾ ملي ويڻ کان بچي پيا سون، ڪنهن ميزبان چيو ”وڃڻ کان اڳ هڪ ويلو نيرن جو مون وٽ کڻجو“ صبح جو ڏير ساريون مانيون ۽ ڪير مڪڻ اچي ويس، مون ته مان سفر ۾ عام خوراڪ طور آچار ۽ ٻيل روڻي هميشه سان کڻندو آھيان هونئن جي ٻلي ماني ٿرڻ ڪلاس ميرا هنڌ ڪٿلا مون کي پسند نه آهن پر انسان آھيان سفر ۾ هڏ چور ٿيو پون، هلڻ کان هلاڪ خالي ڪٽولي تي بنا هنڌ وڃائي ڏيري ٿي پئجي رهندو آھيان پوءِ سفر جو اڃاڳو ۽ تڪ، سو ڪونگهرا هڻڻ لڳندو آھيان، اٽلي ڪيتري ڏير تائين جيستائين هونل وارا نه اٿارين پوءِ پيشاب جو ميل پنڌ به خبر وڃي! اڄڪلهه مهمان سراءِ ۾ اها ڀاري ڪٽي اها سادگي ڪٿي، اهي قرب جون ڳالهيون ڪٿي، اڳ برڪت ڀريون زمانو هو، ڊگهيون راتيون مڃ ڏکائي ڪجهريون ڪري کٽائيندا هئا، ڀوڳ ٺاڪا، چرچا وغيره ٿيندا هئا احوال ٿيندا هئا، اسلام عليڪر، وعليڪر سلام، ڀلي آيا جي، آيا خوش آهيو، چڱا پلا، عزت آيو دين ايمان، روزو نماز رزق مال، ٻار ٻچا ڳايون ميهون، ٻيو سڀ خير، هاڻي سڀ خير؟ الله جي مهرباني، امن امان، ڌڻي جا ٿورا، توهان دوستن جون دعائون سائين جي بخت جو خير وغيره وغيره، جيڪي چئجي سو ٿي هاڻ نفسا نفسي جو ڏور آهي، هرڪو پنهنجي ڪرت ۾ پيٽ ۾ پورو آهي، سڄي سنڌ ۾ سگت هئي، دوست هڪ ٻئي ڏانهن آندي مانجهي ايندا ويندا هئا، ڪو روڪڻ لڳوڻ وارو نه هو، دوستن سان گڏجي سندس ڳوٺ وڃبو هو، سدائين ٿيلها ڪلهن تي، ڪيشتي ڏينهن تائين پنهنجي گهر جو منهن ته ڏسبو هو ڳالهيون ۽ ڪجهري ۾ پنڌ يا سفر جي خبر ٿي نه پوندي هئي اهو پنڌ ڪندا ڏور وڃي لاهرن تي فقير به ٿياسون، بزرگن اوليائن جي مزارن جون حاضريون ڀرڻ ۾ ٿي سگهڻ محسوس ڪرڻ لڳس، سنڌ جا عام توڙي خاص ماڳن کي ڏسڻ لاءِ سوڙهه سگهوڙ يا ٻرائيوڙ واري پاسي گاڏي جي پائيٽ تي يا ڇت تي به ويهي سفر ڪيس، چانڊوڪي رات ۾ ڪينجهڙ تي ٻيڙين ۾ به سير ڪيو ۽ ٻائري ۾ سفر جا نوٽ به گڏ ڪيا جڏهن مون نقشي جي مدد سان ٿر جو تاريخي سفر ڪرڻ لاءِ

محترم عبدالواحد آريسر سان صلاح ڪئي ته هو حيران ٿي ويو ۽ چيائين ته ”نقشي ۾ اهي رستا آسان آهن پر عملي طور ائين ڪرڻ ناممڪن آهي“ پر مون ان ناممڪن کي ممڪن ڪيو، مون ٿر جو سفر تڪرن تڪرن ۾ تنوير ۽ خير و کاسرواڙ پرنس جميل، نظير پلال، سُپاش مورتواڻي آغا نصير، فرحان سومرو، نصير مرزا، حسن مجتبيٰ عزيز گوپانگه، نور احمد لغاري ۽ فقير احسان صديقي سان ۽ باقي ڊاڪٽر چندر ۽ ڊاڪٽر احمد علي ڀڳهي سان طئي ڪيو، مون کي ڏاڻو ڏانڊل جي گرڌاري لال صحرا جي خشڪ منظرن جو حصو بڻجڻ ۾ مدد ڪئي، جتي خرابن جا اڻ انتظار جو پوڄهه ڪئي پنهنجي ڳرن قلمن سان حسرتن جي واريءَ جي ڌول اڏائيندا اڳتي هلندا رهندا آهن سندن ڳچين ۾ ٻڌل گھنٽين جي مدر آواز جي سوز ۾ لطف ۽ راحت آهي، هن ڪاهوري لاءِ سنڌ ٿي سوزلينڊ، پئرس، فرانس، بغداد، اٽلي، روس، جرمني، اٽينس، يونان ۽ لنڊن کان گھٽ نه آهي مون لاءِ وسي ملوڪ شاھ تڪڙ، واٽڪي وسي، جهمپير، سليمان ڪٽياڻ، پيرون مل، جھلوري، ننگر پارڪر ۽ نبي سر روڊ ٿي دنيا ڪا وڌيڪ آهي، هاڻ ڪجهه سِير سفر کان دل جي آزار سبب ڪجهه عاجز آهيان ۽ معلوم ٿي پنهنجي وجود کي مڪمل طرح قيد ڪري ڇڏيو آهي.

نبي سر روڊ

نبي سر روڊ جو شهر به وسرڻ جهڙو ناهي، هي قهر آ شهر آ؟ هي ننڍڙو شهر جيڪو ٻهراڙين تائين معلوم هو، منهنجي لاءِ بلڪل نئين نگري هئي، مان هن شهر جي اسڪرين بيوتي تي عاشق ٿي پيو هوس، نبي سر روڊ جو هر هر ذڪر انهيءَ لاءِ ٿو ڪريان ته هن جو منهنجي جيون ۾ وڏو دخل رهيو آهي، پهريون ڀيرو مون کي نبي سر روڊ اچڻ سٺو لڳو انهي مهل مون کي ائين محسوس ٿيو جڏهن رڻ پٽ صحرا ۾ منهنجو جنم گذريو هجي، چوڌاري ايترو سڪون هو جو دل پئي چاهيو ته سڄي زندگي هتي رهجي، هاڻ جڏهن ماضي ۾ ٿو ڏسان ته نبي سر روڊ جون سارو ٿيون اکين آڏو اچو وڃن، 12 جنوري 1985ع تي سکر جي خوبصورت شاعره ماريه ميمڻ مون سان پيار جو پرڻو ڪرڻ کان گهران پڇي آئي مان وائڙو ٿي ويس، گاڏي کاتي سب ڊويزن واپدا ۾ مون سان گڏ ڪم ڪندڙ دوست بدر مهيسر ميسر ريڊر جيڪو اصل ۾ مهيسر وڏا ضلعو خيرپور ميرس جو رينل هو اسان کي پنهنجي فليٽ باسڻ پلازه گاڏي کاتي ۾ پناهه ڏني، حيدرآباد ۾ ائين رهڻ اسان لاءِ خطري کان حالي نه هو، واپدا جي نوڪري ڇڏڻ به مون لاءِ موت هو، منهنجو دوست بدر مهيسر مون کي نوڪري ڏيندڙ مهربان آفيسر کي بي قريني کان چپ چپ منهنجي بدلي جو آرڊر نئين سب ڊويزن واپدا نئون ڪوٽ لاءِ وٺي آيو جنهن جو ڪوبه ثبوت پويان نه ڇڏيو ويو مون 26 فيبروري 1985ع تي نئون ڪوٽ جوائن

ڪيو نبي سر روڊ، نئون ڪوٽ کان 20، 25 ڪلو ميٽر اندر پهراڙي ۾ هو، سڀني جي خيال کان هي جڳهه رهڻ کان مناسب هئي، سڀاش موٽرائي منهنجو تسليم جو پلر اڳتي نبي سر روڊ ۾ MCB بئنڪ ۾ ملازم هو. ماريا کي مدد علي سنڌي جي معرفت سندس دوست راڳي موهن ڀڳت جي گهر رکيو ۽ پوءِ هو ڪجهه وقت تاج جوڙو جي سفارش تي لوڪ فنڪاره مائي پاڳي وٽ به رهي مان به تي وقت مٽي مائي کائيندو هوس، پوءِ جڏهن حالت بهتر ٿيا ته مون ماريا کي چوڪرن جو روپ ڏئي محبوب بڻائي نئون ڪوٽ ۾ پاڻ سان هر وقت گڏ رکيو ۽ ائين اسان 18 مهينا گڏ رهيا، مون، هو لائيءَ جي ڪل موڪ شخصيت تي فدا هئي، هتي اچي مان توائي باز بڻجي پيس، هو هاڻ هر وقت بخيل رهندڙ شخص آغا قيومر کان نفرت ڪرڻ لڳي، آخر ملتان سان 14 مڪري 21 جولائي 1986ع تي مون کي اڪيلو دربدر ڪري هميشه لاءِ هلي وڃي هن کي مون مان بنا نڪاح جي ڀيٽ به هو هن 22 جنوري 1987 ۾ اهي ڇڏي ڇڏي، اهي ڇڏي واري اصل ۾ سرمد جي هندو معشوق جو نالو آهي اهي ڇڏي ٿاڻي هاڻ 22 سال جو نوجوان آهي ۽ هو ماءُ پٽ اڃا به مون کي نفرت ڪن ٿا مون اندازن ۾ سال نئون ڪوٽ ۾ گذاريا تن ڏينهن ۾ منهنجي گهڻي اڃا وڃ نبي سر روڊ ۾ هئي، مان ڇڻ نبي سر وسايو ويٺو هوس، نبي سر روڊ ۾ لاجپور خان، صنوبر خان، گلبر خان، زمانيه اعظمي، رحمت الله، سائين بخش رند، معراب خاصخيلي، ڪامريڊ غلام حيدر لغاري، لوڻيو جعفر ۽ مراد خاصخيلي سان منهنجي پلر هئي، مراد پوءِ لاجپور جي معرفت منهنجو هر زلف به بشير مان مهينن جا مهينا لاجپور ۽ صنوبر وٽ ٽڪيو پيو هوندو هوس، هي ڪڏهن نه ڪرڪيا، نبي سر روڊ ۾ لاجپور ۽ صنوبر جهڙا ننڍا پلر مليا ۽ سندن پٽ بلجي گلشن ۽ ان جو ورگلبر ۾ جهڙا پلر مليا، لاجپور جي وڏي پيڻ بلجي گلشن مون کي به ڪٽنب ۾ ڳڻيندي، مون کي هيءُ سڳي پيڻن کان به وڌيڪ هئي، کاتو پڇڻيندي هئي، ڪپڙا ڏئي ڏيندي هئي، ڇڻ ماءُ جهڙي خدمت ڪندي هئي، جڏهن هن ٻين پلرن وانگر مون کي هڪ ڀاءُ جو درجو ڏنو ته مان امڙ کي هتي وٺي آيس، هن امان جي خدمت پنهنجي ماءُ کان وڌيڪ ڪئي، روزانو توان توان طاهر نامي منهنجي امڙ کي پنهنجي هٿن سان ڪرائيندي هئي، مطلب ته لاجپور جي سڄي ڪٽنب منهنجي سڄي ڪٽنب کي موهي ڇڏي بلجي اڪثر لاجپور سان گڏجي امان ۽ منهنجو پيڻ سان ملڻ حيدرآباد ايندي هئي، سچ سچ هي مثالي پيڻ آهي.

پتل لاري

تنهن زماني به نبي سر لاءِ علم سولري بس هئي، ان زماني ۾ هن اٺانگي سفر لاءِ هڪڙي ڪٽاري لاري هلندي هئي جيڪا جهڙي کان ڪلاڪ ۾ سفر پورو ڪري اچي در پڻيندي هئي، جيڪا صبح جو نبي سر روڊ کان سويلي ٻانگ مهل

نڪريدي هئي ۽ شام جو جهڻو کان واپس نهي سر روڊ ايندي رات ڪندي هئي
 وات تي پيسينجر هر اسٽاپ وٽ ويٺلن کان ڳوٺ جا احوال به ڪندا هئا، اڌ سحر
 ڪري پوءِ اچي منزل تي پهچندي هئي، ٽڪل بس، ٽڪل پيسينجر ان لاري ۾
 چٽ توڙي اتل روڊ ۽ ڀڪريون به گهڻيون سٺل هونديون هيون. حيدرآباد کان
 ڪوچ ۾ جنهن جهڻو لهي ڪلاڪن جا ڪلاڪ جهڻو اسٽاپ تي هوٺلن جي پاهران
 پيهندي بس جي اچڻ کان اڳ ۾ ماڻهو ٻوڙي پنهنجون سيٽون والاريندا هئا، بس تي
 ڏاڍي لٽ لڳندي هئي، سيٽ نه ملي ته پنهنجي سامان مٿان پا چٽ تي ڪڪڙ بڻبو
 ويٺو هو، پنهنجن جو روانو ٿيندي هلندي سڄ لهي ويندو هو، ايترو پيزار ٿي
 پوندو هوس، جو بس مان، مان پلاڻ کي ڪيڏانهن اڇلائي به ڪو نه سگهندو هوس،
 آهوري اسٽاپ اڌ منزل تي هو اتي ڪنڊيڪٽر ۽ ڊرائيور گهران ٿورو ڪري گهر
 واري سان حق شر ڪري سان پائي ڪري هوٺل تي چانهه پئي پوءِ نڪرندا هئا
 مسافرن جا منهن لٽل هوندا هئا مان به صفائين جهڙي شڪل ڪيو ويو هوندو
 هوس. بس جو سفر سٺو ٿي نه لڳندو هو، بس ۾ مسافر لڙڪڻ جو خطرو ڪٿي سفر
 جا ڏاڪڙا ۽ ڦولوا ڪٿي اچي ڳوٺ رهندا هئا، تنهن زماني ۾ ميرپور خاص کان ننڍي
 پٽڙي قريبي لهندي ٿيس به هلندي هئي جا هن هن ڏينهن کان پوءِ پهچندي هئي،
 ڪڏهن ڪڏهن ته هفتو هفتو کن پليٽ فارم تي ان لنڊي ريل جي ڪاري انجن جي
 شڪل کان ترستا هئا مان ڪڏهن ڪڏهن ترين جو آسرو نه ڏسي نهي سر روڊ کان
 نئون ڪوٽ ريل جي پٽڙي وٺي ميلن سوا ڪري ساهيون پڻيندو اچي نئون ڪوٽ
 نڪرندو هوس، لاجپر جي وڏي ڀاءُ صوبير خان کي خانصاحب جو لقب مليل هو
 خانصاحب صوبير خان ننڍڙي عمر ۾ وڏو زميندار هو، ٽين چوٿين ۽ پنجين واٽر جي
 تمام زمينن جو مالڪ هو هر واٽر تي سندس الڳ الڳ اوطاق هوندي هئي، پر پلاڻ
 ڳوٺ واري اوطاق تي رهندو هو ڳوٺ حاجي علي اڪبر پٺاڻ جيڪو سندس والد
 صاحب جي نالي هو، تن ڏينهن ۾ سندس والد صاحب اڃا حيات هو، حاجي صاحب
 جرنبي سرروڊ ۾ مدرسو به آهي، صوبير خان جي ڳوٺ لاءِ آهوري تائين لاري هلندي
 هئي باقي پيرين پنڌ کان سواءِ ٻيو رستو ڪو نه هو، ڊاڪٽر حسين بخش ڪولاچي
 جي ڳوٺ تنبوڪولاچي لڳ هن ڳوٺ ۾ صوبير خان هڪڙي تمام وڏي ۽ ڪشادي
 اوطاق ٺهرائي هئي، جنهن کي تر جا ماڻهو بنگلو چوندا آهن، جتي اڳوڻي
 وزيراعظم محمد خان جوڻيجو جو پٽ اسد جوڻيجو جنهن کان صوبير خان ڏاڍو
 متاثر هو جنهن سبب هن پنهنجي پٽ جو نالو به اسد خان رکيو، جيڪو هاڻ مٿا الله
 جوان اچي ٿيو آهي. تنهن کان سواءِ شمس جوڻيجو، شاهنواز جوڻيجو، ابراهيم جان
 سرهندي کان وٺي تر جا سمورا زميندار ۽ سياستدان حاضري ۾ ايندا هئا، نبي سر
 روڊ يونين هٿائونسل کي جڏهن صوبير خان، اسد جوڻيجو جي معرفت نئون

ڪاميٽي جو دوجو ڏياريو ته پاڻ نبي سر روڊ تائون جو پهريون چيئرمين ٿيو، شهر جو اڪثر وڏيون آفيسون، جهڙوڪ ٽيلي فون ايڪسچينج MCH پشڪ وغيره جون عملتون يا ته صنوبر جي نالي يا لاجپر جي نالي آهي

خان صاحب صنوبر خان

نبي سر روڊ ۾ جنهن گريد اسٽيشن ڪانڊ هئي، ۽ چوڌري اشرف جيڪو شايد ان وقت اي سي واپدا هو، هتي هڪ ميڙ ڪي خطاب ڪندي چيو، ”منهنجي خواهش آهي ته مان نبي سر روڊ ڪي هڪ گريد اسٽيشن ڏيان جيڪڏهن ڪو زمين ڏئي“ ان جلسي ۾ اتفاق سان مان به موجود هيس ۽ لاجپر خان منهنجي ڀر ۾ ويٺو هو بي بي سر روڊ جي جنهن گرائونڊ تي اهو جلسو هلي رهيو هو اها زمين لاجپر جي نالي هئي. مون لاجپر خان ڪي چيو خدا لوهان ڪي ڏنو آهي پلائي جو ڪم آهي ڏيکار ڪا موسي اها زمين واپدا ڪي گفت ڪر ته پلو ٿي، لاجپر همت ڪئي ۽ زمين جا اوريبل ڪاغذن واري فائيل ڪئي آهي منهنجي حوالي ڪئي جا اٽڪل 16 ايڪڙ کن هئي، جا سموري ان جلسي ۾ گفت ڪئي وئي، واه واه ٿي وئي اڄ اتي نبي سر روڊ گريد اسٽيشن آهي ۽ ان جي سنگ پياد تي اهو پڻ لکيو ويو ته ”هي زمين واپدا جي ملازم آغا قيوم جي ڪوشش سان سندس دوست لاجپر خان واپدا ڪي گفت ڪئي“، نبي سر روڊ جي آس پاس ڳوٺن ڪي لاجپر ۽ منهنجي ڪوششن سان بجلي کان سواءِ شهر جي زمينن لاءِ پهريون پورو بجلي ٿي لفت ڀمپ پڻ لاءِ، جنهن سان خوشحالي وڌي، مان جنهن به صنوبر جي ڳوٺ ويٺو هوس ته مون سان ڪو نه ڪو حيدرآباد جو دوست گڏ هوندو هو، اسان اتي ڏينهن جا ڏينهن ۽ راتين جون راتيون دونهون ڊڪٽيندا هئا سون، صنوبر چونڊو هو جتي هڪ ڏينهن ٿي پيو، اڄ نه سڀاڻي ڪندي ترڪائي ڇڏيندو هو، سولري نه هجڻ سبب اسان به مجبور هوندا هئا سون، گهوڙي تي چڙهي ٿو اچان، ابراهيم نيڪتر تي چڙهي ٿو اچي، اتي اسان ڪي نوري ٿري ۽ محمد ٿري کان قسمي قسمي جا کاڌا تيار ٿي ملندا هئا، صنوبر جي پيءُ جون ڌاريل سموريون ڊپسي ڪڪڙيون ڇٽ ڪري تن ٿي وڏيون عيائون ڪندو هو، لاجپر خان شادي ڪري وڃي ميرپورخاص وٺيو ۽ پاڻ اڄ ڪلهه ڪراچي جو تڪم وڌو وڪيل آهي، نبي سر روڊ ڪي خير باد چوڻ کان پوءِ مون به نبي سر روڊ چڙهي ڏنو ۽ هنن به اچڻ چڙهي ڏنو

منهنجو شهر حيدرآباد

اڳي حيدرآباد جي انهن رستن تان ڪو سپراسٽار گذرندو هو ته به به ڪلاڪ ٽريفڪ جام ٿيندي هئي هاڻ مان جتان جتان گذران ٿو ته ڪيئي ڪلاڪ تائين ٽريفڪ جي آمدرفت ۾ خلل پئجي وڃي ٿو، ۽ روڊ تي ٽريفڪ قطارن ۾ بيجهي وڃي ٿي. اهو سڄو ڪمال منهنجي پرڪشش پرسنالٽي جو نه پر حيدرآباد

ڏينهن هلڪي ٿيو وڃي. انهن سمورن وڌندڙ مسئلن شهر جي سموري خوبصورتي کي لوڙهي لڳائي ڇڏي آهي. انهيءَ وقت حيدرآباد جي رنگيني ڪجهه ٻي هئي جهڙو شهر جيئرو هو تهڙا ماڻهون جيئرا هئا رستن تان لڳندي ماضي جي مهڪ کي محسوس ڪري سگهجي تو وقت سان گڏ شهر جو ظاهري روپ ڏينهن ڏينهن بدليجي رهيو آهي تبديلي جي باوجود هن شهر حيدرآباد جو روح ساڳيو آهي حيدرآباد جي جڳهين جي خاص خوبي اها هئي جو کڏن تي هئا جهنن لاءِ منگه هوندا هئا اهڙا منگه دنيا ۾ ٻيو ڪٿي ناهن. حيدرآباد جي انهن منگهن جا منظر ڏسي هر سيلاني ائين محسوس ڪندو هو ته ڇڻ هي منگه کيس سلامي پيا ڪن ته اسان جي شهر ۾ ڀلي ڪري آيا پراڻي طرز جون عمارتون ۽ انهن عمارتن جا منگه ماضي سان هڪ گهرو تعلق ظاهر ڪن ٿا ان زماني ۾ هتي جي هوائن ۾ به هڪ ڇڄلت هئي. ڇڻ هوائن جا من ني ڄام پري پيا هجن حيدرآباد جي هوائن سان به ايترا ته ڄام اوتي ڇڏيا آهن. جو اکين ۾ سونهن جا خمار اڃا ان هوائن جي تمام تر تازگي به حدنهن روح جي پوست کي ختم نه ڪري سگهندي آهي منهنجون هوائون به روڪيو فخر جو سير ڪبو هو ته روح کي تازگي اچي ويندي، رات جو حيدرآباد جون هوائون سڄي سنڌن کي ٺارينديون آهن هتان جو ڏينهن شهر جي گهمگهمين سان گڏ بدليجي ويو آهي پر هتان جي شام ۽ خاص ڪري رات اڃا به ساڳي آهي رات جي هوائن ۽ گهميل هوندي آهي، هڪ اڃي ڏينهن ٽڪي ٿئي رات جو پنهنجي اصليت ڏانهن واپس موٽي ايندو آهي. رات جي پناهه ۾ هر مصروعت، بناوٽ لهجي ويندي آهي شايد رات جي سانت ۾ پراڻن مسڪينن جا روح رستن تي نڪري ايندا آهن.

حيدرآباد جي مشهور سوغات

ڪنهن به وڏي شهر جا به روپ ٿيندا آهن هڪ ٻاهريون روپ جو به هن هوندو آهي ۽ ٻيو اندريون جو حساس ۽ ڏڙڪندڙ ٿيندو آهي ظاهري روپ سيلابن لاءِ آهي جو بيهڪ موهندڙ آهي ۽ ان جي برعڪس اصل شهر ته هنن ته نه ٿو ته گهٽين ۽ پاڙن ۾ آهي جتي جيون آهي ڏک سک آهي. ظاهري روپن ۾ حيدر چوڪ، ڪينٽونمينٽ ايريا، تلڪ چاڙهي، حيدرآباد شاهي بازار، ريشر گلي، فقير جو پڙ، مارڪيٽ ٽاور، لجهت روڊ، اچي وڃن ٿا. اندرين روپ ۾ گاڏي کائو، ٿلٿلي، ڪاري موري، تنبو ولي محمد، تنبو ٺوڙهو، لياقت ڪالوني، ڪوڪر محل، ۽ ڪاهي روڊ اچي وڃن ٿا بمبئي پيڪري جو ڪيڪ، حاجي رٿڙي جي رٿڙي، سوغات شيرين جي مٺائي، محفوظ شيرمال جا نان، ڪبابش جا ڪباب شمع جا نڪ، کڏو گلي جي چانهه، لياقت ڪالوني جي منگي واري قلعي، مارڪيٽ

ٿاور جي سيرا پوري، ڪرسپي جي ماتي ميمڻ اسپتال جا سري پاوا، چورنگي گهٽي جي اوجھڙي، منگل جي برياني، تلڪ چاڙهي جو ڪوڙي حليم، شير جي برياني فش پوائنٽ جي مچي ۽ ايگريڪلچر ڪامپليڪس تي پرويز بشني جا سب رنگ برگر هيدرآباد کي زنده رکيو اچن.

منهنجو پاڙو وحدت ڪالوني - حيدرآباد

گهر، گهٽي توڙي پاڙو ڪنهن کي پيارو ڪونهي. مان وحدت ڪالوني جي گهٽين ۾ راند روند ڪري وڌو ٿيو آهيان اسان وحدت ڪالوني ۾ تڏهن کان رهندا اچون جڏهن هتي ٽڪي جا ٻه پڪوڙا ملندا هئا. مان وحدت ڪالوني ۾ جيون جا لڳ ڀڳ 50 سال گذاري ڇڏيا هتان جي ڪنڊ ڪنڊ ۽ چپي چپي ۾ منهنجي ياد ۽ ان جا مختلف رنگ و ڪريل آهن. ڪوبه هي ڪالوني ڇڏڻ لاءِ تيار ناهي. وحدت ڪالوني ۾ ايڏي ڪاٺي ڪشش آهي جو هتان ويندڙ ڪڏهن به سڪون ۾ نه رهيو، لکن جا بنگلا وٺي به واپس آيو. ڪيڏا قريدار، سادا ۽ سچا ماڻهو هوندا هئا. لوپم لالچ ۽ ڪروڙ ته هنن ۾ هونئي نه پاڙو اولو هڪ ٻئي کي ڪم ايندو هو پاڙيسري ماڻهن وانگر هوندا هئا. گهر ۾ ناچاڪاٺي ٿيندي ته پاڙي وارا ٻارين ٻچين سار سنڀال لهندا هئا ۽ ڏک سک ۾ پير پريندا هئا. پاڙي جا هڪٻئي سان پاڻي وارا تعلقات هوندا هئا. پاڙي جي ڪنهن به تنگ تي ميري نظر نه هوندي هئي. پاڙي جي تقريبن سمورن گهرن سان اسان جو گهرو رستو هو. مون کي به ڪنهن به گهر اچڻ ويڃڻ جي منع نه هئي، مان پاڙي ۾ ڪنهن به گهر ڪيڏي مهل به بنا روڪ ٽوڪ جي وڃي سگهندو هئس. پاڙي جا سڀ ٻار اسان جي گهر به ايندا هئا اسان جي گهر روز ڪو نه ڪو پاڙيسري گهڙي پل ٻار ٻچن سميت اچي مهان ٿيندو هو. پٽ ۽ ڌيئر سميت ڪو گهر ايندو هو ته گهر لنگهي ايندڙ نياڻي کي ٻاٻو نشون وڳو ڏيندو هو ٻاٻو ڪا نشين شي، گهر ۾ آڻيندو هو ته اها پهريائين مهان کي ڏني ويندي هئي اسان وحدت ڪالوني ۾ پهرين ڪوارٽر نمبر C-36 ۾ رهندا هئاسين ۽ پوءِ DC-85 ۾ اسان ADC-C-187 ۾ به ڪافي وقت رهياسين C-87 ۾ به منهنجو وڏو ڀاءُ لالا ناظم رهندو هو. اسان جڏهن C-85 ۾ رهندا هئاسين ته اڄ وڃ اڪثر پٺئين دروازي مان ڪندا هئاسين، پٺين گهٽي ۾ اسان جي انهي در جي بلڪل سامهون قاضي محمد فاضل جو گهر هو هي اصل روھڙي جا هئا جيڪي هاڻ هتان لڏي وڃي قاسم آباد ۾ ويٺا آهن. قاضي فاضل نيڪ سیرت هو ۽ لُپ ٻوڙو هو. هي ڏاڍو هوشيار ۽ قابل هو پاڙي جا ننڍا توڙي وڏا سندس هٿ جي تري تي اگر سان اشاري طور لکي ڏيندا هئا ته هي يقين پڙهي جواب ڏيندو هو. هي نيڪ سیرت گهر ۾ ريڊيو جي به خلاف هو. هي هلندو هو ته ٿاڀڙيو هو هلڻ وقت پير گهلي هلندو هو. پير گسڪائي هلندو هو

نه موتين مان ڏوڙ پئي اڏامندي هئي هن جو ساڄو ۽ کاٻو ڀادر اڪثر گسي ويندا هئا. گهر ۾ سُتي به خبر پوندي هئي ته اهو جوتي جو آواز ڇاچي فاضل قاضي جو آهي هي روڊ تي هلندو به زگ زيگ هو ناگ وانگر وروڪڙ ڏيندو هن کي شايد چار نياڻيون هيون ڪلثوم، شهرار ۽ ممتاز ته اسان سان ننڍي لاءِ ڪيڏيون هيون باقي هڪ جا هن وقت منهنجي دوست لکيڪ خالد اڄڻ جي زال آهي سا اڃان ننڍي هئي. هاڻ ڇاچو ڪجهه صحيح ٿو هلي شايد نياڻين جو بار هئس جو شادي ڪرائڻ کان پوءِ اهو هلڪو ٿيو اٿس هن کي به پٽ. فاروق قاضي ۽ هارون قاضي آهن. فاروق منهنجو ڪلاس فيلو به هو ته دوست به هو. فاروق هن وقت ماڊل اسڪول اولڊ ڪئمپس ۾ حبیب بئنڪ جو مشيجر آهي. فاروق جي هڪ ٻئي آسٽريليا ۾ رهندي آهي اسان جڏهن ننڍا هوندا هئاسين تڏهن هي هن لاءِ دلچسپ رانديڪا وٺي ايندي هئي. اهي ڇاڀي وارا ۽ رموت تي اڏامندڙ ننڍڙا ننڍڙا من موهيندڙ جهاز ڏسي دل کي راحت پئي ملندي هئي، مان اڪثر هن جي گهر وڃي انهن رانديڪن جو اهو لقاءَ ڏسي روح کي خوش ڪندو هوس، اسان جي گهر کان هڪ گهڻي اڳتي جتي هڪ دلچسپ شخص ٻيو به رهندو هو هن کي اسان پٿرن وارو قاضي صاحب چوندا هئاسون، هي پاڻ پيڻ سڄي زندگي ڪسارا رهيا پر شادي نه ڪيون. هن کي پٿرن ۽ موتين سان عشق هو، هن وٽ بيهي جيڏا زمرد ياقوت ۽ راجاڻي جهڙا جواهرات ۽ ماڻڪ هئا هي مونکي ڏير سارا ادبي ڪتاب تحفي طور ڏيندو هو. مون هن جي ڏنل ڪتابن مان گهر جي ڪمري ۾ هڪ چڱي ساري لائبرري کولي هئي جتي روزانو ڪيئي ٻار اچي پڙهندا هئا ان لائبرري جو افتتاح ان وقت جي وزير تعليم پيار علي الانا ڪيو هو، پاڙي ۾ مون مهراڻ پاروا سنگت به کولي هئي جنهن ۾ محمد علي بدائي، نثار دائود پوٽو، اقبال بلوچ ۽ آفتاب عقيلي به هئا. اقبال جو پيءُ ڇاچو مظهر رنگي هو وقت هڪ ليسن واري پرائي ڊنبق کڻي شڪار ڪندو هو. پاڙي ۾ ولي محمد ميمڻ مختيارڪار به رهندو هو جيڪو مٺ تي سگريٽ پيئندو هو، هي مون کي اداڪار سدير خان جهڙو لڳندو هو هي ٽنئي مؤس هو. هن جي پٽن مان عبدالرحمان، عبدالرزاق ۽ عبدالوهاب سان اسان ڪيڏندا هئاسون اسان عبدالرزاق کي ڳنڍيري چئي چيڙائيندا هئاسون، ڇاڪاڻ ته هي اڪثر ڳنڍيريون کائيندو هو. پاڙي ۾ ڊاڪٽر ريشمان قريشي جي ڏاڏي به رهندي هئي، جنهن جي اسان مٺائي چورائي کائي مزد وٺندا هئاسين. پاڙي ۾ هر وقت گوڏي جيڏي گپ ۾ چنو صاحب سلوارن جا پاجا مٿي ڪري بيٺل ڏسبو هو هي قبضاخور هو، هي جهنگ ڪٽي، پٽ ڪٽائڻ کان وٺي سڀ ڪم پاڻ ڪندو هو. مولا بخش حداد، رسول بخش قريشي، امان الله مگريو، ذوالفقار عباسي، ابراهيم صديقي، عزيز الله شيخ، غلام سرور پٽو. غلام علي پٺاڻ معير جو پيءُ، نديم هاشم دائود

پوتو ۽ نعيم هاشم دائود پوتو نديم ۽ نعيم پتي، کان سواءِ اچي باجي، ناصي، بلي، رانو سنائي، لائق، عتيق، بدو، رئيس، سميج الدين لوقي احمد حسين حميدي، نڪي، سيف الرحمان، بدر الرحمان، زاهد، طارق، صديق، محبوب مستوئي، آبا شاه خاتون، جمشيد جوڻيجو، شاهد ۽ نوشاد جوڻيجو، حفيظ قريشي، ڊاڪٽر افتخار ۽ ڊاڪٽر طارق ميمڻ، ڊاڪٽر عمران آخوند، برجی سومرو، محمد احمد، اقبال، عالياءِ، فيضو گوشت وارو، پهلوان ڏيڙي وارو، رمضان قلعي وارو، چمن پائي انڊي ڊبل روٽي وارو، مريد دوکاندار ڪڪا، باٿر پتنگ وارو، شاهد پائي جنهن جي هاڻ صدر ۾ پرفيومر جي دوڪان آهي، ماسر جي ۽ چمپا جهن کي ورهاڻي وقت هندن هڪ ڪاٺ جي پيٽي ۾ وجهي درياهه ۾ لوڙهي ڇڏيائون ڪنهن کي اها پيٽي هٿ لڳي جنهن مان چمپا نڪتي پيٽي مان نڪرڻ کان پوءِ به چمپا ائين لڳندي هئي ڇڻ اڃان پيٽي ۾ ستل هجي سلطان پائي جا سمبوسا، پٺاڻ ۽ پهلوان جي ڪاٺ مڊي، والي بال جو ميدان جتي اڪثر اسڪرين تي پڪچر ڏسندا هئاسون، اهي بليڪ انڊ وائيٽ فلمن جو دور وسري نٿو. وحدت ڪالوني جي ڪواٽرن جا پُٺارا جنهن مان هر وقت ڏونهو مڪرنڊو هو ۽ مينهن جو پاڻي به اندر نه ايندو هو عجيب لڳندا هئا پاڙي مان سائيڪل پاڙي تي کڻي هڪ هنڌ ٻي هڪ اڳيان، هڪ پٺيان هڪ ڪلهي تي ويهاري ريسن ڪندا هئاسون وحدت ڪالوني جي منفرد هوا ٻاهر ستل سان مذاق ڪونگهرا هٿڙن کي ايتو پادر سونگهڻ يا بستري سوڌو کڻي ڪالوني کان ٻاهر ڇڏي اچڻ، صبح جو ويچارو اٿندي چيري وانگر سوچ ۾ پئجي ويندو هو ٻاراڻ جو ڪارا برقعو پاڻي خطرناڪ آواز ڪڍي ايندو ويندو کي ڏيکارڻ.

ٿاڻو ٽپالي

اسان عيد جي نماز پڙهي ستر رحمت الله صديقي جي دڪان تي بيلڪ ڪري ويندا هئاسون ڪالوني ۾ نالي وارا دوڪان مريد ميمڻ جو هو، جتي ڏيئي ٿيئي سڀ اوڏر ۽ اعتبار تي هلندي هئي. مريد جا پيهون ۽ اٿو ته شڪارپور تائين مشهور هو اسان وٽ ايندا هئا ماٿر اها سوکڙي کڻي ويندو هو مان پاڙي جو ڇڻ ٿاڻو ٽپال هئس. هر ڳالهه سڀ کان پهرين مون تائين پهچندي هئي. ماڻهن کي منهنجي ڳالهه تي ڀروسو هو جا درست نڪرندي هئي. منهنجي ٽپال ارجنٽ ميل هئي اها جتي پهچندي هئي وڌيڪ مڙج مصالح جي سان چٽپٽي بڻجي پوندي هئي اسان چوڪرا ذات کي نه ڏينهن جو آرام هو نه رات جو، جي اهڙيون مزيدار ڳالهون پيا ڪوئي ڪيندا هئاسون مان گهر جي بالڪوني مان ڇن ڪمبر، فٽ ڪري ويٺو هوندو هوس. ارجنٽ خبر تي بالڪوني مان هيٺ ٽپ ڏيئي پنيو کي ٻاهر ڏهڻ نڪرندو هوس.

فلمون جو ڪريز

منهنجو وڏو ڀاءُ غني سڀ کان پهرين مون کي سٽيمائي فلم ڏيکارڻ وٺي هليو. اها شيد ”فرنگي“ فلم هئي. طلش، نيلو ۽ اعجاز جي، هو فلمن جو وڏو شوقين هو. روز ڪنهن نه ڪنهن سٽيمائي فلم ڏسڻ هليو ويندو هو، هو ان شغل تي دل کولي پئسا وڃائيندو هو. ٻيو فلمن جو ڪريز هو منهنجي خاص سنگتي محمد هاشم جو ڪيبي گي. جيڪا نئين فلم لڳي ان جو پهريون شو ڏسڻ، مسجد ۾ پهرين صف ۾ نماز پڙهڻ هن جي فرض ۾ شامل هو. مون کي ياد آهي اسان هر آچر تي سنگتين سائين جي ٽولي سان ٽلي شيئر ڪري پڪچر ڏسندا هئاسون. اسان جي ٽولي ۾ اڪثر مان، هاشم جو ڪيبي، سهيل شيخ، رفيق قاضي ۽ ٻيا هوندا هئا. هر عيد تي سنڌي فلم لڳڻ به ضروري هوندي هئي، عيد تي ته مڃيو مڃيو اڳ انٽروانس بڪنگ ٿيندي هئي اسان کي فلمون ڏسڻ جو ايترو ته پوت سوار هو جو بلڪل نه ملي ته DC فرسٽ، سيڪنڊ آخر ۾ ٿرڊ ڪلاس جي تڪيٽ به ملي ته وٺي به فلم ڏسندا هئاسون. هٿوس فل ۾ بليڪ تي به يا ايڪٽرا سيٽ وٺي به فلم ڏسڻو آهي. پهريون شو آخري شو ٿئي شو فلم ڏسڻ ڪپي، عجيب رونق ڇلجي ويندي هئي، هر طرف رکشون، ٽانگا، شي وارا، اسان جنهن رات جو لاسٽ شو ڏسي گهر ايندا هئاسون ته اڪثر ٽانگي ۾ ايندا هئاسون، ڇا ته سٽيمائس جو دور هو. بجلي جي ٽپن تي فلمن جا وڏا وڏا پوسٽر لڳندا هئا. سائيڪل يا ٽانگي تي فلم جا پوسٽر هڻي فلم جا رڪورڊ وڃائي پڙهو ڏئي، فلمن جون تڪيٽون به وڪرو ڪيون وينديون هيون. ڪنهن ڪنهن نئين فلم تي انهيءَ فلمن جي سڄي ڪلاسٽ سٽيمائي پهريون شو ڏسڻ ايندي هئي. انهن کي هٿ ملاڻ لاڙو وڏي لٽ لڳندي هئي. سٽيمائي پوسٽر يا قطارن ۾ تڪيٽون وٺڻ دوران شون مڪرائين جا هٿر کائڻا پوندا هئا. 3D فلمون به لڳنديون هيون هر هڪ تڪيٽ سان عينڪ مفت ڏني ويندي هئي عينڪ پٺي هال ۾ فلم ڏسبي هئي ته ائين لڳندو هو گولي اسان ڏانهن پئي اچي، سٽ هٿ ڪڍ ڪڍا ڪندا هئاسون هڪ فلم ۾ ڪنهن وٽس ٽڪ ٿئي ڪٿي ائين لڳو اها ٽڪ ڇڻ سٽو منهنجي منهن ۾ اچي لڳي هجي. سڄو وقت هال ۾ مان رومال سان اها ٽوڪ صاف ڪندو رهيس. ايڪسٽيز ۾ مرند هو يا وڪيل عزيز شيخ صاحب جي معرفت مفت يا هاف پاس وٺي ويندا هئاسون، قميص جي ڪٺا يا ڪف تي چار چار چئن جون پٿرون وٺي ايڪٽرا ڪرسيون لڳائي به فلم ڏني سون مٽئي شو ۾ اڪثر لونهاري ۾ AC جي ٺٽاڻ تي فلم ڏسندي ڏسندي مون کي نٿو وٺي ويندي هئي. اسان وقفي ۾ چانهه، بسڪرٽ ڪولڊ ڊرنڪ يا ڪاڇا وٺي به کائيندا هئاسون اسان دوستن ۾ ڪو حلب نه هو ڪير به خرچ ڪري

منهنجا فيورٽ هيو.

اڳ فلم ۾ ڏک پري منظر يا خوشي ۾ حاضرين روئندا يا ڪلدا به هئا. هيرو گهوڙي تي چوڙهي اچي يا ڪو بهادري جو ڪم ڪندو هو ته ماڻهو اٿي بيٺه ناريون وڃائيندا هئا. نعره لڳي ويندا هئا. ڄاڻس تي ماڻهو اوتري پردي آڏو ڊانس به

ڪندا هئا فلمن جي ڳالهه نڪتي آهي ته مان ٻڌايان ته منهنجا فيورٽ هيرو، هيرون ڪهڙا هئا. اردو فلمن ۾ شبنم ۽ محمد علي مزاحيه اداڪارن ۾ سرور ظريف ۽ سنڌي فلمن ۾ مشتاق چنگيزي ۽ چڪور انڊين ۾ نانا پتڪل، ۽ ڪجهه پسند اتر مونکي سنڌي فلمون پسند هيون مون تقريبن سموريون سنڌي فلم گهٽ ۾ گهٽ ڏهه ڏهه ڀيرا ڏنيون هونديون. مون کي مڙا شال ملن، محبوب سا پڪار، چنڊوڪي، نوري چار تماچي، شهر فيروز، پيار تان صدقي اڄ ته پاڪر پايون ۽ پرو پسند هيون، ان دور ۾ حيدرآباد ۾ ويس ۽ ڪوهنور، راحت، فردوس، بمبئي، چانڊني، نيو مئجسٽڪ، شالمار، شمس، اوڊين، هلنديءَ نشاط ڪيپوري، شاهين، شهاب، سنگيت، چرخ محل ڪيپيٽل، نور محل ۽ الايت سينيماٽون هيون نيو مئجسٽڪ، بمبئي ۽ شهاب کان سواءِ هاڻ انهن سينيماٽون جي جاءِ تي پلازم، ڪامپليڪس يا شاپنگ سينٽر ٺهي ويا آهن اسان ڪڏهن ڪڏهن ڪوتڙي شهر ۾ ماروي ۽ پاڪستان ٽاڪيز ۾ فلم ڏسڻ ويندا هئاسون.

انفراديت رکندڙ ڪردار

مون کي ياد آهي ته جڏهن منهنجي پراڻي وهي، هئي ته وحدت ڪلوني ۾ آهي علم ماڻهو ايندا رهندا هئا، جن کي پنهنجي هڪ الڳ انفراديت هئي، جن کي مان وساري نٿو سگهان. صبح ٿيندو هو ته در تي کير واري ۽ فقير ايندا هئا ڀيل روئي، انڊن واري چمن پٽي، صبح کان وٺي رات تائين ٿيري ۽ وڪري وارا ايندا هئا. چور مٿي تي رکي موڙو ڪڇ تي کڻي. اهي ڇهن وارا، ويڙهي وارا، نقل پڳون کاهن وارا فلودي ڪلفي وارا، ڊهي پڙن وارا، هر قسم جا هوڪا پيا ڏيندا هئا مصلحتدار چوڻي کائڻ چولا مڙيل، موڪلي گهر، گهي مٺي ٿلرسي، هلي لٽي سکر روڙي کي هلي لٽي، مڪيون ويٺل ٽوڪا موت واري هٿن سان مٽيلاري جو مٿو ڪپيائيندڙ تلن وارا هوڪا ڏيندا لنگهي ويندا، لاهرتي جي ٽاڙل جو ٽوٽل جيئو روپيه ۾ گلاس، ڪلو پيٽر ڪٽ ڪٽيل وارن واريون گڏيون جهري تي چنڊ سترا جا تلڪ سجهي ڪپڙا ۽ چوڙيون کڻي اينديون هيون. سنڌ ۾ فقيرن جو چار وڇايل آهي. فقيرن جو هڪ نمبر وڏو طبقو آهي. فقير فقير جو ويري هوندو آهي. اهي بنا وٺي گودڙي وارا پيٽو فقير لوهان کي اڪثر روڊ، رستن تي رلندي پنڌي ملندا. هي پنڌ جا ماڻهو هوندا آهن، اهڙي ته ترڪيب ۽ فريب ڪندا. ڇنگهه ٻانهن جا هٿ ائين لوڪائيندا ڇڻ ڇٽي ڇر کان لولا لنگڙا هجن مينهن کان منهن به ڌوٽل نه هوندن، ميرا ڪپڙا پير آگهاڙا منڊڪ منڊڪ ڪندا اچي دڳ جهليندا. هڪ ڳل مٿي ڪري وات چور ڪري مسلسل پنهنجي تنگ ڪنهن اهڙا ته پار ڪيندا، اهڙي ته سوز پري سر ۾ اداڪاري ڪندا. جو خلق کي مٿن رحم اچيو وڃي. ”ڏينر نالي الله جي، جڏي پير ٽاڙي خير، جيڪو ڏي ان جو به هيرا جيڪو نه ڏي تنهن جو به خير ڏئي وڃ نالي الله جي، الله جي نالي تي جو مومن روپيو ڏيندو. الله دل جون لميلون تن جون پوريون ڪندو.“

مداري

ڪلوني ۾ ڪڏهن ڪڏهن ڪو چريو يا مست ڀل ۾ ايندو هو ته ٻار ان کي "ڪو وين لڏ وين" ڪندا هئا اسان وري پري کان چيڙيندڙن کي ٽيڪرون ڏيندا هئاسون، وقت به وقت ڀولي جو ڪوتب ڏيکارڻ لاءِ مداري تماشو به ڪندا هئا. مداري جڏهن ٻيڪي وڃائيندو هو ته خلق اچي مڙندي هئي اسان ننڍڙا ٻار به ان جي پويان لڳي پوندا هئاسين هي اڪثر گهٽين ۾ به ڪاهي پوندا هئا هنن مدارين کي گهٽين ۾ وڃڻ کان ڪا روڪ توڪ نه هئي پردي دار عورتون گهر جي پوين ڌرتي بيهي انهن تماشين جي روشني مان لطف وٺنديون هيون، عورتون هون ته سخت پردو ڪنڊيون هيون پر هنن کان پردو نه ڪنديون هيون. مداري جي ڊگهگي وڃائڻ تي ڀولي ناچ شروع ڪندي هئي ۽ ڪلاپازيون ڏيکاريندي هئي اهلون ۽ حرڪتون به ڪندي هئي. پتڪو پتل ڀولڙو رڻو پتل ڀولڙي کي پرچائيندو هو ۽ هو ناز نغرا ڪندي هئي اهڙو دلچسپ ۽ مزيلر تماشو ڏيکاري ڀولڙو ۽ ڀولڙي تماشو ڏسڻ وارن کي آڳيان اچي سلام ڪندا هئا ۽ پشا پني مداري کي ڏيندا هئا، مداري صرف ٻيڪي وڃائيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن ڪي فقير ڪاري يا پوري رڇ، مرون سوئر ۽ شڪاري ڪتن کي سان ڪري ماڻهو وٺرائڻ کان ايندا هئا هو ميدان جي رڇ ۾ هڪ مضبوط ڪيلي سان هڪ رڇ سوئر يا مرون سوگهو پڌي ان تي چار کن خطرناڪ شڪاري ڪتا جهنڊا هئا جيڪي ان ٻڌل جانور تي اچي ڪڙڪندا هئا پوءِ ان رڇ ڪتي جي رڙ ۾ ڪتن جو هونڪون هونديون هيون. ڪڏهن رڇ ساڻو ٿي هوندو هو ته ڪڏهن ڪتا سڀ ڪر ڪور ڪري ٻچ پائي وٺي مالڪ ڏانهن پهچندا هئا. پوءِ اهو فقير ليرو ڪري پشا پندو هو هڪ پيرو ڪور رڇ سڄي ۾ بکڙي پيو ۽ هڪ ڪتي جا اٽلا ۽ اوجھريون به ڪڍي ڇڏين.

جوڳي

رحمت ڪلوني ۾ نانگن وارا جوڳي به ايندا هئا جوڳين جو هر هنڌ آڌر پاءُ لٽندو آهي پاڙي ۾ جوڳين جو اچڻ سٺو سمجهيو ويندو هو هي جبلن ۽ جهنگن ۾ رهندا آهن چوڻي آهي ته "جوڳي نه ڪنهن جا مت" جوڳي نارنگي رنگ جا ڪپڙا پائيندا آهن جوڳين جي انهيءَ گيڙو رتي چولن کي "الفي" چئبو آهي هي ڪنن ۾ گول وڏا والا به پائيندا آهن. سنڌ ۾ رهندڙ اهي جوڳي نانگ ڌاريندا آهن. جوڳي چپين ۾ نانگ ماريون ۽ ڍارو کڻي ايندا آهن ۽ ڍارو اچي، قسمت پٺائيندا آهن. جوڳي مرليءَ سان نانگ رجهائيندا آهن. جوڳيءَ جي مرلي وڃڻ وقت مرلي چوڻ سان نانگ پنهنجي ڦڻ چوريندو آهي. ڪي جوڳي مرلي ڏاڍي سٺي وڃائيندا آهن. ريڊيو تي اقبال جوڳي فنڪار جي ڌن ڪافي مشهور ٿي، جوڳين کي سڄو ڏينهن ڦرنندو ڏسڻ به هڪ

تماشي جهڙي ڪلام هئي. جوڳي جڏهن ماڻهن ۽ نرين کي ڪجهي پر نانگ پراڻيندا آهن ته مان ڪين ڏسي حيران ٿيندو هوس. مون کي نانگن ۽ بلائن کان ڏڍو ڏپ ٿيندو هو. سنڌ ۾ ڪاريهر، واسيڪ، ڪپن هن ڪن، ۽ منهن ۽ پيٽ بلا ۽ ٿيندي آهي. مون ۽ ٻئي باغ ۾ اڏا بلا به ڏٺي هئي. اهي سڀ نانگ زهر مند هوندا آهن. ڪاري نانگ کي زبانون هونديون آهن. نانگن کي ڪن نه ٿيندا آهن. اهي ٽوپ پوڙا هوندا آهن. نانگ ڏٺو، ڪٺاءُ نوريترا شوق سان کائيندو آهي. برساتين جي ڏينهن ۾ جڏهن نانگن جي ڀرن ۾ پاڻي ڀرجي ويندو آهي ته نانگ ٻاهر گشت تي نڪرندا آهن. لوند ۾ ڪنهن جو پير پل ۾ مٿان لهجي وڃن يا ڪو ڪيس لڙوانگهت جهليندو ته هي ڏيکيندس. چوندا آهن ته ”نانگ جو ڪڏل نوڙي، ڪن ٻڃي.“ جوڳي نانگ ڦاسڻ وقت ان کي ڳجهي، ڪن جهليندا آهن ۽ هن جي وات پٽ تي ان جي زهر واري ڳوٺري چٽو سان ڪٽي ڇڏيندا آهن. تنهنڪري نانگ ڇڪ نه هڻندو آهي. منهنجو دوست شيش مورتو اتي جڏهن مسلمان ڪمرشل بشت چوٽڪي گهٽي، برانچ ۾ مٽيجر هو ته اها بشت جي بلڊنگ پراڻي هئي جنهن ۾ هڪ ڏينهن شيش پنهنجي تيل جي خاني ۾ نانگ ڦٽو. پوءِ اسان جوڳي گهراياسون. وڏو تماشو ٿيو. آخر جوڳين وڏي ڪوششن کان پوءِ نر ۽ مادي ڦاسيو ۽ جوڳين شيش کان به تي هزار ورتا. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ شيش کي ڏپ ڏيندي چيو ”هجا ٿوري هرشيلري وڃجان مون کي لهي تو اصل نانگ اڃان هتي اٿي جوڳين نمونو ڪري پنهنجا نانگ ڇڏي پڪڙيا اٿي.“ جيترو وقت وائيو اٿي هو سٽس ٿوس منجهيل هئي. نانگ ڌاريندڙ جوڳي چوندا آهن ته ”جيڪڏهن ڪنهن هن نانگ جي مادي ماري وڌي ته نانگ ان شخص کي ڳولي لهندي.“ نانگ جو وڏو هڪ حقيقت آهي چوندا آهن ته ”تون ته اسان سان نانگ وارو ويو رکيو آهي.“ نانگ کي مائڪي، ۽ صورت نظر ايندي آهي. نانگ کي مارڻ مهل پوري طرح سان ان جو منهن ڇڏڻ گهرجي نه ته مثل نانگن اکين جي مائڪين مان نر ان شخص جي صورت سڃاڻي وٺندو هڪ پيري مان ۽ پوري بشتي گل شاه بخاري ميلي تي وڃي رهيا هئاسون ته منهنجي مورت سائيڪل ڪنهن نانگ جي مٿان چڙهي ويئي، جيڪو زخمي ٿي ويو هو. مٿو اٿي نه پر مان ڪافي وقت ٻٽل رهندو هوس ته جيڪڏهن نانگ هوندي ته ان جو نر مون کي ڳولي نه ٻٽلو وٺي. سنڌ ۾ اها پٽ به ڏيندا آهن ته ”ڪو نانگ ڪٿي“ منهنجي فطرت ۾ دوستن کي نانگن جيان پلڻ واري ڪمزوري آهي. ڪيتو به ڪين کير پيل پر نيٺ هو مون کي ڏنگي وجهندا آهن.

رانديون

”پڙهڻ ترڻ، تير هڻڻ، چوٿين سواري جي ننڍي هوندي نه سگبو ته وڏي هوندي خواري.“ ورزش ۽ واڪ سان منهنجو ڊوز پورو ٿي پوندو هو. تنهن ڪري راند روند ڪرڻ جو مون ۾ ڪو گهڻو شوق ڪو نه هوندو هو. تنهن هوندي به

مان ڪجهه ميداني رانديون ڪيڏندو هوس. وحدت ڪالوني ۾ اسان جي گهر جي سامهون هڪ وسيع خالي پلاٽ پيل هو جتي وڏا والي بال ڪيڏندا هئا جنهن ڪري انهيءَ گرائونڊ جو نالو ”والي بال گرائونڊ“ پئجي ويو جتي اسان به پاڙي جا ننڍا توڙي وڏا چوڪرا گڏجي رانديون ڪندا هئاسون، جتي اڪثر ٽولا ڪرڪيٽ راند ڪندا هئا اسان جي به هڪ ڪرڪيٽ ڪلب هئي جنهن جو ڪئپٽن سهيل شيخ هو هي منهنجو پاڙيسري ۽ ڪلاس فيلو ڏاڍو ٺاهوڪو هو ۽ منهنجي زندگيءَ جو پهريون محبوب هو هن جي ڪري مان به ڪرڪيٽ ڪندو هوس ڪرڪيٽ ۾ مان وڪيٽ ڪيپر ٿي رهجي ويس. مون کان ڪئچ ڇڏائجي رندا هئا ڇاڪاڻ ته منهنجي نظر بال بجاءِ هر وقت هن ۾ هوندي هئي. مون کي هر ڪو زيرو تي پهرين بال سان آئوٽ ڪري ڇڏيندو هو مون کي فيلڊنگ کان به بچان ايندي هئي. مان ٽڪي ٽڪي وچ ۾ ميدان ڇڏي گهر پڄي ويندو هوس مون کي ڪرڪيٽ راند دنيا جي راهيت ترين راند لڳندي آهي، مون ڪرڪيٽ کان پوءِ توبه ڪري ڇڏي، اڄ به جيڪڏهن ڪوئي لڪ رهيو ڏئي شرط رکي ته سڄي دنيا جي مثلن توڙي جيئرن ۾ ڪن به يارهن ڪرڪيٽ جي رانديگرن جا نالا ٻڌائي ته شايد مان نه ٻڌائي سگهان. مون کي عمران خان، جاويد مياندا، ظهير عباس ۽ شاهد آفريدي کان سواءِ ڪنهن جا نالا نٿا اچن. هنن پلر ڪيو هو جو جرمني ۾ سڀ ڪرڪيٽ مارائي ڇڏيا هئا وري ڪو هنن پيدا ٿئي ته ڪا جان چئي. مون کي فٽ بال راند پسند هئي پر ان ۾ به مان صرف گول ڪيپر هوس. مون کي والي بال ڏسڻ جي حد تائين پسند هئي. منهنجي دوست عامر آرائين جو پيءُ عبدالغفار آرائين، نور الدين جونو، عبدالسميع ميمڻ منظور سومرو ۽ عبدالسميع دائود پوٽو کان وٺي سمورا وڏا سٺا رانديگر هئا جيڪي وقت بوقت هٿ ٽورنامينٽ ڪندا هئا جيڪو مان شوق سان ڏسندو هوس. ان ميدان تي اسان ٻار به پنهنجا ٽولا ٺاهي ڪپتي راند ڪندا هئاسون هن ميدان کان سواءِ اسان ٻار اسپاس ننڍيون وڏيون رانديون به ڪندا هئاسون. سچو ڏينهن مٽي، ڪيچل ۽ راند ۾ مڱن رهندا هئاسين. مان پاڻ کان عمر ۾ ڪجهه وڏن چوڪرن سان ست ڪٽ راند ڪندو هوس، هتي هڪ هٿي کي سوجائي وجهندا هئاسون. ونجهرتي، ڪوڙي ڪوڙي ۽ فٽ بال اهي رانديون اسان کي هر وقت چست رکنديون هيون ان ۾ مان به نهايت جوش ۽ حروش سان حصو وٺندو هوس. مان سڀني رانديون ڪيڏي سگهندو هوس سواءِ لفٽ راند جي، سمورا پار لفٽ ويڙهائيندا هئا پر مون کي لفٽ اڏائڻ نه ايندو هو مون کي ڌڪي ڌڪي، چٽو ڏئي ڇڏائڻ، ڇڏي (بلور) راند، توڙي راند ۽ گهوڙي راند پسند هئي ”گهوڙي ڪڇي ڪي پڪي“ مون کي تاش راند به نه ايندي هئي باقي مان لوڊيو راند ڪيڏڻ جو عاشق هوس اسان

اقبال بلوچ، رحمت الله صديقي، امجد ميمڻ، نظير بلال، عامر آرائين، سعيد سهتو، عفور شيخ، آغا مزاکت ۽ سهيل ڀنڀرو شرطن تي لوڊيو ۽ نانگن ڪندا هئاسون ڪافي جوش هوندو هو پر روزانو اختتام تي ڪنڌڙن ۽ هارائيندڙن جي وچ ۾ ويڙهه ٿيندي هئي ۽ آخر ۾ ويچارو لوڊيو ڦاٽي ويندو هو وري ٻئي ڏينهن هڪ نئين لوڊي سان ساڳي راند ۽ ساڳي ڪار ٿيندي هئي. مون ٻوه ڪرڻ ڪڏهن سگهو نه هو. اهو شغل رڳو اسان اهي چند دوست پاڻ ۾ ڪندا هئاسون، هڪڙا ڪيڏندا هئا ته ٻيا ڏسندا هئا ۽ هارائيندڙ آئوٽ وري نئون رانديگر شامل ائين اهو سلسلو رات دير تائين هلندو هو پوءِ اقبال جي خرچ تي رحمت الله جي گهران دوت پئي چانهه جو ٻوز به هلندو هو. دل وندرائڻ ڪاڻ ڪيترن ٻورن به ڪيڏندا هئاسون. اڌ ڪلاڪ هٿ جي تري تي برف جو ٽڪر جهلي مان اڪثر شرط کڻي ويندو هوس. اسان ڪڏهن ڪڏهن ماچس کي ڏاڳا ٻڌي چوڪرا توڙي چوڪريون هڪ ٻئي کي ٽيليفون به ڪندا هئاسون پارائي راندين ۾ اسان چوڪرا ريل بڻجي هڪ ٻئي جي خميس پڪڙي هلندا هئاسون.

برسات

ميهن لاءِ مانڊو پکي ٿاڙو جڏهن لائون ڪندو آهي ته اسان انهيءَ ٿاڙي جي تنوارڻ کي برسات اچڻ جي نشاني ڀائيندا آهيون ۽ جڏهن ڪوليون رات ۾ کٽ جا ڪٽو پڪڙي قطار ڪري نڪري پون ته پڪ سمجهيو ميهن وسندو ساري ڪئلات ميهن لاءِ سڪندي آهي. ميگهه ڇلهار ۽ سارنگ تنهن کي با ترتيب ڳاڻڻ سان آسمان ۾ جهڙ ٿي پوندو آهي ۽ ميهن اچي وسندو آهي منهنجي به الڪ در اهڙي التجا هوندي آهي ته ”مولا سائين ميهن وسائي، ته ڪانئر چئن ڪم کان“ ملڪ جڏهن پنهنجي مهر سان مينهڙو وسائيندو آهي ته مينهڙي جي مند ۾ جڏهن موسم جي پهرين برسات ابليلن جي اڃ لهندي هئي ته اسان خوشيءَ ۾ ”بيچ مولا بيچ مولا“ چاندي جا گولا جا نعره هڻي خوش ٿيندا هئاسون. ان منڊاڻتي چوماسي ۾ سرور ڏينهن بوندو پيون هلنديون آهن، رات جو به ميهن بند نه ٿيندو آهي. وڃڻ جا ڪوڪاٽ ۽ چمڪاٽ گهڻا ڪڪر ميهن جي لباس ۾ پيا ايندا آهن، جهڙ، وڌڻو ميهن وسندو آهي. آسمان مان بوندا باندي پئي هلندي آهي ڪڏهن وسندو آهي ته ڪڏهن گجندو آهي. سائو جو ميهن پهرين اوچتر ڦڙ ڦڙ ۽ پوءِ تيز هوا سان گڏ به

وسندي آهي، گسن تي گاهه ٿي پوندا آهن، چوڌاري ساوڪ ٿي پوندي آهي. سڄو سائيه سرهاڻ سان واسجي ويندو آهي. چڻ مشڪ جي سرهاڻ مڇي ويندي آهي ٻاٺل ڀرجڻ سان آهي رب جا اسان گاهه گلرن تي وڏا تورا هوندا آهن ڌرتي تي گاهن جي مڪت لهندي آهي، ڌرتيءَ ۾ نئون ساهه پوندو آهي سارنگ برڪت جو سائين آهي، سارنگ سڪن جو مهينو آهي، عاشقن جو مهينو آهي. مينهن جنت جو ڏينهن آهي، سارنگ جي اچڻ جا ڏينهن آهي سانوڻ جا ڏينهن آهي پيارا ميهن محبوبن جا ڏينهن آهن. مڪڻ ۾ ماڪي ٿي وڃڻ جا ڏينهن آهن. ساوڻ جي مند ۾ رب جو ديبل ڪرڻ لاءِ درياھ شاھ تي خلق اچي ڪشي ٿيندي آهي. مينهن جي ويس ۾ محبوب ٻي حجاب ٿي پوندا آهن. مهجي به دل جو غبار لهي پوندو آهي فرحت پئي ايندي آهي، ساوڻ جي مند ۾ پرين کي هن ريت ياد ڪبو آهي ته،

اڄ پڻ اتر پار ڏي ڪارا ڪُڪڙ ڪيس

وڃون وسڻ آيون، ڪري لعل لبس

پرين جي پرديس، مون کي مينهن ميڙيا

قلوت جي هن حسين رنگ ۾ جتي آڙين، تازن، وسدي سمنڊ جي تري ۾ رهندڙ سپون تائين خوش هونديون آهن خوش رڳو نه هوندا ته آهي مودي مروان ناخوش هوندا آهن جيڪي اندر جا ڪارا هوندا آهن جن جي ڪرمن ۾ رڳو مٿس لکيل هوندو آهي جيڪي پنهنجي پاڻ تي پاڻ ٿي نانگي ملين ته اسان ڇا ٿا ڪري سگهون.

اسڪول جي زماني ۾ جڏهن برسات ۾ اسڪول بند ٿيندا هئا ته

مينهن پوندو هو ته اسان لڳ اڳهاڙو ڪري گهرن کان ٻاهر نڪري پوندا هئاسون

ڪپڙا لٽا سڀ گپ چڪ ۾ ته به خوش ٿيندا هئاسون. برسات جي انهي ڪوڻ جي

گجگڙو کان امان ڏاڍو ڊڄندي هئي ”او الله سائين ٻاجه ڪر او پيران پير

دستگير، او مرشد، اولياءَ پڇڙن کي سگهو آڏ“ مان جيستائين گهر نه ايندو هوس

تيستائين پئي لڄدي ۽ ٽڙڪندي هئي مينهن وسڻ وقت پاڻي جا ٿونا ٿيندا هئا ۽

پاڻي سان گڏ پچندا هئا ۽ پوندا هئا آهي ڏسي خوش ٿيندو هوس مينهڙا وسندا

هئا ته چڻ اسان ٻارن جي پيگهي مڇي ويندي هئي. رڳو اها وائي هوندي هئي ته

”هلو هلو درياھ تي.“ اسان جي گهرن جي ويجهو سٺو جو شاهي درياھ هو جتي

ڪڏهن ملڻ وٺي ويندا هئا ته ڪڏهن وري اسان ٻار اڪيلا ٽولا ٺاهي پڇي ويندا

هئاسون، گهرن جي سامهون واري ويل جي بند تي چڙهي گل شاهه بحاري ڏانهن

نڪري پوندا هئاسون، هٿ ۾ چٽيون هونديون هيون اسان چڻ ڪئين وانگر

ميسيون ڍڪي هلندا هئاسون. اتي جيڪو به پير توت يا جنگ جليبي پئي آيون

ته هڪ پئي ۾ ورهائي کائيندا هئاسون، گل شاهه بحاري جي واري جي ٽيلن تي

اسان مينهن وسڙا به ڳولهن ويندا هئاسون. برسات جي موسم ۾ نرم زمين ۽

واري تي ڳاڙهي رنگ جا محمل جهڙا نرم ريشم جهڙا جيت بڪرن ٿا جن کي
 مينهن وسارا سڏبو آهي ان پرپوٽي جيت کي تري تي رکي خوش ٿيندا هئاسون،
 زمين ۾ ٻج کاسواءِ ڪا به شي پيدا ڪانه ٿيندي آهي رڳو ڪنهيون ۽ ٻج
 وارياسي پٽ مان بڪرنديون آهن مينهن پوندو هو ته چوڻ طرف اچيون کير
 جهڙيون ڪنهيون زمين مان منهن ڪڍنديون آهن، اسان اتي برساتي ڪنهيون پئي
 انهن جو ڏاڳي ۾ هار ٺاهي گهر کڻي ايندا هئاسون گهر وارا ته ڄڻ انهن ڪنهن
 لاءِ آتا وينا هوندا هئا، انهن برساتي ڪنهن جي پاڇي نهايت لذت ٿيندي آهي. اسان
 انهن ڪنهن مان اهڙي ته سواڊي پاڇي تيار ڪندي هئي جو هٿ ۽ ڇنڀ پيا چٽيندا
 هئاسون تڏهن ڪنهن جو به ماڻ هو ڪنهن جي حياتي رڳو جهٽ جي هوندي آهي
 ساڳي ڏينهن ڪنهن کي ڪنهن غريچ ۾ رکي پئي ڏينهن استعمال نٿي ڪري
 سگهجي اتي ڪنهن طرح جون رانديون به ڪندا هئاسون به ڌريون رسو چڪي
 زور آزمائي ڪنديون نوڙي ٽائيندي اوچتو هٿ ڇڏي وڃي ته ٻي ڌر ٿار وڃي
 هيٺ ڪرندي ته چوڌاري تهڪڙا مڃي ويندا هئا مڃي درياھ جو ميرو آهي مڃي
 جي شڪار جو پنهنجو مزدو آهي پلو سمنڊ جي ڪاري پاڻي ۾ پيدا ٿيو آهي پلا
 سمنڊ جي ڪاري پاڻي جي پيداوار آهي جهن کي سمنڊ ۾ وهي به چين به ايسو
 آهي جنهن کي مٺي پاڻي جي لذت ۾ اوباري ملڻ جي عادت اٿس چون ٿا ته هي
 روھڙي ۽ سکر جي وچ واري پيٽ تي زنده پير جي زيارت لاءِ وڃي ٿو. ڪوٽڙي
 وٽ پلا سڇا ۽ سکر وٽ اڻيا ٿيندا آهن هاڻي پلي گيري ڪوٽڙي بئراج کان
 هيٺ محدود ٿي ويئي آهي پلي جي جس جو ۾ (ڪيرو) ۽ مادي (آبياري) ٿيندي
 آهي تارن پلن ۾ گهڻو سواد هوندو آهي اسان ڪيرا ۽ ڏنڀرا ڪاٺي درياھ کي دعا
 ڪندا آهيون ته ”وا درياھ تنهنجا ميرو“ اسان جون نه دعائون درياھ کي آهن پر
 مڃي ۽ پلي جون وري بد دعائون آهن، سولنگي قوم کي اهي مڃي، سولنگي،
 مير بحر ۽ مهاڻا هنن پلن مڃين جا پتيل آهن جيڪي ڪڏهن به ساوا يا آباد ٿي نه
 سگهندا هيشه پر باد رهندا.

بمباري، جي پو کان بجلي آهي روز و سائي ويندي
 پر هو چوڏهين، چنڊ ڪڙيو آ، رات ته ٺاهي، ڏينهن ڏٺو آ
 ان کي چو نه و سائي ٿو ڪو، ان کي ڪير و سائي سگهندو!

جنگ

جنگ جو لفظ پٿر ته هڪ بلڪل نئون تصور ذهن ۾ اچي ويو مان
 سوچڻ لڳندو هوس ته هي ماڻهو پاڻ ۾ وڙهن جو ٿا گهڻو پوءِ سمجهيو ته ماڻهو
 وڙهندا نه آهن وڙهايا ويندا آهن، جنگ لڳي تڏهن مورڪي خبر نه هئي ته ماڻهو

مسلمان به ٿيندا آهن ۽ هندو به ٿيندا آهن مسلمان مسجد ۾ خدا جي عبادت ڪن ٿا ۽ هندو پڳڙان جي مندر ۾ پوڄا ڪن ٿا فرق ڪهڙو آهي؟ ساهه هوندو ته ٻنهي کي پيو آهي، پر ٻئي سمجهندا آهن ته فقط هڪڙو کي، باقي ٻين کي پيارو نه ٿو ڏنن، اوهان وڙهندا هلو مختلف ماڻهن سان، مختلف ٻولين سان، مختلف لهجن سان، مختلف صوبن سان ۽ مختلف ملڪن سان انسان مذهب، نسل، ذات ۽ ٻيو ۾ ورهايل آهي، پر انسان ته قابل جي وقت کان هڪ رت پياڪ ڏوند ٿي رهيو آهي. جڏهن اقتدار جي حاصل ڪرڻ لاءِ دوست دوست جو رت پيتو آهي، پاڻ ۽ ٻئي کي ماريو آهي ساري تاريخ اهڙن مثالن سان پوري پئي آهي، جنگ ڪنهن به مثلي جو حل نه آهي جنگ ۾ فتح ۽ شڪست لازماً ضرور ٿين ٿيون جيڪو جنگ شروع ڪندو سوئي هارائيندو، نه ڪمڊن ڪتو، هاريو هون. ضروري نه آهي ته ڪٿڻ لاءِ جنگ به وڙهو، هو وڙهن يا نه وڙهن جڏهن به اسان هارائينداسين جهڙوڪر هو کڻي ويندا ته هنن کي ڪجهه به نه ملندو، قرآن جي هي سٽ آهي ته ”بيشڪ انسان خساري ۾ آهي“ مان جنگ جو نه پر اسان جو دفع آهيان. اسان اڄ به جنگ هارائين ڏانهن پيا ويون، جنگ شروع آهي 1965ع وري جنگ کان پوءِ هي 1970 واري جنگ هندوستان ۽ پاڪستان وچ ۾ پئي جنگ آهي مان ڏهن سالن جو مس آهيان، هي منهنجي زندگيءَ جو عجيب تجربو آهي ملڪ ۾ هڪڙي حالتون نافذ آهيان اسان مال گاڏن ۾ ملٽري سن گڏ ڪري بند گاڏيون توپون ۽ ٽئڪو مسلسل ويندي ڏسون ٿا اوچتو بجلي اجهامي وئي شايد اسان کي (BALACK OUT) بليڪ آئوٽ تي هيرائي رهيا ها ائين بجلي ٻين ولسن تي اسان بستري داخلا ٿيندا هئاسون. جڏهن بجلي جي پوک کان روز بجلي ولسن ويندي هئي ته ان بليڪ آئوٽ ۾ ڇو طرف اونڌاهي، منهنهه، ديواني، هراس ۽ ڊپ هوندو هو، ڇڻ راکاس گهمي ويو هجي، جهازن جو ڊپ راکاس جي ڊپ جيان لڳندو هو اوچتو هر طرف خطري جا (گهنگهر) سائرن وڃڻ لڳندا هئا. جڏهن سائرن وڃندا هئا ته انهن حملي وارا جهاز گهنگهڙون ڪري ايندا هئا يڪلر ڌار! ڌار جا آواز ٿي ويندا هئا جهازن جي تيز آمدورفت سڀ منجهر خوف وڃان گهرن ۾ لڪي ڪنهن هڪڙي حالت جو انتظار ڪندا هئا اسان جي گهر اڳيان هڪ والي بال جو کليل ميدان هو جتي W ۽ M ٽيپ ڪٽون ڪيون ويون هيون. جنهن ۾ اندر پلاڻ پريو ويو هو آهي چريون غارون ٽائيپ بجاءِ جا مورچا هئا ٻاٻو اسان پڇڙن کي وٺي وڃي انهن چرن ۾ لڪندو هو هي ٽيون ڏينهن هو جو هندستاني هوائي جهازن جا پاڪستان تي حملا جاري هئا بيماري دوران اسين انهن خنڊن اندر گهڙياسين ته زمين تي ڪراند وياسين، ٿيندا وياسين. چيتا چال جيئن ائين ڪرڻ لاءِ اسان کي وڏڙن کان هدايت مليل

هئي، ائين پيو محسوس ٿي چڻ اهي گولا اسان جي مٿان ڪرندا هجن. آواز ٿي
جايون پڻ لڏڻ لڳنديون هيون انهن ٻن ڌماڪن ملڪ کي ڌوڏي ڇڏيو هر ان
خوف ۽ پريشاني جي ڪيفيت ۾ به هڪ عجيب ڪشش هئي هڪ ڏينهن انهيءَ
يد ۾ ماڻ پاڙي جي بازار مان ڪير وٺڻ ويوس ته اوچتو گهنگهو وڃي ويا گهر
جو پنڌ پري هو آس پاس ڪا خندق به ڪانه نظر آئي مان بمباري جي ڊپ کان
هڪ وڻ هيٺان پناهه ورتي، جتان مان هوا بازن جي بمباري ڏسي رهيو هوس،
هڪ ئي وقت چار جهازن اوچيو حملو ڪري ڏنو اوچتو ڌماڪو ٿيو مون ڏٺو
هڪ اڏامڊڙ جهاز قلابازيون کڻيسو هيٺ زمين جي طرف اچي رهيو هو اهو
هوائي جهاز هندوستان جو هو جيڪو اچي 4 مارچ جي يادگار واري جاءِ تي
ڪريو جتي هاڻ موجود راجپوتانه اسپتال آهي، ڪجهه ڪلاڪن کان پوءِ ڏسان ته
چاچو مظهر زنگي سائيڪل تي پيو اچي ۽ سدس هٿ ۾ ان تباهه ٿيل جهاز جو
هڪ پيس ائس ماڻهن جا هجور گذ ٿي ويا هر ڪو پيو اهو ٽڪر هٿ ۾ کڻي
ڏسي ۽ خوش ٿئي اهو جهاز جو پيس کين اڇ به محفوظ آهي ڀرتي فوج لال
بهار شاستريءَ جي حڪم تي واکڻ سڀڪر ٺاڻين اچي وئي هوڏانهن عمر
ڪوٽ ۽ اسلام ڪوٽ قبضو ٿي ويا اڃان جنگ جو خوف حاوي هو جنگ ۾
بمباري جو انديشو وڌندڙ هو بمباري جي خوف ڪري جڏهن اڌ وحدت ڪالوني
خالي ٿي وئي ته اسان به ڳوٺ جو رخ ڪيوسون مونکي چيتري قدر ياد ٿو اچي
ته بابو اسان کي سبوهن واري رستي کان ريل ڪلر ۾ شڪارپور وٺي ويو هو
اسڪولي جيون

گهر کان پوءِ اسڪول ٻار جي ٻي پناهه گاهه هوندو آهي. اسان کي
پهريون حڪم پڙهڻ جو ڏنل آهي. سمجهدار ٿيڻ سان ٻار جي پڙهائي پڪڙم
شروع ٿئي ٿي، تعليم سان ٻار جي اخلاقي تربيت ٿئي ٿي جو هو وڏن لاءِ عزت،
ننڍن لاءِ قرب، برائين کان نفرت ۽ چڱائين ڏانهن مائل ٿئي ٿو وڏي ڳالهه ته ٻار
شروع کان ئي خراب صحبت کان بچي ٿو مان آهستي آهستي وڏو ٿيندو ويس
هاڻ امان اسڪول موڪلڻ جون تياريون ڪرڻ لڳي، مان پنجن سالن جي عمر
جو ٿي چڪو هوس، اسڪول ڪير وٺي ويو ڪيئن ويس اها يادگيري اتر مان
اسڪول ۾ پاڻ داخل ٿيڻ ويس بابا يا پيو ڪو مون سان گڏ داخلا وقت نه هو.
ابتدائي تعليم پنهنجي گهر ڀرسان گورنمينٽ پراونشلائيزڊ مڊل اسڪول اولهه
وحدت ڪالوني حيدرآباد ۾ حاصل ڪئي هي اسڪول منهنجي پاڙي وحدت
ڪالوني ۾ مين روڊ لڳ ڪالوني جي اندر هو جو منهنجي گهر کان صرف ۴
سئو قدم پري هو اسڪول وڃڻ وارو پهريون ڏينهن جڏهن امان مونکي سوير
اٿاري ڏندڻ ڪرائي، ناشتو ڪرائي تيار ڪري اسڪول موڪليو هو گهر ۽ امان
جي وجود جي چانو کان پري اسڪول جو اهو پهريون ڏينهن ڪيڏو نه پريشان ۽
حيران ڪندڙ هو روزانو صبح جو سوير اسان جي گهر ٻاهران به ڏن لنگهي

ويڏا هئا هڪ هڪ ڪرين، رڍن ۽ ميسهن جو ته ٻيو يونيفارم پهريل اسڪولي شاگردن جو امان مون کي انهن ڏٺن جي لنگهڻ کان آڳي ناستر ڪرائي، تيار ڪري در تي بيهاريندي هئي ۽ پوءِ مان انهيءَ اسڪولي ڏٺ سان ڪاپين ڪتابن جا پهال ڏوئي نڪري پوندو هوس. امان هر هر چوندي هئي ”پٽ خيال سان ويجهان ۽ ٻارن کي به ڀارت ڪندي هئي ته پٽ هن جو خيال رکجو پٽ ڀاءُ کي هٿ مان وٺي ويجهان“ ۽ پوءِ مان ائين اسڪول سال ٻه سال درجو ٽپندو رهيس، پهرين پرائمري، پهريون ٻيو، ٽيون، چوٿون ۽ پنجون، 19 اپريل 1966ع ۾ مون پرائمري ۾ داخلا ورتي ۽ 30 اپريل 1974ع ۾ پرائمري پاس ڪيو ۽ پوءِ 13 آگسٽ 1974ع ۾ مون هاءِ اسڪول ۾ داخلا ورتي ۽ جهون، ستون، اٺون ٽائون ۽ ڏهون پاس ڪري 15 مارچ 1979ع ۾ اسڪول ڇڏيو ۽ پوءِ يارهون، ٻارهون ڪاليج ۾ پڙهيس بس سالن کان ساڳيا سبق، ساڳي نموني پاڙهندا هئاسون شاگرد هئڻ ڪري اهو سڀڪجهه پڙهڻو هوندو هو اسڪول کان پوءِ گهر ۾ به پڙهندا هئاسون طوطن وانگر ٽيون ٽيون ڪندا هئاسون ۽ ڪتاب پڙهي پنهجا سبق رتي ايندا هئاسون اهي عقل جون ڳالهيون اسڪولي ڪتابن ۾ نه هيون باقي انهن فضول ڳالهيون سان اسان جو نصاب ڀريو پيو آهي رڳو طوطي جيان پڙهڻ سان جيڪو علم ملي ٿو سو ڪنهن به ڪنهن ٻار ۾ تخليقي طاقت نٿو اُڀاري سگهي ائين لڳندو هو ته ڇڻ اسان ڇارا ئي نفلي ۽ جڙنو تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ آهيون پڙهي پڙهي ڇيلهه ئي ڇڄي ٿي ويندي هئي. ڏينهن رات ڪتابن ۾ ذهي هوندو هو پر پلٽ ڪجهه نه پوندو هو مڙيئي چڪي ٿاڻي اچي منزلن کي پهتاسون. تعليمي نظام ۾ به ڪيتريون ئي ڦيريون ڳاريون عمل ۾ آيون آهن ته هاڻ علم جو راهبر گهٽ ۽ ڪاپي جو گهڻو آهي اسڪول ۾ پابنديون هيون ته مڙا به هوندا هئا اسڪول ۾ لڄايون به ڪندا هئاسين. پهرئين کان وٺي پنجين تائين پنج سال عجيب ڏور هو اهو ننڍپڻ وارو اسڪولي جيون مون کان وسري نٿو اسڪول جي ابتدائي زماني ۾ شروع ۾ ٿوهي ۽ پوءِ سليٽ کڻي ويندا هئاسون ڪاٺ جي پٽي (ٿرهي) جا ميٽ جي روڊ رنگ جي سڪايل لپي سان تيار ڪبي هئي انهيءَ تختيءَ تي استاد انڊا پائي ڏيندو هو تن جي مٿان ڪاريءَ مس ۽ ڪاٺي جي ڪلنگ سان اکر پڇاڻبا هئا پوءِ ڪاٺ جي چونڪ ۾ بند پنج کان اٺ انچ ڊگهي ۽ ايتري مٺي جي نرم پٿر واري سليٽ ڪم آڻيندا هئاسون انهي ڪاري رنگ جي سليٽ تي استاد کي اچي چاق سان الف ب يا انگ لکي ڏيکاريندا هئاسون، پوءِ گهڻو پوءِ ٻئي درجي ۾ اچن پتن وارون ڪاپيون ڪم آيون ڪتاب، نوٽ بوڪ، سليٽ، پينسلون، قلم، ڪاري مس ڪپڙي هڪ بچڪي ۾ وجهي اها ست جي وتيل ڏوريءَ واري بچڪي ڪلهي تي رکي تختي

ڪڇ تي ڪري اسڪول ويڊا هئاسون منهنجا اکر ڏاڍا سهڻا هوندا هئا مان
 پراڻي پهرين کان وٺي ميٽرڪ تائين وارا ڪتاب سنڀالي رکيا هئا انهن درسي
 ۽ ادبي ڪتابن جون مون وٽ پٺيون ۽ ڪٽ پريل رکيل آهن مان استاد جو
 ڏاڏو شاگرد هئس ۽ استاد به مون کي پنهنجي اولاد وانگر ڪري سمجهندا هئا
 اسان جي اسڪول جو بنياد ۱۹61ع ۾ ان وقت جي ڊويزنل ڪمشنر
 حيدرآباد محترم ابو نصر رڪيو هو اسان جو اسڪول به ماڙ هو اسڪول جي
 هيٺين حصي ۾ 4 ڪلاس روم، هڪ وڏو هال، هيڊ ماستر جو دفتر، هڪ آڳياڻ
 شاهي پارڪ به هو جتي اسيمبلي ٿيندي هئي اسڪول جي مٿئين حصي ۾ به
 پنج ڪلاس روم هڪ اسٽور ۽ هڪ ڪليل آئڻ پڻ هو اسڪول کي به شاهي
 دروازا هئا هڪ ٻاهر ميس روڊ ڏانهن ته ٻيو اندر وحدت ڪالوني ڏانهن ڪلندو
 هو ريسين ۾ ان در وٽ ڪافي شين وارا اندر گهڙي ايندا هئا انهن ڏينهن ۾
 اسڪول جي خرچي چار آنا ميس ملندي هئي چار آني ۾ ڪافي چڱو ٽول ملندو
 هو انهي اسڪول جي پارڪ واري ميدان تي اسان راند ڪندا هئاسون جتي هڪ
 پاڻي جي سبيل به هئي اسڪول جي وراندي ۾ اسڪول جي موڪل ملڻ کان
 پوءِ چوڪيدار شريف جيڪو پنجاهي هو ۽ ننڍي قد سان هو هڪ ڪٽ وجهي
 ويهندو هو اونهار ۾ صرف انگور هوندو هوس پاڻي جي پاڻي پراڻي پئي
 هوندي هيس ۽ چلم به پراڻو رکنندو هو اسان حرڪت ڪري انهيءَ حق ۾ پاڻي
 وجهي ڇڏيندا هئاسون انهيءَ جو هڪ پٽ به اسان سان پڙهندو هو جنهن جو
 پاسو ڦريل هو اسان کيس تارون چوندا هئاسون ائين لڳندو هو چڻ ڪنهن وٽ
 جي اوچائي تان ڪريو هجي ۽ پائراڻيون پگڙ هجن اسڪول جو ٻاٽ روم ۽
 اسٽور وڏا ڊپ وارا هئا اسان ننڍڙا ٻار ته ان کان ڏاڍو ڊڄندا هئاسون ڪيئي ڀر
 ته ڪپڙن ۾ هنگي ڏيندا هئا پر ٻاٽ روم ۾ نه ويندا هئا اسان جڏهن پرائمري ۾
 پڙهندا هئاسون ته ڪڏهن سڪو کير، ته ڪڏهن گيهه جا دٻا ته ڪڏهن ڊبل روٽيون
 ته ڪڏهن چانهه جا پاڪيٽ ۽ ٿيلها ڪمپني وارا ٻارڙن کي مفت ڏئي ويندا هئا.
 ننڍي هوندي اسان سڀي کي اسڪول ۾ زوريءَ تڪا هڻندا هئا انهن تڪر جا
 نشان اڄ به مون کي پانهن جي ڏورن تي آهين هڪ ڏينهن ڪا ٿير ماما جا تڪا
 هڻڻ لاءِ اسان جي اسڪول ۾ آئي سڀني ٻارن کي تڪن هڻڻ لاءِ قطار ۾ بيهاريو
 ويو ڪن خوشي ۾ ته ڪن انڪار پئي ڪيو پر استاد انهن کي زوري سرچائي
 آهي تڪا هڻايا آهي هڪ ڪوڪي جهڙي آواز سان هنيا ويندا هئا ان وقت ماما
 پڪڙجي وئي هئي جنهن جي بچاءُ لاءِ آهي تڪا هڻڻ ضروري هئا منهنجا تڪا
 پڇي پيا ۽ مون کي اٽڪل هڪ هفتو ڪن بخار هليو تڪن هڻڻ واري ڪوڪي
 کي هن اپريل پاڻي يا اسپرٽ ۾ پئي صاب ڪيو. اهڙي ريت هڪ ڀيرو ٻيهر

ڪالرا جا ٽڪا به لڳا اٽڪل اسڪول جي اڌ کي ٻارن کي بخار ٿي پيو جنهن سبب هفتو کن ٻارن جي حاضري گهٽ رهي ۽ انهيءَ پير ۾ رڳو استادن پاران پڙهائي جي ڇڻي هئي پر اسڪول اچڻ ٻين ٻارن لاءِ ضروري هو جيڪي راند ڪري موڪل مهل گهر ويندا هئا. مان جڏهن ٻيون درجو پاس ڪري ٽين درجي ۾ آيس ته منهنجي ٻاروتڻ جو پهريون دوست اقبال احمد بلوچ اڃان ٻئي ۾ هو. مان ڪلاس هڪ سال سينئر هوس. اسان جي گهڻي ياري هئي. مان ان لاءِ قرباني ڏني ته ٽين کان چوٿين ۾ وڃڻ لاءِ امتحان نه ڏنو جنهن سبب فيل ٿيس ۽ ساڳئي ٽين ڪلاس ۾ رهيس ۽ هوڏانهن اقبال ٻيو پاس ڪري ٽين ۾ آيو. ائين منهنجي چال ڪمياپ ويئي ۽ اسان ٻئي هاڻ هڪ ئي ڪلاس ۾ هڪ ٻينجي تي ويهڻ لڳسون هر وقت گڏ رهڻ ڪري اسان آواره ٿي پياسون ۽ منهنجي پڙهائي ۾ دل نه لڳندي هئي آخر امتحان ٿيو ته مان هڪ ٻيرو ٻيهر پاس ٿيس ائين منهنجي ٻولين قرباني رائيگان وئي ۽ اقبال ۾ قرباني جو جذبو نه هو هو پاس ٿي چوٿين ڪلاس ۾ ويو ۽ مان ٽين ۾ رهجي ويس. اڳ مان اقبال کان هڪڙو درجو مٿي هوس هاڻ هو هڪڙو درجو موٽڪان مٿي ٿيو ائين مسلسل منهنجا ٻه سال تباهه ٿي ويا جهڙوڪ مان ٽين ۾ 3 سال رهيس. ائين مون پرائمري جا 5 سال لٽن سالن ۾ پورا ڪيا ڪچر پهريون، ڀڪو پهريون، ٻيو، ٽيون 3 ٻيهر، چوٿون ۽ پنجون درجو اسڪول ۾ شاگردن جي وچ ۾ تون ڇا تون ڇا به ٿيندي هئي اڳ مان نٿو هوس. هي سڀ اسان نڍون مٿان وعب جهڻا هئا تنهن هوندي به مان انهن سان ٻچي وٺندو هوس پٿر سان ٻچندو چڪر هو ڳالهيون به وڌن چيان ڪندو هوس ۽ سڌ به هر ڪنهن ڳالهه جي هئي پوءِ جڏهن 3 سال هڪ ئي ڪلاس ۾ رهيس ته ڄڻ مان موسٽ سينئر شاگرد بڻجي ويس. وڏي ۽ رعبدار هئڻ سبب مان باقي ڪلاس ۾ ماستر ٿي رهيس. موٽي انهيءَ زماني جا اڪثر بيت اڄ تائين ياد آهن، جيڪي وٺاري نه آهيان سگهيو سڀ ڪن تنهنجي ساراها، قدرت وارا، ڪشش چنڊ پيوس جا بيت الا جهريءَ شال عريب جي جهوپڙي، سامي جا سلوڪ، مرزا قليچ بيگ جي مناجات، ڏيئو بيت وغيره وغيره استاد منهنجي ڏاڍي مدد ڪندو هو مشق لکڻ کان بيتن ياد ڪرڻ تائين مان ڄڻ هن استاد کان سواءِ موڳو ٿي پوندو هوس، اسڪولي ۽ پاڙيسري يار اقبال بلوچ جنهن سان دوستي مرڻ گهڙي تائين قائم رهي هي اسڪول کان پوءِ به سڄو وقت مون سان گڏ هوندو هو اسان اسڪول مان موٽي گهر اچڻ شرط بستا گهر ۾ ٿئي ڪري تڙ ٽڪڙ ۾ ماني جا ٻه ٽي ٽڪڙا گهره هئي رول تي نڪرندا هئاسون انهيءَ رول ۾ اسان جو ٽيون ساٿي هوندو هو زاهد دائود پرتو اسان گهر ۾ به هوندا هئاسون ته سڄو ڏينهن حرڪتون ڪندا هئاسون امان کي

ايندي ڏسي هروڀرو ڪتاب ڪٿي ڏاڍيان پڙهندا هئاسون ته جيئن امان سمجهي ته هي پڙهائي پيا ڪن پر اٽلر قصو ڪو ٻيو هوندو هو آخر هتي يا تئين يا مري پيو پر هيڊ ماستر صاحب جي رهڻ جي جاءِ جيڪا اسڪول جي اندر هوندي هوندي هئي ان جي باغ مان زيتون، ۽ ٻير پٽيندا هئاسون پٿرن تي هيڊ ماستر جي گهر جا پاتي نڪري ايندا هئا ته اسان لکي ويندا هئاسون ڪڏهن ڪڏهن پڪڙجي به پوندا هئاسون ته ڏاڍي مار ملندي هئي منهنجي پرائمري جي اسڪولي دوستن ۾ اقبال بلوچ کان سواءِ سهيل شيخ، ڪيلاش، سيش، فاروق قاضي، غلام رسول پنهور، نرسنگهه، غلام مجتبيٰ قزاق، محمد اسماعيل مغل، منهنجو ڀاءُ رشيد، اياز مگريو (بابو) تنوير سهر امتياز مگريو، عبدالرزاق ميمڻ، انهيءَ هر ڪلاس ۾ ڪانسواءِ چوڪريون به اسان سان گڏ پڙهنديون هيون جن ۾ رانو، روبي، روشن آرا، گلش آرا به به پيشيون، نصرت ميمڻ، فاطمه مگريو ۽ ٻيون ٻاري جون چوڪريون هيون جن جا نالا ڪٿي نٿا سگهجن ڇاڪاڻ ته انهن جا پائر هاڻ اسان جي ٻاري جا وڏا ليڊر آهن تن جي پيشن جا نالا ڪٿن سان متان انهن کي غيرت اچي وڃي. ڪيڏو نه افسوس جو مقام آهي جو ماڻهو پاڪ بيبين جا نالا ته بنا وضو جي عام روڊن، رستن تي ڪٿي سگهي ٿو پر، پنهنجي ٿيڻ واري زال جو نالو به شادي ڪارڊ تي نه ٿو ڏئي سگهي يا ڪلاس فيلو جو نالو جيون ڪهاڻي ۾ نٿو ڏئي سگهي ته متان قيامت نه اچي وڃي چوڪين درجي ۾ منهنجو استاد سائين مظفر قريشي هو جو نهايت، با اخلاق ۽ فضيلت وارو انسان هو. سائين حيد وسطو، سائين عبدالڪريم پيرزادو، سائين امير بخش، سائين مولا بخش جنهن مون کي پهريون درجو پڙهايو سائين مولا بخش اسٽيج ناٽڪس ۾ ڪم ڪندو هو کيس اداڪاري جو ڏاڍو شوق هو مرزا قليچ بيگ جي ٽي وي ناٽڪ انڪوائري آفيسر ۾ پڻ آيو. وقت گذرندو ويو ٻاراڻي کان پننجي ۾ پهتس آخر پنهنجن به پاس ڪيو اسان وحدت ڪالوني جا سمورا ڪلاس فيصلو پنجن درجي ۾ پاس ٿيڻ کان پوءِ گڏيل فيصلو ڪيو سون ته ڇهون درجو ڪٿي به گڏ پڙهنداسون ٿڌي سوک تي واقع شهر جو ماڊل اسڪول (اولڊ ڪيمپس) هميشه پنهنجي اونچي گهڙيال سبب منهنجي دلچسپي جو مرڪز رهيو منهنجو فيصلو هو ته انگريزي پڙهڻ لاءِ شهر جو هي اسڪول سڀ کان بهتر رهندو ڏاڏو جوش ۽ خروش سان ڇهين درجي ۾ داخل ٿياسون هن اسڪول ۾ پهرين درجي کان وٺي مشترڪ تائين هر ڪلاس جا A, B ۽ C سيڪشن هئا. A سيڪشن صرف انهن لاءِ هو جيڪي هتي شروع کان پڙهيا، B سيڪشن صرف اردو ڳالهائيندڙن لاءِ هو ۽ C سيڪشن ٻاهران آيل وڏ وڏ جي ڪاٺي لاءِ هو اسان پاران سڀ ڇنڊا C ڪلاس ۾ واڙيا ويا. ماڊل اسڪول

سنڌ يونيورسٽي (اولڊ ڪئمپس) مهنجي پياري ماءُ هئي، جنهن مون کي علم جو ڳهر پياريو، جتي مون سالن جا سال سندس گود ۾ اهو علم جو کير پيتو اسڪول جي مارج جو اهو گهڙيال جڏن وقت جا ڌڪ هڻندو هو ته ماحول ۾ عجيب ڄاڻو اچي ويسو هو اسڪول جي بانيڪار جو اهو يادگار به دلچسپي جو باعث هو جتي اسان جون طالب علمي، جي دؤر جون ڪيئي يادون وابستا آهن سنڌ جي هي عظيم درسگاه جنهن هزارين شاگرد پيدا ڪيا جن پنهنجو ۽ هن جو نامور روشن ڪيو هن ڪيمپس ۾ پرائمري، هاڻ ۽ ڪاليج جا الڳ الڳ بلاڪ هئا اسڪول ۾ نرسري، ڪي جي ڪان وٺي ايترو تائين جي تعليم ڏني ويندي هئي اسڪول جي وڏي ۽ خوبصورت بلڊنگ ۾ پرنسپال جي آفيس، آفيسون، بئنڪ، پوسٽ آفيس، اسٽاڊن جي هاسٽل ۽ ڪئٽين به هئي آڳيان پويان خوبصورت پارڪ پاسي ۾ به هڪ پارڪ هو جتي ماسٽر ۽ ماسٽريائيون اچي ويهندا هئا پرائنگ هال، سينيت هال، ٽيچرس ڪامن روم، به هئا ٻاهرين ڀت ڪمپائونڊ هال سان گڏ به ميسن گيت هئا هڪ اسڪول لاءِ ٻيو اندرين ملازمن جي ڪواٽر ڏانهن. پريس ڏانهن ۽ پويان استاد جي ٽريگ سينٽر ڏانهن ويندو هو هڪ پاسي اسڪول ۽ ٻي پاسي ڪاليج جا يونيفارم شاگرد نظر ايندا هئا يونيفارم ۾ اسان جي اسڪول ۾ اصل کان هو، مان جڏهن اسڪول ۾ داخل ٿيس ان وقت اسڪول جو پرنسپال عبدالفتح مغل صاحب هو پاڻ ڪڏهن ڪڏهن فقط مئٽرڪ وارن جو ڪلاس وٺندو هو چورن ٿا مغل صاحب پيارو پرنسپال هو مغل صاحب جي بدلي ٿي وڃڻ کان پوءِ غلام حنين انصاري صاحب آيو ته هي سخت ايمپنسٽريئر هو هن پهرين ڏينهن اسيمبلي ۾ ڊگهي تقرير ڪئي ۽ چيو ته ”ماڻ سڀڪجهه برداشت ڪري سگهان ٿو پر گلن، پٽن، ڪونڊين ۽ وڻن کي نقصان رسائيندڙ کي هرگز معاف نٿو ڪري سگهان مهنجو هنن سان پيار آهي، انهن جو دشمن منهنجو دشمن“ پرنسپال جي تقرير دوران منهنجي ڊيوٽي اسڪاٽوٽ جي حيثيت ۾ مٿين وينگ ۾ هئي چار چوڪرا روزانو واري واري سان اها ڊيوٽي ڪندا هئا به مٿين گيت تي هڪ پرنسپال جي آفيس آڏو پلڊنگ جي لنگهڙ واري جاءِ تي ۽ ٻيو انجي مٿين فلور تي جئين ته مان مٿين فلور تي هوس ۽ گيلري ۾ ڪامي ڪونڊيون هيون هيٺ پرنسپال اسٽاڊن جي قطار جي وچ ۾ بيٺل هو سامهون سون جي تعداد ۾ شاگرد هئا مان هميشه خطرن سان ڪيڏيڏو رهيو آهيان مون کي ان جي تقرير تي جڇڪي ڄاڳي ۽ ٺوٺ سان هڪ ڪونڊي کي ڏڪر ڏنو اها ڪونڊي فري گهٽ پرنسپال جي مٿان اچي ڪري ها جي شاگردن جي وڙين تي پرنسپال پري نه ٿئي ها سڀ استاد مٿي ڊوڙندا آيا مان مٿي ائين الرٿ پيئو هوس چڻ مون کي خبر ٿي ڪانهي ته هيٺ ڇا ٿيو پرنسپال

۽ استاد ماري ماري هج ٿي پيا پر مون سڄي ڪانه ڪئي منهنجو اهو بيان هو ته مون ته ديوتن ٿئي ڪئي س. انهيءَ ڏينهن کان پوءِ اسيمبلي جون ڪيئي چاڀون تبديل ٿيون ۽ مٿي ڦاٽڻ جي ڊپ کان پرنسپال اسيمبلي ۾ اچڻ ڇڏي ڏنو. جڏهن اسڪول جي ڀريان کليل ميدان تي پيلٽ فارو تيار ٿيو ته غلام حسين انصاري صاحب بدلي ٿي ويو وري عبدالفتح مغل صاحب پرنسپال ٿي آيو مغل صاحب ٿڌو ماڻهو هو باقي انصاري صاحب کان خدا ڏئي پناهه پرنسپال اهڙو سخت هوندو هو جو شاگردن جو سک ڇڏڻ حرام هو، مجال آ جو اسڪول هلندي ڪر پشڪو ٻڌڻ ۾ اچي هو جڏهن به ڪلاس ۾ ايندو هو ته سڀني جا سامهه سڪا پيا هوندا هئا ته لکڻ ڪئي اچي نه ڪونه پيو، آيو ته سڀ ڪتاب پڙهڻ ۾ لڳي ويندا هئا هن جي چڙپ يا مار سان چوڪرن ۾ هڪ قسم جو ڏهڪاءُ هوندو هو. ڪلاس جي ٻاهران لنگهي ويندو هو ته سڄو ڪلاس ڌڪڻ لڳندو هو هو جڏهن به ايندو هو ته اوچتو بنا اطلاع جي اندر گهڙي ايندو هو ايندي شرط سڀني تي نانا شروع ڪري ڏيندو هو اسان جهڙن حرڪتين جا ته هو چوڌا لاهيندو هو.

منهنجا استاد

مان پنهنجي ڪن استادن کي وساري نٿو سگهان جيتوڻيڪ سمورن جو ذڪر نٿو ڪري سگهان، انهن استادن مان اڪثر هن دنيا ۾ ڪونهن باقي ڪجهه حيات آهن ڪن جي خبر ڪانهي ته حيات به آهن يا گذاري ويا آهي سمورا وڏا عظيم استاد هئا انهن جي محبت پري پڙهائي اڃا پڌا اثر ڪيڏانهن آهي هڏ ڌوڪي ۽ اصلي خيالن جا هئا استاد مائٽن وانگر هوندا آهن مگر ضبط رکڻ لاءِ انهن کي سخت ۽ گرو ۽ ظالم ٿيڻو پوي ٿو پر دل جا سٺا هئا جيستائين منهنجو آخري استاد زندهه آهي مان ٻار آهيان جڏهن هو مري ويو ته پوءِ مان يتيم ٿي ويندس. استادن ۾ ڪي اڄ تائين موسيقي ياد آهن تن ۾ پرائمري پڙهائيندڙن ۾ ته مان اوهان کي اڳ ٻڌائي چڪو آهيان باقي ماڊل اسڪول ۾ وائيس پرنسپال سائين عبيد رحمان صاحب انگريزي سيکارييندو هو مون کي انگريزي سان ڪا دلچسپي ڪانه هوندي هئي ۽ نڪا اڄ تائين اثر هن کي پرنسپال ٿيڻ جو شوق هو پر سڄي زندگي گذري ويئي پر هي پرنسپال جي حيثيت ۾ ڪرسي تي ويهي نه سگهيو. باقي هڪ ۽ ڏينهن عارضي طور ويٺو هجي ته ٻي ڳالهه آهي هڪ ڊرائنگ ٽيچر هو سائين محمد بخش عادل شيخ هي تمام خوبصورت استاد هو هن جي مون سان گهڻي لڳندي هئي. سائين جي ڪري مون اليڪٽري ۽ انٽرميڊيئيٽ ڊرائنگ جو امتحان پڻ پاس ڪيو هو. مون کي ٽريسر ٿيڻ جو شوق هو اسان کي انجيوه سائين عبدالرحمان پڙهائيندو هو سائين طبيعتن حلير هو سندس موت احمد خان ميمڻ به سٺو استاد هو احمد خان ميمڻ مراجع ۾ ڏاڍو سخت هوندو هو. گل محمد

مهتر صاحب اسان کي تاريخ پڙهائيندو هو هو مونکي اڪثر چوندو هو پٽ ائين
ڪر جو ڪا به ڪٿي آ پوءِ ان کي به اڌ ڪري گهران ماءُ کان چولن جو ٿال تيار
ڪري پاڙي جي گهٽي ۾ کپائي باقي پڙهڻ تنهنجي وس جي ڳالهه ٺاهي سائين
محمد مراد پنهور اسان جو ڪلاس ٽيچر هو ۽ گئوگڏ انگلش به پڙهائيندو هو دين
محمد چا اسان کي سنڌي پڙهائيندو هو حاجي موتيل عربي حافظ خير محمد
ڀنڀٽ پڙهائيندو هو سائين عبدالغفار لاکو صاحب به انگريزي جو استاد هو،
سائين دوست محمد هاليپوٽو ڪميسٽري سائين صادق صاحب ميورڪ ٽيچر هو
سائين خميسو خان سانگي صاحب سائين بلال صاحب پي ٽي سيڪاريندو هو
سائين عبدالله سمون فزڪس، سائين عبدالرزاق سرشل اسٽڊي، سائين بشير
صاحب اسان کي اليڪٽڪل وائرينگ سيڪاريندو هو اسڪول ۾ استاد کي نرڙي
مان هٿ ٻڌي بيهڻ يا پوليس وانگر سلام ڪرڻ، پيرين پوڻ اچڻ تولي وڃڻ وقت
نه چاهيندي به سلام ڪرڻو پوندو هو مان خود به پنهنجي هر استاد کي پيرين پئي
ملندو هوس شاگرد استادن کان ڊڄندا به هئا ته سندن ادب به ڪندا هئا ميمبر
ڪلٽور خواجه به اسان کي سنڌي پڙهائيندي هئي جنهن جي زبان چڱي هوندي
هئي انهيءَ چڱي زبان ۾ اسان به سبق پڙهي ٻڌائيندا هئاسون ته انهيءَ مشڪري
تي هو ڪاوڙ ڪندي هئي سائين گل محمد چوندو هو ته ”پڙهو نه پڙهو منهنجو
پڳهار آهي ڪڙو“ هي ڪلاس ۾ اچي ڪو ڪتاب ڪڍي پاڻ پڙهڻ ويهندو هو پوءِ
ڪاري ڏاڳي ۾ ٻڌل راج ڪوٽ جي انٽرنيشنل ڪيبي مان ڪڍي هينڪ مٿي
سرڪائي وقت ڏسنو هو ته پيرد پورو ٿيڻ تي هوندو هو پيرد جو گهٽ ۾ وڏو ته
سائين اٿڻ جي ڪندو هو.

ڊيل ٽيڪس

اسڪول ۾ پڙهندي گهر کان اسڪول تائين ۽ اسڪول کان گهر تائين بس
جي ذريعي پهچبو هو. مان تيار ٿي اسڪول وڃڻ لاءِ بس اسٽاپ تي اچي بيهندو
هوس جتان روزانو ستين بجي هڪ SRTC جي ڊيل ٽيڪس بس هلندي هئي مان
فاروق قاضي، غلام رسول پنهور، سهيل شيخ ۽ پاڙي جا ٻيا چوڪرا انهيءَ ڊيل
ٽيڪس ۾ چڙهي اسڪول ويندا هئاسون، پوءِ ڊوڙندا اچي اسيمبلي ۾ شامل ٿيندا
هئاسون اسان اسڪول وڃڻ لاءِ ڪافي خوش ۽ مطمئن هوندا هئاسون.

ڪلاس فيلو

اسڪول ۾ وري نوان چهره، نئون ڳالهيو هونديون هيون. وڻ وڻ جي
ڪاٺي هئي اڳي اسڪول يا ڪاليج جو پهريون، ڏينهن عيد وانگر هوندو هو نوان
چهرن سان دوستي ۾ مزو ايندو هو مڙيل اسڪول ۾ اسان ڏهه شاگرد ٽاپ ٽيس سڏبا
هئاسون جيڪي اصل چوڻي جا حرامي هئاسون اسڪول کي نڪ ۾ ڌر ڪري ماريو

هوسون پيا سهڻا ۽ ڪامورا پار به هوندا هئا. مهنجي اسڪولي جيون جي ميٽرڪ تائين جو ساٿي محمد علي رياض به هو جيڪو هڪ ئي بيچ تي مون سان گڏ ويهندو هو. اسان پوئين بيچ جي آخري نشست تي ويهندا هئاسون. مان اسڪول کان موڪل ملڻ بعد محمد علي رياض سان سندس گهر ويٺو هوس هي اديب فيملي سان تعلق رکندو هو هن جي خاندان ۾ مشهور ليکڪ سراج الحق ميمڻ ۽ فهميده حسين آهن پاڻ به ادب سان دلچسپي رکندو هو سندس گهر فردوس سنڌيا جي سامهون واري گهٽي ۾ هو جتي اڄڪلهه ايجوڪيشن ٽرسٽ آهي اها بلڊنگ هن جي هئي جتي هن جون چار پيڻون رهنديون هيون، جن ۾ هن جي هڪ وڏي پيڻ، آيا نسيم جا ڊاڪٽر هئي ۽ ٿوري اڀاهج ۾ استينو هئي. ادي نسرين ميمڻ سنڌ يونيورسٽي بندين پيش ۾ پلسمين، ۽ نرميس هيون جيڪي مون کي هڪ وڏي پاء جيان عزت ڏينديون هيون. محمد علي رياض اصل ۾ ٽنڊو ڄام جو عاقلائي ميمڻ آهي ۽ هن وقت حيدرآباد ۾ پاپوليشن ويلفيئر پلائيننگ ۾ آفيسر آهي. ان کان سواءِ هن جي خاندان مان غفران عاقلائي ۽ رخسان عاقلائي به ماڊل اسڪول ۾ پڙهيا هئا. غفران عاقلائي ٻارن جي رسالي گلن جهڙا ٻارڙا کان وٺي ادب ۾ هو اسڪول جي ذهين شاگردن مان هو هن وقت اسٽنٽ سيڪريٽري ايجوڪيشن سنڌ آهي ٻين ڪلاس فيلن ۾ امبار مگريو، اياز منگريو، غلام رسول پنهور، نيار پنهور هو جيڪو هن وقت روزنامہ ڪاوش ۽ KTN ۾ وڏي ڳالهه آهي آرٽسٽ خدا بخش ابڙو جو پاء اشرف ابڙو، فاروق قاضي جيڪو هن وقت ماڊل اسڪول جي حبيب بئنڪ ۾ مئنيجر آهي، تيرير قاضي به ڪنهن بئنڪ ۾ آفيسر آهي اظهر جتوئي هاري ڀارتي جو چيئرمين آهي. جا ڏوڙيا لاهي ڏيندو هو ڪلاس ۾ وٺي ويٺي ست منٽ تي ٽٽ ڦوس جمال، جمال موٽر ٽريننگ اسڪول جو مالڪ، سراج ابڙو پبلڪ اسڪول جو هاڻ استاد آهي، اياز ڪاڪا، امتياز ڪاڪا، مشتاق ڪاڪا، انعام علي ملاح، نجيب گهمرو، طارق وارث صديقي، فريد پٺاڻ، سهيل ميمڻ، برجس سومرو، اعجاز سومرو، رياض سومرو واجد، سرفراز حواچ، ڊاڪٽر خالد ابڙو، سڀاش موٽراڻي ABL ۾ مئنيجر آهي ڪلاش موٽراڻي ڪئنيڊا ۾ آهي. شعيب قادري ۽ ٻين گهڻن جا نالا مون کان وسري ويا آهن، يا هنينئر ذهني تي نه ٿا اچن تنهن زماني ۾ ماڊل اسڪول ۾ گڏيل تعليم هئي (ڪو ايجوڪيشن) چوڪرا ۽ چوڪريون گڏ پڙهندا هئا. مهنجي دوست خير محمد رند جي پيڻ حليمان رند، نسرين قادري نصرت قاضي نسيم حيدري به پڙهنديون هيون. ماء رخ، زبيده چانگ به ماڊل اسڪول ۾ پنهنجي ذهينيت ۽ هوشيارپ ۾ نڪ ليڪييون هيون. ڪافي ڪلاس فيلو ۽ ڪلاس ميت اسڪول جيون بعد وري نه گڏيا ڪي نه ورهين پهچائن مون کي اوچتو گڏبا آهن ته پراڻي ياد تازه ٿي پوندي آهي، ٻين شاگردن کان اسان سڀني جو

مان ۽ ملهه ڪجهه قدر ٿي هو. اسان جيڪي سالن جا سال گذ پڙهيا هئاسين ريسن ۾ اسڪول ۾ جيڪي زرينه بلوچ ۽ ابا قمر واحد کي به ڏسندا هئاسون جيڪي پرائمري سيڪشن ۾ استاد ۽ هيڊ ميس هيون. اسڪول جو پٽيوالو راجو ته سڀ ڪنهن جو ڀار هو. ڏاڍو اخلاقي منسلڪ ۽ محنتي هو اسان ٻائٽي سيڪشن جي ليبارٽري ۾ ڏينهن جو آپريٽس به ڪندا هئاسون غفران عاقلاني اعظم شهداد شيخ ۽ ٻيا هوشيار شاگرد هئڻ سبب پهرين بينچ تي ويهندا هئا. مان هون به پٺيان جو شوقين هوس تنهنڪري آخري بينچن تي ويهندو هوس. پهرين بينچ کان پٺئين بينچ تي خوش هوس پٺيان ويهڻ ۾ جيڪا آزادي هئي اها اڳيان ويهڻ ۾ بلڪل ڪانه هئي. اڳيان هر وقت استاد جي نگاهن سامهون رهڻو ٿي پيو جنهن ته پٺيان اسان جي پنهنجي بادشاهي هئي. چوڪرين هئڻ سبب حليماءِ نسيم ۽ نصرت پهرين بينچ تي ويهنديون هيون ڪنهن ڪنهن کي چوڪرا سزا ۾ به پوين بينچن تي ويهندا هئا. اسڪول ۾ منهنجي بيگ مان ٻين ڪتابن ۽ ڪاپين کان سواءِ منهنجا ارمان به هئا ڪنهن ڪنهن منهنجي انهيءَ بيگ مان ڪجهه سيڪسي ڪتاب به استاد دريافت ڪندا هئا جن تي بعد ۾ وڏو طوفان ڪڙو ٿيندو هو مان هميشه اسڪول ۾ مقبول رهيس شاگرد توڙي استادن ۾ مان اسڪول ۾ ڪافي شاگردن کان اڳتي هئس. ڪيترائي چوڪرا منهنجي هوشيلري، ڄاڻ ۽ ڪلاس ۾ اهميت کان متاثر هئا ۽ منهنجا دوست پڻ هئا منهنجو اسڪول ۾ وڏو نالو هو جو مان فيشن ۾ به سڀ کان اڳتي هوس. مان اسڪول ۾ شرارتي به ڏاڍو هوس مان فري پيرڊ يا ريسن ۾ ناٽڪ ڪندو هوس مان دلير اسٽوڊنٽس ليڊر هوس مان بيد جو به ليڊر هوس. اسڪول بيد ۾ مظفر سومري ۽ اختر ميمڻ کان پوءِ ڪامياب ليڊر رهي چڪو هوس. مان پڻ تي به سٺي ڪندو هوس. مان اسڪول ۾ ڏاڍو ذهين، حاضر جواب ۽ صحتمند هوس انهيءَ صحتمندي سبب ٿوري وقت ۾ ڪلاس جا شاگرد توڙي استاد مرشد پڻجي ويا مان ڪافي وقت تائين ڪامياب مانيٽر مقرر رهيس. مان پلميسٽ به هوس ته سيڪسي به مان اديب به هوس ته ناٽڪي به مان هر آچر تي پاڙي توڙي اسڪول جا ٻار ريڊيو پاڪستان پنهنجي خرچ تي وٺي ويندو هوس. جنهن مان اسڪول ۾ پڙهندو هوس ته منهنجي ڪلاس فيلوئن جا والدين پنهنجي اولاد کي چوندا هئا ته آغا قيوم جهڙو ٿي ڏيکاريو ۽ هاڻ ٻارن جا والدين چون ٿا آغا قيوم جهڙا نه ٿيڃو. مان اسڪول ۾ چٽاڀيٽين جا هر فيلڊ ۾ ٻين کان وڌيڪ مارڪون کڻي ماري ويندو هوس سي سڀ زندگيءَ ۾ مون کان سرسيون مارڪون کڻي ويا ۽ مان سڀ کان پوئتي رهجي ويس صرف واٽڊا ۾ بابو ٿي رهجي ويس. جنهن ته مان ٻاڪٽر ٿي غريبن جي خدمت ٿي ڪرڻ گهري، ساڳي اسڪول ۾ مون سان چار درجا گذ پڙهندڙ آسمان جي بلندين کي چهي رهيا آهن ۽ مان اڃان تائين

اٽڪلي بيمو آهيان جتي هنن مون کي ڇڏيو هو مون کي ياد نه آهي ته شايد آئون ستن درجي ۾ هوس امتحان ۾ باقي 15 ڏينهن هئا مون به عملي تياري ڪري ڇڏي هئي لوچتر اخبار ۽ ٽي وي جي ذريعي پٿرائي ٿي ته هن سال امتحان نه ٿيندا ۽ سمورن اميدوارن کي پاس ڪيو ويندو اسان ستن مان بنا امتحان جي ائين درجي ۾ اچي ويسون خبر نه آهي ڇا جي ڪري شايد اليڪشن يا ٻوڏ وغيره جي ڪري فوالفقار علي ڀٽي اهو اعلان ڪيو هو ڀٽي صاحب جي حڪومت هئي پاڻ بادشاهه ماڻهو هو لڏي ڪراڻي ڇڏين کيس خوش ٿي دعائون ڪيون سون ته ٿل ڀٽو صاحب سدائين هجي ۽ هر سال ائين پاس ڪندو رهي ٻن سالن کان پوءِ آخر مشترڪ جو امتحان پورو ٿيو موڪل ملي اسڪول جي الودائي ٿي سڀني کي الوداع ڪرڻي پئي اسڪول کي آخري سلام ڪري گهر پهتس مونکي ائين محسوس ٿيو جڏهن مان قيد هاني مان آزاد ٿيو هجان پڇاڙي مشترڪ جي امتحان جي رزلٽ ظاهر ٿي اخبار وٺي نمبر ڇاپڻ لڳس مون کي اميد پاس ٿيڻ جي ڪانه هئي پر پاڳ پلا هئا جو پاس ٿيس پاس جو سرٽيفڪيٽ مليو مشترڪ جو اونو لٿو

ڪاليج لائيف

اسڪول مان آزادي ملي ڪاليج جي ڀر فضا ۾ در ڪٽڻ لاءِ دل تپا ڏيڻ لڳي مون ڪاليج موري گورنمينٽ ڪاليج ۾ فرسٽ ايئر ۾ داخلا ورتي زاهد ڀرڳڙي سان ياري وڌي اسٽوڊنٽ ليڊر ٿي عيش ڪيا انهيءَ دوران پورو آف انٽرميڊيئيٽ تي قبضو ڪيو ۽ پٽ تي چڙهي پنهنجا مطالبا ميجرايا ذريعا مل ۽ ڏل صاحب جهڙا بهترين استاد مليا سياست ۾ حصو وٺڻ جي ڪري ايجنسين گهڻو تنگ ڪيو آخر اتر ۾ TC وٺي مسلم ڪاليج ۾ آيس. ڪلاس ۾ ڪافي سڃاڻو شاگرد هئا ڪنهن به قسم جي مرنجهه ڪانه ٿي ناز سنائي، گل پيگ چلڻ سان دوستي ٿي. جيتوڻيڪ علي خواجہ جهڙا پيارا استاد مليا فرسٽ ايئر پاس ڪئي هئي هاڻي آئون اتر ۾ هوس مان هتي ڪاليج موري ڪاليج جو ڪرپل هيس هتي به مون ڪرڻ جي ڪئي فوجي ٽريننگ اين سي جي پريڊن ۾ فوجي جوانن سان تون ڇا ٿي. نور محمد هاسٽل ۾ عزيز گريٽنگ جهڙو دوست مليو سرور سهتو ۽ تاج جويو پار ٿيا مسلم ڪاليج جي ٺاهوڪن پورن جو ٽولو تيار ڪيو پارڪ تي ويهي سياست ڪئي مارڪيٽ ٽاور وٽ مٺي ٽيڪسي واري جي پونين جي عهديدارن کي مارڪيٽ ڪئي ائين داداگيرن ۾ مالو چڙهيو پاڙو فري، هوٽل فري، اقبال هوٽل گول بلڊنگ تي ڪڙهائي فري تصور پٺاڻ سان چرين چاٽن سان تاريخي جهيڙو ڪيو ان اڪيلي سر ڪيل جهيڙي ۾ تصور مڙس ماڻهو ٿي دوستي جو هٿ وڌايو چڱري يار بڻجي پياسون انٽرميڊيئيٽ پاس ڪرڻ کان پوءِ لائبريري سائنس جي شوق ۾ سچل سرمست آرٽس ڪاليج ۾ داخلا ورتي ڏينهن جو واپدا ۾ نوڪري ورتي شام جي شفقت ۾ اقبال بلوچ ۽

مان ڪاليج ويندا هئاسين جتي زوار نقوي، شمس الدين ميمڻ ۽ عبدالرحمان ميمڻ جهڙا سڌا سهار دوست مليا بابا کان پوءِ پاءُ گذاري ويو فميواري وڌي وئي مٿي پڙهڻ جي وسعت ڪانه هئي حالت اجازت نه ڏني تعليم اڏوري رهجي وئي شام جو ماروي ميوزڪ سينٽر تي پي به جاب ڪرڻي پئي. ائين ارمان اڏورا رهجي ويا ۽ خواب وڪري ويا.

ڪڏهن سنڌ جي سينڌ ميري نه ٿئي

ڪڏهن مول تنهن جا نه مرجھائجن!

منهنجي شادي

جڳ مشهور پاميٽر ”سائين شمس الدين شاه“ جو منهنجو ۽ صديق پنهور جو به علم نجوم پر استاد هر هڪ ڏينهن منهنجو هٿ ڏسندي چيو، ته ”منهنجي شادي جڏهن به ٿي اهو 10 آڪٽومبر جو ڏينهن هوندو پوءِ 10 آڪٽومبر منهنجي ذهن تي نقش ٿي وئي، جڏهن منهنجي شادي ٿيل نه ٿي ته دوست پار پچندا هئا ته ”لاي ڪڏهن ٿو شادي ڪرين؟“ ”س هن سال 10 آڪٽومبر تي خيال آيا“ 10 آڪٽومبر گذرندو ته وري هڪو پڇندو ”آغا شادي نه ڪئي؟“ ”اها رد ٿي ويئي.“ ”وري ڪڏهن ڪندين؟“ ”10 آڪٽومبر تي خيال آهي“ مون وٽ شاديءَ جي اميد هوندي هئي ۽ خاطري ته فقط رد ٿيڻ جي هوندي هئي مان پيو ڪلان، منهنجي لاءِ وڏو سوال اهو هو ته مان شادي ڪري سگهندس به يا نه، گهر لائي ڪڏهن آباد ٿي آخر منهنجي شادي 10 آڪٽومبر 1991ع تي ٿي ۽ نجوم سائين شمس الدين شاه جي اها اڳ ڪئي صحيح ثابت ٿي. منهنجي شادي ڪيئن ٿي سا به هڪ حيرت جهڙي ڳالهه آهي، سنڌ ۾ اڳ سڱا بنديءَ جو ڪم شيدي عورتون ڪنديون هيون، هاڻ مئريج بيورو جو دور آهي منهنجو رشتو، منهنجي ماءُ ۽ لالا نياز خان جي ڪوششن جو ٿيل آهي منهنجو پاڳ لئين ڪليو جو هڪ ڏينهن منهنجي پٽي جي ڌيءَ ”جمي دادا“ ڪا پاس پاسي جنهن لاءِ هن پبلڪ اسڪول لڳ پنهنجي نئين بنگلي تي بيبي ارباب جي رسم ارنج ڪئي، جنهن ۾ پيٽ وارين ۽ ماهواري وارين عورتون کان سواءِ باقي سموريون پاڪ چوڪريون جو بندوبست ڪيو هو.

شريڪ ٿي ڪٿي کاڌي هن سنڌ ۾ امان به منهنجي پيشن سان اچي شريڪ ٿي امان پاڻ سان گڏ ڪنهن بيبي جي پڙهيل جليبي پڻ کڻي آهي، جيڪا پوءِ هن بيبي جي ڏسيل طريقي مطابق سڀ کان لڪائي هڪ پليٽ ۾ ان اميد تي رکي ته من منهنجي پٽ قيوم جو پاڳ کلي جيڪا ڪناري چوڪري هرڪجي اها جليبي کائيندي اها منهنجي ڪنوار ٿيندي. هي منهنجي پاڳ ۾ لڪيل هئي، تنهن لاءِ هن اها جليبي کاڌي، جا پوءِ اڳتي هلي منهنجي زال ٿي چوڻ ٿا ته ”رشتا ته اڳ ئي آسمانن ۾ طئي ٿين ٿا“ اها حقيقت آهي ته جڏهن مان اٺن سالن جو هئس ته باپي منهنجو طهر ڪرائي مونکي مسلمان ڪيو. مان مسلمان ٿيڻ کان پوءِ

سڀ کان پهرين فقيءَ جي گهر ويس. الائي ڇو فقي جو هي مير شاھ قبي شڪارپور وارو گهر ننڍڻ کان منهنجي لاءِ پراسرار ڪشش رکي ٿو. اڃا منهنجو ڦٽ ڇٽو ئي نه آهي جو مان پنهنجي جنم گهر نئين پور محل کان ڪلوميٽر پنڌ ڪري مير شاھ قبي اچان ٿو مونکي ڳاڙهي گوڏ پڌل آهي، جنهن جون هيٺيون پٺي ڪنڊون مان نا سمجهي ۾ رات ۾ چٻاڙيان ٿو جنهن سبب منهنجي اوگهو نظر اچي ٿي، هن گهر ۾ هڪ گود ورتل چوڪري پڻ رهي ٿي جنهن جي پالا سندس فقي ڪري ٿي. ان چوڪريءَ جي نظر سڀ کان پهرين منهنجي طهريل گل تي پئي ٿي جا اڄ منهنجي زال آهي، ننڍڻ کان ٿي هن جو مون تي راز هو، شايد اسان جو انگ ارل کان لکيل هو، مان جيڪو زائغان ذات ۽ شادي کان وٺون ويندو هوس ۽ مان جيڪو رستن جون ماڻون وٺي رهيو هوس. جنهن کي لوفر سمجهي ڪنهن ڏي، نئي ڏني جنهن مان ان سٽريل ۽ ڪوارو هوس تنهن مائٽ منهنجي شادي جي سانها ۾ هئا ۽ ڏنڊو وڃايو ته شادي ڪر نيٺ مائين جي اها سازش ڪامياب وئي ۽ مان پنهنجي گهر تڙ وارو ٿيس، اچي گهاگهو ڳچيءَ پيو، مان پنهنجن ۾ پريٽيس، هي منهنجي سول ميريج هئي جنهن منهنجي هتي مائٽي طئه ٿئي پئي ته هتي هن گهر ۾ ڏيرون جي سيل لڳل هئي هر ڪا اڌ قيمت تي جيڪا گهر جي روٽو ڍڪي وڃو پر الائي ڇو هي منهنجي گهر جي پاتين جي دل ۾ پيهي وئي منهنجي سس جي حسرت هئي ته مون کي نياڻو اهو ڪپي جو پڳي مان کائي ان پڳي مان کائڻ وارو خدا ته صرف ۽ صرف مونکي پيدا ڪيو هو پر کائي ڪو ٻيو نياڻو ويو اسان کي ته ڪرڙ به نصيب نه ٿي هر بچڙي مرد کي سهڻي شي وٺندي آهي، هر بچڙي مرد کي سهڻي عورت وٺندي آهي، تنهنڪري ئي هر بچڙي مرد جي گهرج سهڻي زال هوندي آهي، ائين هر ڪو جهو مرد پنهنجي بدصورت کي سهڻي زال ۾ لڪائڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. مان به دنيا جي انهن بدصورت انسانن مان هڪ هوس جنهن لاءِ منهنجي (Demand) گهرج به سهڻي زال هئي، پر چوندا آهن ته بندي جي من ۾ هڪڙي خدا جي من ۾ ٻي. ماما نياز خان جو شايد مون ڏانهن ڪو پلانڊ رهيل هو جو چوڻ لڳو ”پٽ گهڻا ڏينهن مستيون ڪيون اٿئي هاڻ خير پوندي ته گهڻي ويهين سو آهي،“ منهنجي پڦاٽ جي هي ڏي، جيڪا منهنجي شريڪ حيات يا جيون ساٿي چونڊي ويئي هئي سان پاڳن پري هڪ ته مون کان ست سال ننڍي هئي ۽ شادي کان اڳ مونکي ماما ڪري سڏيندي هئي. هيءَ سنهڙي سيپڪڙي ڪمزور، هڏن جو پڇرو، جاڳري ڪندا ٿي وئي هئي، مان ٿيڻ تي ٿلهو، مان پريل پهلوان ته هيءَ لڪڙي پهلوان. مان ٿلهو متارو سان ته هي جهڙي ڪرڙي مطلب ته هي ڇڻ ڦاٽه جناح هئي ته مان ڇڻ عدنان سميج يا نصرت فتح علي خان سو ڪم ڪيئن هلي، تنهن ڏيهن ۾ منهنجي ڪنوارپ جا پويان پساھ هئا. جن ڏينهن ۾ منهنجي

مڱشي لالا گل حسن پاڻ جي گهر طئه ٿي پٺاڻ صاحب تي ڏيڻهن پر انڪر ٿيڪس کاتي پر سخت ترين ايڊمن آفيسر هو شرير جي بڪ مٺائڻ لاءِ مڱشي اڳ وٽ زردوشين آهي جنهن ريت ساهرن سان پريت به قائم رهي ٿي مڱشي لاءِ ها ڪري جڏهن هن شادي لاءِ ڪا گهر ڪانه ڪئي ته مون پنهنجي من پسنه تاريخ ۵. آڪٽومبر 1991ع مقرر ڪري انهن ڏانهن شادي جو ڪرد امانتي ڇڏيو ته هي

حيران ٿي ويا ۽ چوڻ لڳا ته گهٽ پر گهٽ چار سال اڃان انتظار ڪر جو چوڪري پوهي ڊاڪٽر ٿي پوي. مون پنهنجو اٽل فيصلو ڏيڊي ٻڌايو ته 10 آڪٽومبر تي شاپ نه اوهان جي گهر آڏو مان لڳائي ڇڏيندس ۽ پوءِ پاڻ سان جج ۽ مولانا وٺي ايندس. جي اوهان جي تياري هوندي ته ليڪ آيا بسر الله ته ته گهرو مان هوندس ۽ ڪنوار ڪا اوهان جي پاڙي ماڇي ڳوٺ جي هوندي. 10 آڪٽومبر 1991ع تي هڪ نئون چئلينج منهنجي آڏو هو منهنجي زندگي جي دنيا پر هڪ نئون صبح پترو ٿيڻ وارو هو شاميانا ۽ تنو لڳي ويا، رستي پر چوڻ طرف رنگا رنگي جهنڊيون تنگيون ويون. ڏيکون چڙهي ويون ڪڪڙ ڪڪڙي ويا چيلا سڄي ويا ڪڏي جا سڀ ڪر تيار ٿي ويا هنڌ ڪٺولا اچي ويا لاڏا پيا ڳائجن. شيرازارين کي مهمانن کي، ماني ۽ پائڪاسي ٺاهين به هٿ سان وٺي ويڃو ٿي پير منهنجي ڀارن جي اڳواڻ شمس ميمڻ کي مٿي ۽ ڳئي ڪهڻ جي به فرصت ڪانه هئي جو سڄو انتظام هن جي پلي هو مان جڏهن ”سرجي رنگ لائي ڳا پيار دلهن پر ليڪي جئوننگا“ جي ڌن تي مولوي صاحب سڀيت اچي لڪاء ڪيو ته منهنجي اڳ منگيل ڪنوار کي ڪجهه ساهه پيو ۽ پوءِ جڏهن مون سندس پيءُ کان سندس ڀائرن گهري ته هن جي پيءُ ۽ لکن روپيا حق مهر جي آڙ وڌي اهر ٻڌي منهنجي ٿيندي ٿيندي ڪنوار خوش ٿي ويئي آخر منهنجي ان رن مرید سهرڙي هٿيار ڦٽا ڪٽيا ۽ ڳالهه لک روپيه حق مهر تي طئه ٿي. پٽاشا ورهائجي ويا شادي ٿي وئي ڄڻ نادي ٿي وئي ويلو تاري، رحمتي ٿي ڪيل ختم، هاڻ منهنجي بربادي جي نئين ڪهاڻي شروع ٿي شادي مون پنهنجي خرچ تي ڪئي، ڪنهن جو ٿڌو ٿورو نه کنيو سڀ بل چڪڙو ڪري سڄي جي ڪٽ تي آيس.

جيئن جيئن وقت گذرندو پيو وڃي زندگي، جو هڪ نئون دور نئون تجربو سامهون آهي، زندگي جو هي دور به انتهائي منفرد آهي اڳ پر جيڪا سوچ هئي جيڪو خيال هو، ان جو ڪو روح نه هو بلڪ فقط هڪ حالي جسر هو پر هاڻ ائين نه آهي، هر شيءِ جو هڪ نئون مفهرو ۽ هڪ نئين معنيٰ آهي، شادي کان پوءِ گهر جو وڌيڪ خيال ڪرڻو ٿو پوي.

جيون ساٿي

جيون ڪهاڻي ۾ جيون ساٿي جو ذڪر اهر هوندو آهي. مان جڏهن پنهنجي رفيق حيات شريڪ حيات يا بائڙي (زال) تي لکڻ لاءِ قلم کڻان ٿو ته مون کي مرحوم اير ايڇ پنهور جي آتم ڪٿا "آپ بيتي جڳ بيتي" ۾ سندس ذيل صلاح ياد اچي وڃي ٿي. جنهن ۾ هن لکيو آهي ته "سنڌ ۾ ڪيترائي مرد سڄي عمر پنهنجي زالن جي عزت ڪن ٿا زال سان اثبثت ۽ گهريلو پڇ داه جي اندروني ڪهاڻي جو ماڻهن سان ذرو به ذڪر نٿا ڪن ڇاڪاڻ ته اها ڳالهه سماجي طور معيوب سمجهي وڃي ٿي جيڪڏهن اهڙيون آتم ڪٿائون ڇپجي وڃن جهن ۾ اها حقيقت لکائي نه وڃي ته اها وڏي سماجي خلعت ٿيندي" اها حقيقت آهي ته سڄي زندگي زال جي مخالفت ڪندڙ ليکڪ آخر ۾ پنهنجي آتم ڪٿا زال کي ئي اڀرندا آهي، جنهن ۾ شيخ اياز به اچي وڃي ٿو ڪامياب ليکڪ ڪڏهن به ڪامياب مؤس نٿو ٿي سگهي، شادي بعد ليکڪ لکڻ بند ڪندا آهن ۽ هنن جون زالون ليکڪائون ٿي وينديون آهن جيئن اڄ ڪلهه منهنجي زال ليکڪا ٿي پئي آهي لاڳاتار ٻه سال هي آتم ڪٿا لکڻ ڪري مان ڏينهن توڙي رات پنهنجي گهر واري کي جڏهن وقت ڏئي نه سگهيس ته هي ڪاوڙ جي چوڻ لڳي "ڪهڙو ويل آهي منهنجو نصيب خراب هو جو توهان پلٽو انگريز جيڪڏهن توکي ڪجهه لکڻو هو ته شادي کان اڳ اها ڪٿا پڻا لکين ها شڪر ڪر جو وري به مان گهر سنڀالي جٽاه ڪيون ويئي آهيان. ڪا مون پاري پئي هجي ها ته ڪڏهن گهر تڙ ڇڏي ڇڪي هجي ها" مون کيس جواب ڏنو "اهو نيڪي جو ڪم ڪرين ها ته ڀلو ٿي پوي ها مان ان مان جان آجي عيوض ڪجهه وقت ان ڪتاب تان هٿ کڻان ها ۽ ان جي ڇپائي لاءِ رکيل رقم مان اٺ ڏهه مني پٽ جون پڪي پڪائي جون ڊيگيون ورهائين ها تڪراء واري معاملن ۾ فيصلو ڪيئن ڪجي پنهنجي زال سان صلاح ڪريو ان جي راءِ وٺو پر جيئن اها چوي ان جي ابتڙ ڪريو اهو ئي صحيح فيصلو هوندو، جڏهن مان هي زال وارو باب لکان ٿو ته جمع جو ڏينهن آهي ۽ پير واري مسجد ۾ ملان پنهنجي خطي ۾ چوي ٿو ته "سڀني زالون پنهنجي مؤمن سان بهشت ۾ به گڏ هونديون" مان هٿ دل ۾ چوان ٿو ته مون واري زال ته هن دنيا ۾ ئي مون لاءِ دوزخ ٺاهي ڇڏيو آهي، جيڪڏهن موٽي کان پوءِ مان بهشت ويس ته هوءَ انکي به مون لاءِ دائمي دوزخ ڪري ڇڏيندي، هڪ پيري اسان زال مؤس سيرهڻ واري لاري ۾ چوڙهي وڃي واري ميلي ۾ زيارت لاءِ جڏهن قلندر جي درگاهه جي در تي پهتاسون ته ڪنهن فقير پائي اچي هن کي انوکي دعا ڪئي ته "آپا خيرات ڪا ڏير خدا ڪندو جنت ۾ اوهان پئي زال مؤس هڪڙي ڪٽ تي هوندا،" مون چيو "ماڻي، اهڙي ته بدعا نه

ڏي جو اتي به زال سان سمها باقي جنت ۾ ويڃڻ جو ٿاڻو ڪهڙي مائي اها ڪا دعا ڪر ته جنت ۾ ڇا پر هن دنيا ۾ به ڪڏهن پلجي به هڪ ئي ڪٽ تي نه سمهون. جنهن تي هن جو تسميرچر وڌي ويو. مان پنهنجي زال کي محبت مان مٽي سڏيندو آهيان جنهن تي هي ڪاوڙجي پوندي آهي ۽ مون لاءِ ڇڻ شغل هوندو آهي. هي ٿوري ٿوري ۽ ننڍي ننڍي ڳالهين تي رسي پوندي آهي وري به شڪر ڪر ته مان توکي مليس نه ته ماڻهن ته توکي ٿڪ به ڪانه هئئي.

لکيو منجهه نرال، قلمر ڪياري نه وهي

لکيو

انسان ۾ مرد ۽ عورت جو نظام فطرت حلقو آهي، چون ٿا ته ان ڏنل شاپون خدا تعاليٰ پاڻ ڪرائيندو آهي، آسمان تي ته تيل وشتا رڳو زمين تي ورهائجن ٿا. اها الله جي ورهائيت انوکي آهي، اهو دستور آهي ته ڪنهن کي به من پسند ڪنوار يا من پسند گهوت نه آهي ملندو بئرين کي ڏگها، سنهين کي ٿلها پنڊ ملن، ته پڙهلين کي جاهل، اهي سڀ جيڪي پاڻ ۾ ڳنڍجن ٿا جيڪي هڪ ٻئي جي ڏانو جا به نه آهن اهو الله جو جوڙ آهي. ڪنهن جي پاڳ ۾ آهي ته ڪنهن جي پاڳ ۾ نه، جنهن کي ملي ٿي اهو به خوش ته جنهن کي نٿي ملي اهو به خوش آهي، واه رنگي تنهنجا رنگ، شادي قدرت جو اهو اصول ميوو آهي، جو جنهن کاڌو ان به پچتاو جنهن نه کاڌو ان به پچتاو ان کان سٺو آهي ته ڪاٺي پچتاو ته جيئن حسرت نه وهي شادي هڪ وڏو پنڌ آهي، اهو اصول جو سٺو آهي ۽ نسل جو پڻ، شادي معنيٰ شادمانا! شادي سهاڳ سڪ جي وٺڻ سٺ آهي، شادي ڪرڻ جيون جو هڪ آسان طريقو آهي منهنجي نظر ۾ شادي زندگي جي منزل نه آهي، شادي اونداهه ۾ ٿيو آهي، شادي مرد جو پويون ڏينهن آهي، شادي هڪ مدي خارج رسر آهي، بس گذ رهجي گهمجي قرجي، ڪو به پنڌ نه ڪي به راعدا نه شروعات ۾ پنهنجي ڪمزوريون ۽ ناپسنديون ٻڌائي ڇڏن، شادي مرد، عورت ٻنهي لاءِ هڪ مضبوط ڪلي آ جنهن سان عورت ٻڌي وڃي ٿي بي جوڙ شادي ۾ عورت مرد لاءِ عذاب بشجي ويسدي آهي. گهوت ڪنوار جي حياتي ڇٽ ٿي وڃي ٿي، شادي ۾ چڪي چڪي پشا ورتا ويندا آهن ۽ ڳڻي ڳڻي ڏبا آهن گهوت شادي رات اهو بدنصيب راجا آهي، جنهن کي ساهرا ڪنگال يا فقير سمجهي سڀ ڪجهه خيرات ۾ ڏيندا آهن، گهوتيتا واک ڏيئي ملهه ٻڌائي ڪنوار خريد ڪندا آهن ۽ ڪنوريتا گهوت خريد ڪندا آهن. مسلمان ۾ ڪنهن گهر نياڻي ڄاڻي ته ننڍڙي پوندي آهي نياڻيون وڌندي دير ۾ نه ڪنديون نياڻي کي

بار جي ڳوٺري سمجهي لاهڻ لازمي هوندي آهي، نياڻي کي هڪ ڏينهن ڪنهن نه ڪنهن جي گهر وڃڻو هوندو آهي. تيسين جوڙا ڪورا لڳي پئي هوندا جيڪي نياڻي وڃي شينهن ڪلهي چڙهي نياڻين پئي گهر موڪلڻ مهل پنهنجي جران ڄماڻ ڏي ڏين ۽ گهر لتي ڏاج به ڏين! جنهن ڪٿي نه ڪٿي نياڻي جو ليک لکجي ٿو وڃي ته هت به پنهنجي قسمت تي ڪاڻي اتي به جيڪي هوندس پاڳ به سو پوڳندي ويڄاري چپ چاپ موقعي جي نزاکت ۽ مناسبت سان مظلوم ٿي ويهي هوندي. جنهن جو منهن نه ڏيکاريو وڃي ۽ قرآن تي قسم ورتو وڃي ته هو ان سان سڄي زندگي گذ رهندي وري به رضا تي راضي رهندي. ها

ڪرائڻ بنائي چوڪري، وارا چوڪري جو ور ڳو ڳولهي وٺندا آهن بس رڳو چوڪري، کان فرمائي طور تي تي پيرا ها ڪرائي ويدي آهي. اهو سمجهڻو هوندو آهي جنهن به ڪا به چونڊ نه آهي هوندي انسان نه پنهنجي مرضي سان چمي ٿو ۽ نه پنهنجي مرضي سان اجل جي راه وٺي ٿو هو هتي پنهنجي مرضي مطابق پنهنجي زندگي، جا فيصلا به ڪري نٿو سگهي. پر ان چمڻ ۽ مرڻ جي وچ واري عرصي ۾ هن کي پنهنجي مرضي جي چونڊ (Choice) جو حق هنن ڪهي شادي جي ٻنڌڻ ۾ ٻڌجڻ کي پوءِ اباڻا ڪڪ چڏي هن جو نئين گهر ۾ چڻ پيو جنم هوندو آهي. عورت جتي پرڻجي اتان سندس جنازو نڪري خاندان ان تي فخر ڪندو آهي. هي جا مٺ مائٽ، سرتيون، سڪيون، ٻالڻ، يادگيريون ۽ ٻيا انيڪ قسمن جا ڳڻ ٿياڳي ٿي پنهنجو نالو ۽ هستي مٿس جي نالي ۽ هستي ۾ گر ڪري چڏي ٿي

هن گهر جي عذاب کان ته قبر جو عذاب به گهٽ هوندو

سورانيات

زال طوفان ٿي ڪڍو ڪري

زال مٿس جي وچ ۾ هڪ نه ختم ٿيندو اجائي ويڙه ۽ جهڳڙا، انساني طبيعتن ۽ فطرتن جو تضاد هڪ فطري عمل آهي. زال سان بحث ناهي ڪرڻو خاص ڪري تڏهن، جنهن زال جهڳڙو هجي يا ڏنيورو پڻيندو، نه ته اها اجائي ڪرڪر، بيخ بيخ، جهڳ جهڳ، ۽ ڪٽ پٽ جيئن جنجال ڪري ڇڏيندي يا اهو ٻائيتا، ڪروڙ، ڏقير، پنڊڻ ۽ رنگت رنگوئي ڏيري ڪري وجهندي اسان جي گهر ۾ به اسان زال مٿس به جهيڙو ٿيندو آهي. اسان جي پاڻ ۾ اڪثر ڪنهن نه ڪنهن ڳالهه تي جنگ چڙهندي آهي. صبح جو ڪڪڙ ٻانگ ڏيندو ته چڻ جنگ جو

نگارو وڳو، الله نه رسول جهيڙي جو سبب ڪجهه هجي يا نه پر هن جو پٽ پاران پوري تائين تي ٿيندو آهي. بدستور هن جو ڪاڪڙو شروع ٿيندو هن کي ٿورن جهيڙي زبان آهي. جا ڪٽجي وانگر هلندي آهي پر سندس زبان کي ڪو به جهلي نه سگهندو آهي، گهر جا پيا پاتي به ماءُ کان به هٿ مٿي آهن زبان هن جي ماءُ کان به سواڻي آهي، ٿارون جيان ڪاڪڙو ٽاڙي رو ڪرڻ هنن جي خانداني عادت آهي، جيڪا کين سٺي ۽ مليل آهي اهو سلسلو هلندو رهندو آهي، پر وچ وچ ۾ ڪجهه وقت ٺاپر به ٿيندي آهي، اها هڙني جي هڪٻئي تي تير وٺڻ جي روزاني ڪار هوندي آهي هڪٻئي جي چهرن کي ڏسندي هنن کي مونجهه ٿيڻ لڳندي آهي، وڙهندا به ڏاڍو آهن، گهر ۾ چڻ بنا راڳ جي رڪارڊ هلندو آهي. رڪي رڪي وري رڪارڊ شروع، اهو سر رانپات ۽ هي اسان جا جهيڙا جهٽا به رڪارڊ ڪرڻ جهڙا هوندا آهن هن جو ڍاٽيلاڳ جي فن ۾ ڪمال آهي ڇا ته آرت ۽ اداڪاري آهي اسٽيج يا چيئل جي جاءِ ناهي ماما لالو پارا گهر وڃي ويهن هيڙي رن اوهان کي پوري روه زمين تي نه ملندي، مجال آڇو چپ ۽ ماڻ ڪري. مهل ڪنهن مهل ڏسان ته گهر ۾ ڌمچر ۽ ٻاڪر ڪٿو مٽريو آهي، ڏاڻ تي رهندي چڻ ته ڪو بگهڙا اچي روڻ جي ڏڻ ۾ گهڙيو آهي، ٻارن جو ڪيڪرات، ڇا انڌي ڇا مانڌي ويل نه ٿورندي هي مون لاه چڻ ته وٺل هوندو آهي هر ننڍي وڏي ڏينهن تي لهرو کڙندو اٿس، شل نه ڪو وڏو ڏينهن اچي عيد ٿيندي آهي ته اسان جي گهر ۾ چڻ مٿس هوندو آهي، روزانو سڀني وانگر گهٽ ۾ گهٽ ٽي شو ضرور ٿيندا آهن ۽ هر آچر ۽ موڪل واري ڏينهن ۾ ته مارنگ شو به لازمي هوندو آهي، هر روز اهو ناتڪ تماشو، پاڙيوارن لاه چڻ ته جنسي آزار هوسو آهي اها سڄي عمر گهڙا ڏي گهڙا ته هن جي وندر ۽ شعل آهي هي اها وات جي ورزش ڪري پنهنجي صحت قائم رکندا آهن ڳالهه مان ڳالهوڙو ٿيو پري مان روت آهيان ته هي چوٽ، ٻين جي موجودگي ۾ شڪوه شڪايت هن جي مرض ۾ شامل آهي جيڪا هن جي نظر ۾ بعادت جو درجو رڪي تي سندس اسڪرو ڏلائي ويا آهن ۽ دماغ ڪريڪ ٿي ويو اٿس هر ڪم الٽ ڪرڻ جي ماهر هونئن اٿن ويهن ۾ سٺين پر سمجهه ۾ جڏي هر ڳالهه چڱي طرح سمجهائڻ جي باوجود خاطر خواه نتيجا نه ملندا، اهي ڳالهيون چڻ ته ڏيوارن سان ٽڪرائجي فصلن ۾ وڃائجي وينديون آهن. ائين ڪرڻ بهال سان مٿو ٽڪرائڻ مثل آهي، اسان رسندا پرچندا هئاسين. ڪڏهن ڪڏهن هٿن پٺجي به ويندا هئاسون ۽ جڏهن ٺاپر ٿي ويندي هئي ته اسين دال پٽ تي ٽٽي پوندا هئاسون تنهن مان چڻ نفل شڪرائي جا ادا ڪري وجهندو هئس. زال مطلوب هوندي آهي جنگ و جدل جي فضا ختم ڪرڻ خاطر سندس اکيون ڳولهن ۾ ٿر نظر اينديون

آهي، ڊونگ طور ڪوڙا ڳوڙها ڳاڙي هوءَ هر ناڪاميابي ۽ مصيبت مان نجات
چاهيدي آهي زال جي اکين ۾ اسٽاڪ ڪيل ڳوڙها آخري تير هوندا آهن اهو
ڊرامو جو ڀراپ سين هوندو آهي. ڪنهن ته قصو اور ٿي پوندو آهي، "هت اڳي
وڻي هئي رسي وري آيس پيڪن جو ماڻهو" واري حالت ٿي پوندي آهي. پوءِ
ڪجهه ڏينهن وڳي سس سهر کي پيرين پئي هت ٻڌي سالن ۽ سالين کي مشورن
ميڙان ڪري طبع طيب ٿي وئي اچيو آهي. هاڻ ته منهنجا چارئي پاوا نه آهن بابو،
اماڻ، سس، سهرو پيالو ڪري ويا ساليون پنهنجا گهر وسايا، سالن سمن پار
وڃي وڻ وسايا، تنهن وڃي مس مس ٿاهر ٿي آهي

ڳڻي گيس

ان شادي شده زندگي کان ڳڻي گيس پلي، شادي ڪرڻ ۽ ڪنهن جنمالي
ويائي جان عورت سان سڄي زندگي گذارڻ اچڻي آهي ان کان ته پيسگ پلي آهي ان
گهر وسائڻ جي چڪر ۾ مون زندگي برباد ڪري ڇڏي. منهنجي شادي مونکي
ڪنهن به راس نه آئي شادي اها جوا آهي جيڪا ڪي ڪنن ٿا ته ڪي هارائين ٿا،
منهنجو خيال آهي ته اسان بهي هارايو آهي، هيءَ مان سا جيون سٽي ٿي نه
سگهياسون اسان جي شادي بس طوطي طوطي، جي گذر هڻ وارو هڪ پيڙو ٿي ٿي

بشي جي ويو گهر ۾ سڀ ڪجهه هوندي به لڳندو هو ڪجهه نه آهي، گهر جي جوابداري
وڌي وئي آهي دفتر جا گهر جا مسئلا ختم ٿيڻ نه آهن، هڪ مسئلو حل ٿيو ته ٻيا
ڏهه هٿا پيدا ٿيا، هتي لک هجي ته به پورا نه پون. منهنجي زال منهنجي فطرت بابت
پل ڪيڏيون به شڪايتون ڪري پر منهنجو ضمير مطمئن آهي. مون تي گهر جي
نميوارن جو بوجھ آهي، مونکي پورو اٽالو پائو آهي، گهر ۾ ڪمائڻ وارو رڳو مان
هڪڙو آهيان، هتي هر ڪنهن کي هر وقت پئسو گهرجي رڳو پئسو، پئسو، زال
جون ٻي ٽڪيون فرمائشون، منهنجي پگهر مهيني کان اڳ ڇٽ پوءِ باقي پڇاڙڪا
ڏينهن ٻائون، بجيٽ سدائين ڪٿل غريبت مونکي ساڍي پسنڌ بڻائي ڇڏيو مان پاڻ
تي خرچ نه آهيان ڪندو، پر گهر جي خرچ ۾ ڪوتاهي، منهنجي فطرت ۾ نه آهي،
کاڌو پيئو ڪپڙو لٺ، دوا دراصل سڀ ڏيان، پوءِ به هي هر وقت ڪروڙ ۾ پريل گهر،
جنهن منهنجو ذهني سڪون منتشر ڪري ڇڏيو آهي، منهنجو جيئڻ جنجال بشي
پيو آهي. مان هڪ ڦڪي ۽ ٻي رنگ زندگي گذاريان پيو، گهر جون تقاضائون، زال
جون تقاضائون، ٻارن جي پرورش وري نوڪري. اهو ممڪن هجي ها ته مان
نوڪري به نه ڪيان ها ۽ شادي به نه ڪريان ها ته جيئن گهريلو جهيڙو جهڻو ۽ وڏو
کان به بلڪل چٽل ۽ آزاد هجان ها. ان بدعمرگي سبب هڪ ڏينهن سڀ ڪجهه ڇڏي
ٻارن کي وڻ ۾ رولي رفوچڪر ٿي ويندس. گهر ۾ هڪ عجيب ڪشمڪش آهي
هڪ نه ختم ٿيندڙ چڪتاڻ هڪ عجيب اڳوڻو وقت جا سمورا مسئلا اٽڪي پيا
آهن مونکي گهر جي ضرورتن ۽ نزاکتن جو ڪو به احساس ناهي رهندو، پوءِ مان

نيموارين کان فرار ٿيڻ چاهيندو آهيان. مان بظاهر پرسڪون هوس پر منهنجي گهرواريءَ ۾ انتشار هر مون ۾ ماحول، حالات ۽ رويي جي ڪري ڪافي جارحيت هئي. مان ڇڏهن پاڻ تي جبر ڪندي ٽڪجي پوندو آهيان ته منهنجي روين ۾ تلخي اچي ويندي آهي، جيئن جيئن منهنجي لهجو بدلجو آهي تيئن تيئن مان هر هڪ سان رڙهڻ لڳندو آهيان، مون ۾ ڪڪ ٿيڻ جي بيماري ٿي پئي آهي، ڪڪ بيزار ٿيڻ ڪا به ڳالهه برداشت نه ٿو ڪري سگهان. هر ڪنهن کان ناراض ۽ خفا مون ۾ فطرت جهڙو تهر چلڪڻ لڳي ٿو. منهنجي وجود ۾ هڪ چٽي ويڙهه شروع ٿي ويندي آهي، پاڻ کي هڪ مخصوص خول ۾ بند ڪرڻ جيئن منهنجي فطرت نه آهي ڪڏهن ڪڏهن مون ۾ ايتري جارحيت اچي ويندي آهي جو منهنجي دل چاهيندي آهي ته ڀوڙاري هر شيءِ کي ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيان. مان اڪثر بغيل بڻجي، ڪاوڙ جي ڪهاڙي سان گهر جون شيون پھي پرزا پرزا ڪري ڇڏيسو آهيان هو اڪثر منهنجي ڪاوڙ جي ور چڙهي ويندي آهي مار ڪڍڻ کان پوءِ هن جي رت جو دٻاءُ گهٽ ٿيندو آهي، ان جو گهٽ ٿي ويندو پر منهنجو وڏي ويندو آهي هاڻ ته هي روز مار کائيندڙ زال بڻجي پئي آهي، ازال کي مرد جي مارڻ وارو حق شايد فقط سڌي سماج ۾ تسليم ٿيل آهي، مار ڏيڻ پوءِ مون گهٽائي پر قطعي بند نه ڪير هي هر پيري پيري پئي معافي وٺندي آهي وري ڪجهه ڏينهن کان پوءِ اهي لائون اهي ڇڳهه، هڪ ڏينهن مون هن مٿان ڏک اولاريو ته هن جي اکين جي اداس ڪارڻ ۾ هن جو اکيون ڪنهن هيسيل هرئي جهڙيون لڳيون. هرڻن به ڏک رحمتي ڏک شيطاني آهي مون هٿ هٿ ڪري ڇڏيو تنهن بعد هن تي وري اڄ تائين هٿ نه هلايو اتر جان بچي لاکون پايا مونکي سڪون جي ضرورت آهي، منهنجو ذهني سڪون منتشر ٿي ويو آهي گهر کي يقين جي بنياد تي ملائو آهي، هڪڙي تي مڪمل وساهه رکڻو پوندو، نه ته گهر گهر بدران مسافر خانو بنجي ويندو آهي هن آڏو وڳو به وائون هيون يا باعزت ٺاهه يا ويڙهه جو اعلان ٿي ته ٻئي نه ته ڊال ماني گهڻي، وقت سان گڏ هاڻ اسان پنهنجي پنهنجي برداشت جون حلون لامحدود ڪري ڇڏيون آهن.

منهنجي ٽپڙن ۾ هٿ

رات جو پنهنجو پرسنل ۽ ضروري شيون هڪ هنڌ سنڀالي ٺاهي تالن ۾ بند ڪري رکان. صبح اٿان ته ڪا به ڪا شيءِ گهر پوءِ هڪ هڪ شيءِ، ڪلاڪن جا ڪلاڪ گولڻي پوي ٿي ماڇيس جا بندل وٺي اڃان به وقت تي نانءُ کان ماڇيس نه ٺهي هڪ ته آفيس وڃڻ لاءِ آڳاٽي دير ٿيو وڃي پيو ته ڪڏهن بوت جو هڪ پادر گهر ته ڪڏهن جورابن جو پير پير، ڪڏهن رومال نه ملي ته ڪڏهن پرس ڪڏهن پين گهر ته ڪڏهن عينڪ پوءِ ڇڙ ڇڙو ٿيو پوان. هي منهنجو سامان ڪنهن کوٽيو آهي، هزار دفعا منع ڪيو اتر ته منهنجي ٽپڙن کي هٿ نه لڳيندا ڪريو تب مڙوئي ڪو نه ٿا. توهان جو

منهنجي ٽيڙن ۾ ڪم ڪهڙو آهي؟ ڳولي ڳولي هج ٿي پراڻ، آخر پخيل ٿي آيس
ويان، جڏهن واپس اچان ته ڏسان سلمان ٿي پيو ٿو ٽڪون جهلي
زهر هلي

گهر ۾ ڪا ڍنگ جي ماني ملڻ مائل آهي. شادي ڪي 19 سال ٿي ويا آهن.
پر کيس اڃان اندازو نه آهي، ڪڏهن لوڻ وڌيڪ جهڙو زهر، ته ڪڏهن لپ نه
وجهي، ڪڏهن مرجڻ جي هڪ نه ڪڏهن ڪٺل پئي ٿين ڏينهن ماني زهر مر
ڪريو ڇڏي. هن جي هٿ جي پرياني ته خدا دشمن ڪي به نه ڪارائي، ڏيو منهن،
مون وارو يار ضمير ايف ايم وري چوي ته ”پاڻي ڪانا اڃا پڪاتي هي“ جڏهن ڪو
اليڪٽروني آواز، استري، ٽي وي فريج ۽ موٽر خراب ٿي ته ضمير گهر اچي ته
پئسا نه وٺي ۽ چوي ته ”پاڻي ڪي هٿ ڪا ڪانا ڪائينگي“ اندر وڃي پراڻ ته
”ضمير لاءِ ماني تيار ڪر“ ته ڪارڊ ۾ چوي ”اهڻ مرشدن ڪي وڃي پاڻ مونهن
ڏي مان ڪا نوڪريائي ٿوري آهيان“ منهنجا پار گوشت وغيره ڪو نه ڪائين،
هي هر وقت ٽريل پٽا شوق سان کائڻ، منهنجي پراڻ جا پٽائن تي آندا ٿي ويا
آهن چار بار پنجون مان، پنجن نمونن جي نيرن طلبيدا آهيون. هي هر هڪ ڪي
سندس پسند جي چيز ٺاهي ڏيندي آهي

سندن سڪو مرد

مون جهڙو سندن سڪو مرد ته ڪنهن ورلي ڏٺو هوندو مان ڪڪ پهي
پيشو نه ڪندو آهيان مون ڪي پاڻ ڪم ڪرڻ جي عادت شروع کان نه آهي. مان
رڳو بستر تان ڇڏي ڇنڊي اٿان باقي هي بستر وڙه ڪلهي تي رکي پاڻ ڪڍندي
مونڪي گهر ۾ هر شي کٽ تي گهرجي. کاڌو توڙي چانهه يا پاڻي جي گلاس
سوڌو مونڪي کٽ تي ملي مونڪي اڃ ڏينهن تائين ياد نه آهي جو مان پاڻ اٿي
فرج يا ڪچن مان ڪا شي ڪڍي کاڌي هجي يا پل ۾ ڪو پاڻي، جو گلاس پري
پيتو هجي. پل اڃ تي ويٺو هجان يا بڪ تي. هي گهر ۾ هر وقت مصروف
هوندي آهي. جڏهن هن ڪي يادگيري ايندي آهي، ته پاڻ ڪٿي ايندي آهي. منهنجي
گهر واري مونڪي اڪثر چوندي آهي ته ”مونڪي چار نه پر پنج بار پالڻا ٿا پون
پنجون تون سڀ ڪجهه توکي ٺاهي کٽ تي ٿو ڏيڻو پوي.“

پاڻي جي ڏاڻ

شادي کان پوءِ راهون رستان ۽ واٽون بند ٿيون وڃن، ۽ انسان جهڙو ڪو
قيد ٿيو وڃي. شادي جا اڻ ڏٺا ان ڪيل ۽ اڻ ٿيندڙ محبت وڃ ۾ سمجهو ته آهي.
شادي منهنجو ڪجهه به بگاڙي نه سگهي زندگي جو طور طريقو جيڪو شادي
کان اڳ هو هاڻ به اهڙو ساڳيو آهي مان صرف ماني کائڻ گهر اچان ٿو هئو
مٿو ٽاري جڏهن وري گهران نڪران ٿو ته الائي ڪيڏي مهل اچان ٿو سا خبر

مونکي به نه آهي ان لاءِ مونکي گهڻو ڪجهه ٻڌڻو پوي ٿو هڪ ڏينهن منهنجو قريبي عزيز آغا نزاکت علي پنهنجي زال سوڌو منهنجي گهر آيو، منهنجي دل ۾ هنن لاءِ وڏي عزت آهي هن جي زال مونکي سڌارڻ لاءِ منهنجي زال سان شرط پڻ رکيو هو ته هو مونکي مڃائي پوءِ ويندي، ماسي کان پوءِ ڪشور مونکي چيو ”اڄ ته مان تنهنجي ڪلاس ٿي وٺان“ ٻارن جي موضوع تي دير تائين ڳالهيون ٿيون ”توهان ڏاڍا لاپرواهه ٿي پيا آهيو سچو ڏينهن گهر کان ٻاهر ٿي هوندا آهيو هڪ شادي شده مرد جو دير دير تائين گهر کان ٻاهر رهڻ ليکڪ نه آهي، ساجهرو پوءِ گهر ۾ ايندا ڪريو ڪجهه دنيا ۽ گهر جي سوچيو توهان ٻارن کي ٿورو به وقت نه ٿا ڏيو اوهان جي ٻارن کي اوهان مان وڏيون اميدون هونديون پنهنجي ٻارن کي هڪ صحتمند ۽ انتهائي خوشگوار ماحول ڏيو هنن کي مثبت سوچ ڏئي پنهنجي هر مصروفيت ترڪ ڪري کيس وڌ کان وڌه ٽائيم ڏيو منهنجو مڙس مون کان هڪ رات نٿو رهي سگهي، منهنجو مڙس ڏسو ته ائين لڳي هئي گهر اچي ٿو وڃي“ مون کيس چيو ته ”تنهنجو مڙس ته ائين وڳي گهر ٿو اچي، جيڪڏهن تون جهڙي خوبصورت منهنجي زال هجي ها ته خدا جو قسم مان گهران ٿي به مڪران ها، هي مان جو وري به دير مدار گهر اچان ٿو،

هي جا پالڻي جي ڏانڻ تنهنجي مڙس جي زال هجي ها ته هو شايد گهر به نه اچي ها“ منهنجو اهو جواب ٻڌي منهنجي زال تبلي ٻاهر ٿي وئي جيتري حد تائين مونکي ياد آهي ان رات مان گهر نه آيس پر پئي تيش ڏينهن تائين منهنجي زال مون سان ڪا به گفتگو نه ڪئي ۽ گهر سويل موٽڻ بابت هن وري ڪڏهن نه ورجايو، منهنجي منگيندي شادي کان اڳ مون تي چري هئي ۽ شادي کان پوءِ زال بڻجي وڌيڪ چري ٿي پئي ۽ هاڻ ته ٽوپ چري آهي شادي کان اڳ مان هن کي شڪل شبيهه ۾ هوبهو اندين اداڪار گريٽا جهڙو لڳندو هوس، اها حقيقت آهي مان جوانيءَ ۾ گرويندا کان گهٽ ٿورڻي هئس ۽ شادي کان پوءِ مان کيس پاڪستاني ادار رڳيلِي جهڙو لاڳاتو

وري به دل جي پري ڪانهي

هڪ رات مان تيار ٿي ٻاهر وڃڻ لڳس ته منهنجو هٿ جهلي چيائين ”اڄ تون ڪيٿانهن نه وڃ مون سان ويهي ڳالهيون ڪر متان هي پکي اُڌري وڃي ۽ وري نه ڏسي سگهين مان اڄ ڏينهن جو هڪ پوائنٽو خواب ڏٺو آهي ۽ ڏينهن ڏٺي جا خواب ڪوڙا نه آهن هوندا“ مان هن جو منهن ٽڪڻ لڳس، خفي ٿي چڙ مان چير ”چري ته نه ٿي آهين؟ مون ڪنهن کي ملڻ جو وقت ڏنو آهي، هو منهنجو انتظار ڪندو هوندو“ تون منهنجو ڪنهن به ڪو چوڻ نه سڃيدين! تنهنجا آهي دوست توکي پيارا آهن باقي مان تنهنجي زال تنهنجي لاءِ ڪجهه به نه آهيان“ مان هن کي

پتو اڻهتو ڪري هليو ويس. پوءِ هو لو بلڊپريشر جي مريض بڻجي وئي ۽ اڄ تائين آهي زندگيءَ جو ڪٽيل حصو وري مون سان جڙڻ لڳو! مون محسوس ڪيو آهي ته سنڌ جي عورت مظلومن کان مظلوم آهي، جنهن سان والدين، ٻين ڀائرين ۽ خاص ڪري مڙس وڏي بي انصافي ڪئي آهي، عورت جو سڀ کان وڏو ڏک اهو آهي جو ان کي سمجهڻ جي ڪوشش ئي نه ٿي ڪئي وڃي، هن جي دل جون ڪيتريون ئي خواهشون بي حصي جي نظر تي وڃن ٿيون. هو جيڪا جڙيري ئي مڙس جي قلبي ۾ بند ڪئي وڃي ٿي مڙس جو حق آهي ته هو پنهنجي زال جي عزت جو ڊاءَ لڳائي زال تي مڙس جو هر قسم جو حق آهي جيئن وڻيس تئين ڪري ڇڏي ان فاتح آهي راني خوشيون پائمرادو شڪست کائي وينديون آهن. مان سوچيندو آهيان ڇا ٻار پيدا ڪندڙ عورت جي پنهنجي ڇا زندگي هوندي! هن جا ڪهڙا خواب، ڪهڙيون خواهشون هونديون، اهو ئي ته سڀ کان وڏو الميو آهي ته هر سال ٻار پيدا ڪرڻ واري عورت جي پنهنجي ڪا به زندگي نه آهي گهر جي گهائي ۾ جوڙيل عورت سڌو ڏينهن محبت ۽ پورهيو ڪري ٿي. گهر جا ڪم به جهجهبا هوندا آهن عصر جو اٺي ڪلڪو پڙهي پائي پرن، گهرجي صفائي ڪرڻ، ٿانو ڌوئڻ رڌ پچاءُ ڪرڻ، سلائي سڀو ۽ ٻار پالڻ ٻارڙن کي اسڪول ڇڏڻ ٻار جي پڙهائي، تپوش، گهر جي ٻين

مسالن کي هو حل ڪري ٿي گهرجي نظرداري ۽ پالنا به ڪري ٿي ته گهر جي ڀائين جو انتظار به کيس ڪرڻو پوي ٿو. رات تي وئي آهي الاڻي ڪيڏانهن ويا لوفرن سان گڏجي ان لاءِ سڄي رات بيٺي هجان ڌرتي دربان بڻجي ٻار جيستائين نه ايندا. تيستائين بيٺي هوندي سڪارنا بڻجي، هن سڄي زندگي انتظار ڪيو هوندو پهرين هو مڙس جو انتظار ڪندي هئي ۽ پوءِ پٽن جو انتظار ڪرڻ لڳي هي گهر جي صفائي اهڙي ڪندي آهي جو مک پئي ترڪندي آهي. هي هوشيار آهي سڄي گهر کي سنڀالي ورتو اٿس نه ته مون ۾ اغفال ڪونهي، مان پنهنجي گهر جي ڀائين کي ٻي زبان جانورن جي ڏڻ جيان هڪليان نٿو. مون هن کي ڏکڻ جا اڻ ڳڻا زخما ڏنا، هن شادي کان اڄ تائين 19 سال ڏک سک ۾ منهنجو ساٿ ڏنو. مون ٻاراڻا هر کي صرف نصيب ۾ ڏڪارڻي هليو منهنجي هي گهرواري آغا رفيق تنديپڻ کان ئي شخصي پڇ ٻاهر جو شڪار رهي آهي ان ڪري ذهني طور ڪيترن ئي وهن وسرن ۽ هڪ ان ڏنل خوف جو شڪار رهي آهي، پر وري به دل جي بري ڪانهي

جي تون وڏي وڏن ٿين پوتي جهڙا ٻار
 ٻن پکيڙي ڏلڙ ڌرتي ڪجهان چاسورو

اولاد

”هر نئون چارل ٻار پاڻ سان گڏ اهو پيغام آڻيندو آهي ته خدا اڃان
 انسانن مان مايوس نه آهي ٿيو“ اها خدا جي مرصي آهي، جو ارتقا کي وڌائڻ ۾
 چاهي مونکي وقت سان پنهنجي ٻارن جو تعارف ڪرائڻ لازمي ٿو لڳي. خير
 سان اڄ مان شادي شده آهيان ۽ ماشاء الله منهنجي هڪ عدد زال بمع چيئن ٻارڙن
 بين تارا (ڌي) شاه رخ خان، ماه رخ خان ۽ هالار (پٽن) جي، منهنجي، چمن ۾
 چلڻ ننڍڙيون ۽ معصوم ڪليون ڦٽيون ته منهنجي ڪهاڻي ۾ هڪ نئين
 ڪهاڻي جنم ورتو زالن ۾ اولاد جي نمنا به اڻجهل ڪشش آهي شادي جي ٻئي
 ڏينهن تي منهنجي زال کي اوڪارا ٿي آيا ماشاء الله زمين ڏرخير سڪئي، هر
 محنت سان ڌڻي بچ چيو ته رب سلو ڌنو چار ٻار جي ڌنائين ٻار هر ڪنهن کي
 وڻندا آهن ٻار اسان جي اندر جو عڪس آهي، ٻار پنهنجي هڪ الڳ فطرت کڻي
 پيدا ٿئي ٿو حقيقت ۾ ٻار ماءُ پيءُ جو به پيءُ آهي، ٻارن کي بلڪل ٻوٽن جهڙن
 پنهنجو رت ست ڌڻي وڏو ڪبو آهي، منهنجي اولاد منهنجي وجود جا وگريل
 حصا آهن، اولاد جي روپ ۾ منهنجو وڃايل ننڍپڻ ملي رهيو آهي، منهنجي اولاد
 سان منهنجو سلسلو جوڙيل آهي مون مان جيڪا هي روشني اولاد جي صورت ۾
 ڦٽي نڪتي آهي منهنجا ٻار مون کان ڏاڍو مختلف آهن هي منهنجو تخم آهن
 ڪيترن ڳالهين ۾ مون تي ويا آهن اها حقيقت آهي ته ڪجهه شيون اسان کي
 ورثي ۾ ملنديون آهن، چوندا آهن ته ”مائٽ جيڪي پاڻ نه ڪري سگهندا آهن سو
 پنهنجي ٻار کان ڪرائڻ جي خواهش رکندا آهن“ اولاد جي پيدائش کان پوءِ ماڻهو
 اڃانگ حال مان نڪري مستقل جي ڳتي ۾ هليو ويندو آهي، دنيا جي عارضي
 هلچل ۽ رونقن کان وڌيڪ حقيقي اولاد جي روشن مرڪز آهي، مان هاڻي گهڻو
 وقت پنهنجي هنن ٻارن سان گذارڻ چاهيان ٿو مان جيئندس هن ٻارن جي سانگي
 مان قد ۾ بندرو آهيان، پر نانائي ورثي ڪري منهنجو سمورو اولاد قد ۾ ڪجهه
 ڊگهو آهي دوست اڪثر چوندا آهن ”تون پاڻ ته آهين بي شڪل پر ماشاء الله
 اولاد ته ڏاڍي پياري اٿئي، ڪنهن تي ويا آهن“ مان چوندا آهيان ”منهنجا سڀئي
 ٻار روحاني طور منهنجي سڀ کان ننڍي ساليءَ تي ويا آهن“ منهنجي سالي
 پنهنجي وقت ۾ پنهنجي مشڪي سونهن لاءِ هاڪاري هئي فرق صرف ايترو آهي
 ته هوءَ سانوري سلوني آهي ۽ هي گورا چٽا آهن ساليءَ جي اولاد وري الائي
 ڪنهن تي وڻي آهي ڪا خبر نه آئي ڪارا ڪانو، وري به چوندا آهن ”ٻچا ڪانون
 کي به پيارا هوندا آهن.“ قدرت مونکي تي پٽڙا ڏنا آهن ۽ هڪ نياڻي اٽل وڏيون

پنهنجي تجربي جي بنياد تي چئي ويون آهن ته ”پيٽ واري ماڻي هلڻ مهل پهريون ساڄو پير کڻي ته پٽ، جي کاٻو کڻي ته ڌيءُ ڄڻندي. پيٽ سان زال ڪڙجهي ٿئي ته پٽ، جي سونهن ڪڍي ته ڌيءُ ڄڻندي جنهن زال کي پيٽ سان سد گهڻي ايدي ساڌي ڄڻندي، جيڪو مرد رات جو کٽولي جي نانگهه چڱيندو يا ستن ۾ اڳت پاڻ وجهندو ته ڌيءُ ڄڻندي.“ اها حقيقت مون سان سو سيڪڙو صحيح نڪتي جنهن منهنجي گهر جي فيملي ڊاڪٽريائي شير ارباب مونکي چيو ”ادا وڌايون هجنو، توهان پيءُ بڻجن وارا آهيو!“ ته مان ڏاڍو خوش ٿيس ۽ جهمريون پائڻ لڳس مينا پيريءَ شهن مطابق گندھ کي چڻا پچائي ڏنر جيترا دانا هن بچيا ايترا ڏينهن لڳا.

منڊڙو گڏو بندر

منهنجي اولاد جو پاڻ ۾ چڻ ازل کان وڃي آهي. اهو روڳ انهن کي نالائي ۽ ڏاڏائي آڪھ پنهني کان ورثي ۾ مليل آهي. اهو هڪ حصو سندس ورثي طور منهنجي گهر ۾ به آهي. جيئن هڪ ٻيلي ۾ به شينهن گهاري نه سگهندا آهن، چڻ پهاڄ هجن هڪٻئي سان ضد ۽ حسد ۾ بهي جون پاڻ ۾ روزانو چڪريون هونديون آهن، هي وڙهي دانگا ڀرتي ڇڏن رات جو گڏ سمجهندا آهن ته چڻ پئي پائر کير ڪڍ هوندا آهن، اسان پائرن ۾ اڪو ٺاهي اسان زال مڙسن ۾ اڪو ٺاهي، منهنجي پٽ ۾ اڪو ٺاهي هر ڳالهه تي ڪر ڪر هر ڳالهه تي روڪ روڪ. هٿو بيزار ٿي پوندا آهن. منهنجو گهر هڪڙو ننڍو گڏو بندر آهي صبح سوږ اٿڻ تي ٻارن کي پرو چڙهيو وڃي هر روز ڪو نه ڪو ٻار بهانو ڪري اسڪول ڪاٺڻ چاهيندو آهي پر اها ٻار جي اسڪول کان ٻاهر ماڻهن جي ضابطي ۾ به نه آهن تن کي تن چئن ڪلاڪن جي اسڪول اندر ڪهڙو سڌاري سگهجي ٿو. منهنجا سڀئي ٻار جهڳڙيلا آهن، گهر کي ڏانوان ڍول ڪري ڇڏيندا آهن. منهنجي گهر واريءَ سان ته نسورو ناحق هوندو آهي گهڙي گهڙي ٻارن جو دسڻ ماءُ سان وڙهڻ پئسن لاءِ تنگ ڪرڻ گهر ۾ صبح سان ئي ٻڌڻ ڪو مڃي ويندو آهي، اها تما چوڪڙي ۽ روج وڙو سڄو ڏينهن هلندو آهي. انهيءَ ڌمچر ۾ پوءِ ننڍو هالار به شامل ٿي ويندو آهي ٻارن جون ڪيڪون، گوڙ روج ۽ راڙو مونکي چريو ڪري ڇڏيندو آهي. پوءِ هر مڇرجي ٻارن تي چڙهت ڪندي آهي ۽ کين ڏيندي آهي اڪثر ٻارن جي اڳيان ماءُ پيءُ گهريلو معاملات حل نه ڪري سگهن ٿا جيڪا جنگ اهي ڪن ٻار به اها ئي وات وٺن ٿا چوندن ته آهن ”جهڙا ڪانگ تڙا ٻچا ٻارن کي گھماڻڻ ڦيرائڻ هن جي تربيت جو هڪ اهم حصو هوندو آهي، پر اسان ته پنهنجي مصروفيت ۽ جهڳڙن ۾ ئي پورا آهيون. مونکي پنهنجي ٻارن تي ڏاڍو قياس ايندو آهي اسان جي پيٽ ۾ ته انهن ڪجهه ڏٺو آهي نه ماڻيو آهي.“

منهنجا ٻار پائمرانو اسرندڙ ٻوٽي جيان بي توجهي، جي آس ۾ اڳتي وڌندا رهيا آهن، بس فقط سا هن جو تسلسل ئي هوندو آهي، جيڪو کين احسان ڏياريندو رهندو آهي ته زندگيءَ جو ڪو وجود آهي، اسان جي طرفان ڏنل ڪا نه ڪا ڪمي هن جي اکين مان سڃاڻپ ڪسي کين اجنبيت جو تاثر بخشي ڇڏيندي آهي اسان ٻار جي نفسيات کي نٿا سمجهون نتيجي طور اهو احساس محرومي جو شڪار رهي ٿو منهنجا ٻار بي يقيني، احساس محرومي، بي توجهي جي رنگن جو شڪار رهيا آهن بي يقيني جي ڪرائڻ ۾ ڀڃڪڙي اولاد نفسياتي مريض بڻجي پوندي آهي جن والدين جي روين ۾ اعتدال نه هوندو آهي يا خاص ڪري آهي والدين جيڪي گهڻا سخت مزاج ۽ سدس روين ۾ جذباتي رجهان هوندو آهي، انهن جا ٻار پنهنجي جان سان ڪيڏندا آهن ڪنهن اڻڄاڻ راه تي بيگناهه مارجي ويندا آهن يا خودڪشي ڪري ڇڏيندا آهن. نه سمجهه ۾ ايندڙ روياءِ هڪ ٽڪائيندڙ احساس، روشن مستقبل ڏانهن ويندڙ رستا اونڌاهي جو ڪاڇ بڻجي ويندا آهن، جن کان فرار ناممڪن آهي پر معاشري جي صحت تي ڪو به اثر نه پوندو آهي اسان جي سوچ ۾ تڏهن تبديلي ايندي آهي، جڏهن اسان ڪنهن حادثي کي منهن ڏيندا آهيون، اسان پنهنجي روين جو ان وقت ازالو ڪرڻ چاهيندا آهيون جڏهن اهو ٻار ديا ۾ ناهي رهندو، مونکي سمجهه ۾ نٿو اچي ته والدين پنهنجي اولاد جي نفسيات سمجهڻ بدران کيس مسلسل ذهني اذيت ڇو ٿا ڏين؟

نين تارا (ڌيءَ)

27 جنوري 1993ع جي رات ليکڪ ٻارنهن وڳي لوباب ڪليڪڪ حسين آباد

۾ هڪ نئين جسر جو استقبال ٿيو مهجي پهرين اولاد آڏوي ڄائي مون کي ان تي حيرت آهي ته ڌيءَ ڄمڻ باسديده واقعو سمجهيو ويندو هو مون پڙهيو آهي ته آهي عرب سڳورا جن مان سمورا پيغمبر ۽ نبي ٿيا. سي نياڻن جي ڄمڻ تي ڇو رنج ٿيندا هئا کين ڄمندي، زنده دفن ڪندا هئا، پر منهنجي خواهش هئي ته مونکي پهرين اولاد ڌيءَ ٿئي، ڇو ته پاڻ سڳورن کي پهرين اولاد نياڻيءَ هئي مان گارتي ٿو ڏيان ته ”جنهن کي پهرين اولاد نياڻيءَ جي هوندي اهو سٺو جت ۾ ويندو“ اها پاڳن پري نياڻي ڄائي ته مون هن جو نالو نين تارا رکيو ڌيءَ جي چئي به مون وڏي ڌار ڌور سان ڪئي، جڏهن نين تارا دنيا ۾ آئي ته انهيءَ ڏينهن مون هڪ پروگرام ”ٻيڪر ٿو نين تارا“ ڪيو، جنهن ۾ صرف شازيه خشڪ نه هئي باقي ان دور جي سمورن مشهور فنڪارن حصو ورتو مان يقين سان ٿو چوان ته اسان جي خاندان ۾ اڄ تائين ڪنهن جي شادي جو به اهو شاندار پروگرام نه ٿيو هوندو ماڻهو پٽ گهرندا آهن جن تي خوشيون ڪندا آهن، ڌيءَ لاءِ ايڏي خوشي ماڻهن پهريون ڀيرو ڏئي سٺ ۾ رواج آهي ته عورت پنهنجو پهريون ٻار ڄمڻ لاءِ پيڪين ويندي آهي. نانو ناني ٻار کي آگر ۾ سونو ويڙھ پٺين ٻار لاءِ ڪپڙا، رلڪا ڇوڪري جي ماءُ وٽان

ملدا آهن پنج ست رانديڪا، ننڍڙو گلاس ۽ ننڍي ڍيڳڙي به ڏني ويندي آهي اهو اسان جي سنڌ جي ثقافت جو حصو آهي منهنجي ڏي، نين تارا جنهن کي مان پير مان نيت سڏيندو آهيان ماءُ کيس نيني سڏي نين تارا پائڻ کان ڪجهه وڌي آهي پر زندگي جي سفر ۾ اڃان تمام ننڍي آهي. نينا جو ٻاروٽڻ به هاڻ جواني ۾ تبديل ٿيندو ٿو وڃي. هي مهراڻ ڪاليج ۾ هن وقت ايتريجي شاگردياڻي آهي هي نيشنل باڪٽريٽن چاهي ٿي نينا جو اسٽار (Aquarius) دلو آهي.

شاه رخ خان (پٽ)

نينا ماءُ کان سوال ڪيو ”امي ٻار ڪٿان ايندا آهن؟“ ماءُ کيس جواب ڏنو ”رات جو ٻريون اڇيون پوڻاڪون پائي ڇڏي ماڻ هٿ لهنديون آهن ۽ ٻار کي ماءُ جي پير سان سمهاري وينديون آهن.“ هن ماءُ کي چيو ”امي مان انهن پيرن کي چونڊس ته هو مون کي به هڪ ڀاءُ ڏين“ هڪ ڏينهن هن خواب ۾ پيرن کي چيو ۽ ٻئي سال هن جو ڀاءُ شاه رخ خان آيو سنڌ ۾ پيڙهي فائبر رکڻ لاءِ پٽ جو هجڻ ضروري سمجهندا آهن 9 ڊسمبر 1994 تي ساڳي، ارباب ڪلينڪ ۾ هڪ اڏڙو ڄائو جنهن جو نالو شاه رخ خان رکيو ويو. شاه رخ خان جو اسٽار (Sagharus) قوس آهي هي هن وقت پندرهن سالن جو آهي ۽ ٻنهي ٻوڙ، هاءِ اسڪول ۾ ميٽرڪ ۾ پڙهي ٿو هن کي ڳڻن ۾ پيارا ڇڻهه پون ٿا مون کي شادي کان اڳ اهڙا ٻار ڏاڍا وڻندا هئا رب منهنجي بي تما به پوري ڪئي جو شاه رخ جهڙو سهڻو سڀا جهڙو بچڙو ڏنو هي ڏاڍو ننڍي ڇوڪرو آهي هي ماءُ جو لڏڪو آهي. ماءُ لاءِ پٽ ۽ پيءُ لاءِ ڏي، ڪشش جو مرڪز هوندا آهن، هن جو به ماءُ ۾ ساهه آهي. شاه رخ مون کي صحيح رخ نه آهي ڏيندو هي طبيعت رکي آهي هي لکڻ پڙهڻ ۾ لاڙڻ جهڳڙن ۾ ڪافي تيز نڪتو آهي، هي روزانو ڪو نه ڪو هنگامو ڪندو آهي هي تمام حساس پڻ آهي شاه رخ کي خبر هئي ته هو جيڪو به ضد ڪندو ماڻس ان جو پوراڻو ڪندي شاه رخ جي هر جائز ناجائز ڳالهه پوري ڪئي وڃي ٿي ۽ هر معاملي ۾ هن جو ساٿ ڏنو وڃي ٿو ڇو ته احتجاجي طور کائڻ پيئڻ ۽ ڳالهائڻ ڇڏي ڏيندو آهي، هي ڏاڍو جلدي تبديلي چاهيندو آهي، هن کي ٻي شمار رانديڪا ۽ گيسز وغيره آهن. هي پنهنجي ذهن کي وسيع ڪندو آهي، هن جو هر نئون رانديڪو ڪجهه ڏينهن ۾ بيڪار ٿي ويندو آهي هي انهن ۾ ڪجهه سڪڻ چاهيندو آهي، انهن جي مرمت جي ڪوشش ڪندو آهي انهن جا اسپرنگ ڪوڪا وغيره ڪڍي ڇڏيندو آهي اهو ڏسڻ لاءِ ته هن، هي اندر ڇا آهي انهن کي توڙي توڙي بيزار ٿي ڇڏي ڏيندو آهي. هن جي ڪل ملڪيت ۾ ٻه ٽي ٽٽل ٽٽل سائيڪلون، موبائل، گهڙيال هارن وغيره سان ڪافي ڪٿا پريا پيا آهن هي هر موڪل واري ڏينهن آهي تباھ حال شيون ڪڍي ڏسندي آهي. جيڪڏهن ڪو به پرڏو گهٽ نڪتو ته هي ان شيءَ جو بهانو بڻائي هنگامو ڪري ڪندو آهي. هن جي کائڻ ۾ دلچسپي گهٽجي وئي آهي تنهنڪري هي ڳري ڪڍا ٿي ويو آهي

ماه رخ خان (پٽ)

ماه رخ خان منهنجو پيو نمبر پٽ آهي، شاھ رخ خان ۽ ماه رخ خان جازا ز آهن، پر نالا جازا اٿن هي 20 جنوري 1996ع تي عني اسپتال ۾ ڄائو، غني اسپتال سنڌ ميوزيم جي سامهون آهي، هن جو اسٽار (Capricorn) جدي آهي مان هن کي مارو ڪوٺيندو آهيان (مارو راجستان جو هڪ قلعو آهي) اتي منهنجا ماروٿڙا، مون چيو به آهي هي هڪدم حڪم جي علامت وانگر حاضر ٿي ويسو آهي. هي ڏاڍو محنتي آهي پر پڙهائي ۾ ڏاڍو ڪمزور آهي هي ساڳي اسڪول ۾ ايس درجي ۾ پڙهي ٿو جهن اسڪول ۾ شاھ رخ پوزيشن ڪندو آهي پر هن مولائي کي سنڌي ۾ به پنهنجو نالو لکڻ ڪو نه ايندو آهي هي فل ٽائيم منهنجو اسٽنٽ آهي ۽ مون وانگر سڄي رات جاڳندو ۽ صبح جو اسڪول جي ٽائيم تي کيس تنڊ ايندي آهي هي اسڪول ۾ رڳو سمهڻ ويندو آهي هي ڪڏهن ڪڏهن بيزار ٿي چوندو آهي ته، ”بابا جيڪڏهن مان پاڪستان جو صدر هجان ها ته رڳو به ڪم ڪريان ها هڪ تمام اسڪول بند ڪريان ها، پيو آهيسون، نه مان اسڪول وڃان ها ته تون آهيس، پرو سڄو ڏينهن سا پيا نئون ڪريون ها، گهٽ ۾ گهٽ اٺن جو ڦڪر ته نه هجي ها“ مان چوندو آهياس ته، وارو ڪم صبر ٿي وٺ ته منهنجي به جان ڇڏي نه تنهنجي به

اسڪول جي زماني ۾ ماڊل اسڪول ۾ منهنجي هڪ ڪلاس ميٽ هئي ماه رخ ظاهر جون اکيون غلب جون هيون، مان سندس اکين جو عاشق هئس. ”جيڪي ڪجهه به اريبي سگهندس اريبي ڏيندس، مان پنهنجي پٽ تي مان رکنديس ساڄن تنهنجو نانءُ“ مون سوچيو هاڻ جيڪڏهن ڏي، ڄاڻي ته ان جو نالو ماه رخ رکنديس پر قدرت پٽ ڏنو جنهن جون اکيون به هو بهو ماه رخ جهڙيون هيون، سو مون به بسر الله ڪري هن جو نالو ماه رخ بچاءُ ماه رخ خان رکيو مان چوندو آهيان ”شارو ماءُ جو پٽ آهي ۽ مارو منهنجو پٽ آهي“ هي سڄو ڏينهن گڏه وانگر وهندو آهي، ٻارن ۾ ماڻن جا ڪم به ائين ڪ پوندا آهن. ”مارو پنهني جو گند ته ٿئي ڪري اڄ“ مان گندو آهيان ان ڪري ڪن ڪچرو تمام گهڻو گند ٿي وڃي ٿو ٻاهر گند ڪچرو اڇلائي اچڻ جي اها ڊيوٽي سدائين ويڃاري مارو جي ”ڇڱو پلا مسجد مان ته به چار ڏول ته پري اڄ!“ پري آيو ته چونديس ”پلا مينڊي کان هالار لاو پاپا ته ولي آ“ ”پلا ڪٿائي کان ڪٿا ته ولي اڄ!“ ٻاجهي وار جو هوڪو ٿو اچي بيهائيس ته ٻاجهي ولو“ ”ست پائي درزياڻي کي نينا جو چولو ته ڏئي آ“ ”ڪٿ جي نانگهه ته چڪي وٺ“ ائين هن مسڪين جي بيڪار کان بيڪار پلي تحت چڱي ورهش ٿيندي آهي وڏي پاءُ شاھ رخ هن کي ڇٽ ڏئي خراب سائيڪل مٿي ۾ اٽڪائي سٽڪائي گهر جو گهر ۾ مارو کي اٺ سون ۾ رکي، جا ڏينهن ٻن ۾ وري خراب ٿي پئي مارو ويڃارو، اتي ڏينهن هن تي خرچ ڪري صفا اڙجي ويو هي مسڪين

سائيڪل تي حرچ ڪري نڪ ڪرائي ته گهمندو وري شاه رخ وٽي جيڪا سرن مارو کان جمع بازار پر ڪپرائي نڌن وڃي هن مسڪين جي جان چٽي شڪل شبيع توڙي عانتن پر پئي پائر شاه رخ ۽ ماه رخ هڪ پئي جي صفا ابتڙ آهن مارو گهر ڏانهن جيترو ئي وقت جوابدار آهي شاه رخ اوترو ئي لاپرواهه آهي ماه رخ جي پيٽ پر شاه رخ بي چيو آهي هر ڪر لاڙ پڙ ڪڍي بيهندو آهي هن کي پرو چڙهيو وڃي اصلي تپ چڙهيو وڃي ماه رخ ڪڏهن ڪنهن کي هلڪي چمات پر نه هئي پر شاه رخ زبردست لڙاڪو آهي هن جو قلمت پر به جهجهو فرق آهي شاه رخ منهنجو پٽ هاڻي کان ئي ليدر آهي اڳتي هلي الائي ڪهڙا ڏاڙا ماريون ڪنهن کي کڻي ڪشي هئي ته ان جي شامت ايندي هئي، هي پئي صرف ماني کائڻ گهر ايدا آهن وري گهر، سڄي رات گذري وڃين ته به واڻ نه ٿين هي گهر پر هوبدا ته تپائيدا ۽ ڪڪ ڪندا آهن سڄو وقت گهنيون ڪچيندا وٽندا آهن ڪو به ضابطو يا ڪنٽرول ڪر نه رهيو آهي پار جي پيدائش پر مناسب وقت ضروري آهي هي صورت پر پهرين پار سان چڱي خاصي زياتي ٿي وڃي ٿي. نئين پار جي اچڻ ڪري پهريون پار بهي نمبر تي هليو ويندو آهي ۽ اوڀرو ٿي ويندو آهي

اتر کان هالار مٿان، تو ڪيٽو ڪارونپار اچي!

ڏکڻ ڏانهن هلي آڏري، ننڍ نه ڪر واهيري پر

هالار (پٽ)

هالار منهنجي اولاد پر آخري ڪرڙ آهي هالار جنهن کي ماءُ ”هالو“ چوندي آهي، هي 1 جولائي 2003ع تي ڊاڪٽر شمعير انصاري جيڪا ليڪڪا پڻ آهي جي هٿان عاصر ڪلينڪ قاسم آباد پر منهنجي مفلسي جي پورو پر مفت پر ڄائو ۽ ان ڏينهن کان منهنجا ڀاڳ ڪليا ساڳي ڏينهن مان نوڪري تي ٻيهر بحال ٿيوس ۽ پرومشن پڻ مليو، عدالت کان زبردستي ڪمپل گهر منهنجي پالڻهار بازي پلتي واپس ڏنو، هي پاڻ سان گڏ منهنجا ڀاڳ به کڻي آيو هن جو استار (Cancer) سرطان آهي اهو ساڳيو استار منهنجي پياري ”پارو“ جو پڻ آهي جا منهنجي زندگي آهي هالار هاڻ وڻ پر پڙهي ٿو. ماشاء الله پنهنجي عمر کان وڌيڪ نهين آهي ۽ پنهنجي سڀني پائون ۽ پيشوئن کان ذهن پر اڳتي نڪري ويو آهي، هالار، مان نه چوندو آهي، پر پنهنجو نالو وٺندو آهي ”بابا هالار کي شهر ڇو نه وٺي ويٺن ٻڌائي؟“ هالار کي بخار آهي. ڊاڪٽر ڏي وٺي هل، ”هالار جي شي ڪشي آهي؟“ وغيره وغيره هي صبح اٿڻ شرط شي، گهرندو آهي مان هن لاڙ روزانو رات جو ئي ڪيڪ، بسڪٽ، پاپا ۽ مزيدار چاڪليٽ آڻيندو آهيان هالار ويڃاري لاڙ ته سدائين ويل ماءُ هن کي ٻاهر ڇڏيندي نه آهي، ”مان توکي ٻاهر ڇڏيان ٿي نه ٿي هٿاڻين نه اهڙو منهن وارو چنبو“ پوءِ ويڃارو لاچار روئي پئي

سمهي پوندو آهي هالار کي هر حال ۾ پاڻ وٽ سهل ٿيڻي آهي، هالار رات جو پاسو ورائي هر هو ڏسندو آهي ته اهو خالي نه آهي هي ماءُ کي رات جو هڪ منٽ نه مون سان نه ڇڏيندو آهي اهو ئي سبب آهي جو هو وڌيڪ ٻار پيدا ڪري نه سگهي آهي. هي ايٽو چالاڪ آهي جو هڪ ڏينهن اسان زال مڙس جو پاڻ ۾ جهڙو ٿي پيو هن ماءُ کي جهيڙي دوران چيو ”آمان هالار کي ڏهل ڏئي ته وڃايان،“ ”مائين جي شادي آهي ڇا؟ دل اچي ڪٿان“ کيس ماءُ ڪاوڙ ۾ چيو، پوءِ هالار ڪنهن مان ڪا ڊگري ڪشي وڃائڻ لڳو مون پڇيو ”بابا هالار اهو ڇا آهي؟ ڪهڙي خوشيءَ ۾ ٿا ڏهل وڃن“ چوڻ لڳو توهان وڙهو ٿا ته مون کي غيرت ٿي اچي ڏهل ان لاءِ ٿو وڃايان ته ان ڏهل جي آواز ۾ اوهان جي جهيڙي جو آواز پاڙي وارا نه ٻڌن، نه ته هو سمجهندا هي جاهيل آهن جو وڙهن ٿا“ هي منهنجي سڀني دوستن جو به دوست آهي پر خاص ڪري پرويز کي گهڻو ويجهو آهي جهن کي هي ”بشني ماما“ چوندا آهي هالار جي معصور مرڪ مون لاءِ ڪائنات جي سڀ کان وڏي خوشي آهي هن جي ماءُ جو به هن ۾ ساهه آهي هي بيمار ٿي ٿو ته هن کي به ڊپریشن ٿي وڃي ٿو هي ممتا پري دل تمار گهڻي ڪفيوز ٿي وڃي ٿي مان ارار سان ستو پيو هوندو اهيان پيو ڪو حل نه ڏسي هو ڀاءُ نعيم کي پاهران ڪٿان نون ڪري گهرائي ٿي، هي ڪجهه به نه سمجهڻ جي حالت ۾ آهي هن جي سڀني ۾ تڪليف سبب هن جو وات پڇي پوي ٿو هن کي الٽي اچي ٿي هالار جي طبيعت ڄمڻ کان اڄ ڏينهن تائين هر پندرهن ڏينهن نه ته هر مهيني خراب ٿيڻ لڳي ٿي، هن کي الٽي ۽ موشن ٿي ٿا مونکي خبر آهي ته هالار کي ٿوري به تڪليف ٿي ٿي ته هو تمار گهڻو پريشان ٿي وڃي ٿي هن کي ڏس هي تيز ساهه جو پيو ڪشي؟“ ”هن جو مٿو جو گرم آهي“ ”هن جا پير ايڏا ٿڌا ڇو آهن؟“ ”هن کي بخار ڇڏي ڇو نٿو؟“ اسان جو فيملي ڊاڪٽر اشڪ ڪمار لوهائو آهي، پر هي ڪنهن ٻئي چائلڊ اسپشلسٽ ڏانهن وڃي ٿي هن کي (Chest Infection) رهڻ لڳي ٿو هي مختلف ڊاڪٽر ڏانهن وٺي وڃي ٿي هن جي اندر به هڪ عجيب خوف آهي، جيڪو هن کي سڪون سان رهڻ نٿو ڏئي هالار کي رات جو ڪيترا دفعا اٿي ڏسندي آهي، هن کي سمجهايان ٿو ”اهي نايون وڏيون تڪليفون ٻار لاءِ بلڪل فطري آهن انهن جو اثر نه وٺڻ گهرجي“ پر هن کي ڪير سمجهائي هڪ ڏينهن هو هالار کي ڪشي ڊوڙي ايگريڪلچر پلاز ۾ منهنجي ٿاڪ (هوتل) تي منهنجي دوستن جي روبرو اچي روئڻ لڳي ٿي مان ڊاڪٽر عمران آخوند جي ڪار ۾ ڊاڪٽر احمد علي ٻگهڻي جي چوڻ تي کيس حلال احمد داخل ڪريان ٿو ڇاڪاڻ ته هڪ لمحي جي غفلت ۽ غلطي سبب ڪجهه به ٿي سگهي ٿو ٻئي ڏينهن آفيس کان اسپتال اچان ٿو. مان دروازو کولي اندر داخل ٿيان ٿو اتي

ڪيترائي ٻار آهن، ڪن کي آڪسيجن نه ڪن کي ڊوڀ لڳل آهن، منهنجي دل جي ڌڙڪن تيز ٿي وڃي ٿي منهنجو سڄو وجود ڌڪي رهيو آهي. هالار کي به ڊوڀ لڳل آهي هو هڪ پاسي بيوسي جي تصوير ٿيو ستو ٻيو آهي ۽ مان پلنگ وٽ گهر سر بيٺو آهيان ۽ هن جي ڀروس ۾ چوڙين، جيولري يا ڪاسميٽڪس بدران، دوائون ۽ امهن جي رسيدن جا اٺيار آهن.

اسان جا وڏا

سنڌي قوم به هزار سالن ۾ قبيلن، ٻارن ۽ ذاتين جي اندر گڏجي نهي جو جو جنهن به سنڌوءَ کي وهندي ڏٺو، اهو ان وٽ اچي آباد ٿيو ڪو هن ڪير کان ته ڪو هن ڪير کان ڪو لاري ٿيو ته ڪو اترادي ۽ انهي سنڌ جي مراح جي ڪشش سبب ٻولي نهي. اسين جيڪي سنڌ ۾ رهون ٿا تن جا وڏا ساڳيا آهن منهنجو خاندان اُن شروع ٿئي ٿو، جتان اوهان جي ڏاڏي ڇڏيو منهنجو پيءُ، ان جو پيءُ ۽ ان جو پيءُ منهنجو خاندان ائين ڏسڻ ۾ اچي ٿو ڪيئي پيڙهيون هڪ پيءُ پريان سيڙهيون، اسان جا وڏا شڪارپور جا نه هئا اصل ۾ هو ترڪستان، بخارا، خراسان، ڪابل، قندار يا ايران مان لڏي اچي شڪارپور کي وطن ڪري ويٺا. اسان جا وڏا اباڻا گهروي رزق ۽ اجهي جي ڳولا ۾ هتي آيا ڪڏهن ماڻهو مسافري ڪري هت پهچي ٿو اهو فطري عمل هو انسان بي گهر ۽ بي وطن چوٿو ٿئي پنهنجا گهر ڇڏي ايس ڏاڏن جون قبرون ڇڏي پاڻ کي برباد ڪري بي زمين ڏانهن چوٿو پجي. پنهنجي ڌرتي پهچو وطن ڇڏي وڃو ته ڇا ڌاري ڌرتي ڌاري وطن اهو قرب ۽ پهچائپ ڏئي سگهندو؟ ماڻهو هٿن جو هٿ ۽ هٿن جو هٿ هجرت ڪري ڏاڏا ڏيهه ڇڏي پناهه گير بڻجي سگهيو ستابو به ٿئي ٿو يا وڌيڪ برباد ٿي ٿو وڃي اتي صحيح هئا سون يا هتي صحيح آهيون جي چڪر ۾ انسان نه هتان جو ٿو رهي نه هتان جو ڪهڙي ضرورت آهي گهر خالي ڪري رشتا ماتا حشر ڪري ماڻهو بهراڙين کان شهر ڏي ۽ شهرن کان صوبن ڏي ۽ ٻيو صوبن کان ملڪن ڏي ٻيو هڪ ملڪ ٻيو ملڪ ۽ ٽيون ملڪ انهي ٻاهرڪڙا انسان کي سک ڪڍي به ملڻو نه آهي. رزق ۽ روٽي جو واعده خدا ڪيو آهي اها اُتي به ملندي. انسان جنت جهڙو سک ڇڏي ڇا ٿو حاصل ڪرڻ چاهي؟ مون کي سمجهه ۾ نٿو اچي حقيقت ۾ اها حوا ٽائيپ عورت آهي جنهن جي فطرت آهي ته جي سندس مائيت کي عزت نه ملي ته هو ان جو بدلو وٺڻ لاءِ مڙس کي پاڻ ۾ سندس خاندان کان الڳ ڪري ٿي.

ڌرتيءَ جي سزا

نيڪالي منهنجي وڌن جي ريت آهي منهنجو ابو (ڏاڏو آدم) رب جي جنت مان تڙيو ويو منهنجو پيءُ شڪارپور جي جنت مان تڙيو ويو ۽ مان پنهنجي گهر جي جنت مان تڙيو ويس. مان جڏهن پنهنجي شهر ۽ گهر ڏانهن موٽان ٿو تڏهن اهو شهر ۽ اهو گهر مون لاءِ پنهنجو نه رهيو آهي، هي شهر نه موجود هو پر مان شهر بدر هوس. ڏورانهين ڳوٺ شڪارپور کان پهريون ڀيرو حيدرآباد شهر آيل ٻيو اسان جي خاندان جو پهريون نوجوان هو پنهنجي شهر (جنم ڀومي) کان وڇڙڻ کان پوءِ ٻيو جلا وطن ٿي ماءُ جي هنج ۾ سٽو جتي ڄائو نبيو جتي جي خاڪو هو انهي جي خمير ۾ نه سٽو ڌرتيءَ جي سزا به ڏاڍي آهي ته ڌڻي جي به اڄ اسين درٻار هيون، پنهنجي وطن کان بي وطن، پنهنجي ڪفن کان بي ڪفن، ڪٿو ڪٿو ٿي رلي ويا آهيون هن هيڏي ساري محبت کي ڇڏڻ کان پوءِ به قدر نه پيو ڇا اسان پهراڙيءَ جي ساري زندگيءَ ۾ ديانداري ۽ فطرت ڏانهن موٽي نه ٿا سگهون

منهنجو بابا

هاڻي جڏهن بابا جي ڳالهه سگهي آهي تڏهن مان هن تي ڪجهه لکڻ چاهيان ٿو منهنجي پيءُ جو نالو لالا عبدالڪريم ولد محمد بچل هو بابا ڪالو نائرشن آيس، سکر بيراج ڊپارٽمينٽ جي هيڊ ڪوارٽر حيدرآباد ۾ هيڊ منشي (اسسٽنٽ مختيار ڪار) طور رهيو بابا 55 ورهين جي عمر ۾ دل جي دوري سبب 18 مئي 1979ع ۾ پنهنجو وارو وڃائي ويو بابا جو جنم شڪارپور ۾ ٿيو منهنجي ڏاڏي جو به شاديون ڪيل هيون. هڪ ماڻ حميد چاچا ۽ حاجن چاچا جن هئا ۽ ٻي مان سڪندر چاچا، بابا ۽ مقبول چاچا هئا ۽ ٻه پيڙهن خورشيد داد، ۽ فقير امير هيون، خبر ناهي بابا جو پنهنجن ويگن پٿرن سان ڪهڙو تڪرار ٿي پيو جو اختلاف وڌي ويا اهو سوچي بابا دل جو مريض بڻجي پيو پٿرن جي ظلم بابا کي شهر بدر ڪرڻ تي مجبور ڪيو شڪارپور جي قهر جي گرمي ۽ گهٽ هن جو ڪجهه نه بگاڙي سگهي پر هڪ ئي گهر ۾ پٿرن سان گڏ رهندي هن کي مونجهه ٿيڻ لڳي هي جڏهن علاج واسطي پنهنجي هڪ ڪلاس فيلو ۽ هر نام دل جي جڳ مشهور ڊاڪٽر ڪريم عباسي کي ڏيکارڻ حيدرآباد آيو ته هن دوست کيس صلاح ڏني ته ”حيدرآباد ۾ منهنجي موجودگي ۽ هتان جي پرفصا آب هوا تنهنجي لاءِ مفيد ثابت ٿيندي. تون پنهنجا ٻار ٻچا وٺي مون وٽ اچي رهو الله بهتر ڪندو.“ بابا امان سان صلاح ڪئي امان 5% ڏيندي چيو ”مون کي تنهنجي صحت کان وڌيڪ ڪجهه نه ڪپي“ ٻيو پنهنجي چيلبي جي سهولت خاطر فڪر مند هو. تن ڏينهن ۾ ٻيو لاڙڪاڻي جي راشن شاپ ۾ نوڪري ڪندو هو. ان ڪري نوڪري کي ڇڏي ٻلي کي هت حيدرآباد ۾ آڪهه ٽائٽي هڻي جيڪا نوڪري جي سک کان سواءِ ممڪن نه هئي. قاضي غلام

مصطفيٰ جو انگريز جي صاحبي ۾ سنڌ جو ڪليڪٽر هو جو بابا جو ويجهو عزيز هو. بابا جڏهن سندس جي لوآر ڪالوني واري بنگلي تي مليو ته هن کيس سکر بيراج ۾ نوڪري جي پيشڪش ڪئي. سکر بيراج ۽ ڪوٽڙي بيراج ٺهڻ ڪري حڪومت سرڪار نوڪرين لاءِ نوان موقعا پيدا ڪيا. ننڍين سرڪاري نوڪرين مان سرس آمدني هئي. ان سان شهرن ۾ رهڻ جو موقعو مليو ٿي. جتي بهراڙي، جي پيٽا ۾ زندگي، جون سهولتون وڌيڪ هيون جنهن ڪري تبديلي لازمي هئي. انگريزن سنڌي ٻولي جي بقا لاءِ سنڌي ورنيڪيولر فائل جو امتحان متعارف ڪرايو. ٻلي ستين درجي وارو اهو امتحان پاس ڪيو هو بابا کي ڪوٽڙي بيراج ۾ نوڪري ملي وئي جنهن سان گڏ کيس وحدت ڪالوني ۾ C-85 نمبر ڪوارٽر پڻ ملي ويو. پهرين بابا وڃي اتي رهيو ۽ پوءِ پنهنجي ڪٽنب کي اتي گهرائي ورتائين، ٻليو جڏهن آڪر سوڌو شڪارپور ڇڏڻ جي تياري ۾ هو ته منهنجو جنر ٿيو. هجرت جي هوائن ۽ لڏپلاڻ جون لائون ڏئي ٻليو هڪ نئين جوت ۽ هڪ نئون جڳهو کڻي حيدرآباد شفٽ ٿيو. شڪارپور جي ڌرتي منهنجي پيءُ جا پير نه پئي ڇڏيا پر هو ڏانهن حيدرآباد سنڌي رهي هئي. منهنجي ڄمڻ کان ٿورو پوءِ ڏاڍو ۽ ڏاڏي به وفات ڪري ويا تنهن بعد هن رهڻ جو جواز به باقي نه رهيو. بابا پنهنجي اباڻي ڳوٺ شڪارپور کي هميشه هميشه لاءِ الوداع چئي. هجرت جو زهر پئي حيدرآباد ۾ اچي آباد ٿيو ۽ وڌيڪ ٻار پيا پيدا ڪري هتان جي سٽيزن شپ وٺي هتان جو ٿي رهجي ويو. حيدرآباد جي ٿڌي سڙڪ تي گهڻ آفيس ۽ آخري آرام گاهه بابن شاه قبرستان رهيو. صرف اڌ ڪلوميٽر اندر هن جي پوري زندگي قيد ٿي رهجي وئي، ان وقت بابا جي پگار ڪا خاص چڱي نه هوندي هئي مڙهي چڪي ٿئي گهر جي خرچ جي پورٽ ڪندو هو، بابا نهايت ئي شريف انسان هو. چاهي ها ته پٽون ٻارهن ٿين ها. بي داغي ۽ ايمانداري سبب بابا هيءَ منشي جي درجي تي ترقي ڪري وڃي پهتو تن ڏينهن ۾ انهيءَ عهدي وارا پاڻ جهڙو ڪنهن کي نه سمجهندا هئا. ڪنهن کي گناهه نه وجهندا هئا ساڳي ڊپارٽمينٽ ۾ منهنجي بابا پنهنجي هڪ ڀاءُ مرزا سڪندر کي به نوڪري وٺي ڏني نه رڳو نوڪري پر پنهنجو گهر C-85 به خالي ڪري ڏنو ۽ پاڻ وحدت ڪالوني جي ڪوارٽر نمبر C-36 ۾ شفٽ ٿي ويو. چاچا کي حيدرآباد راس نه آيو ۽ هو مسلسل بيمار رهڻ لڳو آخر 1965 ۾ وفات ڪري ويو. تنهن کان پوءِ بابا سکر ۽ ڪوٽڙي بيراج ۾ منهنجن ٽن وڏن پٽن لالا ناظر الدين، لالا غني پٺاڻ ۽ آغا رشيد کي پاڻ وٽ نوڪري ڏني، جن مان هڪ ڀاءُ لالا غني بابا کان پوءِ 1981ع ۾ ايڪسيڊنٽ ۾ وفات ڪري ويو. آغا رشيد وقت کان اڳ رٽائرمينٽ ورتي. باقي سڀ کان وڏو ڀاءُ لالا ناظر اڃان سروس ۾ آهي کيس رٽائرمينٽ ۾ ٿورو وقت باقي بچيو آهي. بابا نه رڳو پٽن ۽ پٽن کي نوڪري وٺي ڏني پر اهڙن 40 کن سنڌي بي روزگار نوجوانن کي روزگار تي لڳايو.

جيڪي اڄ به بابا کي دعائون ڏين ٿا آخر ۾ بابا مختيار ڪلر ٿيو جنهن کي ٽئين درجي جج جا پلور هئا جيڪو مقدم هلائي ڏوهين کي ڏٺو. وجهي سزائون ڏئي سگهندو هو. ٿرڊ ڪلاس مئجسٽريٽ جو لفظ مون کي تن ڏينهن ۾ ناپسند هو هڪ ڏينهن مون بابا کي آفيس ۾ سندن دوستن جي روبرو چيو بابا اوهان ٿرڊ ڪلاس آيو ڇا؟ ٻاهر تختي تي لکيل آهي بابا ۽ سندس دوست ڏاڍو ڪليا تختي تي پلي ٿرڊ ڪلاس لکيل هجي پر منهنجو بابا ته فرسٽ ڪلاس هو. امان جي ڀيٽ ۾ مان ”بابا“ جي ريجيو هيس ٻيا پٽ، بابا کان ڪجهه فاصلي تي رهيا، مان بابا سان گڏ اٿيس هلندو هوس جيئن هڪ اڪيلو ۽ لاڏو پٽ هلندو آهي. مون کي منهنجو بابا به سگهڙي پٽ جيان ئي بيحد گهڻو پيار ڪندو هو. بابا مون کي زندگيءَ ۾ ڪڏهن چمات نه هئي نه وري ڪڏهن ڪو ڏک ڪو ڏنو مان بابا جو معشوق هئس ۽ بابا منهنجو عاشق، اٽلي جو بابا جو مون تي ناز هو ۽ ايترو پروسو، هو چاهيندو هو ته هو جيڪي ڪجهه زندگي ۾ نه ڪري سگهيو آهي مان ڪيان هن مون کي هڪ اعليٰ مقام تي ڏسڻ تي چاهيو جن ڏينهن ۾ بابو هيڊ ڪوارٽر تي هيڊ منشي هو تن ڏينهن ۾ بابا کي مٿي پٺا به جار هئي رشوت پائين ۾ ملندي هئي بابو رشوت سوکڙي جي شڪل ۾ قبول ڪندو هو. روڪڙو ڪو نه وٺندو هو ڏاڍو ڪمپائين صحيح يا غلط هر سمورو خرچ ڪري ڇڏيائين بچايائين ڪجهه به نه هن جو دولت پاڇي ڪرڻ ۾ ايمان نه هو، هو ڪنهن به شي جي پاڇي ڪرڻ جي مخالف هو، هن جهڙا ٻيا جلد ئي ٺڪاپتي بڻجي ويا. بابو حد کان وڌيڪ هٿ جو ڪليل ۽ دل جو سخي هو، اولي پاڙي ڳوٺ راج جي مسڪين ماڻهن ۾ ورهائيندو هو پنهنجي پائون جي پڇڙي والي به پاليندو هو پنهنجن پائين ۾ ته ساهه هيس مٿ مٿن جا دوا درمل، نياڻين جا ونواهه به بابا جي خرچ تي ٿيندا هئا. جن کي هو گجهيءَ طرح گهر وٺي مدد پهچائيندو هو بابو چونڊو هو ته ”خيرات ۾ خرچ سان ڏن وڌندو آهي“ هن لاءِ اسلام جي وڏي ۾ وڏي خدمت اها هئي. بابو پڪا گهر يا ماڙيو اڏائڻ کي فضول خرچي سمجهندو هو بابا جائيداد خريد ڪرڻ جي به خلاف هو ۽ منع پڻ ڪندو هو، هو چونڊو هو ”سڀ هتي ئي رهجي رهندو.“ تن ڏينهن ۾ راشن جو خدا اسان تي مهربان هو اسان جي گهر ۾ سگهڙاسي چانورن جا مڻ جا مڻ ۽ ڪڇڪ جون ڳوٺيون پريل هونديون هيون ۽ گيهن جا دٻا. گهر پائين کان سراءِ اوڙو پاڙو ۽ مٺ مٺت پيا پليا هئا. اسان جي گهر ۾ ٻارو هي چڻ لنگر پيو هلندو هو تڏهن سڀ شي سستي ملندي هئي برڪت ڀريا زماڻا هئا. مهمان به موقعي سارو آيو ۽ ڇپ ڇاپ هليو ويو. هاڻ وانگر نه جو لتو لاهي ويهي ”گڏ به ڏئي ته لاڏائي به ڏئي.“ تڏهن بابا جي دور جا سڪيا ستيا ڏينهن هئا، جن جي سچائي مون پنهنجي اکين سان ڏٺي آهي ڏينهن اڄ به ياد پون ٿا. بابا جي زماني ۾ اسان ڪڏهن به پنشن جي ڪوٽ محسوس نه ڪئي ڪهڙو نه سهاڱي، سپاڳ ۽ آسودائي، جو دور هو. اڳ ٽڪو پنسو هلندو هو ٽڪي آني ۾ چندي واري ڪاري سردا جي بوتل

پني مرحمت وٺندا هئائون. هڪ پٽي جرڇي ملندي هئي هڪ آني ۾ ٻه ٽڪا هئا چڻ
 اه ۾ آڻ پوءِ پائلي به آئي، جيڪا مونکي تن ڏينهن ۾ سيڪسي لڳندي هئي. بابو
 روزانو مونکي اسڪول لاءِ هڪ پائلي ڏيندو هو.

جهڙي اچي منبر تهڙي پائلي، جهڙو صاحب تهڙي پائلي

او پائلي ڙي الله مون کي، پائر ڏني پڳهار مان پائلي

اهڙي ريت آني بجا ڏه پشا، ڏه پنهن وارو سڪو، چار پايون، ٻه پايون وارا سڪ
 به ٺڪتا ان بعد پنهنجن پايون وارا چورس سڪ به ٺڪتا. مهانگائي ڪري آڏيو
 بلڪل گرم ٿي ويو پائي صرف ٺالي ۾ رهي هئي بابو دسترخواني جو به بادشاهه
 هو اڳ پاڙي وارن کي به متن ملتن ڳڻيو هو پاڙو هڪ گڏيل ڪتب هو رڳو
 موڪل واري ڏينهن مهنجا پاڙسري جيڪي ڪلاس فيلو به هئا ته دوست به ماني
 ساڳي دسترخواني تي ضرور کائيند هئاسين اها پريڪ فاسٽ ڪر لنچ هوندي هئي.
 جيڪا منجهند 12 لڳي ڪن ٿيندي هئي، انهيءَ ڏينهن اسان گهر جا پٽي رات جي
 ماني وري شام جو 5 لڳي ڪندا هئائون. بابا بهتر راتو (Cook) پڻ هو، جيڪو
 صرف موڪل واري ڏينهن اهو طعام پاڻ ڪندو هو بابو نيرون ۾ پينهنون شرق
 سان ڪندو هو. حيدرآباد ۾ گهر هئڻ ڪري اسان وٽ شڪارپور جي مهمانن جي اچ
 وڃ هون به گهڻي هئي بيماري، سيماري، شادي غمي هوند اٿهوند مهمان مڙهو آيو
 ويو مهمان ائين ڪڏي پتي کانسواءِ وڃن سا ته اسان لاءِ پٺڻ جي ڳالهه هئي بابو
 مهمانن کي چونڊو هو ”پهرين طعام پوءِ ڪلام“ بابو، اسان کي سڏي چونڊو هو
 ”ياڳن پري مهمانن کي ته ڪاراهه“ اسان ڪنهن نه چڙهي دانگي چاڙهي طعام
 پچائيندي تريل مغز، جيرا، بڪيون پلي جي آئين جو ٻول، مڪڻ، ڏنڻو ٿسي، مره،
 ڪچورمبر، ڪٽاڻ مطلب ته جيڪو به گهر ۾ هوندو اچي مهمانن اڳيان سڄائي رکندي
 هئي. پوءِ بابو مهمانن کي چونڊو ”ڪاڏو ٺري بي سواد نه ٿي پئي گهمائي ولو ڪر
 کي“ اسات وٺائين لاءِ بابو سلاط مان ڪچو نصر کائيندو ته مهمان شروع ٿي ويا،
 ريس ۾ پوءِ هو ايترو کائيندا هئا چڻ سچو مهينو بڪ ڪاٽي آيا هجن، بابا کي
 ميوي سان به ڏاڍي دل هوندي هئي، بابا جو مون سان روح رچيل هئو مونکي پيءُ
 سڀ ڪجهه ڏنو سڀ ڪجهه ڪرايو بابو چونڊو هو ”ميرو بهشت جو ٺُل آهي“ بابو
 مونکي فروٽ (Fruit) ڪارائي چونڊو هو ”ڪاٺي وٽ پٽ يا نصيب وي هجان نه هجان
 جيستائين جيترو هوندس هي پيا ڏاڏا تي کائيجو“ بابا فروٽ جا ڪيئي ٽوڪرا پري
 وٺي ايندو هو هندائڻا، ڏاڙهون، صوف، انگور، ڪيلا، چڪو، زيتون، آلو بخارا،
 زردالو، ناسپاتيون، ڦلر هوا، توت، آڙو، مارنگيون، مالٽا ڪارڪون، ڌوڪا، ٻيو مطلب
 ته هر مند جو ميرو بابا وٺي ايندو هو بابا کي وري لالڪائي جا زيتون پيچند هئا
 هئا. بابا چونڊو هو ”انب ميون جو بادشاهه آهي قرآن ۾ زيتون جو ته ذڪر آهي پر

انٻ جو ذڪر الائي ڇو نه آهي؟ شايد ان زماني ۾ انٻ ڪو نه هو. باب سڌ جو مشهور انٻ سنڌي ۽ ٻين ائين جون جنسون وٺي ايندو هو مان انٻ وڪري لاءِ آڻيندو کان رٿوبگ طور هڪ به انٻ ائين کڻي وٺندو هوس جيڪي پوءِ صرف منهنجي ملڪيت هوندا هئا اڳتي انٻ مٿن ۾ يا تيلين واري ڪاري ۾ ملندا هئا آهي انٻ مٺي ڌانقي وارا هوندا هئا، ڇڻ مصري جا ڳنڍا هجن. بابا گهر اچي انٻ مان پاڻ ٿار ڪڍي ڏيندو هو. بابا پاڻ انٻ جي ڦار نه پر ڪڪڙي مان لطف اندوز ٿيندو هو. بابا اونھاري ۾ اڪثر پاڻ انٻ وٺي انگوشي ۾ ٻڌي درياهه تي هلندو هو ۽ درياهه تي ٿڌا ڪري هڪ هڪ ڪري ڏيندو هو. مان وري جهپ هڻي ٻنهي هٿن ۾ انٻ کڻي وٺندو هوس ۽ ڏاڍو مزي سان چوسيندو هوس. اسان ائين سان ڇانور به کائيندا هئاسون ان سیر ۾ امان اسان کي چاهين سان پریل ٿال به اڳيان ڪري ڏهندي هئي بابا ۽ مان جڏهن چيچون کڻي گوشت وٺڻ مارڪيٽ ٿاور ويندا هواسين ته بابا چيلهه جيڏا ڊگها تنپرا، پلا، هر قسم جو ٻاڪرو گوشت ۽ جهينگا پڻ وٺندو هو. جهينگا بابا لاءِ مرغوب غذا هئي جيڪي وري مونکي لپ نه وٺندا هئا بازار مان پاڇين ۽ ميون جا توڪرا بابا مزدورن کان ڪٺائي ٽانگي ٺاهيندو هو. پوءِ اسان بگي، ۾ چڙهي گهر ايندا هئاسون بابا رکشا جي پیت ۾ بگي تي چڙهڻ ۾ عزت سمجهندو هو. بابا منهنجي فرمائش تي پٺاڻي ۽ لاهوري گجر سان گڏ سنگ رنگيون ۽ ليمان پڻ خريد ڪندو هو. سياري ۾ وري اسان جي خوراڪ سڪو ميو هوندو هو. چهارا باداميون، پستا، اڪروٽ، نيزا انجیر، ۽ کاڇا وغيره، بابا پاڻ ٿورو کائيندو هو ۽ باقي اسان ٻارن کي ڪارائي ڏاڍو خوش ٿيندو هو ۽ چونندو هو ته ”انهن ۾ وڌيڪ غذائيت آهي، سڀني نرين آهي بهشتي ميوا کڏا اوهان به کائو“ بابا اسان لاءِ نان ڪتابون، ريوڙيون، لايون، نقل پکڙا، پٿيندا، گجڪ، مصري، پتاشا، نبات کان سواءِ بسڪوٽ جا ڪيئي قسم ڪارن فليڪس ۽ کير، جئر نارنگي، چيري، ڪاري ڪشمڪش اسٽرابيري، ٺارين آلو جي ڪٽاڻ، ٿارون جي ڪٽاڻ، پرننگ، تماٽو ڪيچپ ۽ شربت جا شيتا پڻ وٺي ايندو هو. بهه، ڏوڏيون، لولڙهه، فلا، گنڊيريون، ڪمند، وڙو جليبيون نختي بوندي نمڪ پارا سمبوسا شڪارپور جي منڻي، گهوٽڪي جا ٻيڙا، مهيڙ جو مٿو کائي پو ڪندا هئاسون هر ڪا شي سیر سواسیر ملندي هئي هاڻ ڪلر ۽ گرامن وارو سرشتو آهي هاڻ ته رڳو شين مان میناڇ به نڪري وئي آهي پر ماڻهن مان به اها شي نڪري وئي آهي ماڻهو ماڻهو جو ماس ٿو کائي. بابي جي عادت هئي هن سڄي زندگي سامان هڪئي دوڪاندار کان ورتو مرڻ گهڙي ٺاهين هو ٻئي ڪنهن دوڪاندار وٽ نه ويو هو سیتو، پاڇي، گوشت، فروٽ، ڪپڙو لٽو، ڌوڙي، ڌوبو، ٺٽي ۽ مڇي هڪ ئي رکنندو هو. بابو ڪپڙو شاهي بازار جي قريشي ڪلاٽ تان ۽ سیتو مارڪيٽ ٿاور جي قاضي

برادر سان کان وٺندو هو. هڪ ڀيري بابي منهنجي روبرو هن دوڪان کان گهر لاءِ مهيني جو پورو راشن وٺڻ لاءِ هڪ لسٽ ڏني. هن سامان پيڪ ڪري بابا کي ڏنو، بابا وٺي حساب چڪتو ڪري گهر آيو. هن ڀيري هن دوڪاندار بابا سان وڏي ريسا ڪهڙي ڪئي. هڪ ته اصل قيمت کان مٿي اڳهه ورتا پيو ته شي غير معياري هئي ويو، ٽيون ته لسٽ ۽ بل ۾ سامان موجود هو پر ان ۾ ڪجهه سامان اصل ۾ هوندي ڪونه بابا کي ڏاڍي ڪاوڙ لڳي. بابا بيٺي پير پير مون کي ان دوڪاندار ڏانهن وٺي هليو. بابا جنهن کيس ان ڳالهه جي شڪايت ڪئي ته هو دوڪاندار مڃڻ لاءِ تيار نه هو چئي ”ائين ئي نٿو سگهي. مان اعتماد وارو دوڪاندار آهيان، منهنجو لکڻ جو ڪاروبار هلي ٿو مان ائين جو ڪلوس“ پوءِ بابي چيو ”ان جو مطلب اهو ٿيو ته مان ڪوڙو آهيان،“ ان ڳالهه جو بابي کي ڏاڍو ڏک ٿيو ۽ بابو هليو آيو هئي ڀيري بابو ان دوڪاندار ڏانهن اصل نه ويو، پر سامهون سندس حريف کان خريدار ڪرڻ لڳو. بابي جنهن محسوس ڪيو ته هي دوڪاندار دل ۾ ان ڳالهه تي خوش آهي ته هن، هن جو پڪو گيراڪ توڙيو آهي. بابي اهو پڻ محسوس ڪيو ته اصل ڪو دوڪاندار پيشيمان ٿي کيس نمائي نظرن سان ڏسي رهيو آهي ان وقت بابا جي حالت اها هئي جڏهن کيس ڪنهن وچ بازار ۾ اڳهاڙو ڪري ڇڏيو هجي. اصل ۾ بابا انهن ڳالهين جي برخلاف هو. بابا جي اها عادت مون ۾ به بابا کان هئي، ٻين ڳالهين ۾ اسان مان ڪو به بابا جي نقش قدم تي نه هليو. بابا موسر آر آگنجيون، سوئٽر، مفلر، ٽوپيون، ڪوٽ، ريشمي ۽ اوني شالون، چادرون، رليون، پٿرائيون، فراسيون، وهڻ ۽ هنڌ هر وقت پير خريد ڪندو هو. اسان وٽ ڪپڙن کان سواءِ ٻه ٽين واريون وڏيون پيٽيون سامان سڙي سان ڀريون پيون هونديون هيون، اهي گڏ ڪيل شيون تلفن ۾ ڍڪيون پيون هونديون هيون. بابا هر مهيني موڪل واري ڏينهن تي پيٽي ۾ پيل بسترا صاف ڪري واري سٺي سنڀالي رکندو هو. ڇاڪاڻ ته پيٽي سامان سان 4 کان 5 فوٽن تائين ڊگ ٿيل هوندي هئي. انهيءَ ڪري انهن کي سٺي ترتيب ۾ رکڻو پوندو هو ته جيئن پيٽي جو ڍڪ سولائي سان اچي سگهي، پيٽي جو ڍڪ پٽيل هئڻ سبب ڪوٺڻ جو ڊپ هو. بابو بسترون ۾ نه جا پن ۽ فٽائن جو ڳوريون پڻ وجهندو هو ته جيئن انهن ۾ اڏهي يا تڏ نه لڳي، هر هر مهيني مقرر وقت تي وري وري ائين ڪندو هو. سٺا بسترا هئڻ بابا سان سمجهندو هو. بابا اسان سڀني پٿرن، پيٽن لاءِ شادي جا بسترا پڻ گڏ ڪيا هئا. جيڪي اسان کي وقت تي ڪم آيا ويندي اولاد جي طهرن تائين به اسان کي هڪ به شي وٺي نه پئي. بابا جي وفات کان وٺي اڄ ڏينهن تائين مان هڪ به وٺي نه ورتي آهي.

بابا جو لباس

بابا جي پنهنجي نجبي قومي پوشاڪ هئي بابا اڪثر اچي سترڻ قميص پائيندو هو. بابا مُنيو کان ئي اچو ڪپڙو پسند ڪندو هو اچو رنگ وقار اس ۽ پاڪيزگي جي علامت آهي، اڃا وارا، اچو بوتو، اچو رومان ۽ اچي جوڙي جي شلوار قميص ۾ بابا ڪا وڏي روحاني شخصيت لڳندو هو بابا اڻ ڏهه وڳا هڪ ئي وقت سڀئي رکندو هو. سياري ۾ قل ۽ اونھاري ۾ اڏ ٻانھن وارا چولا کيس پسند هئا بلو ملعل پائڻ ۾ به شان سمجهندو هو. بلو هر سال ٻانھي جا ٿاڻ ۽ ملعل جا ٽاڪي وٺي ايندو هو، پوشاڪ جا فيشن بدلجندا رهيا پر بابو ساڳي پراڻي فيشن جو شوقين هو بابو گهر ۾ اڪثر ڪانڌي، جو ڪُرتو ۽ ڪانڌي، جو لنگوٽو پائيندو هو، يا وري شڪارپور جي ڳاڙهي ننڍي ڌرتي تي ملعل جو چولو پائيندو هو، بابا پنهنجا ڪپڙا پاڻ پنهنجي هٿن سان ڌوئيندو هو باقي استري ڌوپي، کان ڪرائيندو هو خريدار يا سفر ۾ بوجڻ به ڪلهي تي ضرور رکندو هو وهنجڻ وقت يا پاڇي پتي ڪڍڻ لاءِ بوجڻ ڪم ايندو هو افسوس جو اڄڪلهه اهڙي ڪارائتي چيز جو واهپو نه رهيو آهي. بابو انگريشو ٻڌي ميٽ ۾ ليمي جا پن وجهي ڇڏيندو هو ڪلاڪ ڏيڍ اهو ميٽ لائي پوءِ وهجندي هو وهنجڻ جو اهو ميٽ گجبي تڪر ۽ خيرپور ميرس جي تڪرين مان نڪري ٿو ۽ برصغير ۾ پئي هنڌ ڪونهي تن ڏينهن ۾ اهو ميٽ خيرپور ميرس جي ريلوي اسٽيشن تي ملندو هو بابا شڪارپور کان موٽندي اڪثر خيرپور اسٽيشن تي لهي ڊوڙ پائي 15 سير کن وليون ايندو هو بابا کي صابن کان چڙ هوندي هئي بابو خاص ڪري موڪل واري ڏينهن وچ پٿر تي صدي رکي وهجندي هو هر هاج هو پنهنجي هٿ سان ڪندو هو بابا کائيندو شادي خواه عمي ۾ پنهنجي گهر ئي هو بابا دوستن توڙي پاڙي اوڙي جو امين به هو، بابا ڪڏهن به ڪنهن جي پاڻي ميري نه ڪئي بابا اڪثر عام ماڻهن سان گهٽ ملندو هو ۽ اڪيلائي ۾ رهڻ پسند ڪندو هو هو گهر ۾ به امان ۽ گهر جي ٻين ڀتين سان مقصد کان سواءِ فضول نه ڳالهائيندو هو پر مون لاءِ اهي قانون نه ها مان اڪثر سنس مٿو کائيندو هوس. موٽ ۾ هو صرف مشڪندو هو مون لاءِ هو کڻڻ ڪاڻ ڪا نه ڪا شي، آئيندو هو جا گهر ۾ ٻين کان لڪائي رکندو هو. ۽ هر ڀيري لڪائڻ جي جاءِ مٽائيندو هو. پوءِ اهو منهنجو ڪمال هو جو مان ان مون لاءِ آندل شيءَ کي ڪيئن ٿو ڳولهي لھان. بابا رڳو ان طرف اک جو اشارو ڪندو هو مون ۾ چڻ ڪتي واري حس هئي جو مٿس ۾ اها شي ڳولهي لھندو هوس پوءِ بابا ۽ مان ٻئي ڏاڍو خوش ٿيندا هئاسون، اها چڻ اسان پيءُ پٽ جي وندر هئي. بابا جا مختصر تي چار دوست هئا جن سان هو ڪڏهن ڪڏهن اتفاقي ملندو هو. جن مان جان محمد عباسي، رسول بخش قريشي، ابراهيم صديقي ۽ اسماعيل راجپر

دلا پريندس دل سان

اسان جي گهر ۾ ڪيئي ٺڪرجا دلا، مت، نادبون، گهگهيون هيون، جن ۾ سدائين تقو ۽ فرحت بخش پائي هوندو هو. انهن متن ۾ پاڻي به دٻا پاڻ پريندو هو. بنا روزانو رات جو اهي پريل دلا ۽ مت خالي ڪري اونڌا ڪري ڇڏيندو هو ۽ هي ڏينهن انهن ۾ پيهر تازو پائي پريندو هو، سڄي رات جي پشين لاءِ صرف گهگهي يا ننڊي مٽڪي ڇڏيندو هو. بنا توڪلي هو هو چوندو هو "سيان جا پاڳ سيان سان" ٻيا جنهن دلا پريندو هو ته اڪثر مائي پاڳي جو هي گيت جهونگاريندو هو ته "سڀ سائين مان ته گولي غلام تنهنجي درجي، دلا پريندس دل سان، اسان جي گهر ۾ قطار ۾ رکيل اهي دلا وغيره ائين لڳندا هئا چڻ ڪنهن درگاه تي رکيل آهن اسان جي گهر ٺڪرن جي ٿانون جو راهيو به وڌيڪ هو چو جو ٺڪر جي ڪي ۾ رڌل کاڌو ۾ سواد وڌيڪ ٿيندو آهي، کاڌو ذاتقيدار چٽڪدار ٿيندو آهي

پاڙي جو چور

هڪ پيري ڪو پاڙي جو چور چوريءَ خاطر اسان جي گهر ٽپيو ۽ ڪڙو پئي ڪوليان باب ورائي ۾ سئل هو ان رات کيس ڏاٺ ۾ ڏاڍو سور هو. نه نه پئي آيس، سور جون گوريون به ورتيون هئين ته به سور نه ويو. در تي ڪڙڪو جو ٿيو ته بابي کي ڪڙڪ پنهنجي وٺي بابي مونکي هوشيار ۽ وٺائي مون اٽڪل سان چور کي پريان تنگن کان سوڳهو ڪيو. سامهون بابا به پڪي جهلي ورتس ۽ چور چور ڪئي، چور مونکي لت هني ته مان وڃي پٽ سان لڳس چور پٽ ٽپڻ وقت ڇڏائڻ لاءِ بابي کي هڪ پري هڪ هئين، هڪ ئي هڪ سان بابي جو سور لهي ويو ۽ اهو ڏاٺ وارو آزار سدائين لاءِ ختم ٿي ويو. ڳالهه ڏاٺ ۽ ڏندن جي ٺڪڻي آهي ته اها ڳالهه به ڪندو هلان بابا کي اڳين مٿئين ٻن ڏندن جي وچ ۾ هڪ وٺي هني جا سندس اولاد ۾ مون کي به آهي ته منهنجي پيڻ رضوانه کي به هئي باب ها وٺي پاڳ جي نشاني سمجهندو هو ۽ چوندا هو ته "پاڻ سڳورن کي به اها وٺي هئي"

بابا ۽ بابو بيڙي

بابا ڏيسي بيڙي بابو چاپ پڻيندو هو جا لڳاتار تبديل جا تبديل چڪي پورا ڪندو هو يعني بيڙي جو چين سموڪر هو، تن ڏيهن ۾ ماڻهو بيڙي شوق سان پڻيندا هئا. جا ٿاروي جي ٻن ۾ ويڙهيل تماڪ جي ڪٽيل پن مان لڙيل هوندي هئي هي پيريءَ جي ٻن جي انهيءَ وڻ کي ٽيندو سڏجي ٿو، زالون به بيڙي جا چڪينديون هيون، بيڙيءَ جو عادي چڻ ڊر جو مرض هجي هڪ پيرو جي ڪنگهه آئي ته همراھ گنگهڻ ۾ ويو ته چڻ ڪلاڪ کن چٽو، چيسينين بريدڪ نه لڳي بابا کي سگريٽ اصل نه وٺي بابا پنهنجي رومال ۾ ٻه کن بنڊل بابو ٻه ٻه ۽

هڪ بندل فرمائش پيرين جا هر وقت هٿ ۾ رکندو هو، اها بابا جي روز جي ڪوٽا هوندي هئي، بابو جنهن تنهن کي پيڙي نه آڇيندو هو وات تي چڪ ۾ نه هن جي هٿ ۾ سارو وقت پيڙي هوندي هئي جا ڳاڙهائڻ جي دوران ۾ اڏ ۾ وسامي ريل ضرور هوندي هئي، امان سان مان گهر ۾ اڪثر شرط رکندو هوس ته امان ٻڌائي ”هن وقت بابا جي وات ۾ پيڙي هوندي ڪن نه“ امان چوندي هئي ”نه“ مان چونندو هوس ”ها“ مان امان کان سدائين شرط کڻي، امان مون کان اها شرط ڪڏهن نه کڻي. بابا جڏهن دل جو مريض بڻيو ته ڊاڪٽر کيس سڃي سان پيڙي پيئڻ کان منع ڪئي. پيڙي جي پرهيز بابي کي چتر ڪري وڌو هڪ ڏينهن اڌ رات جو بابي مون کي اٿاري چيو ”قومي ڪٿا ۾ پيڙي آئي ڏي، منهنجو ساھ ٿو منجهي“ (بابو مونکي پيار مان قومي ڪري سڏيندو هو) امان جڏهن منع ڪندي هوس ته ”پيڙي نه پئي“ ته چونندو هو ”پئسا پاڻ ته ڊاڪٽر دل جو ڊاڪٽر هوندي به سڄو وقت پيو سگريٽ پئي ۽ مون کي هڪ پيڙي کان ٿو سکائي هو تي وي روزانو اشتها نه ٿي ڏسين ته سگريٽ پئڻ صحت لاءِ نقصانڪار آهي باقي ڪڏهن اهو ٻڌائي ته پيڙي به ڪا نقصان ڪندي آهي“ منهنجي سگريٽ جي به هڪ ڪهاڻي رهي آهي. مان بابا جي رويو ڪڏهن ڪڏهن آڱرين جي وچ ۾ ان ڊڪيل پيڙي جهلي مٿي کڻي گهوريون هو ته اکين ۾ چڻ شو پرچي ويندو هو لوندليون گرم ٿي وينديون هيون پوءِ جڏهن مان ٿورو وڏو ٿيس ته بابا جي بندل مان پيڙيون چورائي ٺوڪ ڀري لٽ ڪندو هوس پيڙيون چار چڪير سگريٽ اڃا شروع نه ڪيا هير پيڙين جي عادت مونکي اٺن سالن کان پئي جيڪا ترقي ڪري پوءِ سگريٽ تي پهتي مون باسلسلي سگريٽ چڪڻ شروع ڪيو، قيسجي چاپ ۾ ٻڌل چپ بنا فلتر وارا سگريٽ به پيٽا مون جڏهن پهريون ڀيرو فلتر وارو سگريٽ پيئو ته سگريٽ وات تي ايتو اچي ويو ۽ فلتر کي باهه لڳي وئي رات جو منهنجي ڪسي مان به ٿي ماچيس نڪرندا هئا ته بابو چونندو هو، ”چورا سگريٽ ته نٿو پئڻ،“ مان چونندو هوس ”نه بابا مون هي ماچيس ته اوهان لاءِ رکيا آهن، اوهان جي پيڙي هر هر وسامي تي وڃي“ ائين نانا کي ڪڏهن به شڪ ٿيڻ نه ڏنر. مون سڀ نشا عارضي طور ڪيا پر سگريٽ جي عادت مون مان نه وئي منهنجي دل جا ٽي وال سد آهن ته به مان سگريٽ جو چين سموڪر آهيان مان 50 کن سگريٽ روزانو اڪيلي سر ٺوڪي ڇڏيندو آهيان. منهنجو ذاتي ڪپٽ سگريٽ جي پيڪيٽن ۽ ڊنڊن سان هر وقت ڀريل رهي ٿو، گولڊ ڪليگ منهنجي پسنديدہ برانڊ آهي، جا ويه سالن کان مسلسل هلي پيو ان وچ ۾ ڪو به نئون برانڊ هڪ دفع چڪي ضرور ڏسنو آهيان مون لاءِ سگريٽ جو هڪ گهرو ڪش ٿي سبب ڪجهه آهي منهنجا قفقز دونهين تي هيرل آهن جڏهن نڪ مان دونهون

ڪڍاڻ ٿو ته مونکي چين اچي ٿو ۽ راحت ملي ٿي، اٿئي جو بنا سگريٽ جي
 سهنجو در گهٽجي ٿو ۽ مونکي قبراني اچي ٿي ۽ ٻي چين ٿي وڃان ٿو مان
 رستي تي ٿو ڪيل هرندڙ سگريٽ آهيان
 ڀنگ

ڪنهن زماني ۾ سنڌ ۾ شراب کان وڌيڪ ڀنگ جو واهيو هو سرڪار
 طرفان منظور ٿيل ڀنگ جا دڪان هئا جتي ڀنگ ڪلشي عام ملندي هئي ڀنگ
 شڪارپور کان وڌيڪ بوبڪس جي مشهور هئي ان وقت ماڻهن کي وقت چار
 هوندو هو ڪو فڪر يا ڳڻتي ڪانه هئي ايوب خان جي مارشلا دور ۾ جڏهن ڀنگ
 زمين تي پوکڻ جي پابندي لڳي ته ماڻهن ڀنگ گهرڻ جي ڇت تي پوکڻ شروع
 ڪئي ائين ”مرشل ڀنگ“ ايجاد ٿي جيڪا عام سنڌي ڀنگ کان ڪجهه ٽڪي آهي
 ڀنگ يا ٽاڏل گهروڻ جا ڪونڊا هالا جا مشهور آهن. هالا جا هي ڪونڊا اهڙي
 چيڪي مٽي جا ٺهيل آهن جا اهڙي ڪا مضبوط آهي جو ٽهلڻ ڏنڊڻ جا ٿڪ ڪ
 سٽڪا سڀندي به هي ڪونڊا پڄندا نه آهن. بابا کي به عادت هئي ڀنگ پيئڻ جي،
 اسان وٽ روزانو گهر ۾ شار ٿيندي ڀنگ پئي گهوتي هئي. بابو جڏهن ڀنگ جو
 ڪٿي پيو ڪڻ پيو پڙڻ ڪندو هو ته ڏنڊي ڪونڊي جا گهروڻا عجيب موسيقي
 پيدا ڪندا هئا. بابو جڏهن ڪونڊي ۾ ڀنگ گهوتي هئي ته، اهي گهروڻا ۽ ڏاڳڻ
 جي مهر ۾ امان به شامل هوندي هئي امان بابا هڪٻئي جي آمهون سامهون
 سڏيون رکي ويهندا هئا ۽ وچ ۾ هوندو هو ڪونڊو جيڪو پنهجي جي پيرن سان
 سڪ هوندو هو پوءِ بابو پانهون مٿي چاڙي شروع ٿي ويندو هو گهروڻن امان
 اڪثر ڀنگ گهروڻائڻ مهل گر ٿي ويندي هئي، چوندِي هئي ته ”مونکي چڪر آ
 اچن“ پر جڏهن بابو ڏنڊو اولاري کيس چڙپ ڪيندو هو ته امان ٻي دليو ڪم
 ڪندي هئي، بابا چائڻ مهل ٽئين توڻي لڳو پيو هوندو هو مان وري بابا جو هيلپر
 هوندو هوس، پاڻي جو ٺهر مون تي هوندو هو، ۽ هر وقت اسٽينڊ بائي تي رهندو
 هوس. بابا ڀنگ گهوتي هئي جهڙي سائي. جهن تنهن جو ڪم نه هو جو اها
 ڀنگ پي سگهي. آخر ڀنگ گهوتي چاڻ جي تيار ٿيندي هئي بابا ڀنگ ڏنڊي
 ڪونڊي ۾ گهوتي صافي چاڻي ان مان ڀنگ جو ڳڻيو پوءِ اچلي ڇڏيندو هو پوءِ
 واندو ڪيل ڏنڊو، ڪونڊو ۽ صافي چڱي طرح صاف ڪري ڀنگ جو پريل
 ڪونڊو ڍڪ ڏئي رکندو هو ڍڪي تي، پوءِ تڪ ڪري پاڪ ساز ٿي، بسم الله ڪري
 لڳندو هو ڪونڊي کي، ان سان گڏ نعر پڻ هڻندو هو ”جيڪو پئي سورجي
 ڪونڊو پوڻ تي چاڙي هڪ ئي ساهي ۾ پورو ڪندو هو بابا روزانو هڪ ڪونڊو
 ڀنگ جو اڪيلي سر پئي ويندو هو بابو اهو ڀنگ جو ترنگ صرف چين پائڻ لاءِ
 ڪندو هو نه ڪي نشي ڪاڻ، پوءِ ڪٽولي تي پلٽي ماري ماني ڪائي سرور وٺندو

هو سخت گرمي جا ڏيهو ها بابا جو خيال هو ته ٿاڌل ٺاهي پئجي ته جيئن جيئي ناري بابا مونکي سڏي چيو ”اڄ ته قومي تيوڻ ٿي وڃي ڪر ٿاڌل چڪو پيون. تانکي هاڻ به خالي آهي.“ ان هلڪي ٿاڌل تائين پنگ خس خس، باداميون ۽ مصر وغيره سان مغز ۾ مستي ۽ خطر ايندا هئا بابا جون ٿاڌل لاءِ آندل باداميون جيڪي هن پئائي رکيون هيون تن مان اڌ ته مان اڳ کائي چڪو هوس. ان زماني ۾ به جڳ مشهور شريت معاذ ٿاڌل جا نواب شاھ جي مولوي محمد معاذ جي ملندي هئي پر بابا چئي ”اڀري گهوت ته نسا هوئين“ جي اصول تحت هليو مان زندگي ۾ پنگ يا ٿاڌل اڃان تائين نه چڪي هئي، سو مونکي به اچي شوق ٿيو ته ڏسان پنگ ٿيندي ڪٿي آهي بابا جي اسرار تي پنگ جي قربتتي ڪوندي مان چڪو پئڻ لاءِ هٿ وڌايو بابا اڌ گلاس پنگ ۾ پاڻي ملائي ڇڏي ڪري ڏني ڇاڪاڻ ته ٿاڌل ۾ پيدا ٿوري پنگ وڌي هئي مان چڪي پيئي ته ڇڻ لونگي مرچن جا بڪ! وڌيل هجن. ڏاڍي تڪي لڳي جڏهن ته هلڪي قلڪي هئي. مون گلاس هاريو ٿي بابا چيو ”هارين ڇو ٿو؟ هارئي کان پيتو پلو ڪجهه نه ٿيندو مان ويٺو آهيان نه سنڀالي وٺندس“ پوءِ مان هڪ ئي گيت سان ٻي ويس. پنگ به هجي گهٽي سو گهڙي ڪن کان پوءِ پنهنجو رنگ ڏيکارڻ شروع ڪيائين. مون وارو دماغ هاڻي چوڌاري ڦري پيو. منهنجو مٿو پار ٿي ويو، منهنجون اکيون ڳاڙهيون ٿي ويون پنگ پئي روح بڻجي ويس. مونکي اچي پنهنجي سڙجي لڳي ڄاڻ منهنجو سر ويو مان اڌ گلاس پنگ جو پچائي نه سگهيس اڃا اڌ گلاس جو ٽائپر هو نئي جي حالت ۾ منهنجو وجود ڌڪي ويو منهنجي حالت بري هئي هن منهنجو حشر ڪري ڇڏيو پلا پنگ جو نشو پاڙي. ٻاهرين صفحي ۾ هڪ الٽي آئي پوءِ ٻئي الٽيون شروع ٿيون. سمورو ناشتو پاڻي ٻاهر نڪري آيو اها منهنجي شڪل ڏسڻ وٺان هئي جهڙي هٿيڻ الٽين کان پوءِ ٽنهن وڃي دل تان ٻار هلڪو ٿيو بابا چئي ”ڏيهان ڪجهه فضيلت سگ.“ مان اتان ٿڙ تي کڻي امان ڏانهن آيس امان چيو ”تو کي ٿيو ڇا آهي؟ جو ڪلين ٿو“ ڪجهه وقت کان پوءِ پاڻ کي سنڀالي ورتو ۽ منجيهه ٿي ويس مونکي خبر ڪانه هئي ته ڪو پنگ به ايترو نشو آهي. پنگ اهڙي غالب پئجي وئي جو ڏينهن تائين هوش ڄاڙي نه آيو پنگ جي گهري شي ۾ زور زور سان ڪوئڪهرا پئي هليا به ڏينهن لٽو رهيس امان اسڪول لاءِ ٿرڏاڙي اٿاري وهاريو مجال جو اک پئجي ڪا حالت هئي مونسان ان بعد پنگ جو وري مالو ٿي نه ورتو.

بابا جي بيماري

پڇاڙي ۾ بابا تمام گهڻو بيمار ٿي پيو کيس دل جو آزار هو. وقت تي ماني نه کائڻ ڪري بابا کي هاضمي ۾ به تڪليف ٿي پئي مسلسل گوريون کائڻ ڪري پاڻ کي سائي ٿي پئي گهڻو ئي علاج ٿيو پر مٿان شايد حڪم نه هو بابا جي وفات تي سڀ دوستن پيا منهنجي اکين مان لڙڪ بنا آواز جي برسات جيان وسڻ لڳا پيءُ جي وفات اسان کي صفا ڏوڏي چڙيو بابا ڇا ويو ڇڻ گهر جي ڇت اڏامي ويئي، ڇڻ صفا اگهاڙا ٿي روڊ تي اچي وياسون بس وارث جي نڌڻڪا ٿي پياسون، پاڻ کي ڇا چورا سمجهڻ لڳاسون، ان عرش کان عرش تي منهن پر ڪرڻ واري رحم جوڳي حالت تي اسان سان ڪنهن به همدردي ڪانه ڪئي سڄي زندگي جن لاءِ بابا مڻو سي ته ڪلهي ڪانڌي به نه ٿيا، جتي پيءُ جو نالو نشان ناهي ان گهر جي ڪاپا پلٽجي ويندي آهي، املاس جا پاڇولا ان گهر جي مٿان گهاٽا ٿي پوندا آهن، غربت جي دل وڌڻ لڳندي آهي ۽ مفلسي تڏا وڃائڻ شروع ڪندي آهي، آخر ۾ ان گهر جا فرد ڪنگال ۽ بي حال ٿي پونتي پئجي ويندا آهن. بابا جي رحلت بعد گهر مان برڪت به موڪلائي وئي بابا ڇا ويو ڇڻ برڪت ۽ بخت هو پاڻ سان گڏ کڻي ويو اسان جي ڪٽنب کي بابا جي گرائف يعني پهرين خوشحالي ۽ آسودگي واري حالت تي پهچڻ لاءِ الاڳجي ڪيترو وقت اڃان لڳندو.

ڄاڻن کان ٻڌو بيت لال لطيف جو

امڙ سو آلاپ ۾ اولائو ڏنور،

تهان پوءِ پيتور، کير پنهنجي ماءُ جو

جيڄل ماءُ

ماڻهن منهنجون ٻه ٿيون، هڪ آيل هي جيڄل، امڙ ٿي آيل، جيڄل منهنجي سنڌڙي. هاڻ مان پنهنجي ماءُ جو سبق پڙهندس. منهنجو ماءُ پيءُ ڇڻ منهنجو ڪعبو قبلو هئا. ماءُ جو حق وڌيڪ آهي پيءُ کان. مون کي يقين آهي ته جڏهن مون پهريون ڀيرو اکيون کولي دنيا کي ڏٺو هوندو ته سڀ کان پهرين ماءُ کي ڏٺو هوندو مون کي جنهن ماءُ ڄڻيو هو، جنهن جي ٿڃ پيتي هئي سا ماءُ ۽ ٿڃ سڀ کان ويجهو هئي. ان ڪري ان سان پهرين سڃاڻپ ٿي. جنهن کي مان ”امان“ ڪري سڏيندو هوس. جڏهن مان اڃا امان، امان جو مڙو نالو ٿي اچاري سگهندو هوس. امان جو لفظ دنيا جي مٺي ۾ مٺي موسيقي آهي، هڪ ٻار لاءِ ماءُ جي جهوليءَ سڀ ڪجهه هوندي آهي، ماءُ جي هنج مان ئي خدا جي خداڻي ملي ٿي. مان امان جي پاڪر ۾ آهيان. هڪ گهري ڇانڊ هڪ گهرو يقين، جڏهن جيڄل جي جهوليءَ جي يادگيري اچي ٿي تنهن مڙي ماءُ جي ياد اچي ٿي. جڏهن ڪڏهن اهي ڏينهن دل تي توري ايندا اٿن ته ازخود روئي پوندو.

آهيان امان جي تعلق ۾ جيڪا خوبصورتي آهي سان ڪنهن به رشتي ۾ نه آهي، جيڪل جا ايڏا ته قرب آهن جو لکي پورو ڪر نه پوندس درد جي انتها تي منهنجي زندگي جو جنم ٿئي ٿو ماءُ جي وجود جي پناهه گاهه ۾ زندگي، جا آثار پيدا ٿين ٿا. منهنجي سکيا پيدائش کان ئي شروع آهي، منهنجي چاهي تي هڪ نئين ماحول جو هڪ عجيب تاثر آهي مان ماحول جو جائزو وٺان ٿو منهنجي حس ڪافي تيز آهي. منهنجي اؤس ۾ ماءُ جو ڪردار آهي، منهنجي سکيا جو عمل پهرين ڏينهن کان شروع آهي ماءُ مون کي ڪتڪتايون ڪليو مرڪڻ تي مجبور ٿي ڪري مون مرڪڻ شروع ڪيو آهي ۽ پوءِ مان گهري ننڊ ۾ به مرڪڻ جي مشق ڪريان ٿو. منهنجي پالڻا ٿيندي رهي ٿي، مان پابنڊا پائڻ لڳان ٿو مونکي ڪاٺ جي گاڏڙي ۾ پيرن ۾ چير ٻڌي پنڌ سڀڪاريو وڃي ٿو مان زندگي، جي پهرين وڪ ڪٿان ٿو، مان پهرين لفظ امان سڳان ٿو، آهستي آهستي منهنجي مڪڙي ٽرندي رهي ٿي ۽ ائين منهنجي زندگي جو سفر شروع ٿئي ٿو ٻار جي شروعاتي تربيت جي 80 سيڪڙو سموري ماءُ تي هوندي آهي. هڪ مشهور قول آهي ته ”تون مونکي هڪ سٺي ماءُ ڏي مان تون کي هڪ سٺو معاشرو ڏيندس.“ مان خوشنصيب آهيان جو ماءُ جي ٽيچ پيٽي نه ڪي فيهر، مان ٻار هئس ۽ منهنجو روئڻ ٻڌي امڙ ٻوڙي ايندي هئي ۽ هنج ۾ ڪشي ڪير ڌارائيندي هئي. مان کير پياڪ ننڍڙو معصور آهيان ماءُ جي ٽيچ ڏاڻڻ مهل بک وڃان ٽڪڙي ٽڪڙي چڱو ڏيڻ شروع ڪيان ٿو ۽ رکي رکي سٺل ماءُ جي چاٽي، ۾ لڙو هئي سندس ننڊ ٿو ڦٽايان. ڏسو ته قدرت منجهس ڪيترو ئي پيار پيدا ڪري ماءُ ٿي پٽ سان پاڻ کي ملائي ڪيئن ٿي هڪ ڪري ٻار پلي پري هجي پر بک لڳيس ته ماءُ جي ٽيچن ۾ از خود اٿليو پوي مان اڄ تائين ان ماءُ جي ٽيچ جي کير جو ذائقو نه وساري سگهيو آهيان هر کير ڏيندڙ ماءُ کي مائتا جو اچر درجو مليل آهي. ”يا رب مونکي هر ماءُ لاءِ احترام ڏي ۽ اهو بهشت منهنجي ديد کان ڳجهو نه رک جو تو ان جي پيرن هيٺان رکيون آهي“ ماءُ جنهن جي قدمن ۾ جنت پئي ڏيکاري ڏني جيئن ته هي هن وقت جسماني طور اسان وٽ موجود ڪونهي. هن جو روح اسان سان هر وقت هر هنڌ شامل حال آهي. سا امان ڄڻ روبرو آهي جيتي، جو هڪڙو در به هن جو اسان لاهي نٿا سگهون اها ماءُ زندگي، ۾ مون لاءِ آٿت هئي، اها ماءُ جا مونکي موررڪڻي مٿي کان رکيو سمهاري، پينگهي ۾ سمهاري، ڪٽ جي پانهي ۾ ڪپڙو ٻڌي سمهاري، جهولي ۾ سمهاري يا پر ۾ لپٽائي ڇڏيندي هئي ۽ تڙا ڪڍي لولي ڏني ننڊ ڪرائيندي هئي سا اڄ پاڻ سڪون سان اکيون بند ڪري پنهنجي قبر ۾ سٺل آهي. سمهون امان جي قبر آهي ۽ مان امان جي قبر جي سيراندي کان ويٺو آهيان ڪنڌ جهڪائي. قبر تي مان پنهنجي امڙ جي ساهن جي خوشبو محسوس ڪري رهيو آهيان. مونکي جنم ڏيڻ واري منهنجي ڳڻتي ڪرڻ واري امان هاڻ هڪ خاموش تصور بڻجي وئي آهي رڳو خيالن ۾ ئي اچي سگهي ٿي ”منهنجي قبرين پري امڙ!

تنهنجي ياد ڪيئي نه مٽي آهي ڪيئن نه اکين ۾ پاڻي ٿو اچي وڃي توکي نه ڏسي. امان تنهنجي وجود جو حصو آهيان مان منهنجي رڳن ۾ تنهنجو خون ٻوڙي رهيو آهي. منهنجي ساهن ۾ تنهنجي ساهن جو تسلسل آهي. جيستائين منهنجو وجود آهي يا منهنجي وجود جو حصو آهي منهنجي اولاد، جنهن جي رڳن ۾ منهنجو خون ٻوڙي ٿو جنهن جي ساهن ۾ منهنجي ساهن جو تسلسل آهي تيستائين منهنجي ماءُ تون مري نٿي سگهين. امان جي ڪهاڻي هي آهي ته منهنجي ماءُ جي پيءُ يعني منهنجي نانا سائين، الله ڏني خان به شاديون ڪيون هيون. امان جي ماءُ پٺاڻي هئي جنهن مان هڪ امان ۽ ٻئي نورجهان خالا هئي. ٻئي ابڙو ذات جي هئي جنهن ماءُ مان امان کي زيور خالا، روضي خالا ۽ ثريا خالا ٽي پيڻيون آهن ۽ نواز ماما، لياقت ماما ۽ احمد علي ماما ٽي پٽ آهن. امان سڀني ۾ وڏي هئي. نانا، ناني، خالا نورجهان ۽ امان هاڻ هن دنيا ۾ نه آهن باقي پيا سڀ حال حيات آهن ۽ شل ڊگهي حياتي مائين، منهنجي سادڙي ماءُ هڪ گهريلو، مثالي ۽ غير معمولي عورت هئي. امان جو نالو "بادشاهه زادي" هو. امان قسمت جي به بادشاهه هئي. رڳو پڇاڙيءَ جو سڪي جيون ماڻي نه سگهي. مون کي فخر آهي ته مان هڪ بادشاهه زادي جو بادشاهه زادو پٽ آهيان جنهن سان مان هڪ بادشاهه زادي جهڙا انگل ڪندو هوس ماءُ لاءِ اولاد ڪهڙو به هجي ان کي سڀني کان وڌيڪ مٿو آهي. منهنجي ماءُ پنهنجي زندگي پنهنجي اولاد لاءِ وقف ڪري ڇڏي هئي. امان اڪثر چوندي هئي "صوفي ويڄان پنهنجي ٻچن تان" هو سچ ٻچ پنهنجي ٻچن تان صفتو ٿي هلي وئي. فطرت سان بي انتها محبت مونکي ماءُ کا ورتي ۾ ملي. مان جڏهن ٻاهر ويندو هوس ته امان منهنجا ڪپڙا لاهي وهنجاري، اڇا ڪپڙا پارائي سرمو پارائي منهن تي هلڪيون سنهيون ٽڪون هڻندي هئي ته جيئن ڪنهن بد نظر جي نظر نه لڳي. مان جڏهن بيمار ٿيندو هوس ته ڪيئن نه پریشان ٿيندي هئي. مان ساڻي وانگر امان سان گڏ هلڻ چاهيندو هوس مونکي خبر نه آهي ته ڇو امان جي ويڄائجي وڃڻ جو خوف هوندو هوم. تن ڏينهن ۾ اڃان ئي وي عام نه هئي. جو اسان وٽ هڪ گهوڙن واري بليڪ اٿيندو وائيت سولر ٿي وي هئي. جا امان پنهنجي ڳري ڪٽ تي ويهي ڏسندي هئي. تي وي ۾ اداڪارن کي روئيندو ڏسي اٿئي ڇو اڪثر پاڻ به روئي پوندي هئي. اڪثر اسان پٿر پيڻون گهر ۾ ڪيڏيندي ڏمچو مچائيندا هئاسون. آخر امان ڪڪ ٿي چوندي هئي. "ترو وڃي ٻاهر موو" ۽ پوءِ جڏهن ٻاهر وڃي پاڙي کي ڪڪ ڪندا هئاسون ته اڪثر اها شڪايت امان کي ٿي ملندي هئي ۽ پوءِ امان جي وڪڙ ۾ اسان مان جيڪو ٻار هت آيو امان ان جي ڪل لائي ڇڏيندي هئي. پر اٿئي ڇو هو مونکي ڪجهه به نه چوندي هئي جڏهن ته سڄي شرارت منهنجي هوندي هئي هن جي لاءِ ڪوڏ مون ۾ البيلائي ۽ بيپرواهي پري چٽي هئي. مان رول پارٽي هئس. صبح جو نڪتل پنهنجن جي مٿي تي اڇان وري آڏي رات جو هٿ مان اٿي امان بابا کان لکي وڃي اتي پهچندو هوس. اڌ رات گذري وڃڻ بعد گهر

ايندو هوس. هو مونکي گهر ۾ گوليندي هئي مون کي بستر تي نه ڏسي هن جو ساه
 هيٺ مٿي ٿيندو هو هي اکيون ديوارن تي تنگي ڇڏيندي هئي. مان رات جو دير دير
 مان ايندو هوس ته بلبا جي پٽ کان پت ٿئي گهر ۾ سمهي پوندو هوس. امان کي
 جاڳ ٿيندي پهرين ته پئي لهواريون اوڀاريون ٻڌائيندي هئي پوءِ ماني به ڪارائيندي
 هئي، ۽ نصيحتون به ڪندي هئي ته ”انهن لوڙن جي پٺيان به لڳ، رول ۾ نه پو“ ان
 سمجهائي کان پوءِ هو مونکي سمهاري ڇڏيندي هئي اڌ رات تائين ڪو نه سمهندو
 هوس نه امان به سڄي رات جاڳندي هئي ۽ هر هر گراڙيون ٻڌيندي هئي ته ”گهر تي
 ويهي ها ته!“ مان ڪندي چوندي هو مانس، ”مان ٻار ٿورائي آهيان جو گهر تي ويهان
 ها!“ گهر جي در تي امڙ اڪثر انتظار ۾ بيٺي هوندي هئي ته ڇاڻ آيو منهنجو پنهل
 پٽ، ڏاڍي آندو مائٽ هوندي هيس اڳڻ ۾ پئي چڪر ڏيندي هئي بلبا چوندو هوس ”جو
 ئي پریشان ٿين اچي ويندو رولو دور هوندو لوڙن سان“ ماءُ آهيان نه سک نه ٿو
 اچي، هيانءُ ۾ چڪ پيو اتر“ بلبا جي اثت ۽ تسلي تي درو به پرسڪون نه ٿيندي
 هئي. مونکي خبر هوندي هئي ته امان انتظار ۾ در تي بيٺي هوندي منهنجي هلڪي
 سڀني ويڙهڻ تي امان در ڪوليندي هئي گهر پهچندي ڪڏهن بلبا جي مار به ملندي
 هئي، بلبا جو هڪ ئي چنبو ڪافي هو پوءِ مان امان جي چشمي جي پريان ناراضگي
 مان گهوريندڙ اکين کان لڪي ويندو هوس. پوءِ امان پويان سڏ ڪندي هئي پر مان
 سڏ ٻئي به جواب نه ڏيندو هوس. پوءِ امان منهنجي بستري تائين ايندي هئي ۽ بلبا
 پاران مليل انهيءَ پليڪار ۾ ڳاڙها ٿي ويل گل چندي هئي ۽ مون سان گڏ پاڻ به
 روئي پوندي هئي. امان جو پنهنجي ساهيڙن ۾ به ساهو هو هن جي ساهيڙن ۾ افروز
 ٿريشي، مختيار ماءُ، شيدائي ماءُ، مڱولي ماءُ، پهروائي اڪرو ماءُ، ماسي ٿڻان، چوندا
 نه آهن ته ”هڪ ٻڪيا پيو نالا ڏکيا“ امان جي ڪن سهلين جا نالا ڏکيا هوندا هئا.
 جيڪي مان اڃاري نه سگهندو هوس سو ٻڌگيري طور چوندو هوس آهون واري
 ساهون واري ڪوئي واري، پويان واري، ڪاري، پوري، اچي، جوشي واري، واڙي
 واري ڳاڙهن وارن واري، وغيره وغيره امان برقمو پائي ڪڏهن ڪڏهن انهن پيشن
 کان به وڌيڪ محبت ڏيندڙ ساهيڙين ڏانهن ويهيندي هئي ته اڪثر مونکي وٺي ويندي
 هئي ويڄاريون ايندو ته قرب ڏينديون هيون جهن جو حساب تي باهي ڪڍڻ تي رليون
 ويڙهي وينديون هيون ڪڪڙ ڪسجي ويندا هئا ۽ ٻيا مال مٺايون به اچي وينديون
 هيون، ڪڏهن ڪڏهن امان جون لهي ساهيڙيون اسان جي گهر ۾ به اينديون هيون.
 منهنجي امان قربن پري هنن کي ايندو ته قرب ڏيندي هئي جو هو اسان کي چوڌاري
 وڪوڙي وينديون هيون. مان امان جي گوڏي تي سمهي پوندو هوس، پوءِ امان جا
 قصا هوندا هئا امان ڇڏهن اندر ورائندي ۾ ويهي ساهيڙين سان ڳالهائيندي هئي ته
 ڪڏهن ڪڏهن مان سندس رلڻي جي پلڻ کي ڪڍي وٺي پڇندو هوس هڪ ڏينهن امان
 ساهيڙين سان تئين رلين جا نمونا پسند ڪري رهي هئي ته مان جو ناٽڪي هوس سو

ناتڪ جي بهاني امان جي هڪ رلي ڪئي پنهنجي مٿان وڌي ۽ لٽ ڪئي امان وٽ
 فريادي ٿي آيس. ”بادشاه سلامت فريادي جو عرض ٻڌو وڃي.“ ان حرڪت سبب
 اتفاق سان امان جو ڪو چشمن تي پيو امان ڪلڙ ۾ چيو ”ڏوڙ وجهس بادشاه
 سلامت جي منهن ۾“ هڪ ٻن کي ڇڏي امان سان گڏ امان جون آهي ساهڙيون ٻه هان
 هن دنيا ۾ نه رهيون آهن ڇڻ هنن سڀني گڏ صلاح ڪئي هجي امڙ هڪ اکر به پڙهيل
 نه هئي تب تڪليفن ۾ هو قرآن ڪڙي پڙهندي هئي مان ڏسندو هوس امان هر سبت
 تي اشد اگر رکي سر الله پڙهندي هئي ائين سر الله سر الله ڪندي، رگر سر
 الله ۾ ٿي سچو قرآن شريف پڙهي پورو ڪندي هئي، پوء خدا به ان جو مددگار ٿيندو
 هو امان اهو سر الله وارو قرآن پڙهي اچي اسان اولاد جي چاچي ۽ مٿي تي هٿ
 ڦيريندي هئي ماء جي دعا ڪٿان ٿي. آهي پاڳ وارا آهن، جن کي ملي مان اڪثر
 ماني ڪٿيندي ماء کي ڏاڍو پاد ڪندو آهيان امان وڏي عصر اٿندي هئي اٿي ڪلمو
 پڙهي گهر جي صفائي ڪندي هئي نيرون پچائي پازن کي ڪارائيندي هئي کاتو سڄي
 عمر امان پاڻ ڪيو بورچيائي ۽ نوڪريائي جو اسان وٽ رواج نه آهي مونکي امان
 بصر ڪپيندي، اتر ڳرهيندي، چانور ٽوئيندي، بورچيخانو صاف رکندي اچان پاد اچي
 ٿي امان کاتو بلڪل سٺو ۽ عمدو تيار ڪندي هئي. ٻول ۾ اڀڙي ته لذت هوندي هئي
 جو ڏنڊ ڪرڻ کان پوء به دل چوندِي هئي ته اچا به ڪٿجي، امان ٻلو به ڏاڍو سٺو
 ڏاهيندي هئي. انٻڙن جي مند ۾ انٻڙن جو ڪچومير به ڏيندي هئي ڪشڪ جي اتي
 ۾ ڳڙ ملائي بسري جي ماني پچائي مڪڻ وجهي پوء ڏيندي هئي. ڌڌ وٺوڙي لسي به
 ڏاهيندي هئي سفر ۾ اڪثر امان اتي ۾ کنڊ، وڏ ڪيرو، ڪارا مرج ننڍا ٺوٺا ۽ مڪڻ
 جو گيهه ملائي لولا پچائي اسان لاء سفر ۾ ڪندي هئي، جيڪي اسان کي ڏاڍو مزو
 ڏيندا هئا نيرن، منجهند ۽ رات جي ماني تئين مان امان کي هر وقت ڪچن ۾ ٿي
 ويٺل ڏٺو امان کي مٿي ڪنهن جي به وانڌڪائي نه ملندي هئي امان رات ڏينهن اسان
 کي ٻوڙ پلا، جلد ڏيندي هئي ۽ پاڻ وري راتوڪا پاروٺا چاور صبح جو ٻيهر ٿي
 تي گرم ڪري انهيءَ ۾ ڌنڌو ۽ ڳڙ واري مُستي يا کنڊ وجهي ڪٿيندي هئي ۽ انهن
 ٻوڙ پلا، وارن لذت طعمن کي تيار ڪرڻ مهل چڪڻ کان پوء هٿ به نه لائيندي هئي.

خاندان جي ترتيب

امان ٻارنهن کن ويڙ ڪيا هئا اها حقيقت فخر سان ٻڌائيندي هئي امان
 هر سال ٻار ڪو نه ڄڻيندي هئي، اسان ٻارن ۽ پيٽرن جي وچ ۾ ٿي يا چار سال
 چار جو وقفو هو امان جا لٽڪل چار ويڙ ڪچا هئا ته رانگان ويا باقي اسين پاڻ
 ۾ اٺ ٻاء پيڻون هئاسون پنج ٻار ۽ ٽي پيڻون. جا ترتيب هن ريت آهي سڀ کان
 وڏي پيڻ آهي آيا نسيم جا پيو آهي ۽ کيس ڪا به اولاد ڪونهي ان کان بعد هڪ
 ٻاء آهي لالا ناظم الدين جنهن کي ماشاء الله 5 پٽ 2 نياڻيون آهن جن مان ٻن

ناٿڪ جي بهاني امان جي هڪ رلي ڪئي پنهنجي مٿان وڌي ۽ لٽ ڪئي امان وٽ
 فريادي ٿي آيس. ”بادشاه سلامت فرمائي جو عرض ٻڌو وڃي.“ ان حرڪت سبب
 اتفاق سان امان جو ڪو چشمون تي پيو امان ڪلڙ ۾ چيو ”ڏوڙ وجهس بادشاه
 سلامت جي منهن ۾“ هڪ ٻن کي ڇڏي امان سان گڏ امان جون اهي ساٿيون به هان
 هن دنيا ۾ نه رهيون آهن ڇڻ هنن سڀني گڏ صلاح ڪئي هجي امڙ هڪ اکر به پڙهيل
 نه هئي تب تڪليفن ۾ هو قرآن ڪڍي پڙهندي هئي مان ڏسندو هوس امان هر سبت
 تي اشد اگر رکي بسم الله پڙهندي هئي ائين بسم الله بسم الله ڪندي، رڳو بسم
 الله ۾ ئي سچو قرآن شريف پڙهي پورو ڪندي هئي، پوء خدا به ان جو مددگار ٿيندو
 هو امان اهو بسم الله وارو قرآن پڙهي اچي اسان اولاد جي چاچي ۽ مٿي تي هٿ
 ڦيريندي هئي ماء جي دعا ڪٿان لهي اهي پاڳ وارا آهن، جن کي ملي مان اڪثر
 ماني ڪٽيندي ماء کي ڏاڍو ياد ڪندو آهيان امان وڏي عصر اُٿندي هئي اتي ڪلمو
 پڙهي گهر جي صفائي ڪندي هئي نيرون پچائي پاون کي ڪرائيندي هئي کاڌو سهي
 عمر امان پاڻ ڪيو بورچيائي ۽ نوڪريائي جو اسان وٽ رواج نه آهي مونکي امان
 بصر ڪپيندي، اتر ڳرهيندي، چانور ٽوئيندي، بورچيخانو صاف رکندي ايجان پاء، هي
 ئي امان کاڌو بلڪل سٺو ۽ عمدو تيار ڪندي هئي. ٻول ۾ اڏي ته لذت هوندي هئي
 جو ڏنڊ ڪرڻ کان پوء به دل چوندي هئي ته ايجا به ڪٿجي، امان ٻلو به ڏاڍو سٺو
 ڏاهيندي هئي. انٻرين جي مند ۾ انٻرين جو ڪچومير به ڏيندي هئي ڪشڪ جي اتي
 ۾ ڳڙ ملائي بسري جي ماني پچائي مڪڻ وجهي پوء ڏيندي هئي. ڌڏ ۽ لوڙي لسي به
 ڏاهيندي هئي سفر ۾ اڪثر امان اتي ۾ کنڊ، وڏڪ جورو، ڪارا مرج ننڍا مڻو ۽ مڪڻ
 جو گيهه ملائي لولا پچائي اسان لاء سفر ۾ ڪندي هئي، جيڪي اسان کي ڏاڍو مزد
 ڏيندا هئا نيرن، منجهند ۽ رات جي ماني تئين مان امان کي هر وقت ڪچن ۾ ئي
 ويٺل ڏٺو امان کي مٿي ڪنهن جي به دانڊڪائي نه ملندي هئي امان رات ڏينهن اسان
 کي ٻوڙ پلاء، جلم ڏيندي هئي ۽ پاڻ وري راتوڪا پاروٽا چانور صبح جو ٻيهر تي
 تي گرم ڪري انهيءَ ۾ ڌنڌرو ۽ ڳڙ واري مُستي يا کنڊ وجهي ڪٽيندي هئي ۽ انهن
 ٻوڙ پلاء وارن لذت طعمن کي تيار ڪرڻ مهل چڪڻ کان پوء هٿ به نه لائيندي هئي.

خاندان جي ترتيب

امان ٻارنهن کن ويڙ ڪيا هئا اها حقيقت فخر سان ٻڌائيندي هئي امان
 هر سال ٻار ڪو نه ڄڻيندي هئي، اسان ٻائون ۽ پيرون جي وچ ۾ تي يا چار سال
 چر جو وقفو هو امان جا لٽڪل چار ويڙ ڪچا هئا ته رانگان ويا باقي اسين پاڻ
 ۾ اٺ پاء پيئون هئاسون. پنج ٻائڙ ۽ ٽي پيئون. جا ترتيب هن ريت آهي. سڀ کان
 وڏي پيڻ آهي آيا نسيم جا بيوه آهي ۽ کيس ڪا به اولاد ڪونهي ان کان بعد هڪ
 پاء آهي لالا ناظم الدين جنهن کي ماشاء الله 5 پٽ 2 نياڻيون آهن جن مان ٻن

پٽن ۽ ٻن نياڻين جي شادي ڪيل اٿس ۽ ڏوهن پوهن وارو آهي تنهن ڪريو هڪ ڀاءُ هو لالا غني جيڪو اڃا ڪناري هو ته ايڪسيڊنٽ ۾ وفات ڪري ويو ان بعد آغا رشيد آهي جنهن کي صرف هڪ نياڻي آهي هن کي هڪ پٽ به هو جو ٻن سالن جو هو ته وفات ڪري ويو رشيد کان پوءِ منهنجو نسل اچي ٿو مان آغا قيوم ماشاء الله تن پٽن ۽ هڪ نياڻي وارو آهيان پر اولاد اڃان ننڍي آهي مون کان پوءِ هڪ پيڻ هئي رضوانه جا به ڪناري هئي ته گذاري ويئي تنهن بعد هڪ پيڻ آهي فرزانه جا پڻ ماشاء الله ٻن پٽن ۽ ٽن نياڻين واري آهي اولاد اڃان ننڍي اٿس سڀ کان آخري ننڍو ڀاءُ آهي آغا لطيف جنهن کي وڳو ڌيءُ، پٽ آهي ٻئي اڃا معصور آهي اسان سڀ امان جو ڀلو نسل آهيون

رشتا

رشتا احساس جي ڌور سان ٻڌل هوندا آهن رشتا امرت ڌارا وانگر هوندا آهن، رشتا جيئن جو ڏان سڪاريندا آهن رشتا مثل ۽ بيجان لاشن ۾ جان وجهندا آهن انساني رشتن جي اهائي ته خاص ڳالهه آهي ته رشتا نه صرف ڄاڻيندا آهن بلڪ زندگي ڪسي به وٺندا آهن رشتن جي ڪا وڏي ملامتي نه آهي پيچيدگيون ذهن جي پيداوار آهن مان رشتن کي دنيا جي هر شي تي ترجيح ڏيندو آهيان نئين دور جي بدلجندڙ تقاضائن جي مابوجود به، مان رشتن لاءِ روئيندو ۽ رڙندو وٽان ٿو بس اهو ئي ڏک آهي هتي انساني رشتن جو احترام ناهي رشتن جي سونهن ٻي معنيٰ بڻجي وئي آهي ننڍيون اتائيندڙ خوشين جي ڪا اهميت ناهي رهي، رشتن جي سونهن محسوس جو ترازو برقرار رکي نه سگهي آهي ماڻهن هڪٻئي سان ملڻ جلڻ ڇڏي ڏنو آهي ماڻهو پنهنجي انوکي دنيا ۾ گم آهي اڄ جي انسان فطرت کان منهن موڙي ورتو آهي، هو نئين دور جي مصنوعي روشينن ۾ ڪٽي ويڄائجي ويو آهي اوهان جي دلين ۾ اونداهي ڇر آهي؟ تون مان سڀ انڌا ڇو ٿي پيا آهيون آهي مثل ۽ بيجان لاشي جهڙا رشتا ڪنهن پنهنجي ڏانهن ڏسن نٿا. اهو سڄو ناٽڪ آهي رشتا نظر جو فريب آهن سڄي زندگي ماڻهو جي انا سان اڪيوت ڪيڏا رهندا آهن ماڻهن کي ڪر به احساس ڪونهي هو نظر کان اڌو ايڏو محروم ٿي ويا آهن جو هي سواءِ پنهنجي بيت جي ٻيو ڪجهه ڏسي نٿا سگهن، الفت گهٽ آهي مرڻي پرڻي هڪٻئي وٽ ڪو لڙي نٿو اچي اچڻ ويڃڻ جو سرشتو قائم نه رهيو آهي ڪنهن کي ڪا تڪليف پهچي ٿي ته اڳلو چوي ٿو ”گڏ ۾ پئي اسانجو ڇا“ گهڻا گهڻي ۾ مختلف رشتن ۾ ورهائجي مصلحت پسند ٿي بيٺو پوي ٿو اڳي رشتن ناتن جي نفسيات محسوس ڪئي ويندي هئي اڳي سادا سودا سڀا جهڙا هئا وڏا امن پسند، هر ڀرو وڃڻ وڃهندڙ، وڃڻ جا سڃا، هيج ۽ ڏانڇ کان پري ويساهي اهڙا جو جيڪو ليڪو ٺاهي ٻڌائيندن سو قبول ڪندا آسڻ پل ان کي آکاڻي سمجهون

پر ان مان ثابت ٿئي ٿو ته انهن کي رشتن جو قدر هو، مان انهن جي لاثاني محبت ۽ پونءَ سان اتل رشتي جي جذبي کي سلام ڪريا ٿو. منهنجا رشتا مون کان وڃائجي ويا آهن. مان اڻڄاتل مٿين راه تي گم سر بيٺو آهيان من ۾ چارا آهن ڪورٽيو ڪو آهن مان اندران ٽڪيو پيو آهيان. رشتا جيڪي سمجهرتا (مجبورين) جو ٻارڻ آهن. ان بنيادي عمر ۾ سواءِ رت جي رشتي ۾ سوتن ۽ ماسٽن جي ٻي ڪنهن روحاني رشتي کي ڳولي ڪو نه سگهيس. مون رشتن جي سڄي اونداهي کي پنهنجي وجود ۾ جذب ڪري، رشتن جي جذبات سان ڪيڏيڏو ٿين نسل کي اميد جي ان روشن موڙ تي آڻي بيهاريو آهي جنهن مان نڪرندڙ هر رستو اڀلت جي رنگن جي عبادت آهي.

ڀائر

رواجي طور اسان سڀ ڀائر پيڻون پنهنجي پيءُ ماءُ سان هڪ ئي گهر ۾ گڏيل ڪٽنب طور رهندا هئاسون، هڪ وڏو ڪشورو گهر هو ته گڏ رهندڙ دليون به ڪشاديون هيون. وڏا وڏن سان ۽ ننڍا ننڍن سال حال اوريندا هئا وڏي ڳالهه هئي ڀاءُ پيڻ جي سڪ ۽ پيار جي، ڪچهريون ٿينديون هيون، گلون ٿينديون هيون. وڏن جي ڪٽ تي اڪٽ ڳالهون به ڪنداهياسين ڏکيا ئي ۾ هڪ ٻئي کي ساٿ به ڏنو هو ته خوشيءَ ۾ گڏجي ڪليو به هو وڙهندا هئاسون ته لهندا به هئاسون هڪٻئي جا حال پڇي هئاسون، جڳهه ٿيندا هئا ته انهن ٽڪرارن جا برادران ماحول ۾ گڏجي بيهرا به ٿيندا هئا ڀائرن ۽ پيڻن ۾ اختلاف ٿيندا آهن، مسئلا سڀني گهرن ۾ هوندا آهن گهر جا فرد وڙهندا به آهن ۽ انهن ۾ اختلاف راه به هوندي آهي، اها هڪ فطري ڳالهه آهي هونئن به هر ماڻهوءَ جو پنهنجو الڳ مزاج هوندو آهي. وقت سان گڏ سماج ۾ تبديلي هڪ فطري ڳالهه آهي اهو اسان جي زندگيءَ جو ڪيڏو نه وڏو الميو آهي ته جڏهن گڏ هياسين ته گڏ هوندي به پري هياسين مان پنهنجن جا ڪهڙا ڪيس ۽ ڳالهه ٻڌايان. گهر جا وڏا وڏا ته گهرن ۾ ڪيترائي اختلاف پيدا ٿي پيا آهستي آهستي هر شي بدلي وئي اڱڻ جي وچ ۾ هڪ وڏي ويري (ريڪا) ڏئي نه رڳو گهر کي پر دليون کي به ڌار ڪيو ويو هڪ گهڙي بڙ جي وڻ جيان ٽهليل هي پريوار ٽن ٽڪرن ۾ ورهائجي ويو. گهرجي پهرين حصي ۾ منهنجو وڏو ڀاءُ رشيد وڃين حصي ۾ منهنجو ننڍو ڀاءُ لطيف ۽ آخري حصي ۾ مان رهان ٿو. سمجهو ته ايڪسپريس ٽرين جي ٻن جيان هڪ ٻئي جي پٺيان بيٺ هي هن گهر جا ٽي حصا مونکي ائين لڳن ٿا ڇو ڪنهن منهنجي وجود کي تن حصن مٿي، ڏڙ ۽ ٽنگون کان ڌار ڪيو هجي. ڇو هي گهر، جو ملڪ مثل هو انڊيا، پاڪستان ۽ بنگلاديش ۾ ورهائجي ويو هجي، ڌاريون گهرن ۾ ڇا آهيون اسان ڌاريائي وياسون، لڳي ڪي لعنت آ اهو ٻاهريون پڇ سڄي فساد جي جو آ جيڪو پاڻ سان گڏ بدصورتي، سال ڪر ڪر ۽ ڪروڙ ڪٿي

اچي ٿو. جيڪو نه ٿيري ۾ خوش آ نه ميري ۾، هي هر وقت سازشون سڀيندڙ ڪنهن جا به خير خواه نه آهن. هي مڙس کي مڇو ڪري پائڻ کي پاڻ ۾ ويڙهي منهنجي تي دانگي ملڻ ٿيون ائين نه ٿئي جو ڪير ڌارئين تي اعتبار ڪرڻ چڏي ڏي. گڏيل ڪٽنب جو بظلم ۾ ڌار پوڻ جو هڪ سبب پئسو به آهي جو هٿن جي مير آهي. چيل آهي ته نالو نهن کان ماس وڇوڙي ٿو تنهن پئسي جو ملهه هو پر ان کي ايتري اهميت نه هئي اڄ جي انسان کي ڪلهه جي مقابلي ۾ بهتر ماحول ميسر آهي سڀ ڪجهه هٿن جي بلوجود کيس لڳي ٿو هن وٽ ڪجهه به نه آهي هر ڪنهن کي پنهنجون زندگيون آهن، پنهنجا خاندان آهن اڳي وڏا سڀ گڏ هئا هاڻ نڊا سڀ الڳ ڇو آهن؟ وڏا ڇا ويا، هي پنهنجي پوي لاءِ هڪ نه ختم ٿيندڙ عذاب چڏي ويا آهي گهر جون دريون نه هيون دل جون دريون هيون جيڪي هاڻ کلڻ بند ٿي ويون آهن، اسين بند درين جي وٿين مان به ڏسڻ جا علائقا نه آهيون رهيا. هاڻ پائڻ ۽ پيئڻ جو پاڻ ۾ پير نه آهي رهيو اسان مان مروت ۾ پيار ۽ پنهنجائپ ڇڏائجي ويئي آهي. مون کي گهر وڪريل لڳي ٿو هر فرد هتي کان الڳ آهي الڳ ۽ لائق هاڻ ته حلو ص ۽ پنهنجائپ به موڪلائي ويئي آهي ڪنهن جي به ڪنهن سان وابستگي نه آهي اکين ۾ پنهنجائپ بدران نفرت جون چشگون هرندڙ نظر اچڻ لڳن ٿيون اها اجنبيت ۽ لاتعلقي ماري چڏيندي. صرف گهر جي پٺين جي گڏ رهڻ جو اطمينان آهي ڪاش ان پٺ ۾ ڌار پئجي وڃن

پائڻ جا ڪيس ۽ گهاٽا

مان پنهنجي گهر جي دسترخوان تي پنهنجي پاڻ پيشون کي تلاش ڪري رهيو آهيان. ڪيٽو نه اذيت ڏيندڙ ۽ دڪڻاڪ ٿو لڳي اسان کي ماءُ ته هڪ ئي ٿالهي ۾ گڏجي ڪارائڻ سڀڪاريو هو، پوءِ اڄ اسان جا ٿانو اڇوتن جي ٿانون جيان الڳ الڳ ڇو آهن؟ اسانجو ته ماءُ پيءُ به ساڳيو هو ته رت ست به ساڳيو آهي اسان پوءِ ڇو هڪٻئي جي خون جا پياس بڻجي پيا آهيون؟ چون ٿا ته رت دانگي ۽ تي به ورنٿو آهي، پوءِ هي ڇو نٿو وري؟ اسان هڪٻئي جا ويري بڻجي پنهنجي ماءُ پيءُ جو نالو بدنام ڪري پنهنجي عقيبت ڇو پيا خراب ڪريون؟ ان انا جي فطرت ماڻهن مان سهڻ ۽ برداشت جو مادو ختم ڪري ڇڏيو آهي. هٿ هٿ ۾ ڏيئي هلڻ وارن جو هڪٻئي کان هٿ ڇڏائجي ويو آهي. ائين منهنجي ڪٽنب جي مالها جا داڻا هتي هتي پکڙيل آهن. آهي ڇڳل رشتا گنديان ته ڪيئن گنديان؟ مان هر ٿل شيءَ جوڙي سگهان ٿو سواءِ دل جي. اهي جهيڙا جهٽا اسان جون توانايون ضايع ڪري ڇڏيندا پنهنجو پنهنجي کي ڪهي پيو هي سڀ اسان جي اعمالن جون شامتون آهن، اڄ ائين ٿو لڳي ته مان پنهنجي ئي ذات ۾ اوڀرو ٿي پيو آهيان. پائڻ هوندي ننڌڻڪائي سک جو سڏ سک سان پٺڻ وارو ڪوئي

ڪونهي نه ڪوئي اوهي پيهي نه ڪوئي ڌڻي سائين اهو جيڪو پيءُ جو پڳدار
جنهن کي اهو سمجهي عرت ۽ ادب ڪندا هئاسون جنهن کي مرڻي پرڻي مڻي
وڌو ڪري ويهاريوندا هئاسون، اهو جيڪو هاڻي بس نالي ۾ ئي پاڻ وڃي رهيو
آهي آس پاس جي ماحول کان لاتعلق، ڪوڙي همنروي به نه ٿو ڏيکاري، ڇڻ پٽ
جو مجسمو بڻجي پيو آهي صرف هڪ ليڪو آهي ان کي ڏاهڻ ڪپي اهو اڄ به
اسان جي جيڪڏهن پرجهيلي وارڻي ڪري ته هس پائون ۾ ڪجهه شناس آهي
سگهي ٿو هڪ سٺو عمل هڪ ٻئي سٺي عمل کي جنم ڏيندو آهي پنهنجي عمل
سان گهڻو ڪجهه ڪري سگهي ٿو رسڪ ۽ قرباني سڀ ڪجهه ڪري سگهي
ٿي پر اڄڪلهه ان کي ايترو فصول تائين ڪٽي آهي جو ڪنهن ٻئي جي
نصيت ويهي سمجهي مونکي ڪو به انهن منافقن جي ساک نٿو ڏيئي مان
اڪيلي سر انهن خوام خواه جي مسئلن کي حل ڪندي ٿي چڪو آهيان هي
ڏاڍيون، وير ۽ ڌمڪي ڪهڙي جنم جو بدلو چڪيان پيو منهنجا ڪندي ئي
منهنجا ويڙهي پيا، جن جا ڪلهه هانوَ ۾ کپن پيا مان جيڪو ڳو سان ئي
مري پوندس، تنهن کي زهر سان چو ٿا ماريو هي ناپسنديده روپ ڪڏهن مونکي
جيئرو ماري وجهندا، هڪ ئي ماءُ جي پٽان ڄاوا هي اديتون ڏيندڙ پائڻ مهيني
مٿي پهچائڻ رڳو سڙڪائي پريدا رهجي ويندا

لالا ناظم الدين پٺاڻ

منهنجي هن پاڻ ناظم الدين کي سڀ درويش ڪري مڃيندا آهن هي هڪ
خدا ترسي اسان آهي بلڀا جي وفات بعد اسان جي ڪٽنب جو سربراھ پٿر اسان
پائون پيشيون جو سڄو بار اڄ به هن جي مٿي تي آهي هي بلڀا جي هوندي الڳ هو
۽ بلڀا کان پوءِ الڳ هوندي به گذاري منهنجي هن پاڻ جي فيملي ۾ سڀ فرد نصيحت
وارا آهن ننڍي وڏي جي سڃاڻپ اٿن پنهنجي جو دل ۾ درد وڪڻ ٿا قدرت کيس زال
به سگهڙ ڏني آهي منهنجي پاڇائي شاهه منهنجي پاڻ جي سڳي، سوت آهي هن ٻئي
عورت کي مان اڪثر ڄاڻو ٿا ٿي ويندو ڏسندو آهيان تسبيح هٿ ۾ هوندي اٿس.
ڏاڍي اخلاق واري پرهيزگار عسالت گذار عورت آهي جڏهن مان بيمار هئس ته
اسپتال ۾ هي منهنجي مٿان هڪ ماءُ جيان ويهي خدمت ڪندي هئي، ۽ منهنجي
صحتيابي لاءِ دعائون گهرندي هئي. منهنجي سمورن ٻارن جي پيدائش وقت هي سڀ
کان اڳ اسپتال پهتي هي اسان جي هر درد کي پنهنجو درد سمجهي منهن ڏيندي
آهي منهنجو پائيتو عنبه به مهل جو ماڻهو آهي هي اسپتال ۾ هر پيري مون لاءِ
فروت، جوس، پيل روٽي، بسڪوٽ ۽ کير وغيره کڻي ايندو هو. امجد گڏيون
بورڙائي دوائون وٺي ايندو آصف ۽ ڪلشف وري مانيون ڏوٽڻ ۾ پورا، سابقه پوسا
ناظم آغا زاهد وري رس رسائي لڳ لاڳاپن ۽ يلوي باشي، ذريعي وڏون ڪان به

سرس ڪمائي ڏيکاريندو آهي کيس ڪنوار به ڀلي ملي آهي منهنجي بيماري
 مونکي انهيءَ لاءِ ڇڏي وئي جو هي سڀ مون سان گڏ هئا اڄ به انهن جي گهر ۾
 ڪو منو رڌيو آهي ته هي اسان ڏانهن موڪلندا آهن هي ٻئي زال مڙس اولاد
 سميت درياھ دل آهن هي اها لکا ڪو نه ڏيندا آهن ته اسان جدا آهيون، هن شلست ۽
 ٽمبرا جهڙيون ڏيتر ڌارين ۾ ڏيئي، ڌاريون نهرون ورتيون هي ڌنل ۽ ورتل سڀ سا
 رهيا اهو هن جي سٺي عملن جو ڦل آهي ڌاريون ڄڻ آيون ته هي گهر ۾ پهتجو
 پاڻ ڪٿي آيون عابد جي زال جو نه رڳو پهچن ملڻس ۾ پر اسان جي گهر ۾ به
 سد آهي عابد هر تڪليف ۽ پریشاني ۾ گهر جي سڀني فردن کي سٺو ساڌ ڏيندو
 آهي هي هر مهيني فروت جو گندھ کاڌو پري اچي دهی مريضن جي اسپتال ۾
 کارائيندو آهي هي ننڍا ننڍا چوڪرا هڪٻئي جي ريس تي واپاري نڪري پيا آهن ۽
 ڪمائن لڳ آهن مڙهي روضي روتي ڪن پيا شل بعت ورين سرڪاري شعبو
 روزگار ۾ ضامن جو فريعو نه رهيو آهي سياسي مداخلت ۽ ڪمزور پلاسگ سبب
 هڪي واکاڻ جوڳا نتيجا ڏيندي نظر نٿو اچي تهڪري خانگي شعبن جون
 نوڪريون ۽ وچولا ڪاروبار ئي آندي جي وڏي انگ جي روزگار جون ضرورتون
 پوريون ڪري سگهندا اها سوچ رکي منهنجي هن وڏي ڀاءُ ناظر پهچي اولاد لاءِ
 اهو روزگار جو فريعو سمجهي آڻو پاڻ روڊ تي هڪ اتي پيهڻ جي مل هٿين جا
 هينر سندا محنت جو عاليشان ڪارنامو آهي شڪر آهي اسان بوک هائوس، آغا
 ويو سينر، عقاب بيگري ۽ پاڪولا ڪمپني جي ايجنسي جهڙن تجربن کان پوءِ
 هي ڪاروبار ڪجهه لڀ ڏيندڙ ثابت ٿيو رب کين اڃا برڪت ڏئي ۽ نظر بد کان
 بچائي مونکي ياد ٿو اچي ته منهنجي هن ڀاءُ لالا ناظر الدين کي جواني کان وٺي
 پشا بچائڻ جي عادت هئي هي اڪثر پشا پيارن ۾ وجهندو هو هي گهر جي
 ڏاڪڻ جي هيٺان واري ڪهري ۾ پندار لکائي پشا ڪٺا ڪندو هو ٻا پٽين ۾ پندارا
 رنگي چڙهندو هو هي ڪڏهن ڪڏهن اڱڻ ۾ کڏ ڪوٽي نال هئي فرش ۾ پشس
 سان ٻريل پندار پوري به چڙهندو هو ته جيئن ڪنهن کي خبر نه پوي موسيٰ الائي
 ڪيئن ڌپ پوندي هئي مان آهي پشا اٽڪل سان چورائي خرچي چڙهندو هوس انهن
 پندارن ۾ رڳو سڪا هوندا هئا پارلي آڏي، پنج پيسا، ٽڪو ۽ آنڪي، الائي ڪيترا
 هوندا هئا. منهنجي ڄڻ عيد ٿي ويندي هئي تنهن زماني ۾ ٽڪي جو ملهه به ملهن
 جهڙو هو دوستن سان فلمون ڏسي، منهيون کائي ۽ شيون وٺي ايندو هوس تب نه
 ڪندا هئا ڪڏهن به منهنجي هن ڀاءُ جو شڪ مون تي نه ويٺو مان ننڍپڻ ۾ شڪل
 جو ڏاڍو معصور هوس ۽ منهنجو وڏو ڀاءُ رشيد شڪل ۾ ئي بڻي لڳندو هو ۽
 وڇارو منهنجي حصي جي مار خوب تي کائيندو هو دنيا کي هرڀرو ملرون ڏيندڙ
 منهنجو هي ڀاءُ رشيد جڏهن پاڻ بي گناهه وڏي ڀاءُ جون ملرون کائيندو هو ته مان دل

ٿي دل ۾ خوش ٿيندو هوس. تن ڏينهن ۾ منهنجو هي ڀاءُ ناظم تپيداري ڪاليج ۾ پڙهندو هو. انهيءَ زماني ۾ ماءُ ڪنهن کي دعا ڪندي هئي ته ”پٽ شل تپيدار ٿيندي“ تپيدار ٿيڻ وڌي ڳالهه هئي سو منهنجي هن ڀاءُ کي به تپيدار ٿيڻ جو شوق هو جنهن لاءِ شايد هي آهي پشا ڪٿا ڪندو هو.

اسان جي خاندان جا حڪيم

اسان جي خاندان ۾ لالا منظور خان به جيلر جي نوڪري وڃائڻ کان پوءِ حڪيم طبابت جو ڌنڌو ڪندو هو. هي طيب خطري جان هو، هن گهر ۾ دواخانو ڏهيو هو هن جي حڪمت پاڙي ۽ خاندان تائين محدود رهي، هي پٽ جي سور، مٿي جي سور جي لاءِ ڦڪين واريون پڙيون ڏيندو هو، هن جي حڪيمي نسخن ۾ مريض کي داندو ٿئي يا نه ٿئي، مريض وهر ۾ دوا استعمال ڪري يا نه ڪري پر هن مسڪين جو گذر پيو ٿيندو هو، هن آهستي آهستي هڪ اهڙو نسخو تيار ڪيو جنهن جي کائڻ سان ننڍي قد واري جو وڏو قد ٿيندو هو، هن جو نليو پٽ آغا عامر جيڪو قد به ڪندو هو، هاڻ قدآور مڙس آهي، هن دل جي مريض لاءِ هڪ اڪير نسخو تيار ڪيو، جيڪو هن مون تي به آزمائڻ چاهيو جي اتفاق سان مان مري ويس ته وزن جي خبر پئجي ويندي گهٽ ۾ گهٽ ٻين کي ته داندو ٿيندو، مرندا نه سڀ آهن، پر هي هن به مري ويندو منهنجي دل نه جلڻ تي هن مسڪين آزمائشي طور پهرين پاڻ تي آزمايو، صبح جو ڏسون ته حڪيم صاحب الله کي پيارو ٿي چڪو هو، هاڻ سدس جاءِ نشين پٽ آغا منصب خان کي هن دوا جي وزن جي خبر پئجي ويئي هوندي. منهنجي پائڻ مان وڌي ڀاءُ لالا ناظم الدين کي به، اهو حڪيم ٿيڻ وارو مرض ٿيو آهي هن به حڪمت جا ناياب ڪتاب خريد پئڻ جي پسڻ ڪئي آهي، هي اڃا تصديق ٿيل حڪيم نه آهي، ڪتابن مان علاج نقل ڪري نسخا ٺاهي ٿو پر هن جو ڪو به فارمولو اڃا تائين ڪارگر ثابت نه آهي ٿيو، هي آس پاس ناظم حڪيم ته سڏجي ٿو پر هن جو جمال گهوتي وارو جلاب اڃان به آزمائش لاءِ حاضر آهي، ڏسڻو وڳو اهو آهي ته ڏسون ڪهڙي واندي ڪي ڪٿي تي ڪٿي گهٽ ۾ گهٽ وزن جي ته خبر پوندي.

لاهوٽي فقير

اسان جي پاڙي ۾ تنهن زماني ۾ هڪ پيرسن لاهوٽي فقير ايندو هو، هي جمعي جمعي رات ايندو هو، هي فقير دردمن ٿي سئڻ هڻندو هو، هن کي ڪارو وڳو بهريل هوندو هو هي واسڪوتي، گودڙي ۽ توپي رلي جهڙي پائيندو هو چيئن گينڊيل ڳچيءَ ۾ پٿر جو ڪٺو پائيندو هو توپي ڳوٺري ۽ واسڪوتي تي ڳاڙهي سنگ مرمر جا داڻا ڪوڏيون سڪا ۽ ٻيو الاهي چا چا لڳل هوندا هئس. نڙ وچائي خيرات گهرندو هو ڪاري لٽ هٿ ۾ ڏسڻي آگر جو اشارو ڪري خيرات گهرندو ته

هر پر دعا به ڏيندو هو ”ڏيندي ته من واه واه نه ڏيندي تب واه واه“ هي دل سان ڏيڻ يا نه ڏيڻ وارن پنهنجي دعا ڪندو هو. هي فقير اسان جي در تي ايندو هو ته امان يا ٻيا اڪثر پاڻ وڃي کيس خيرات ڏيندا هئا امان هن کي اتي لپ ڏيندي هئي ۽ ٻيا کيس وري ڪاڏو به ڪارائيندو هو. هي اسان ٻارن کي پيار مان ڪلهي تي ٽٽڪو هڻي دعا ڏيندو ويندو هو، هنجي ٻانهن پر پاتل لوهه جي ڪڙن جو پر اسرار ساز لطف ڏيندو هو. هن لاهوتي فقير جي منهنجي پاڻ غسي ۽ منهنجي ننڍي پيڻ شمي سان ڏاڍي دل هئي، هي شمي، لاڙ ڪلاڪن جا ڪلاڪ انتظار ڪندو هو هن کي ڏاڍيون يا مائٽي ڏيئي پيار ڪري پوءِ ويندو هو. هي جڏهن شمي کي هج پر ويهاري پيار ڪندو هو ته هن جي اکين مان ڳوڙها نڪري ايندا هئا، هن جي شايد ڏوهي يا ڀرتي شمي جهڙي هئي. اسان ڪڏهن ڪڏهن مذاق پر پنهنجي پيڻ شمي کي چوندا هئاسون ته ”تون اسان جي پيڻ ٿورڙي آهين توکي ته ڇاڇا لاهوتي فقير اسان جي گهر ٿئي ڪري ويو هو“ پوءِ هو روئي پوندي هئي، ته متان واقعي ائين هجي تڏهن ته لاهوتي مون سان ملڻ وقت جھٽائي ٿيو وڃي سچ سچ هي اهو فقير هو جهن کي خيرات ڏيڻ لاڙ اسان جو سهوگر هفتو هفتو انتظار ڪندو هو. هي چڻ خيرات وٺڻ نه پر دعائون ڏيڻ ايندو هو، مون کي چڱي طرح ياد آهي، هو هڪ ڏينهن مٺا جسمي رات جي ڪنهن ٻي ڏينهن آيو اچي ماءُ کي در تي سڏي چوڻ لڳو ”امڙ خدا خير ڪري مون رات خواب ڏٺو آهي ته منهنجي ٻچڙي لالا غسي کي ڪا لاري ڇڏي ٿي ڇڏي مان اڃ خيرات وٺڻ نه پر اهو چوڻ آيو آهيان ته ٻهجي ٻچڙي کي تيستائين ٻاهر نه ڪڍجان جيستائين ٻائي کي جوان مان ڪو مرشد کان بدنظر جو تعويد نه وٺي اچان“ پوءِ هو شايد پنهنجو ڏيهن ڪن نه آيو ان وچ ۾ هڪ ڀيرو غسي امان کي ليدڻ ٻرن اسپتال امان کي ڪنهن ٻار جي دليوري جي سلسلي ۾ چيڪ اپ لاڙ وٺي ويو ته روڊ ڪراس ڪندي اسپتال جي گيٽ وٽه، SRTC بس جي ويل هيٺان اچي ويو ٻچاڻ ٿي ويو پر کيس تنگ ۾ ڌڪ لڳو ۽ ڪجهه ڏينهن کان پوءِ سچ سچ ساڳي SRTC بس کان پاڻ کي ٻچائيندي دوست سڏو وڃي آئل ٽيڪو ۾ لڳو ۽ دوست سميت گذاري ويو غني جي وفات کان پوءِ جڏهن لاهوتي فقير تعويد سميت حاصر ٿيو ته کيس ڏاڍو ڌڪ ٿيو پوءِ هن اسان جي در تي اچڻ ڇڏي ڏنو نه وري پوءِ اهو لاهوتي فقير ڪٿي ڏٺو ويو.

موت موت ۾ ظالم توني کيسار رنگ نکالا
هبلر هبلر مستر عبدالغني

لالا عبدالغني

1981 جي تينين سال جي آمد اسان لاءِ بياڳي رهي جڏهن دنيا ”هيشي نيو ائير“ جي جشن ۾ مڱڻ هئي نيڪ انهيءَ ويل هڪ روڊ حادثي ۾ اسان جو هي ڀاءُ لالا غني بي موت مري ويو مونکي صرف ماءُ ڄاڻيو هو باقي ڄڻ پاليو هن ڀاءُ هو مان هن جي هنج ۾ وڏو ٿيو هوس، مان هن جي اکين آڏو رڙهيون پائي ڊوڙندي، ننڍي کان وڏو ٿي هڪ مهڪندڙ ٽوڙندڙ ۽ کلندڙ گل ٿيو هوس، هو مونکي چيچ مان وٺي وائي باغ گهمائيندو هو، هو مونکي ڪلهي تي چاڙهي ڦلندڙ جي ڌرتي نهارڻ ۽ ڌمال جي تيز گونج ۾ رقص ڪندو هو هو مونکي ڪٿي سيسيما به وٺي هلندو هو مان اڄ به هن جي بي جان بڻجي ويل تصوير جي اکين ۾ پنهنجو ننڍپڻ ڳولايان پيو، مان هن کي ”ڀائو“ چونندو هوس سواءِ هن ڀاءُ جي ٻين ڀائرن منهنجي ننڍڙي عمر تي ڪو رهنمائي تاثر نه ڇڏيو هي به ان لاءِ ٿر محسوس ٿئي جو هو هاڻ هن دنيا ۾ نه آهي شايد انهيءَ ڪري پر نه هيءُ نه سڀني کان الڳ ٿلڳ هو بابا جو ڪجهه عادتون هن ۾ به هيون هي بابا جي گهوٽيل گهاٽي ٽاڙل چورائي ان ۾ اوترو پائي وجهي ڇڏيندو هو بابا کي خبر ڪانه پوندي هئي بابا پنگ پئي سرور نه اچڻ جي صورت ۾ چونندو هو ”پڻن ڇا زمانو اچي ويو آهي ماڻهو پنگ جهڙي شي ۾ به ملاوٽ ٿا ڪن“ بابا جي اها چوراهل پنگ غني لاءِ وڏي ۾ وڏي عياشي هئي هو بابا جو پانهن پيلي به هو گهر جي مالي حالت سڌارڻ لاءِ هو ڪو به ايمانداريءَ جو پورهيو ڪرڻ لاءِ هرڊ تيار هوندو هو. هو بيڪار رهڻ کان بيگار وهڻ وڌيڪ پسند ڪندو هو، هن کي گهر توڙي پاڙي ۾ هر ڪنهن کي ڪنهن به ڪم ۾ هٿ وٺرائڻ لاءِ رڳو آشاري ڪرڻ جي دير هئي. بابا کان پوءِ هن جو بي وقتائيتو موت منهنجي زندگي جو ٻيو وڏو صدمو هو مونکي اهو ڏينهن اڄ به چڱي ريت ياد آهي غسيءَ جي کيسر جي عبدالعليم ميمڻ جي نياڻي سان منگهڻي جي ڪري اڃان اسان جي گهر ۾ ڏهل وڃڻ پيا غني جي هٿن پيرن تي ميندي جو رنگ گهٽو آهي غسي جو جگر ڀلر ڀريل چانديرو اچي ٿو ۽ غني ان سان موٽر سائيڪل تي چڙهي شهر مان مٽائي وٺڻ لاءِ نڪتو آهي، اڌ رات اچي ٿي آهي منهنجي ڪاٻي اک ڦڙڪي ٿي غني جو ڪو دوست ٻڌائي ٿو ته ”مون به تي ڪلاڪ اڳ انهن کي لا ڪاليج جي فنگشن ۾ ڏٺو جتي فساد سبب مان ته نڪري آيس گيت تي خبر پئي اندر فساد ۾ ۽ چوڪرا مارجي ويا آهن جن کي پوءِ لال بتي ڪڍي ويا آهن ڪٿي هو“ ائين چئي ٿو ته مان ان جي وات تي هٿ رکي ان خوف کي ڪڍي لال بتي اڃان ٿو

ريسيپيش تي ڊيوٽي ڪندڙ پڙائي ٿو ته لا ڪاليج جا نه پر ڪنهن ائڪيڊنٽ ۾ مري ويل ٻن نوجوانن جا لاوارث لاش رکيل آهن مان هاڻ اسپتال جي حد ڇڏي چڪو آهيان وري اوچتو جنتا جاڳي مان موتاڻ ٿو سول اسپتال جي ڊيڊ هائوس (مرد خاڻو) جتي مختلف حادثن ۾ مري ويل جو پوسٽ مارٽم ٿيندو آهي اتي اچان ٿو سرد خاڻي ۾ رکيل ٻن دوستن جا لاش رکيل آهن جن مان هڪ جا ٽٽا ٿي ويل پير چما ٿو MP (ملٽري پوليس) جو هڪ سپاهي ٻڌائي ٿو ته ”ڇاڙهي جي پوسان ريس ڪورس واري ميدان وٽ جتي گهوڙي جي تصوير لڳل آهي اتي هڪ آئل ٽينڪر خراب بيٺل هئي هي اچي ان کي لڳا ۽ اعزرائيل اچي هن کي کڻي ويو مان هنن جي ڊيڊ باڊي کي هتي کڻي آيو آهيان ۽ ڊرائيور پڻ گرفتار ڪيو اٿر ڇا حڪم آهي؟“ منهنجا هٿ پير ڏکي رهيا آهن مان پٽ ٿي پٽ پٺاڻ ڪالوني اچان ٿو جتي منهنجو دوست هاشم جو ڪيو رهيو ٿو هو گهر ۾ موجود نه آهي ڪنڊياري ڳوٺ ويل آهي مان سندس ماءُ کان ٻه نيون ڇاڊرون وٺان ٿو ۽ ٻنهي جا لاش کڻي گهر اچان ٿو امان غني جي مڱشي ۾ آيل مهمانن لاءِ ناشتي جي تياري لاءِ صبح صبح اٿي آهي مان کيس پاڪر وجهي پار ڪڍي روٿان ٿو سڄو گهر مهمانن سميت اٿي پوي ٿو امان سميت سڀ حيران ۽ پريشان آهن امان گهر ۾ سموري اولاد کي ڳڻي ٿي غني کڻل آهي هو بنا رهي جي ٽڪڙي مين گيٽ ڏانهن ڊوڙي ٿي در کولي ٿي در جي ٻاهر ايمبولنس بيٺل آهي امان ڇاڊرن ۾ ٿي ٻه لاش ڏسي ٿي ۽ بيهوش ٿي وڃي ٿي منهنجو وڏو ڀاءُ ناظر ڀاءُ جو لاش وصول ڪري ٿو ۽ غني جا دوست پريل جو لاش ساڳي ايمبولنس ۾ کڻائي سندس ڳوٺ شايد ميهڙ ڪڍائي وڃن ٿا ان دردناڪ خبر ٻڌڻ سان سموري پاڙي ۾ سوڳ آهي. جازي ۾ ايترا ته ماڻهو گڏ ٿيا جو ايترا ماڻهو ڪڏهن هتان جي خوشي ۾ به گڏ ٿيندي نه ڏٺا ويا هئا ڪانٽيبي جي پٽ تي هڪ پٺاڻ اوچتو منهنجي پيرن تي ڪري زارو قطار روئي معافي گهري ٿو هو پاڻ سان گڏ سس ورهين جو پٽ آڻي اسان جي حوالي ڪري ٿو ۽ چوي ٿو ته ”مون اوهانجو ڀاءُ ماريو آهي. اوهان هي منهنجو اڪيلو پٽ عيوض ۾ ماريو“ مان ان ٻار کي امان ڏانهن گهر وٺي وڃان ٿو ته جيئن امان کي پيرن تي ڪري معافي وٺي. مان اهو ڏسي حيران ٿي وڃان ٿو ته امان جيڪا اسان پٽن کي اڳ چئي چڪي هئي ته ”جيڪڏهن اوهان مان ڪنهن به ان شخص کي معاف ڪيو جنهن منهنجو لال ڪسيو، مان قيامت ۾ بخش نه ڪندي سان“ ان ٻار کي ايترو پئي چمي جو ايترو هن ماءُ ڪڏهن غني سان به پيار نه ڪيو هو امان مون کي سڏي چوي ٿي ”هن ٻار کي اکين ۾ ڏس جهڙو منهنجو غني موتي آيو آهي“ مونکي غني جي ننڍپڻ جي تصويرن وانگر هو هوبهو غني لڳي ٿو. امان ان شخص کي معاف ڪري

چوي ٿي ته ”ڪو پنهنجي پٽ جي مستقبل کي ماري نٿو سگهي“ امان هن ننڍڙي غني جي صديتي پنهنجي غني جي قاتل کي دعائون سان رخصت ڪري ٿي. اهو پاڻ پنهنجي پٽ جهاڙيب خٽڪ کي هڪ نئون نالو ڏئي ”لالا غني پاڻ“ ڪري هتان وٺي وڃي ٿو اڄ منهنجي رب اسان کي منهنجي وڏي پٽ شاه رخ خان جي شڪل ۾ منهنجي پيءُ غني جو ننڍڙو مورتائي ڏنو آهي ان غني جي پيليڪيٽ شاه رخ خان کي خدا وڏي ڄمار ڏئي (آمين)

آغا عبدالرشيد

منهنجو هي پيءُ آغا رشيد 3 جنوري 1958ع ۾ ڄائو، جيڪو هاڻ ماشاء الله 52 ورهين جو آهي هي مون کان صرف 3 سال وڏو آهي ليڊ ايجيوزيشن ڊپارٽمنٽ ۾ ڊائروڪر هو پر وقت کان اڳ رٽائرمينٽ وٺي گهرجي هڪ ڪمري ۾ دوڪار کولي هت وائيو ٿي ويو آهي جنهن زماني ۾ هي نوڪري ڪندو هو تنهن زماني ۾ هي وڏو ڀاڳ وارو هو هي هيڊ آفيس ۾ پئي والو ٿي ڪم ڪندو هو آفيسر هن جي مرضي کان سواءِ هلي نه سگهندا هئا. وڏيون سان سموري ڊپل هي ڪندو هو ڪهڙي پٽيءَ مان روڊ نڪوڻ ڪبي ڪهڙي مان نه اهو هن جو فيصلو پٿر تي چڻ ليڪو هو آفيسر هن جي مرضي نه هليا ته لڪ گهر ڪشي ريڊ نه ته ٽڪي ٽڪي لاءِ پاڻون پيا کائيندا هئا. هن جو گهر ڪنهن ڏي سي کان گهٽ نه هو بات روم ۾ به ٽي وي ۽ فون هوس، ليڊ ڪروزرڻ تي پيو ڦرندو هو هاڻ ته پڪ ٿو مري تب چڻ لڪ تي مٿو ڌوٽل اٿس. هي اڄ به ائين محسوس ڪندو آهي چڻ جڳ جو والي هجي. دنيا ۾ سج لهي ۽ چڙهي ٿي هن جي مٿان ٿو هي ڏاڍو آرڊر ۽ اڙانگر مڙس آهي هن ماڻهو ۾ ماڻهو نه آهي، هي خود فراموش بدنيت ۽ پليت آهي هي جاهل، جٽ ۽ اڌ مفري جي مٿي ۾، مونکي لڳي ٿو ته ميجالو ٿي ڪونهي. هي ننڍڙو کان ئي شردي طبيعت جو آهي هن ۾ اها خرابي آهي ته هي مارڪيٽ گهشي ڪندو آهي. هل هنگامي کاسواءِ هي جي نه سگهندو آهي. جهيڙو جهيڙو ڪرڻ هن لاءِ راند آهي، هن جي هٿن ۾ پارهلئي خارش رهندي آهي هن جو منت منت تي پارو چڙهندو ۽ لهندو آهي هروڀرو ۽ خواه معواه جا ٿڌا ڪٽندو آهي ۽ پوءِ لوڙهيندو به پاڻ آهي. هن کي جڏهن لهر ڪٽندو آهي ته هي ڪاٺ ۽ دوستي ۾ سوئر ٿي پوندو آهي. ڪنهن کي هروڀرو تنگ ۽ پريشان ڪرڻ هن کي الائي ڪهڙو مزدو ايندو آهي.

آغا رشيد جا جهيڙا جهيڙا

هن جا ننڍي هوندي جا اهڙا ڪيئي قصا آهن جيڪي هن منهنجي ڪري ڪيا تن جو هتي ذڪر ڪرڻ مناسب ٿو سمجهان. اسڪول جي زماني ۾ هي پاڻ کان وڌيڪ چوڪرڻ کي ڏسي اسڪول توڙي پاڙي جو ڏاڍا بڻيو جنهن سبب ان جو اٿي وڏو ڏاڍو

هر شل نه ڪنهن تي ڪاڙجي بس پوءِ ان جي ڦٽي هي نه ڏسندو ته سامهون ڪير آهي. نه ڪندو هر نه تر ڪيس گريبان کان جهلي شروع ٿي ويندو لٽن ۽ مڪون سان جيستائين اهو رنگ کان ٻاهر نه ڪري ڪنهن کي ڪنهن سان پلٽ ڪرڻو هوندو ته ڏيندو رشيد کي، ڪنهن کي هن سان جهيڙي جي جراثيم نه هوندي، هر ڪو پيو هن سان ڪن هڻندو ريل ۾ ٻاٻو ڳوٺ وٺي هلي ته خبر پوي ته ٻوڱڻي ۾ جهيڙو ٿي پيو آهي. ٻاٻو پڪلر سمجهي ويندو هو ته اهو پيو ڪو نه مون وارو ٿڌو هوندو پوءِ وڃي ڏسي ته ڪنهن نه ڪنهن جو مٿو ڦٽو پيو آهي. پوءِ ٻاٻو ميڙ مٿ ڪري جان چٽائيندس. ريل ۾ جهيڙو بس ۾ جهيڙو، سٺا ۾ جهيڙو، ميلي تي جهيڙو غمي ۽ خوشي ۾ جهيڙو، پاڙي ۾ اسڪول ۾ جهيڙو اهو روز جو معمول هو، ٻاٻو اچي پيڙار ٿيو ٻاٻو جي ليڪچر ڏيڻ ته چوي ”ٻيلا توکي ڪهڙي خبر هي شرافت جي زبان ٿورڙي سمجهندا آهن. هنن تي ڏندو ڪڍڻ ضروري آهي سیر تي سواءِ سیر آهي، ڪيترن هٿن تي هر مولائي پاڻ به خوب تي ملڻ ڪڍيون هيون. پوءِ دوستن ۾ اچي سنگت تي پڙهي ٿون وري پڙو ڏسين پيو هٿيس نه پيو ڪنڌ واري مڪ“ پوءِ ڪيسون ڪڍندو ان مسڪين مان چٽائڻ سان هڻي سڄائي وجهندس ڪنهن کي ڪوتاهي ڪئي جو وڃ ۾ اچي. اسان پاڙي جي اسڪول ۾ پڙهندا هئاسين ان لاءِ اچڻ وڃڻ گڏ هو هي مرنڪان هڪ درجو مٿي هو، هڪ پيري موڪل ملڻ جي باوجود جنهن هن ميس گيت تي مرنڪي نه ڏٺو ته منهنجي ڪلاس ۾ آيو سٺا وٺڻ وري مان جو ڏسي مار مان مرغو ٿيل هجان ۽ منهنجي مٿان چاڙڪن سرون رکيل هجن سڄو پگهر ۾ شل هجان، ٿوري ڳوٺي هيٺ ڪريان ته استاد لکڻ سان ماري مٿي ڪري اهو لقاء ڏسي پاڻ جو خون ٽهڪڻ لڳو ۽ درسي مان ٿي پل ڏئي استاد کي اچي جن تي لڳو هن جي لٽن موڪل ۽ نوٽن سان استاد وڃي پٽ تي ڳوٺي ڪوڙي پوءِ بانڊر وانگر چڙهي ويٺو سندس چاٽي تي، لوشن سبب استاد جي ناسن مان رت ٿوري جيان وهڻ لڳو اهڙيون ته لاپڙون هنيائين جو استاد پوانتين سبب اٿڻ تي سگهيو آخر ماستر ويجهاري هٿ آسمان ڏانهن کنيا ۽ هار مڃيائين. استاد ميڙي ويا ميڙ مٿ ٿئي چوي ته ”ماستر منهنجي هن پاڻ کي پيرن پئي معافي وٺي ته پوءِ پچر ڇڏيندو مانس“ نيٺ جيئن ٿئين ڪري ٺاهڻ آئي. استاد چڙي ڦري ٿئي سگهيو، هيڊ ماستر کيس اسپتال ڪڍائي ويو پوليس ڪيس پئي ٿيو آخر فيصلو اهو ٿيو ته کيس اسڪول نيڪالي ڏني وڃي ائين هن مسڪين جي تعليم لاءِ رهجي وئي

رشيد جون شاديون

منهنجي هن پاڻ رشيد جون ٻه شاديون ڪيل هيون پهرين گهرواري شائستہ ڳڙهي پالين جي هئي. جا بروهي قوم مان هئي. هن جي اها ڪنوار زيبو خالا جي

پٽ وحيد هن لاءِ چونڊي هئي منهنجو هي ماسٽر وحيد لينڊي ٽيلر ماسٽر آهي. هن جو هي دوڪان هر وقت شڪارپور جي مورتن سان ڀريل هوندو آهي. وحيد پاڻ به رٿائو آهي منهنجي هن ڀاڄائي جو ڀاءُ خلد به عورتائو روح رکندو آهي. منهنجي ڄا روج ڄا رشتا آهن جن جي خواهش هئي ته هن رشتي بعد رشتيدار ٿي پونداسون ۽ پوءِ نورجهان خالا ان خواب کي حقيقت ۾ بدلڻ ۽ ائين 4 ڊسمبر 1992 هي سرد هوائ ۾ هن لائون لڏيون 4 سالن بعد 26 نومبر 1996 تي اسان جي هي پياري ڀاڄائي شائستہ پروين، وفات ڪري وئي. هن مان هن کي هڪ ستن مهينن جي ڌي ڄائي. ڄا چوڻ کان وٺي ٻن سالن تائين چلڻون وڌو پر ٿي رهي مسلسل دماغي علاج هن کي ذهني اڀاهج بڻائي ڇڏيو. بابا کي پهرين ڌيءَ جي اولاد نسيم ذهني مفلوج نڪتي، منهنجي پهرين سالي شاهين چري آهي ان وٽ ۽ فڪرات ته متان منهنجي هي ڌي به خدا نه هڪري ائين هجي. ان وٽ منهنجي ڀاءُ رشيد کي سمهڻ ٿي ڏنر مون هن کي تسلي ڏني ”الله ڀلي ڪندو هي چوڪري اسان جي خاندان جي ذهين ترين چوڪري هوندي“ مون هن جو نالو ”ماه پاره“ چونڊيو. ماه پاره هاڻ ماشاءِ الله اچي جوان ٿي آهي هي ڄڻي ڄم کان گونگي ۽ ٻولي آهي هي ڪنهن به اسڪول ۾ ناهي پڙهي. هن کي ڪنهن به تريننگ ناهي ڏني پر هي ايتري ذهين آهي جو ڪر به ڌارمل ٻار هن سان ذهانت ۾ مقابلو ڪري نٿو سگهي، مان يقين سان چوان ٿو ته ”جيڪڏهن هن کي معذورن جي اسڪول ۾ ڪيچر ڪري رکيو وڃي ته هي سمورين استادن کي پرڻي ڇڏي سگهي ٿي. اهو سڀڪجهه هن پاڻ سکيو آهي. هن جي ماءُ حسين هئي تنهنڪري هي ذهين هئڻ سان گڏ خوبصورت پڻ آهي ته خوب سيرت به، ماه پاره جي ماءُ هڪ ٻار پڻ چڱو هو جيڪو بلڪل ڪچو ۽ ٿڌو هو جنهن جو زهر چڙهي وڃڻ کان پوءِ هر جلدي گذاري وئي ان وقت ماه پاره ننڍي هئي ته هن جي پيءُ رشيد کي خيال ٿيو ته هن جي پالنا لاءِ هڪ ٻي شادي ڪجي، هن ڏاڍي ڪوشش ڪئي ماه کان پوءِ بهتر ماءُ ماسي ٿي سگهي پر هن جي ڏال نه ڳري آخر هن جو حل ملي ويو. پهرين زال جي ڳوٺ ڳڙهي ياسين ۾ هڪ گهر پٺاڻن جو اهڙو به هو جنهن ۾ هڪ چوڪري هن جي مرحوم زال جي گهاتي سهيلي هئي. جيڪا جلدي بيوه ٿي وئي هئي. شادي جي ٻن ٽن مهينن اندر مڙس کي ڏاڍيلن ڦر ڪندي ماري وڌو هو آخر هي، هئي سيڪنڊ هينم ۽ گهٽ ميٽر هليل زال 18 آڪٽومبر 1997 ۾ پڙيو. ان ملڪ پگراج مان رشيد کي هڪ پٽ ڄائو جنهن جي نالي جي چونڊ به مون ”حسنين“ جي نالي طور ڪئي. حسنين ڏاڍو پيارو ٻار هو. منهنجي ڌي نينا جي حسنين سان ڏاڍي دل هئي نينا ان وقت لڏن سالن جي هئي، نينا حسنين کي سڄو ڏينهن هنج ۾ کڻي ويٺي هوندي هئي. حسنين ٻن سالن جو ٿيو ته ڏاڍو پيارو ۽ صحت مند هو هر هڪ جي هن ۾ نظر هئي. حسنين کي گهر جي پٽ تي ويٺل

ڪانو ڏاڍا پست هئا هر ڪانون سان کيڏندو هو ۽ ڪانو به هن سان راند ڪندا هئا. مون کي سکر جو درويش "قاضي بابا" ڪانون وارو ياد ايندو هو پر هتي ان کان ڳالهه ڇڙهيل هئي نيا، حسين کي هج ۾ ڪٿي اڪثر چوندِي هئي "آءُ ڪانو، اڄ حسين کي ڪٿي وڃن" اهو ٻڌي حسين ڏاڍو غرش ٿيندو هو اهو ٻڌي ڪانو آهستي آهستي پٺ کان هيٺ پٺ تي لهندا هئا ڇڻ نيا جي ٻولي سمجهندا هجن آخر 7 اپريل 2002ع جي صبح ڪانون نينا جي ٻڌي سچ پچ حسين کي هميشه هميشه لاءِ ڪٿي ويا ان ڏينهن حسين کي معمولي بخار هو سڪيلو پٺ هو منهنجي منع ڪرڻ جي باوجود رشيد کيس ڪهن نادان ٻاڪٽر وٺ وٺي ويو جنهن هن کي منهنجي پيڻ رضوانه چيان غلط انجنيڪشن هيون جنهن جي ريشڪشن سبب هي موت جو ٻاڪ بڻجي ويو. حسين کي غسل ڏيڻ وقت منهنجا هٿ ائين پئي ڏڪيا ڇڻ مان حيس کي نه پاڻ کي پاڻ غسل ڏئي رهيو هوس غسل ڏيڻ وقت مون سوچيو مون کي هن جو مائو حسين نه رکڻ کپندو هو حسين امان حسن رضه ۽ امان حسين رضه جو گڏيل نالو آهي پنهنجي شهادت جو جام پيتو حسين به ڇڻ انجنيڪشن جي زهر جو جام پي شهيد ٿيو. رشيد جي گهر واري حسين جي ماءُ ڪٻٽ ۾ جڏهن ڪپڙا ٺاهي رکندي آهي ته اتماق سان حسين جي اچي پهرائڻ جنهن ۾ هو وقت ڪري ويو ڏسي ڏاڍو پار ڪري روئيندي آهي. پوءِ ائين لڳندو آهي ڇڻ حسين ان ڏينهن نه پر اڄ گذاري ويو هجي. حسين جي الله کي پيار ٿيڻ کان پوءِ رشيد کي نريا اولاد ڪونهي منهنجي هي پاڇائي هاڻ ٻار پيدا ڪرڻ کان خوف ڪٿي ٿي ته متان وري حسين ٻيو جنم وٺي اچي ۽ وري متان ڪسجي وڃي ان ٻيهر صدمي کي سهڻ جي هن کي طاقت نه آهي.

واڳون سان ويو

چوندا آهن ته "نڌي ڪناري رهي واڳون سان ويو نه رڪجي" سو صاحبو نه رڳو منهنجو واڳو سان ويو رهيو پر مان هن نانگ جي ٻوڙ ۾ هٿ به وڌو، ڇڻ ڪڪر ۾ ڪرو هنيون، قصو چور نه ته چاڪي وارو هو پر ضد ٽڪر جي پيا هڪٻئي جا هٿ گريبان ۾ اچي ويا. ڪڇن مان چريون نڪري آيون، امان ويچارِي اسان پائرن جي اختلاف جي چڪي ۽ پيسجي رهي. ان وٽ پڪڙ ۽ ڇڏائڻ جي چڪر ۾ امان ويچارِي جو هٿ رتو رت ٿي پيو. منهنجي دل درياھ آهي جڏهن موج ۾ ايندي آهي ته ڪپڙ کي پڇي ٻاهر نڪرڻ جي ڪوشش ڪندي آهي ۽ پوءِ جڏهن ماءُ جي شڪل سامهون ايندي آهي ته سمجهي ويسو آهيان. مون کي به هو پهريان جوش جو کيس ڏينهن جا تارا ڏيکاريان پر پوءِ امان هٿ ٻڌي ڀارت ڪئي ماءُ جو چيو ڪير ۽ ٿڌو پيس ۽ ماءُ جي جيئري توڙي مٺي کان پوءِ هن ڀاءُ جي حسد، ڏنگائين جنين ۽ ڏهر هوندي اڄ تائين پڙو آهيان. اهو منهنجو صبر ۽ حوصلو

آهي حقيقت ۾ روز روز جي ڪٽ پٽ ۽ خوار خواج جي بڪواس ۽ فساد جي جو هئي اصل ۾ هن جي زال جنهن مڙس کي کي مجبور بڻائي آڱرن تي پئي سڃاڻيو هو چاهي پئي ته ڪنهن نموني فساد ڪرائي سڀي کي گهر مان ڪڍائي اڪيلي

مڙس کي ويٺي چئي. ماءُ جيڪا پنهنجي بيوه ڌيءَ نسير سميت هن پٽ جي ٽڪرن تي پئي پلجي تنهن هميشه هن جو بندر ڪيون. آخر 9 محرم جي رات هن دائمي جهيڙن مان منهنجي هميشه لاءِ جان چٽي، جڏهن منهنجي هن پاڻ منهنجي، نئين ڪنوار کي جنهن کان وٺي ٽيون سميت ٻاهر ڦٽي ڪيو ۽ ماءُ اسان کي بي ڌوهي هوندي انتهائي جذباتي ٿي هن گهر کي ڇڏڻ واري قدر ڪري ٿي مجبور ڪيو. ائين مان انهن چرين کي پنهنجي روه تي ڇڏي گهر کان نه ڇا ڇڻ وجود کان به الڳ ٿي ويس. ڇڻ منهنجو ساهه هن گهر ۾ هجي رڳو ڏهٽ بادي ٻاهر پئي نڪتي ڇڻ جيئري ٿي منهنجو هن گهر مان لاشو نڪري رهيو هو مون پنهنجي گهر کي آخري ڀيرو مڙي ڏٺو جيڪو در اسان لاءِ هميشه لاءِ بند ڪيو ويو ان تي وڏن آڪرن سان لڪيل هو لائي، جو گهر ۽ لائي مان هوس هن گهر کان ڌار ٿيڻ کان پوءِ منهنجي بربادي جي ڪهاڻي شروع ٿئي ٿي

منهنجو گهر

هي گهر ته اسان جو آهي فقط مالڪي ڪنهن پئي جي آهي بابا جي وفات کان پوءِ جڏهن سندس پڳدار پٽ لالا باظلم الدين ماءُ پيءُ وارو اباڻو گهر پنهنجي سالي لالا اعجاز کي ڳايو ته ان جو ڪفارو ادا ڪرڻ لاءِ هن بابا جي قوتي پشن مان هي گهر چوڌري رفيق آرائين کان 23 هزار ۾ خريد ڪري اسان جي حوالي ڪيو هي تن ڏينهن جي ڳالهه آهي جڏهن زمين جو ٽڪر هتي 6 روپيا ڦٽ ملندو هو جيڪو هاڻ 200 روپيا ڦوٽ آهي. هن گهر ۾ مان امان مهجي وڏي پيڻ آڀا نسير ندي پيڻ فرزانه کان سواءِ ٻه ڀائر رشيد ۽ لطيف به رهندا هئا. هي رشيد جو گهر سڏبو هو جنهن کي مون پنهنجي پڳر ۽ خون پسيني جي ڪمائي ۾ هڪ مڪمل گهر ڪيو هو جيئن ته هن گهر ۾ منهنجي پاڻ رشيد جي اجارا ڌاري هلندي هئي. منهنجي شادي کان پوءِ ڪنهن ننڍي اختلاف تي جڏهن هن اسان کي بي گهر ڪيو ته مون وري به ماءُ جي عطا ۾ رهڻ پسند ڪندين پر واري ڪڏ تي قبضو ڪيو ۽ ان ڪڏ کي جڏهن مڪمل هڪ گهر ڪيو ته هڪ ڏينهن مون وٽ ڪورٽ جو سمن آيو مون ڏيان ڪونه ڏني. ايس ڊگري پاس ٿي منهنجو گهر مسار ڪرڻ لاءِ هن گهر جو اصل دعويدار مرزا انوار بيگ وڪيل ديرٿي ڪاڌ ڪئي مابجسٽريٽ ۽ حد جي ٺاڻي جي پوليس سميت منهنجي در تي پهچي ويو ڪورٽ جون ڌمڪيون ته هو ان کان اڳ ڪيئي ڀيرا ڏئي چڪو هو عزت اها آهي ته عزت سان هي گهر حالي ڪر پئي

صورت ۾ گهر جا تيز ڪٽي ٻاهر ڦٽا ڪيا ويندا“ مان کيس ڪجهه نٿي ڪري سگهيس. جڏهن ته هو مون کان ڏاڍو به نه هو مائٽو مڙي ويا. سڀ ڏسڻا وڻڻا ڇڻا مائٽو هي تماشو ڏسڻ لاءِ گڏ ٿيا هئا. پاڙي ۾ منهنجي بدنامي ٿي رهي هئي. مان سانو مائٽو آهيان عدالتي ڏاءُ پيڇ مونکي پريشان ڪندا آهن. مان عدالتي جنهنجهڻ نه ٿي پوڻ چاهيو هن اهو ڪم اوچتو ڪيو جنهن جو هن اڳواڻ اطلاع نه ڏنو. مان زندگي ۾ ڪيترائي ٿيو ٿاپا کڏا پر مان کي زندگي ۾ ڪڏهن به ڪنهن نروس يا گهٻرائيندو نه ڏٺو پر هن پناهگير منهنجون وايون پٽال ڪري ڇڏيون. مان اهو ڏک برداشت ڪري نه سگهين. هي پناهگير سوپ جي سرڪي پري چوڻ لڳو ”هي ملڪ اسان ناهيو اسان ئي هن ڌرتي جا اصل ڌڻي آهيون.“ مون کي هن گهر مان بي گهر ڪرڻ وارو هي مهاجر ٿورڙي هو، هن ويچارڻ جو ته ڪو ڏوهه نه هو مونکي ته درٻار سائين جي ايمر سيد ڪيو. جي ايمر سيد مونکي ٻيون ڀيرو بي گهر ڪيو هڪ ڀيرو ڏهن جڏهن منهنجا وڏا سنڌي هئو پاڪستان نهڻ ڪري بي گهر ۽ بي وطن ٿيا ٻيو ڀيرو اڄ هن مهاجر جي هٿان جن کي هن هتي آندو هي پناهگير جيڪي هتي باجرج ماجرج ماڪڙ وانگر ظاهر ٿيا، ۽ سڄو ملڪ کائي ويا. پنهنجا ويا ڌارا آيا، وائي ويا مهاجر آيا، اسان گڏ ڏيئي بگهو ورتا 1947 ۾ جڏهن پاڪستان ٿيو تڏهن هي مخلوق سنڌ ۾ آئي 1958ع ۾ ايوب خان ڪلیمن جون سموريون زمينون جي وائيا ڇڏي ويا هنن مهاجرن کي ڏيون سنڌ جي تيهه لک ايڪڙ زمين مهاجرن کي ڪليم ۾ ڏنائون. مهاجرن ڪلیمن سان ساز بازي ڪري اهڙو چڪر هلايو جو هي زمينون ڪلیمين کي مليو. نقلي دستاويز لکرائي انهن تي ڪوڙيون صحيحتون لکرائي پاڻ کي انهن تي شاهدين جي حيثيت ۾ صحيحون ٿي ڪيائون. رجسٽرار جي آفيس ۾ حصر

پئي ڏئي دستاويز ورهائي کان اڳ جي تاريخ جا رجسٽر ڪيا ويندا هئا جنهن کي جيڪو مالي غنيمت هٿ آيو اهو هنن کي ڦهي ويو. ڪوئي قانون نه هو، ڪاٿي آيف.آءِ.آر نه لکي ويندي هئي جنهن جي جاءِ ڦهائي هوندي. ان سان اهڙو حشر ڪندا جهڙو هن مون سان ڪيو 1965ع ۾ ڪليم خٽر ٿيو پر مرزا انوار بيگ وڪيل هي ڪليم 1978ع ۾ ورتو ڪو پڇڻ وارو ڪو نه هو منهنجي پائون سمجهيو هي رڳو ظاهري ڏيکاءُ آهي پر هي وڪيل ته طاقت جي آندڙ جي گهوڙي تي سوار هو دير ئي نه لڳي گهر جون چٽيون وغيره ڏاهي گهر کي ڪٽي بڻايو ويو منهنجي اکين ڪيترن ئي گهرن کي تباهه ٿيندي ڏٺو آهي پر منهنجي اکيون پنهنجي هن گهر جي تباهي جو منظر ڏسي نه سگهيو جڏهن گهر به محفوظ نه رهندو آهي ته دل ٽوٽي پوندي آهي. ان گهر ۾ رهندڙن جا خواب ڪسجي ويندا آهن مون تي ڪا برائي وٺل هئي توڪري تا سڀيڻ ڪيل گهر کان بي گهر اهو سوچي منهنجا حوصلو خطا ٿي ويا مون ۾ ائين جي همت نه هئي. ان بي حسني جهڙي حالت ۾ مونکي خشڪيون

وٺونڊون ٿي ويون مان هي صلحو ڳهي نه سگهين ۽ مونکي آخر ECO ۾ داخل ڪير
 ويو. اهو منهنجي زندگي ۾ پهريون ڏل جو ٽيڪ هو اسپتال ۾ منهنجي وڏي ڀاءُ
 ناظم تسلي ڏيندي چيو سيائي مان پاڻهي منهن ڏيندس. اسپتال ۾ اتفاقي، ليڪڪ
 اشوڪ ڪمار لوهاڙو مليو جيڪو وڪيل پڻ آهي جنهن سان سندس ڀاءُ ڊاڪٽر
 اشوڪ جي معرفت واقفيت ٿي هئي جيڪو پڻ ليڪڪ آهي هن پنهنجي والد وڪيل
 صاحب ڊي ڪي لوهاڙي جي معرفت منهنجي وڪيل سان ٺاه ڪرايو جو سئو روپيا
 فوٽ تي راضي ٿيو ڪجهه موحلت ملڻ جي اميد تي مون گهر جو پرور سامان
 وڪڻي ڪجهه پئسا ڪيا جيڪي لوهاڙي صاحب جي معرفت انوار بيگ کي ملايا
 آخر هن بي پرواه بادشاهه جي چاهي ٿوري ۽ ٻيتر نه اهو ڇڳهه جو دعويٰ دار هن دنيا ۾
 هاڻ به آهي رهيو تڏهن وڃي مون سک جو سام ڪڍيون منهنجي هن گهر ۾ پڻ
 بهار جي ڪيترين شامن جي رنگ سان ڳالهيون ڪيون هونديون ڪيترن سيرا هن
 جي پنهنجائپ جي گرمي ۾ گذريا هوندا.

هالار جو گهر

ٻاهر جا سمورا رستا واپس اچي منهنجي گهر تي ختم ٿين ٿا. گهر مون
 لاءِ اتوڻ چڪ ۽ ڪشش جو باعث بڻيو رهيو منهنجي منزل منهنجو گهر منهنجو
 خواب منهنجو بستر آهي، منهنجو گهر منهنجي اندر جو آيو آهي، جيڪو
 منهنجي مزاج مطابق آهي هو مونکي مڪمل طور تي سمجهي ٿو. گهر جي
 دروازي تي قنبر رکندي هو مونکي پاڪر پائي چمي ڏئي ٿو هن گهر سان
 پنجهائپ جو تعلق قائم آهي گهر جهڙو ادارو انتهائي اهم ڪردار ادا ڪري ٿو
 مون سدائين گهر کي هڪ اهم ادارو سمجهيو آهي گهر هڪ يونٽ وانگر
 هوندو آهي گهر به رهواسين جي مزاج وانگر ٿي ويندو آهي. اندر داخل ٿيڻ سان
 زندگي، ۽ تازگي، جو احساس ٿيندو آهي، گهر اهو ديه آهي جنهن جي لاٽ دل
 وٽان هرندي محسوس ٿيندي آهي، گهر نه گهر هوندو آهي هڪ محفوظ پناه گاهه،
 گهر جي اهائي خاص ڳالهه آهي ته ڪير هن کان نفرت ڪري يا محبت ۾ هو
 سڀني کي پناه ڏيندو آهي. ننڍپڻ کان مون وٽ گهر لاءِ هڪ منفرد ۽ رومانوي
 تصور رهيو آهي اهو ئي سبب آهي ته مونکي گهر سان ڏلي، لڳاءُ رهيو آهي،
 مونکي ياد ٿو اچي ته ننڍپڻ ۾ منهنجو پسنديدو مشغلو واريءَ جا گهر جوڙڻ هو،
 جن کي مان وڏي چاه سان سڃاڻيندو هوس اندر ۾ هڪ عجيب خوف به هوندو
 هو ته ڪٿي ڪو شرارتي ٻار اچي اهو گهر ڏاهي نه وڃي ۽ پوءِ ٿيندو به ائين هو
 واپسي ۾ اڪثر اهو گهر منهنجو سڳو ڀاءُ رشيد هڪ ئي لت سان ڏاهي پٽ
 ڪندو هو مون پنهنجي اکين ۾ خوابن جو هڪ اهڙو گهر ڏاهيو هو، جنهن جا
 بنياد مون حقيقي گهر جوڙڻ وقت وڌا هئا. جيڪو منهنجو آخري پناه گاهه آهي.

اڳهارو سڄي گهر کان خوابن جي گهر جو سلسلو ۽ پوءِ حقيقي گهر جوڙڻ، گهر واريءَ جي گهر نه هجي پر آهي ته منهنجو ئي گهر گهر وسائڻ کان پوءِ مون ڪهڙو نه چو نه هجي پر آهي ته منهنجو ئي گهر گهر وسائڻ کان پوءِ مون پنهنجي لاءِ هڪ الڳ گهر ٺاهي ورتو مان پنهنجي گهر جي پهرين سر ان اميد تي رکان ٿو ته ان جي چانو منهنجي پوين جي پناهه گاهه بڻبو، منهنجي موجوده رهائش گاهه حيدرآباد جي سدوري علائقي وحدت ڪالوني لڳ الشهباز ڪالوني ۾ آهي. مان جنهن گهر ۾ رهان ٿو اهو گهر ”هالار جو گهر“ سڏجي ٿو، هالار منهنجي سڀ کان ننڍو پٽ آهي جتي اڃا اسان جو گهر آهي اتي اڳ هڪ سنسان جهنگل هو ڪنهن دوست پڇيو ”لالو ماڻ توکي ڪٿي اچي ڳولهيان؟“ مون چيو ”ڏاڍو ڪو ڀولو آهيان وحدت ڪالوني لهي ڪنهن کي به چئين ها ته آغا قيوم يا لالي وٽ وٺي هل ته ڪو ٻار به توکي آڱر کان وٺي مون وٽ پهچائي وڃي ها.“ مون کي ٻين مشغولين وچ ۾ جي پئتونهن منٽ به گهر گهارڻ لاءِ ملندا آهن ته مان گهر هليو ايندو آهيان جڏهن گهر واپس ايندو آهيان ته دل بهار بهار ٿي ويندي آهي تڏهن منهنجا سارا دڪ درد لهي ويندا آهن، هڪ عجيب قسم جي ڪيفيت ٿيندي آهي. هزارن سگن کان منهنجي هي پونگي پلي آهي اڳي گهر هوندا هئا ۽ هاڻي گهر نه آهيان آهي رڳو عمارتون آهن اهو گهر جنهن کي مون سدائين ٺاهيو ۽ بڻايو، ٺاهيندو ۽ ڏاهيندو رهيو آهيان منهنجي گهر طرف نظر نه وڃي ڄا منهنجي پنهنجي دنيا هئي ٿڪ پڇي، نئون سنئون ٿي وري گهران نڪرندس اڌ رات گذري گهر وڃان يا مٺيءَ رات گذري ته گرم کاڌو ملندو

الاز جهري ۾ شال غريبن جي جهوپڙي

زندگي ۾ طوفان اچڻ ضروري آهي ته جيئن خبر پوي ته اسان جي گهر

جي ڪهڙو ديوار ڪچي آهي ۽ ڪهڙي ديوار پڪي آهي ته ايندڙ طوفان کان بچي ان کي به مضبوط ڪجي ته جيئن ٻيهر اهڙو ڏينهن نه ڏسبو پوي

- مون ڪافي انسانن تي اوچتو آفتون ايندي ڏٺيون آهن
- اچو ته اسان سڀ ملي ڪري پهچا پهچا گهر مضبوط ٺاهيون جنهن جي خوشين کي ڪو به چور کات هڻڻ جي ڪوشش نه ڪري ٿو ٿيون ٽٽيا ڏيندا رهن ته جيئن ڪو به طوفان يا آندي هن جي مضبوط ٿيڻ کي اڳيڙي نه سگهي
- مان جيڪو وقت جي تيز لهرن کان بي خبر طوفان ۽ برسات ۾ هڪ سال اهڙي ٻوڏ آئي جنهن جو مون تصور به نه ڪيو ان برسات ۾ درياھ شاه بند ۽ ڪي شهر جي حدن ۾ داخل ٿي چڪو هو، سارو ميدان پاڻي ٿي ويو پورو پاڻو ٻڏي ويو. ٻاهر وڙيون ۽ افراتفري مچي وئي ماڻهن ۾ لڏ پلاڻ پئجي وئي اسان پڻ ٿرڻي ۾ اچي وياسون. جڏهن منهنجي گهر جي چوڌاري پاڻي

قري آيو تڏهن اسان جو گهر به ٻڌي ويو گهر ۾ پاڻي جمع ٿي چڪو ته مان سخت متاثر ٿيس. گهر ۾ اٽڪل به ٿي فوٽ پاڻي پيٺل هو ماڻهو پنهنجا ماڳ ڇڏي جتي به کين اجهو مليو اتي ٿاڻيڪا ٿيندا ويا. پاڙي وارن ته اسڪول ۾ پناه ورتي. منهنجي گهر کان سڌ پنڌ تي ريلوي بند هو جيڪو ٻوڏ جي سطح کان ٿيڻو مٿي هو سڄي پاڙي سميت مان به ڪجهه ٿيڻو ڪشي بند ٿي وڃي ويٺس. مون غير محفوظ ٿي وڃڻ واري احساس هيٺ محفوظ هنڌ جو رخ نه رکيو پر منهنجي زندگيءَ جو سورو اهر وڪارو، ڪتاب تصويرون ۽ ٻيو گهڻو ڪجهه ٻڌي ويو منهنجي گهر تن مهينن تائين ٻوڏ جي پاڻي هيٺ هو گهر جي پوري نظرداري نه ڪري سگهيس.

• برساتن ۾ گهر جي پتن مان پاڻي پيو ٿيندو هو جو پوءِ زمين ۾ هليو ويندو هو اتان ڪنهن جهڙي جي صورت ۾ نڪري ايندو هو برساتن دوران گهر هيٺ هئڻ سبب اسان کي سخت تڪليف جو مهل ڏسڻو پوي ٿو.

• پتين وغيره ٺاهڻ لاءِ ڪنيل مٽي جي ڪري ڪڏ ٿي وئي، سر، برسات جو پاڻي سيلابي پاڻي سان ڀرجي وئي آس پاس جو گندو پاڻي به گڏ ٿيندو هو گدي پاڻيءَ جو پورو نيڪال نه هو پرواري گهرن جي گند ڪچري جي ڍونڍ جهڙي ڌپ پيدا ٿيندي هئي گهرن جو گند ڪچرو ڪڏ ۾ ڦٽو ڪڏا هئا اها ڪڏ مچرن ۽ مڪين لاءِ مرغوب مقام ٿي پئي ان وقت مليريا وڻائي صورت ۾ پڪڙجي وئي هئي چوپايو مال، ۽ ڪتا هن جي ڀر ۾ ايندا هئا پر ڪنهن به ان کي ڀرڻ لاءِ ڪوشش نه ڪئي اتي ڪيل ڪن ڪچهري ۽ گهٽي ۾ ڪا جڳهه ٿي ناهي ته ان جي ريتي ۽ سورن سبب گاڏين جي لنگهڻ لاءِ ٺهيل گهٽيون جيڪي مون جڏهن ڏٺيون هيون اتان اٽ گاڏا لنگهي ويندا هئا هاڻي ان لاءِ ڪو گز نه رهيو هو پاڙي کي صاف سٿرو ۽ رهائش لاءِ آماده ڪرڻ واسطي مولا بخش لغاري ۽ لالا نياز خان هڪ تنظيم جوڙي ۽ هنن جي گڏيل ڪوشش سبب ڍنڍ يا ڪڏ جو وجود نه رهيو پر هڪ انچ زمين به نه بچي. اڄ اُتي 17 کن گهر نياز خان جي پتن جا ۽ 4 کن گهر حاجي مولا بخش لغاري جا 2 اسڪول مولا بخش جا 4 دوڪان لالا نياز خان جا ۽ هڪ مسجد لالا نياز خان جي ياد ڏياري ٿي اهر انهن جو ڪمال آهي جو جهنگل مان منگل ڪيون، ايجان به لالا نياز خان جي اولاد جيڪا تنگدل ۽ تعصبي آهي هر وقت جهيڙا جهيڙا ڪري پئي عورت گهر جي راڻي ۽ مالڪيائي هوندي آهي گهر ٺاهڻ ۽ ٻاهڻ ۾ گهر جي تصميم ۾ عورت اهر ڪردار ادا ڪري ٿي. پئي صورت ۾ نتيجن آ گهر جهڙو اهر ادارو به وڪرڻ شروع ٿي وڃي ٿو مونکي گهر مان به اها پناه نه ملي، مان گهر ۾ رهندي به

گهر جي سڪون کان پري آهيان، مونکي گهر هوندي به پناهه گاهه جي ڳولا آهي، پر ڪا به اهڙي پرسڪون جڳهه نه آهي جتي ويهي مان پنهنجي احساس جو تڪ لاهي سگهان
آغا عبداللطيف

بابا قلندر جي پيٽ ۾ شاھ عبداللطيف پٺاڻي کي وڌيڪ پسند ڪندو هو. بابا پٽ ڏسي سان روحاني عشق رکندو هو. هر سال پٺاڻي ڀلاري جي سلاسي عرس تي مونکي وٺي ويندو هو. اتي ڪو بابا جو تپيدار دوست هو جتي بابا جي چوڙ جا سڀ پار ڪٿائي پڻگ گهوتيندا هئا. بابا ۽ مان ميل تي ويل هئاسون ته پويا گهر ۾ ان رات منهنجو هي ڀاءُ پيدا ٿيو. بابا هن پٽ جو نالو عبداللطيف رکيو. بابا ٻڌايو ته ”اهو عجيب اتفاق آهي ته توهان جو ڏاڏو وري شاھ عبدالڪريم بلڙي واري جو عاشق هو. شاھ ڪريم بلڙي وارو، شاھ عبداللطيف جو پڙڏاڏو ٿئي. تنهنجو ڏاڏو بلڙي شاھ جي ميلي تي ويل هو ته پويان مان پيدا ٿيس. پوءِ ان منهنجو نالو شاھ ڪريم بلڙي جي نسبت سان عبدالڪريم رکيو، ۽ مون وري شاھ لطيف جي پويان هن پٽ جو نالو عبداللطيف رکيو آهي. منهنجو هي سڀ کان منڍو ڀاءُ لطيف اسان جي پيءُ جي ڪرڙ آهي. آغا لطيف، 29 جنوري 2004ع تي گهوت ٿيو. هن وقت کيس ڏي پٽ آهي. ”ٿورا ٻار پيار ٿي پيدا ٿيا. هن وقت پرائمري ماستر آهي ۽ سندس گهرواري 16 گريڊ ۾ تعليم کاتي ۾ سپروائيزر آهي. هن حسين آباد جي شون مان شادي ڪئي آهي. رڳو ٻه ٻار گهر پنهنجن، مسواڙ ڪانڊ، گئس، پاڻي، بجلي ڪيبل مفت ٻئي زال مڙس ڪمائين. نه ڪنهن ڪنهن ڏي وڃن نه ڪنهن جو اچڻ پسند ڪن ته به هاڻي گهوڙا ته اسان وٽ ڪجهه به نه آهي. ”پڙي ميان تو پڙي ميان جهوتي ميان سحان الله“ هي ون ٻڌو به ان لوسي ڀاءُ رشيد وانگر اسان جي ابي ڏاڏي تي چڙيو وڌي، هي به ساڳي مزاج جو آهي. هي ڳونڊ ڪتن جو شادي کان اڳ پاڻي جو گلاس به کٽ تي گهرندو هو. ۽ هاڻي جوڙ جي چوڻ تي ليٽرين جو ڪمرو به پاڻ ٿو صفا ڪري. گهر جو هر اهر ڪم جيڪو جوڻس کي ڪرڻ کپي پاڻ پيو ڪري. صفا پڙو ٿي پيو آهي. هي پيءُ جي تحرو جي ڪوالت ثابت ڪري نه سگهيو. مان هن جي جتي به پير پائڻ جي جرئت نٿو ڪري سگهان. هن ۾ به منهنجي گهر لاڙو جيلسي ڪوٽ ڪوٽ ڀريل آهي. هي ٻئي ٻئي هڪٻئي جا ساٿاري آهن ۽ منهنجا ازلي ويري، هي عيد تهوار تي به گهر گهر سان گڏ هئڻ جي باوجود هڪ پليٽ به نه موڪلين ٻاڙي اوڙي مان خبر پوندي آهي ته اڄ سندس گهر ۾ ڪنهن ٻار جي سلگرهه آهي. هي تواني باز ماستر منهنجي معصور پٽ هالار کي چڙب ڏئي چوندو آهي ”اسان جي گهر نه ايندو ڪر“ مان موقعي جو مرح سڃاڻي هن پاڇائي

جي عورتاڻي تڪليف ۾ پهچي زال کي موڪليدو آهيان. اهو منهنجي گهرواري جو طرف آهي ته هو سڀ ويڄا وساري بنا پردي لنگهي ويندي آهي. ٽيڪ ٿيڻ تي هي پڙوي پاڇائي منهنجي زال کي چوندي آهي ته ٻيهر منهنجي گهر ۾ اچي هائين. هي پاڻي جي ڏانڻ منهنجي پاڻ لطف لاءِ اسان جي وڏي پاڇائي شاهه چوندي هئي خاندان جو حور ڀريون ڇڏي پاڇائي هئ ڪجي، جي جن ۾ الائي ڇا ڏٺو؟ ڪتي جو بچ ٻارهان مهينا تڙ ۾ وجهه تب ساڳيو مونکي سمجهه ۾ نٿو اچي ته هي زال مؤس مستقل جي ٻارن کي ڇا پڙهيندا هوندا خدا انهن ٻارن تي رحم ڪري جن جا هي ٽيچر آهيان.

آپا نصير

رات شادي ٿي صبح جو گهٽ چيو ”اوهان جي پيڻ پاڳل آهي، اوهان کيس واپس وٺي وڃون، خدا جو قسم مان کيس ڇهيو به ڪونهي.“ ان اطلاع تي صبح جو امان سان گڏجي ڪڙي نواب خان مان سندس گهر نيين پور پهچي ڏٺو ته آدي واقعي هوش حواس ڪوئي وٺي هئي هن ٻڌايو ته ”رات جو جڏهن هن جي شاديءَ جا حق ورتس ته هو هراس ۾ پوڄي دردناڪ ڏاهون ڪري ماءُ پيءُ کي پڪارڻ لڳي روئڻ کان پس ٿي نه ڪري چوي ته مان کيس مريڻ لڳو اوهان پاڻ فيصلو ڪريو مان پڙهيل ڳڙهيل بئڪ آفيسر، هي جاھل بنهه ڄڻ، مونکي زماني سان اٽڻو ويهڻو به ته آهي ڪنهن پارتي ۾ وڃي نٿو سگهن مائٽو ڇا چوندا ته زال چري اٿس.“ اڏا امان کي چيو، ته هي مونکي هتان وٺي هلي، مان اتي تائين پهاريو ڪڍيس پر هت هاڻ هرگز نه رهندس.“ مؤس کيس ڇڏي ڏنو، منهنجي گلن جهڙي ترندڙ پياري پيڻ جي حياتي برباد ٿي وئي. باب کي جن ڇاتي، ۾ چرو ڪپي ريو گهر جي وڏي ڏي، جو پاڳل قرار ڏيئي ۽ کيس هڪ ئي رات ۾ علامتي طلاق ملڻ پويان به ننڍيون نياڻيون اڃا باقي آهن اهو صدمو بابا سهي نه سگهيو اسان هن جي ٻي شادي نه ڪرائي سڄي ڄمار اڪيلائي جي فضول زندگي گذاري دماغي توازن ڪوهيدي رهي هڪ ڏيهس هن جي ڪل ٽوڪي وئي. آخر هو سڄ پچ چري ٿي پئي، جن جيئريءَ، مثل رهي. ڏوهه سراسر منهنجي پيڻ جي تقدير جو هو، هن جي تقدير ائين ڇو ٿي هي ڪرمن سڙي ته سڄي زندگي سڙندي رهي. هن آئڻن جلي جو ڊڪ امان بابا کي سڄي حياتي کائيندو رهيو هي ڪلاس ۾ سمورن ٻارن کان هوشيار هئي هن وڌيڪ پڙهڻ تي چاهيو ”اسان وٽ خدا جو ڏنو ڇا نه آهي جو هاڻي توکي پڙهائي نوڪري ڪرائيندوس ڏي، ڏن جي هٿ ۾ قلم ڏئي مونکي پنهنجي قيامت ڪاري ڪرڻي آهي ڇا؟“ بابا کان خطا ٿي وئي هي وڏي ڏي گهر ۾ وهارڻ ڪيڏو نه گناه آهي اهو سوچي هن ٻي واھ نه ڏسي، پاڻ جي بيرو سان ڏي وٽ تي سگاوڻي ڪئي

منهنجي وڏي ڀاءُ لالا ناظم الدين جو سڱ منهنجي سوٽ شاهه سان ۽ سوٽ اعجاز جو سڱ عيوضي طور منهنجي پيڻ نير سان 23 مارچ 1973 تي ٿيو، هي ڪو اڻ وڻندڙ سمجهڻو هو هن ڏيئي لپتي جي لهٽ سبب منهنجي پيڻ بربادي جي پيٽ چڙهي ان ادلي بدلي جي رواج ڪيئي حياتون برباد ڪيون آهن پاڻي پاران ڏي، ڪي چڻڻ جي ردعمل ۾ بابا ٽنگلي جو شڪار ٿيو آهستي آهستي تنهن جي هوا هن کي پنهنجي گرفت ۾ آڻڻ لڳي پيشوي کان اتي جو اتي پلانڊ وٺڻ ڀاءُ جو پيڻ عيوض زال چڻڻ جو خوف به ڏيهن اٿس ڪرڻ تي باب ۽ گهر جا سڀ پاڻي بيحد ڊڪي ٿا "آئز هٿ هڪ بدصورت پري آهي" هن کي مرحوم ڀاءُ سڪلر جي صورت سامهون آهي ان غليظ سوچ تي بابا کي افسوس ٿيو، ۽ هڪ ٻيو گهر تيار ٿيڻ کان بچي ويو، يتيميءَ ۾ بابا جي تڪرور تي پلجندڙ بابا جي هن پاڻي اعجاز جڏهن هر رستون صفا ڏٺو تڏهن هو سهري موقعو ڄاڻي پنهنجي وڏندڙ حوس لاءِ سمورا ماسٽر گڏ ڪيا ۽ ساڳي سال هڪ ٻيو وهاڻ رڇايو جنهن ۾ منهنجا اهي سوٽ آءُ سعيد ۽ آءُ سهيل جن تي بابا ساھ ڏيندو هو جن جون مڱينديون پيلي ۽ شمي اڃان به اسان جي گهر ويٺل هيون جيڪي ماءُ ڪلٿور سميت پيش پيش هئا ۽ مامي بابي ۽ پاڻي جاڻ پاڻي جان ڪندي ٿي ٽڪيا ايترو ئي نه منهنجي پيڻ جي بدزيب پهچ ڪي سڱگارڻ ۾ منهنجي هڪ ماسي روضي حالا به سڀ کان اڳ پري هئي ڪڪاح ماسي تي دستخط ڪندڙ شاهدر کان هي آهي هٿ هئا جيڪي دانا کي پيرين پئي ملندا هئا گهٽ جي اڳيان سرڪس ۾ ناچو ٿي نچندڙن پٽين جي پيڻ ۾ بابا جا ڏنل مضبوط بوت اڃا به هئا ڪڪاح پڙهندڙ مولوي کي فرو به شرم نه هو جو هڪ هفتو اڳ سندس نياڻي کي بابا پنهنجي نياڻي سمجهي سمورو ڏاج ڏنو هو شاباس آهي زبجو حالا کي جو پيڻ روضي حالا جو اڄ ڏيهن تائين منهن ٿي ڏسي جو ان شادي ۾ شرڪت ڪئي هئي ۾ منهنجي هي حالا انهن سمورن شرڪت ڪندڙ مائيتن جي پرڻي توڙي مرڻي شريڪ ناهي ٿيندي جڏهن ته اسان وري به شريڪ ٿيندا آهيون منهنجي هن پيڻ نير جي پهچ مان منهنجي سوٽ اعجاز کي به تي پار آهن جيڪي اچي جوان ٿيا آهن هن کي شادي جي ڪهڙي ضرورت هئي پار پيدا ڪرڻ هئا ته هو منهنجي هن پيڻ کي تئير ڏئي ها، جو ان مان به ٿي پئي سگهيا جيئري شادي جي قانون تي بندش ڪانه هئي، پر پهريون زال جي اجازت کان سواءِ ٻي شادي قانونن جوڙ هئي ان وقت بابا چاهي ها ته گهٽ ڪنوار سميت سڄي چچ اندر پئي ٿي سگهي ۽ مولوي به جيل ۾ چڪي پيو پيسي ها ان حد جو SHO جيڪو بابا جو هر زلف هو بابا کي چيو "لالا رڳو حڪم ڪريو" پر اهو بابا جو ظرف هو جو بابا ائين نه ڪيو خدا وٽ دير آ انڌير

نه پوءِ گهڻي وقت کان پوءِ خدا جي لٽ ڦري منهنجو اهو پيشو بڻجڻ ۾ قرار
ڪرڻ ڪري سزا ڪاٽي نوڪري وڃائي ڪراچي ۾ ساهرن جي گهر اچي رهيو ۽
هي ٽڪرن جو هريل انهن جي ٽڪرن تي پلجڻ لڳو، هڪ ڏينهن گهران نڪتو ته
اڃ ڏينهن تائين ڪنهن کي خبر نه آهي ته زندگي به آهي يا مري ڪيبي ويو، منهنجي
هي پيڻ نسيم مڙس جي ڇڏي وڃڻ کان اڃ ڏينهن تائين منهنجي پاڻ رشيد جي
گهر رهي ٿي پاڻ رشيد جي ڌي ماءُ پاره کي ڌيءُ ڪري پالي ٿي. جا رشيد جي
گهر کان سواءِ هڪ رات به ڪنهن پئي پاڻ جي گهر رهڻ پسند نٿي ڪري هن
وٽ نه پنهنجو ڪو گهر آهي نه ڪا پنهنجي ملڪيت، هن جي سموري ملڪيت
هڪ لوهه جي پيٽي ۾ آهي جنهن کي هي به تالا ڏئي رکي ٿي هن جي انهيءَ
سڪيلڌي پراڻي پيٽي ۾ اٽڪي ڇا ڇا پريل آهي هي ڏينهن به به ٿي دفعا انهيءَ
پيٽيءَ جي ڪڇ کي پئي کولي آهي جنهن ۾ توڙل ڦٽل آڏيو ڪيسڻ جا خالي
ڪوڪا، ڇمڇا، پيلٽون اڇلايل خالي بال پيون، گهر جا ٻاريل ماڇس، اداڪارن جو
قاتل تصويرون ڪوڪا بوتلن جا خالي ڍڪڻ وغيره وغيره هڪ ڏينهن ڏسان ته
منهنجي ڪلياڻ اڏواڻي واري شاهه جي رسالي جو قاتل ڳاڙهو جلد پوئي ۾
ويو هي فصليت سان رکيو اٿس. جنهن کي هو قرآن شريف سمجهي چندي آهي
۽ هر تڪليف ۽ پریشاني ۾ دستگير پئي ڪندي آهي منهنجي هن پيڻ کي
طوطن پالڻ جو به شوق آهي. هن وٽ ڪيئي منو پٽ آهن هي گهر ۾ اڪيلي
اڪيلي ويئي انهن سان ڳالهائيندي آهي هو به ڪن ڏئي غور سان ٻڌندا آهن، جن
هن جي ٻولي سمجهندا هجن.

رضوانه

پومي سڀ جي پيڻ، پوميءَ پائر ڪيترا

نه وسرندڙ يادون جي صورت ۾ هڪ صورت منهنجي پيڻ جي به آهي،
منهنجي هي پيڻ رضوانه گذاري ويئي ائين ڪونجڻ جي قطار مان هڪڙي
ڪونج وڇڙي ويئي، مان پنهنجي پيڻ بيلي جي موت جي تصويرن ۾ چهره ڏسان
ٿر هن جون خواب ڏسندڙ وڏيون نرگسي اکيون جن جي اڌ ڪليل اکين ۾ پوءِ به
منهنجو انتظار باقي هو هن جو منگهو ننڍپڻ ۾ پنهنجي سوٽ آغا سعيد سان
ٿيل هو جنهن جي هي ڪنوار بڻجي نه سگهي.

رضوانه منهنجي ننڍي پيڻ جنهن کي اسان سڀ بيلي ڪري سڏيندا
هئاسون. ڏاڍو ياد اچي رهي آهي جا مونکي پائڙا چوندي هئي جا پنهنجي هن
پائڙي سان اٿي رهندي ۽ اٿي پرچندي هئي تن ڏينهن ۾ مان نئون ڪوٽ ۾
واپدا جي سڀ ڏينهن ۾ ڪلارڪ هوس ۽ هر مهيني جي نازي پگار ڪڍي
حيدرآباد گهر ايندو هوس. هيل به مون ائين ئي ڪيو ۽ جڏهن موڪلائڻ لڳس ته

هن سڏي چيو ”پاڻيڙا هٽري ويهه ۽ ڪن گولي ٻڌ اڃ ته تون امان ڪي حرج ڏيڻ آيو آهين پر هن مهيني پيهر به توکي اچڻو پوندو صرف مون لاءِ 10-10-1985 جي تاريخ هنن تي لکي ڇڏي انهيءَ ڏينهن منهنجو جنم ڏينهن آهي، جيڪڏهن تون نه آهين ته پوءِ منهنجو منهن نه ڏسي سگهندي“ 10-10-1985 تي مون ڪي دير ٿي وئي ۽ واقعي مان هن جو منهن ڏسي نه سگهيس. هن ڪي تانمز (ڪلين جو مرض) هئو هن ناشتي ۾ آچار ورتو هو هن جي طبيعت خراب ٿي پئي گهر ۾ امڙ کان سواءِ ڪوئي مرد موجود نه هو امان کيس شهر فيملي ڊاڪٽر شريف ڏانهن وٺي ويهي نادان ڊاڪٽر سمجهيو هي فرزانہ آهي پئي پيشور رضوانہ ۽ فرزانہ جاريون نه هيون پر جاريون لڳنديون هيون. ڊاڪٽر ڪي به ڏينهن اڳ جي فرزانہ جي خون جي رپورٽ هئي هي ته رضوانہ هئي ڊاڪٽر ٺرڪي پيٽلين جي اڃائي انجڪشن هڻي گهر ايندي هي ريشڪشن ۾ وڃي وئي، ۽ واپس اسپتال تائين پهچندي پهچندي هن رستي ۾ در ڏٺو ڊاڪٽر جي اڻ ڄاڻائي ۽ بي پرواهي ڪري هڪ انساني قيمتي حياتي جو نقصان ٿي پيو ۽ سڄي زندگي پاڻون تي ساه ڏيندڙ هڪ ڏينهن آخر يڪو ساه ڏئي وئي جسم ۾ رهڻ ڦلجي ويو ۽ ٽائيم فرائيڊ سبب منهنجو انتظار نه ٿي سگهيو اسلار ملڻ ڪي جلد دوائن جي تڪڙ جي تاڪيد انهيءَ لاءِ ٿو ڪري ته جيئن صدمي جو پيرو جلد ختم ٿئي کيس آخري آرام گاه تان جڏهن دوائن منهنجا پاڻر خالي ڏولي سان موٽيا ته منهنجي آمد ٿي، پنهنجي 16 جنم ڏينهن تي هو اسان کان موڪلائي وئي مونکي ٻن منهن ڏيکارڻ جي، منهنجي هي پياري پيڻ رضوانہ اڃ به پنهنجو نان ڏئي پنهنجي وڏي پيءُ پيڻ نسير ڪي ڪيئي ورهين کان زڪوات تي هلي پئي

فرزانہ (شمي)

”اڄ ڪٿان سچ اڀريو آهي جو پيڻ جي سڪ لڳي اٿئي“ هي مشهور بائيلاڪ آهي منهنجي سڀ کان ننڍي پيڻ فرزانہ جو جنهن ڪي اسان سڀ فيملي ميمبر پيار مان ”شمي“ ڪري سڏيندا آهيون. هن جي شادي پنهنجن ۾ ٿيل آهي، پنهنجي سوٽ آغا سهيل سان، جيڪو خوبصورت شاعر آغا سعيد جو ننڍو ڀاءُ آهي، منهنجو پيشور آغا سهيل سوشل ويلفيئر ڊپارٽمنٽ ۾ سروس ڪري ٿو هي نيو وحدت ڪالوني حيدرآباد ۾ رهندو آهي، منهنجي گهر کان لا ڪلوميٽر جي مفاصلي تي رهندڙ هن پيڻ وٽ مان عيد تي به نه وڃان پر مهيني ۾ هڪ ٻه ڀيرا هي اسان جي گهر ايندي آهي هن کي گهڻا ڀار آهن انهن جا نالا چا آهن شڪليون ڪهڙيون آهن اها خبر مونکي گهڻو پوءِ پئي. هڪ ڏينهن مان دستور مطابق آفيس مان بيٺو ڪري جڏهن گهر آيس ته منهنجي دستڪ تي گهر جو دروازو هڪ نوجوان چوڪريءَ کوليو ظاهر آهي هي منهنجو پنهنجو گهر هو مان جڏهن اندر داخل ٿيڻ لاءِ وڃيس ته ان چوڪريءَ ڀڄ ۾ در يڪدم بند ڪري وئي اندر ڊوڙي ۽

منهنجي گهرواري کي چوڻ لڳي "مامي الائي ڪهڙو پواستو ماڻهو زبردستي گهر ۾ پئي گهڙيو" منهنجي گهرواري جنهن جو ڪاڪڙو عرش تائين پئي پٿرو آهي مون ٻاهر پئي پٿو "ڪير آهي دعاء خراب اٿس ڇا هل مان تي ليڪ ڪيائين" ڦر جڏهن در تي آئي ته موڪي ڏسي کلڻ لڳي. مون سمجهيو نينا جي ڪا سڀي هوندي جنهن کي خبر نه آهي ته مان نينا جو پيءُ آهيان ۽ هي منهنجو گهر آهي مان جڏهن در ٽپي گهر آيس ته منهنجي گهرواري زوري پانهن کان وٺي ان ڪمري وٺي ڪمري ۾ ان چوڪري سان ويٺل سندس ماءُ اتي مون سان گلي ملي چوڪري واٽڙي ٿي ويئي هي ڪير آهي جنهن کي مامي گهر وٺي آئي آهي ۽ امان به هن سان پاڪر پائي پئي ملي. اچا ته هي آهي منهنجو مامو آغا قيوم منهنجو مامو ته ننڍپڻ کان پٿو هوس پر ڏسي هو اڃ سورهن سالن کان پوءِ پئي اهو عجيب اتفاق هو جو منهنجي هي پاڻيچي موتيا جڏهن به اسان جي گهر اٿي ته مان جيڪر ٻارهاڻ مهينا رول گهر ۾ رڳو سهڻ اچان ۽ جڏهن قسمتي هن پيڻ جي گهر اچن ته هي اسڪول يا توش تي ويل هجي، ماڻهن جي ڪنهن شادي غمي ۾ من ۽ وچان جو ڪو فوٽو نڪري يا مووي ۾ اچان پوءِ هن ويچارڻ جو ڏوڍ ڪهڙو آهي هڪ ڀاءُ جا هي حال آهي هن پيڻ جي لاءِ سورهن سالن کان هڪ ئي شهر ۾ ئي رهي پر هڪڙي جي شڪل ٿا ڏسي سگهون جڏهن ته ڪي اختلاف به نه آهن. منهنجي هن پيڻ کي به پٽ آغا فيصل ۽ آغا شرجيل آهن جڏهن ته ٽي ڌيرون. موتيا، ستاره ۽ مهرين آهن.

جا عمر! تو مل عيد، مان سان سوء ورتي سومر!

ويئي ويچارن وسري، خوشي ۽ خريد

عيد

اسان مسلمانن لاءِ سال ۾ ٻه تهوار عيد الفطر (روزن واري عيد) ۽ عيد الضحىٰ (قرباني واري عيد) وڏي اهميت رکن ٿيون. اڄ عيد جو ڀلارو ڏيهن آهي. سنڌ تي هي عيد اسپيشل پروگرام مڙهيو مشاعرو پيو هلي، جنهن ۾ مان هڪ شاعر جي حيثيت سان عيد جي مناسبت سان مڙهيو شعر پڙهي رهيو آهيان. جو هن ريت آهي.

مھينو ويو سڄو ڳٺو، نصيبن ۾ نه ٿيا روزا
 آس جو عيد پڙهڻ لڻي، اٿاريندي ته خوش هوندين
 گساڻا ڪين ٿو ڪڏهن، ڪرڻ اڻڌار مسجد ۾
 مان جي مار کان مونڪي، پڄاڻيندين ته خوش هوندين
 اچي وڻي عيد پر دل ۾ رهي ٿو، رات ڏينهن اونو
 پئي روپو پٿون مان جي، پڄاڻيندين ته خوش هوندين
 مڇي، مرغئي، مٺن ميوا، سيون ڪسٽر ۽ ڪجهه سڙيون
 سنگت کي عيد تي ساري، ڪارائيندين ته خوش هوندين
 آهي اڄ سڌ تي وي ٿي، مڇائي مشڪرن جا محفل
 اتي جي اينٽري منهنجي، ڪرائيندين ته خوش هوندين

نئين چنڊ ڏسڻ سان عيد جون تياريون زور تي وڃن ٿيون عيد اچي وڃي
 ٿي، پاڙي ۾ ڄاڻ سڃاڻ وارن ۾ عيد جي ڏهاڙي تي تيار ٿيل کاڌن جي ورهائڻ
 واري رسم جاري هئي، عيد جو ڏينهن مون کي واهيات ترين ڏينهن لڳندو آهي، مان
 چوندو آهيان ته ”هي عيد اچي ڇو ٿي؟ اچئي نه“ جيئن عيد جي ڏينهن ڇا جي عيد
 نماز هر ڪو پنهنجو لشڪر وٺي ساهرن ڏانهن نڪري پوندو آهي تيئن منهنجي
 گهر واري به اٿار وٺي نڪتي آهي، هونئن به گهر ۾ هجي ها ته هن سڳوري ڏينهن
 تي حشر هجي ها تري ڇڳي آ. ملڪ ته ٿريو پيو آ باقي منهنجي بک کي پاڻ ٿي
 ڊاڪٽر احمد علي ٻگهيو منهن ڏيندو جڏهن عيد تي عيد کي ڳولڻ لاءِ هر ڪو
 هڪٻئي جي گهر ايندو آهي ان مفروور عيد جون مبارڪون ڏيڻ، تڏهن مان به هميشه
 جيان ڊاڪٽر ٻگهيو وٽ عيد ڪندو آهيان. هي ته واقعي، دسترخوان جو بادشاهه آهي.
 هن جي پنهنجهائپ جي ڪا به حد ناهي مهلڪن سراءِ ۾ طرح طرح جا کاڌا يقين ٿيل
 تي سڄي ويندا آهن پاڻي گهر ته شربت پيو اچي، شمس هجي پاڇائي، کي طعار ڏاڍا
 لذت تيار ڪندي آهي سچ پچ ته عيد ته مونڪي هن گهر ۾ لڳندي آهي اها پر لطف ۽
 سواڊي عيد ڪرڻ کان پوءِ چانهه جو دور به هلندو آهي ته ڪچهري به، جيتوڻيڪ آهي
 روايتون پشت به پشت هلنديون اچن ٿيون. عيد ڏينهن خرچين جي تباهي واري
 روايت به پنهنجي اهميت وڃائي وڃي آهي. عيد ته محبت ۽ ميلاپ وڌائڻ جو ڏينهن
 آهي. عيد ڏينهن ڪو به اسان ڏانهن لڙي نه ايندو آهي. اسان پاڻ ته عيد تي به پاڻ ۾
 گڏ نه آهيون ٿيندا هر ڪو عيد نماز پڙهي وڌڻ جي قبر تي رچي مان ته وڌڻ جي
 قبر تي عيد ڏينهن به نه وڃان. نه روزا وکان، نه عيد نماز تي وڃان عيد ڏينهن مان
 رڳو ٺهڻ ڪندو آهيان. منهنجا سمورا دوست عيد پنهنجي ڳوٺ ڪن ڪجهه
 دوست عيد نماز عيدگاهه بجاءِ پاڙي جي مسجد ۾ پڙهن پوءِ يا ته ٿي وي ڏسن يا

اترنيٽ تي ويهي رهن هونلرن بند ڪٿان ڇانهه جي ڪوپ جي به اميد نه پوءِ نٿيون نه ڪريان ته ڇا ڪريان؟ عيد مان اها خوشي ۽ برڪت به نڪري ويئي آهي. اڳ عيد هوندي هئي اسين سڀ گهر جا پاتي وڪٽوريا گاڏي تي چڙهي چار شوري المنظر تي گهٽ ويندا هئاسون عيد تي سيون سيرا ۽ حلو هوندا هئا وڏي عيد تي ڪوس به ٿيندو هو گهرن تي هٿ سان کير واريون سيون ٿينديون هيون جيڪي پاڙي اوڙي ۾ ورهائي خوشي ٿيندي هئي ٿٽاڪن واري عيد به ڪا عيد هوندي هئي بلبل اسان لاءِ ٿٽاڪن جا ٽوڪرا وٺي ايندو هو جيڪي ٻاري ٻاري ٽڪيا هئاسون ته به نه ڪٽندا هئا گهرن کي ڏيڻ سان سينگاريو ويندو هو هاڻ ته اسان جي گهرن جا به ايترا حصا ٿي ويا آهن جيترا حصا بلبل اضعفي واري عيد تي قرباني واري ڳئون جا ڪٽندو هو هاڻ دنيا بدلجي وئي آهي هر ڪنهن کي پنهنجون زندگيون آهن پنهنجا خاندان آهن ڪو به دوست يا مٿي عيد تي به ڪنهن ڏانهن ڪو نه ٿو وڃي ڪنهن کي به ايترو فصول تائير ڪونهي بس رڳو منافڪي جا پاڪر آهن ۽ بگلن ۾ خنجر لڪيل آهن ننڍين اٽائيندڙ خوشين جي ڪا به اهميت ناهي رهي عيد تي قرباني اڄ به ٿئي ٿي رڳو ڏيکاءِ خاطر جيڪي سواءِ پنهنجي پيٽ جي ٻيو ڪجهه به ڏسي نٿا سگهن، فريج ۽ ڊيفريز ۾ قرباني جو گوشت رکي رڳو پنهنجو ڀڄ پڻ ٿا ۽ بس اڄ عيد، سڀان گيد، پريٽن ساڳي ماني ساڳي سان

يادن جي شهر ڏانهن واپسي جو سفر

مونکي پنهنجو شهر شڪارپور اڪثر ياد ايندو آهي، مونکي رڪي رڪي پور پوندا آهن، شڪارپور جي فطرتي دلچسپي، مونکي انهن جي بار بار ڏسڻ تي آماده ڪيو. مون کي تنهن کان ئي ڳوٺ وٺندا آهن، مٿن مائٽن جي خير و خيرات انهن جي موتي فوتي جي ٻاري ۾ دلچسپي وٺندو هوس. هن جي ننڍين خوشين ۽ غمن ۾ شريڪ ٿيندو هوس، مٿي مائتي ڏک سک وٺائڻ جو ٺالو آهي، سوٺ ماسٽر، ماروٽ ۽ پٺت ته هر ڪنهن کي پنهنجا پيار هوندا آهن. اهي مٿ جيستائين زندگي ٿيندي ته روح کي چڪ ايندي، وڏا ته سڀ مري ڪبي ويا، ڪو به منهنجو آواز ٻڌي نٿو سگهي، ان کان اڳ جو سج ٻچ مان به مري وڃان آخري پيرو پنهنجي جنم پومي کي ڏسڻ چاهيان ٿو سو هيل مود ٿيو ته پنهنجو هي جنم ڏينهن پنهنجي جنم پومي ۾ ملهائجي، هونئن به ڳوٺ ويهي ڏينهن ٿيا هئا اهو بهانو بڻائي پنهنجي ڳوٺ گهٽ لاءِ تيار جي چڪر ۾ لڳي ويس. هي پهريون پيرو هو جو مان هن سفر ۾ ڪو ساٿي نٿي کڻڻ چاهيو. مان شڪارپور جڏهن به فيملي کان سواءِ ويو آهيان ته اڪيلو نه ويو آهيان ڪو نه ڪو نئون معشوق ساڻ ڪري ويو آهيان. هن پيري به ڪيئي معشوق تيار ٿيا پر هي توڙي مان پنهنجي آتم ڪٿا جي سلسلي ۾ نوتس وٺڻ لاءِ وقف ٿي ڪرڻ چاهيو جنهن لاءِ مونکي مٿن جي ويجهو رهڻ لازمي هو، ڪو ڌاريو گڏ هوندو ته هو پاڻ به بيزار ٿي مونکي به بيزار ڪندو، منهنجي ڏي بين ٿارا

جنهن کي مان پيار مان نيا چونڊو آهيان، ميٽرڪ ڪري تازو اسڪول مان پري ئي هئي اڃان رزلٽ نڪري پوءِ ڪاليج ۾ داخلا ٿئي نيتر هي واندي هئي مون سوچيو هي توڙي ڇو نه نيا سان ڪجهه هونئن به ٻارن کي گهمائڻ ڦيرائڻ هن جي ترست جو هڪ اهر حصو هوندو آهي. مون نينا کي سڏي چيو ”ڇا خيال آهي شڪارپور هلون. هل ڏوڪري شڪارپور وٺي هلا.“ هي چوڻ لڳي ”ها بلڪل خيالي طور تي ڪٿي به هلي سگهجي ٿو“ هن کي پڪ هئي ته هن دفعي به اسان ڪيڏانهن نه پيا وڃون آهي رڳو خيالي پلاءِ آهن، منهنجو ته اهو به خيال هو ته ٻارن سان وڃان وٽڪيش ته سمورن ٻارن کي هتي بچيٽ به ڪافي هئي شاھ رخ ۽ ماه رخ به ڪروڙ ڪيو ته اسان به هلنداسين. مان گهر جو سڄو اٽالو (گڏو بندو) ساڻ ڪڍڻ تي چاهيو ريل ۾ ٻڙڪو مڇي وڃي ها بيزار ٿي پوان ها هجن ها پاڻ ۾ کير ڪند ته هي ڳالهه هئي، اڄ نه سپان ڪندي هڪ هفتو ترسائي ڇڏيو مانس، سندس ڀاءُ شاھ رخ کيس وڃڻ تي نه ڏئي. آخر اچي 17 مارچ تي مون سوچيو سڀاڻي منهنجو جنم ڏينهن آهي پٽ لکيلو ٿي نڪري پيو هي جن جان ڪو نه ڇڏيندا، مان وجهي بيگ ڪلهي ۾ الله توهان جي تيار ڪرڻ لڳس ان وقت نينا ٻارن جيان روئي پئي کيس ائين لڳو ته ڇڻ مان کيس هميشه هميشه لاءِ ڇڏي ٿو وڃان هو ايلاز ٿي ڪري ته ”بابا مان به هلا“ ”نه مٿي نه“ مان پنهنجي رٿل نينا کي پرڇڻڻ چاهيو ٿورن ڏينهن جي ته ڳالهه آهي هي انگل ڪري چوڻ لڳي ”نه بابا نه“ مان پيءُ طور کيس گهريل خوشين ڏئي ته سگهيو آهيان نينا مهجرو پيو ساهه آهي مان پيو سڀ ڪجهه برداشت ڪري سگهان ٿو پر منهنجي پياري سڪيلڙي نيا جي اکين ۾ ڳوڙها نٿو ڏسي سگهان، نينا جي معصوم مرڪ مون لاءِ ڪائنات جي سڀ کان وڏي خوشي آهي. منهنجو هن سان بي انتها پيار آهي سو هن جي خواهش آڏو ضد کان دستبردار ٿي هٿيار ڦٽو ڪيا ”مان تنهنجي لاءِ جان به قربان ڪرڻ لاءِ تيار آهيان چري، هي نه رڳو معصومي سفر آهي“ اها خوش خبري ٻڌي هي ڏاڍو خوش ٿي. خوشي جي ڪري هن جي منهن ۾ پيهر جوت موتي آيس، هن اطمينان جو ساهه کنيو اکين ۾ تري آيل ڳوڙا هن ويهائي سان مهنئي ڇڏيا ڇڻ ڳوڙها هئا ئي ڪو نه ”ترين جو تڏيهر ٿي رهيو آهي مان توکي صرف پنج منٽ ڏيندس. ايمرجنسي ۾ تيار ٿي وٺ“ هئي پٿر صلاح ڪري پيڻ جو هڪ هفتو کان تيار ٿيل ٽيهلو ائين تڏيهر تي ڪٿي لڪائي آيا ته جيئن هي نه وڃي سگهي. اها حقيقت جڏهن نينا کي خبر پئي ته هي ڏاڍو پریشان ٿي. هن وٽ باقي رڪيل گهر جا ڪپڙا ته هئا پر قوتل ڪو نه هئا سي هن يقين وٺي هڪ ٽيلهي ۾ وجهي مونکي ڏنا ته متان هنن تان به هٿ نه ڦوڻا پون. باقي کيس هڪ اهڙي صاف ڍڳي جي ضرورت هئي جيڪو هي فضيلت سان سفر ۾ پائي هلي. مونکي ياد آيو ته جڏهن ماريا مون سان گڏ نئون ڪوٽ ۾ رهندي هئي ته مان کيس اڪثر رات جو

مردانا ڪپڙا پراڻي هرا خوري لاءِ ٻاهر وٺي ويندو هوس. پوءِ ڪافي عرصو ڪنهن کي خبر ئي نه پئي ته هي ڪا چوڪري آهي ليڪڱ امر سنڌو صحافي عسرين هيسپاڻي وڪيل نسرین قادري، تدو جهانيان واري سيدياڻي جيڇي، لٽي واري پي پي جي ليڊر شير ميمڻ فقير جي پڙ تي گلن واري ۽ آزاد بوڪ ڊيپو جي مالڪ به ته چوڪريون آهن. مرد ٿي هلن ٿيون هونئن به جڏهن نيا ڪافي وڏي هئي ته چوڪرن جا ڪپڙا پائيندي هئي. اهو اڄڪلهه نيشن به آهي مون جيڪا شاھ رخ لاءِ ورگر ٽائيمپ پينٽ شرٽ آندي هئي جا کيس پسند نه آئي هئي گل سينئر وارو دوڪاندار واپس يا تبديل به نه پيو ڪري رشيد جمالي کي ڏيڻ کان رکي هئي سان ڪٻت مان آئي نيا کي ڏسي ته چڱو ڀلا هئين ڪر هي پائي. جينس جي پينٽ ڪافي ڏينهن تائين ميري ڪانه ٿيندي الله ڪندو هن هڪئي وڳي ۾ ٽوٽڻ تي ويسو ٿوري دير ۾ نينا جينس جي پينٽ تي، اسڪول جو جاگر بليڪ ڪلر جي شرٽ ڪري رنگ جو چشمو پائي جڏهن ڪري کان ٻاهر آئي ته مان حيران ٿي ويس. شولڊرن تائين ڪٽيل وارن تي ڪيپ ۾ هوبهو ڀاءُ شاھ رخ پئي لڳي شاھ رخ خان جو به وات پٽجي ويو. نينا جڏهن پنهنجو پاڻ کي آئيني ۾ ڏٺو ته تهڪ ۾ پئجي وئي. چوڻ لڳي ”بابا مان ته صفا چوڪرو پئي لڳان“ جڏهن ڳالهه جي پڇاڻي تي کلي پئي ته ڏاڏي پيار پئي لڳي هن چيو ”بابا ٻاهر جو ماحول پيو آهي متان ڪنهن ڏچي ۾ نه ٿاسي پئون“ مون چيو ”ڪا ڳالهه نه آهي رات آهي سفر ۾ ڪنهن کي ڪهڙي خبر نه تون ڪا چوڪري آهين پيو ته مان جو تو سان گڏ آهيان الله پلي ڪندو رڳو اهو ڪارو چشمو لائي ڇڏ مائهو چوندا بيوقوف چوڪرو رات جو چشمو پائي وٺي پيو گهمندو“ مان هميشه سفر ۾ شارس پائي انجوا ڪندو آهيان. پر هن سفر ۾ نيائي گڏ آهي سر ٽٽوزر پائي پيو ٽوٽڻ ڪيان. نينا ماءُ کان آشيروار وٺي ٽڪڙي ٽڪڙي گهر کان ٻاهر نڪري آئي. ٻارن کان موڪلائي آيا سون ته انهن جي اکين مان پاڻي زاروزار پئي وهيو پويان ٻارن جا پيڪاٽ پئي پيا سرانپاٽ ۽ ٻائيٽال اڌ ۾ ڇڏي رکشا ۾ سوار ٿي اسٽيشن روانا ٿياسون مونکي گهران نڪرڻ وارو سين ڏسي پنهنجي رهجي ويل ٻارن جي ڏاڍي گشتي ٿي. ڪٿي اسٽيشن تائين نه پويان لڳن مس مس ڪري جان چئي. نينا کي ڏک صرف اهو هو ته امي جي طبيعت به ڪجهه ڏينهن کان وڌيڪ خراب هئي ان جو خيال ڪير ڪندو نعيم ملعا اسلام آباد ويل آهي. شاھ رخ ۽ ماءُ رخ سڄو ڏينهن رول ۾ پورا هوندا ۽ هالار اڃا معصور ٻار آهي اهو سوچي ڏکي ٿي وئي. مان وڏي عرصي کانپوءِ پيو پنهنجي اباڻي ڳوٺ وڃان. شڪارپور جي سڪ ڪٿي سفر جا سور ڪٿي ۽ گهر جا وچوڙا ڪٿي. مان پنهنجي وڃايل ننڍپڻ کي ڳولڻ لاءِ پنهنجي ٻالڪپڻي ڏانهن موٽي رهيو آهيان. هي منهنجو ڀاءُ جي شهر ڏانهن واپسي جو سفر آهي. هن سفر جو هڪ ڀيرو به نرالو ٻيلو هو.

آهي ته اڄ مون سان ڪو پرين پرين گڏ نه آهي منهنجي ڌيءَ پرين جي روپ ۾ مون سان گڏ آهي اهو مون لاءِ هڪ شون تجربو آهي. ريل جو سفر بس جي نسبت گهڻو سهوليت وارو آهي ان لاءِ مون کي پسند آهي گهران لهي منبري اسٽيشن آيلسون اسٽيشن تي وقت سر پهچي ويٺين گادي تيار ٻڌي هئي ساهن جي سٺ سلجھائي ٽڪيٽ وٺي پليٽ فارم تي پهتائين مس نه، پهرين وسل وڳي ٿرين چٽڻ کان اڳ پليٽ فارم تي هجور کي ڪٽيندا ٿرين پڪڙي ڪنهن نامعلوم ڪمپارٽمينٽ ۾ چڙهي پياسون گادي سڀني وڃائي گارڊ ساٿي جهڙي ڏيکاري ۽ گادي باقاعده هلڻ لڳي، ٿرين حيدرآباد جي اسٽيشن کي ڇڏي چڪ چڪ چڪ چڪا ڪندي تيزي سان اڳتي وڌي رهي هئي. اسان کي ٽيڪٽ هئي پر رزرويشن ڪانه هئي جن کي سڀون بڪ هيون سي بالمر بڻجي ويهي رهيا، جيستائين ڪا سٺ وڇڙهي ماڻهن سان مٽيل ريل گادي جي ڊبڙ دوس ۾ نينا اچي ڏاڍو پريشان ٿي پوءِ اسان ٿرين ۾ سٺ ڪان ڦرندا رهياسون. هڪ چيڙي کان ٻئي چيڙي تائين ريل لتاڙي آيلسون ته فقير فياض ٻرڙي جو پار ٻاٻو ملي ويو چيو آءُ تون هتي ڪيئن؟ ”اهمرجسني ۾ ڳوٺ پيو وڃان نيائي گڏ اٿس سٺ ڪا هٿ ڪري ڏي.“ اڙي بادشاهه ماڻهو آ، فقير فياض جهڙا پار وٺا اٿئي سڄي ريل بوڪ ڪري ڏئي ها، درويش ان سان ته ملين ها.“ بس تاثير نه ملي سگهيو هي سڀ اڻڄڻو ٿيو.“ هن مولاڻي جيس تئين ڪري هڪ ٻوٽ ۽ ٻه سينون هٿ ڪري ڏنيون. پاڳ سان سٺ ڌري واري پاسي کان ملي، مزي سان، منهن نظرون واري پاسي ڪري ويٺاسون، مان کيس پنج سئو جو نوٽ ڪڍي پئي ڏنو ته چيائين ”بس هاڻ رڪي ڇڏ گهڻا ٿيا اٿئي ڇا؟“ جڏهن گهڻو زور ڀريو ماس ته مون کان وٺي نينا کي ڏئي ڇڏين هي هن نيائي جا ٿيا متان واپس نينا کي چوڻ لڳو ”ڏي متان ڏينس پڙين بڻي اٿئي ڪسي نه وڃين پوءِ نينا کي مٿي تي هٿ رکي دعا ڏئي هليو ويو ريل ۾ سفر ڪندي مون کي پنهنجو ننڍپڻ ياد اچي ويو بابا اسان کي حيدرآباد کان شڪارپور اڪثر ريل گادي رستي وٺي ويندو هو، تنهن زماني ۾ حيدرآباد کان شڪارپور لاءِ هڪ لوڪل ٿرين مهران جي نالي سان هلندي هئي. صبح کان نڪريو هو ته رات ڌاري ڳوٺ پهچي وڃو هو ڪنهن ڪنهن نه روهڙي اسٽيشن تان ٻي گادي به بدلائي پوندي هئي يا وري وين ۾ سکر کان چڙهڻو پوندو هو هڪ سامان جو بار پيو ٻارن جي لاءِ گڏ بلبا لاءِ وڏي ڏچو هوندو هو پوءِ مهران کي ترقي ڏئي سنڌ ايڪسپريس ڪيون جيڪا حيدرآباد تائين ويندي هئي سڄي رات ڳوٺ هلائڻ جي تياري ٿيندي هئي. اماڻ کي سامان ٺاهيندي ٺاهيندي آسڻ اچي ٿيندو هو پوءِ لڳندي هئي نيرن سان گڏ هڪ ريل سفر لاءِ ٻه ڪٿيو هو تنهن پرڄي ويندا هئا انڊو ٽيمون، مڇي، مانيون، اڇا جانور، ڊڙن کن پليٽون ڇمچا. مطلب ته ضرورت جي هر شي هوندي هئي ريل ايجن

ڪراچي جي لوڪو شيد تي ڏوببي هئي ته بلبو به تي ڪلاڪ اڳ ئي اچي اٿار وٺي
 حيدرآباد جي اسٽيشن تي ٺڪا ڪندو هو. سڄي رات جو هلڻ جي خوشي ۾ اوجاڳو
 پيو صبح کان ئي اسٽيشن تي ويهي ويهي اصل ڪڙجي پوندا هئاسون ان کان سواءِ
 پنج پنج ڪلاڪ گاڏين جي ليٽ تيڻ جسامتي پوڳا ۽ دماغي پریشان جو باعث بشر
 هو عورتون ته وڃي ونگ روم ۾ ويهنديون هيون باقي اسان ٻار پليٽ فارم تي يا
 بيٺا جمبورا چيان ۽ وري بسترن کي ٽيڪ ڏئي يا چڙهي ويهندا هئاسون. سامان به
 ايترو هوندو هو ڄڻ لٽو پتي پيا ويون. گهران ڏوٽي نيرن ڪرڻ کان پوءِ به اسٽيشن
 تي ڪٿن وانگر ٻيهر نيرن ڪري وٺندا هئاسون. جيتر ريل اچي تير چانهه ڪيڪن
 جو الڳ ٻلا کي پرو ڏيندا هئاسين ڪڏهن ته ٻيا ڪوٽڙي اسٽيشن کان بولان ميل ۾
 به ڳوٺ وٺي هليو هو جيڪا ڪراچي کان ڪوئيٽا تڏي ويڏي هئي ترين سيوهڻ
 دادو، لاڙڪاڻو کان ٿيندي شڪارپور ڇڏيندي هئي هن ريل ۾ پنائن جو وري وڏو
 آزار هوندو هو هي نسواري، مجال آ جو ڪنهن کي انج به جاءِ ڏي ڄڻ پيءُ جي
 گاڏي هجين. سيڪڙو ڪلاس ۾ جڳهه نه ملندي هئي ته ٻيا ٿرڊ ۾ به سفر ڪندو هو
 پٽين واري بينچ تي، مان هونئن به ٿرڊ ڪلاس ماڻهو آهيان ان ڪري مونکي ٿرڊ
 ڪلاس ۾ سفر ڪرڻ ۾ مزو ايندو هو تنهن زماني ۾ سٽون بوڪ نه ڪرائيون
 هيون رڳو ٽڪيٽ وٺي گاڏي ۾ ويهو هو. سيٽ ملي ته واه واه نه ته الله الله خير
 سلا. اسٽيشن جي پليٽ فارم تي جڏهن لاٿو ڦريهي اٿائونسمينٽ ٿيندي هئي ته
 فلائي ريل فلائي پليٽ فارم تي اچي وهي آهي ۽ پل جي ڦريهي جلدي پهچو ته
 ڪولين ۽ سامان جي وٽ پڪڙ شروع ٿي ويندي هئي ريل جي آمد جي ٽن ٽن
 اسڪول جي موڪل جي ياد ڏياريندي آهي. بلبو امان کي ونگ روم مان سڏي امان
 کي ۽ مونکي سامان جي حفاظت لاءِ ويهاري ويندو هو منهنجا پائر ٻوڙي وڃي
 پنهنجو سٽون والارڻ لاءِ ڌري مان ته ڏي يقينر سيٽ هٿ ڪندا هئا ڪڏهن جڳهه
 ملندي هئي ته ڪڏهن نه پوءِ ٻيا انهيءَ رش ۾ ڪوليءَ کان سامان کڻائي اسان کي
 ڊوڙيندو اچي گاڏي ۾ سوار ڪندو هو. بوت ۽ سٽن هيٺان سامان سٽي چاڊرن
 تنگهي ڪمر ڪندا هئاسون. ڄڻ پيپيون گڏ هجن ڪڏهن ته لنگهه جي وچ تي سامان
 رکي ڪڪڙ بڻجي ويهندا هئاسون ته ڪڏهن رش ۾ ڪوٽڙي کان سيوهڻ تائين هڪ
 وانگر هڪ تنگ تي بيهي بيهي ساڻا ئي پوندا هئاسون جڏهن انهن مولائين جي
 ڪٽ خلق سيوهڻ ۾ لهندي هئي ته ڪجهه سڪون ملندو هو. عجيب نه وسرندڙ ٿاڻو
 هوندو هو مان حيرت ۽ ڊپ ۾ آهي ڊگهن وارن وارا مست ڏسندو هوس. ٻه ڀيرا نيرن
 ڪرڻ کان پوءِ به امان کي ماني لاءِ تنگ ڪندا هئاسون جا ريل ۾ وري به ڊوٽي
 ماني ڏيندي هئي. اسان چوڪرا پارٽي ته گاڏي ۾ ڏما چوڪڙي مچائي ڇڏيندا هئاسين،
 خبر ئي نه پوندي هئي ته اٺ ڏهه ڪلاڪ سفر ڪلندي ڪيئن ڏي ڳلري ويندو هو پوءِ

جبر تنهن ڀرندي هئي ته گاڏي اچي شڪارپور جي اسٽيشن تي پهندي هئي هتي هن لاڙڪاڻي روت تي پتي صاحب جي ڪوشش سان ريل ڪارون به هلايون جيڪي تن ڏهن تي مشتمل هيون پنهنجي پاسن انجن هئي پر اها ڏسڻ ۾ ڪانه ايندي هئي. هي تڪي اسپيد واريون هيون جيڪي پتي صاحب جاپان کان آنديون هيون. جيڪي ڪمزور پٿرين سبب بند ٿي ويون. باقي اڃا به لاهور ۽ اسلام آباد وچ ۾ هلن پيون. اها ريل ڪار جڏهن لڪي جي جبلن وٽان لنگهي هئي ته اسان هيٺ ڏسندا هئاسون ته عجب مزد ايندو هو اهڙو دلڦريب منظر ڏسي اسان خوش ٿيندا هئاسون ڪڏهن ڪڏهن گهران شڪارپور وڃڻ لاءِ نڪتاسون ته ريل چٽي ويئي ته گهر واپس موٽي اچيو هو ڪيئي پيرا ائين ٿيو هوندو ڪڏهن ڪڏهن ته گاڏي جي ليٽ سبب ٻاٻي جو بلٽ ڦرندو هو پروگرام اتي جو اتي ڪنٽل هٿر ٻاٻا واپس گهر هلو، ٻاٻا سفر ۾ غصو گهڻو ڪندو هو اسان ٻار کيس ڏاڍو پيرار به ڪري وجهندا هئاسون. هڪ دفعو ٻاٻو بيٺل گاڏي مان لاهي ٽڪيٽون سوڌو گهر اچي هڪٿو ڪئي ڪمائي چٽ تي ويئي عصي جي خبر اڃ تائين نه پئي سگهي ته قصر ڇا هو.

وري اڃا ڪيئن پائن جو پٽن آن ٿي ويو پنهنجي سيني تي ويئي ويئي مان ڇڻ ننڍڻ جي سلروئين ۾ جڪڙجي ويس. ريل جو منهنجي زندگي ۾ هڪ عجيب ساڻ رهيو آهي. ريل سڀ کان پهرين مون مرحوم ڀاءُ عسي جي ڪڇ مان ڏٺي. انهيءَ ڪاري ڪانو ۽ ڪاري مينهن ڏسڻ واري ايج ۾ مان ريل جي ڪاري ايج جو آواز ٻڌي ڀاءُ جي هنج ۾ جهومڻ لڳندو هوس ريل جي بند جي وجهو گهر هجڻ سبب اها ريل جي پٽڙي مون لاءِ اوڀري نه هئي اها پٽڙي مون لاءِ هڪ ٻئي دلڪشي هئي، ريل جو اهو بند زمين جي سطح کان صرف ڏهه فوٽ کن مٿي هو اسان سڀ پٽڪڙا ٻار وڏن ٻارن کان به اڳ پڪڙ بند تي چڙهي ويندا هئاسون جتي ريل گاڏي جي ڦيٽن هيٺان پٽڙي تي سڪو رکي چٻي وڌو ڪري خوش ٿيندا هئاسون پٽڙي تي هڪ رکي پري کان ايندڙ هن هيٺ جو آواز ڪڍندو هوس اهو گونجندڙ آواز ڪنهن ڪاري انجن جي، چڪ چڪ وانگر پٽڻ ۾ ايندو هو تيزيءَ سان لنگهي ويندڙ ترين جي درين منجهه ويٺل ۽ دروازن تي بيٺل انهن پرديسي مسافرن کي تيزي سان هٿ لوڏي تڏا ڪرڻ سان جا خوشي محسوس ٿيندي هئي سا اڄ سڳن ماڻهن جي روبرو ملڻ سان نٿي ملي آهستي آهستي لنگهي ويندڙ ۽ ايندڙ ڊگهي مال گاڏين جا گاڏا ڳڻڻ منهنجي من پستند وندو هئي. اهي مال گاڏا اسان جي ڳڻپ پڪي ڪرڻ جا بنياد به آهن ريل جي پور وچوٽ پٽن مان ڪنهن هڪ پٽي تي هٿن جي بيلنس سان ائين هلندو هوس جيئن سرڪس جي ڪا حسين رسي يا تار تي امبريلا جي بيلنس تي هلندي آهي، ائين مان راند ڪندو اڪيلو ئي اڪيلو ڪجهه ڪلوميٽر پري گڏو جي اسٽيشن تائين نڪري ويندو هوس مان ريل جي پٽي تي

اگهارو سنڀ
 جڏهن به ايندو هوس ته گهران ڪاڪوس ڪري پوءِ ايندو هوس. مون کي اهو حول
 وٺيل هوندو هو ته جيڪڏهن خدا نه خواسته ڏيل ڇڄي وڃي ۽ ڪاڪوس نه ڪيل
 هجي ۽ لاشي سان گڏ ڇپ ۾ ڪاڪوس وڃي ته ڏسندڙ ڇا چوڻدا ته ”پشيان
 واهيات هو“ ماڻهو مري ته گهٽ ۾ گهٽ صاف سٿرو ٿي ته مري. شام ٿيندي مان
 جڏهن بند تان لهي گهر ايندو هوس ته الائي ڪنهن، منهن مان ٿي امان اهو اندازو
 لڳائي وٺندي هئي ته مان ريل جي پٽڙي تي ويو هوس پوءِ بابا جا پاشن ٻڌڻ پوندا
 هئا ۽ امان جي ملر ڪاٺي پوندي هئي، جڏهن امان ماري بس ڪندي هئي ته پرڇاڻڻ
 لاءِ چوندِي هئي ”پٽ ڇو ويندو آهين ان مٿي پٽڙي تي ڪا ريل مهججي ٻچڙي کي
 ڇيپائي ماري وڃي ته اسان کي ڪيئن خبر پوندي تون ڪٿي آهين. اسان توکي
 ڪٿي ڳوليٿاسون.“ مان امان کي خوش ڪرڻ لاءِ چوندو هوس ته ”امان اها پٽڙي ته
 شڪارپور حالا ڏانهن وڃي ٿي مان ته پٽڙي تي نورجهان خالا کي تنهنجا سلام ڏيڻ
 ويو هوس.“ پوءِ امان جي اکين مان پيڻ جي ياد جا ڳوڙا اُڳري پوندا هئا. ائين مان ماءُ
 جي جذبات سان ڪيڏندو هوس. نيٺ يادن مان پاڻ ڇڏائي وري مان منظر ڏسڻ لاءِ ٻاهر
 ڪٽ ڪڍيو. ريل ۾ سفر ڪندڙ هر ماڻهو جي ڪيفيت ساڳي هوندي آهي، مسافر
 پنهنجي سيٽ تي ويٺي هلندڙ ريل گاڏي جي دري مان ٻاهر جهاتي پائي ٻاهر نظارن
 جو لطف وٺندو آهي، سموري ڪمپارٽمينٽ ۾ ماٺار ڇانئيل آهي نينا پنهنجي برٺ
 تي پرسڪون ننڊ ۾ سٽل آهي. ريل ”وينڊس وينڊس“ چئي وڃي رهي آهي ريل
 ساهيون پٽيندي منزلون پوريون ڪندي هلي رهي آهي. اوڏيرو لال-تندرو آندو،
 شهدادپور-هروچھري، ڦول، ٻانڌي جلال مري، نواب شاھ، ٻڌعين، سيال آباد، لاڪا
 روڊ، والي پور، صحراب پور، سينارجا، خيرپور ۽ تنڊو مستي خان، هڪ نگر کان
 ٻئي ۽ اتان ٽئين نگر ڏانهن، هي ريل نيون پرائيڊون، ويران اسٽيشنون ننڍا وڏا پليٽ
 فارم، وشال ميدان، اجريل بيلبان، باغ ٻنيون، پٺيان ڇڏي پل پل مون کي منهنجي
 ماضي ڏانهن وٺي وڃي رهي آهي. مان هن لمحي پنهنجي ماضي جي يادن جي
 قريب کان قريب تر ٿيسو ٿو وڃان. ريل جي پيرن ۾ وڇايل پٽڙين ۾ 300 ڪلوميٽر
 مفاصلو وڌي چڪو آهي. ريل مسلسل زندگي کان موت طرف ٻوڙي رهي آهي مان
 به انهي ريل سان گڏ ٻوڙڻ چاهيان ٿو سفر الائي ڇو مون کي صدين جيئن لڳڻ لڳو
 ڇاڪاڻ ته ڄڻ ازل کان سفر ۾ آهيان، مان منزل ڏانهن وڃي رهيو هوس يا الائي ماضي
 ڏانهن موٽي رهيو هوس. الائي ڇو مون کي اهو وهڻ وڪوڙي ويو ته هي شايد
 منهنجي زندگي جو آخري سفر نه هجي. الائي ڇو مون کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ
 مان انهن ڳوٺن کي آخري دفعو پيو ڏسان ۽ زندگي ۾ وري ڪڏهن کين ٻيهر ڏسي
 نه سگهندس. تڪيٽ چيڪر جي سڌ تي سوچڻ جو سلسلو ٿيو. منهنجي مٿان هڪ
 ڏٺوس قسم جو ٽڪيٽ چيڪر بيٺو هو مان کيسي مان ٽڪيٽ ڪڍي کيس ڏيکارِي

تڪيٽ ڏسڻ بعد تڪيٽ چيڪر هليو ويو نيا کي جاءِ بدل سبب شايد تڏه ته اتي هي
هيٺ لئي ۽ ٽالٽ وٺي وري مٿي مٿي رهي ٻالٽي جي چهاڙ سان محسوس ڪيو
ته هن ۾ سوڍا بوتلون هونديون. اڳ ريل ۾ جيڪا شيءِ پنج روپين ۾ ملندي هئي
سا هاڻي 15 روپين ۾ به نئي ملي سموري سفر ۾ مون نيا کي پاڻ سان گڏ برابر
واري حيثيت ۾ رکيو مان پاڻ ڄاڻندو وٺان پيو ته نيا لاءِ بوتل هئي ريل پنهنجو
منو سفر پورو ڪري روهڙي جنڪشن تي ساڻي پتي رهي هئي اتي نيا جي پاڻ
مرادو اک ڳلي وئي روهڙي اسٽيشن اتي ته ريل مان لهي پليٽ فارم تي گشت
ڪرڻ لڳسون. ريلوي اسٽيشن تي ڪافي گهاگهي هئي اسٽيشن تي اڃ لڳي
سبيل تي پاڻي پڪ ۾ پيتوسون مينا کي ڏاڍي پڪ لڳي هن جي دل ڪجهه کائڻ لاءِ
پئي ڪيو هن ته هتي ڪافي ٻوڙ پلاءِ هئا پر هن ٽن ڏينهن جي پاسي ڪاڏي جي
ڪري آندو حراب ٿيڻ جو ڊپ هو تنهن لاءِ کيس چاهه بسڪيٽ جي اسٽال تي وٺي
آيس هي پڪ ۾ بسڪوٽ جو پورو ڊيو اڪيلو ئي کائي وئي منهنجي بسڪوٽ
گهرڻ تي بسڪوٽ جو آخري اڌ وات کان موٽائي مون کي ڏيڻ جي ڪئي ته مون
اکين جي اشاري سان اهو به کائڻ لاءِ چيو مانس ۽ کائڻ لڳس پليٽ فارم تي هڪ
چوڙي کان پئي چوڙي تائين سٺو مارچ ڪندا چڱو اڳتي نڪري ويسون روهڙي جي
مظرن جي هٻڪار ۾ ساهه کڻڻ لاءِ سامهون هڪڙي حالي بئيج تي ويهي رهيسون.
هتي اسان کي ڏسي هڪ دوست تهڪ ڏيندي چيو ته ”يار مان پاڻ اڪيلو ڏاڍو پور
ليو هوس شڪر ٿيو جو توهين ملي ويا“ هي نيا جي پر ۾ اچي ويهي رهيو نيا
ڪجهه مفاصلي تي هن کان پري ٿي ويئي مون کي خبر نه پهچي سگهندي آهي ته
هي رحمت الله آخوند آهي يا هدايت الله آخوند پئي جاڙا پٿر آهن هنن ٻڌايو هو ته
اسان کي جنهن ماءُ چيو هو سا به نه سڃاڻي سگهندي هئي ته انهن مان هدايت الله
ڪهڙو آهي ۽ رحمت الله ڪهڙو بس هڪ ٻاءُ پاسي کان سينڌ ڪڍندو هو ۽ ٻيو
وچان هاڻ مون کان اهو به وسري ويو هو ته وچان ڪهڙو سينڌ ڪڍندو آهي ۽ پاسي
کان ڪهڙو برحال هي ڪيترن سالن کانپوءِ مليو هو مون لاءِ مٺي مائٽو سنڌ
يونيورسٽي جي اديب پروفيسر هدايت پريم جا پئي پائيجا اکين تي پريم صاحب
سان ايجان تائين پراڻي شفقت ۽ پيار هلندو اچي هن سان ملڻ کان پوءِ ائين لڳندو هو
ته زندگي ايجان زنده آهي رب شل کيس ڏينهن ڏئي، انهيءَ هدايت الله يا رحمت الله
عجت ڪري چيو ”لاي هي نئون يار وري ڪٿان هٿ ڪيو اٿئي“ نيا جيئن ته
مرداڻي ڪپڙن ۾ اسڪرين فيس مان ٽي چوڪرو پئي لڳي هونهن به دنيا ۾
چوڪرين کان وڌيڪ خوبصورت چوڪرا پيا آهن حيدرآباد کان روهڙي تائين ريل ۾
به ڪنهن کي خبر ئي نه پئجي سگهي ته هي چوڪرو نه چوڪري آهي؟ ان کان اڳتي
جو اهو دوست گند ڪري مون هن جو تعارف ڪرايو ته هي منهنجو پٽ آهي هن

ڇيو (Sorry) معاف ڪجو مون کي خبر ڪانه هئي نينا جا هٿ پينٽ جي ڪيسي ۾ هئا هن ان کي ڪٽڻ هيٺ ڪري سلاڻ ڪيو پٽ نالو ڇا اٿئي؟ شاھ رخ خان نينا کيس پاڻ جو نالو پيش ڪري ٻڌايو شاھ رخ خان، نالو ٻڌي هن ذهن تي ڪجهه زور ڏنو ۽ هڪ نظر نينا ڏانهن ڏسي کيس گھروڻ لڳو. نينا مون ڏانهن ڏسي چڻ اکين تي اکين ۾ چوندي هجي ڏسئي نه بلڪه چوري پڪڙجي پئي. ڀانڊو ڦٽڻ تي مان کيس ٻڌائڻ وارو هوس ته ان کان اڳ هن وري سوال ڪيو "يار لالي ڳالهه ته ٻڌ جيتري قدر مون کي ياد آهي ته ماري مان جيڪو توکي پٽ هو تنهن جو نالو ته شايد اهي چند هو پوءِ هي شاھ رخ خان ڪيئن ٿي ويو هي ٻيو پٽ اٿئي ڇا؟" بي وفا ماري جيڪا نينا جي چڻ کان به گھڻو اڳ منهنجي روحاني زال هئي جنهن مان مون کي هڪ پٽ اهي چند به هو. ماري ميسڻ جيڪا پراڻي سکر جي راڻل روڊ تي ڪنهن ماڻهن اسلاميان هاڻ اسڪول ۾ تبديل هئي. جنهن کي اڪثر مان خوابن ۾ ڏسندو آهيان جا اڄ به منهنجي دل ۾ وڃي ٿي پئي هن سفر جواني واري انهيءَ اوائلي سفر جي ياد هڪ ڀيرو ٻيهر تازي ڪري ڇڏي (مٿي جو ذڪر لوهان اڳتي عشق نسي واري باب ۾ پڙهندا) هن مون کي پريشان ڏسي وڌيڪ سوال ڪرڻ بجاءِ موڪلائڻ جي ڪئي. موڪلائڻ مهل نينا کيس اهو سربراه ٻڌايو ته "مان آغا قيوڻ جو پٽ شاھ رخ خان نه آهيان شاھ رخ خان ته منهنجو ڀاءُ آهي مان هن جي ڌيءَ آهيان نين تارا" هن کي ڪا ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي هو حيران ۽ پريشان ٿي هليو ويو ايتري ۾ ريل سٽي هٿين ته اسان گاڏي طرف روانا ٿياسون اڄ کان پوءِ روهڙي اسٽيشن جي هن اڪيلي بئچ کي سار به نه هوندي ته ڪٿن هتي ڪي گھڙيون ڪو ترسيو هو روهڙي اسٽيشن تي ريل جنهن ساهي پئي آهستي آهستي هلڻ لڳي ته پويان ڪٿن چانهه جي اسٽال کان اهو گيت پئي هليو ته "جب تيري شهر سي گذرنا هون تيري رسوائيون سي ڊرتاهون"، انهيءَ وقت مون کي پنهنجو نتيجو وري ياد اچڻ لڳو مان امان بابا ۽ گهر جي ٻين ڀائرن سان گڏ شڪارپور کان سنڌ ايڪسپريس ۾ واپس حيدرآباد اچي رهيو هوس ته ترين ائين روهڙي ۾ وقفو ڪيو. شڪارپور مان ايندڙ گاڏي جي انجن جو منهن حيدرآباد جي بچاءِ لاهور طرف هو مون سمجهيو اها انجن ڪٽجي گول ڦيرو کڻي آخري بوڳيءَ سان گڏجي پوءِ ريل جو منهن حيدرآباد طرف ٿي ويندو اسان جو آخري گاڏو هو، انجن لڳڻ کان پوءِ پهريون ٿي ويندو ائين انجن ڪٽجندي ۽ ٻيهر لڳندي مون ڪئي ڀيرا ڏٺو هو. پر حقيقت جي خبر نه هئي سو انجن ڪٽجڻ مهل انجن تي بيٺل مسافر جيان مان به چوڙهي گھمڻ جو مزد وٺي رهيو هوس مون کي پڪ هئي ته اها انجن ڦري گيري اڳيان لڳندي پوءِ ٽپ ڏئي ڀرسان واري گاڏي ۾ اچي امان جن سان ملندس، جڏهن ريل لوڪو شيڊ تي پهتي ۽ اها مسافر جيڪي ريلوي جا ملازم هئا پنهنجي گهرن ڏانهن راهي ٿيا ته مون انجن

جي ڊرائيور کان پڇيو ”ڇا هي امڇڻ ڌوڻڻ کان پوءِ لڳندي“ هن چيو ”چورا ٻوڙ هي لڳندي ڪانه پويان ترين کي نئين انڇڻ ۽ نوان ڊرائيور ملي ويا هوندا پڇڻ جي ڪر مٿان رڻ ۾ نه رلي وڃي.“ مون وري پويان ٻوڙ پاتي. مان جڏهن ايشيا جي سڀ کان وڏي پليٽ فارم تي پهتس تي مس ته اها ريل جيڪا گهڻي وقت کان چڻ منهنجي انتظار ۾ بيٺي هئي ريل جي وصل جي آواز تي آهستي آهستي هلڻ لڳي مان هلندڙ گاڏي ۾ چڙهڻ جي ڪوشش ڪئي پر هٿ صحيح طرح نه ٿيا گاڏي جي دروازي جي ڏاڪڻ واري رڪ جي نلڪن ۾ هٿ هڻا ته سهي پر مان ڪافي پنڌ نائين گهٽجي آيس وري اُتي ترين سان ٻوڙڻ لڳس گاڏي جي رفتار تيز ٿي وئي تنگرو هلندڙ گاڏي جي رفتار سان نه پيون ڪجهن منهنجي پٺين ۾ چڻ گڏڙيون پئجي ويون. مان ٽڪجي بيهال ٿيڻ تي هوس، پوءِ چڻ ڪنهن ازغيبِي طاقت مٿي چڪي ورتو مان جيڪڏهن ٿوري دير اڃان مٿي نه ٿيان ها ته هي ڪنٺ جيون ڪهائي نه لکي سگهان ها. وري مان ننڍڻ ڏانهن واپس اڃان ٿو ان وقت مون کي الائي چو اهو خيال اچي ٿو ته ”موت به هڪڙن کي ريل گاڏي تي ڪشي وڃي ٿو ۽ ٻيا پليٽ فارم تي بيٺا آهن ۽ ويندڙن کي الوقاع هڪ ٿا مان کليل دري مان منهن ٻاهر ڪڍي ٻيهر انهن بيچين نظرن کي ڏسڻ لڳان ٿو ترين شڪارپور طرف لاڳيتو ٻوڙي رهي آهي سامهون سکر واري سيمڙ جي ٻي منگهارام جو بسڪوٽن وارو ڪلڙخانو نظر اچي ٿو. ان بسڪوٽ ڪمپني جا لوڻه وارا گول ڊٻا ٻايا اڪثر اسان جي کائڻ لاءِ وٺي ايندو هو جيڪي اسان کڻي ڏاڍو خوش ٿيندا هئسئون، ان کان وڌيڪ خوشي انهن حالي ڏهن ۾ وائينڪا ۽ سڪا گنگوڙ ۾ ايندي هئي اڄ به لوڻه جي انهن بسڪوٽن واري خالي ڏهي ۾ نيتا پنهنجو ميڪ اپ جو سامان محفوظ ڪندي آهي اُهي ڊٻا انهن ڏينهن جي باد تازا ڪن پيا. هاڻ ته هي بسڪوٽن جي فيڪٽري به بجلي جي بقاءِ يونين ليڊر سردار الھداد خان مشوري جي پڙوت ۽ ٻين سببن ڪري ٽپاھ ٿي چڪي آهي، پاڪولا ڪمپني جيڪا سکر جي آهي ان جي حيدرآباد ۾ ڪامياب ايجنسي هلندڙ منهنجي وڏي ڀاءُ لالا باظير الدين جو اهو خيال آهي ته مان جي ٻي منگهارام جي هي بند ٿيل بسڪوٽ فيڪٽري به هلائي سگهان ٿو يقيناً هي هلي پوندي پر شرط اهو آهي ته جيڪڏهن منهنجو ڀاءُ هن ۾ دلچسپي وٺي، اهو عجيب اتفاق آهي جو جنهن شهر حيدرآباد ۾ مان رهان ٿو ان شهر جو هڪ جازو ڀاءُ ڪوٽڙي به آهي. سنڌ جي سينڌ مسجھان رهندڙ هي عظيم درياءُ سنڌو دريا هنن جاڙن شهرن سکر ۽ روھڙي کي هٿ به الڳ ڪري ٿو ته هٿ به جاڙن شهرن حيدرآباد ۽ ڪوٽڙي کي الڳ ڪري ٿو هٿ چوهڻ دروازن واري سکر پٿراج سکر روھڙي کي پاڻ ۾ ملائي ٿي ته اُت چاهڻ دروازن واري ڪوٽڙي پٿراج ڪوٽڙي ۽ حيدرآباد کي ڳنڍي ٿي. روھڙي غريبن جو شهر آهي ته سکر اميرن جو، ڪوٽڙي مسڪين جو شهر آهي ته حيدرآباد

شاهوڪارن جو، ڄاڻي ڄم کان شڪارپور اچڻ وڃڻ ڪري شايد روھڙي سکر ۾ مرن
 ڪي پنهنجي وجود جو پنهنجي ماضي جو هڪ حصو لڳندا آهن، ڇانڊوڪي جي
 ٿڌي ٿڌي ورکا ۾ ويهي ڊري مان اکين جي ڇانڊوڪي، سان چوڏهين جي ڇانڊو
 سان گڏ ترين جو هي نظارو جيڪو پوروڇوٽ پٽن تي ڪنهن ڪاروبار وانگر
 وروڪڙ ڪٽيندي سکر روھڙي جي وچ ۾ ساڻن ۽ بنا پيل پلون جي زنجيرن تي
 پيل هن پل لئنڊائون پل تي لنگهندي ڇڻ پل صراط تان گذري رهي آهي هٿوري
 جيان ٿڌي هن پل تان اڪرڻ وقت سو موت اوچو معصور شاه جو مينر لب
 مھراڻ، سکر بيراج، بکر جو قلعو، ستين جو آستان ۽ ساڌ پيلو، ڇانڊوڪي جي
 چقمق جي اثر هيٺ ۽ ريل جي ڪوڪ ۾ آرٽ جي علامت لڳن ٿا مرن کي پونر
 جو چنڊ ڏاڍو وڻندو آهي سٺو درياھ کي پنهنجو مزاج آهي ته لئنڊائون پل کي
 پنهنجو ڪمال آهي ريل کي پنهنجو ناز آهي ته ساڌ پيلي کي پنهنجي شخصيت ۽
 ڇانڊوڪي کي پنهنجي سونهن ته اسان کي پنهنجون اکيون آهن. ساڌ پيلي کي مرن
 پهريون ڀيرو هلندڙ ريل جي ڊري مان ماءُ جي هج مان ڏٺو چنڊ جيترو موري
 ڊوڙندڙ ريل مان ساڌ پيلي جي مٿان ڏسڻ مان وڻندو آهي ايترو اڳ ڪٿان به ناهي
 موهي سگهيو، ائين پيو لڳي ڇڻ چنڊ ۽ ساڌ پيلي کي مان پهريون ڀيرو ڏسڻ.
 آسان تي ڪڪر ڇڻ چنڊ سان اکوٽ ڪيڏي رهيا آهن ۽ هيٺ اسان چوڏهين جي چنڊ
 جي پيچين لهرن جي چاڙھ جي اثر هيٺ ريل گاڏي ۾ ڇڻ چنڊ رهاڻ ملهائي رها
 آهيون. درياھ ۾ چنڊ جي ڇانڊو ۾ لينڊ اسڪيپ جا اُبتا عڪس ماحول ۾ هڪ
 عجيب ڪيفيت پري رهيا آهن. هي زندگي جا مختصر لمعا هميشه يادگار رهندا
 متان هي لمعا وري ٻيهر نه ماڻي سگهان ريل جي سفر جي هن انوکي ڇانڊوڪي
 رات کي مان پنهنجي هيندي ڪيمپ ۾ قيد ٿوڪري ڇڏيان ريل جي ٿيڻ هيس
 سنڌو دريا ڪسڪي چڪو آهي ۽ ريل ڊوڙندي شڪارپور طرف وڌي رهي آهي، چنڊ
 اڃان منهنجي مٿان هلي رهيو آهي. ڇڻ منهنجو ساٿ ڇڏڻ نٿو چاهي، پل ڪراس
 ڪري گاڏي سکر اچي پيهي ٿي اختر درگاهي جي روھڙي کان پوءِ سکر، اهاڙ گل ۽
 اڌل سومري جو شهر آهي هلندي هلندي رات ڪٽجي ٿي ويڃي گوسڙ جي ايترو
 پورتنه حبيب ڪوٽه سڌ واه کي ڪراس ڪندي شڪارپور جي حد شروع ٿئي
 ٿي، وڏي عرصي کان پوءِ پنهنجي اباڻي شهر شڪارپور اچڻ ضروري هو، هي
 منهنجو انتهائي جذباتي رزت آهي، منهنجي مٿي جي خوشبو محسوس ٿي ۽
 ڪنهن ٻئي شهر ۾ ناهي جيڪا مون هڪ وڏي عرصي کان پوءِ محسوس ڪئي
 هئي. هن خوشبو کي محسوس ڪرڻ لاءِ ته مان هتي آيو هوس. مون وڏا وڏا سال
 کلڻ شروع ڪيا. مون کي انهن سالن ۾ پنهنجي وڏن جي خوشبو سٺائيندي
 محسوس ٿي. پنهنجي پُرن جي پوءِ کڻي مان اڃان زنده آهيان، مينهونگي ٿيڻ ڪري

ڪڇي مٽي جي اها مهڪ اٿي هئي هر خطي جي پنهنجي خوشبو هوندي آهي مان
 شڪارپور جي پرڪشش وجود جي خمار ۾ ويڙهجي وڃان ٿو سنڌ واه کان پوءِ
 شڪارپور تي، شڪارپور جي ”سي ائنڊ ايس ڪاليج“ پهرين نظر ۾ شڪارپور جو
 اهو مظهر آسان ڪي ڪيئن نه دلبر ۽ ڪيئن نه پنهنجو لڳو هي اڄ به مون لاءِ
 پنهنجائي ۽ سک رکي ٿو مان جڏهن ماضي کي ڏسان ٿو سارو شڪارپور اکين
 آڳاٽو اچي ٿو ڪوسيون هوائون ڌوڏ وستی، لکون لڳنديون هيون ائين لڳو ڄڻ
 اوچتو منهنجي اک کولي هجي، جسر ۾ سفر جي ٽڪار جو هٿڪردو هجي اٺ
 ٽي، سندس اک کلي وئي اڪيون مهيندي ڏٺائين اوچتو ڪجهه بند مان پاپولجي
 اٿي، نيا شڪارپور جي نظرن جو حصو بڻجڻ لاءِ خرابن جا اٺ ۽ انتظار جو بوجھ
 کڻي پنهنجي ڳرن قمن سان ڌرتي تائين آئي، اسان وڌيڪ ڪهڙا ۽ سلسل ڪڍي اچي
 لانا هٿسرن، صبح جا پنج کن ٿيا هئا حيدرآباد کان اٽڪل ست اٺ ڪلاڪ مسافري
 ڪري پنهنجي منزل مقصود تي پهتاهئاس ٺٽڪ ڪراس ڪري ريل اسٽيشن جي
 حدن ۾ ايتري ئي اسٽيشن جي جانداڻ جهڙي مک تي شڪارپور ڏسي ڏاڍو حوش
 لڳس، ريل هورين هورين پليٽ فارم نمبر 1 تي اچي بيٺي، ان سمي مونکي ائين
 لڳو ڄڻ مان پرڏيهي پکي جيان پنهنجي ڏيهه ۾ لٽو هجان پنهنجي پٽن تي پهريون
 نظر رکڻ ٿو، مان پهچو پاڻ کي سنڀاليان ٿو، شڪارپور مون لاءِ پنهنجون ٻانهون
 کولي ٿو مان شڪارپور سان پاڪر پائي ملان ٿو ”ڪڇ ۾ قرآن هٿ ۾ چري“
 منهنجي اباڻي ڌرتي لاءِ الائي ڪهڙي واهيت اهو مشهور ڪيو آهي ائين محسوس
 پيو ٿي ڄڻ مان هتي نه پر جنت ۾ آهيان. ”سنڌ ڊيس جي ڌرتي توتي پنهنجو سبس
 ناليان مٽي ماتي لائين مان“ پنهنجي ڌرتي کي سڄو ڪري نروڙ تي تلڪ هڻي،
 شڪارپور جي مٽي کي ڇهي ڄڻ مان پنهنجي سڀني کي ڇهي رهيو آهيان، مون کي
 صدين جي احساس جو جهاءُ ٿو محسوس ٿئي شڪارپور جي مٽي منهنجي من کي
 آڳي کان به اجرو ٿي ڪري ڇڏي سفر ۾ نينا جا هڏ چور ٿي ويا هئا هلڻ کان هلاڪ
 هئي، ننڍا ٽڪڙن نيشن سان سامان جي وزن سبب ٽوڙندي ٽپوڙندي ٿي هلي مون کي
 ڏاڍي آڇ لڳي هئي، اها صدين جي آڇ هئي. ”نينا پمپ هلائي ته مان ٻُڪ تي پائي
 پيان“ اسٽال وارو گلاس وڌائي ٿو ته مان منع ٿو ڪريان نينا پمپ هلايو ته مون
 پائي پيتو وري مون پمپ گيتيو ۽ نينا ٻُڪ تي پائي پيتو پوءِ اسان فریش ٿي چانهه
 جي اسٽال تي اچون ٿا صبح جي دود پتي چانهه پي، شڪارپور جي ماحول ۾ پاڻي
 پائيواريٽ لاءِ اسٽيشن کان ٻاهر اچون ٿا هاڻ شڪارپور جو رخ ڪيون ٿا منهنجي
 زندگي جو سفر اُتان ئي شروع ٿئي ٿو جتي ريل جو سفر پورو ٿئي ٿو هن شهر
 شڪارپور ۾ منهنجي اور پوريل آهي، جنهن جي چڪ ڪڍي آئي آهي، اسان کي
 ڪڙي نواب خان وڃو هو جو ريلوي اسٽيشن کان پتي ڪلوميٽر اندر آهي اسٽيشن

تي لهي هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ لڳاسون، من ڪو تانگو ملي پوي، زماني جا رنگ
 تيزي سان بدلا رهيا، شهر ۾ رکشا اچي ويا تانگن جي عروج جي روال جي
 شروعات ٿيڻ لڳي وري پوءِ چنگچيون ڪڙڪيون ته تانگي جي رهي ڪهي سواري به
 تانگن کي ڇڏي چنگچن تي چڙهڻ لڳي چنگچي هتي ئي سواري جي حساب سان
 پاڙو مقرر ڪيو جنهن رکشن جو تعداد وڌيو ته ماڻهو تانگن تي گهٽ چڙهڻ لڳا
 ماڻهو رکشن ۽ چنگچين تي ويڙڻ پسند ڪندا هئا ڇو جو اها سواري تانگي کان
 تڪڙي هئي مون کي ته شڪارپور جي پلا تازا ڪرڻي هئي تنهن لاءِ مون تانگي تي
 چڙهڻ پسند ڪيو ”گهوڙي سواري زنده باد“ انهيءَ ئي فڪر ۾ اسٽيشن کان
 ٻاهر اڀيا هٿسرن ته اسان جي قسمت ٻلي هئي جو هڪڙو تانگو آيو اسان اهو
 تانگو پڪڙي اسٽيشن کان بڳي ۾ چڙي پياسون ”چڙهي گهر چڙهي گهر“ مان
 هن جي ڏکڻي رڳ تي هٿ رکي چنگچين ۽ رکشن جو ڌڪ هروڀرو چڙيو بس
 بلبا ڳالهه نه ٻچ سڄو ڏينهن رڙيون ڪندي نڙي سڪي وڃي ئي مس مس ڪا سواري
 لڳي ئي، سواري به ڪا اهڙي مروان مٿي ۾ لڳي ئي جو پاڙو به ڏيڍي ڪرڪر
 هڪري ئي جو مٿو ئي ڦيري ئي ڇڏي صاحب ڪلهه عزت نه آهي ان کان سوچون ٿا ته
 ڪو چڪلو ڪولجي پر تانگو نه وهائجي جانور جي کائي انهن جي پيٽ ۾ وجهون ٿا
 ته رزق ٿو ملي هنن لسوت چورن کي هنڊل جي به پيٽ ئي ڪانهي وتن ٿا
 چنگچيون ڦريندا پهرين استاد جي گير تي هٿ پڪو ڪن پوءِ اها ٿوڙ ڪٿي پائين
 هن رکشن کان وڌيڪ چنگچين وارن کي وڏيون ڳاريون ڏنيون، نيا تانگي واري
 جي ويهڻ ڪري پريان وڃي مون سوچيو. هلندي هلندي مٿان ننڍا اچي وڃيس سو
 مان به پريان ئي وڃيس هي پنهنجي سڀت تان ٿئي تانگي جي ٻر تي وڃي ويٺو
 شايد اسان جو پريان وزن وڌيڪ هو الله توهان ڪري گهوڙي جي لغار ڀري ڪئي
 ته گهوڙي رڙهڻ جو نالو ئي نه ورتو هن جو پوڙهو گهوڙو هو جنهنجون پليرون
 به نڪري آيون هنيون، چل قتل بڳي هلائي رهيو هو، جنهنجا ڦيٽا به چيڪاٽ
 ڪري رهيا هئا، واڳون زور سان چڪڻ سان گهوڙي جون واڳون چيريون هيرن
 جهيڪ هئي، گهوڙي کي وڏيون هڪلون ڪري هلڻ لاءِ آماده ڪندو رهيو، گهوڙو
 ويچارو سڄي رات جو ٽڪايل سو ڪوشش ڪرڻ جي باوجود به انچ نه رڙهي،
 ”اهو چنبو گهوڙو هلندو ئي ڪانه هروڀرو بلبا اسان انهي گهوڙي سواري جي چڪر
 ۾ خوار ٿينداسون“ نيا بيزار ٿيندي چيو هن جو جهيڪن تي مارو هجي پر مجال
 آهي جو گهوڙو چوري، بس پوءِ ته هن جون هڪلون هجن گهوڙي تي هڪ ڳار لهي
 ته ٻي چڙهي پئي، شڪارپور جا تانگي وارا بڳي وارا فحش ٻولي ڳالهائڻ ۾ بدنام
 آهن ”ريلوڪيان“، ”مٿانس نلسن ۾“ پوءِ ته هي ليڊيز جو به خيال نه ڪندا آهن
 تانگي واري کي به خبر نه پئي ته ڪو گڏ نينگري آهي مردانن ڪپڙن ۾ پوءِ جنهن

ماڻ ڇيومانس ”استاد ٿورو خيال ڪر نياڻي گڏ اٿم“ ته ويچارو نينا کي ڏسي
 شرمندو ٿيو انهي هن هٿان پر ڦٽڪ پلر ڪري اچي اسپتال جي ڀرسان پهتائون هي
 شڪارپور جي منگهارام اودوداس جي خيراتي اسپتال تاراچند اسپتال آهي هن
 عظيم درويش پنهنجو نالو اسپتال جي ڏاڪٽرن واري فرش تي لکرائي ڇڏيو هو ته
 جيئن آيو ويو ان جي نالي کي پيرن سان لتاڙيندو وڃي ائين هن کي سڪون مندو
 هو اسپتال جي صحن ۾ هن جي اڳ هڪ مورتي به لڳل هئي جا هاڻ سنڌالاجي ۾
 رکيل آهي مون کي بابا وارو زمانو ياد اچي ويو، بابو اڪثر اسٽيشن کان ڦٽي کان
 ٽپو ڪٽائي ٻاهر ٽانگي ۾ رکائيندو هو بابا به ٽانگا ڪندو هو هڪڙي ۾ سلمان ۽ ٻئي
 ۾ گهر جا سڀ پاتي چڙهندا هئائون تن ڏينهن ۾ شڪارپور جي روڊن تي گهوڙا
 ترڪندا هئا شهر جا روڊ رستا ڪشادا ۽ صاف سٿرا هئا، انهن ڏينهن ۾ سواريءَ لاءِ
 ماڻهو ٽانگو استعمال ڪندا هئا، اڃان رڪشا ڪونه هئا ٽانگو لاءِ وچ شهر ۾ هڪ
 بگي اسٽان هوندو هو، جتان هر وقت بگيون يا ٽانگا ملندا هئا اڄ به فيملي لاءِ ٽانگي
 جي سواري بهترين ۽ آرامده آهي. منهنجو ٽانگو ۽ ڏاڏاڻو ڳوٺ شڪارپور اڄ به
 ساڳيو آهي پر رڳو ان دور جا ماڻهو بدليجي ويا آهن. ٻنهي پاسن شڪارپور ڏاڍي
 خوبصورت آهي. شڪارپور جي منظرن ۾ چئن مان گهر تي وڃان ٿو، اهي سڀ ماڳ
 جتي اڳ ورهيه گذاريا هئا، پنهنجي پراڻي زندگي اکين اڳيان ترڻ لڳي، اهي بگيون،
 اهي ئي گهوڙا رڳو جاتي ڪٿي چڱوچيون وڌيون آهن مون کي نئيون کان وٺي اڄ
 ٽائين جي خوشبو محسوس ٿئي ٿي رستي ۾ ڏٺو گهڻي اڏامي ٿي، ڪا گاڏي
 لنگهي ٿي ته مٺيءَ سان ڀيڻ ڪندي ٿي وڃي مس مس وڃي لکيڙ اچي ٿو لکيڙ
 کان تقريباً اڌ ميل تي پيا به ست دروازا شهر جي چوگرد آهن. شڪارپور
 ميونسپلٽي کان ٽانگو هڻي در ڏانهن رخ ڪري ٿو هن ميونسپلٽي ۾ منهنجو
 ليڊر ملو لالا لياقت چئرمين ٿيو پاهران فلٽر برگيڊ ۽ پاڻي، جا هوڏ به نظر آيا هت
 سيٺ هڪٻولر جمائي جو جمائي هال به آهي جتي مان ۽ مقصود منگريو گڏجي
 شڪارپور جا سهڻا گڏ ڪري عيد ملن پارٽيون به ڪندا هئاسين. هائيدار تي لالا فقير
 حسين جو گهر هو جتي هڏي بخش جاويد قمرالزمان، بدرجمال جي رهندا هئا
 هائيدار تي نديم شجراو، قيوم هنگي، امير سومرو ۽ عامر عباس سومرو جون
 پلون آهن، جيڪي مان وساري نٿو سگهان. هائيدر ڪانپوءِ ڇاپوري در وٽ هڪ
 سڪ پل آهي جنهن جي هيٺان اسان گذروا پيا برسات ۾ هي رستو واه بڻجي
 ويندو آهي. سڪ پل کان ٽنهي کان ٽيندو هڪ رستو ڪڙي عطا محمد به وڃي ٿو ۽
 ٻيو پاهران به وڃي ٿو. جتي آغا منصب جو گهر آهي شاهي بازار جي پڇاڙي وٽ
 اناج منڊي به آهي جتي طرح طرح جي اناج جا ڪرا رکيل آهن مڇي مارڪيٽ ٽانگا
 اسٽينڊ به آهي، ان جڳهه تي اسٽول گنج آهي انهيءَ اسٽور گنج مارڪيٽ وٽ هڪ

استور گج ٿاڻو نه آهي، جتي مان چورن کي ڪلي عام مارڪٽ ڪندي به ڏسندو هوس اهي دور ڊگن جا چور مون پهريون ڀيرو ڏٺا هئا ڊاڪٽر شمشاد آغا جي شاهي ڪلينڪ کان پوءِ اسان سٺو ڪڙي پهتلئون ڪڙيون به آهن جن جي مٿين بر اسان سنڌي پٺاڻن جا سٺو سٺو گهر آهن ڪڙي پشرو ٻولي جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي، ”ٻڙو يا معلو“ هڪڙي پاسي ڪڙي عطا محمد آهي ته ٻئي پاسي ڪڙي نواب خان وچ ۾ رڳو شاهي قبرستان آهي، جيڪو انهن پنهنجي ڪڙين کي الڳ ڪري ٿو هي ڪڙي نواب خان آهي جا دورن واري ڪڙي سنڌ جي ٿي جو هتي ٻارهنجي دورن جي پڙي لڳي ٿي هتان جي پٺاڻن جي هڪ الڳ دنيا آهي هتي ڪراچي ۽ ڌارو اچي نٿو سگهي ڏاڍا ڏنگا ۽ ڦٽي مڙس آهن، هي گهوڙي کي بيهارڻ لاءِ زبون چڪي ٿو ۽ گهوڙي کي بربڪ لڳي ٿي مان ۽ نينا لهون ٿا، منهنجي دل جي ڌڙڪڻ تيز ٿي وڃي ٿي، ”هڻ ڪڙي ۾ مان نه پر مون جي ويٺ ٻاڏي آئي هجي پنهنجو ئي لاش پنهنجي ڪلهي تي پاڻ کڻي اچڻ ڪيئن نه تڪليف ڏيندڙ هوندو آهي“ هڪ هڪ ماڻهو کي چٽائي ڏسان ٿو پر ڪير به مون کي نٿو سڃاڻي، مان ڪنهن کي سڃاڻن ٿو ڪڙي جي شڪل ٿي منهنجي ويٺي هئي، منهنجي ذهن ۾ هلجل مڃي وڃي ٿي، نوان نوان رخ هئا ڪڙي ۾ وڏي تبديلي اچي وئي آهي، اڳي جيڪي ٻار هئا اهي هاڻ ٻار نه رهيا آهن وڏا ٿي ويا آهن جيڪي اڳ ٻار هئا اچي جوان ٿيا آهن، جيڪي جوان هئا اهي پوڙها ٿي ويا آهن ۽ جيڪي ڪراوات آهي مٿي، سان مٿي ٿي ويا آهن، جيڪي رضا الله ڪري ويا تن جي چارن کي ڪلهو ڏيڻ لاءِ به نه اچي سگهيس ڪڙي جون ديوارون اوچنگارون ڏئي گڏيون پنهنجي گهٽي ۾ گهڙي ٿو پوان اهو سوچان ٿو ته رهجي ڪٿي ننڍپڻ ۾ منهنجي پير جن ماڻهن جا دروازا ڳولهي لهندا آهن انهن جي گهرن ڏانهن ويندي منهنجي پير لوڪوائين پيا ۽ هٿ دروازن کي ڪڙڪڻ تي ڌڪن پيا هي بازو حالا جو گهر آهي هي زير حالا جو گهر آهي هي روضي حالا جو گهر آهي هي ٿريا حالا جو گهر آهي هي نعمت جو گهر آهي هي مقبول چاچا جو گهر آهي، برڪت لالا جي دوڪان کان پوءِ مان نورجهان حالا جي در تي اچان ٿو هتي منهنجا پير چمي بيٺي ٿا رهن.

منهنجا قلندر جن ماڻهن جي گهر جا رستا ڳولي لهندا هئا، تن گهر مان هڪ گهر منهنجي پياري ماسي نورجهان جو به آهي، جيڪا هاڻ هن دنيا ۾ نه رهي آهي جڏهن امان پنهنجي مڃي اهل عيال سميت هن قومائتي پيڻ وٽ اچي رهندي هئي ته هي ماسي اسان سڀني کي بسترا به پورا ڏيندي هئي مان اڄ به هن حالا جي گهر تي اچي لڪائڻ ڪير نه جو ڪڙو ڪڙڪاير ڏر ڪليو ته دروازي جي اوڻ مان هڪ هٿ ٻاهر آيو جنهن ۾ هڪ ڪير جو خالي ٿاڻو هو ڏوهه اسان جو به نه هو دراصل صبح جو اهو ٿاڻو ڪير واري جو هو، جنهن ٿاڻو تي اسان آيا هئاسون، مان اهو ٿاڻو وٺي ڏهل وانگر وڃائڻ لڳس ۽ هٿ جي اشاري سان نينا کي چپ رهڻ جو

اشارو به ڪيو پوءِ جڏهن مان ٿانو سوڌو اندر داخل ٿيس ته گلشن ڪلڻ لڳي گلشن منهنجي ماسٽر ديدار مرحوم جي پيوه آهي، گلشن جڏهن در بند ٿي ڪيو ته مون کيس چيو مون سان هڪ دوست به گڏ آهي چيائين ”ٿيڪ آهي مان پاسي تي ٿيا، تون دوست کي وٺي اچ“ خلا جي گهر ٿاڻينڪا ٿيڻ کانپوءِ، گلشن مون سان خير خيرات ڪئي ته مون کيس چيو ”هي دوست ٿو چوي ته جڏهن آغا اسان جي گهر ايندو آهي ته اسان جون جوان چوڪريون به پرڏو نه ڪنديون آهن، پر هتي ته توهان جون پرڏهيون به پرڏو ٿيون ڪن. سو باڪ وڃڻ جو مسئلو ڪيئن حل ٿيندو هل ته هوٽل تي هلي ٿا رهون.“ ڏنر ته گلشن نينا کي اتان ئي چوڻ لڳي ”نه نه ادا هي اوهانجو پنهنجو گهر آهي، پاءُ آهين، هتان جو ماحول پيو آهي ۽ ڪجهه اسان جا پٺاڻ به ڏنگا آهن.“ پوءِ جڏهن اندران نينا ڪلڻ لڳي ته مونکي به ڪل آئي، اسان کي ڪلندو ڏسي گلشن حيران ۽ پريشان ٿي. نيٺ مون کيس ٻڌايو ته ”هي چوڪرو دوست وغيره ناهي منهنجي ڌيءُ آهي مين تارا“ تڏهن وڃي هن کي ساهه پيو مون کيس چيو ”ڪجهه ڪاٺ لاءِ آهي، ڇو جو هن رات کان ماني به ڪاڌي آهي“ نينا جنهن جي پيٽ ۾ ڪٿا ڊوڙي رهيا هئا ان جو ماني جو پتو نه کيس پيٽ ۾ اوچتو هڪ جا راکاس پهر حملو ڪرڻ لڳا گلشن اٿي ۽ چوڻ لڳي ”مان اجهو منهن ۾ ئي نيرن ڪري وٺان توهان ٺهي ويهو.“ هڪ سفر جو اڃاڪو ۽ ٿڪ صفا چيلهه نظر اٿڪرا ٿي پئي مون ڏٺو هڪ وڇايل هنڌ تي نينا ٿڪ لاهڻ ۽ وڌيڪ لڪ ساهڻ لاءِ انهي ڪپڙن ۾ ڪجهه لپي پئي سو مان به هڪڙي خالي ڪٽولي تي وڇايل هنڌ تي ڌيري ٿي پئجي رهيس. اٽمي ڪپڙي ڊهر ستا پيا هئائين ته گلشن اسان کي نيرن لاءِ اٿاريو ”چئي ته مان اٿاري اٿاري هج تي پيس چانهه به ٺڙي ويئي آهي، جلدي اچو نيرن ڪيو پوءِ بڪيون پيا ننڊون ڪجو“ وري ٻيهر نينداڪڙين اکين کي توانائي بخشڻ لاءِ آڻياسون گلشن اسان جي ڏاڍي خدمت ڪئي ڇڻ خدا خدا پئي ويئي چئي ته ”ڪالهه کان ڪانه لٺو مان اڳتي سمجهي ويس ته ڪي مهساڻ اچڻا آهن. گلشن لنچ وغيره ڪرائڻ کان پوءِ ميا جا ميرا ڪپڙا ڏوٽي سڪائي استري ڪري به ڪئي آئي شام جو ٿڪ لهڻ کان پوءِ مان گلشن کان انگورچو توال وٺي تڙ پائي ڪري تيار ٿيس. نينا جيڪا اڳ ۾ ئي ٺهي لوڪي ويئي هئي ٻاهر تفريحي لاءِ نڪتاسون. مان هوس روڊ ماسٽر نينا کي به پئي مزد آيو ائين اوت موٽ ڇهه ڪلوميٽر کن سڀو سڀو ڪري آياسون. ايتري واک کان پوءِ به نينا جي دل پئي چاهيو ته اڃا گهمان، هي هوريان هوريان شڪارپور کي سمجهڻ لڳي. کيس هر طرح کان شڪارپور ڏاڍا پيلو لڳڻ لڳو ايترو پيارو جيترو شايد دنيا جو ڪو ٻيو شهر لڳي ها، هن چاهيو ئي ته سڄي زندگي هتي رهي ٻي ڏينهن اسان مت مائٽن ۽ دوست ڏڻ ڏانهن نڪري پياسين.

سُڪ وڃڻ نه ڪڏهن پي جيڪر - پنهنجا پيارا ئي جي ڌاريا نه ٿين

ڪڙي نواب خان

مان شڪارپور جي ڌرتيءَ جو ڄاڻو آهيان. منهنجو اباڻو پاڙو ڪڙي نواب خان آهي. منهنجو ڏاڏو ڀڙو نين پور آهي ۽ منهنجا ساھراڻا مير شاھ قبي جا آهن. وڪ ماڙار جي آخري پيڙي تي هي ڪڙي نواب خان واقعي آهي. هي منهنجو پراڻو پاڙو آهي. هن جي گهٽين ۾ منهنجي ننڍپڻ جون يادون وابستھا آهن. جتي منهنجي ذهني تربيت ٿي ڪڙي جو سڄو مظهر بدلجي ويو آهي. ڪڙي جو امسوس ناڪ حال ڏسي ائين پيو لڳي جڻ ڪو هتي راکاس گهمي ويو آهي ڪڙي جي انهن گهرن جي ديوارن کان مان ڊڄي گذران ٿو مون کي پنهنجن جي گهرن جو رستو هٿ ڇو نٿو اچي. ڪڙي جي گهڻي مون کي بيچين ڪري ڇڏيو آهي ڪڙي جڻ مون لاءِ اوڀري بنجي وئي آهي. اڄ سڀ اوڀرا ۽ مان ڌاريو پيو لڳان. اهوڪر اچڻ بلڪل نرالو ۽ ڌاريو محسوس ٿي رهيو آهي. مان هڪ پراڻو منهن ۽ شڪل کڻي آيو آهيان. ڇا ڪڙي ساڳيءَ آهي رڳو منهنجي سوچ بدلجي وئي آهي. ڪڙي جي گهرن جا دروازا اڄ به مون لاءِ کليل آهن پر اتي تقريبن سڀني جي نفسيات بدلجي چڪي آهي. غلط فهمين، شڪ، شهن، منافقتن ۽ انتهائي تنگ نظري ڪڙي جي ماحول کي ايترو ته گندو ڪري ڇڏيو آهي جو اڄ ڪو پنهنجي ئي ڪنهن مٿ مائيت جي جنازي کي ڪلهي ڪانڌي ٿيڻ لاءِ به تيار نه آهي. ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويا آهن. گهر، ٿورو ٿورو ٿي ويو آهي خون. ذرا ذرا ٿي وئي آهي ڪڙي ۽ ان جي چاهت سامهون هڪ اوچي ديوار آهي ۽ ان جي هيٺ هڪ وڏو دروازو آهي دروازي تي منجهي پيس ته ڪوليان پان هي زيبو خالا جو گهر آهي هن گهر جي نيسري مان ڄڻ ماسٽر نظير خان جا لڙڪ ڳڙي رهيا آهن مان هيڏانهن هوڏانهن ڏسي رهيو آهيان. منهنجي اکين ۾ هڪ نه ختر ٿيل ڳولا آهي. مان وڃائجي ويل دور ۾ جهلي پائڻ جي ڪوشش ٿو ڪريان جيڪي مون کي جهولي ۾ کڻي گهمندڙ مرڪندڙ چهره جيڪي مان هتي ڇڏي ويو هوس. جن جي اکين ۾ خواب هئا ايتري کلندڙ مسڪرائيندڙ زندگيءَ سان ڀرپور نازو خالا جا تهڪ ڪيئن مري سگهن ٿا. مني امان وري شايد ڪنهن جي رشتي ڪرائڻ لاءِ ويل آهي. مٽي لالا شايد نصرت جي ڀارن کي گهمڻ وٺي ويو هوندو برڪت لالا شايد نماز تي ويٺل نه هجي. نورجهان خالا پڪ سان ڀورچي خاني ۾ هوندي. مير محمد خان ديوت تي ويٺل هوندو فقير بابا شڪيل جي ڏاڏي کي زور به ڏيندي هوندي ته اوهانسيون. فصل خان جو پيءُ امان الله خان ڇاڻ ڪير کان آيو آهي جيڪي اڄ زنده نه آهن مون لاءِ جڻ ٻيهر زنده ٿي پيا آهن، ”هوشياري وٺ چريا اي پل ته ماضي ۾ داخل ٿي تلخي جو حصو بڻجي چڪا آهن“ هي سڀ ڪلاڙي ويا. هي جيڪي ڪڏهن مون وانگر زنده هئا ڪنھنڪا سا ٿي ويا. مان هڪ زنده دنيا جو

ڄڻ مروه دنيا سان هر ڪلام آهيان، مان ڄڻ قبرستان ۾ گهمي رهيو آهيان. احساس
زندگي آهي ته ڄڻ ماڻهو به زنده آهي مان هڪ هڪ گهر ۾ هنن جي زندگي جا آثار
ڳولڻ وڃان ٿو. هر گهر ۾ ڪيئي قرون آهن جو منهنجا ته سڀ مري ويا. ڄڻ ته
منهنجو سڄو خاندان مري ويو آهي. ٻنهي ڪڙن جي وچ وارو شاهي قبرستان ٻنهي
ڪڙن جي طرف تيز سان وڌي رهيو آهي هي شايد هن ڪڙي کي به ڳڙڪائي ويندو
قبرستان جتي منهنجي ماءُ پيءُ جا پيءُ ماءُ پوريل آهن جتي هي سڀ جا سڀ مروه
توڙي زنده دفن آهن. ڇا اڃان هي منهنجا مٽ ماريندي ڇا هن مٽيءَ جو ٻپ پرجشو
ٿي به آهي. منهنجي دل پٽن ۽ ترڻ لڳي ٿي منهنجو ساهه بند ٿي وڃي ٿو. شڪارپور
هيل مون کي راس نه آئي. مان به هتان جو درد آهيان هتان جي مٽي آهيان مان ڄڻ
هتي پنهنجي قبر ڳولڻ آيو آهيان

ماسات ملي ذات، ڪڪڙ ڪهه ته ڪائون رات
سيرو وڌ ته پئون پنڌ، ڦر لاه ته ٻاريون باه

نورجهان خالا

نورجهان خالا امان کي پنهنجي جان کان به وڌيڪ پياري هئي. سندس
ڳالهائون ڏاڍو دلچسپ ۽ عجيب هونديون هيون. نورجهان خالا هر وقت ڪچن ۾
ولي هوندي هئي تنهن لاءِ کيس ويهڻ واري جڳهه تي ڳوڙهي نڪتي جنهن سبب
هڪسڙي پيس ۽ هڪ ڏينهن ان ڳوڙهي جان کيس. نورجهان خالا کي مرحوم
ڊيڊار پٽ کانسواو ڪا هي اولاد نه هئي تنهن لاءِ هن پنهنجي پياري سهيلي نازو
خالا کان اڪيلي سيڪلڌي ڏي شيرين گوڙ ورتي شيرين جهڙو نالو شيرين هو
تهڙي واقعي شيرين هئي. هي منهنجي پياري پيڻ رضوانه جي پڪي دوست هئي ۽
شيرين مان مونکي پنهنجي مرحوم پيڻ بيلي جڙي آيس ايندي هئي

برڪت لالا

تنهن زماني ۾ شڪارپور ۾ اسان سنڌي پٺاڻن جي پاڙي، ڪڙي نواب
خان ۾ برڪت لالا جو هڪ ئي هت (دوڪان) هو. اهو برڪت لالا جو هڪ ئي
دوڪان اسان جي گهرن جي وچ ۾ هو. ڪڙي جا سمورا گراهڪ مهيني جو سڄو
سامان هن کان وٺندا هئا هي اتي چانور کان سواءِ گراهڪن جي سهوليت لاءِ
بصر ۽ پٽاڻا به رکندو هو. هي ٻارن لاءِ پاپا ۽ نوش ۽ ٽافين کان سواءِ ڪيلا
نارنگيون به رکندو هو. هن وٽ عورتن لاءِ موساڳ ۽ مٽ به هو ته رانديگرن لاءِ
تاش ۽ لوڊيو به هو گچي، آڳڻ، گوڙ رومال، پوهارو، صندلي، گليل، ڦٽڪا، لغڻ،
اداڪارن جون تصويرون لطيفن جا ڪتاب، پيچڪس، پڪڙ، بلب بجلي جو بورڊ،
وانهڙ، ڪٺاڻا، پيٽ جي سور دستن، بخار ۽ زڪام لاءِ گوريون، ڦڪي، ۽ عرق

به هئا، روزانو ايندڙ اخبارون به هيون مطلب ته پڙهت ڪانسواءِ ڪابه اهڙي شيءِ
 هن وٽ نه هئي جو گراهڪ خالي هٿين وڃي ريت به هن وٽ عام دوڪاندارن
 کان گهٽ هئا ڪابه سيزن واري شيءِ کيس واري بر مستي ملندي هئي ته يقين
 خريد ڪري ڇڏيندو هو سڀ ڪم توڪل تي هلندو هو رب به کيس دوڪان ۾
 برڪت ڏني هئي. ڪنهن به ٻڌي واپاري کان ڪيترو به مال کڻي ايندو هو ته
 پويان هو رڙ به نه ڪندا هئا، جو کين خبر هئي ته برڪت لالا وٽ آهي پنسا ڇڏ
 سونا آهن. ان لاءِ هن کي ڪنهن به موقعي تي دوڪان ڀرڻ لاءِ ڪنهن کان به قرض
 کڻڻو نه پوندو هو سڀ ڪم اعتبار ۽ زبان جي سچائي تي هلندو هو جهڙ هجي
 ميهن هجي عيد هجي محرم هجي، ڪنهن مائيت جي خوشي تي يا غمي پر
 برڪت لالا جو دوڪان اوهان کي کليل ئي ملندو وڪر وڪڻڻ جو هن کي انوکو
 ڏانءُ هو. ڪيئي وقتن تي مائتن توڙي ٻي قوم وارن هن جي ساڙ يا لالچ ۾
 دوڪان کوليا به هوندا ته آهي مهينو به مس هليا هوندا. آخر ۾ انهن باقي سامان
 برڪت لالا کي اڌ ٻههءَ اُڌار تي ڏئي پنهنجي جان ڇڏائي هوندي. اهو هو هن جو
 پاڳ هو. برڪت لالا جو اهو دوڪان پراڻي طرز تي ٺهيل هو جنهن کي به دروازا
 هئا هڪ وڏو دروازو جتان هي ويهي گراهڪن کي منهن ڏيندو هو، ٻيو ڀرسان
 هڪ ننڍو دروازو هو انهي ننڍي دروازي مان هي نه رڳو ٻيو سامان آڻي گڏ
 ڪندو هو پر اوڙي پاڙي ۾ ڪنهن وٽ به ڪو مهمان ايندو هو ته برڪت لالا جي
 دوڪان جي هن حصي ۾ ويهندو هو ائين سمجهيو ته برڪت لالا جي دوڪان جو
 پٺيون اڌ ڇڻ ڳوٺ جي گڏيل اوطاق هئي. ڪڙي ۾ ڪنهن به قوم واري ڌارڻي
 مهمان کي گهر ۾ ويهائڻ جو رواج ڪونهي ظاهر آهي مهمان جنهن جو هوندو
 خدمت به اهوئي ڪندو، ڌنڌو برڪت لالا جو ئي ٿيندو هو پوءِ اهو نقد ڏئي يا
 اُڌار ڪري برڪت لالا وٽ سڀ هلندو هو. برڪت لالا پاڙي جي مسجد جي
 ڪاميٽي جو چئرمين زڪوات ڪاميٽي جو چئرمين ۽ پاڙي جي يونين جو
 صدر پڻ هو ڪنهن کي ڪفن گهرجي ڪنهن کي نڪاح لاءِ مولوي گهرجي،
 ڪاٺيون گهرجن، ڍيڳ ڪڍي، شاميانو ڪڍي، ڏهلاري گهرجن لنگياڻو گهرجن تب
 هو ٻوڙندو ايندو هو برڪت لالا ڏانهن، پاڙي جو پل مشهور ڊاڪٽر هجي اير
 اين اي، اير پي اي هجي زميندار هجي يا خان، خان جو پٽ هجي پر سندس خط
 ۾ معرفت برڪت لالا جي هوندي هئي پوءِ قري ملي لکيل هوندو هو پر جي
 معرفت نه به لکيل هجي تب پهريان خط برڪت لالا کي ضرور ملندو پوءِ ان
 تائين پهچائڻ برڪت لالا جو فرض هوندو هو. ڪنهن جي به نڪاح ۾ نڪاح جا
 چوهارا ورهائڻ برڪت لالا جو ئي شوق هو نڪاح جا ڏئي کيس 200 ٿيلهيون يا
 ايتريون ٿيلهيون هجن هي حساب لفافن سميت ٽوٽل ڪري وٺندو هو پوءِ

چو مارا تورڻ، لڏاڻا ٺاهڻ ۽ ورهائڻ اهو ڪم برڪت لالا جو هر مجال آ جو پئسا
 ٻيٺ مٺي ٿي وڃن برڪت لالا پاڙي جو امين به هو ماڻهو کيس پنهنجو نه رڳو
 پيسو پر نياڻين لاءِ گڏ ڪيل گهر گهٽا به رکندا هئا جنهن جي ڪا به رسيد وغيره نه
 هوندي هئي پر وقت تي گهر يا هئا ته برڪت لالا پنجن مٿن ۾ گهران کڻي ايندو
 هو هي اهي امانت رکيل باڪس، دٻا، ٻڌل رومال ۽ هزارن کولي به نه ڏسندو هو
 نه ڏٺا هئا ۽ نه ئي امانت رکندڙ کي ٻڌائڻ جي ضرورت به هئي ته هن
 کي خيال سان رکجان هن ۾ فلاڻي شيءِ آهي. برڪت لالا گهر ۾ اهي امانتون
 آڻي منهنجي حالا ماسي، نورجهان خالا کي ڏيندو هو، جا سندس گهرواري هئي،
 حالا به اهي شيون ڪم تالي ۾ بند ڪري ڪاڻه رکندي هئي پر سندس گهر ۾ عام
 شين جيان ڪرپن ۾ جڳن ۾ ڍيڳڙن ۾ رکيل هونديون هيون مجال آ جو ڪو
 گهر جو پٽي ٻيهر اوڏانهن اک کڻي به ڏسي هڪ پيري ڪو امانتي اوچتو
 برڪت لالا کان امانت واپس وٺڻ آيو. خالا ڪڙي عطا محمد ڪنهن عزيز جي
 شادي ۾ ويل هجي مان به موجود هوس برڪت لالا پٽي نعمت کي دوڪان تي
 ويهاري شادي ۾ اچي نڪتو، خالا ٻڌايس ته اها امانت فلاڻي جڳهه تي رکيل آهي
 برڪت لالا واپسي ۾ مون کي گڏ وٺي آيو ته جيئن امانت ملي وڃي جو برابر
 اطلاع خالا کي ڏيان ته جنهن کيس ڪا پریشاني نه ٿي. مون کي يقين نه آيو، اهي
 ان زماني جي حساب سان گهٽ ۾ گهٽ 30-35 هزار جا ڏيوار هئا جيڪي عام
 رومال جهڙي ميري ڪپڙي ۾ ٻڌل هئا، جيڪي برڪت لالا، خالا جي ٻڌيل جڳهه
 يعني گهرجي ڪنهن مان مون کي ڪڍڻ لاءِ چيا روز استعمال ٿيندڙ اتي جي ٽين
 مان مون ڪف چاڙهي ٻانهن وجهي برڪت لالا کي ڪڍي ڏنا جيڪي امانتي
 ڪنهن ٻئي کي اسان جي روبرو ڏنا اهو امانتي دراصل پاڻ ڪنهن ٻئي جو
 امانتي هو برڪت لالا رمضان شريف ۾ پڻ سڄو مهينو ٽين جو دٻو ۽ لٺ کڻي
 وڃائي روشن لاءِ اٿارڻ جو ثواب پڻ ڪمائيندو هو برڪت لالا کي اولاد صرف
 هڪ پٽ هو، لالا ديدار علي جنهن جي شادي ٿيل هئي. جنهن مان ديدار کي ٽي
 نياڻيون هيون. هڪ ديدار جي وفات کان پوءِ گور گار جي پاڻي ۾ سڙي وفات
 ڪري وئي باقي ٻه اڃان موجود آهن جيڪي شادي واريون آهن ديدار جي
 گهرواري گلشن پڻ حيات آهي. ديدار صرف 30 سالن جي جواني جي موت مٿو
 هي دوستن سان سنڌ واه تي پڪڙڪ ملهائڻ لاءِ ويو ته وري واپس نه آيو سنڌ
 واه جي لهرن جي پڪ ٿي ويو. ديدار ڏاڍو ملن سار هڻندڙ کي، جفاڪٽر، محنتي
 ڪلٿو منظر ۽ دل ۾ درد رکندڙ انسان هو. ديدار پيءُ سان گڏ دوڪان ۾ هر وقت
 ٻانهن ٻيلي ٿي رهيو پٽ ديدار جي وفات کان پوءِ برڪت لالا صفائتي چڪو هو
 پر کيس سندس پاڻي آغا نعمت خان سنڀالي ورتو جو سندس پٽ ديدار جو

سالو پڻ هر برڪت لالا جو سواءِ نعمت جي ڪنهن پئي نه اعتبار نه هو. دوڪان سڄو جو سڄو نعمت جي حوالي ڪري گهر ۾ ڪجهه ڪلاڪ سڪون جي بند ڪندو هو. نعمت جي هوندي هي نماز، شادي غمي توڙي اسان وٽ حيدرآباد هفتو هفتو به ٽڪي پئي نه پريان فڪر نه هوندو هوس دلچاه هوندي هيس ته نعمت سنڀالي وٺندو برڪت لالا ناس واري مني امان جو سڀ کان وڏو پٽ هو. برڪت لالا کي ممتاز خان، امداد خان ۽ آغا ڪرم الله پائر هئا جنهن ته پيشن ۾ فقير بابا (جنن واري خالا) ۽ آغا سعيد جي ماءُ ڪلثوم جيڪا منهنجي سڀي چاچي ٿي پڇاڙي جو برڪت لالا سحت پيمار ٿي پيو. ڪيئي ڪبير ڊاڪٽر آيا پر برڪت لالا کي حڪم نه ٿيو هي ڪڙال ٿي ويو جنهن ڪڪ به نه بچيو ته هن پنهنجي ڀائٽي پروفيسر آغا صفدر خان کي دوڪان جو اوطاق وارو حصو وڪيو ۽ باقي اڌ وڏي دروازي وارو پاسو پنهنجي پٽ ديدار جي آخري ڏي، جي منگيندي ٿريا خالا جي پٽ خالد کي گفت ڪيو ته جيئن هو گهر ٺاهي گهر ڪري نه نياڻي جو ٻار هلڪو ٿي. دنيا فاني آهي نيٺ برڪت لالا وفات ڪري ويو. هڪ ڏور جي پڇاڻي ٿي اڳ جتي برڪت لالا جو پراڻي طرز جو دوڪان هو جتي اوڙي پاڙي جا گڏجي ڏک سک وٺيندا هئا ۽ اڄ پروفيسر آغا صفدر علي خان جي جديد طرز جي اوطاق آهي جتي اوڙو پاڙو گڏجي ٿو. برڪت لالا دڪان ۾ اوطاق جو بنياد وجهي ويو ۽ سندس ڀائٽي پروفيسر صاحب سندس خواب کي حقيقت بنائي اسان ڀارن لاءِ هڪ مڪمل اوطاق آباد ڪيو ويٺو آهي.

مٺي امان

مون مٺي مان کي آخري ڀيرو سندس وڏي پٽ برڪت لالا جي گهر ڏٺو هو جتي هو سخت پيمار هئي. مٺي امان ڪٿ تي بيحال پئي هئي ۽ سندس پٽ امداد خان کيس ڏونٺاڙي رهيو هو "امان... او... امان" امداد خان هڪ رعبدار پرسنتي جو مالڪ آهي ڪڙي جا ننڍا توڙي وڏا سڀ هن کان خوف کائيندا آهن. مان جيڪو ڪڏهن به پيءُ کان نه ڊڄندو هوس پر امداد خان آڏو ڪڪڙو پئجي ويندو آهيان، پر هي دل جو صاف انسان آهي ۽ اندر ميل کان به وڌيڪ نرم اٿس. هي مون کي چئي رهيو هو "يار قيوم امان سڏ ڇو نٿي ڏئي" هي ٻارڙن جيان روئي رهيو هو هن جي ماءُ سان ڏاڍي دل هئي. هي ماءُ کان سواءِ ڇن ٿورو هو هي پوئن ڏوهن وارو هو ته به ماءُ آڏو ڇن هڪ معصوم ٻار هو هن پنهنجي ماءُ مٺي امان جي وڏي خدمت ڪئي اهڙي خدمت اڄ نائين ڪنهن پٽ ماءُ جي نه ڪئي هوندي. جنهن ماءُ جي خدمت ڪئي تنهن ڪٿيو. "ماءُ به هن کي هر وقت دعا ڏيندي هئي. امداد خان هڪ مڪمل اسپورٽس مين آهي. هي ڪاليج جي شاگردن کي اسپورٽس سيکاري ٿو آهي ۽ کين رانديون کيڏڻ لاءِ ٿورن تي پڻ وٺي ويندو آهي هي سڄي زندگي جسر ۾

سڌا بهار رهيو سندس آڏو سندس پوتا ڏوهتا به چڻ وڌا لڳندا آهن، هي صفا ڀنگ لڳندو آهي. هر وقت پاڻ کي تپ تپ رکندو آهي. هن تي شاگردياڻيون به عاشق هيون روز ٻڌندا هئاسون ته اڄ هن سان تو شادي ڪري. هن سان تو شادي ڪري، پر هن ته زندگي ۾ هڪ ئي شادي ڪئي هئي منهنجي حالا ”نارو حالا“ سان. اها هن جي پيار جي شادي هئي. نارو حالا دواصل پشتو پٺاڻ هئي سڄي خاندان تي ساهه ڏيندي هئي. هي چڻ مرد هئي. شادين ۾ مردن جا ڪيتر پٽي موجود هئي پتڪو پٽي ڪهاڙي ڪٽي آڳيان آڳيان هلندي هئي. ڪڙي جي گهٽين ۾ ستل ماڻهن جون ڪٽون اسان چوڪون کان ڪٽائي جڳ ۾ ڇڏي ايندي هئي. نازو حالا ۽ نورجهان حالا جو جوڙ هو. نازو حالا جي پٽ ڊاڪٽر آغا شمشاد کي جڏهن پٽ ڄائو (شايد پرنس) جنهن کي ڄاڻي ڄم کان وٺي وات ۾ مٿيان ڏند هئا مٺي مان هٽايو ته ”جنهن ڄاول ٻار کي اهڙا ڏند هوندا ته اهو چڱو ناهي. ٻار جي نانائڻ ۾ پاڻ ڪر ماڻهو موندو يا ڏاڏي ڇت تي چڙهي ڊانس ڪندي“ نازو حالا مٺي امان کي سڄو ثابت ڪرڻ لاءِ پنهنجي گهر جي ڇت تي چڙهي وڃي ڊانس ڪيو. سڀ ڪل ۾ پٽ هئاسون ڏاڍو سٺو شغل ٿيو. اهڙيون زندگي دل عورتون ڪئي ٿيون لڳن دنيا ۾ ڳالهه شروع ٿي هئي مٺي امان کان، سو مٺي امان سان هر وقت ناس جي دٻلي گڏ هوندي هئي. ناس جي دٻلي، نڪ آڳهڻ لاءِ ڳاڙهو ريشمي رومال ۽ تسبيح سندس خاص نشانين هيون. پٽن تي هر وقت نادر حڪم جاري هوندو هو ته ڪاري ناس گهرائي ڏيو. ناس جي ڇهڻي ڏيندي هئي ته سندس مڙ هڪڙو ٿيندو هو مٺي امان هٽايو هو ته ”آڳي عورتن کي شادي جي ڏاڇ ۾ به ناس جي آئيني واري دٻي ۽ ناس سان پريل ڏيو به ڏيسا هئا.“ مٺي امان کي ته ناس سان خاص نينهن هو هن جي نه ملڻ تي آند ماڻڻ ٿيندي هيس. مرندي موي ويٺي پر بيماري ۾ به ناس کان پري نه رهي هن جي لهجي ۾ ايترو پيار ايتري عقيدت هوندي هئي جو اهو رشتو دنيا جو عظيم ترين رشتو لڳندو هو. هن گهر جا سمورا پٽي مٺي امان. امداد خان، نازو حالا آغا صفدر سندس گهرواري روشن، ڊاڪٽر شمشاد، حاجي حيدر علي مطلب ته سڀني سان ملي سڄي خوشي ٿيندي هئي.

چاچي ڪلثوم

چار ٻچڙا ماءُ اڪيلي. سا به ٽولي ياد آ

ڄاڻ جوڌا جوان ٿيا. سا ٻاجه ٻولي ياد آ

سٺو موشن سان ذهن ڦهلجي تو جيئن ڏند جي پٽي ۾ پٿر اڇلائڻ سان پٽي دائرا ڏاڙا تي پڪوڄندو ڦهلجندو محسوس ٿيندو آهي اهو دردناڪ منظر ۽ ان وقت جي پيرا آهي. منهنجي سوت آغا سعيد ۽ مونکي هڪ جهڙو گلابي وڳو پاتل آهي. هي دنيا کان بي خبر ٻار پنهجي مٽيءَ ۾ مست آهي. هي هڪ ڏند ۾ مسلسل

پٿر اڇلائي دائرا دائرا ٿيندڙ پاڻي کي ڏسي خوش ٿي رهيو آهي هن کي خوش رکڻ لاءِ مظهر مان به هن سان گڏ خوش ٿي رهيو آهيان پر منهنجي اکين ۾ ڳوڙها آهن منهنجو اندر ۾ لوهه پري رهيو آهي مان هر هر پويان پيو ڏسان، پويان هڪ دردناڪ مظهر آهي هن کي خبر ناهي ته مان هن کي انهيءَ مظهر کان دور رکڻ لاءِ هتي وٺي آيو آهيان. پويان چند قلمن تي سندس پيارو ڏيڍي کيس ۽ کيس جي تن معصوم پٿرن کي يتيم ڪري هيٺ مٽيءَ ماءُ جي هنج ۾ سمهاريو پيو وڃي جڏهن پٿر پاڻي جي تلاءُ ۾ ڪڪر اڇلائي هن ٻلڪ ڪڪرن جو ڏير ڏير ڀورو ڪيو ته پويان دٻائڻ وارن هن جي پيءُ کي دٻائي هڪ مٽيءَ جو ڏير قبر جي صورت ۾ ڪڍو ڪيو جڏهن هن ٻلڪ کي ڪو پٿر هٿ نه چڙهيو ته هن اٿڻ وقت انهيءَ اڪيلي نازي فر تي هڪ گل اڻ ڄاڻائي مان ڪٿي آخري پٿر طور ڏنڊ ۾ اڇلايو جيڪر هن ڪاري کان ترندوهن ڪاري تڏين ويندو رهيو هي ان گل کي تيسڙين ڏسنڌو رهيو جيستائين اهو گل نظرن کان لوجهل نه ٿي پاڻي ۾ جذب نه ٿيو منهنجو هٿر ڦاٽي رهيو هو مان کيس اتان تڪڙو تڪڙو ٻاهر وٺي آيس ۽ پوءِ جڏهن هن پنهنجي ڏيڍي جي تصوير تي پنهنجي ماءُ کي اگر بشيون ٻاريندي ڏٺو ته پوءِ کيس سڄي ڳالهه سمجهه ۾ اچي ويئي ڇاچي ڪلٿور جا جوانيءَ ۾ ئي بيوا ٿي ويئي هي جيڪا ننڍپڻ کان ئي ڏاڍي خوبصورت هئي جنهن جوانيءَ ۾ ڏاڍي ڏک پري زندگي گذاري حياتيءَ جي گهڙين ۾ جڏهن سندس ور کيس اڪيلو ڇڏي رب ڏانهن راهي ٿيو ته هن اڪيلي سر پنهنجي چنن معصوم پٽن آغا سعيد، آغا سهيل، آغا مصهوءَ ۽ آغا سجاد جي ايتري ته بهترين تربيت ڪئي جو سندن پيءُ نه هئڻ جو ڪين احساس به نه ٿيو، مان سوچيندو آهيان ته هن افراتفر ۽ نفسانفسي واري دور ۾ هن ڪيئن پنهنجي پٽن کي پالي وڌو ڪيو اهو شايد سندس اندر جي سچائي جو عڪس آهي. کيس صرف چئن پٽن جو اولاد هو جن مان آغا سعيد کي منهنجي هڪ پيڻ رضوانه ۽ آغا سهيل کي منهنجي ٻي پيڻ فرزانه منگي طور ڏنل هيون انهي زماني ۾ مان ڇاچي کي چورندو هوس ڇاچي گهٽ ۾ گهٽ مون لاءِ هڪ ٻاڻ جهڙي خوبصورت ڌيءُ ته چئي ڏين ها ته ڇا پئي ٿئي.

زيبو خالا

سچو ڏينهن مٿس سان ملاقتون ڪيو پئي، ڪڙي جي انهيءَ ٿڌي ڇانور ۾ هڪ گهر زيبو حالا جو به آهي ڪاٺ جي وڏي دروازي تي لڳل پردي کي هٽائي اندر داخل ٿيس. سڀني سان مليس خالا مضبوط ٻاڪر پٿر هن چئن مون کي مٿي تي محبت جي تبڪي هڻي ڇڏيندي هئي. يا پانهن ڊگهاري سڀني سان لڳائيندي هئي اها مائيتياڻي محبت اڃان تائين منهنجي حياتي جو بي بها ثمر آهي هي رت سان گڏ روح جي به محبت هئي. زيبو خالا سان ملندو هيس ته چئن خوشيءَ جو درياهه اٽڪي

پرندو هر زيرو خلا ۽ اماڻ جي شڪلين ۾ ڪافي مشابهت هئي. اماڻ جي هوندي
شڪل جي هي منهنجي ماضي جي منهنجي وڃڻجي ويل ماءُ آهي. هن سان وڏو
پاڪر پٺڻ کان پوءِ هن جي ساهه ۾ مون کي اماڻ جي ساهه جهڙو تسلسل لڳندو
آهي وڃڻ سان ئي زيرو خلا تي حڪم هلايو هو ته خلا ڇانهن کي خلا حڪم
ڇانهه تيار ڪري کڻي ايندي هئي. مان ڪڙي ۾ پل جيترا به ڏينهن هجان. ڪنهن جي
به گهر لڌل هجان. جتي پل منهنجو دعوتون يا مانيون جهليل هجن پر هي منهنجي
مالي مون لاءِ ٿي ويل ماضي ضرور وڪندي جنهن سان هر قسم جو آچار پڻ هوندو.
مالي نظير خان جي ڪچهري ۾ مان به هڪ وڏي مندر شخصيت وانگر پروڙ ٿي
ويهندو هوس. منهنجي ماسٽرن مان، شڪيل، وحيد، جميل، نديم، قوي، شيبا، ماضي،
مطلب ته سڀ قرب ڏيندا هئا. وحيد سان منهنجي گهڻي لڳندي آهي. وحيد درز ڪو
ڪم ڪندو آهي ۽ گهر ۾ چوڪرين کي درز ڪو ڪم سڀڪاريندو پڻ آهي. وحيد
ڪڙي تال واري مورت پڻ آهي. اسان جون روح جون ڳنڍيون آهن.

نعمت جو گهر

گلشن ۽ روشن جي پاڻ نعمت لالا جي هن گهر جي خفائن ۾ ڪڍي به
بيبي بلقيس جي يادگيرين جو ذڪر ڪونهي ڇاڪاڻ ته نعمت به شادي ڪري
پڏي هئي. بلقيس جيڪا منهنجي پٽي خورشيد دادا جي ڌي هئي جنهن کي
سڀڪو ”بيبي آبا“ چونندو هو. هن کي نعمت مان ڪابه اولاد ڪانه هئي تنهنڪري
هنن جو گهر دوزخ بڻجي ويو هو. هڪ ڏينهن نعمت جي گهر هڪ فقيريائي سدا
هئي ته ”پٽ خيرات ڏير الله ڪندو توکي ست پٽ ٿيندا“ ”ماڻي ڪوڙ ته نه هن
هن ايمان ڪتي جو ٿر به نه ڏنو آهي ست پٽ ڪٿان ڪڍندي“ برحال فقيريائي
خير وٺي دعا ڪري ويئي اڄ نعمت کي ماشاءِ الله جهڙوڪ ست پٽ آهن. فقيريائي
جي دعا قبول پئي پر هي ست پٽ هن کي بلقيس مان نه پر ٻي گهر واري مان آهن
جيڪا ٻار ڪڍڻ جي مشين آهن، جيڪڏهن نعمت وقت سر هن جو ٻوڇ بند نه
ڪري ها ته هي هن وقت تائين 50 کن ٻار ڪڍي چڪي هجي ها نعمت کي ٻارن
لوي لوي ڪري ورتو آهي. هي هاڻي ٻارن مان بيرار اچي ٿيو آهي هن جا پٽ به
جن هن جا پٽ نه آهن. جن شيطان جا ٿر هجن ملڪ تنو پيو آهي.

ماڻي سمع ماءُ

نعمت جي گهر وڃڻ لاءِ وڃ مان لنگهه موجود هو. اهو دروازو ڏينهن جو
کليل هوندو هو ۽ رات جو پيڪڙيل رهندو هو. اسان ننڍا ننڍا بنا پوڙڻ جي اڄ
وڃ ڪري سگهندا هئاسين. سمع ماءُ رات جو انهي در جو ڦاٽڪ بند ڪري
سمندي هئي. مون پنهنجن سمورين خالائن کي تنپيڻ کان وڳو وڌي ۾ ڏنو
آهي. مان پنهنجي ماسين سان اڪثر بورچيخاني ۾ ملندو آهيان. نورجهان خلا،
زيرو خلا، روضي خلا، ثريا خلا، نازو خلا تندي ماضي، وڏي ماضي، منهنجي

سس جملي دادا ۽ سميع ماءُ سڄي زندگي ڪڇن ۾ ئي نظر آيون. پر الائي ڇو ماسي سميع ماءُ سان تنديڙ کان ئي منهنجي دل هئي ”جيڪڏهن مون کان خدا پڇي ته دنيا ۾ ٻيهر ڪنهن جو پٽ ٿيڻ پسند ڪندين ته مان پنهنجي رب کي چونڊس ته مون کي هر هر ماسي سميع ماءُ جو پٽ ڪري پيدا ڪجان.“ هي عظيم عورت مون کي ماءُ کان به وڌيڪ قرب ڏيندي آهي پنهنجي سڳن پٽن کان به وڌيڪ چاهيندي آهي، اهو ئي سبب هو جو سس پٽ توڙي نياڻيون مون کي ناپسند ڪنديون هيون. مان پنهنجي هن حالا جي رڌڻي ۾ منجيءَ تي ويهي پنهنجي هٿن جي پيالي ۾ جھرو رکي چلڻ ۾ ٻرندڙ گهري نارنگي رنگ جي باهه کي تڪيندي الائي ته ڪٿي وڃائجي ويندو هوس چلڻ ۾ ڪاٻيون ٻارڻ ته جنسي جٿا هوندي هئي حالا جڏهن وڃڻو هڻندي هئي ته اهڙو ڪڙو دونهون مچندو هو جو اکين مان لاتان پيون وهنديون هيون هو چوندي هئي ”پٽ اٿ اٿان، دونهون پرڄي ويندي اکين ۾“ مان ضد ڪندو هوس ”هلي دونهون منهنجي اکين ۾ پرڄي ويهي“ منهنجي لاءِ ڪپ ۾ چانهه ڪيڻ لڳندي هئي مان هن جي پراسان صڌڻي تي ويهي چانهه پيڻ لڳندو هوس گهرن جي بورڇي جان مان اٿندڙ ڪاٺين جو دونهون آهستي آهستي مٿي وڃي ڪڙي جي چوڌاري وڪري هڪ خوفناڪ ماحول پيدا ڪري ڇڏيندو هو انهيءَ گهٽي ۾ ٿريا خالا جو گهر به هو ٿريا خالا امان جي سڀ کان ننڍي پيڻ هئي هن کي صرف هڪ پٽ خالد آهي ٿريا خالا

ٿريا خالا جو مڙس فضل خان ناڪي منشي آهي ڏاڍو سادو ماڻهو آهي مائٽن جي شادين ۾ گهرت جي سرگس تي جتي ٻيا بوجوان ڊانس ڪندا هئا ته فضل خان کي به غيرت اچي ويندي هئي پوءِ لهي پورندو هو ميدان تي هن جو ڊانس ڏسڻ وٽان هو ڪڙي جي تنگ گلين ۾ ڊانس ڪندي ڪندي اڌ جڳ ته ڪٿر ۾ ڪيري وجهندو هو ٻيڙي وات ۾ منٿ منٿ تي ٻيڙي ڊڪڻيندو هو هي ڪلاڪن جا ڪلاڪ هڪ تنگ تي ڊانس ڪندو هو ”واه فضل واه اسان ٽيڪرون ڏئي همراہ کي مٿي تي چاڙهيندا هئاسون.“ حالا غصو ڪندي هئي ڪا فضيلت سڪو فقير بابا

خالا سان گڏ پر ۾ فضل خان جي ماءُ ۽ پيءُ رهندا هئا فضل جو پيءُ ادا امان الله خان به گريد ماڻهو هو ڪڙي ۾ ڪنهن نه عورت کي امرجنسي ۾ ڪڇڻ گهرجي امان الله خان چپٽي وڃائيندي وٺي ايندو هو فضل ماءُ جنهن کي سڀ ”فقير بابا“ چوندا هئا، سڀ چوندا هئا ته فضل ماءُ کي فقير بابا نالي جن عمل ۾ آهي. فضل ماءُ وٽ جڏهن فقير بابا ايندو هو ته هن کي ڏور پوندا هئا جنهن ۾ هن جا هٿ پير تيزا ۽ اکيون هڪ هنڌ ٻيهي وينديون هيون پوءِ هن جون هميشه

لاڙاڪيون ٿري ويون، چون ٿا ته جن جو اثر هو خير خدا ٿو ڄاڻي پنهنجي ڳجهن کي. ان فقير بابا جي معرفت ماڻهن کي گهٽ پر ٻاهرين کي وڌيڪ فيض ملندو هو. فقير بابا منهنجي ڪيترن دوستن جا نه ٿيندڙ ڪم ڪيا. آغا واجد ته فقير بابا جو مريد بڻجي ويو. منهنجي هڪ آفيسر جي وڃائڻ جي ويل نياڻي فقير بابا جي ڪوششن سان گهر يا سلامت پهتي ڪڙي جون سموريون عورتون شل ڪاڪ برقعا پائينديون هيون ڇو ته هتي سخت پردي جو رواج آهي. شيخ اياز جي هڪ ماءُ ڪڙي نواب خان جي سنڌي پٺاڻ هئي ڪڙي جي گهر گهر ۾ هيندڙ پمپ گيڙڻ جي چڱڪ چڱڪ هيءُ مان هن هيندڙ پمپ مان هر قسم جو لطف وٺندو هوس.

وڻ وڻ ٿو ڳالهائي، وڻ وڻ ٿو مون سان ڳالهائي
وڻ وڻ ٿو ڪوڙ زبانون آهن، وڻ وڻ ٿو ڳالهائي

منهنجي ننڍپڻ جو دوست

پيل جو وڻ

هي سنڌ جا وڻ ۽ پکي ڄڻ منهنجي وجود جو حصو آهن، منهنجي مٿس ۾ هڪ گهاتو وڻ آهي، جنهن جي شاخن جي پناهه ۾ مان ڏاڍو خوش آهيان. انهن شاخن تي اڪثر آزاد پکي اچي ويهندا آهن جن جون سرسبز شاخون سدائين آباد هجن ٿيون. وڻ جيڪو اس جون سختيون جهلي اسان کي ڄاڻو ڏيندو آهي ۽ اهو وڻ ڄاڻو نچارو ڪرڻ وقت اها ڳالهه ٺاهي سوچيندو ته منهنجي هيٺان ڪير ويٺو آهي. وڻ ڪنهن جي دل ٺاهي رنجائيندا ۽ نه ئي ڪنهن کي شڪايت ڪندا آهن، بس خاموشي ۽ انتهائي پاڻو سان پنهنجي ٿڌي ڄاڻو نچارو ڪري خوش ٿيندا آهن. وڻ صحرا ۾ پنڪندڙ مسافر کي ڏاڍي سٺي ڄاڻو ڏيندا آهن مون کي اڄ به وڻ هيٺان ويهڻ ۾ فرحت اچي ٿي. مان نه گل آهيان نه سائو پن آهيان ۽ نه ئي ڄاڻو وارو وڻ آهيان. مون کي انهي سموري ڳالهه تي حيرت آهي ته هن هاري (پالڻهار) مونکي ڪهڙي ڪم ڪر لاءِ پوکيو آهي؟ چون ٿا ته وڻ ۾ هر ذات پلجندا آهن. جنهن مون شڪارپور جا وڻ ڇڏيا ته منهنجي من زرد پن جيان شاخ تان ٽٽڻ لڳو خوبصورت ڇانوري جي طلب مون کي اڄ به آهي. انسان جنهن وڻ هيٺ ويهي سندس ڄاڻو هيٺ وقت گذاري، ان کي به ياد ڪري، مون کي ياد آهي ته شڪارپور ۾ اسان جي پاڙي ”ننڍن پور محل“ جي عيبن روڊ تي ٿي وڻ هئا. جن مان هڪ پيل جو وڻ به هو. منهنجي گهر سان لڳ اهو پيل جو گهاتو وڻ هوندو هو اسان جي ”پيل واري جاو“ سڏبي هئي. اهو وڻ اسان جي ۾ ماڻ ڪولي کان به ٿيهارو

موت مٿي ويندو هو ان وٽ جا ڌار ۽ تاريون اسان جي چچري سان گسنديون هيون
 ۽ ان جون ڪيئي لامون ڪوئي تي ڇت وانگر وڌي ويون هيون. اهو وٽ هن گهر
 جو محافظ بڻجي علامت طور آسمان ڏانهن ڪر ڪنيو بيٺو هوندو هو ٻاهر پيل ۾
 پن هوا جي جهونڪن تي ڏيمي ڏيمي لڌندا هئا. هوائ جي پيار پري جهانءَ سان
 ڇڻ هو نهي گهر کي چمدا هجن. هن جي هر چمي منهنجي گهر جي پيشاني تي
 تڙي پوندي هئي اهو ساڳيو وٽ هو جيڪو اسان کي ننڍپڻ ۾ راند کيڏندي ڏسي
 خاموشيءَ سان تڪتيلو رهندو هو. هو ڇڻ منهنجي ننڍپڻ جو دوست هو منهنجي
 اها وندر هئي جو مان هن اڻانگي وٽ تي چڙهي چوٽي تائين پهچي خوشي
 محسوس ڪندو هوس. مان ڪڏهن ڪڏهن انهي وٽ تي چڙهي مختلف جانورن جا
 آواز ڪڍي ايندڙ ويندڙ کي ڏيکاريندو هوس. مان انهيءَ وٽ تي مرزا قليچ بيگ
 جين اڪيرو ٺاهي گهر ڪري ويهندو هوس پر ڪڇين تارين تي منهنجو اهو اڪيرو
 جتاندار نه هو مون هن وٽ جي هنڌ هنڌ هر پيري عادت مطابق چاقون سان ڪوئي
 پنهنجو نالو لکندو هوس ۽ هت اچڻ جي تاريخ لکي ڇڏيندو هوس. مان هن وٽ جي
 پٺيان اڪثر پاڪر پاڻي لڪي ويندو هوس. مان ڪيئي ڪلاڪن تائين انهن
 ماڪوڙين کي ڏسنو رهندو هوس جيڪي هڪٻئي سان ڳالهائي ماٺ ميٺ ۾
 رستو وٺنديون هيون، انهي وٽ ۾ منهنجي اڪيري کان سواءِ ٻين پکين جا اڪيرا به
 دوندا هئا هو پکي جڏهن قطار ڪري پنهنجي اڪيرن ڏانهن واپس ورندا هئا ته مان
 ڏاڍو خوش ٿيندو هوس پيل جي وٽ ۾ طرحين طرحين جا پکي مٿيون لاهيون پيا
 لوند هئا انهن رنگارنگي پکين جي لائين ۾ هڪ عجيب قسم جي مناس هئي
 پکين جون اهي ٻوليون مرسر جي حسن ۾ اضافو ڪري ڇڏينديون هيون. انهيءَ
 وٽ ۾ گجهن به اڪيرا ٺاهيا هئا طوطا، ڪهريو، بريليون، جهرڪيون، نوريتڙي وٽ
 تي هوندا هئا. ساوا طوطا مومڪي ڏاڍا وڻدا هئا پيار مان کين پاڻي پياريندو هوس
 جي ڪنڌ لاري مري ويندا هئا ته روئيندو هوس. جڏهن بالڪني ۾ رکيل ٻٽ تي
 ڪپوتر هوهو ڪندا هئا ته مان رات جا بچيل ٻاروڻا چانور ۽ ٻيو چرڱو وجهندو
 هوس. پوري رنگ جي قوسڙي جا هر وقت پنهنجو پچ لوڏيندي رهندي هئي جنهن
 کي چوندو هوس ”اڙي ڏوٻي چا مومڪي رومال ڏوٻي نه ڏيندي ڇا؟“ ٿيٿهر مون
 وانگر هر وقت تنگن مٿي ڪري سمهندو هو جو کيس شايد خوف هونءِ مٿان
 منهنجي مٿان آسمان نه ڪري پري گهر ۾ رکيل آئيسي آڏو اڪثر بلبل ايندي هئي
 جا پنهنجي شڪل ڏسي سمجهندي هئي ته ڪو ٻيو دشمن آهي ۽ پوءِ ان کي خوب
 لونگا ۽ چنبا هڻندي هئي. بلبل جي آئيني آڏو بنا وير جي ويڙهه هڪ عجيب
 روشرو هوندو هو. بلبل جهڙي ملوڪ جيئري جاڳندي رانديڪڙي کي ڌارڻ جي

منهنجي به اچي دل سرڪي تيٺ منهنجو نانا مون لاءِ هڪڙي بلبل ٿاسائي آيو
 کيس ڏور ۾ ٻڌي هيرائڻ لڳس قاتل بلبل گهڻو ئي گهيگهه ڪنديون هيون پر
 آخرڪار مان کيس پنهنجي وس ۾ ڪندو هوس بلبل کي ريشمي ڏور ۾ پڇيو هو
 پر پوءِ هري مري ويندي هئي هٿ يا ڪلهي تي ويهندي هئي ۽ چپتي وڃائڻ سان
 اچي هڪ ڳوٺ کان ٻي تي ويهندي هئي پوءِ کيس پنهنجو چم وسري ويندو هو
 وڻ تي انهيءَ هيريل بلبل جي آواز تي ڪارائڻ جي لالچ ۾ ٻيون بلبلون به
 ٿاسائيندو هوس جو پوءِ احمد ماما پنهنجي دوستن جي ٻارن کي ڏيندو هو مان
 روزانو پنهنجي پاليل بلبل کي آزاد ڪندو هوس جا پوءِ ٺينگ ٽپا ڏيندي هئي
 هڪ ڏينهن گهر جي ٻلي هن کي تاڙي ورتو ۽ هو وجهه تلاش ڪري رهي هئي
 مان ٻلي جي ارادي کي پرکي ورتو ۽ بلبل کي هڪ پڇري ۾ حفاظت ۾ رکيو ان
 رات اٺي ڪيڏن ٻلي جو چنبو هن تائين پهتو هو، پڇري ۾ رڳو بلبل جا ڪنڀ ۽
 ڇهه پٽي هئي ٻلي نه ڇپ چئي مشڪي وئي هئي پر هن بلبل جي وڌات جو
 موتي ڏاڍو صلحو رسيو آزاد پکين کي انسان آخر جو قيد ڪري ٿو ۽ انهن
 ٻچن ڪڏنڌ پکين جو پاپ ڪٿي ٿو مان امان سان اڪثر ان وڻ جو ذڪر ڪندو
 هوس. هڪ ڏينهن امان ٻڌايو ته ”جڏهن پاڻي رشيد منهنجي پيٽ ۾ هو ته مان
 اڪثر بيمار رهندي هيس هڪ رات مان خواب ۾ ڇا ڏسان ته پيل جو اهو وڻ
 مرنڪي چئي رهيو آهي ته مائي هرڀرو پريشان نه ٿي صبح جو هيئن ڪجان ته
 جيڪو تازو پن مهجو هيٺ پٽ تي ڪريل ڏسين اهو پيٽ تي رکجان الله ٻلي
 ڪندو سڀڪجهه ليڪ ٿي ويندو، پوءِ منهنجي اک ٽلي وئي پر صبح جو مون کان
 اها خواب واري ڳالهه وسري وئي صبح جو پاڻي غمي ٻاهر راند ڪندي پاڻ مرادو
 ان پيل جو ڪو ٺارو پس ڪئي آيو ۽ حرڪت ڪندي مهجو چولو مٿي ڪري
 منهنجي پيٽ تي پن رکي چوڻ لڳو امان ڏسجان اڏڙي کي پيٽ تي اهو پاڻ ڇاپيل
 هوندو مان پئي ڏينهن پاڻمرادو ليڪ ٿي ويئي ويس جڏهن پاڻي رشيد ڄائو ته
 منهنجي حيرت جي انتها به رهي جو ان جي پيٽ تي هو بهو اهڙو پيل جو پن
 ڇاپيل هو جهڙو پاڻي غمي منهنجي پيٽ تي رکيو هو ”اڄ منهنجي ان ڀاءُ رشيد
 جي عمر لڳ ڀڳ 50 سال آهي، اڄ به سندس پيٽ تي اهو پيل جو پن هو بهو بيٺو
 آهي يقين نه اچي ته منهنجي ڀاءُ جي قميص مٿي ڪٿي ڏسي سگهو ٿا متان چئو
 آغا هٿ جي ٿر هڻي اهو وڻ اسان جي گهر جي چاوش تي منهنجي لاءِ آلت جو
 وڏو سبب بڻيل رهيو. چوڻا آهن ساڻي وڻ کي جيڪو اُڪيڙيندو اهو ڪڏهن به
 سائو ٿي نه سگهندو جڏهن منهنجي صدوري ڀاءُ لالا ناظر الدين اسان جو هي گهر
 پيشوئي کي وڪيو ته ان سڀ کان پهرين هي سائو وڻ ڪٽرائي ڇڏيو انهيءَ وقت

مون پنهنجي زندگي جو هي پهريون دردناڪ گيت لکيو.

يادن جي هن شهر ۾ بس- هڪ گهر اسان جو به هو

چند سڪن ڪاڻ جو وڪجي ويو گهر جي چوڪت تي بيٺل

صدين کان پيل جو وڻ هوا جي هر جهلتي سان

گهر منهنجي پيشاني چمندو ته هو- شام ٿيندي ئي جو وڃي ويو.

مون کان ته ٻئي ڇائون ڪيون ويون هڪ گهر جي ۽ ٻي انهيءَ وڻ جي

ٿڌي ڇائڻ، هڪئي مون کي به ته انهي پيل جي وڻ جي ته بد دعا ناهي هن وڻ کي

تي پيرا آزاريو ويو هو پهريون ڀيرو جڏهن منهنجو جنم ٿيو ته هن کي ڪوئي

منهنجي اوڙ پوري وٺي پيو ڀيرو منهنجي سنڌ جي ڪل ڪوئي پوري وٺي ۽

آخري ڀيرو منهنجي پيشوي لالا اعجاز خان ته مورچو هن کي پال کان اوڪيو

ٿيو ڪيو وڻ جي اونچائي جي پوري ماپ تڏهن معلوم ٿي سگهي ٿي جڏهن

اهو ڪيرايو وڃي ٿو. هن کي ڪيرائڻ بعد خبر پئي ته هي وڻ ڪيترو نه اڀريو

هو. مان مسلمان آهيان انهيءَ لاءِ مان ٻئي جنم ۾ يقين نٿو رکان ته منهنجي

وصيت هجي ها ته مون کي ٻئي جنم ۾ هن گهر جي انهي وڻ جي ڇائڻ ۾

دنيايو وڃي. پر هاڻ ته منهنجي اها وصيت به ڪنهن ڪم جي ناهي. جو اڃا اتي نه

اهو گهر آهي ته اهو وڻ باقي آهي جنهن جي ڇائڻ مون کي پسند هئي. مون کي

مٿي پهچائڻ جيڪڏهن هڪئي به دنيايو ويو ته اوهان کي منهنجي روح صرف هن

تڪري ۾ ئي پتڪندي ملندي هن وڻ جي وڃڻ کان پوءِ ڇڻ منهنجي شاخ به

خالي رهجي وئي. منهنجي من جا سمورا رنگ به رنگي پکي اڏامي ويا شاخ

حالي ڇڻ دل خالي ۽ دل خالي ڇڻ منهنجي دنيا خالي ٿي وئي ڪنهن اجسي

پکين جي لات تي منهنجون اکيون پر جي اينديون آهن مان پنهجا ڪهڙا ڪهڙا

پکي ياد ڪيان. جهر ڪيون، چترن، ڪانڙ، ڪاٺ ڪٺا، گيرا، ڪپرون، بلبليون ۽

ڪوئل جون لاتيون ڇڻ مون کي سڏي رهيون هجن. اهي جيڪي مون کان

ڪسيون ويون هيون منهنجون اهي سرسبز شاخون جيڪي سدائين آزاد هيون

جن تي اڏامندڙ ۽ ٻوليندڙ پکي ترسندا هئا. جن جا چها، اڃ به محسوس ٿين ٿا.

منهنجي دل ڪوئل جي ڪوڪ وانگر ڌڙڪندي رهي ٿي اها ڪوئل جيڪا

پنهجو آئو ڪانگ جي آڪيري ۾ لاهي ٿي ڇڻ هر موسم ۾ خزان وڪڙيل

هجي جن خالي شاخن تي اڏامي، جي ڪوئل مستقل ڪرڪندي هجي جئين

ڌڪويل ڪوئل وڻ تي ويهي وڃڻ سائين کي ياد ڪري وڙلاپ ڪڍي روئيندي

آهي تئين مان ڇڻ ڊگ پلجي ويو هجان ڇڻ وڃڻ سائي ڳوليندو هجان ڇڻ

اڪيلو رهجي ويو هجان ڇڻ ٽڪجي ٿئي چڪو هجان، ڪوئل جي ڪرڪ ٻڌه

جي علامت آهي. مان زندگيءَ جو سمورو درد ۽ سور ڪوئل جي ڪرڪ ۽ رڙ ۾

سمائي ڇڏيو آهي، مان ڪوئل جان ڪوڪيڊو اڪيلو بيچين پڪي آهيان. مان ڪنهن لاءِ ڪوڪان ٿو مان رلندي رلندي ڪنهن کي ڳوليان ٿو مون کي ڪنهن جي تلاش آهي. منهنجي اڪيري جو دڳ جيڪو مون کان وسري ويو آهي ڇا اها ساري زندگي جي تلاش منهنجو مقرر آهي

جنر گهر

شڪارپور جي هن پاڙي ٺيڀن پور ۾ جتي مون جنر ورتو هو جتي منهنجي آواز پوريل هئي جتي مون پهريون ساله ڪيو، جنهن نصاب ۾ منهنجي پالنا ٿي، جتي بانسڙا پاتا، جتي سڪ جون چند ساعتون گهاريون، جتي منهنجي ماءُ پيءُ جو گهر هو جيڪو منهنجو به گهر هو پنهنجي اباڻي گهر، پنهنجي ڌرتي پنهنجي اصل وطن جي مٽي جنهن ڏانهن موٽڻ کان منهنجو روح اڻاڻڪو هو منهنجي ئي خاموش زبان ۾ جيڪو ڪجهه ڳالهائيو مون کان مور نه وسرنده مان ننڍپڻ ۾ هتي جيتريون راتيون رهيس اهي مون کي هميشه ياد رهنديون منهنجي هن گهر جي ڇاڻڻ جي چمي ڪنهن محبوب کي ڏنل چمي کان هرگز گهٽ نه هئي، منهنجو هي گهر شيخ اياز جي گهر کان رڳو سئو فٽن تي هو، جتي فقط هردائي شيخ رهندا هئا جتي رڳو به گهر اسان جي ناناڻن جا به هئا ”هتي جيڪا اصلڪي جهوني جڳهه هئي سا اسان جي هئي هاڻ جيڪا نئين جڳهه آهي سا اسان جي نه آهي“ هن نئين جڳهه ۾ هاڻ منهنجو مامو لالا لياقت قيار پذير آهي هي گهر اسان جي ڪل ڪائنات هو منهنجي صدوري پاءُ جڏهن پنهنجي ماءُ پيءُ جي آخري مٿاني بيمع سامان جي وڪرو ڪئي جڏهن منهنجي پاءُ ناظر الدين پنهنجي ماءُ پيءُ پيشن، پائرن، پنهجي ۽ منهنجي ماضي جي يادن جو اهترو سستو سوڌو ڪيو ته منهنجي روح کان بي اختيار رڙ نڪري وئي ڇو ته مان مري ويس، نه رڳو مان مري ويس پر مون کي ائين لڳو ڇو ته مون سان گڏ منهنجو پورو گهر مري ويو هجي رڳو لاش ئي لاش هجن جنهن جي هاڻ ڪ به تلافي ئي نه ٿي سگهي، گهر، ڌرتي، ۽ ماءُ کي وڪيو نه آهي اهو گهر جو پناهه ڏئي، اها ڌرتي جيڪا جاءِ ڏئي ۽ اها ماءُ جيڪا هنج ڏئي تنهن کي وڪيو نه آهي اهو درد اهو ڏک منهنجي وجود ۾ ايترو ته گهر ڪري ويو جو شايد مان ان مان ڪڏهن به نڪري نه سگهان. مان اڃا انهيءَ گهر جي پاهران بيٺو آهيان جيڪو منهنجي چر جو گهر آهي جو ڪڏهن منهنجو گهر هو، جنهن ۾ ڪڏهن مان رهندو هوس، مان هوريان هوريان اڪيون ٻوٽي ٿو ڇڏيان، مائٽڪين جي اسڪرين تي گهر جو نقشو تري ٿو اچي. پراڻي گهر جي پنهنجي هڪ الڳ سونهن ۽ پراسراريت آهي هن گهر جي هڪ پنهنجي الڳ خوشبو هئي گهر ۾ 12 کن بالڪنيون هيون جيڪي چوڌاري پاهر نڪتل هيون، ان ۾ حفاظت لاءِ ڪاٺ جو ڪٽهڙو ڏنل هو ڪمري ۾ داخل ٿيڻ کان اڳ هڪ گول چبوترو هو. جنهن ۾

هيٺ گهر ۾ نظر پوندي هئي ڪمري جي اندران ۽ ٻاهران ديال جي ڪڪڙ جو
ڪم ٿيل هو ايتري قدر جو ڪپٽ، تجوڙي ۽ ٻيو ڌرين تي رنگين شيشا ۽ مور
۽ ٻين خوبصورت پکين جون تصويرون هيون، شهتير به ڪاٺ جا هئا وڏا ڪنڀن
۽ هراڏار ڪمره جن جون چٽيون انتهائي اونچيون هيون هن جي مال جي ڇت
جي اوچائي ٻه ڇت وري ڪمري جي ڇت جي برابر هئي ڇت توڙي فرش ۾
ڪاشي فوٽ پاڻي فوٽ واريون سرون لڳل هيون جنهن گهر ۾ مال ڄائو هوس
اهڙو شاندار گهر نه ٿو ٺاهي هن گهر جو بنياد چاهه فوٽ ويڪرو هو جنهن تي ٻه
چون ٻه فوٽ ويڪريون چٽيون ڪنيل هيون پاسي ۾ ٻه ڪوٺيون هيون اسان جي
گهر جي چٽين ۾ ڪاٺ جا پينگها (جهليون) به تڱيندا هئاسين گهر جي ٻنڌ جي
ديوارن جون ٻانهون ڪشاديون هيون ته به گهر جون ڪوٺيون هو دار هيون پٽين
۾ ڏيئي جي وڪڻ جي جاءِ به هوندي هئي بابا جڏهن هن گهر ۾ اچي رهيو هوندو
ڪنڊ، صابن، ڪپڙو لٽو پنهنجو ڪندو هو سياري ۾ گهر جا پاڻي ڇنڊ جي
چوڌاري ٽڏي تي ويهندا هئا ۽ هٿ سيڪيندا هئا بابا ڪاٺ جي ٻوڙي جي سگري
ٻارين هو پر امن اڱرن تي ئي ماني تيار ڪندي هئي پر ڳوٺ جو هر ماڻهو
بابا ٻارڻ لاءِ ڏکڻ جي چيڻ جا مٺيا ٺهي سڪائيندو هو اسان جون عورتنون
چيڻ ٺٺڻ ۽ ڪاٺيون وڍڻ کان آجپون هيون شاهي باغ روڊ تي جاءِ هئي جي
ڪري هتان بيگري واه ڏانهن ويندڙ مينهنون ۽ ڍڳيون هر وقت پيون گهرينديون
هيون پاڙي جون غريب عورتنون اهي چيڻا ميڙي ڏيهر ڪنديون هيون جن کان بابا
غريد ڪري ڇت تي گڏ ڪندو هو اسان جي گهر جي ڪمري جيڏي بورڇيائي
۾ اٽڪل ڏهه ٻارهن ٽامي جا ڍڳڙ ۽ ڍڳڙيون هڪٻئي جي مٿان رکيل هوسا
هئا ۽ عمر رڌ پڇاڻ جا ان کان سواءِ ٿانو هئا اهي روز مره جي رڌ پڇاڻ ۾
استعمال ڪونه ٿيندا هئا روز جي ڪم لاءِ جدا ٿانو هئا رڌ تي ۽ ٽامي ۽ چيڻي
جون لسي تري واريون نديون وڏيون ٽالهيون پڻ هونديون هيون اسان وٽ
پليٽون سون جي تعداد ۾ هيون پاڻي پيئڻ لاءِ ڪڇهي جا گلاس هئا ان کان
سواءِ پتل ۽ جست جا ٽنڊا وڏا ٿانو پڻ هئا ان کان سواءِ چنڊي تي لٽل سامان
ڪتون، پيڳهو، بند ٿيندڙ آرامه ڪرسيون، وڏيون ميزون، ٽپايون، دفنري
ڪرسيون به شامل هيون. "هنقوئن وٽ هندورا ۽ اسان پٺاڻن وٽ پيڳهو هوندا
هئا" بابا وٽ هالن جو هڪ پيڳهو هو جو چنڊي جو ٺيل هو جنهن ۾ پاسن کان
مور جون تصويرون هيون ان کان سواءِ منقش ٿيل، اتي لاءِ چڪرا وٺڻ، ڏويون پڻ
چنڊي مان ٺهيل هيون. بابا ٽالهي ۽ شيشي جي ڪم جو عاشق هو. پر تنهن ڪم
جهڙوڪ ڪٺ جي مرمت وغيره بابا ڏکڻ جي بجاءِ پاڻ ڪندو هو بابا ٽڏن، ٽوڙي

۽ موڙن جو به عاشق هو، هن جاءِ ۾ مڀا به لوهر چوڻ وڌيون نتيون وٺي رکيون هيون جنهن ۾ هنڌ بسترون کان سواءِ گهر جو ضروري سامان پڻ هر وقت کلفن ۽ ٽالن ۾ بند رکيل هوندو هو جنهن جي چاڀي فياض ماءُ کي ڏنل هئي جا اسان جي وڏي چاچي هئي ٿامي جا وٽا، ڊيگڙا، ٽالهيون مڌنا، لوڻا جوکڙيون، ٽالھ، نيون، ڪنگير چمچا نه آئي ڏينهن شادي يا غمي ۾ ماڻن ڏانهن ويندا هئا ته انهن کي ڪا اها پٽ هئي جو اهي سامان واپس نه ڪندا هئا اهي بابا پيهر خريد ڪندو هو جڏهن بيماري سبب بابا حيدرآباد کان شڪارپور اچڻ گهٽيو ته هي قديم طرز جي پراسرار جاءِ سار سنڀال نه هئڻ سبب ختم حال ٿي خوفناڪي لڳڻ لڳي ته هن جي سنڀال لاءِ بابا ماما جن کي پارت ڪئي، وقت به وقت نوجوان نسل پنهنجي مالي مشڪلاتن کي منهن ڏيڻ لاءِ هن گهر کي پنهي هٿ سان لٽيو ان اباڻي ملڪيت کي لٽڻ ۾ ٻيا ڌاريا نه پر بابا جا پنهنجا هئا جڏهن سٺي گيس جي ميٽر جي چوري جي الزام ۾ مڀا پنهنجي ننڍي ڀاءُ ماستر مقبول کي حيدرآباد مان گهر بدر ڪيو ته هن ان جو بدلو وٺڻ لاءِ شڪارپور جي هن جاءِ مان ڊيگڙا وغيره چوري ڪري وڪيا منهنجو مامو لالا لياقت به وقت به وقت هن گهر جي سامان جي پينگ ڪندو رهيو، سوٽ اعجاز خان قيصتي سامان ڪراچي ڪڍي ويو، اهي گهر جا چور اڪيلا نه هئا انهن سان گڏ انهي سلسلي ۾ مک منهنجو وڏو ڀاءُ لالا ناظم به شامل هو جنهن نه رڳو امان جي سونن روپن گهڻن کي پرو ڏنو پر اٽائي ڪهڙي بڪ هوس جو باقي بچيل سامان سوڌو هن شاندار جڳهه کي پڳڙن جي مٿان ان سالي کي جڳهه کپائي جنهن اسان جي پيڻ کي هڪ رات ۾ علامتي طلاق ڏني هئي مٽي ماڻي جي نظر ٿي ويل هي جڳهه هن گهر کي چيهو رسبو منهنجي هن گهر جي ڪلر سر سلامت نه رهي اها پڇ ڊاهر رارو مرحلو سالا سال هليو، دريون، در پٽائي چٽيس اهو شاندار گهر پڇي ڏوڙ ٿي ويو جڏهن گهر مٽي جو ڌير ٿي ويو ته اها اصلرڪي جهوني جڳهه جو جڏهن نالو نشان نه رهيو ته هڪ نئون خريدار ميدان تي آيو اهو هو منهنجو مامو لالا لياقت هن ليبر پٽ کي مٿو گهر ٺاهڻ ۾ هتي ملي ۽ هتي ماما جي هڪ نئين جڳهه جڙي راس ٿي ۽ هن گهر جو نقشو ٿي تبديل ٿي ويو اها هاڻي ماما جي ملڪيت آهي، شايد زندگي جي ڪنهن به شيءِ کي بقاء نه آهي، شايد تبديلي هن ڪائنات جي هڪ اهم ضرورت آهي، منهنجي ڀاءُ اسان جي هن ڪنيل ملڪيت جو اهو حصو فروخت ڪيو، گهر جيڪڏهن هڪ ڀيرو فروخت ٿيو ته اهو هر هر فروخت ٿيندو آهي، ناظم اهو گهر اعجاز کي فروخت ڪيو اعجاز اهو گهر لالا لياقت کي فروخت ڪيو ۽ لالا لياقت وري هي گهر ڪنهن ٻئي کي فروخت ڪندو ائين هي گهر هر هر فروخت ٿيندو رهندو نه ناظم هن گهر مان سک

ورتن، ته سوت اعجاز سک وٺي سگهيو نه وري لالا لياقت هن گهر مان سک مائي سگهندو هي اهو وانڪو گهر هو جنهن وائڻي لڏ پلاڻ وقت مال سوڌو ڇڏيو ان وقت ان جي ڇا ڪيفيت هوندي ورهاڱي وقت پهچي ملڪيت جو سامان سان سٿيل هئي، اهو صدمو ان لاءِ ڇا گهٽ نه هو هي مون لاءِ به هڪ وڏو صدمو هو هاڻ پڇتاون جي بوجھ ۾ ڪابه ڪمي نه ٿي، ٿي سگهي جيڪي ڪجهه به ٿيو اڻڄاڻائي ۾ ٿيو جيئن شڪارپور جي ڪٽ واري ڌرمسال جي گاديءَر بابا رامداس ورهاڱي کان پوءِ بمبئي جي چيئرمين ڪوپري ڪالوني ۾ ڏاڍو الهاس ڏيکڻ ڪيپ (ڪلياڻ ڪيپ) ۾ سنڌو نگر ۽ شڪارپور آباد ڪيو ٿيڻ منهنجي به آخري خواهش آهي ته مان (حين آباد) جي سنڌو درياھ جي بند لڳ هڪ اهڙو ئي گهر ٻيهر آباد ڪريان جيڪڏهن منهنجو پاڻ لالا ناظر، سوت نياڻي ۽ ملا لالا لياقت جيڪي ماشاء الله اڄ صاحب حيثيت به آهن ازالو ڪرڻ چاهين ته هڪ گڏيل ملڪيت طور منهنجو اهو خواب پورو ڪري سگهن ٿا ناظر جو پٽ آغا زاهد بلبلر آهي آغا آصف جي ان حد ۾ اتي جي چڪي آهي جيڪڏهن آغا آصف پنهنجي اتي جي چڪي، لڳ شادي ڪري اهو گهر آباد ڪري ويهي رهي ته منهنجي مٿي پڄاڻا منهنجي روح کي به سکون ملي سگهي ٿو منهنجون اکيون جيڪي اڄ ڳوڙهن کان خالي آهن ان گهر کي تلاش ڪري رهيون آهن اهي بي رنگ پکي اڄ به پنهنجي اکيون کي ڳولي رهيا آهن هڪ مٺي لات ٻولڻ لاءِ

نانا

اسان جو ناناڻو پاڙو ٽيڻ پور محل شڪارپور آهي، جيڪو شاهي باغ روڊ تي آهي اسان جي ناناڻي خاندان ۾ ڪجهه معروف ۽ معتبر شخصيتون به آهن جن جو تعارف ڪرڻ ضروري سمجهان ٿو، طويل عمر خدا جي ڏين آهي منهنجو نانو الله ڏنو خان ولد محمد سچل خان چوڻ ٿا ته ڊگهي ڄمار مائٽي لڳ ڀڳ ستر ورهيه جي عمر ۾ هن جهان مان چولو مائٽي ويو، منهنجو نانو بيماري کان اڳ 96 سالن جي عمر تائين تڙو کڙو هو هن به شاديون ڪيون هيون ۽ ٽين جي حسرت هو دل ۾ کڻي ويو نانا جنهن سخت بيمار ٿيو ته مان چوندو هومانس ”نانا هاڻ اوهان جي ٽين شادي جو ڇا ٿيندو؟“ ته چوندو هو ”ٻچا ٺڳي ٿو ته ٽين شادي قبر سان ٿيندي“ ۽ پوءِ ائين ٿيو جو هي ٽين شادي قبر سان ڪري قبرستان جو گهر ڇڏي ٿي هليو ويو، منهنجو نانو بابا جو سڳو سوت پڻ هو، منهنجا ڏاڏا ۽ ناناڻا هڪ ئي خاندان مان هئا. منهنجو نانو الله ڏنو خان پوري ايشيا ۾ گهوڙن جو واحد مڃيل حڪيم هو سندس هٿ ۾ ايڏي ته شفا هئي جو بيمار گهوڙو نانا

آڳاڙو پنڃڻ کي ڏسنٺي شفا ياب ٿي ويندو هو گهوڙي جي جسمر تي ڪو ڦوڙ
 نڪرندو هو ته نانا جي هٿ لاهڻ سان اهو ڦوڙ سُڪي سڙي ويندو هو گهوڙن
 جي ڪاري وا بيماري لاءِ ته صفا پڙي هو. گهوڙو گهڻو ڪري پيٽ جي سور
 سبب مرنندو آهي نانو گهوڙي کي ڀنگ ۾ تموريون ۽ نه جا پتا گهوڙي پياريندو
 هو ته گهوڙو تيار سالن کان مندا ۽ ناڪاره گهوڙا جيڪي تنگن ۾ هڪ هڪ سر
 چيلو ڦوڙ لڻ ڪري چري ڦري به نه سگهندا هئا سي بيمار گهوڙا جن مان مالڪ
 به بيزار هجن آڏي جو جن کي روڊ تي ڇڏي اچن، نانو انهن کي آڻي تيار ڪندو
 هو ته مالڪ پيدا ٿي پوندا هئا اهڙن بيمار گهوڙن جو هو علاج گهوڙي جي
 قيمت کان وڌيڪ ٻڌائيندو هو ته مالڪ کيس پڳڙن جي ملهه ڪپائي به ويندا هئا
 پوءِ نانو انهن بيمار گهوڙن کي سنوت ۾ آڻيندو هو جي مالڪ جي پلن گهوڙن
 کان به ريس کڻي ڏيکاريندا هئا. انهن گهوڙن جي حڪمت سبب نانو پوري ايشيا
 جوسير پڻ ڪري چڪو هو پر هن کي ملتان وڌيڪ پسند هو جو کيس اتي هن
 جي حڪمت جو قدر هو نانو گچ عرصو ملتان ۾ به گذاري آيو اسان جي ويجهو
 عزيز ميجر آغا عطا محمد خان، جهن جي سکر ۾ شاليمار سنڀالا جيڪب آباد ۾
 سهڻي سنڀالا، ڪراچي ۾ ڪمار سنڀالا ۽ لاڙڪاڻي ۾ به ڪا سنڀالا هئي جتي
 نانو مون کي اڪثر وٺي وڃي مفت ۾ فلمون ڏيکاريندو هو نانا اڪثر اُهي
 فلمون پسند ڪندو هو جنهن ۾ پلا گهوڙا ۽ نانگا ڏيکاريل هجن جهڙوڪ ڏاڳي
 والي ۽ تلاش وغيره اسان جا امير ترين عزيز لالا ميجر عطا محمد، لالا سني خان،
 لالا اختر جان به منهنجي نانا جي وڏي عزت ڪندا هئا جو انهن جي ڪليبر جي
 دوستن کي ڇڏهن به ڪنهن پلي گهوڙي جي سوڌي جي شناخت ڪرڻي هوندي
 هئي يا علاج ته هو نانا کي چوندا ها جهن سڀ نانا سان گڏ انهن مٿا ماڻهن جو
 به قدر وڌندو هو نانا ميجر عطا محمد لالا جي انهن رٽائر فوجي آفيسرن سان
 ميجر صاحب جي ڪري ڪو حساب نه ڪندو هو جنهن لاءِ ميجر صاحب نانا کي
 گهڻو پائيندو هو اُهي گهوڙي سوار ۽ سابه فوجي عطا دار گهوڙي جي چال
 ڏسندا هئا ته نانا جي تربيت جي ڪمال کي داد ڏيندا هئا نانا جو گهوڙن سان
 چرن جي حد تائين عشق هو. تنهن زماني ۾ پليون مينهنون پلا اٺ ۽ پلا گهوڙا
 پالڻ وڌڻ ماڻهو جو شوق هو نانا صرف پلا گهوڙا رکندو هو نانا وٽ ڪٿي پلا
 گهوڙا هئا هن جي طبيلي ۾ ڇهه کان اٺ گهوڙا هئا. هن جو اهو طبيلو گهر
 کان ٿورو مفاصلي تي هو مان ڇڏهن به ويڪيشن، شادي جا غمي ۾ ڳوٺ ايندو
 هوس ته نانا جي پلي هوندو هوس نانا مون سان گهڻو پيار ڪندو هو ٻين ٻارن
 جي معاملي ۾ هو ڪجهه وڌيڪ بخيل هو پر مون تي ساڻه ڏيندو هو ڪنهن به
 امير مٿا ماڻن ۽ سنگت ڏي ويندو هو ته مان خرچي مان مليل سڪن جون

ٻجڪيون پري ايندو هوس اڄ به مون وٽ نانا جون ڏنل اهڙيون ڪيئي ٻجڪيون آهن جن ۾ مان پاڻ سگريٽ پيڻ رومال ۽ نظر جو چشمو وجهي هر وقت پاڻ سان گڏ رکندو آهيان. مون کي چڱي طرح ياد آهي ته ننڍپڻ ۾ نانا پنهنجا ٻلا گهوڙا ڏيکارڻ مون کي پنهنجي طسلي تي وٺي هليو جتي تندرست ۽ شادمان گهوڙا ٻڌل هوندا هئا هي گهوڙا، گوربر آهي ته هي براق هي ڪميت هي سرهو هي سنجان ۽ هي مشڪي اٿئي مون کي مشڪي گهوڙو ڏاڍو پسند هو شايد انهي لاءِ جو ٻيا گهوڙا مون کي پنهنجي پٺي ته هٿ رکڻ به ڏيندا هئا ۽ مشڪي گهوڙو مون سان پيار ڪندو هو هو ڪڏهين مٺي ڪري مون کي ويجهو اچڻ لاءِ سڏيندو هو، پوءِ جڏهن مان کيس مهل تي هٿ لاهيندو هوس ته هٿڪار ڪري ٻج ٿيرائي هو مون کي چٽيندو هو مان جڏهن اتان واپس وٺندو هوس ته هٿڪارون ڪندو هو براق اچي رنگ جو گهوڙو هو براق کي ڏسي مون نانا کي چيو ”نانا هن جا پر ڪٿي آهن مٿان اٿامي به وڃي انهيءَ لاءِ شايد آهي پر تو ڪٿي ڇڏيا آهن“ ته نانا مشڪندو هو مون نانا جي سمجهڻ واري ڪمري ۾ براق جي تصوير ڏٺي هئي جنهن کي پر هئا ۽ هو آسمان ۾ اڏري رهيو هو جنهن جي هڪ پاسي يا الله ۽ ٻئي پاسي يا محمد لکيل هو، نان روزانو شام جو ان تصوير تي اگریتون ٻاري پوءِ ٻاهر مڪرندو هو نانا ان تصوير تي واپسي ۾ لکيل نان راڻيل جي اچي ڪنڊي آئي به تنگيندو هو نانا کي نانگي ۽ گهوڙي کي سڃاڻڻ جو شوق هو مانو اڪثر مون کي پنهنجي بگي گهوڙي تي چاڙهي سڄي شڪارپور جو سير ڪرائيندو هو هي ڪڏهن به سواري نه ڪندو هو، هي هن جو شوق هو ماني جي نانگي جي اسٽيل جي مادي هئي جا رات جي روشنيءَ تي چمڪي پوندي هئي نانگي جي پٺي پاسن کان فاسوس لڳل هوندا هئا جيڪي رات جي وقت مزد ڪندا هئا نانا نانگي ۾ گهم به لڳرايو هو جيڪو پيرن سان وڃندو هو هون ته مهينجو نانو جامو پائيندو هو جنهن ۾ بٽن بدلي تي يا چار ڪهيون ٻڌندو هو ته ٻڌايي ۾ به ڪڙو تڪرو لڳندو هو. ان وقت منهنجي نانا جي لٺي هئي هي بوسڪي جو ٻيل گهوڙا پتڪو پاڻي بنا ڪالر واري قميص ۽ وڏن گيرن واري پروچڪي سلوار پاڻي نڪرندو هو. نانا جڏهن انهيءَ سير سڀاڻي لاءِ مون کي کڻي مڪرندو هو ته ڪنهن تي ملڪ تي نه آڻيندو هو. نانا جڏهن گهوڙو واپسي ۾ سنڌ واه تان ڊوڙائيندو ايندو هو ته مان کيس چونڊو هوس ”نانا آهستي هلا ڪٿي مان گهوڙي تان ڪري نه پوان ته تنگ پانهن نه پڇي پوي“ نانا چونڊو هو ته ”جڏهن مان گهوڙن جون تنگيون ليڪ ڪري سگهان ٿو ته تههجي تنگ پانهن هڪڙي ڏينهن ۾ ليڪ ڪري وٺندس گهوڙائي نه“ گهوڙي کي خبر هئي ته سندس سوار تجربڪار هو نانا طنبيلي کي هر وقت صاف رکندو هو. پڇاڙي ۾ جڏهن سخت بيمار ٿي پيو ته مامن اچي

گهروا ڪپايا جو اڃايو ٻار ۽ آزار هئا تن ڏينهن ۾ ماما جي بيماري تي لڪ ڏيڍ خرچ پڻ آيو جو انهن گهوڙن جي وڌيڪ جهليو نه ته ماما ويچارا ڪٿان ڊپ جهلين ها پڇاڙي جو نانا ويچارو پنهنجي سڀ کان ننڍي مولائي پٽ احمد علي ماما کي منٿ ميڙ ڪري علي سائين جا واسطا ڏيندو هو ته هو جهٽ پل لاءِ کيس ڏيئي ٿي ڪشي طنبيلي ايندو هو، ۽ پوءِ نانا انهي خالي طنبيلي ۾ ناسون ٽاڙي وڌا وڌا ساڻ ڪڍندو هو اکين مان ڳوڙا ڳاڙي موٽندو هو ته ڪجهه ڏينهن جتي پوندو هو مون سندس حياتي ۾ سندس تصوير وارو هڪ ڪئلينڊر چٻايو هو جو سا ۽ مان گڏجي اڌ سڌ جو بنگي تي کوٽ ڪري ڪپايو به هو اهو نئين سال جو نانا جي تصوير وارو ڪئلينڊر ٽانگن وارن گهوڙن جي نالن وارن ۽ گهوڙن جي شوقينن ۽ ڀڄن مرشد جو ڪئلينڊر سمجهي خريد ڪيو هو افسوس جو هاڻ ان جي هڪ ڪتابي به ڪشي ڪوششن سان هٿ نه لڳي سگهي آهي نانا گهوڙي کي نال هڻڻ جي نئين ترڪيب پڻ ڏني. اڳ نال وڌن وڌن ڪلين سان لڳندو هو نانا بنا ڪلين ۽ ڪوڪس جي باهه تي نال کي گرم ڪري هڻندو هو جو اڄ مان جاگرافي چينل تي انگريزن کي هڻندي ڏسان پيو پر ڪشي به منهنجي نانا جو ڏڪر نه آهي ته هي شيءِ هن ايجاد ڪئي هئي نانا جي بنگي گهوڙن جو وڏو ٽول باڪس اڄ به احمد علي ماما وٽ رکيل آهي جيڪو نانا جي ياد ڏياري ٿو نانا گهوڙن جي بيمار ۽ پالنا تي هڪ بهترين ڪتاب پڻ لکڻ چاهيو پر وقت ساٿ نه ڏنس ان ڪتاب جا ڪجهه پنا شايد احمد ماما وٽ محفوظ هجن افسوس ته اهڙي ناياب هر جي ملڪ حڪيم اهو فن نه ڪنهن شاگرد يا اولاد کي کي ڏنو سندس سان گڏ اهو فن به هميشه هميشه لاءِ دفن ٿي ويو پڇاڙي ۾ ناني مرحوم اسان کي ڏاڍو تڱ ڪيو سندس سڀ پٽ ۽ ڌيئرون ته شڪارپور ۾ هيون رڳو امان ويچاري هئي حيدرآباد ۾ بابا کي پرديس ۾ ڏنل هئي پڇاڙي جو ڍڪي ڍڪي هي پئي مهيني اوچتو اطلاع ملندو هو ته جي پيءُ جو منهن ڏسڻ اٿئي ته پهرين گاڏي ۾ پهچ، امان ويچاري روج پٽڪا ڪري اٿئي سميت پهچندي هئي ته ڏسندا هئاسون ته نانا لکيدر تي گهر جي پاهي ويٺو خريد ڪري، اٿس اٺ ڏهه پيره اوچتو اطلاع ٿي امان پهتي هئي امان جي نانا سان ڏاڍي دل هئي امان نانا جو پهريون ٻار هئي هڪ ڀيرو اهڙي اطلاع تي امان انڪار ڪيو ته پئي ڏينهن موٽ جي ڪروڙي خبر ڏئي امان کي گهرايو ويو تب نانا چڙي پيو نانا پويان پساھ پيو ڪڍندو هو ته ڪٽولي تان لاهي زمين تي لپو پائي سمهاريندا هئا ان موڪلائي کان به جڏهن نانا رخصت نه ٿيو ته واپس ڪشي ڪٽولي تي سمهاريونس، ناني حيرت ۾ وجهي چڙيو ڇهه دفعا لپس مان اٿيو ناني ڪڪ ٿي جڏهن چئيس پيلي هاڻ اسان جي پهر چڙ ڪنهن مثل پياري گهوڙي جو واسطو ڏئي انهيءَ سان وڃي مل تڏهن وڃي مس مس ناني برقعو مٽايو. سو به تڏهن جو شايد سندس نياڻي ثريا خالا جي شادي جو موقعو هو.

منهنجي نانيءَ جو نالو ناز بيبي هو. ناني شينهن مڙس هئي. ناني جي شخصيت کان جهڳ مشهور صحافي حسن مجتبيٰ ايترو متاثر هو جو هن ناني تي نيوز لائيت ۾ هڪ ڀيرو تائثر لکيو هو. ان وقت ناني اڃان حيات هئي. ناسي نوالفقار علي پتي جي پيپلز پارٽي جي اصل عاشق هئي. پتي صاحب جي شروعاتي جلسن ۾ ناني عورتن جو اٿالو وٺي اچي لهندي هئي. ناني محترمہ بيظير جو به ڪافي ساٿ ڏنو. ناني انگريزن سان به سٺي ۾ شروع ٿي ويندي هئي. انگريزن کي ڏسي وٺي پي پي جا نعره هڻندي هئي. ناني جو وزن به مثلاً الله هو. ناني صحتمد جسر جي مالڪ هئي. ناني جڏهن SP علي گوهر مياڻي کي ٿپ هڻين هئي ته اهو بي بي سي نشر ڪيو هو. پتي جي جلسن ۾ BBC جو نمائندو مارڪ ٿيلي ناني کي ڳولي اچي لهندو هو. ناني 24 ڪلاڪ ضياءَ الحق کي گاريون ڏيندي هئي. ضياءَ جي پوري دؤر ۾ ناني تي وي نه ڏني ته متان ان سوئر ضياءَ جي شڪل نه ڏسڻي پئي. جنهن سندس محبوب ليدر کي شهيد ڪيو هو. ضياءَ جي حادثي ۾ مرڻ تي ناني ٻاهر روڊ تي تي وي کڻي آئي هئي. انهي ڏينهن شڪارپور جي منائي جي دوڪانن تي ماڻهن منائي ناني جي خرچ تي ڪاڏي هئي. ناني وڏي اصول پرست هئي. ڪنهن ڳالهه تي امان سان هڪڙي ته مرندي مري وئي پر امان سان ٺاه نه ڪيائين. نه ڪڏهن منهن ڏيکارين. ناني جو مون سان منڊ کان وٺي چاهه هو. مون تي ته ناني اصلي ساهه ڏيندي هئي. مان هن لاءِ اڃان ننڍو ٻار هوس. مان جڏهن چئن سالن جو هوس ته ناني حيدرآباد آئي هئي. ان زماني ۾ مان ٻهجي وڏي ڀاءُ رشيد جو نالو صحيح اچاري نه سگهندو هوس. منهنجي ڀاءُ جو ڪو دوست هو بيلو اهو جڏهن اسان جي ڌر تي ايندو هو ته مان ٻولندو ڀاءُ رشيد ڏي ايندو هوس ۽ چونڌو هوس ته ”ته بابلو آيو آهي“ اها ننڍي لاءِ جي يادگيري ناني کي سڄي عمر رهي. مان جڏهن به شڪارپور ناني سان ملندو هوس ته ناني ”ته بابلو آيو آهي“ ڪري ملندي هئي ۽ ان تنهنجو جو ذڪر ضرور ڪندي هئي. مان ناني آڏو ان عمر کان وڌو ٿي نه سگهيس. ناني وٽ گهر ۾ هڪ جهنڊي جي پاون واري ڪٽ هئي. جنهن تي ناني ويهي برادري تي حڪم هلائيندي هئي. هو ڪٽ تي ڪنهن کي به ويهڻ نه چاهت رکڻ به نه ڏيندي هئي. هو هر ٻارن کي لوڻي ۾ گلاب جو پاڻي پري ڏوئيندي هئي ۽ ڪٽ جي چوڌاري به گلاب سان چٽڪار ڪندي هئي. هن کي ڪٽ سان عجيب انسيت هوندي هئي. ان کان پري وڃي هو هڪ عجيب اداسي محسوس ڪندي هئي. ڇڻ جسر بنا روح جي هجي هن کي اهو خوف ويٺل هو ته هن ڪٽ تي ڪو ٻيو نه قبضو ڪرائي ويهي نه رهي هي پاون کي مضبوطيءَ سان پڪڙي ويهندِي هئي ڇڻ ڪو هن کان ڪٽ کسي رهيو هجي. هي ان ڪٽ تي پنهنجي اولاد مان به ڪنهن کي ويهڻ نه ڏيندي هئي. مون سان ملڻ لاءِ

به هو، اها ڪٿ ڇڏي ڀرسان رکيل هڪ صندل تي اچي ملي يقين واپس ڪٿ تي ويهندي هئي ۽ مان صندل تي ويهي ساڻس ڪچهري ڪندو هوس. اتي مون کي هر ڀيري گدامڙي سان ڪچلڻ جو پيالو ڀري ڏيندي هئي ڇاڪاڻ ته هو مون کي ننڍپڻ ۾ هڪي پسند هئا. مان ناني کي چونڌو هوس ”ناني هاڻ مان وڏو ٿي ويو آهيان. هي گهڻو ڪاٽيندس ته ڪڏو نه ٿي پوان“ ته چوندي هئي ”تون شرم تو ڪرين ان لاءِ منع ٿو ڪرين“ پوءِ به زبردستي اڌ ڪلو کن ڪارائي پوءِ ڇڏيندي هئي. ناني مون کي ننڍپڻ جي يادن کي تازو ڪرڻ لاءِ هڪ ڪپڙي جي بچڪي ٺاهي سڄي سڪن سان ڀري ڏيندي هئي چوندي هئي ”هي تنهنجي خرچي آهي جيڪا مان تولاءِ ڪافي وقت کان سنڀالي رهي هئي.“ ڳوٺ ۾ اوڙي پاڙي جون ٻانهون پڄي وينديون هيون ته انهن جا فيصلو به ناني ڪندي هئي عورتن جا قصا روز ٻڌندا هئسین ويچارن سان گهرن ۾ ڳولڻ ۾ ٿيندا به ته ويلا هئا نانا به هليو ويو بعد ۾ ناني به رضا ڪئي.

لالا نواز علي خان

لالا نواز علي خان منهنجو سڀ کان وڏو مامو آهي جنهن کي مان نواز ماما چونڌو آهيان منهنجو هي ماما به پياري طبيعت جو مالڪ آهي هي ڪپڙن لٽن ۾ سادو پر دل جو وڏو سخي آهي پنهنجي پوري جواني شير شاهه ڪالوني ڪراچي ۾ ليڪچيڊاري ڪندي گذاريائين هاڻ شڪارپور ۾ پڻ اول نمبر جو ليڪچيڊار آهي. شاهي باغ کي شاهي باغ ڪندڙ بهترين نموني تيار ڪندڙ ۽ هر وقت شڪارپور جي خوبصورتِي تي سرچيندڙ هي شخص سدائين ماءُ جي دعا سان آباد رهيو آهي مان ڏسنو هوس ته هي جڏهن به ڪم تي ويندو هو ته سڀ کان پهرين ماءُ کي پهرين پوندو هو مان به کيس سڄو قرآن شريف گهروري.

دعاون جي برڪت سان رخصت ڪندي هئي سنڌ گورنمينٽ جي گاڏين جي پلونسبر پليٽ (GS) پهريون ڀيرو ماما جي معترف ڪرايل آهي، جنهن مان هن لک ڪميا پر سنڀالي نه سگهيو منهنجو هي ماما به پيپل پارٽي جو جيلو آهي ناني جي ڪري سڄو ڪٽنب پيپلو آهي ذوالفقار علي ڀٽي سان محبت رکڻ ڪري هن پنهنجي وڏي پٽ جو نالو ذوالفقار علي رکيو ته پيار علي الانا سان دوستي، سبب ٻئي پٽ جو نالو پيار علي رکيو سندس پٽ ذوالفقار علي پوليس ڊپارٽمينٽ ۾ آفيسر آهي جيڪو چاهي ٿو ته مان به اي ڊي خواجہ ۽ ثناء الله عباسي جيان نالو ڪيان.

لالا ليلاقت پٺاڻ

شهيد ذوالفقار علي ڀٽي کي اچي ڄمڙي وارا ساٿي ۽ ڪارڪن ڏاڏا وٺندا هئا (صرف وٺڻ جي حد تائين) انهن سهڻن جو هو نالو نه ڪڍندو هو انهن کي ”سهڻا منڊا“ چونندو هو جن مان غلام مصطفيٰ ڪر، عبدالحميد پيرزادو ۽ ٻيا هئا پر ڀٽي

صاحب جا حقيقي پريس هئا لاڙڪاڻي وارو اياز سومرو ۽ شڪارپور وارو لالا لياقت پٺاڻ هي پٺاڻڪو پار اڄ به انهن کڳ تي ويل ”سھڻ مندا“ کان گھٽ هرگز نه آهي. جيئن پاڻ سڳورن جي قاضي بر علي سائين سڀ کان ننڍي عمر جو ۽ سڀ کان دلير هو ائين ذوالفقار علي ڀٽي جي قاضي بر علي سائين سڀ کان ننڍي عمر جو ۽ دلير منهنجو مامو لالا لياقت هو پاڪستان پيپلز پارٽي جو آئين، 73 جو آئين عبدالحيظ پيراي لکيو ۽ اهو آئين سڀ کان پهرين پنهجي خرچ تي ڇپائي پنهجي هٿن سان ورهائڻ وارو شخص هو لالا لياقت، ماما پيپلز پارٽي جو بنيادي ڪلرڪن آهي. هي ڏسڻ بر انگريز لڳندو منهنجو مامو پيپلز پارٽي ڊسٽرڪٽ شڪارپور جو اڳوڻو پوزيٽنٽ، ميونسپلٽي شڪارپور جو اڳوڻو چيئرمين ۽ سنڌ جو مشهور وڪيل آهي. لالا لياقت جيترو پيپلز پارٽي سان سچو ۽ وفادار هو پارٽي هن سان ايتري سچي نه هئي هن پارٽي لاءِ جيل پڻ ڪٽيو لالا لياقت ذوالفقار علي ڀٽي واري زماني بر چار صادق علي جو به گھڻو پار هو جنهن دور بر چار صادق علي وزير اعليٰ سنڌ ٿيو تنهن دور بر پيپلز پارٽي جا ڪيئي وفادار لوڻا بڻجي چار جي هٿن بر ڪيڏن لڳا پر ماما ۽ وڪيل جنهن چار صادق علي گھڻي زور هڻي ٿڪيو ته هن ماما کي اللوالقدر تنظيم جو آرگنائيزر ڪرار ڏئي ايجنسين کان ڪٺايو جنهن ته چار صادق علي کي خبر هئي ته هي اهو لالا لياقت ۽ آهي اهو لالا لياقت لاڙڪاڻي بر چانڊڪا جو شاگرد اڳواڻ هو جيڪو جونيئر سڏبو هو ڇهن مهينن تائين ته ڪا خبر نه پئي ماما زنده به آهي يا شهيد ٿي ويو تنهن زماني بر منهنجو پار صحافي حسن مجتبيٰ عبرت مڱرين ۽ فرستبر پوست بر جاب ڪندو هو حسن مجتبيٰ جي ڪوششن سان پاڪستان جي سمورين اخبارن بر ولويلا مڃي وئي ته چار صادق علي (جهڙي ڇپ) وانڙو ٿي ويو ۽ هڪ ڏينهن آڏي رات جو ضلعي شڪارپور جي حد بر ڪنهن جڳهه تي اکيون بند ڪري ڇڏي ويا آزادي کان پوءِ هڪ مهيني تائين ته ماما ڄڻ پنهجي حواسن بر ۽ هو ايترو خوف بر ورتل هو جو کيس سڳا پاڻ به ايجنسي جا ماڻهو ٿي لڳا، هو ڪجهه پڌائڻ لاءِ تيار نه هو، ته ڪٿي هو ۽ ڪيئن آيو ان کان اڳ به ماما ڪٿي پيرا ضياءَ جي دور بر رويوش هو انهيءَ رويوشي واري دور بر ماما مون کي پاڇي وانگر گڏ رکيو ماما جو مون تي مڪمل فيٽ هو جڏهن ته مان ڪڏهن پيپلز پارٽي بر رهيو به نه آهيان انهيءَ رويوشي واري دور بر ماما وقت بوقت لکي لکي پنهجي دوستن وٽ وٺي هلندو هو جن مان اياز سومرو موجوده منسٽر ۽ مرحوم عبدالله ورياهه، تنڊو آدم وارو منهنجا به بهترين دوست بڻجي ويا. ماما مرڻي عبدالڪريم پلي وٽ به وٺي هليو ته نصرالله خان بلبر وٽ به ماما مون کي پيپلز پارٽي جي ڪيئي ليڊرن سان ملايو عيد جا تي ڏينهن جڏهن ڳڙهي پلسين جي ڪنهن پيپلز ميڊيڪل اسٽور بر لڪيل رهياسون ته ماما فيصلو ڪيو ته هان منهنجو

سنڌ ۾ رهڻ خطري کان خالي نه آهي. تون ۽ مان سڀاڻي هري پور هزاره هليداسون جتي منهنجو هڪ دوست آهي جتان مان پوءِ ڪنهن گهر نامر جڳهه تي هليو ويندس جيستائين حالات منهنجي حق ۾ نٿا وڃن ۽ تون هري پور مان واپس حيدرآباد هليو اچجان تنهنجو مون سان گهڻو وقت رهڻ خطري کان خالي نه آهي. جڏهن اسان اتي پهتسون ته اسان کي نوان مالا مليا ماما کي جيڪو نالو مليو سو مون کان به لکيو ويو جيئن ته مون کي اڳتي وڃڻو نه هو انهيءَ لاءِ مون نئون نالو وٺڻ کان انڪار ڪيو چيو ويو ائين ڪرڻ اوهان لاءِ بهتر آهي مون چيو ائين نئين نالي سان مان وڌيڪ ڪمپور ٿي ويندس ۽ اوهان لاءِ مصيبت پيدا ٿيندي. سو مون کين صلاح ڏني ته منهنجو نئون نالو لاجير رکيو وڃي گهٽ ۾ گهٽ انهيءَ نالي سان منهنجي ڪا وابستگي رهي آهي نالو ڪڍڻ سان مان موڙي ته ڏسڏس لاجير منهنجي هڪ پياري پرين دوست جو نالو هو ۽ بلڪل اڻڳ ٿلڳ به هو پوءِ مون پنهنجي ڪاٻي ٻانهن تي انهن کان انگلش ۾ LAJBER لکرايو جو اڄ به 26 سالن گذري وڃڻ کان پوءِ اهڙو جو اهڙو لکيل آهي اسلامي نقطي نگاهه کان جسر جي ڪنهن حصي تي ائين نقش ڪيڻ اسلام ۾ حرام آهي. مون کان پوءِ غسل ڏيندڙ ملا ڪروڙ ڪري سگهي ٿو ته مان غسل نه ڏيندس اسلام ۾ خدڪشي ڪرڻ به حرام آهي. موت جي منهن مان ڪو جيڪڏهن ڪنهن نئين نالي سان ٻڃي سگهي ٿو ته ٻڃي پوءِ اهو به حرام آهي ته ماڻهو ويچارو ڪيڏانهن وڃي (اصل عزرائيل ته ڪيترا به نالا مٿاڻي اچڻو هوندو ته پنهنجي ٿاڻي تي ايندو) مان ان جي ڳالهه نثر ڪريان باقي جهن پارتي جو مان نه هجان ان پارتي لاءِ هروڀرو سرگهوريان ۽ مفت ماريو وڃان اهو به صحيح ناهي ماما هري پور مان نڪري ويو ۽ مان حيدرآباد هليو آيس ۽ پريان ماما پڪڙجي پيو لالا

لياقت شايد 3 سال مختلف جيلون ڪٽيندو آخري وري هري پور هزاره جيل ۾ آيو اتي ڪنهن ڪرنل يا ميجر جي ڌيءَ ماما جي حسن تي چري ٿي پئي جنهن تي پتو چريو هو ان تي ڪا چوڪري چري چوڻ ٿئي، پيءُ جي سڪيلڌي ڌيءَ پيءُ سان انگل ڪيو ته مون کي اهو گهٽ گهرجي لالا لياقت مان ان سواءِ ٻيو گهٽ نه ڪندس ماما جي اڳ پنهنجن مان شادي ڪيل هئي جهن مان ماما کي انوقت به گلن جهڙا پٽ هئا ٻاهر ۽ هليون. ماما انڪار ڪيو ماما کيس چيو ته ”مان آمر صياءَ کان نفرت ڪيان ٿو جنهن جي خاڪي وردي آهي ۽ مان ڪنهن خاڪي وردي واري جي ڌيءَ جو گهٽ ٿيان اهو مون لاءِ ٻڌڻ جو مقام آهي.“ فوجي دور هو ان ڪرنل ماما تي ايترا ڪيس هڻين جو ماما جي تي نسل به جان آجي نئي ڪري سگهيا پيپلز پارٽي وارن ماما کي پڇيو به نه ته ڪهڙي حال ۾ آهي ماما جيڪو ڪڏهن به وڪجن جو سوچي به نٿي سگهيو (ماما جي اندروني ڪهاڻي ماما جي لکيل جيل جي ڊائري ۾ پڙهندا)

آخر ماما هار مڃي اهو ملو جيڪو ضياء الحق جي آڏو نه جهڪيو، جيڪو چار صادق علي وٽ نه وڪيو هڪ معمولي مڃو يا ڪرنل آڏو ڪيئن جهڪيو وڌيڪ ماما ٻڌائي سگهي ٿو هري پور هزاره جيل ۾ ماما جي ٻي شادي ٿي نئين ڪنوار ڪورٽ ۾ درخواست ڏني ته ”اهو ڪٿان جو انصاف آهي جو نئين ڪنوار سڀڄ تي اڪيلي سمهندي گذاري ۽ مٿس جيل ۾ هجي.“ آخر جو دور هو مڃو جي ڏي هئي ماما آزاد ڪيو ويو هڪ زندہ لاش کي نئين ڪنوار هڪ سال تائين چوسيندي رهي. ماما هڪ قيد مان آزاد ٿي ٻي قيد ۾ قيد رهيو آخر هن مان کيس نياڻي ڄائي اها سموري ڪهاڻي سڀ کان پهرين مونکي خبر پئي. لالا لياقت جي ماءُ (منهنجي ناني) ۽ سمورو خاندان ان ڳالهه کي مڃڻ لاءِ تيار نه هئا آخر هڪ ڏينهن ماما ان زال ۽ ڌيءَ سميت منهنجي گهر وڃي ڪالوني جي ڪچي آبادي اچي نڪتو ماما پيپلز پارٽي ڇڏي ڌني ماما تي گذاري جو ٻيو لڳو ماما ڪافي وقت تائين جيءُ ۽ سگهيو آخر دور بدلڻ ماما کي مشهور ڪرڪيٽر عمران خان پنهنجي گهر سٽايو ماما عمران خان جي نئين پارٽي تحريڪ انصاف ۾ ويو ۽ ڪراچي جي تاج محل هٽل جي هڪ ڪمري ۾ زال ۽ ٻارن سميت رهيو ۽ ٻئي ڪمري ۾ ايس ڪولي ويٺو پر هي بنيادي طور پيپلو هو هن جي اُتي دل نه لڳي. اڄ ماما شڪارپور ۾ وري وڪالت ڪري ٿو ۽ ڪڏهن هُن زال وٽ شڪارپور ۾ رهي توتہ ڪڏهن هن زال وٽ ڪراچي يا لاهور ۾ رهي ٿو. محترم بينظير ڀٽو به پيءُ جي ٻن سائين اياز سومرو ۽ لالا لياقت جي گهڻي عزت ڪندي هئي هي ڄڻ سندس فيملي ميمبر هئا. محترم بينظير ڀٽو ڪڏهن پيرا ماما سان ملڻ شڪارپور سندس گهر تي آئي. منهنجي مائٽ ديدار جي وفات وقت بينظير ڀٽو اوجھو منهنجي حالا مائٽي نورجهان جي گهر سندس پٽ جي وفات لاءِ آئي ۽ منهنجي امان سان به پاڪر پٽي ملي جو اها لالا لياقت جي وڏي پيڻ ٿي اهي تصويرون اڄ به منهنجي ننڍي ڀاءُ آغا لطيف وٽ موجود آهن. شهيد مير مرتضيٰ ڀٽو به لالا لياقت سان محبت رکندو هو ۽ اڪثر ماما سان ملڻ سندس گهر ايندو هو. شڪارپور جي ميونسپالٽي جا هر دور ۾ ڪٽيل رهي جڏهن هن خدمت گذار ۽ عوامي ماڻهو جي حوالي هئي ته خوشحال رهي. ماما پنهنجي چيئرمين جي دور ۾ شڪارپور لاءِ ڪڏهن مٿي ڪم پڻ ڪيا. جن جا بنياد اڄ به ڏسي سگهجن ٿا. سڪ پل کي اصلي حالت ۾ آڻي ڏيکارڻ ماما جي دور جو ڪمال آهي. ماما کي جيل جي ٻاڙي گر تڏي جو ڏاڍو افسوس آهي. ماما ڪڏهن ڪڏهن مون تي الزام هڻندو آهي ته اها جيل جي ٻاڙي توگر ڪڏهن آهي. جڏهن ته ائين نه آهي. ماما هروڀرو پنهنجو تاثير ٻيو خراب ڪري هو اڄ به مون سان يا ڪن دوستن سان ڪچهري رکي جنهن ۾ هو جيل جو احوال ٻڌائي جيڪو ڪنهن ٽيپ تي رڪارڊ ڪري اُٿري سگهجي ٿو ڪجهه جيل جون ٻاڙيون پڙهي جيل جي

ٽيڪيڪل لفظن جي مدد وٺي هڪ بهترين ڪتاب آڻي سگهجي ٿو، جيڪو ان وقت جي سڄي تاريخ پڻ هوندو. ماما پاڻ سستي ڪري رهيو آهي ڇاڪاڻ ته سڀ ڪجهه ڪري سگهي ٿو. فوجي جي ڏي گهر ۾ زال اٿس، پاڻ وڪيل آهي هري پور جيل جا فوٽو ڪڍي، رڪارڊ مان ان دور جي جيلن، سپاهي، قيدين جا نالا ۽ فوٽو به حاصل ڪري سگهي ٿو. اهو ڪم ته مان به ڪري سگهان ٿو جي ڪرايو پاڙو ڏئي، رب پاڪ کيس وڏي ڄمار ڏئي. هي اسان جي خاندان جو پهريون سيلستان ۽ پهريون قيدي پڻ آهي هن اسان جي خاندان کي سياسي شعور ڏنو. افسوس آهي جو ڪلهه ڪالهه جا ڀٽون ۽ پڙو سيلستان جيڪي هن کان سکيا هن کي لتاڙي اڳيان نڪري ويا آهن ۽ هي ويچارو سڄو، معنئي ۽ مخلص ڪارڪن ائين ئي ضايع ٿي رهيو آهي. هي اڄ به حڪومت ۾ صلاحڪار ٿي پري ته سنڌ لاءِ ڪافي پلائي جا ڪم ٿي سگهن ٿا. هي جيڪو شڪارپور جو چٽو آهي پنهنجي جنم ڀومي ۽ مٽر ڀومي تي ساهه ڏيندو آهي شل سٺا آباد رهي.

بي وفا اولاد جو شهر

شڪارپور

اڌ صدي منهنجي آڏو ڦري ٿي مان پنهنجو روح ماضي ڏانهن موٽايان ٿو. شاسترن مطابق ديوتائن جو واسو اتر طرف آهي اتر ۾ منهنجون نگاهون شڪارپور ڏانهن پيون وڃن. سو موٽي ٿا ڦهون ان مٽيءَ ڏانهن جنهن مٽي مون کي ۽ منهنجي وڏن کي جنم ڏنو جنهن مٽي تي مرڻو آ ٽنهن مٽيءَ کي پهرين سال بانيڙا پائيندي سڀ کان اڳ پٽ تان ڪٿي مون ڇا رات ۾ وڏو هوندو ظاهر آهي مون کي ياد نه هوندو پر مان پڪ سان چوان ٿو اها منهنجي وطن جي مٽي هوندي. شايد اهوئي سبب آهي جو مون کي سنڌ ۽ سنڌين لاءِ پيار ديوانگيءَ جي حد ٺاهين آهي. منهنجي جسم ۾ شڪارپور جي مٽيءَ جي سرهاڻ اڃا به سمائي پئي آهي. چوندا آهن ته ”مٽيءَ ۾ رت جي چڪ ٿيندي آهي.“ مون کي رت ۾ اهرڪا اچڻ لڳندا آهن. منهنجو اتان جي مٽ ماڻهن سان اڻوڻ رشتو آهي، جيڪو نه ٿو آهي ۽ نه ئي ٿئي ٿو آهي. مون کي منهنجي مٽر ڀومي سنڌ ۾ جنم ڀومي شڪارپور سان بيحد الفت آهي. ايتري ڊگهي جدائي جي باوجود منهنجو روح شڪارپور ۾ رچيل آهي. هر شهر جي پنهنجي معنيٰ آهي، هر شهر جي پنهنجي هڪ الڳ ڪهاڻي آهي. شڪارپور جي ڌرتي پيار جي آمر ڪهاڻي آهي، جا ڪٿي نه ڪٿي آهي. شڪارپور ۾ گهڙو سان گلاب ۽ رابيل جي رهاڻ اوهان جي آجيان ڪندي، جيترو حسن، جيتري سونهن هن شهر شڪارپور ۾ آهي. مون اوتري سونهن ٻئي ڪٿي نه ڏٺي آهي. اهو هن شهر جو فخر آهي شڪارپور منهنجو پراڻو دوست، ساٿي ۽ محبوب آهي. منهنجي زندگي شڪارپور جي يادن کان

سواءِ اڏوري آهي شڪارپور منهنجو جنم ڀومي، جتي ماءُ جي پيٽ ۾ نڙ مهين ۽ نڙ مهين پوءِ ماءُ جي هنج ۾ رهيس جتي جي هوائن ۾ مون پهريان پهريان ساهه کنيان جتي جي قدر قدر تي ننڍپڻ جون يادون وڪريل آهن هتان جي ڳلي ۾ مون آواره گردي ڪئي، جتي پرڻي ۽ مرڻي جي رسمن ۾ شريڪ رهيس شڪارپور ۾ گذرندي ننڍپڻ جا يادگار ڏينهن مونکي اڄ به ياد آهن، جيڪي وسري سا ورسن منهنجي اها عادت آهي ته مان ننڍپڻ جي سمورن ماڳ مڪانن تي ضرور ويندو آهيان مان شڪارپور جي ڏسڻ لائق جڳهين جي اتهاس کان پئي پٽ واقف آهيان بقول منهنجي ڀار نصير مرزا جي ته ”شڪارپور جون گهڻيون گهڻ لاءِ جتي جو موتو هجڻ ضروري آهي“ شڪارپور جو ذڪر پراڻن تاريخن ۾ به ملي ٿو مان ويڳهه جي ڏپ کان شڪارپور جي تاريخ جو ذڪر نٿو ڪريان هن شهر شڪارپور جو ڪجهه اڃا ترو بيان ضروري آهي چون ٿا ته ايران، ترڪستان، خراسان، روس ۽ بحارا جهڙن ملڪن جي واپارين کي مهين جي اوانگن پهاڙي پٽن کانپوءِ جو پهريون مکيه شهر پوندو هو سو هو شڪارپور قنڌار کان شڪارپور صرف 350 ميلن جي مفاصلي تي هو هي سنڌ ۽ هند جو واپاري تخت گاهه هو شڪارپور جي بلات دنيا جي قديم شهرن جهڙي آهي هن جي مکيه بازارين ۾ مٿان ڍڪ هئا اس، منهن ۽ گرمي کان بچاءُ لاءِ جنهن شڪارپور جي شاهي بازار کي ڍڪ آهي، جنهن لاءِ هن کي ڍڪ بارار سڏجي ٿو شاهي باغ

شڪارپور ۾ سڀ کان وڏو شاهي باغ اٽڪل ٻن هر چورس ميلن ۾ هو جتي هر قسم جا جانور ۽ پکي به هئا جيڪو اڄ به موجود آهي شاهي باغ جي پٺين پاسي سنڌ واه ڏانهن هڪ ننڍي سڙڪ وڃي ٿي جتي ٻنهي پاسن کان وڻن جي قدرتي چٽ آهي سنڌ واه جي پڪڻ ٿلهن وارن گهٽن تي وڻجهڻ، ۽ تڙ ڪرڻ کان پوءِ آب چوسڻ جو مزو ۽ لطف ڪجهه اور هو لکيدر جا گرم گرم بيهه، پٿائن جي جات چشڪيدار مزي کان پوءِ وائيٽ روز پيڻ جي چا ڳالهه ڪجي ڪيفي اعجاز جي ٻاهران هڪ وڏو حقو رکيل هوندو هو جو کاڌي کانپوءِ آيو ويو مفت ۾ تڙ ۾ رات وڃي سوتو هڻندو هو شڪارپور جي پڪين گهٽين ۽ زير زمين زبردست ڊرينج جي نظام جي چا ڳالهه ڪجي

بيگلري واه

شاهي باغ لڳ هڪ بيگلري واه آهي، درياھ ۾ جڏهن پاڻي جو چاڙھ ايندو هو تڏهن اها بيگلري پر جي ويندي هئي جتي جمعي ۽ آچر تي ماڻهو هزارن جي تعداد ۾ ايندا هئا ۽ پنهنجي هٿن سان کاڌو تيار ڪري پنهنجي پنهنجي مجلس کي ڪارائيندا هئا هن بيگلري واه جي لطف کان زالون به وانجهيل نه هيون. هورتن لاءِ وڏين پٽين وارو علائقو وڏو گهٽ هوندو هو هڪ پاسي سڀ وڏا تارو هوندا هئا ته

بي پاسي ڳچي تنهن پائي هوندو هو جتي ان تارو يا بلر تڙ ڪندا هئا چوڌاري پيل جي ڇان، هوندي هئي، اهڙو نظارو هوندو هو جو دل اٿڻ تي نه چوندي هئي تڙ، پل تان ٿيا ڏيڻ، شرطون پڇائڻ ۾ ڏاڍو مزو ايندو هو مان همت جو سندرو ٻڌي ان تارو هوندي نه گهڙي پوندو هوس جو اتي واه جي وٽ ۾ رسي ٻڌي ماڻهو ٻڃي ٿي سگهيو ان تارو ان رسي ۾ هٿ وجهي ٻاهر سلامت اچي سگهندو هو ڪڏهن مان واه جي ٻئي پار ڌڙار ڪري ٿيو ڏيندو هوس ته ڪڏهن هن پار پوءِ جڏهن ٻڌندڙ ماڻهو جيان ٿاڻوڙا هڻندو هوس ته انهن رسي ۾ هٿ پئجي ويندو هو ۽ مان جلدي ڪندي تي ايندو هوس ته متان ڪل مان ڏل نه ٿي پئي پائي ۾ ڪچهريون ۽ رانديون ۾ ڪندا هئاسون هي سنڌو جو واه آهي جنهن کي چاهي پوڙي، جنهن کي چاهي تاري مون کي دوست يار ۽ سوٽ ملست ٿڳو ٿاڻي ڪري ڪيو پوءِ ٿڳي ٻانهن کان ولي پيڳهه وانگر لوڌائي ڦٽو ڪندا هئا ۽ مان ڌڙار ڪري وڃي پائي ۾ هيٺ هليو ويندو هوس. مان تارو نه هوس ۽ نه ٿي دععا ٻڌندي ٻڃيو آهيان مان درياھ سان ڪونس نه ڪندو آهيان ڇاڪاڻ ته مان تارو نه آهيان گرمي سبب بدن تي ميٺ لائي هڪٻئي کي پائي ۾ اڇلائيندا هئاسون ٿيون ڏيندا شرطون پڇائيندا هئاسين پيگاري مان جل جون لپون پري هڪ ٻئي کي هڻدا هئاسين، ٻئي ڪناري تي پهچندو هوس ته ٽهي ڏئي ساڻي منجهائي موٽي ايندو هوس ڪڏهن ان پٿڻ ۽ تڙ وارين ڪيفيتن جي وچوتي ۾ اونٿو ٿي ويندو هوس ۽ هٿوراڙي ڏئي مٿي چڙهڻ جي ڪوشش ڪندو هوس ڪنارن جون آهي ديوارون منجهي قد کان مٿي هونديون هيون. ڪڏهن ته اڌ پٽ تري اچي همت جواب ڏيندي هئي وڌيڪ هٿ هڻي نه سگهندو هوس. مون کي اڄ به اهو ڏسي حيرت لڳندي آهي ته مان ان تارو ۽ ايترو پار هوندي ڪيئن دل ٻڌي الله ترهار ڪري هن پيگاري ۾ گهڙي پوندو هوس. مون کي اهي ٿيون اڄ به ياد اچن ٿيون. مان پنهنجي ننڍپڻ جون اهي امر گهڙيون ڪڏهن به وساري نه سگهندس.

جهلي

شڪارپور ۾ اونهارو ته ويل جو هوندو هو ڏينهن ته ڏينهن ۾ مجال آ جو هيس ۾ رات جو به آرام اچي رات جو به مومجه ۾ چڻ گهٽا پيا ايندا آهن ڏينهن جو ناندا ۽ رات جو ساڳيو پوست شڪارپور جا ماڻهو ته هر حال ۾ هري بود ٿي ويا آهن پر اسان پارا شهري ته ائين لڳندو آهي چڻ جيئري دوزخ ۾ هيئن رات جو به پگهر ريل ڪري پيو وهندو هو آراين ۽ گرمي ڏاڻن سان بندن ٻڃي پوندو هو جيڪي سين وانگر پيا چيندا هئا هٿ پيرن ۽ ٻانهن جون ڪلرن لاهي وينديون هيون. تنهن زماني ۾ ڪڙي نواب خان ۾ بجلي ته هئي پر شايد رات ڏهين ٻڃي کان پوءِ بند ڪئي ويندي هئي يا وڏا بجلي جا دشمن هئا يا

غريب هئا. مون کي يادگير وٺو اچي ته ڇا سبب هو پر جيتري تائين مون کي ياد ٿو اچي تنهن نندن کانين واري بجلي جي لائين هئي ته سهي برڪت لالا جي دوکان تي نڪتل تصوير جنهن ۾ برڪت لالا جي هنج ۾ مرحوم ديدار چئن

سالن جو آهي ۽ پريان ٿيبل تي بجلي جو پڪو هلي پيو معنيٰ لائيت هئي حيرت ڇڏيو ان ڳالهه کي پاڻ اچون ٿا جهلي تي هٿ وارو پڪو جيڪو ڪجي جي پٺن مان ٺاهيو ويندو هو جنهن جي پاسن ڪلبن کان چڄي پوڻ کان بچائڻ لاءِ نورجهان خالا ڪپڙو ٽاڪيندي هئي اهي پڪا خاص ڪري خالا تڏهن ٻاهر ڪڍندي هئي جڏهن اسان مهمان ٿي ايندا هئاسون. ڪڏهن ڪڏهن منهنجي حرڪتن تي خالا انهي پڪي جي ڳن سان ماريندي به هئي. جيڪي ڪڏهن ڪڏهن ٿئي به پوندا هئا. انهن هٿ جي پڪن کان علاوه، مون پنهنجي ڪتي مائٽن جي گهر ۾، شڪارپور جي اسڪولن ۽ سرڪاري آفيسن ۾ به جهليون ڏليون هيون. جهلي دراصل پڪي جو ٿي ڪر ڏيندي آهي. جهلي کي هوا لاءِ ان جي هيٺان ويٺل مائهو اڳتي پوئتي ڇڪيندا آهن جنهن سان ته رڳو هوا ايندي هئي پر ان جي چڪڻ سان مچر به پڄي ويندا هئا. خالا جي گهر ڪري جي ڇت ۾ جهلي ٽنگل هوندي هئي ۽ خالا سڄي رات پيرن سان پئي ڇڪيندي هئي مان وري پنهنجي سوت آغا سعيد جي گهر ڪچهري دوران سڄي رات پيو ڇڪيندو هوس، مون کي وري جهلي چڪڻ روشو لڳندو هو جهلي ڇت ۾ لڙڪائي هئي پاسي وٽ به هڪ ريشمي ڪپڙي جي جهلي هئي جيڪا هو هر وقت ڇڪيندي رهندي هئي مون کي ڪڏهن ڪڏهن جهلي هيٺان سمهندي ڊپ به ٿيندو هو ته مٿان جهلي نه مٿان ڪري پئي. جهليون ڪرنديون به هيون پر ڪڏهن ڪو جاني نقصان نه ٿيو جهلي دراصل 6 فوٽ ڊگهو ۽ ۴ فوٽ ويڪرو ڪاٺ جو هڪڙو تختو هو جنهن جي مٿئين پاسي ۾ به ڪنڊا لڳل هئا اهو وري ڇت جي گارڊ ۾ ٽنگيل هئا جن ۾ به ڊگهيون رسيون ٻڌل هيون. هڪڙي رسي ۾ به هئي جنهن سان تختي کي اڳتي پوئتي ڇڪبو هو تختي جي هيٺين پاسي ڪا فراسي چادر رلي جا ڪو ڪپڙو جهال نموني ٺاهي ڪوڪن سان هيٺون ريندو هو اها هئي ان زماني جي ايئرڪنڊيشن جهلي، اڄڪلهه انهن جهلين جي جاءِ تي بجليءَ جا پڪا ۽ ايئرڪنڊيشن اچي ويا آهن پر 12 12 ڪلاڪ لوڊشيڊنگ جي ڪري وري به بجلي جي بدلي اڄ به ايتري فائديمند ۽ ڪارائتي آهي جيتري اڳ هئي منهنجي به دل چوي ٿي ته هن بجلي جي آزار ڪري هڪ اهڙي جهلي شڪارپور مان آيو ته تيار ڪرائي کڻي اچان

مان پنهنجي ننڍپڻ کي ڳولڻ جي ڪوشش ۾ آيو آهيان، پر منهنجو ننڍپڻ مون کان هميشه هميشه لاءِ رهي ويو آهي. وڃائجي وڃڻ سولو آهي پر ڳولڻ ڏاڍو ڏکيو آهي. ڪي ته سڄي ڄمار پيا ڳوليندا آهن، پر انسان جي نصيب ۾ ملڻ نه هوندو آهي. شايد مان پنهنجي پاڻ کي ڳوليان پيو پاڻ ۾ پاڻ کان آزاد ٿيڻ تي وڏي آزادي آهي. مون وٽ هميشه لاءِ وڃائجي وڃڻ جو هڪ پوائتو احساس آهي. مون کي ائين لڳندو هو چڻ ڪنهن الڄاڻ رستي تي پئڪي وڃائجي نه وڃان مان وڃائجي وڃڻ جي ڳولا ۾ پئڪي خود به وڃائجي ويو آهيان. جڏهن مان معصوم ٻارن وانگر آدمڙ پوئين پويان اڪثر گهر جو رستو وڃائجي ويندو هوس. شڪارپور جون ور وڪڙ گهٽيون مون کي ڏاڍو عجيب لڳنديون هيون، ڪافي پير انهن گهٽين ۾ وڃائجي به ويو هيس. ڏاڍو پوائتو احساس هو گهر تي وڃڻ جو اڪين ۾ خوف پري مان هڪ الڄاڻ رستي تي گهر سر بيلو هوس ڪجهه وڃائجي وڃڻ جو خوف ظاهر ٿيڻ لڳو. مان ان خوف کي محسوس ڪندي روئي پوندو هوس، روئي روئي منهنجون اکيون ڳاڙهيون ٿي وينديون هيون مان اڪثر گهر جي وات پلجي ويندو هوس ننڍپڻ ۾ مان غلط جڳهه تي پهچي هر ماڻهو کان روئيندي پنهنجي گهر جو پتو پڇندو هوس. مون کان منهنجي گهر وڃائجي ويندو هو مان تمام ننڍو هوس نئين پور مان پنهنجي پقي خورشيد جي گهر مير شاه قبي تي وڃڻ چاهيو گهٽيون پلجي پيس مونکي هڪ بگي وارو مليو جنهن چير ”تو کي تنهنجو گهر ملي ويندو هچا گهراو نه“ هن مون کي پنهنجي پو سان ويهاريو هن مون کان گهر جا پار پتا پڇيا مون کيس ايترو ٻڌايو ته اسان جي گهر کي ڪارو بڻو آهي ۽ اتي اٺ گهڻا بيهندا آهن اتي هڪ قبي واري درگاهه آهي. پوءِ هن اچي مون کي سٺو مير شاه قبي وٽ ڇڏيو

ادا نظير

ادا نظير ادا ظهور، آغا ثناء الله وحيد ۽ نويد سڀ قريبتا آهن. منهنجي گهر واري جون ٻئي پٽيون مون تي ۽ منهنجي ٻارن تي ساهه ڏينديون آهن، منهنجي سڀني ٻارن لاءِ هر پيري نوان وڳا تيل آچار مٺائي ۽ ڪوڙ سارا سلام موڪلينديون آهن. ٻٽو آهي ته هڪ پقي گل جان جنهن منهنجي گهر واري کي پاليو هو ٻٽ رور ۾ پير سلپ ٿيڻ سبب ٿڪ جي ڌڪ ڪري مسلسل بيمار ۽ اڀاهج بڻجي ويئي آهي. ۽ ڳولنا مسلسل ميسج پيا اچن ته مهن ڏسڻ اٿو ته اچي ڏسي وڃون. گهر جا سمورا پاڻي نظام الدين، شڪيل فهيم، محسن ۽ جهانزيب سميت هن ڏاڏي ۽ ناني لاءِ فڪرمند آهن رب پاڪ کيس صحت ۽ وڏي ڄمار ڏيس (آمين) نوٽه پر پوءِ اسان جي پهچڻ کان اڳ پقي الله کي پياري ٿي وئي.

سالي (آدهي گهر والي)

ساهرائي آڪهه ۾ ڪنهن کي سلا وٺندا آهن ته ڪنهن کي ساليون "ساري خدائي هڪ طرف، جوڙو ڪا پائي هڪ طرف" يا "سالي آدهي گهر والي" پاڻ هتي صرف سالي جي سارھ ڪڍاسين. اهو منهنجي زندگي جو ڪتاب سالي جي نظر کان خالي هجي ان پورو ۽ نامڪمل هوندو سالي جو رشتو هڪ اهڙو رشتو آهي جنهن جا انڀر روپ آهن. ساليون يا ساليون هونديون آهن يا ساليون ساليون گهٽ زالون وڌيڪ لڳنديون آهن. سالي جو رشتو هڪ نازڪ پر لڄڪيڏار رشتو آهي هڪ مضبوط ۽ نه ٽٽندڙ رشتو. هن رشتي کي جنهن نموني هلايو هليو انهيءَ جي ٿڌ، پڇڻ ۽ پرڻ جو ڪوبه خوف يا حطرو نه هوندو آهي سالي جو اهو جائدار مضبوط ۽ اتوت رشتو هڪ اهم ۽ معتبر رشتو آهي اڄ تائين ڪنهن هن جي اهميت ۽ ضرورت کان انڪار نه ڪيو آهي، جنهن سان هر پيڻوئي جو واسطو سڌي توڙي ان سڌي طرح پوي ٿو ۽ بار بار پوي ٿو، شادي کان اڳ به ۽ شادي کان پوءِ به. سالي سان پيڻون جا حق ۽ واسطا سٺو سڳڙو هجن ٿا اهي خوشگوار دوستار تعلقات وقت گذرڻ سان پيار ۾ تبديل ٿي وڃن ٿا انجي ضرورت ۽ اهميت ڏينهن ڏينهن وڌندي وڃي ٿي، هر سالي ۽ پيڻوئي وچ ۾ پيار هوندو آهي هر سالي ۽ پيڻوئي جا تعلقات پاڻ ۾ سڌا سنوان ۽ سفارتي بنيادن تي دوستانا ۽ پاڻ ۾ اندر استينگ (هر خيالي) وارا هوندا آهن، سالي جي تعلقات تي ڪنهن پنهنجي يا پرائي کي ڪو شڪ يا اعتراض نه ڪرڻ گهرجي ساهرائي آڪهه ۾ نالي ۽ ساهران وچ ۾ ڪو رختو بڻجي وڃي ته دنيا ۾ سالي جو وجود ئي هڪ واحد رشتو هوندو آهي، جنهن کي وچ ۾ بفر زون واري اهميت حاصل هوندي آهي، آخر ۾ مان نالي واري مصرا ۾ اهو چونڊس ته "سالي ماني کان پوءِ سوڻيت ڏيش آهي" مون کي چار ساليون آهن، شاهين، مسرت، انيلا ۽ ناهيد جن سان مان صرف لويو راند ۾ ناڳڻ جوڳڻ ڪندي وقت گذاريو. ساليون جيڪڏهن پيڻن جيئيون هجن ته ان کي پيڻ سمجهڻ گهرجي ۽ پيڻن کان ننڍيون هجن ته پيار ۽ شفقت جي قابل هونديون آهن، انهن سان پيار ڪرڻ گهرجي. منهنجي چونڊ به وڪري آهي ڇاڪاڻ ته مان وڪري ٽائپ جو ماهر آهيان مون کي پاڪستاني ڳائين ۾ ناهيد اختر شاعرن ۾ ڪشور ناهيد ۽ رعنا ناهيد رعنا، عظيم استادن ۾ ناهيد مگريو، پاڪستان پيپلز پارٽي جي ليڊي ليڊرن ۾ ناهيد خان وحدت ڪالوني جي ڪلاسين ۾ ناهيد ڪلاسي (مرد) ۽ سالي ۾ سڀ کان ننڍي سالي ناهيد پسند هئي ڇاڪاڻ ته هو پيار جي قابل هئي.

ڪي بهار تيرا ڪوئي نهين

پيا جو گهر

گڏيل ڪٽنب جي نظار وڪرڻ کان پوءِ جڏهن سڀني پنهنجي الڳ ڪائنات وسائي ته هوءَ اڪيلي رهجي ويل تصوير به سونهن نٿي ڪنهن ٻئي جيون - الم جي ۽ اٿيس هي هڪ وڏو پريل گهر هڪ هڪ ڪري حالي ٿي ويو ڪلهه جو پريل گهر اڃا خالي آهي، هر گهر ۾ ائين، ٿيندو آهي، گهر خالي ٿي ويندو آهي فقط يادن جا پاڇا رهجي ويندا آهن، تهڪ هوائن ۾ وڪري ويندا آهن آخر ۾ بس چند لڙڪ رهجي ويندا آهن. هن سڄي ساري گهر ۾ هاڻي ڪجهه به ناهي رهيو، سواءِ يادن جي خوشبو جي هڪ حالي گهر جنهن ۾ رهندڙ جڏهن هليا ويندا آهن ته هڪ عجيب آداسي ڇڏي ويندا آهن مونڪي حالي گهر، خالي ٿانون ۽ حالي ماڻهن کان وهشت ٿيندي آهي هن گهر سان مون کي پنهنجائپ جو تعلق قائم آهي. مون جنهن کي بي پناهه چاهيو ظاهر آ مونکي ان جو گهر پي پيو هوندو هن ڏي ڇا هن جي گهر ڏي ٿي ڪڏهن ڪم ناهي ته بهارجي، اڃا به ڪلهه جيان آداسي ۽ تنها جڏهن تنهنجي گهر جي اڳيان ٿو گذرن ته مان ادب وڃان تنهنجي گهر جي چائنٺ تي پئي هٿ رکان ۽ چما ٿو تنهنجي لاءِ تنهنجو هي گهر ڪنهن مقدس عبادت گاهه کان گهٽ هرگز نه آهي گهر پس منظر ۾ زندگيءَ سان پرپور مرڪن جو انتظار اڃا به ڪري ٿو هن دروازي کي ڪنهن مخصوص هنن جي دستڪ جو انتظار اڃا به آ. مان سوچيان ٿو ته مون وانگر هن گهر کي به احساس آهي ته هي گهر هن گهر جون پٿرون ۽ هر هڪ شي هن کي ياد ڪري آداس ٿي وڃي ٿي. هر خطي جي پنهنجي الڳ خوشبو هوندي آهي هر گهر ۾ ماحول ۽ هر ماڻهو جي منفرد خوشبو هوندي آهي مان جڏهن به هن جي هن گهر ايندو آهيان ته مونکي گهر جي هر هڪ شيءَ مان هن جي جهاءُ جي خوشبو ايندي آهي گهر جي پٿين مان اٿندڙ سندس وجود جي مهڪ مونکي خوش آمديد چوڻ لاءِ آتي هوندي آهي هن گهر جون هوائون مونکي پليڪار ڪنديون آهن هن جي چهر جي تازگي، جذبن جي سونهن ۽ احساس جي نزاکت مون کي محسوس ٿيندي آهي ان خوشبو جي گهرائين ۾ يقين جو هڪ جانورو هوندو آهي. هن جي غير موجودگي موجودگي بڻجي ويندي آهي شايد اها هنجي سامهون جي چاندوڪي آهي، جيڪا هو هن گهر ۾ ڇڏي وئي آهي اڃا تنهنجي ڪمري ۾ اونهائي آهي مان بلب آن ڪري تنهنجي ان ڪمري ۾ وڃي گهڙي پل لاءِ اڪيون بند ٿو ڪريان هر طرف خاموشي ۽ سانت آهي مون کي تنهنجي ڪمري مان اڃا به تنهنجي خوشبو اچي ٿي، ڇڻ تنهنجو چهرو نظر ٿو اچي تنهنجو آواز ٻڌڻ ۾ اچي ٿو مان تنهنجي ڪمري جي خاموشيءَ جي زبان

سمجھي وٺندو آهيان هن ڪمري جي پتين جي خاموشيءَ مون سان ڪيترا ڀيرا ڳالهيون ڪيون آهن منهنجون اکيون اڃان بند آهن هن گهر جي ڪا پراڻي ياد دهرائيندي ڏاکڻ تي تنهن قلمن جا ڌڙڪا، رڌڻي ۾ مون لاءِ تو پاران تيار ڪيل جانهد جي مخصوص خوشبو، هر طرف زندگيءَ جي سرهاڻا، ماحول ۽ ان کان پوءِ خاموشي، گهڙيال جي ٽڪ ٽڪ نمايا آهي ۽ منهنجا احساسن جي مالا وڪري وڃي ٿي مان پاٺ روم ۾ اچي خوب روئي جهرو ڏوٽي ٻاهر نڪري اڃان ٿو. ۽ پوءِ پويا ڌنڌ ۾ تنهنجو گهر گر ٿي وڃي ٿو.

عشق نامو

سونيا (ڪسي ڪي هٿ نه آئي گئي يه لڙڪي)

هي منهنجي دل جي ڪتاب جو مهاڳ آهي ۽ ان کانسواءِ اها عظيم ڪٿا نامڪمل آهي، جيڪا مان لکڻ چاهيان ٿو. هر نوجوان جي زندگي جي مندر هڪ چوڪري اچڻ ضروري آهي، موت کان جيڪڏهن ڪوئي ڏاڍو آهي ته اهو عشق آهي، پيار ۾ انسان ڪٿات کان وڏو آهي، عشق، موت ۽ خدا تي اهڙا اسرار آهن جي هن وقت تائين ڪنهن به نه ڄاڻا آهن ۽ نه ڄاڻي سگهندو، حضرت عشق هڪ نور آهي، عشق الاهي جسماني يا روحاني، فاني يا لافاني هر ڳالهه کان آتر آهي، جنت عشق جي آغوش اڳيان ڪهڙي شيءِ آهي. عشق ڪنهن سان ڪيو نه آهي ٿي ويندو آهي ڪنهنجو ڪنهن سان عشق ڇو ٿو ٿئي؟ عشق اها باهه آهي جا لڳي به نه ٿي ۽ رسامي به نه ٿي. عشق هڪ چشنگ آهي جا هڪ اک مان ٻي اک ۾ پري ٿي عشق ٻن دليين جي سازش آهي، جا آزاديءَ جو شعور ڏئي ٿي، عشق معاشري سان بغاوت آهي، قانون شڪسي آهي، ماءُ پيءُ پيڻ پاءُ جو ناراضبو آهي. عشق دل جي ڪيفيت جو اهو اظهار آهي، جنهن لاءِ انسان سر جي بازي لڳائي ويهي ٿو. ”عشق زنده باد- پائنده باد.“ عشق واقعي دماغ جو خلل آهي. عاشق کي اسلام به خراب ڪري ٿو ته ڪفر به خراب ڪري ٿو. عشق ۽ مشڪ لکڻ جو ناهي، راحت ملي ٿي درد مان پيار کان صديقي، تمام ٿورا انسان آهن جيڪي عشق ۾ حوس ۽ توازن برقرار رکي سگهندا آهن. چوڪريون شروعات ۾ مرد جي ٻن وصفن وحشت ۽ دهشت تي مرنديون آهن پر دائمي پريم لاءِ ڪجهه ٻيو ڪبي.

پيار جو پٽو نامو

قدرت جي ڪيڏي ستر ظريفي آهي جن مون کي چاهيو انهن کي مان نه ناهيس، جنهن کي مون چاهيو اها مون کي نه ملي، اها ڪا اڻ ٿيڻي يا حيرت جهڙي ڳالهه نه آهي، اڄ تائين ائين ئي ٿيندو آيو آهي. ڪنهن پريمڪا جو ويداڻ ٿي هڪ پاڪ زيارت آهي ۽ سندس ساراه ڳائڻ هڪ عبادت آهي جنهن منهنجي ٿوهه جواني هئي تنهن وقت ڪيئي محبوبائون ۽ محبوب منهنجي زندگيءَ ۾ آيا پر

هي خوشبوءِ جي انرڪي چات سڀ کان الڳ هئي ڪي شادي کان اڳ عشق ڪندا آهن ته ڪي شاديءَ کان پوءِ عشق ڪندا آهن ۽ ڪي وري شادي کان پوءِ پنهنجي زال سان عشق ڪندا آهن منهنجو هي عشق انوکڙو هو جيڪو مون شادي کان اڳ نه پر شاديءَ جي ڏينهن ڪيو، زال سان نه پر، هن اندر جلي جي پيٽ سان جا ان ڏينهن دل ۾ ايتري ڪهي وئي جو اڄ تائين نڪري نه سگهي آهي ”ڪاش تون پنهنجي زندگيءَ ۾ شاديءَ کان ڪجهه سال اڳي اچين ها“ عشق واسينگ آهي، واسينگ جو جنهن سان، هڪ دفعو ڏنگڻ سان، انسان پنهنجو هوش وڃائي ويهندو آهي، پر اسان انسان به عجيب آهيون حاصل ٿيندڙ شين کي وڃائي ۽ وڃايل شين کي پاڻ جي ڏن ۾ هڪ معور کان ٻئي معور تائين پٽڪندا رهندا آهيون، ماڻهو چئن زال جي حقيقي محبت ڇڏي ٻين عارضي محبت ڏانهن ڊوڙندا آهن ته آهي اونداهين ۾ ڪرندا آهن ۽ کين ڪا به هڙ حاصل نه ٿيندي اٿن. مون کي به ڪو پيار ”ديوداس“ بڻائي ويو ديوداس اصل ۾ ”ماڻڪ پور“ جو هو ۽ مان ”شڪارپور“ جو آهيان، آهي چرپور وارا وڏا عاشق مجاز هوندا آهن انهن کان بچو، ديوداس ۾ تي ڪردار آهن، (ديوداس پاروئي ۽ چندر مکي) ۽ اسان به تي ڪردار هئاسون. مان (ديوداس) منهنجي زال (چندر مکي) ۽ هو منهنجي (پارو) هئي هو منهنجي پيڙور ۾ منهنجي ئي بيٺ تي منهنجي گهر واري سان سمهندي هئي هي منهنجي پيرن کان سمهندي هئي مون کي ائين لڳندو هو چڻ مان ڪعبي ڏانهن پير ڪري ستر هجان. ڪنهن ته مان هڪ ڪٽ تي زال سان سمهندو هوس ته ٿورو پري، پر سان ٻئي ڪٽ تي پارو منهنجي ٻارن سان سمهي پئي هوندي هئي پيارا ماڻهو اسان جي اندر ۾ مڪمل طور جلب تي وجود جو اثمت حصو بڻجي ويندا آهن ۽ پوءِ آهي ڪيترو ئي پري ڇو نه هجن اسان جي وجود ۾ روح بڻجي ساهه کڻڻ لڳندا آهن. هو چئن به ايندي هئي ته اسان جي گهر جو بي جاڻ ماحول جي پوندو هو هي شاهه لطيف ڪاليج ۾ پڙهندي هئي ۽ اچي يونيفارم ۾ چڻ پري لڳندي هئي نه رڳو ميناڇ ۽ گشن ۾ پر سونهن ۾ به آپسرا هئي سانوري، سلوٽي، مشڪي، ڪڻڪ رنگي، چهري تي وقص ڪندڙ ڪلورپيٽرا ڪٽ وارا، هن جي اکين ۾ ڪيڏي جوت هئي، چڻ پر ه هن ۾ گهاريندي هئي، اهو سندس حسن ۽ محبت جو ڪرشمو هو منهنجي آس پاس ڪا به وينگس هن جهڙي ڪانه هئي. هو، چڻ خدا جو تحفو هئي. هي جا نينهن جا نشا چاڙهي ڇڏيندي هئي. هو منهنجي من ۾ ڪهي وئي هئي. مان هوشمنديءَ کان ديوانگيءَ تائين هن سان پيار ڪيو آهي هي هڪ سٺي دوست هئي، جنهن کي سان وٺي هلندو هوس. هن سان منهنجي دوستي به هئي ته بي تڪلفي به اسان هڪٻئي جا ڏک سک جا ساٿي هئاسون. اسان جي هر ڳالهه چڻ اهم هئي. ان جو منهنجي حياتيءَ ۾ وڏو هٿ آهي هن جو پنهنجو عشق

ڪنهن سان نه هوندو هو پر هن کي ان مان لطف ايندو هو "آدي کي خبر نه چار انو عشق ۾ اٿڻو" اهو منهنجو رن ڏي ترنگ جيان عشق هو، هو صرف مون کي عزت ڏيندي ۽ منهنجو مان مڙهون ڪرڻ لاءِ ائين ڪندي هئي منهنجو تپهن سالن ۾ پير هو ۽ هو فقط سورهن سالن جي مڙهه هئي هو ڪناري نيسگري، ڪاليج گرل هئي ۽ مان شادي شده، ان اڌوري ۽ لاحاصل رن ۾ اڻڄاڻائي جي ڌنڌ ۾ هر ڀل گر ٿيندي، ان رڃ کي اندر ۾ جذب ڪندي ڪندي دل درياھ بڻجي پئي، مان بند لتاڙي سهي جيان ڪچي گهڙي تي درياھ ۾ ٽپي پيس. مان هن آتش ۾ س خطري ٽپي ته پيس پر هو جا رات ۽ ڏيس جي سڀني ۾ اڀري ايندو، بالاپڻ کان جوڀن ۾ قدر رکندي، ڏرڪڻ دل، ڪنهن ٻي دل ۾ پنهنجو آشيائو ڳولڻ شروع ڪيو. حقيقي زندگي، ۾ سڀني جي ڪابه اهميت ناهي ان رات هو، منهنجي گهر ۾ هئي ۽ مان پنهنجي آتر ڪٽا لاءِ ان بابت لکي رهيو هيس، موڪلائڻ وقت هن مون کي چيو "مهرباني ڪري منهنجو اوهان نالو نه ڏجو وڌيڪ اوهان جي مرضي" ان جي خوار ۾ چڻ منهنجي خوار ۾، مان هن جي مائٽن جي عزت کي نيلام نشر ڪرڻ چاهيان، هونو ته منهنجي دل جي ڦرهي، تي هن جو نانءُ هر وقت اڪريل رهندو، مان هن جو نانءُ وٺڻ نٿو چاهيان ڀل ته هو منهنجي جيون جي پرولي رهي، اهر تمام وڏو معصو آهي جيڪو سڀني کي حل ڪرڻو آهي اهر منهنجو دل جو راز آهي ۽ راز ئي رهندو، نالو ۽ پتو ٻڌائڻو هجي ها ته هن کان اڳ اوهان کي ٻڌائي نه ڇڏيان ها. مان هن ڪتاب ۾ هن جو فرضي نالو (سويا) ڪري لکندس يا وري (پارو) مون کي محبت جي هڪ گهري ٿڌي چانو جي ڳولا هئي. جون جي اس ۾ هي چوري جنهن تي دل ٿي هئي مون لاءِ چانو هئي بس زندگي، ۾ هڪ طوفان آيو ۽ هليو ويو، طوفان ۾ شاهي وڻ ڪري پوندا آهن پر گاهه کي ڪوبه خطرو نه ٿيندو آهي. خاموشي جي تيز وهڪري ۾ اڪثر محبتون لڙهي وينديون آهن، مون کي هن سان جيون جي حد تائين عشق هو. مان هن سان پنهنجي موت تائين محبت ڪندو رهندس. اها شيرٿي جنهن کي شيرٿي جي دل هئي، منهنجي دل ڏانهن شاهي رستي مان داخل ٿي جا هڪ لهر بڻجي منهنجي جيون ۾ پرورش ڪرڻ لڳي هو منهنجي دل ۾ هميشه لاءِ جوان ۽ خوبصورت رهندي. هن سان پير مان سالن کان سيني ۾ سانڍيندو ٿو اڃان، هي منهنجي زندگي ۾ هڪ خاص اثر ڇڏي ويئي. دل هڪ دفعو ڏٺي آهي. هڪ دفعو دل ڏٺي آهي ته ان سان توڙ تائين نٿا هجو آهي، مون ڪفر آندو ۽ انکي تنهنجي عشق ۾ ايمان بڻائي ڇڏيو ٻين بتن جي بدجا دراصل منافقي آهي، منهنجي دل ۾ هن جي هوندي ڪا به جڳهه ناهي بچي، منهنجي دل ۾ ساهه ڪڍڻ جيترو خال اڃا باقي آهي، هي منهنجي جيون ۾ نه اچي ها ته منهنجي جيون جو رخ ئي ٻيو هجي ها سڀ جهان جون نعمتون مون کي مليون

پر هو، نه ملي ته منهنجي زندگي ڇڻ ته اڏوري رهجي وڃي، اڄڪلهه مان ان کي دل جي گهرائي سان محسوس ڪندو آهيان. هي هڪ ئي ته هئي جنهن سان مان پنهنجون خوشيون ۽ ڏک شيئر ڪري سگهندو هوس. هي منهنجي محبت، جنون ۽ ديوانگي کي سمجهي نه سگهي. ان گيت جو مان ساز ٿي پوان ها ته جهان به هڪ گونج پيدا ٿي پئي ها. مان ماضيءَ به وڃائجي ويل پنهنجي پيار جي احساس جي روشني ڳوليندو رهان ٿو. "مان پنهنجي اسر به جهاتي پائي توکي محسوس ڪريان پيو." مون پنهنجي من مندر به وينل ان ڏيوي جي ڏينهن رات پوڄا ڪئي آهي ۽ باقي عمر به سا ڪنهن شرڪ جي انهيءَ جي پوڄا ڪندو رهندس هي جا منهنجي هستي به شامل آهي، مان شايد قيامت تائين هن کي وساري نه سگهان. "زندگي جي هر گزرندي ڀل به تنهنجي سامهه جي سرهاڻ پنهنجي سرير به محسوس ڪئي اٿم." مون هن کي نه وساريو آهي ته هو به مون کي وساري نٿي سگهي. مون هن کي جنهن به ياد ڪيو آهي، اتي ڏکي ٿيو آهيان. منهنجي اکين به ڳولا ها پر جي آيا. اکين مان زارو قطار لڙڪ وهڻ لڳا هڪڙا اڳهندو ويس پيا ايسا ويا، هڪ غم جو ساگر هو اڄ مان ورهين کان پوءِ دل کولي ڏنو آهيان. زندگيءَ به ان ڪري تڪليف آهي جو ان به وڇوڙو آهي. جدائي نظر جو ۽ مطرت جو ڏوڪو آهي. منهنجي دل به ان جي ياد ته آهي، جيڪا مون کان هڪولي به ڪسي نٿو سگهي. مان ماضي به ٿو ٽهي هٿان پراڻي گهر وسائڻ جي اون به سهڻي لاءِ ڪو سٺو گهر ڪهندو هو پر هي ننڍي هر طرح آزاد هئي هن جو پيءُ، ماءُ هن ڏي، جي سلسلي به سڀ کان آزاد خيال هئا. هن کي چوڻ هئي ته ڇا به ڪري اڃان ننڍي آهي. هڪ ڏينهن مون ڪائونسل پڇيو "انارڪلي تنهنجو شهزادو سليم ڪير هوندو؟" هن کلي جواب ڏنو هو ته "جڏهن چنڊ چوهندو ته سڀ ڪو ڏسندو اي مسٽر نه مان انارڪلي آهيان نه تون شهزادو سليم، نه مان نورجهان آهيان نه ڪو تون جهانگير ۽ نه مان ڪا تنهنجي پاروتي آهيان نه تون ڪو ديوداس آهين تنهنجي اها خواهش ڪڏهن به پوري ڪانه ٿيندي. سج ۽ چنڊ، صبح ۽ شام، زمين ۽ آسمان ڪڏهن به پاڻ به ملي نٿا سگهن. مان ته اهو ڪيوتر آهيان جو نورجهان جي ڪيوتر وانگر تنهنجي هٿن مان اڏامي ويندس ۽ تون ڏسندو رهجي ويندين." زندگي روان دوان هئي پر قدرت پوري پٺيان پنهنجو ڪم خاموشي سان پئي ڪيو. جنهن جي مون کي ڪل ٿي ڪانه هئي پوءِ جڏهن وقت وريو تڏهن اها خبر پئي منهنجو وايون بٽال ٿي ويون، جن منهنجي مٿان بيهلي ڪڙڪاٽ ڪري اچي پئي هئي، هڪ سيڪنڊ به سڀ خوشيون رک ٿي ويون. هڪ طرفي عشق جو اهوئي نتيجو نڪتو سندس مڱڻو ٿيو ته هو مون کان پري پري رهڻ لڳي، مون سان ملڻ کان ٿي تڙائيندي هئي. ملندي هئي ته پورو ڳالهائيندي ڪانه هئي هون يا هان به ورائيندي ڏيندي هئي مان

پڇڻ جي باوجود به پڇي نه سگهيس ۽ هو ٻڌائڻ جي ڪوشش جي باوجود به ٻڌائي نه سگهي. هو پرڻجي چڪي هئي شادي شده جوڙو ڪاري ڍڪيل گاڏي ۾ هو، جت محبت هوندي اتي روشن ڏيندي ۽ جنوري 2007ع جي پياڳي ڏينهن علي پليس ٻاهران قیامت جي يا معنيٰ خاموشي ڄاڻيل هئي ٻاهر نڪتس ته منهنجي اکين ۾ پاڻي پرڻجي آيو. برسات جو مسلسل پونڊو ڇڻ شاهدي ڏئي رهيو هو ۽ هيون ته خدا به ڇڻ رنو هجي. هن ۽ منهنجي وچ ۾ هڪ وچوتي ۽ هڪ وڻي هئي هن جو ديدار منهنجي هٿ وس ۾ نه هو مون جيئن نئين پاڻ تي قابو پاتو، مان پنهنجي دل جي وڌندڙ ڌڙڪڻ ٻڌڻ لڳس پر نه آڳاٽي وڌيس نه پٺتي موٽيس، الاڻي گهڻو وقت ائين چيو پيو رهيس، مان ڳالهائي نه سگهيس، منهنجو گلو پرڻجي آيو هن الوداع نظر جي اجهي کان اڳ نگاهن سان خدا حافظ چيو ان کي ڏو، تي ڏسي نه سگهيس هو هلي وئي مان ڏسندو رهجي ويس. هن جي سينگاريل ڪاري ڌاڙو جهڙي گاڏي جڏهن وڃڻ لڳي ته منهنجو سڀ کان ننڍو پٽ هالار جو ان وقت منهنجي هج ۾ هو آپ ڌاريندڙ وڙيون ڪري روئڻ لڳو مونکي ائين لڳو ڇڻ هو نه پر مان هائو، ڦاڙي وڻندو هجان، هو، منهنجي زندگي، ۾ خوشبو ڇڏي اڏري وئي هاڻ مان هن جو ديدار ڪري نه سگهندس. ان ڏينهن ڪائنات ڇڻ ته ڪڪ پڻ ئي منهنجي نظر آڏو غالب ٿي وئي، منهنجي ٻاهر هڪ دائمي خزان ۾ بدلجي چڪي منهنجو چهرو زرد ٿيندو ٿي ويو، منهنجو ذهن منتشر ٿيڻ لڳو. درد جو هڪ بيچين سسٽم هيو درد به هڪ نشر آهي جدائي، جي نشي کان به وڌيڪ مست ڪندڙ، هڪ عجيب ڪشش آهي، ڇڻ مان هڪ اونهي سسٽم ۾ مسلسل پئي رهيو هوس. هڪ اهڙي اذيت جيڪا نه مرن پئي ڏئي نه وري جيئن پئي ڏئي. فقط ان هڪ لمحي منهنجي رڳن مان سڄو ساهه نپوڙي ڪيو هو منهنجي زندگي، جو چراغ اجهامي رهيو هجي، مان خود تي ڦٽي ويس، مون کي ائين لڳو ڇڻ ته منهنجي وجود کي ڪو ڪوري ڪپي ويو هجي، وجود نه ڄاڻ ته ڪيترن حصن ۾ ورهائجي ويو ردي ڪاغذ جيان ويڳاڻپ جي حالت ۾ پئي ڦريس، هو منهنجي جان هئي هن جي محبت جي پڄاڻي، کان پوءِ، سڄو پيار وڃائڻ کان پوءِ به مان زندهه آهيان. هن کان پوءِ ڇڻ پوري سنسار جي سونهن مون لاءِ بي معنيٰ ٿي وئي. هن کان آڄو آئيندو ڪاڻڻ لڳو، مان ننڊ جون گوريون پڳون جيان ڪاڻڻ لڳس آخر اسپتال جي بستري تي هن جي انتظار ۾ موت کي روڪي رکيو ڌڙڪڻ جو درد ساڳيو هو ۽ روح جي فريڪونسي به ساڳي هئي. پيار هو ۽ آهي، ڇاڻي پيو جي هو، پئي جي ئي وڃي زهر هن زندگي جو سفر ڪٽجي نه پيو هن ساڳي ئي جوڻ ۾ الاڻي ڪاڻي لکي وئي هئي هن ساڳي شهر ۾ رهندي به غير موجود هئي ڪيڏا نه فاصلا ۽ وچونيون آهن، رابطن ۾، ڪٿي هئي ۽ ڪهڙي حال ۾ هئي؟ آسمان ۾ ويندڙ جهاز ۽ شهر

پر ٿيندڙ ڪنهن به تقريب جي آتش بازي هڪ ئي وقت پنهنجي پنهنجي ڪهرن جي اڳڻ مان ڏسي پئي سگهياسون پر هڪٻئي سان ملي نٿي سگهياسون. اسان جي اڄ وڃ بند ٿي ويئي هئي ”ڏني ڏينهن ٿيار“ هن کان جدا ٿي ائين لڳو ڄڻ جنم گذري ويا هجن، شادي بعد هن ۾ ڪيترو نه ڦيرو اچي ويو هو. شينهن ڪلهي چڙهڻ کان پوءِ هي هاڻ پريٽس ۽ پورنن جي شوقين نه هئي رهي هي شادي بعد ڪنهن سان به رڪڻ نٿي چاهي، هن جو گهٽ ”جڳنو“ ڏاڍو شرميلو ۽ حليم آهي، هو ڪنهن سان به ملڻ ۾ شرم ٿو محسوس ڪري ۽ مائيتي جون جوابداريون ٺاهي نه ٿو سگهي هن ناتو ڪٿي ڇڏيو ۽ مون به ڪڏهن سندس رات نه ورتي پر هي نه منهنجي زندگي مان نڪتي ۽ نه ئي مان انهيءَ کي پنهنجي اندر مان ڌڪي ڪڍڻ ۾ ڪامياب ٿيس. چون ٿا ته گهڻي جدائي کان پوءِ محبت کي پائندگي نه ٿيندي آهي اهو ڪوڙ آهي. ڪوبه رستو نه پيو سڃهي جو هن جي ماڳ تائين ايندو هجي. مڙهي هن جي خبر چار پئي پوندي هئي اها وڃ وانگر منهنجي زندگي مان گر ٿي وئي پر ازل جي اڄ ڇڏي ويئي هڪ ڏينهن ڪو مون کي هن جي اچڻ جي خوشخبري ڏني ويو. مون هن جي اچڻ جي پل جو انتظار ڪيو، مون کي انتظار ۾ ڏاڍو مزو ايندو آهي. انتظار جو انهيءَ کي قدر هوندو جنهن انتظار ڪيو هوندو شادي بعد هو پهريون دفعو پڪي آئي هئي اتان پوءِ هو اسان جي گهر به آئي هت ڪري جيئن ئي دروازو کولي ته هڪ خوشبوءِ ۾ ويڙهيل ٿڌو جهوتو ساهه ۾ لهي آيو. ڏيکيا ڏيکي زال هاڻ برقي ۾ بند هڪ پرده نشين عورت بڻجي چڪي هئي. مان چرڪي ويس جنهن هو منهنجي گهر پنهنجي پاڻ سان برقي ۾ آئي. جهري تي نقابن جا ڪتبا، ڪاري برقي مان هن جو منهن ائين جهلڪي رهيو هو ڄڻ ڪارن ڪڪرن مان ڇنڊ ڇمڪي رهيو هجي اهي اکين جا آئينا مون لاءِ اڃان اوڀر نه آهن ٿيا. اڃان به مقدس بڻجي ويا آهن، مون هن کي سالن کان پوءِ پهريون ڀيرو ڏٺو هو هن جا ڳل، چپ، اکيون ۽ سارو بدن ترو تازه هو وقت انهن کي مرجھائي نه سگهيو هو بس رڳو هو، گهر ۾ قيد ٿي ويئي هئي. هن سان ملڻ کان پوءِ زندگي کي سُر هاڻ ملي هئي. شادي کان ڪجهه وقت اڳ هو ڪنهن کان به نه ڊڄندي هئي. هن جي ذات ۾ سمجهوتو نه هيو شادي جي پنهنجي ۾ پنهڻ کان پوءِ جنهن هن کي ملان ٽيمپ مٿس برقي پارايو ته هن خاموشيءَ سان پاڻي ڇڏيو هن ٻڌايو ته ”مون سمجهوتو ڪيو آهي زندگيءَ سان“ هي مٿس کي پٺ ڏئي پوڳڙ نه ٿي چاهي، هيءُ ان کي برداشت ڪري ٿي هي معاشري ۾ جيئن چاهي ٿي، هيءُ پنهنجي شڪست کي تسليم ڪري ٿي، هن جيڪو منهنجي دل تائين رستو ٺاهيو هو سو ٻاءُ پاس کانپوءِ پنهنجي اهميت وڃائي ويٺو آهي، هي هاڻ موٽر وي تي سفر ڪري ٿي. هيءُ ان جو مٿس هڪ گاڏي جا به ڦيٽا بڻجي ويا آهن. ”چون ٿا ته

زيبا محمد علي جي فلم ۾ رنگبلي جو ڪهڙو ڪم ۾ ماڻ اڃان آڻ نه مڃي آهي. اسان ٻئي ڀل هن الڳ الڳ دنيا ۾ ورهائجي ويها هجڻ ڀل هن ظاهري طور آڻ مڃي ورتي هجي پر هن جي اندر ۾ روردار هوائن جا طوفان لڪيل آهن جيڪي وقت اچڻ تي ڪير به روڪي نٿو سگهي، جيڪي پنهنجي طاقت سان هر شي کي اڏائي ڇڏيندا. منهنجي وڃايل مرڪ جو طبعي جسم ڀلي هن جي مڙس جو هجي پر هن جو روح منهنجو آهي ۽ منهنجي لاءِ آهي. هڪ سچي رومانوي، مجازي عشق ۽ پريم جو ناتو سرير سان نه اتما سان ٿيندو آهي تنهن سڀ ڳالهين وٺنديون هيون جڏهن دلي ۽ دماغي ڪيفيت ٻئي هئي، جڏهن زلفون هن جي پيشاني تي پهرا ڏينديون هيون ته هي مون کي ڏاڍي پياري لڳندي هئي، مون هن جي چاهه کان سواءِ هن کي جهيو آهي. منهنجو هن سان باوضو عشق هو مون کي پيار آرٽ وانگر آزاد لڳندو آهي. پيار هڪ سوڍا جي بوتل آهي جا پيائين پجهائڻ لاءِ آهي. ڪنهن جي وس پري محبت مان گهڻو ڪجهه حاصل ڪري سگهجي ٿو، پر حسن سان حيا ضروري آهي، جنهن حسن ۾ هيا نه آهي، اهو حسن نه آهي. هو منهنجي اکين جا پيغام سمجهي ويندي هئي، هڪ ڏينهن مان عجيب پارائي ڪري ويس هو اڃان اسڪول ۾ پڙهندي هئي سونيا وهنجي سهنجي صاف سٿرا اڇا لڙن جا ڪپڙا پائي پنهنجي ڪمري ۾ آئي مان کيس تروتازا ڏٺو هي اڃا پاڙي نه پائيندي هئي سندس چاتين جا آپار به ظاهر ٿي پيا هئا هن جون نپلس مون کي پريشان ڪري وڌو هو عاشقي جي لباس ۾ محبوبيت جو جسم هو به آئينا هڪٻئي کي ڏسن ٿا. هڪ جو ٻئي ۾ عڪس پوي ٿو مون هن جي الهڙپئي، اهو جهڙائي ۽ چمڪ کي پاڇه سان ڏٺو ۽ هن کي ڪنهن جهيو به نه هو منهنجي دل چاهيو هن جي سونهن جيڪر پنهنجي هٿن جو پيلو ٺاهي پي وڃان هي چمڪجي شوخ بڻجي پورتي هئي ويئي پر مون هن کي پنهنجي پاڪر ۾ پڪوڙي رکيو مون هن جي چپن جي چاشني جي گهري چمي ورتي اسين چمي کي ملي به چوندا آهيون. اها مثال ان چمي کان پوءِ وري وري محسوس ڪندو آهيان. اڄ به ان چمي کي ياد ڪندو آهيان. جڏهن مان پائين ٿو ته جي مان ائين ڪرڻ چاهيان ها ته هو مون کي روڪي به نه ها پر اها مون طرفان ڪمپلٽي ٿئي ها، جا منهنجي فطرت ۾ نه هئي. مان سونيا جي باري ۾ ائين سوچي به نٿو سگهان منهنجي چپن هن جي چپن جو ڌاتو چمڪي ورتو اهو مون لاءِ ڪافي آهي. مان جسماني طور هن سان پاڪر ۽ چمي، تائين ٿي وڌيو هوس. هڪ ڀيرو هي جڏهن پنهنجي بستر تان اٿي ائين لڳو جڏهن خوابن مان جاڳي هئي جڏهن وقت کيس ڪنهن چمير هجي. ڪنڊ ورائي مون به هڪ چمي جو اضافو ڪيو، موت ۾ هن رڳو ايترو چيو شيطان آهي ڏاڍو هڪ پيري هي چت تي ڪپڙا سڪائي ڏاڪڻ تان هيٺ لهي رهي هئي ۽ مان

ڏاکڻ تان اڪيلو چڙهي رهيو هوس مون هن جو منهن پهچي هٿن ۾ جهلي ان جي مٿي وٺڻ چاهيو سو هو گهٻرائجي وئي ڇاڪاڻ ته اسين هن جي پاءُ اڏو سڳ سوڌو پڪڙجي پيا هٿاسون پوءِ هر مون کان ڪٽرائڻ لڳي هو جڏهن شياپ جي عمر کي پهتي ان ريل گاڏي ۾ جنهن ۾ رات جو اسان ڪهڙن عزيزن جي شادي ۾ وڃي رهيا هئاسون جڳهه تنگ هئي ۽ هي سٺ تي تنگون مٿي ڪري ويئي ۽ مان سندس پيون کان ويٺو هوس هي رات جي ماني دوران ڇانورن سان اسٽ ڪئي رهي هئي انب جي ڪڪڙي رات ۾ هيجيس سا چوسيندي نه ڪيائين هر نه نمر لوڪي ڪشي ڪڪڙي منهنجي رات ۾ وڌائين مون به هن سان موٽ ۾ مذاق ڪرڻ تي چاهي سڄي ريل جي يوڳي نند ۾ الوٽ هئي لائيت پڻ جهڪي نه هئڻ جي برابر هئي قدرتي هن جي سلوار جي پچي ڦٽل هئي منهنجي دل ۾ آيو هو ته هن کي آغوش ۾ چڪي وٺان هن جي عمر ۽ ”ڏکئي هي“ ڏاڍو بي چين ڪيو هن کي جڏهن نند جا گهيرت هئا ته مان هن جي ”ڏکئي هي“ کي مذاق خاطر اڳڙ ڪشي هو ڳالهه ٿي ويئي هن جي ذهن ۾ منهنجو غلط تاثر ويهي رهيو ان عليحدگي ۾ ڪي ماڻ پاڻ کي ڪڏهن به معاف نه ڪندس مان روهڙي اسٽيشن تي پائي پيشي شيشي جي گلاس کي توڙي پنهنجي هٿ کي زخمي ڪري وڌو، منهنجي هٿ تي ٻڌل پٽي ڪيئي ڏينهن رهي هن مون کي پهچي معافي جو يقين ڏيارڻ لاءِ ان زخمي هٿ کي چميو پر مان پاڻ کي حيف ۽ ڏڪار ۾ توريو مان اڄ تائين ان پيار ۾ خيانت نه ڪئي آهي نه سوچي سگهان ٿو ته ضرورت به محسوس ٿي آهي، نه ڄاڻان اسان ڪهڙي جنم ۾ مليا هئاسين، عشق جي راهه تي وڃڻ وارن جو ڪو طريقو نه هوندو آهي هو جڏهن به ايندي آهي مان انهي پل جيئنڊو به آهيان ته مرنڊو به آهيان چوڻ ٿا ته ”عمر وڌڻ سان دڳ ۾ پيار ٿوڳ بڻجي ويندو آهي“ پر هر باز نه آئي اس محبت سي جنهن سونيا سان منهنجو عشق هو، هو هاڻ ٽن ٻارن جي ماءُ آهي، هن کي هڪ پٽي پٺيان ٽي ڌيئر ڄايون هيون هي پهچا نقش پنهنجي اولاد ۾ منتقل ڪندي وڃي ڪو انسان ڪنهن سان تمار عمر گذاري به پريان ڪا ياد ڪا نشاني نه ڇڏيندو آهي ۽ ڪنهن جي قرب ۾ گهاريل هڪ ئي لمحو جهنم کي جنت ۾ تبديل ڪرڻ جو اختيار رکي ٿو مان هن سان گنريل لمن کي عشق جي علامت طور پاڻ وٽ سنڀالي رکڻ لڳو هوس مون هن جي ياد کي محفوظ رکيو آهي، ائين جيئن بئنڪ جي لاڪر ۾ حقيقي شيون سوڳهيوڻ رکيوڻ آهن اڄ جو انسان قيمتي شين جي حفاظت ڪرڻ نه ڄاڻي ٿو پر هو حقيقي احساسن جي حفاظت چوڻ ڪري سگهيو آهي؟ ”سونيا هر سڀني ۾ تنهنجو ايوب روپ ڏٺو اتر مون اڪثر تصور ۾ تنهنجي سيني تي سر رکي توهان کول ساريون ڳالهيوڻ ڪيون اتر توکي پاڪر ۾ پري تنهنجا ڏک وٺيا اتر تنهنجو سر

پنهنجي هنج ۾ رکي تنهنجي سچ جيان جوڪندڙ چهرې تي پيار ڪيو اٿر الائي ڪيئن توکي پنهنجو پيار ڏٺو اٿر تون منهنجو پيار محسوس ڪيو به آهي يا نه؟ منهنجي چين جو چها، محسوس ڪيو به آهي يا نه؟ تو وٺو اه ۾ ويهڻ کان اڳ پنهنجي اها الماري جنهن ۾ تنهنجي دل هئي مون کي گفت ڪئي هئي جا الماري اڄ به منهنجي دل آهي، جنهن مان، مان تنهنجي خوشبوءِ کي محسوس ڪندو آهيان. هن الماري ۾ تنهنجي هٿن جي مهير جا نشان آهن، جيڪي مون لاءِ چڻ مقدس آهن شايد اهو ئي سبب آهي جو مان ان ڪپٽ کي اڄ تائين ڪو نئون رنگ نه ڪرائي سگهيو آهيان. هن الماري ۾ تنهنجو ماضي آهي هن الماري ۾ منهنجا ڪيئي البم پڻ رکيل آهن جن کي اٽلائيدي تنهنجو البم ڏسان ٿو جن ۾ تنهنجي ننڍپڻ کان وٺي جواني، تائين بيشمار تصويرون محفوظ آهن مان سڄي زندگي رڳو تنهنجون تصويرون ته ڪليون آهن. اهو البم ڏسي يادن جو جڳنو اکين ۾ جوڪڻ لڳي ٿو تنهنجي ذاتي البم ۾ مون کي تنهنجي سفيد لباس واري تصوير گهڻي پسند آهي، جا تنهنجي گهر جي ڪچن ۾ نڪتل آهي جنهن ۾ تون ڪا پري لڳي رهين آهين جنهن کي ڪو ڏيو ڪشي ويو جنهن تنهنجو پاڻ تنهنجي شادي جو البم سڀ کان پهرين ڪشي اچي پيڻ کي ڏيکاريو ته مون کي تنهنجي ذاتي البم مان هڪ تصوير ڏاڍي وڻي. جنهن ۾ تون ڳاڙهي وڳي ۾ ڪوار بڻيل هئين. مون کي تنهنجي اها تصوير ڪيتري ئي نه مختلف ۽ پياري لڳي رهي هئي تنهنجي اکين ۾ پنهنجي منزل ماڻڻ جو گهرو نشو هو مان البم مان تنهنجي اها تصوير ڪڍي هٿن ۾ جهلي ڪيتري دير تائين ڏسندو رهيس. مون با معنيٰ اکين سان تنهنجي پاڻ ڏانهن ڏٺو منهنجي اکين ۾ التجا هئي. تنهنجي پاڻ معنيٰ غير نظرن سان ڪري ڏنو ۽ البم منهنجي هٿن مان منهنجي زال کسي وئي ٿي ۽ هو البم بند ڪري ڪشي هليو ٿو وڃي ۽ پوءِ اها تصوير منهنجي هٿن ۾ رهجي وڃي ٿي جا مون اڄ به سنڀالي رکي آهي. جنهن جي خوبصورتِي ۾ مان اڪثر ويڃڻي ويندو آهيان. مان انهيءَ تصوير کي الماري ۾ پل ڪيترائي تالا هڻي محفوظ ڪريان پر وقت اسان کان اسان جي ياد کسي ويندو. آهي سڀ اڃاڻيون نشانين واري جي طرفان ۾ هر اصليت جي نشان ٿي وينديون. مون کي پنهنجي ساه ۾ چڪ محسوس ٿئي ٿي، رڳو هي جان تصويرون ٿي مون وٽ رهجي ويون آهن ۽ ساه ٻيا ڪشي ويا آهن هڪ ڏينهن هو مون وٽ آئي ۽ رات به ٽڪي هن جي پل پل بدليجندڙ ڪيفيت کي مان سمجهي نه سگهيس، هي مون کان پنهنجي ياد کسي جي مڪمل تياري سان آئي هئي هن مون کان آهي سڀ شيون واپس ورتيون جيڪي مون کي جان کان پياريون هيون. هن پنهنجي سمورين يادن کي هڪ هنڌ گڏ ڪري مون کان ماڃيس وئي انهيءَ کي منهنجي روبرو باهه ڏئي ڇڏي هئي چڻ منهنجي

دل بيهه رهي منهنجي اکين ۾ ڳوڙها تري ايا منهنجو ڪيئي نشانيون پئي ويون. هي منهنجي اکين کي چمي ۽ چين کي گهري چمي ڏئي هلي ويئي ۽ مان هن جي وچ کان پوءِ سڄو ڏيهن اها رک ميڙي محفوظ ڪندو رهيس، بس هاڻ رڳو هن جو چهرو منهنجي اکين ۾ اڀريل آهي. پيرون پڇڻ جي موسم ۾ مان جڏهن دنيا مان موڪلائي ويندس تڏهن تون منهنجي لاش مٿان اچي بيهندي ته تنهنجي مخصوص خوشبو تب مان محسوس ڪندس. هتي نه ته ڪئين جنر ۾ پاڻ ملڻا ارس آهيون. منهنجو ارڻ کان اڃايل اکيون جيڪي منهنجي موت ويل تنهنجي اوسيڙي ۾ اڌ ڪليل هونديون جي ڪي پوءِ مان پنهنجي ٻي نسل ۾ منتقل ڪندوس. مون کي الائي ڇو يقين آهي ته منهنجي تنهي پٽ مان منهنجو ڪونه ڪو پٽ تنهنجي تنهي ڏيئون مان ڪنهن نه ڪنهن ڌيءَ جو گهوت ضرور بڻبو. تڏهن اسان جا روح گڏيا ۽ انهن جو پهريون نئون ڄاول ٻار يقين پٽ هوندو ۽ اهو پٽ مان هوندس اهو منهنجي وڃائجي ويل خوابن جو ٻيو جنر هوندو پوءِ ان جو آغا قيوم جونيئر نالو ڏيئي مون کي اڳتي وڌڻ جو حوصلو ڏيڃان، مان يقين جو ٿنڀو ڏيپ پنهنجي لات ۾ سسائي هڪ روشني کي ٻئي روشني ۾ جذب ڪري دهرائي، يقين ۽ اُميد جو استعارو ڪريان ٿو.

آه! ان نه وسهائ، هيجون جي هارين

آيو آب اکين ۾، ڏيهه کي ڏيکارين

سچ جي سارين، سي نڪي روئن نه چرنڪي

بنا سبب روئن

چرن ٿا ته ”ڪڏهن ڪڏهن ڪر ڏک روئڻيندو ناهي. ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن پرڳ تي بشو آ روئي“ اڄ تائين منهنجي اکين ۾ لاک ته ڪنهن ڏنڻي ناهين مان روئي روئي ڪئي راتيون گذاريون آهين. مان اڪثر گونگا لڙڪ لڙيندو آهيان ڇڻ منهنجي اکين ۾ ڪلورو ٽارم ڀريل هجي. مان ڪنهن به وقت ڪنهن به مهل روئي سگهان ٿو مان ڪڏهن ڪڏهن بنا سبب جي بي انتها روئيندو آهيان. ان جو ظاهري سبب مون کي به معلوم نه آهي ڇا روئن جو سبب ٻڌايان دوست؟ اک ۾ ڪڪ ڪو پيو هوندو اهڙو روئن جنهن جو ڪو ظاهري سبب به نه هوندو آهي. شايد ذهني بيماري آهي ۽ دماغ ڪمزوري اهو روئن تڏهن ٿيندو آهي جڏهن مان اڪيلو هوندو آهيان. ان وقت جڏهن مون سان ٻلا حلا گڏ هوندو آهي. اهو روئن جهڙو روح جي چوٽڪاري جو وسيلو هوندو آهي. تڪليفن، ڏڪن ۽ سورن ۾ ته هر ڪو روئيندو آهي پر سڀ نعمتون هجن. ۽ پاڳ ۾ روئن روحاني روئن آهي مان روئندو به دل سان آهيان. ان بي سبب روئن سان منهنجي دل جو ٻار هلڪو ٿي پوندو آهي ۽ مان ڇڻ تازو تواتر ٿي پوندو آهيان. نيٺ اڃا پي آلا تنهنجا ڪنهن کي تون، پرچائي آئين؟ نير وهائيندي، روئندڙن کي پرچائيندي ڇڻ لڙڪن جون لارون ڏيبي وينديون آهن.

پين جي ڪرمن تي لڙڪ لاڙيندڙ دراصل اندران ڪو ڪلا ۽ شڪست ڪاڏل هوندا آهن. چئين ”روئين ڇو ٿو چير؟“ ته ”شڪل ئي اهڙي آهي.“ وسڻ اڪڙين جيئن جي هوند سڪئين مينهن! ته هوند راتو ڏينهن، بس بونديون نه ڪرين يا روئنديون ڏليون مون، ان درستي دليون

روئڻ سان رهن ها جي سڀرين، مان نيشين نير نه روڪيان ها! مار ڳوڙها ڳاڙي ڳاڙيان ها.

تون حبيب، تون طبيب، تون درد جي دوا
جانب! منهنجي جيءَ ۾، آزار جا انوا
صاحب! ڏي شفا، ميان! مريضن کي

بيماري

بيماري، مايوسي، ۽ موت اٿن آهي. ”تندرستي هزار نعمت آهي“ پر ماڻهو ته هميشه تندرست رهي نٿو سگهي. ناچاڪائي جان جو صدمو ۽ آزمائش آهي انهي آزمائش کان رب پناهه ۾ رکي اهو تقدير جو حصو آهي، اهو سڀ پنهنجي ڪرڻي پرڻي ۽ ڪرتوتن جو نتيجو آهي هر ڪنهن کي پنهنجي ڪڻي جو حساب ڏيڻو آهي ۽ هو وٺندو مڪافات عمل کان ڪو به بچي نٿو سگهي ماڻهو جو پهاڙ ڌاري سگهي ٿو پر ست اچي وڃي ٿي ته ماڻهو پورو ٿي پوي ٿو هر انسان کي رب سندس همت مطابق تڪليف ڏيئي ٿو جيڪو برداشت ڪري سگهي. تڪليف ۾ هڪ نه ختم ٿيندڙ اذيت، رڙيون ۽ آهون هجن ٿيون. ان تڪليف، عذاب، پيڙا ۽ درد جي اذيت جي سواد ۾ هڪ عجيب لذت هوندي آهي. سڄي صحت انهيءَ سور ۽ سڄي راحت انهيءَ مصيبت ۾ لڪيل آهي شل خدا اسان جي هر مصيبت اسان ڪري. انسان گناهگار آهي جنهن کي پنهنجي مصيبت کان جان ڇڏائڻ لاءِ ”رب آڏو توبه ٿاڻ ٿيڻو پوندو ڏئي“ در سوال ڪرڻو پوندو ته رب پاڪ اسان کي صحت ڏئي ۽ اسان جي زندگي بخشي، ”بيشڪ هو غفور و رحيم آهي. ختا بخش ڪندڙ آهي ۽ اها اميد ۽ خاطري رکڻي آهي ته الله چڱي ڪندو. جيئن جي بهاني حياتي لڻه جستجو جياپي جي آرزو ڪرڻي پوندي، جان مقدس امانت آهي. جيڪا رب طرفان ملي ٿي، ان کي هر حال ۾ بچائڻو آهي. بيمار ٿي ليڪ ٿي وڃڻ هڪ خوشنصيب آهي. اها نصيحت پراڻي آهي ته اهو پل پل جيئن مرن ڇو آهي؟ مان پڻ گهڻين باهين مان بچي نڪتو آهيان ۽ هاڻي ڪجهه بهتر آهيان. الائي ڪنهن جي سهاري زندگي جا ڏينهن گذاري رهيو آهيان. مون کي بيمار رهڻ جو شوق نه آهي پر سدائين مون کي وڏيا بيمار ڪندا آهن شايد مان سوچيان گهڻو ٿو. شايد منهنجون دعاغي رڳون منهنجي سوچ جو

دار کڻي نٿيون سگهن. اکيون ۽ ذهني بارود خانو بڻجي وڃي ٿو. دل و دماغ ۾ آندڙ مانڊ ٿئي ٿي. بي چين ٿي پوڻ ٿو. دراصل مون شروع کان ئي لاپرواهه جي زندگي گذاري آهي. بي آرامي ۽ بيپرواهه ٿي رهڻ ڪري مون کي مرض اچي ورائيندو آهي. بخار جي شدت ۾ اضافو اچي ويندو آهي. مان هون ته هر مصيبت کي دليريءَ سان منهن ڏيندو آهيان پر معمولي طبيعت خراب ٿيڻ ڪري مان خودزده ٿي پاڙيو ٿي پوندو آهيان. اهي ادبت ڏيندڙ رويا مون کي ذهني معذور بڻائي ناسور بڻجي پوندا آهن ۽ مان اپاهج بڻجي ڪٿ تي پئجي ويندو آهيان. ان غير صحت مند ماحول ۾ مان جڏهن انهيءَ ننڍي ۽ عام بيمار تي ڌيان نه ڏيڻ سبب ڪٿ تي پئجي ويندو آهيان ته پوءِ پڻ لڳندو آهيان ۽ پوءِ ان بيماري خلاف ويڙهه ۾ زندگي مون سان ڪيڏندي آهي. مان تڪليف جو وڏا هروڀرو نه ڪندو آهيان. مان جڏهن بيمار رهندو آهيان ته منهنجي گهر جا پاتي ٻچا ۽ ڀائر پريشان ٿي ويندا آهن ۽ هر طرح جو ساٿ ڏيندا آهن. مان ماڻس توڙي سنگت کي اجائي سڃاڻي تڪليف پڻ ڪا نه ڏيندو آهيان. مون کي معلوم نه آهي ته هر سال مارچ مهيني ۾ مان ڇو بيمار ٿي پوندو آهيان. ائين منڊ کان وٺي مون سان ٿيندو رهيو آهي. مون کي محرم ۽ اپريل جو مهينو به پانڌو نه پوندو آهي. مان انهن مهيني مهينن ۾ وڏي تڪليف ڏسندو آهيان. مان ننڍپڻ کان سواءِ مليريا جي ٻين مرضن کان آجرو هوس. ڊبل نمونشيا، ٿائفايڊ، سردي گرمي جو احساس، ڳوڏن ۾ وائي سور، ننڍي ماڻا (ارڙي)، سائي، ڏندن ۾ سور، ڦٽ ڦڙڙيون، قبضي، گڻس، پيت اترجي پوڻ، ٿيڙو تپ وغيره پڻ ٿيا. سخت بيماري سبب سو چار ڊگريون تپ اچي چڙهندو هو ته ٿورو وقت رلي يا سوڙ ويڙهي لپتي پوندو هوس ته پگهر ٿي ته جيئن تپ دفع ٿي وڃي. مان بيماري جو علاج نه ڪرائيندو آهيان ته اهي دائمي مرض بڻجي پوندا آهن. مان لپٽيس ته اٿي نه سگهندو هوس. ائين مان پنڙهن ڏينهن کان وٺي اڏائي ٻه مهينا لڙهيندو هوس. ائين اهي ڏيڍ ٻه مهينا ڪاٺ پيڻ چڙي بڪ تي ڳري هڏا ٿي ويندو هوس. اهو منهنجو مڪمل بيد رست هوندو آهي. بيماري دوران ڪنهن به همدرد جا همدرداڻا به ٻول به نه ٻولن، تڪليف جو نه ختم ٿيندو احساس، خاطر خواهه علاج نه ٿيڻ ۽ ڪاٺ پيڻ ڳالهائڻ ٻولهائڻ چڙي ڏيڻ ڇا گهٽ جهلڻ ناهي؟

ويج! هر هڪ ڏي! الا چڱي ۾ ٿيان سڄڻ مان آچي ڪر لاهرتي ڪڏهن اڳي سنڌ ۾ گهرو علاج گهڻا ٿيندا هئا. وڏن جي هٿن ۾ نه ڄاڻ ته ڇا هوندو هو جو علاج بيمار به ٺيڪ ٿي پوندا هئا. گهر ۾ وڏيون اڪثر دوا ڌرميل ڪنڊيون هيون. مٺي جي سور لاءِ ٻار هئي جنهن سان مالش ڪبي هئي. ڦٽ يا ڦڙي ٺڪرندي هئي ته لهر ٻڏي هئي. رڳ ٺڳ ٺڳي ته سوت ڏيبي هئي. پيت جي سور يا بلهضمي وغيره لاءِ

قسمين قسمين جا عرق تيار ڪري رکبا هئا ته، ڪنگڙ، گرمي جي جهڙپه بخار،
 وائي بادي ۽ دست جا عرق ۽ سٺا هيد جا، لومڱ، هنگ، ٽنگي، لوڻ، سونف،
 جهوري ٽڪي، اهو ته هر گهر ۾ موجود هوندو هو گلي جي ٽائيل ٿي پوندو هو ته
 مٺي ڪاٺي سان ڪاڪڙو ڪشديون هيون ته ڪلين جي سوڄ لهي ويندي هئي. مطلب ته
 رواجي بيمارين لاءِ اهو اڪثر علاج هو جنهن سان اڃا پوءِ پشور ۽ وقت به برباد نه
 ٿيندو هو ماڻهو اهي ستيون وٺي پئي ڏينهن تائين چاق چڱو پلو ٿيو وڌندو هو
 گهٽندو هڪ ڏينهن مون کي چور تهپ ٿيو (اهو بخار جيڪو رڳو رات جو اچي)
 ڪنهن ڏس ڏنو ته ڪنهن چور کان سڳو وٺائي پٿرو ته لهي ويندو مون کي منهنجو
 دوست ماسٽر غلام حسين عرف ڪڙڪ جلال پنهنجي چاچي ڏي وٺي هيو جيڪو
 اسان جي پاڙي ۾ چوڪيلار آهي ۽ بيڪ نازي پڻ ان مون کي هڪ ڪارو سڳو وٺي
 ڏنو واقعي ٿيو به ائين مان ڏينهن ٻن ۾ ليڪ ٿي ويس. پوءِ خبر پئي ته اهو
 چانڊيو چاچو چوڪيلار اڳ ناهي گرمي چور هو هڪ ڀيرو مون کي سائي ٿي پئي ان
 لاءِ به هي هڪ ٽڪ آهي. هن منهنجون اکيون ڏٺيون، منهن ڏنا تيل ۽ نم جي پٽن سن
 سائي پڙهي ته مان ٺيڪ ٿي ويس. هڪ ڏينهن الائي ڪنهن جي لڳي وئي. ائين تڪين
 ڪيتو ڀيرو لوزيان. شايد پاڻي خراب هئڻ سبب مڪائت ۾ ٿوري نڪتي ڊاڪٽر ٻڌايو
 ته ”ان جو آپريشن ٿيندو پر هينئر هرو ڀرو لازمي ڪونهي. اڳتي هلي ڪرائيجو“ پر
 چمڙي جي ڊاڪٽر خالد ابڙي گهوڙي واري سٺي گهرائي ڏاڍي ٿوري سان گند ڪريو ته
 مس ويڃي اهي، موذي آزار مان جان چٽي، پر ڪڏهن ڪڏهن ڳاڙهي مرچ جي چٽي
 کائڻ سان ٿورو منهن ڪڍندي آهي ته ويلو سيف ڪينسرول وٺي چٽيندو آهيان ته چڻ
 هئي ڪا نه مان بيماري ۾ اڪثر اماڻ کي سڏيندو آهيان. ”امان او امان“ پر منهنجا ٽ
 هوائس ۾ ڪٿي وڃائجي ويندا آهن امان جو اهو مهريان آواز وري نه ٻڌي سگهيس.
 امان جي سڄي مٿي جي حوالي ٿي وئي آهي. بيماري ۾ مون کي جيبل جي
 جهولي ڏاڍي ياد ايندي آهي. جڏهن مان وٺي پئي گهر ۾ ايندو هوس ته منهنجي ماءُ
 منهنجو منهن ڏوڏاري مون کي پنهنجي هٿن سان ماني ڪارائيندي هئي. سڄو ڏينهن
 منهنجا انگل ڪٿڻ ۾ پوري هوندي هئي. جڏهن مان بيمار ٿيندو هوس ته اصل وڃائجي
 ويندي هئي. مون تي وار وار ڪندي هئي. مان اڄ تائين جيبل کي وساري نه سگهيو
 آهيان مان شليد بخار ۾ الله کي گهٽ ۽ ماء کي وڌيڪ پڪاريندو آهيان مان تڪليف
 ۾ ماء کي ائين سڏيندو آهيان چڻ هو منهنجي ڀر ۾ ستل هجي چڻ منهنجي سڏ تي
 چاڻ پنهنجي ننڍ ڦٽائي آئي. مون کي سڄ بيچ محسوس ٿيندو آهي ته چڻ امان منهنجي
 مٿي ۽ پيرن کي زور پئي ڏئي. چڻ منهنجي گل تي ٿورو هٿ لائي منهنجو تهپ پئي
 ڏسي ۽ پوءِ منهنجو تهپ هوندو ٿي ڪونهي صبح جو مان چاق چڱو پلو ٿي پوندو
 آهيان، جڏهن ته تهپ سبب آفيس نه اچي سگهڻ لاءِ منهنجو نياپو پڻ ڪيل هوندو آهي.
 تهپ آفيس ويندو آهيان.

سعید پور ٽکڙ ۾ محترم ڪيلمر جان سرهندي جي دعوت کائي مان ۽ گريو راهو واپس حيدرآباد اچون ٿا ته منهنجي ڪا بهي اک مسلسل ٽڙڪي ٿي خدا حير ڪري منهنجي اها اک ڇڏي به ٽڙڪندي آهي ته مون تي ڪ وڏي مصيبت ايندي آهي اچي ڳڻتي ورتو خير سان اهو ڏينهن به گذري وڃي ٿو شام کان پوءِ وري رات ٿئي ٿي رات جو ڊيڙ سان ڊل ۾ هڪ عجيب قسم جي گهٻراهٽ پيدا ٿئي ٿي ڇڻ ڊل مي ڪو بوجھ هجي اٿو تي تور سبب ساهه کڻڻ ۾ دقت محسوس ٿئي ٿي ڊل ۾ مونجهه سبب در گهٽجي پيو سيني ۾ سور جيئن پوءِ تيشي وڌندو ويو آڪسيجن جي کوٽ آهي، گئس آهي يا ڊل جي بيماري هئي الله جي ڪا بهي بيماري هئي چئي نٿو سگهجي ٿوري هوا ڪپي، مان اڳڻ ۾ وڃڻ لاءِ ڪٿ تان اٿان ٿو منهنجا قسم اکڙڻ لڳي ٿا ڇڻ ته مان ساهه نڪري ويو هجي مان هلي نٿو سگهان اکين ۾ ڌنڌ ڦهلجندي وڃي ٿي، مان پورو ڪجهه ڏسي نٿو سگهان دماغ به سس ٿي وڃي ٿو پر واري ڪمري ۾ ٻار ۽ گهر واري سٺل آهن مان کين سٺڻ چاهيان ٿو پر منهنجي زبان لوڪڙائڻ لڳي ٿي ڏاڍو بيوسي جو احساس ٿيندو ٿو ان سور ۾ سهڻ کان چوڻي، نائين پگهرجي وڃان ٿو پگهر منهنجي ڪڙين کان اچي ٽڪاءُ ڪري ٿو مان ڌڪي رهيو هجان ٿو پگهر سان گڏ منهنجو دماغ به ڦرڻ لڳي ٿو مان وري ڪٿ تي لپني پوان ٿو بدن ۾ طاقت نه هئڻ جي باوجود تڪليف جي احساس کان ڪٿ جي نانگهه ڇڏي پري ٿي ۽ مان غش ٿي هيٺ ڪري پوان ٿو هاڻ ته ڪجهه به ياد نه اٿس ته ڇا ٿيو هو رات الله الله ڪندي اٿس ڪيئن ڪٿي ته ٻارڻ مون کي اٿاريو صبح جو روايتي لاپرواهي سبب قصا الاهي ڊل جو جان ليوا دورو پيو اٿس ڪنهن جي لڳي وئي، ڊل ۾ حيال آيو ته اڄ مان خلاص ٿيندس پنهنجي جڳهه جي باري ۾ سوچيندي سوچيندي ڊل جو روڳ لڳائي ويس ۽ ڊل جو مريض بڻجي پيس. اهو 29 سيپٽمبر 1999ع جو ڏينهن هو منهنجي ڊل جي آزار سبب مون سان ڪيئي ورهيس کان به ڳالهائيندو وڏي پاڻ آغا رشيد اوچتو گهر ۾ گهڙي آيو مان ڪنهن ڪسنٽ يا هارٽ اسپيشلسٽ کي ڏيکارڻ بجاءِ پنهنجي دوست ڊاڪٽر احمد علي پگهيو وٽ اچان ٿو جو منهنجي پاڻ کي ٻڌائي ٿو ته ”هي ڪي (HEART ATTACK) ٿيو آهي، کيس فورن ايمبولنس ڪري ديوان مشتاق داخل ڪيو وڃي“ اهو ٻڌي مان اندروني طور تي وڃان ٿو هاڻ مان ايمبولينس ۾ آهيان منهنجي هستي ختم ٿي رهي آهي ڊوڙندڙ ايمبولنس جي سائرن ۾ موت جو ڪيل پيو ڏسان اٿس پئي لڳو ڇڻ جيئري پنهنجي زندگي، جو موت پيو ڏسان هاسپيٽل ۾ اسٽريچر تان مون کي ”آءٌ سي يو“ ۾ آندو پئي ويو ته ڊاڪٽرن منهنجي پاڻ کي جان بچائڻ واري انجنيڪشن آئڻ لاءِ چيو، جيڪا پنج هزار جي

هئي ڀاءُ جي کيسي ۾ ان وقت صرف 300 رپيا هئا اهو ٻڌي ان جي نبض سست ٿيڻ لڳي ۽ هو ڪافي گهٻرائجي ويو. هارٽ اسپيشلسٽ ڊاڪٽر خالد سومرو فورن ٻاهر نڪري آئي ميڊيڪل ٽان 2 عدد انجيكشن ڀاءُ جي سڃاڻپ ڪارڊ تي ملڻ کان پوءِ مون کي ايمرجنسي وارڊ ۾ آندو ويو. انتهائي نگهداشت واري وارڊ ۾ مان موت ۽ زندگي جي ڪشمڪش ۾ مبتلا هوس. منهنجي (اي سي جي) ٿي. مون کي انجيكشن هڻڻ لاءِ هڪ سڃاڻپ نرس گهريل نرس نه ملڻ ڪري ڪافي پريشان هئي مون کي چڪاس لاءِ بيهوش ڪيو ويو تيزيءَ سان اڀرڻ ويندڙ ڊاڪٽر مون کي بچائڻ جي جستجو ۾ لڳل رهيا منهنجو شعور بيهوشيءَ ۾ به بيدار هو. منهنجا مٿ ۾ مائٽ اسپتال اچي وڃڻ تائين غشيءَ واري ڪيفيت ۾ آيتن جو ورد ڪندڙ مهربان چهره تي نظر پئي ٿي جا منهنجي وڏي پاڇائي شاهه هجي ٿي. مان اڃان شعوري بيدار نه آهيان. منهنجون اکيون وري بند ٿي وڃن ٿيون هوشيار ڊاڪٽر اسڪرين تي ساهه جو اتار چڙهائڻ ڏسي پيا دل جي ڌڙڪڻ ڌڙڪي رهي آهي ڌڪ... ڌڪ... ڌڪ پر دل جي هڪ ڌڙڪڻ کان ٻي تائين جي فاصلي ۽ دل جي رڌڻ ۾ گڙبڙ آهي. هر هر منهنجي نبض چيڪ ڪئي وڃي ٿي. ايڪسپرٽ پاڻ ۾ صلاح ڪن ٿا ٻي طرف وارڊ ۾ منتظر نگاهون، الله سائين کان منهنجي صحتيابي لاءِ دعائون گهري رهيون آهن. چهره تي بي وسي ۽ التجا آهي. مان الله ڪهن جو ڪيترو لوڙهي رهيو آهيان ۽ پوءِ رب کي مون تي رحم اچي ٿو سور بنهه گهٽجي وڃي ٿو ۽ پوءِ ڪجهه آرام محسوس ٿئي ٿو. ان بعد مون کي هڪ اسپيشل وارڊ ۾ منتقل ڪيو وڃي ٿو ۽ پوءِ جنرل وارڊ، سيمي پرائيوٽ وارڊ، پرائيوٽ وارڊ پر اڃان تائين منهنجي اکين ۾ آشا ۽ تراشا جي اکهوت جاري آهي ڊاڪٽر نرس ۽ وارڊ برائي شفقت سان پيش اچن ٿا نرس جي جيتري عزت ڪجي گهٽ آهي هو ڪنهن نه جڳهي ۽ قرب سان منهنجي ڊيڪ پال پئي ڪري سرڪار جي هي غيراتي اسپتال جتي بيمارن لاجار، زخمي ۽ اهڙن مريضن کي علاج لاءِ آندو وڃي ٿو، اسپتال جي ماحول ۾ هڪ اداسي آهي ماڻهو نه چاهيندي به اسپتال اچي ٿو. ماڻهن جي ذهن ۾ ويٺل آهي ته سرڪاري اسپتال ۾ علاج ڪونهي، ڊاڪٽر دوائون ڪاپو وڃن ٿا. اسپتال جا چڪر ڊاڪٽرن جا چهره، شيشيون، گوريون، سوين ٽئينڊيون ڏسي ماڻهو بيزار ٿي وڃي ٿو. سرڪاري اسپتال يعني موت جي منهن ۾ وڃڻ مشهور آهي ته سرڪاري اسپتال ۾ وڃڻ يا قبر ۾ وڃڻ ۾ ڪو فرق ڪونهي. حقيقت اها آهي ته حلال احمري يا ٻيون اسپتالون لکين رپيا ڦري جڏهن ڏسن ٿيون ته مريض ۾ ڇاڙهو ڪونهي ته ان مريض کي مرٿينگ حالت ۾ هتي موڪليو وڃي ٿو. ان ڪري هتي گهڻا مريض مريو وڃن پر جيڪڏهن ملهه ۾ مريض فورن

هتي آندو وڃي ته ڪافي بهتر ٿي سگهي ٿو. مون کي ته سرڪاري اسپتال جو ديوان مشتاق واروشمبو ۽ لال ٻسي ان ٽپڪ حلال احمر (دل جي اسپتال) کان هزار دفعا بهتر لڳو. اٽڪل ٻه هفتا کن اتي رهيس. تڪليف جي شدت ۽ بيماري کان پوءِ ڪافي ڏهرو ٿي پيس. پر بيماريءَ مان چڙهي نڪتس. بسپارح ٿيڻ کان پوءِ مهينو ٻه گهر ۾ آرام ڪيو. گهر پهچڻ تي پارو منهنجي عبادت ڪئي. منهن جي اڌ مٺي بيماري ته هس جي حاضر ٿيڻ سان لهي ويئي. پوءِ مان جلد چاق ٿي ويس. جڏهن بيماري الائي ڪاڏي هلي وئي ته مون سک جو ساهه کنيو. مون کي ڊاڪٽرن سختي سان منع ڪئي ته ”ڪنهن ڳالهه تي غصو نه ڪيان ٻار، تماڪو، بلڪل بند ڪريان رات جو گهڻو نه جاڳان ۽ ڪاڏي ۾ پرهيز رکڻ“ هن ڪافي دوائون پڻ لکي ڏنيون هيون جيڪي پوري لائيف ڪشيون آهن. مان گروين جو هڪ هر روز کائيندو هوس ڪا پرهيز ڪرڻ منهنجي اصولن ۾ ناهي. مان اڄ ڪلهه ڪا به ٽريٽمينٽ نٿو وٺان. دوائون خاص مهانگيون آهن مان هون به دوائون اڇلائي ڇڏيندو آهيان ۽ نسعا ڦاڙي ڇڏيندو آهيان. مان ته ڪمپلنٽ ڪي به نه آهيان ڏيکاريندو ۽ دوا درمل به نه ٿو ڪريان. مسلسل دوائون کائڻ ڪري جڏهن مون کي ساڻي ٿي پئي ته ڊاڪٽرن کان وڌيڪ مائٽ مٺ ۽ يار دوست ڊاڪٽر ٿي پيا. ڏس ڏنو ته ”ڪمند جو رس وڌ کان وڌ پئي“ ڪمند جو رس وٺي پيتر ته دل ۾ خيال آيو ته چڻ گهوڙي جو پيشاب پيو پيا. گهوڙي جو پيشاب پيئڻ کان بهتر آهي ته پهنجو مٺ پيئي. بهرحال بيماريءَ ۽ ڏڪن ۾ اهو سال 1999ع ڏاڍو خراب گذريو. مون کي دل جو آزار آهي. هارٽ ٽريل، مون کي هميشه بلڊ پريشر رهي ٿو. رت جي ڄمڻ سبب عاصمي ۽ ساهه ۾ تڪليف رهي ٿي، ٿورو پنڌ ڪريان ٿو ته ٽڪجي پوان ٿو ۽ النيون ٿي پيون ٿيون. دل جا والا بند ٿي ويا آهن. دل جون رڳون سوڙهيون ٿي پيون آهن، رت جو وهڪرو سولائي سان نٿو وڃي. رڳن کي ٺاهڻو پوندو. مون گهڻو سوچي ٽروس سسٽم ڪمزور ڪري ڇڏيو آهي. مان ساهه ۾ مونجهه سبب ٻاٽ رور جو دروازو بند نه ڪندو آهيان. مون کي هر ڊاڪٽر الڳ دوائون لکي ڏيئي ٿو. مان ڀينو سڀو علاج کان لاچار آهيان. مون کي واپس اسپتال مان به پوريون دوائون نه پيون ملن، منهنجي صحت خراب آهي. مون دل جو ٻاٽ پاس نه ڪرايو آهي. مون وٽ ٻائي پاس جيترا پئسا نه آهن. خبر نه آهي ته ڪنهن گهوڙي ڪنهن ڀل ساهن جي اها مالها وڪري وڃي، مان سوچيو ته ماڻهو علاج لاءِ ملڪ کان ٻاهر به وڃن ٿا تب انهن جا لاش ملڪ ۾ موٽي اچن ٿا. چيٽري حياتي هوندي ملندي. تن من جو طبيب شل منهنجي نن من کي شفا ڏي. پيو پيو اهو پوائتو منظر منهنجي بيقرار ۽ پريشان دل کي ڏوڏڻ لاءِ ڪافي هو. 29 دسمبر 2006ع تي پنهنجي ٽاڪ (ڪوئيٽا بخارا هوٽل) ايگريڪلچر

ڪامپليڪس تي پهچي دوست گلشاد چانڊيو سان دل جو احوال اوري پندي وڌيڪ
 جذباتي ٿي ويس. دل جي رڌر ساٿ ڇڏي ڏنو آئو بر سور پيو (ISODNI FIVE)
 آئسو ڊن فائيو ڇپ هيٺان رکيو پر درد جي شدت وڌيڪ هئي گلشاد پڪڙ
 رکشا تي ڪٿائي وقت سر سول اسپتال آندو ۽ مان ٻچي ويس. ٽيون ڀيرو 29
 ڊسمبر 2007ع تي ماني ڪاٺي لپي پيس ته ڪجهه وقت کان پوءِ دل ۾ تڪليف
 ٿي. دل جي سارنگي بند ٿيڻ لڳي ته ٻار آڏي رات جو گلشاد وٽ پهتا گلشاد،
 ڪامريڊ شمن ميسن کي فون ڪئي هئي گڏجي مون کي حلال احرار (دل جي
 اسپتال) ڪٿائي ويا ممڪن هو ته مان ان ڏينهن مري وڃان ها، پر وري به منهنجا
 پير زور هئا ۽ مان ٻچي ويس. منهنجي دل جو درد اڃان ستو ناهي، دل جي درن
 جو ماريل مان پل پل جو موت جيان پيو خبر نه آهي ته ڪنهن جي صديقي جيان
 پيو. خير ان جا چاهيدل خير ان جو خير هجي جي درد سان ڪنهن ڪم پاسي
 منهنجي زندگي لاءِ به دعائون گهرن پيا ته آغا لالي جو خير هجي مون کي ٽپي
 پيرا هارٽ ايٽڪ ٿي چڪو آهي. انهن دل جي دورن کان پوءِ موت کان مٿي
 نجات شايد ان ڪري ملي آهي جو قدرت کي مون کان ڪو اهم ڪم وٺڻو آهي
 پر مان موت جي آجيان ڪرڻ لاءِ تيار آهيان ڇو ته هن وقت مون کي افسوس ڪو
 نه ٿيندو مون کي جيڪي ٿي سگهيو ٿي سو مون ڪيو آهي زندگي، ۾ ڄاڻڻ
 مان در حقيقت ننڍ ۾ نه پر موت جي آغوش ۾ آهيان زندگي جي انهي، ڪيل ۾
 مان موت سان ڪيڏان پيو. آخر ڪيستائين مان موت کان لڪندو رهندس. نيٺ ته
 دل کي ست هوندي ۽ دل ڪم ڪرڻ بلڪل ڇڏي ڏيندي. مان رب ۽ انهن ڊاڪٽرن
 جو شڪر گذار آهيان جن مون کي جيون جو دان ڏنو، هر انسان وٽ زندگي
 گذارڻ لاءِ ڪو نه ڪو فلسفو هوندو آهي. منهنجو محور ۽ مرڪز منهنجو گهر ۽
 اولاد آهي، جنهن جي مستقبل جي ڳڻتي لاءِ مان فڪر مند آهيان جن لاءِ مون رب
 کان زندگي جي هي ذري پني اٿم. هن اڌاري حياتي گهاريندو هن ٽڪل ۽ بيمار
 وجود کي انت سامه اڳر پوءِ ڏيڻو آهي جڏهن ڇوڙيل جنگ انجام کي پهچندي
 تڏهن زور سان موت جي لت لڳندي ۽ موت چونڊو "اٺ پٽ ڪلمو پر ڇو ڊگ
 ڊگي تي هاڻ تنهنجو وارو آهي گهڻا ڏينهن ٻچو لٽي ڪئي اٿئي" تڏهن زندگي
 جو اصلي روپ ڪنهن راکاس جيان مون کي هڪ ڳيت سان ڳهي ويندو بي
 مهلو موت خدا شل دشمن کي به نه ڏئي پر جيڪڏهن ڪو ان منڌائتو موت ٿئي
 ٿو ته اسان جي دل کي ڌچڪو رسي ٿو. جيڪا رب جي رضا

دور ٿيندا وڃن روز جو ڳيٽو
تون اڃا تو جيئن، هاڻ ڏي جيئرا

مرڻ ناهي مهڻو

بڻايو، روڳ ۽ مريو هر ماڻهو جي جيون ۾ اوس اچڻو آهي. هر انت پيري آهي ۽ پيري بيماري ۽ بيماري موت، زندگي ۽ موت هڪ ئي حيثيت جا ٻه مختلف نالا آهن. زندگي ته پائڻ ۽ وڃائڻ جو نالو آهي. زندگي ساندهه آهي ۽ موت هڪ ٻيل آهي. ٻيل گذري ٿو ته عمر ٿي وڌي ۽ ٻيل گذري ٿو ته حياتي ٿي کڻي وقت جيڪو زندگي آهي اهو ئي وقت ته ساڳي وقت موت به آهي جنهن سان بهت مان نڪري وڃي ٿو تنهن جسر مري وڃي ٿو جسر فاني آهي ۽ روح (ساهر) اهر آهي

پکي پرواز ٿي ويندا، حويلي ۾ نه هل رهندو

اڏامي بلبليون وينديون نه گلشن ۾ ڪو گل رهندو

هي دنيا فاني آهي، جنهن مان هر ڪنهن کي لڏي وڃڻو آهي هي ٿورن ڏينهن جو ٺڪاڻو آهي. هي دنيا هڪ ساهه جاني آهي زندگي جي وچ ۾ اسان موت ۾ آهيون زندگي جي پڇاڙي موت آهي ۽ آخري ماتع به موت جي آهي موت اڪهوت جو معاملو آهي. اسان جي حياتي ڇا آهي ڪجهه به نه آهي. هڪ اک چنپ آهي. زندگي فقط اک ٻوٽن سان چٽ ٿي وڃي ٿي تقدير جو ليڪو ڪري ٿو مٽائي سگهي، مرڻ کان منهن نه نٿو موڙي سگهجي. زندگي، جي مني ڏاڻي کان پوءِ موت جو تلخ ڏانئو به چڪو پوندو. موت جوانن ڏانهن پاڻ اچي ٿو ۽ پوڙها موت ڏانهن پاڻ وڃن ٿا. جيڪي ڪلهه هو سو اڃ نه آهي، جيڪي اڃ آهي سو سڀاڻي نه هوندو. موت اچڻو آهي ڇا هي اهو ڪٿولي جو حقير عام موت ڇو نه هجي. الائي ڪٿان ٿا اچون نه الائي ڪيڏانهن ٿا وڃون ۽ ڪجهه ڪٿي ٿا اچون ۽ نه ڪجهه ڪٿي ٿا وڃون؟ ڏسندي ڏسندي ڪٿي آيا ڪيئي ويا اڳ ۾ مرڻ يا دير سان مرڻ اهميت وارو نه آهي. پرڻتان ڪير آهي اڳتان ڪير آهي؟ اسان کان اڳ وارا به گذاري ويا اسان کان پوءِ جيڪي ٻيا پيدا ٿيندا سڀ مري ويندا. تحت ۽ تاج جا مالڪ به مٽي ٿي وڃن ٿا حوبصورت ڇهرا، بدصورت جسم، برڪ ڏاها، اڪابر، پير، فقير، اولياءَ ۽ پيغمبر سڀ هليا ٿا وڃن. پونءِ نه آئي ٻارءِ، الا مان اوڏري ويندو سانءِ

اڃ تنهنجو جواز وڃي رهيو آهي ۽ سڀاڻي مون کي به وڃڻو آهي ڇا ان ڪري فرق پوي ٿو ته ڪنهن جا ڪانڌي ڪيترا آهن. مون کي ٽي پير نه ٿين زندگي ملي آهي. هاڻ عطفي جي گنجائش بشتا، جيڪي ڏينهن پاڳ ۾ لکيل هوندا سو ئي ملندا. هڪ ڏينهن اسان جو زندگي آهي ته ٻيو ڏينهن موت آهي. موت به اسان جي وجود ۾ ڪٿي لڪل هوندو آهي. فنا پري ناهي هوندي پر اسان سان گڏ گڏ هوندي آهي جيستائين اسان جو وجود آهي. موت موجود نه آهي ۽ جنهن موت موجود هوندو اسان جو وجود نه هوندو. موت ڪٿائيندڙ ۾ تاريخ ڏسي مقرر وقت يا جڳهه تي

نه ايندو آهي. موت نگارا وڃائيندا به نه ايندو آهي. موت ڪنهن کان اپائنتمينٽ وٺي اطلاع ڏيئي يا وزيتنگ ڪارڊ موڪلي ڪو نه ايندو آهي منهنجو هر ساھ هڪ قسم آهي جو مون کي موت طرف ڏکي رهيو آهي. مرڻ ناهي مھڻو، هڪ ڏينهن هر ڏک کي مات ڏيئي. نيڪي، بدي جو ڪرم پاڻ سان کڻي اڪيلو هليو ويندس. نه هونديس تون ادا ٿيو سدا موجود محفل ۾ دنيا هڪ وهندڙ درياھ آهي. هڪ پاڻي وهي ٿو وڃي ته ٻيو ان جي جڳهه ٿو وٺي حال ته ڪٿي به نٿو رهي!

ڪڏهن لڳت مران ته پوءِ به چار لڙڪ هارجو

ڪڏهن ڪڏهن ته سارجو، ته ڪير ماڳ ۾ مٺو

هي دنيا نيٺ ته لڏي آهي. هر چيز هتي ئي ڇڏي آهي. سڀ ڪجهه فنا آهي. خوب سليپا اشاءِ، تراشا، ڪور ۽ سچائي. محبت ۽ جدائي سڀ هڪ ٻئي ۾ جذب ٿي ويندا. مون کي قدرت ڪيترائي ڀيرا موت جي هٿن مان جهڻي ورتو آهي. ڪيسٽائين منهنجي دل جي سنڌ ۾ حيدرآباد جون مست هوائون راس اينديون. ڪيسٽائين دل جو رڌم ساٿ ڏيندو ۽ دل جي سارنگي وڃندي رهندي. موت هٿن ۾ فتح جا جامر چلڪائي رهيو آهي. پنهنجي طاقت جي نشي ۾ سرشار آهي ۽ فتح جو پرپور مزو ماڻي رهيو آهي ۽ دنيا موت جي ڏن تي نقصان آهي. مون کي به موت سان دوستي ٿي وئي آهي. پيار ٿي ويو آهي، عشق ٿي ويو آهي، منهنجي روح ۾ به سائين مرنا جا لافاني سر جذب ٿي وڃن ٿا ۽ ڪنن ۾ بسر الله خان جي شهنائي جو آلاپ ٻڌڻ ۾ پيو اچي، مان ته مارڻ کان اڳ ئي مري چڪو آهيان ۽ غرق ٿيڻ کان اڳ عزت ٿي ويو آهيان. منهنجي پنشين تي موت جا پاڇا آهڻ. منهنجي زندگي کي ڳرڻ لڳي چڪي آهي ۽ موت منهنجي چوڌاري ڦيرا ڏئي رهيو آهي. منهنجي زندگي جو آخر سچ ٻڌڻ وارو آهي. مان هڪ فرضي موت جيئن پيو. ان ڊر دلاسي جي ڪشمڪش ۾ هڪ بيحسي جي موت جيئن پيو، انهيءَ کان اڳ جو اعلان ڪيو وڃي ته آغا قيوم (لالو) گذاري ويو. تيسين سڪ نه سمندس يا خدا زندگي مان تيسين نه گهرائيندو جيسين هن پنهنجي آخري جيت ۽ آخري خواب، ”جيون ڪتاب“ کي حقيقت ۾ نه بدلائيندس، مان اڃان ته لکان پيو ته هنن اکين ڪنهن ڪنهن کي ڏٺو، هنن ڪنن ڪنهن ڪنهن کي ٻڌو ۽ هنن پيرن ڪنهن ڪنهن جي عشق ۾ پٽو ڪيا. مون کي ٿڪ نه آهي ٿيندو مان اڳو پوءِ قبر ۾ ٿڪ لاهيندس جڏهن منهنجي زندگي جا ٿڪ ٿيندا جڏهن عمر ساري تمام ٿيندي ۽ جڏهن منهنجي جيون ڪتاب جي پڄاڻي ٿيندي تڏهن مان محبوبين کي آخري الوداع چوندس. پڇاڙيءَ جو جڏهن چنل ڪٽ تي هي نفرتن وارو جهان ڇڏيندس ته منهنجي منهن تي ملائڪن وارو ڏيک هوندو. بس زندگي ان هڪ رات ۾ گذري ويندي. منهنجي تقدير ۾ اها بدنصيب رات لکيل هوندي ۽ اوهان جي مقدر ۾ اهو عمر ۽ ائين هڪ دور پڄاڻي کي پهچندو وڇوڙي جا گيت امر ۽ لازوال آهن هي ڪائنات وڇوڙي ۽ ميلاپ جي

سنگر سان چڙي آهي. جيڪو اڃ آهي اهو انسان سڀائي نه هوندو. زندگي جي پلانڊ
 ۾ ڪهڙا ڪهڙا نه خوبصورت چرڪائيندڙ ۽ ڊکي ڪري ڇڏيندڙ منظر محفوظ آهن،
 هي منهنجو سفر اڏائي ڪڏهن پورو ٿيندو ڪير اکين تي هٿ ڏيندو ڪنهن ڪنهن
 جي ڪلهن تي منهنجو لاش ڪيبل هوندو ڪير ڪير پوريندو، ڪٿي پوريندا، ڪا
 خبر نه آهي. بس اکيون بند ٿينديون پر سان گل هوندا ڪيل ختم هي جيڪي مون
 کي جيئري هڪ گل به نه ٿا ڏين اهي گل شايد گل ٻر گل جا ۽ گل شير منهنجي
 مٿي منهنجي لاش تي هڪڙي گل چاڙهندا بس منهنجا هٿ خالي رهجي ويندا. ۽
 ڇهن ۾ چميون اٿوريون رهجي وينديون. جڏهن منهنجو ضروري وجود غير ضروري
 بڻجي ويندو ته بس مان رڳو هڪڙو ڳوڙهو بڻجي ويندس. منهنجي تقدير جو فيصلو
 آسمان تي ڪنهن ان ڏنل هستي اڳ ۾ ئي ڪري ڇڏيو آهي. منهنجي اجل جو وقت
 ڏينهن ۽ هنڌ مقرر ٿي چڪو آهي. مان زندگي جي موت جي چوٽي تي پيئل آهيان.
 فضائين ۾ موت جا انديشا لڪيل آهن. موت مون کي ٻلي وانگر گهري رهيو آهي ۽
 مان ڪيوتر وانگر اکيون پوئي ويندو آهيان ۽ آسمان تي ڳجهيون مسلسل لامرا ڏسي
 رهيو آهيان. مون کي منهنجي ترقي جي مٿي جي ڪشش ماءُ وانگر گرد ۾ اصليت
 ڏانهن ڇڪي رهي آهي. زندگي مون سان گهڻو وقت نٿي نه سگهندي. هاڻ
 منهنجي انت جي شروعات ٿي چڪي آهي. هاڻ منهنجي نجات جي گهڙي آ. منهنجي
 ان غير روميتڪ ۽ دردناڪ موت جي دل ڏکائيندڙ اها منحوس خبر ڪو منحوس
 ٿي ڏيندو. منهنجي قبر پڙا ٿيڻ کان اڳ منهنجي سرد ۽ بيجان جسر کي غسل
 ڏياري مون کي اچي خيراتي ڪفن ۾ ويهي آهي سفر لاءِ سينگارڻو ويندو جڏهن
 منهنجي ميت کي گهر کان ٻاهر آڻي رکيو ويندو ته منهنجو جنازي ڪهڙو کان اڳ
 ٿو؟ ڪي منهنجو منهن ڏسڻ ڏنو ويندو. ۽ تون پنهنجي هٿن سان منهنجي ڪفن کي
 کولي منهنجو، پنهنجي ڀرپور نگاهن سان آخري ڏيکار ڪندين. منهنجي خواهشن،
 منهنجي بيحسي ۽ منهنجي سڃاڻپ کي جڏهن وقت چورائي ويندو تڏهن منهنجي
 چهري جي لازوال حسن ۾ منهنجي روح جا رنگ کڙندا. اها عجيب ۽ پُر نور روشني
 جا منهنجي زندگي، جي سمورن ڏڪن، تڪليفن ۽ پريشانين جو انعام هوندي ۽
 منهنجي چهري تي هڪ ابدي سڪون هوندو تو اهڙو سڪون ڪڏهن زندگي، ۾
 منهنجي هن چهري تي نه ڏٺو هوندو. گهر جي چائنٺ ٽپندي ٿي تنهنجي اپ ڌاريندو
 روڻ ۾ تنهنجي اکين جا بند به ٿئي پوندا. جنازي نماز پڙهائي منهنجي ڏولي کي
 ڪٽائي دارالبقا ڏانهن روانا ڪيو ويندو، ان آخري سفر ۾ مسافري دوران رستي جا
 راهي ته پوڙندا منهنجي جنازي کي ڪلهو ڏيئي ثواب ڪمائيندا پر منهنجي ڪائندين
 جي جلوس ۾ اهي جاتي نه هوندا. ڄاڻن جن لاءِ ڏنل سي نه ڪانڌي ٿير. دوست سڀ
 مصروف سڀني کي پنهنجن پنهنجن ڪلهن تي لاش ڪنيل هوندا ماڻهو ڪيٽو نه
 سيلف فٽي آهي پر مون تي ڪو فرق نٿو پوي ته منهنجي جنازي ۾ ڪيترا ڪانڌي

شريڪ ٿيا. يا اخبارن ۾ نيوز لڳي يا نه ڇپيلن تي خبر نشر ٿيڻ وقت بجلي جي ٿوڻ شيدنگ هئي يا نه اديب پهتا يا نه، هي ڪهڙي مسافري آهي جهن ۾ ماڻهو کي ان منزل تي پهچايو ته وڃي جتان هن جي ڪا به خبر نه ٿي اچي. ان سفر ۾ پيا اسان کي ڇڏڻ اچن ٿا سو اوستائين پيا ڇڏڻ ايندا اڳيان حڪم ڪونهي ماءُ جي ساڻونڊ ڀروڻ گروپ (بيت) کان گور (قبر) جي ساڻونڊ ڀروڻ بيت تائين پينگهي کان قبر تائين يا جنر کان مرتيو اهر جيون جو سفر منزل طرف يڪرا آهي. موت کان پوءِ ڇا ٿو ٿئي ڪنهن کي خبر ناهي پر چون ٿا ته ”موت زندگي“ جو ٻيو دروازو آهي. ”بابن شاه جي مٽي“ ۾ اهڙي ڪا وڏا آهي جو هي قبرستان ڇڻ سموري وحدت ڪالوني جو ابلڻي قبرستان هجي. بابن شاه منهنجي لپي امان، پاڻ پيڻ مٿن ماڻس ۽ عزيزن قريبن جو به مقام آهي. جڏهن منهنجي لاش جي ڏولي جي سرڪس فائل امتحان لاءِ بابن شاه قبرستان جي آغوش ۾ آندي ويندي تڏهن منهنجي جسر خاڪ جو آڌر پاڻ مردا ۽ فرشتا گڏجي دهلن سرناس سان ڪندا، جيڪو ڪٿي ابو خير سان هو جملو! اها ڏن منهنجي جيت جي اڳڪٿي هوندي يا هار جي اڳواٽ ٿولي! شل منهنجي خاڪي جسر جو غير هجي مان ان ڪنن امتحان ۾ سٺو ثابت ٿيس يا نه اهو هن بي پرواه بلاشاه کي خبر آهي. هٿ دٻا وارن مون کي سک سان ويهڻ نه ڏنو ۽ قبر ۾ ملائڪ مون کي سک سان سمهڻ نه ڏيندا. فرشتا جڏهن مون کان حساب ڪتاب گهرندا ته مان کين پنهنجي سمورن عيس ٽولين جو اعمالنامو پنهنجو هي جيون ڪتاب کين عزازي ڪاپي طور ڏئي چوندس ته ”سڀ ڪجهه هن ۾ اٿو“ پوءِ مان قبر ۾ رڳو خالي اکيون پوتي شان سان لپتي سگهندس هي ڪٿون (قبرون) اسان پاڻ ٿي پنهنجي لاءِ پنهنجي هٿن سان کوٽيون آهن ۽ انهن ۾ غرق به اسان پاڻ ٿي ٿيندا آهيون جڏهن مان به قبر جي ان پٿال ۾ داخل ڪيو ويندس تڏهن هي مٽي مون کان پنهنجي حق تلفي جو بدلو ضرور وٺندي دفن ٿيڻ کان پوءِ مٽي سان مٽي ٿيڻو آهي هڪ ڏينهن ڪهڙي ۾ ويڙهيل هڪ معصور وجود جنم وٺندي پنهنجن جي هٿن ۾ اچي ٿو ۽ هڪ ڏينهن ڪفن ۾ ويڙهيل هڪ سرد لاش دنيا مان موڪليدي وري پنهنجن جي هٿن تي آخري سفر ڪري ٿو ان اچڻ ۽ وڃڻ جي رڃ ۾ اهو ئي اسان هنن ٿي هٿن کي مضبوط ڪرڻ بجاءِ ڪڇلي ٿو ۽ پوءِ جڏهن اهي هٿ کيس قبر ۾ داخل ڪرڻ وقت جلد کان جلد دفن ٿيڻ تائين هو پنهنجو انتقام وٺڻ ٿا جڏهن وقت جو ديو مون کي بابن شاه جي قبرستان ۾ قيد ڪري ڇڏيندو، تڏهن منهنجي قبر جي سيراندي ۽ آس پاس چاتل سڃاتل ۽ ان ڄاڻ ڇهرا منهنجي روح کي ثواب پهچائڻ لاءِ فاتح جو ورد، درود شريف ۽ چار قل پڙهندا، شايد ائين ڪرڻ سان منهنجي روح کي ڪا شائتي ملندي ۽ شايد ٺيڪ انهيءَ ويل انهن باقابل فراموش ۽ امر لمحن کي منهنجو پڳدار پٽ شاه رخ خان منهنجي دادلي ڪيمرو (هيندي ڪيمپ) ۾ هميشه هميشه لاءِ محفوظ ڪري جڏهن منهنجي تصوير سونهن

پٽي بلن شاه قبرستان جي تڏهن منهنجي سڃاڻپ جون سڀئي نشانين قبر جي
هنج ۾ ڦاٽي وينديون ۽ قبر جي مٽي ۾ منهنجا جذبات به دفن ٿي ويندا. تون به
مٽي مان به مٽي اڃ ته پرچون پاڻ ۾ ”حظرت ٽئين هي قبرون ڪنهن جون آهن اهي
ڪهڙا شخص هئا جي هنن قبرن اندر ستل آهن. انهن قبرن ۾ ڪيترين اکين جا
خواب ستل آهن. قبرون جي پويان هڪڙي خوشبوءِ جي تاريخ رهي ٿي. اندر پوريل
قبر مٿان پيل گلن جي چانو کي ڇا ڪندا. قبر جي مٿان پلي سورن هجي پر قبر ته آخر
قبر آهي. پورجن کان پوءِ مان به رڳو هڏا وڃي بچندس ۽ ممڪن آهي ته واڃ ۽
مينهن منهنجي قبر به باهي ڇڏي اڳريئين ۾ گلاب جي گلن جي سڳند وڪري وڃڻ
کان پوءِ هوريان هوريان سچ لهي ويندو پير ڊهي ويندا. ٿوري دير اڳ مان جيڪي
زندگي، سان پرپور تهڪ پئي ڏنا هاڻي بلن شاه جي قبرستان ۾ ابدي نند ستل
هوندس. مان ڄاڻان ٿو ته جڏهن منهنجي ڪجهه، قبر جا گل اڃان سڪندا به نه، اڃان ته
اڳريئين جو واس باقي هوندو ته هي سڀ منهنجا پنهنجا مون کي وساري ڇڏيندا.
پلي هي ويل ترندي، مان به انهن کان وسري وڃان پر ڪنهن جي ته دل ۾ مان تربت
بچي ايندڙ ڪوڙ سارا سال جيتندس پل وقت ۽ زمانو منهنجو ناه، مٿاهي ڇڏي پر
مان مورو نه وسرندس ۽ لوهان مون کي چاهيندي به ذهن مان ٻهاري نه سگهندا موت
کان پوءِ تي ڏينهن مسلسل منهنجي تڏي تي هر ڪو پنهنجا سور روئيندو. جڏهن
مان خاک ٿي ويدس اهو اڃ جيڪو سڀان منهنجو ماضي ٿي ويندو جڏهن منهنجو
روح منهنجو نه هوندو تڏهن لوهان کي منهنجي ڪيڏي هڪي ۽ اهميت محسوس
ٿيندي. هتي اڪثر انسان جو قدر ان جي مٽي کان پوءِ ٿيندو آهي. پوءِ مون کي ياد
ڪيو ويندو منهنجي ساٿ جي سارو ٿين کي ياد ڪيو ويندو. منهنجي وڇوڙي جي
نسبت سان منهنجي ياد جو ڏينهن يا منهنجي پهرين ورسي ملهائي ويندي آهي.
تعزيتي ميڙ ۾ مون کي خراج تحسین پيش ڪرڻ لاءِ منهنجي روح کي لعظن جي
پٽا ڏيڻ لاءِ منهنجي نيڪ نالين کي ظاهر ڪيو ويندو منهنجي انهيءَ شاعر غريبان
۾ وڇوڙي جو ماتر ٿيندو. منهنجا سڀ مٿ ماٿ، ساٿي سنگتي اوڙو پاڙو ۽ ليڪڪ
شاعر منهنجي يادن جي وسڪيل ڏينن جا ڪتبا پنهنجي گولاهن جي شفا ۽ نمڪين
ڪفن ۾ لڪائي ايندا. ڇا توهان سڀ منهنجو گذريل ڪو پل موت ٿي سگهندا.
جيستائين لوهان زنده هوندا منهنجي يادگيري منهنجي هڪلار ۽ منهنجي خوشبو
لوهان ۾ هوندي. اي موت! موت جي مهل تون ڇو نه مٿين، اي موت! سمهي پئو
هاڻ ڪٿي تو ڌرتيءَ ۾ پوري ڌرتي ڏئي.

شير علي چانڊيو - حيدرآباد جي ٽورن سان

صاحب خان ”سوره“ ميراڻي - نئون ديرو

Cell No: 0344 - 3919786

[http://soorihsindhiaadab.website2 me](http://soorihsindhiaadab.website2.me)

گفته بودم
 حجت - سال چهارم
 در آن محلی بود
 که مسجد می
 شد در آن محلی
 در آن محلی

در آن محلی
 در آن محلی
 در آن محلی
 در آن محلی
 در آن محلی
 در آن محلی

در آن محلی
 در آن محلی

آغا لالی جو می کتاب اکیارو سچ کہیں سئل شہر نشین کرندرز اوجہی ہم وانگر آشی

میلز گہاگ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ .

پاڪستان ۾ سڀ کان وڌيڪ ڪتاب سنڌي زبان ۾ شايع
ٿيا آهن .

جيئي سنڌ ڊجيٽل ڪتاب گهر ، پراڻا ، ان لپ ۽
معياري ڪتاب ، سورھ سنڌي ادب ويب سائيٽ تي pdf
۾ پيش ڪرڻ جو ارادو رکي ٿو .

ان سلسلي جي ڪڙي ڪتاب نمبر (41) اگهاڙو شيخ - آغا
قيوم - 2011ع - (آتم ڪٿا) - محترم شير علي چانڊيو -
حيدرآباد جي ٿورن سان پيش ڪجي ٿو .

اميد آهي ته اسان جي هن ڪوشش کي قدر جي نگاه
سان ڏٺو ويندو .

صاحب خان "سورھ" ميراڻي
0344 - 3919786

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميراثي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488